

קרוב אליך

אל המקורות - בדרך חדשה

ספר בראשית

אילן פרייס

קרוב אליך – ספר בראשית

Ilan Price

Close to you

אילן פרייס

קרוב אליך – ספר בראשית

הגהה, עריכה והוצאה לאור: אילן פרייס

ייעוץ עריכה, נעמן מנחם

עיצוב הכריכות בסדרה: עמשה מנחם, סטודיו זיפים.

הדפסה: די.סי.פי הדפסות בע"מ

כל הזכויות שמורות

© תשפ"ד 2024 אילן פרייס

תמונת השער: אלוקים בורא את האור – תחריט מאת גוסטב דורה, (1832 - 1883).

מותר להעתיק, לצלם, לתרגם, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני או אחר, מספרי סדרה זו, לצרכי עיון ולימוד. אין לעשות שימוש מסחרי כלשהו בספרי הסדרה, כהגדרתם לעיל, ככולם או בחלקים מהם, אלא אך ורק לאחר קבלת רשות מפורשת בכתב מהמחבר.

כל הזכויות לטקסטים מצוטטים שמורות למחברם וכל הזכויות לתמונות שמורות ליוצרן.

כל הזכויות למילות השירים שבסדרה, שמורות למחברי השירים ולאקו"ם. נרכש מאקו"ם רישיון להעתקת מילות השירים.

בהתאם לסעיף 27 א לחוק זכות יוצרים תשס"ח - 2007, נעשה מאמץ גדול לאתר בעלי זכויות על יצירות שנכללו בספרים, ולקבל אישור שימוש. חלק גדול מהמקורות בעל רשיונות המותרים לשימוש הכלל. אם בכל זאת מאן דהוא סבור כי הופרו זכויות של יוצרים, ניתן ליצור עמי קשר

לדוא"ל: lehiyotyehudi38@gmail.com

על המחבר

אילן פרייס נולד ב - 1952 בדרום אפריקה למשפחה יהודית - מסורתית ממוצא ליטאי. למד בבית הספר היהודי - עברי "כרמל" בדרבן, דרום אפריקה ובשנת 1970 עלה ארצה במסגרת גרעין של תנועת הנוער הציוני "הבונים", לאולפן שבקיבוץ יזרעאל. באותה שנה התגייס לנח"ל עם חברי הגרעין, במסגרת המח"ל, (מתנדבי חוץ לארץ) ושירת בנח"ל המוצנח, כולל פעילות מבצעית בגבול הצפוני וברצועת עזה. במסגרת השירות הצבאי התחזק בקיום מצוות בעזרת ובהשפעת חבריו בצבא ולאחר השחרור למד בישיבה לחוזרים בתשובה בירושלים. מאז התמיד בלימוד תורה, בעיקר גמרא, עד היום.

סיים תואר ראשון בסוציולוגיה ולימודי סטטיסטיקה וכן תואר שני במינהל חינוכי באוניברסיטה העברית ובמקביל עבד כמדריך חינוכי במוסדות חינוך וסיים לימודי תעודת הוראה במקצועות תנ"ך ותושב"ע. יותר מאוחר סיים תואר ראשון בכלכלה ובמינהל עסקים באוניברסיטה הפתוחה. אילן שירת במילואים בחיל התותחנים, מ - 1974 עד 1997.

בתקופה 1976 - 2008 עבד ברוב התקופה כממונה על פיתוח תשתיות ושירותים מוניציפליים במינהל לתקצוב ופיתוח במשרד הפנים הראשי בירושלים. לאחר פרישה מוקדמת מהמשלה ב - 2008, עבד במשרדי רואי חשבון וכיועץ עצמאי למשרדי עורכי דין וכן עסק בחיבור ספר זה. בשנת 1979 נשא לאישה את רבקה לבית רחימי ולהם בת ושלושה בנים וכן נכדים, שירבו. מאז שנת 1996 הם תושבי גבעת זאב.

קרוב אליך

ספר בראשית

תוכן עניינים

10.....	הקדמה
13.....	שאלות מקדימות
19.....	פרשת בְּרֵאשִׁית
19.....	פרק א - הישות האלוהית; בריאת היקום, האור, הרקיע, הצומח, גרמי השמיים; חידת מוצא החיים; תורת האבולוציה; מצוות פרו ורבו
32.....	סיכום פרק א
35.....	פרק ב - משמעות השבת - להפסיק ליצור ולהתמזג בטבע; תולדות השמיים והארץ ומדת הרחמים; יצירת האדם מעפר הארץ?; מהו גן עדן הארצי והשמימי?; איסור האכילה מעץ הדעת; הבחירה בין טוב לרע; יצירת האישה - עזר או נגדו?
40.....	סיכום פרק ב
41.....	פרק ג - מי זה הנחש המפתה ומה הוא מסמל?; האכילה מעץ הדעת טוב ורע; השנוי שחל כתוצאה מאכילה מעץ הדעת והעונש על הבחירה ב"רע"; גלגול האשמות; העונשים על אכילת פרי עץ הדעת; מה הכוונה - אל אישך תשוקתך?; הגירוש מגן עדן
47.....	סיכום פרק ג
48.....	פרק ד - לידת קין והבל וקרבתיהם; התראה לקין; קרבנות קין והבל; הרצח הראשון, השקר והעונש; הודאת קין בחטא והמתקת הדין; בני למך - הבוקר, המוסיקאי ולוטש הברזל; שירת למך; לידת שת ואנוש
53.....	סיכום פרק ד
54.....	פרק ה - הדורות שאחרי האדם הראשון - שושלת שת: שת, אנוש, קינן, מהללאל, ירד, חנוך, מתושלח, למך; אורך החיים הפנטסטי של שת וצאצאיו; לידת נח
57.....	סיכום פרק ה

פרק ו - נח מול רעת האדם; תולדות ותכונות נח; השחתת כל בשר; מהות הנבואה ובניית התיבה; המבול והצלת הנמצאים בתיבה..... 58

60..... סיכום תחילת פרק ו

67..... פרשת נח

פרק ו - המשך..... 67

71..... סיכום פרק ו

פרק ז – הכניסה לתיבה; תחילת המבול; ההבחנה בין בהמות טהורות ללא טהורות; עדויות מדעיות על המבול ותיאורים מקבילים אצל עמים אחרים..... 72

75..... סיכום פרק ז

פרק ח - סוף המבול ו"זכרונות" ראש השנה; שליחת העורב והיונה; בניית המזבח וברכת ה' לנח; משמעות הקרבנות; המלחמה ביצר הרע..... 76

פרק ט - ברכת נח ובניו; התרת אכילת בשר מול צמחונות ומותר האדם מן הבהמה; איסור אכילת דם; איסור ההתאבדות; העונש על רצח; שבע מצוות בני נח; משמעות ברית הקשת; שיכרות נח – האם עדיין צדיק תמים?; עבירות תחת השפעת אלכוהול; קללת כנען וברכות שם ויפת; תולדות בני נח; הקללה והעבדים מאפריקה; אמונת שם ואימפריות בני יפת..... 82

90..... סיכום פרק ט

פרק י – העמים שהם מצאצאי יפת; נמרוד המצביא המרדן; העמים השמיים ואנטישמיות..... 91

93..... סיכום פרק י

פרק יא - חטא דור הפלגה (מגדל בבל); בלבול השפות והפצת העמים; הדורות משם בן נח לאברם; משפחת תרח ואברהם עוברת מאור לחרן..... 94

97..... סיכום פרק יא

103..... פרשת לך לך

פרק יב – ה' מתגלה אל אברם ואברם יוצא מארץ מולדתו; ברכת ה' לאברם – הגנה נגד שונאיו; בניית המזבח ע"י אברם וקריאתו לאמונה באל אחד; ניסיון הרעב בארץ והירידה למצרים; הטעיית אברם לגבי שרי היפה ולקחתה ע"י פרעה; סיבת העונש על כך..... 103

106..... סיכום פרק יב

פרק יג – אברם חוזר לארץ; ריב בין רועי לוט ורועי אברם ופרידת לוט מאברם; לוט יורד לעיר החטאים סדום; חשיבות בחירת מקום מגורים עם תושבים ברמה מוסרית גבוהה; הבטחת הארץ לאברם; הידידות בין אברם לממרא בחברון..... 108

110..... סיכום פרק יג

פרק יד - מלחמת אברם עם ארבעת המלכים; המבצע לשחרור לוט מהשבי, במקום תשלום כופר; ברכות מלכי צדק, כהן לאל עליון, לאברם, ומקומן בתפילה; מתן מעשר; אברם מסרב לקבל תמורה ממלך סדום הרשע..... 111

114..... סיכום פרק יד

פרק טו - ספירת כוכבים כבני ישראל; ברית בין הבתרים - נצחיות ישראל מול ארעיות העמים; גזירת הגלות - ירידה לצורך עלייה חזרה לארץ..... 115

118..... סיכום פרק טו

פרק טז – אברם לוקח את הגר, שפחת שרי, לאישה שניה; זלזולה של הגר בשרי; ענוי הגר ע"י שרי ובריחת הגר; מהו מלאך?; הופעת המלאך והבשורה להגר על לידת ישמעאל, פרא האדם..... 120

123..... סיכום פרק טז

פרק יז - התגלות ה' אל אברם, דרישתו שיהיה תמים והקמת הברית אתו דרך המילה; שנוי שם אברם לאברהם ומשמעות שנוי שם; צווי ברית המילה ומשמעות הברית; שנוי שם שרי לשרה; צחוק אברהם והבשורה על לידת יצחק, כנגד כל הסיכויים; מילת אברהם ומשפחתו..... 124

128..... סיכום פרק יז

134..... פרשת וירא

פרק יח - התגלות ה' אל אברם באלוני ממרא והגעת שלושת ה"אנשים"; הכנסת האורחים המופלאה של אברהם; ויכוח שרה בעניין צחוקה; מתי מותר לשקר; סיבת גילוי גורל סדום מראש לאברם; משא ומתן אברהם, רודף הצדק, עם ה' על גורל סדום; מתי מוצדק עונש קולקטיבי?..... 134

142..... סיכום פרק יח

פרק יט – המלאכים מגיעים ללוט בסדום ודרישת אנשי סדום מלוט למסור אותם לידיהם; לוט מוכן להפקיר את בנותיו כדי להציל את אורחיו; ההכאה בסנוורים; הרוב צודק?; הצלת לוט; הפיכת סדום ועמורה; חטאה ועונשה של אשת לוט; הוכחות ארכיאולוגיות; גלוי עריות בנות לוט במערה בצוער - מידה כנגד מידה?..... 143

149..... סיכום פרק יט

פרק כ - המעבר לגרר - אברהם אומר שוב ששרה היא אחותו והיא נלקחת ע"י אבימלך; פיקוח נפש דוחה גלוי עריות? למה אבימלך היה חייב מוות? ה' מוכיח את אבימלך בחלום ואבימלך מוכיח את אברהם; יותר ירא אלוקים = יותר מוסרי?; למה אברהם הסכים לקבל מתנות מאבימלך, אחרי הטעייתו?..... 152

158..... סיכום פרק כ

פרק כא - לידת יצחק ומילתו; גמילת יצחק ותחילת המאבק בין ישמעאל ליצחק על הירושה; האם אברהם לא התאכזר בגירוש הגר וישמעאל?; הופעת המלאך אל הגר והצלת ישמעאל - (עקידת ישמעאל); הויכוח בין אברהם ואבימלך וכריתת הברית ביניהם בבאר שבע..... 161

164..... סיכום פרק כא

פרק כב – עקידת יצחק - למה ה' צריך לנסות את אברהם ועוד בדבר אכזרי כל כך?; למה אברהם לא התווכח על העקידה?; פשר התנהגות יצחק; עקידת יצחק; הופעת המלאך והברכות לאברהם; בני נחור; מעמד הפילגש בתורה; הבשורה על לידת רבקה; סיכום 10 הניסיונות שעבר אברהם..... 166

171 סיכום פרק כב

176 פרשת חיי שרה

פרק כג - איפה היה אברהם בזמן פטירת שרה?; אחרי מו"מ קשה והפוך מהרגיל, אברהם רוכש את מערת המכפלה במחיר מלא; למה לא הסכים לקבל במתנה?..... 176

178 סיכום פרק כג

פרק כד - בעיית בחירת אישה ליצחק - שיקולים מורכבים; השבעת אליעזר; איך אליעזר בחר אישה על סמך סימן או קריטריון אחד שקבע מראש?; בחירת אליעזר את רבקה; השלמת שליחות אליעזר בבית בתואל ולבן החמדן; רבקה הולכת עם אליעזר ונישאת ליצחק על סמך "שידוך", מבלי להכיר אותו; הבסיס לנישואין מוצלחים..... 180

187 סיכום פרק כד

פרק כה - אברהם לוקח את קטורה לאישה בגיל מופלג ומוליד עוד 6 ילדים - אף פעם לא מאוחר להתחתן; העברת בני הפילגשים מזרחה; מות אברהם וקבורתו במערת המכפלה ע"י יצחק וישמעאל; תולדות בני ישמעאל..... 188

193 פרשת תולדות

פרק כה, (המשך) - התרוצצות שתי האומות עֵשָׂו ויעקב ברחם רבקה; האם הרומאים והנוצרים הם צאצאי עשו?; תאומים כל כך שונים?; בעיית העדפת בני ע"י הורים; מהי הבכורה שיעקב רצה כל כך?; האם יעקב לא "סחט" את עשו?..... 193

196 סיכום פרק כה

פרק כו - שוב רעב בארץ והליכת יצחק אל אבימלך, מלך פלישתים בגרר; מיהם הפלישתים?; התגלות ה' אל יצחק והבטחת הזכות לארץ עקב שמירת המצוות; איסור יציאת יצחק מהארץ; בעיית בני המפורסמים; למה יצחק שיקר לגבי רבקה?; למה הציץ אבימלך "אחד העם" וממה חשש?; מה זה מאה שערים?; יצחק מתעשר מחקלאות, דווקא בתקופת רעב; סתימת בארות ושיטת "האדמה החרוכה"; מקרה האנטישמיות הראשונה?; רחובות - בית שלישי; יצחק חוזר לבאר שבע; כריתת ברית בין אבימלך (הפוחד) לבין יצחק (החזק); עשו נושא נשים מכנות חתני ובכך מוותר על ההנהגה..... 197

203 סיכום פרק כו

פרק כז - ברכת יעקב ועשו ורמיית יצחק ע"י רבקה ויעקב; המטרה מקדשת את האמצעים?; הברכה החומרית והברכה הרוחנית - (ברכה אברהם); פריקת עול יעקב מעל עשו; שנאת עשו את יעקב ובריחת יעקב לחרן; פיוס בין אחים..... 204

210 סיכום פרק כז

פרק כח - הקשר בין אי - קבלת ברכת אברהם על הארץ, לבין נישואי תערובת; עשו לוקח לאישה את בת ישמעאל..... 211

216 פרשת ויצא

פרק כח (המשך) - יעקב בורח לחרון, כרווק מבוגר בעל כורחו; חלום סולם יעקב - הקשר בין שמיים לארץ; החלום כסמל לגלויות ולשעבודים בעתיד האומה; ברכת "ופרצת"; חשש יעקב מחילול המקום הקדוש; נדר יעקב בבית אל; איך העז להתנות תנאי לעבודת האל? 216

219 **סיכום פרק כח**

פרק כט - יעקב "מטיף מוסר" לרועים בחרון; גלילת האבן הכבדה ע"י יעקב ופגישתו עם רחל בנשיקה ובככי; לבן מציע עבודה בשכר ויעקב מבקש לעבוד שבע שנים בתמורה ל"רחל בתך הקטנה"; עיני לאה; הבטחת לבן בעניין הנישואין; שבע שנים = ימים אחדים באהבתו אותה; לבן מחליף את רחל בלאה; איך מקדשים אישה?; ההחלפה - מדה כנגד מדה?; שמות בני לאה האישה השנואה..... 220

227 **סיכום פרק כט**

פרק ל - קנאת רחל בלאה; אישה נשואה ללא ילדים; למה האמהות היו עקרות?; רחל כשָׁרָה, מוסרת את שפחתה לבעלה; משמעות השמות דן ונפתלי; לידת גד ואשר מזלפה; למה רחל ולאה מתווכחות על צמח הדודאים ולידת יששכר וזבולון; היתר נשיאת שתי נשים; לידת רחל את יוסף ובקשת יעקב לחזור ארצה; מצבו הכלכלי של יעקב; בקשת השכר המזורה של יעקב; יעקב מתעשר בדרך חלום, חכמה ונס..... 228

239 **סיכום פרק ל**

פרק לא - קנאת לבן ובניו בעושרו של יעקב; הוראת ה' ליעקב לשוב לארץ; יעקב מסביר לנשיו את סוד התעשרותו; תופעת יחס של ניכור בין הורים לילדיהם; רחל לוקחת את התרפים ויעקב בורח מלבן; לבן ופרעה; הויכוח בין לבן ליעקב; ברית אי - הלוחמה בין יעקב ללבן..... 240

245 **סיכום פרק לא**

פרק לב..... 246

249 **פרשת וישלח**

פרק לב (המשך) - המלאכים פוגשים את יעקב במחניים; למה שלח יעקב מלאכים לעשו?; האם ניסה לשחד אותו?; יעקב מתפלל, אך גם סוגר את כל הפינות; שליחת הדורון המשתבח לעשו; המעבר בנחל יבוק; משמעות מאבק יעקב עם המלאך - "שרו של עשו"; משמעות הפגיעה בכף ירך יעקב; ברכת יעקב ושנוי שמו לישראל, בעלות השחר; איסור אכילת גיד הנשה..... 249

253 **סיכום פרק לב**

פרק לג - פגישת יעקב ועשו - חכמה מדינית או התרפסות?; הפיוס בין האחים והתחמקות יעקב; יעקב קונה חלקת אדמה בשכם לדורות הבאים..... 256

259 **סיכום פרק לג**

פרק לד - מעשה אונס דינה בשכם; העונש על אונס; התגובה המתחכמת של בני יעקב למעשה אונס אחותם; מעשה הטבח של שמעון ולוי באנשי שכם והתייחסות יעקב למעשה..... 260

264 **סיכום פרק לד**

פרק לה - לאחר עיכוב, יעקב נערך לקיים את נדרו בבית אל; נדר - דבר טוב או רע?; נדר יפתח; שוב שנוי שם יעקב לישראל; בית אל כמקום קדוש וכמקום חילול הקודש ע"י ירבעם; לידת בן אוני שנהפך לבנימין; מות רחל בבית לחם; מה עשה ראובן לבלהה?; פטירת יצחק וקבורתו בחברון - אין מוקדם ומאוחר בתורה..... 265

271 **סיכום פרק לה**

פרק לו - תולדות עֶשָׂן - לשם מה?; ויתור עשו על ארץ ישראל; מוצא העם העמלקי; אלופי אדום הראשונים; תולדות בני שעיר; כיבוש של ארצות; מלכי אדום הראשונים; אלופי אדום האחרונים..... 272

276 **סיכום פרק לו**

278 **פרשת וישב**

פרק לז - הבאת הדיבה של יוסף על אחיו; בין דיבה ללשון הרע; העדפת יעקב את יוסף; האם שנאת אחי יוסף הייתה מוצדקת? חלומות יוסף - כמראה נבואה; התגברות שנאת האחים; שליחת יעקב את יוסף לראות את שלום אחיו בשכם; פגישת ה"איש" עם יוסף - המבקש את אחיו; תכנון רצח יוסף; סוגיית רצח בתוך המשפחה; עצת ראובן להשליכו לבור ותכנית ההצלה; יהודה משכנע למכור את יוסף במקום להרוג אותו; תעלומת מכירת יוסף; ביום המוות של יוסף ע"י שליחת כתונת הפסים לאביהם; התאבלות יעקב והסוד הנורא של האחים; מכירת יוסף לפוטיפר..... 278

289 **סיכום פרק לז**

פרק לח - יהודה לוקח את בת שוע הכנענית לאישה; האם בני יעקב נשאו כנעניות? חטאם של ער ואונן, בני יהודה; מצוות יבום; מתי מותר להשתמש באמצעי מניעה; דין אישה "קטלנית"; מעשה יהודה ותמר - חטא יהודה וצדקת תמר; איסור הלבנת פנים ברבים; לידת פרץ לפני זרח והקשר למשיח; תיקון החטא אפשרי..... 290

297 **סיכום פרק לח**

פרק לט - הצלחת יוסף בבית פוטיפר; אשת פוטיפר מנסה לפתות את יוסף; הטרדה מינית תוך שימוש ביחס מרות; סירוב יוסף לחטוא לאלוהים; אשת פוטיפר מביימת ניסיון אונס; יוסף נשלח לבית סוהר "איכותי" ומתמנה כמנהל..... 298

305 **סיכום פרק לט**

פרק מ - פתרון חלומות שרי המשקים והאופים ע"י יוסף, ברוח הקודש; בקשת יוסף משר המשקים להזכירו לפרעה; פרעה חוגג יום הולדת במשחה, חנינה וענישה; תופעת כפיות הטובה..... 307

309 **סיכום פרק מ**

315 **פרשת מקץ**

פרק מא - חלומות פרעה ואי הצלחת החרטומים בפתרון; שר המשקים מזכיר את יוסף בפני פרעה; יוסף מובא בפני פרעה כ"פותר חלומות" והצלחת פתרונו; עצת יוסף לפרעה בעניין ניהול המשק המצרי - יצירת חסכון לאומי; יוסף עולה ביום אחד ממעמד אסיר למשנה למלך מצרים; מהו אברך?; נישואי יוסף ואסנת; לידת מנשה ואפרים; יוסף השליט והמשביר בשנות הרעב..... 315

322 **סיכום פרק מא**

פרק מב - אחי יוסף יורדים למצרים לשבור אוכל; מה עדיף להיות - יוזם או מגיב?; התנכרות יוסף לאחיו והאשמתם בריגול; האם המטרה מקדשת את האמצעים; לקיחת שמעון למאסר; מדה כנגד מדה; למה יוסף הורה להחזיר את כספם של האחים לשקיהם? הצעתו המוזרה של ראובן..... 324

329 **סיכום פרק מב**

פרק מג - הצעתו המעשית וכושר השכנוע של יהודה; ירדת האחים עם בנימין ועם מתנות, מצרימה; התכסיסים המתוחכמים של יוסף בסעודה עם אחיו..... 330

333 **סיכום פרק מג**

פרק מד - עלילת גניבת גביע הניחוש ושחזור המצב ע"י יוסף; וידוי יהודה בפני יוסף; יוסף קובע שבנימין ישאר עבד ושאר האחים יעלו לכנען..... 334

338 **פרשת ויגש**

פרק מד (המשך) - שיטת השכנוע של יהודה בערעור על החלטת יוסף..... 338

339 **סיכום פרק מד**

פרק מה – יוסף מתוודע אל אחיו - מבלי לבייש אותם; ראייתו של יוסף את יד השגחת ה' בכל המאורעות; לפעמים בהסתכלות לאחור, הרע הופך לטוב; מתנות יוסף לאחיו - למה הפלה שוב את בנימין לטובה? האחים חוזרים ליעקב עם עגלות מלאות - במצוות פרעה; וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב..... 340

343 **סיכום פרק מה**

פרק מו - ממה חשש יעקב אבינו?; ירדת יעקב מצרימה בשבעים נפש; יחוסי בני ישראל היורדים מצרימה; פגישת יוסף ויעקב; יוסף יוצר את הגטו הראשון..... 347

349 **סיכום פרק מו**

פרק מז - יוסף מביא את יעקב לפני פרעה; יעקב מברך את פרעה; יוסף מושיב את יעקב ובניו בארץ רעמסס; מדיניות יוסף להצלת העם המצרי בשנות הרעב; אי - קניית אדמת הכוהנים וההבדל מחוק התורה..... 351

355 **סיכום פרק מז**

357 **פרשת ויחי**

פרק מז (המשך) - השבעת יעקב את יוסף שיקבור אותו במערת המכפלה; למה יעקב לא רצה להקבר במצרים?; למה בני ישראל לא חזרו לארץ ישראל אחרי שנות הרעב?..... 357

360 **סיכום פרק מז**

פרק מח - יעקב מסביר מדוע קבר את רחל בדרך לבית לחם ולא במערת המכפלה; יעקב מבכר את אפרים על מנשה; מהו עין הרע?; ברכת אפרים ומנשה וברכת הבנים בלילות שבת; שבט יוסף זוכה לנחלה כפולה באמצעות אפרים ומנשה... 361

366 סיכום פרק מח

פרק מט - דבריו האחרונים של יעקב לבניו - ברכה או נבואה? ; יעקב מוכיח את ראובן, שמעון ולוי ; קנאות שמעון ולוי ; דברי יעקב לשאר הבנים - מאפייני שבט יהודה, זבולון, יששכר, דן, גד אשר ונפתלי ; הברכה ליוסף ולבנימין ; צוואת יעקב לבניו ; פטירת יעקב. 367

372 סיכום פרק מט

פרק נ - למה המצרים נהגו לחנוט? ; מסע הקבורה המלכותי והארוך של יעקב למערת המכפלה ; חששם של האחים מנקמת יוסף ; האם שיקרו לו? ; יוסף מפיס את אחיו ; צוואת יוסף ושנות חייו. 373

376 סיכום פרק נ

384 מפתח פרשני התורה – לכל הסדרה, (סדר א-ב).

385 ביבליוגרפיה

386 אינדקס

הקדמה

כידוע, קיימים ספרים למכביר סביב נושאי היהדות, התנ"ך, מדרשים, הלכה וקיום מצוות וכן הקבלה. יחד עם זאת, נדמה כי חסר ספר המבוסס על המקור הבסיסי ביותר, דהיינו החומש או תורת משה, המהווה המקור הבסיסי ביותר לערכים, נורמות התנהגות ואורח חיים יהודיים ואשר מנסה, בנוסף, לברר סוגיות רלוונטיות לחיינו היום במדינת ישראל. סדרת ספרים זו, בגרסת אינטרנט דינמית ומתעדכנת, בהתאם לתגובות ציבור המשתמשים בה, מנסה ליצור חיבור בין הציבור הכללי לבין התורה.

הספרים יכולים לשמש עזר והעשרה בבתי ספר תיכוניים וכן לספק מקור לעיון משפחתי מהנה ומסקרן סביב שולחן השבת והחגים. הם יכולים לשמש בסיס לקיום דיונים בתנועות נוער, בתכניות תקשורת, לדרשות בבתי כנסת, לדרשות בר מצווה ואולי אף לדיון ציבורי בנושאים שעל סדר היום.

הסדרה מיועדת יותר לקריאה ולדיון בקבוצה, מאשר לקריאה ע"י היחיד. מומלץ למבקשים לסקור את תכני הפרשה בקיצור או לצורך הכנת דרשה, מבלי להכנס לפרטי פרטים, לקרוא את סיכומי הפרקים ואת הרעיון המרכזי של הפרשה. אם נושא מסוים תופס את תחום התעניינותם, יוכלו לעבור לאותו נושא בפרשה.

בסמל מימין מסומנים חלקים המתאימים לדעת המחבר להתייחסות או לדיון בשולחן השבת ובמפגשים.

בסמל מימין מסומנים חלקים המתאימים יותר לצעירים בגילאי בית ספר תיכון.

הלימוד והעיסוק בפרשות השבוע, נעשה בדרך של שאלות מסקרנות. הספרים מנסים להיות רלוונטיים לחיי הקוראים, עם שאלות ביקורתיות ואף נועזות לפעמים, תוך התייחסות לדילמות מוסריות שצעירים ואף מבוגרים מתמודדים אתם לרוב.

מטרת השאלות לעודד דיון והתייחסות בכיתה, במשפחה ובחוגים חברתיים נוספים, על מה שנשאל. לאחר כל שאלה ניתנת תשובה. כמובן שאין חובה לקבל בהכרח את תשובת הספר שכן "שבעים פנים לתורה" וניתן להציע ואף לשלוח למחבר, תשובות חלופיות, המבוססות על עובדות או על גופי מידע קיימים שהספרים אינם מתייחסים אליהם, כך שגם התשובות שבספר מהוות מקור לדיון. מומלץ לנסות להשיב על השאלה לפני קריאת תשובת הספר.

התשובות הניתנות בספרים מייצגות, בדרך כלל, את הערכים, העמדות והפירושים היהודיים המסורתיים, אך הספרים אינם מטיפים לקיום המצוות. מטרתם להביא להכרת המקורות

והערכים היהודיים האותנטיים - לא הכרה של התורה מבחינה היסטורית או ספרותית, אלא הכרה טובה של התורה עצמה במטרה ליצור קשר לערכים ולנורמות המצויים בה.

הנ"ל מתבקש, מפני שבעוד רוב האזרחים במדינה סופגים ערכים, תרבות ונורמות התנהגות מערביים - ליברליים (לטוב ולרע), דרך התקשורת, סרטים, אינטרנט, טיולים לחו"ל וכו', הם כמעט ואינם סופגים ערכים ונורמות יהודיים. בגלל ההטרוגניות של החברה בישראל, המחולקת לדתות ועדות רבות, לא קיימים ערכים ונורמות "ישראלים" אחידים שניתן להנחיל. הדבר גורם לקיטוב ולהיחלשות החברה.

בעידן שבו פופולרי "לשחוט פרות קדושות" ולהשתחרר מכבלי ערכים ונורמות "מיושנים", נוצר חלל ערכי הרסני גדל והולך, אשר מעודד חיפוש ריגושים מידיים ומתורגם, בין השאר, לריבוי מעשי אלימות, שתיית אלכוהול ושימוש בסמים, אפירה שבה "הכל מותר" - חוץ מלהיתפס. הערכים והנורמות המובילים היום, כפי שמצטייר בתקשורת, הם ריבוי כסף, נהנתנות וסיפוק מידיים של תאוות מיניות וכן הרצון להתפרסם. במצב של העדר ערכים מחייבים שבו "הכל מותר" ו"אין גבולות" - כדי לספק את השאיפות, ברור מדוע הפשע גובר, תוך פגיעה באיכות החיים של כל התושבים.

ללא מקור של סמכות עליונה ומחייבת למוסריות, כגון התורה, לא ניתן לספק תשובות משכנעות לשאלות כמו: "מי קבע שאסור לתקוף קשיש, לגנוב או לרצוח? למה היטלר לא צדק? מה הזכות של העם היהודי לארץ ישראל? נניח שעברייני קצת חריג, לאחר שנתפס, טוען שלפי הקוד האתי - מוסרי שלו, היה מוצדק לרצוח את הקרבן, שהגיע לו להירצח; או שלפי דעתו מותר לגנוב. מי שכופר בסמכות עליונה לא יוכל לשכנע אותו, במונחים מוסריים (לא משפטיים), מדוע איננו צודק. המרחק מכאן למדרון חלקלק של חברת פשע, הוא קצר.

ובכן, למי ולמה מיועדים הספרים?

כאן יש ניסיון לספק את תשובות הנמצאות בתורה - לתהיות, לדילמות ולסוגיות המעסיקות צעירים ומבוגרים, בחיי היום - יום. הספרים מנסים לקשור בין התורה לבין חיינו ולהיפך, כך שאין עיסוקם אך ורק בהבנה ובפירוש של הטקסט.

שם הסדרה "קרוב אליך", לקוח מהפסוק "כִּי קְרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מְאֹד כִּפִּיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשׂוֹתוֹ", (דברים ל, יד), דבר המבטא את רעיון הסדרה לקרב בין התורה לבין חיינו כיהודים במדינה יהודית ודמוקרטית.

הספרים כתובים בסגנון "צעיר" ולא בשפה גבוהה. בדרך כלל השאלות והתשובות הינן קצרות, כך שהם יתאימו גם לקוראים צעירים ולנוער של דור ה - "אינסטנט".

הספרים מתייחסים בדרך כלל רק ל"פשט" הכתוב ולא ל"רמז, דרש או סוד", שכן מטרתם שהקוראים יכירו ויבינו קודם כל את תורה במובן הפשוט. מי שמעוניין להעמיק יותר בפירושים ע"פ מדרשי האגדה והסוד יוכל "להרוות את צימאונו" בספרים רבים הקיימים. עם כל היופי שבהם, מדרשי האגדה בדרך כלל דורשים לימוד וניתוח מעמיק על מנת להבינם כראוי ולהפיק מהם את המסרים הנכונים, כפי שהתכוונו חז"ל. הדיון המעמיק במדרשים אינו בתחום סדרה זו אולם גם מדרשים מופיעים בספר כשיש בהם כדי לתרום להבנת הטקסט.

השמות והכינויים ל"אָל" בספרים, כגון "אלוקים" או "השם", כתובים בצורת ההיגוי המקובלת בציבור שומר המצוות.

פסוקי התורה מוצגים בספרים עם ניקוד, אחר התאמות מסוימות. המקור הוא אתר <http://www.toratemetfreeware.com>

השאלות מודגשות ואילו התשובות כתובות בכתב רגיל.

בסוף ספר בראשית נמצא מפתח לפרשני התורה המוזכרים בו, כמו רש"י, הרמב"ן והרמב"ם. בגוף הספר לא תמיד יובאו תקופת חייהם ופועלם וזאת כדי לא לשבור את רצף הקריאה.

ספר זה על פרשיות ספר בראשית הוא הראשון בסדרה, הכוללת גם את ספרי שמות, ויקרא, במדבר ודברים וכן הספר "להיות מדינה יהודית", סביב סוגיות דת ומדינה. לספר זה הוסף נספח "חגי ישראל", המתבסס על המופיע אודות אותם החגים בספרים האחרים שבסדרה.

אשמח לקבל הערות, הארות, הצעות - כולל הצעות לשאלות ותשובות שלא נכללו בסדרה וכן הצעות לתיקונים ושנויים. תגובות אשר ייצאו ראיות יוכנסו למהדורות המעודכנות של הספרים, עם אזכור שם המגיב/מעיר.

הכתובת לתגובות היא באתר הקשור לספר <https://www.lehiyot yehudi.org.il> או דרך

האתר המקוצר <https://616ee715818c4.site123.me>:

או דף הפייסבוק https://www.facebook.com/karov_elecha

נעשה מאמץ רב להזכיר את המקורות של טקסטים או חומרים שנעשה שימוש בהם, (לרוב ויקיפדיה – לאחר אימות מדת הדיוק בתוכן), ואם נדרש מתן ייחוס המקור, הוא נכתב, או שהתקבלה רשות שימוש מהמחבר/יוצר. בכל מקרה, כל שימוש בחומר חיצוני נעשה למטרה עיונית – לימודית ולא לצרכים מסחריים והשימוש בוודאי אינו גורם נזק כלשהו ליוצרי החומרים או למקורותיהם, אלא להיפך, הוא מפרסם אותם.

ספרי הסדרה מופיעים באתר האינטרנט, "להיות יהודי" וניתן לשימוש הציבורי ללא תשלום, בכתובת: <https://www.lehiyot yehudi.org.il> אך לא לשימוש מסחרי - (ראו זכויות

יוצרים לעיל). באתר גם בלוג אקטואלי ורלוונטי לתכנים שבספר. ניתן לגשת אל הספרים גם באתר המקוצר: <https://616ee715818c4.site123.me>

אני תקווה שספרים אלה, בנוסף למידע והעניין שיוסיפו, גם יועילו לקוראים בחייהם האישיים והחברתיים, יביאו להפנמה של ערכים ומושגים וכן לחיזוק החיבור והמשותף בין חלקי העם.

שאלות מקדימות.

מי כתב את ספר התורה?

ישנם חוקרי מקרא רבים הטוענים כי לא יתכן שאדם אחד כתב את התורה, וזאת בגלל סיפורים המופיעים יותר מפעם אחת, לפעמים בגרסאות שונות, (כגון עשרת הדיברות המופיעים בספר שמות ובספר דברים בשנויים מסוימים, קריאה שם העיר באר שבע, המופיעה פעמיים בספר בראשית ועוד).

בנוסף, נטען כי יש סתירות פנימיות בתורה, כמו בין פרק א ל- ב בבראשית ובסיפור מכירת יוסף, שפעם כתוב שנמכר ע"י הישמעאלים ופעם ע"י המדיינים. נטען גם כן, שיש בתורה סגנונות כתיבה שונים, כך שלא סביר שאדם אחד כתב אותה.

על כן הם מסיקים שהתורה נכתבה במשך תקופה של מאות שנים, ע"י אנשים שונים וע"פ מסורות שונות ושבסוף, אולי בסוף תקופת בית המקדש הראשון או בתחילת תקופת הבית השני, מישהו ערך את ספר התורה כפי שהוא קיים היום, תוך הכללת הכפילויות והסתירות השונות. גישה פחות קיצונית מזו היא, שאכן נכתב ספר תורה ע"י משה רבנו, כפי שניתן להבין מקריאה פשוטה של התורה עצמה, אך במשך השנים והדורות נכנסו שנויים בטקסט, אולי ע"י סופרים שהעתיקו ספרי תורה חדשים.

ההנחה בתיאוריה הראשונה היא ש"מישהו" או אנשים כלשהם, כתבו את התורה כיצירה אנושית משלהם, תוך שהם הציגו אותה כנבואה וציווי שהתקבלו מאות שנים לפני כן, ע"י משה רבנו מאת הבורא. משמעות הדבר שהתורה היא בעצם מעשה זיוף ותרמית, בדומה לממצאים ארכיאולוגיים מזויפים למיניהם, כאשר מטרת הזיופים, בדרך כלל, ליהנות מיתרון או מפרסום אישי כלשהו.

תיאוריה נוספת שכוהנים כתבו אותה כדי להצדיק הטבות כלכליות ומעמד שלטוני בעם. תיאוריה זאת מתקשה להסביר מדוע נכללו בתורה ובתנ"ך כל כך הרבה דברים הסותרים את מצוות היהדות כמו פרשת דוד ובת שבע, המפקד שנערך ע"י דוד המלך שלא כדין והמגפה הנוראה שדוד בחר בה כעונש, פרשת אמנון ותמר, הליכת שאול למעלת אוב ועוד. איזה אינטרס היה להמציא סיפורים כאלה?

השלכות תיאוריות אלו מרחיקות לכת. משמעותן, שהתורה אינה שונה מכל יצירה אנושית קדומה אחרת, דוגמת המיתוסים של יוון או מסופוטמיה העתיקות ועל כן יש להתייחס אליה כעל יצירה ספרותית ותו לא.

פועל יוצא של גישה זו היא שבעצם לא ניתנו לאנושות ע"י סמכות עליונה, ערכי מוסר מחייבים וקווים מנחים. אין קביעה לגבי מה מותר ומה אסור וכל אחד חופשי להחליט בשאלות אלו באופן חופשי וכפי שנוח לו.

לדוגמא, ע"פ גישה זו, קשה מאוד לקבוע מדוע מעשים כמו רצח, גניבה, רמאות וכו' הם אסורים, מפני שחסר לכך בסיס המושתת על סמכות עליונה מוחלטת ומחייבת כלשהי.

בהעדר בסיס כאמור, בהחלט יתכן מצב של הידרדרות חברה לריבוי מעשי פשע כגון שוד ורצח, מפני שחסרה בפרטים בחברה, הפנמה של ערכים עליונים ומחייבים. אצל פרטים מסוימים, הגבול בין מותר לאסור אינו ברור ואצלם למעשה "הכול מותר".

תשובות לשתי הטענות הראשונות שהוצגו לעיל, (הכפילויות והסתירות כביכול), ניתנו באופן פרטני בהמשך הספר. די לומר בשלב זה, שאם אכן נעשתה עבודת עריכה מאוחרת, אין זה סביר שהעורך הסופי התרשל עד כדי כך שבחר לכלול קטעים הנראים ככפילויות או כסותרים זה את זה, אלא היה דואג להימנע ככל האפשר מאלה. אם אכן ה"עורך" היה כה רשלני, בוודאי היה בא אחרי עורך אחר מוצלח יותר. על כן ברור שלא נעשתה מלאכת עריכה בתורה ושהיא נשארה בנוסחה האותנטית, עם "סתירות" כביכול, לעתים העדר סדר כרונולוגי, מעבר אקראי כביכול בין נושאים, וכו'. בתורה שבעל פה, שעל פי המסורת, ניתנה למשה יחד עם התורה שבכתב, מבואר חלק גדול מהנ"ל וכן מצוות רבות שלא ניתן להבינן ע"פ הכתוב בתורה בלבד. לדוגמא מה הכוונה במלים: וְהָיָה לְאוֹת עַל יְדְכָהּ, וְלְטוֹטְפַת בֵּין עֵינֶיךָ: פִּי בְחֶזֶק יָד, הוֹצִיאָנוּ ה' מִמִּצְרָיִם, (שמות יג, טז). האם הכוונה למצוות תפילין או שמא למשהו סמלי - סימבולי? או הפסוק "עֵין תַּחַת עֵין, עֵין תַּחַת שָׁן, יָד תַּחַת יָד, רֶגֶל תַּחַת רֶגֶל" (שמות, כא, כד). האם יש להוציא את עינו של הפוגע, (ומה יצא לנפגע מכך?), או שעליו לפצות את הנפגע ע"י תשלום ממון ראוי? כל לומד תורה אמיתי, יודע שלא ניתן להבין את כוונת התורה שבכתב - הכתובה לעתים, כאמור, בצורה סתומה ולא מובנת, כראשי פרקים וברמזים בלבד - ללא הביאורים של התורה שבעל פה, דהיינו, המשנה, גמרא, מדרש וכו'. למותר לציין כי לעתים אותם חוקרים מלומדים המכחישים את האותנטיות של התורה, אינם מכירים ואינם מתייחסים כלל לתורה שבעל פה ולכן אין זה פלא שאינם מבינים את התורה שבכתב.

לגבי הטענה השלישית, אודות סגנונות הטקסט השונים, הרי ידוע שסופרים רבים כותבים ספרים בסגנונות שונים בתקופות שונות, כך שבטענה זו אין ממש. גם אצל ציירים יש תקופות שונות עם

סגנונות שונים (כגון התקופה הכחולה והוורודה של פיקאסו) וגם אצל זמרים וכמוכר פוליטיקאים המשנים את עמדתם. אם נוסיף שע"פ התורה עצמה, היא נכתבה על סמך נבואה שקיבל משה רבנו מבורא עולם, אין להתייחס למשה רבנו כמו אל סופר. ברור כי יתכנו סגנונות נבואה שונים גם אצל אותו נביא.

טענות אלו מזכירות "תיאוריות קשר" - ("קונספירציה" בלעז), כמו הטענה שנחיתת האדם על הירח לא התרחשה באמת, אלא בוימה ע"י ממשלת ארה"ב. תיאוריית קשר נוספת היא שמחזות שייקספיר לא נכתבו על ידו, אלא ע"י מישהו אחר. הנימוק לכך הוא שלא יתכן שאיש פשוט מעיירה כפריית, כתב את המחזות המיוחסים לו, המראים ידע נרחב בתרבות העולם, במדינות זרות, בהיסטוריה של בריטניה ושל העולם וכן בשפות זרות - הרבה מעבר למה שניתן להניח שקיבל תלמיד של בית ספר כפרי בזמנו של שייקספיר.

תיאוריות קשר נוספות הן שהמוסד עומד מאחורי פיגועי ה-11 בספטמבר ופיגועי טרור נוספים, (כדי להשניא את המוסלמים על העולם המערבי), שהנשיא קנדי נרצח על ידי ה-CIA, שיצחק רבין נרצח ע"י השב"כ בסיועו של סוכן השב"כ יגאל עמיר, שיהודים המציאו את מגפת הקורונה כדי להתעשר מהחיסון. תיאוריית הקשר המחרידה ביותר היא **הכחשת השואה** ושנוראות השואה הומצאו ע"י הציונים כדי שאומות העולם המזועזעות יתמכו בהקמת מדינה ליהודים. יתכן מאוד שבעוד כמה מאות שנים, ובוודאי בעוד אלפי שנים, רבים לא יאמינו בהתרחשות שואת אירופה, בטענה ש"לא יתכן שבני אדם היו כה אכזריים". ולהבדיל, רבים אז יטילו אולי ספק בכתוב בספרי היסטוריה עתיקים, בדבר המדינה היהודית שניצחה את צבאות חמש מדינות ערב בששה ימים בשנת 1967. יאמרו שבוודאי מדובר באגדה היסטורית.

ע"י שימוש בתיאוריות קשר, ניתן להגיע לאבסורדים ולטעון שכל המידע והממצאים הקיימים בעולם הם מעשי תרמית וזיוף של אנשים בעלי אינטרסים. פועל יוצא של צורת חשיבה כזאת היא שלא ניתן להגיע לחקר האמת באף תחום וכתוצאה מכך - ניהיליזם ובלבול מוחלט.

מבין המאפיינים של תיאוריות קשר:

התיאוריה אינה מנסה להעלות השערה ולהוכיחה, או לחילופין, להפריכה, כפי שנדרש מכל תיאוריה מדעית, אלא מניחה באופן סתמי כי ההשערה היא עובדה. קיים בלבול בין השערה להוכחה.

מאפיין מובהק נוסף של הוגי תיאוריות קשר הוא נכונותם לקבל כמעט כל ממצא תומך בתיאוריה, מבלי להתחשב במידת אמינותו. כל הממצאים הסותרים את התיאוריה, לעומת זאת, נדחים על הסף, אם משום שהם נחשבים לחלק מהקשר שנרקם להסתיר את העובדות ואם פשוט בגלל שהם סותרים את התיאוריה.

על כן, כפי שלא נקבל את הטענה שציור של אומן שחתם בשמו על הציור, צויר ע"י צייר אחר, מבלי להביא הוכחות חותכות לכך, כך אין לקבל את הטענה שהתורה לא נכתבה ע"י משה רבנו.

כתוב בספר דברים, לא, ט, "וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה, אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת, וַיִּתְּנָהּ אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי, הַנְּשָׂאִים אֶת אֲרוֹן בְּרִית ה'; וְאֵל כָּל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל.

כן כתוב בפסוקים כד - כו שם, "וַיְהִי כְּכֹלֹת מֹשֶׁה, לְכַתֵּב אֶת דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל סֵפֶר, עַד תִּמְּם. וַיֵּצֵא מֹשֶׁה אֶת הַלְוִיִּם, נְשָׂאֵי אֲרוֹן בְּרִית ה' לֵאמֹר: לָקַח, אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה, וְשִׁמְתֶם אֹתוֹ, מִצַּד אֲרוֹן בְּרִית ה' אֱלֹהֵיכֶם; וְהָיָה שָׁם בְּךָ, לְעֵד."

גם בספר יהושע א, ז - ח, כתוב:

"רַק חֹזֶק וְאַמֶּץ מְאֹד, לְשָׁמֵר לַעֲשׂוֹת כְּכֹל הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּךְ מֹשֶׁה עַבְדִּי, אֵל תְּסוּר מִמֶּנּוּ יָמִין וּשְׂמֹאל: לְמַעַן תִּשְׁכַּל, בְּכֹל אֲשֶׁר תִּלְךָ. לֹא יִמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ, וְהָגִיתָ בוֹ יוֹמָם וּלְיָלֵה, לְמַעַן תִּשְׁמֵר לַעֲשׂוֹת, כְּכֹל הַכְּתוּב בוֹ: כִּי אַז תִּצְלִיחַ אֶת דְּרָכְךָ, וְאָז תִּשְׁכַּל."

על כן, התורה עצמה מעידה כי משה רבנו כתב את ספר התורה ונתן אותו לכוהנים. זו הנחת היסוד של ספר זה, כל עוד לא יוכח אחרת.

בקרב מכחישי מקור התורה, יש המרחיקים לכת וטוענים שעד ימי יאשיהו לא הייתה כלל דת יהודית ושהיא "הומצאה" בימיו ע"י כתיבת ספר תורה שקרי ומזויף, וע"י "המצאת" הקיום של אל אחד, שלא הייתה כלל אמונה בו לפני כן. (לתיאור המקרה, ראו ספר מלכים ב, כב). לדבריהם, עד אז עבד עם ישראל לאלילים ככל העמים באזור ומקדש שלמה בעצם יועד לעבודת אלילים, בניגוד גמור לכתוב בספר מלכים. אמונותיו ומצוות הדת של עם ישראל לא היו שונות משל כל עם אחר באזור. בנוסף, גישה זאת מחזקת את טענות אויבי ישראל שאין לעם ישראל זכות וזיקה מיוחדת לארץ ישראל, שכן היא לא הובטחה לו ע"י האל.

כמובן שטענות מגוחכות וחסרות שחר אלו מחייבות שהזיפנים יכתבו, מתוך דמיונם, בדיעבד, גם את כל ספרי התנ"ך, שבהם שם ה' מוזכר אלפי פעמים, ואשר קדמו כרונולוגית לימי יאשיהו, כגון: כל ספרי החומש – תולדות אבות האומה, השעבוד במצרים, יציאת מצרים, קבלת התורה והמצוות קיום משה רבנו, ונבואותיו. נציין כי ע"פ מחקרים, התיאורים שבתורה של תקופות קדומות אלו מתאימים לממצאים ארכיאולוגיים בכנען ובמצרים, שזיפן שכתב מאות שנים לאחר האירועים שהמציא, לא יכול היה לדעת. הזיפן היה צריך להמציא מדמיונו את כל ספר שמואל ותפילת חנה, ספר תהילים, מלכות שאול, דוד ושלמה, תפילת שלמה בעת חנוכת בית המקדש, תולדות כל המלכים שעבדו את ה' כגון אסא, יהושפט, חזקיהו, כל דברי הנביאים, כולל שמואל, אליהו, אלישע, עמוס, מיכה, ישעיהו ועוד; שבהם שם ה' וכנוייו מוזכרים פעמים

רבות. לדבריהם של המכחישים, ובסתירה לספרי התנ"ך הנ"ל, לא התקיימו כלל אמונה יהודית או חיים יהודיים עד לימי יאשיהו וכל תוכן התורה והתנ"ך מלפני יאשיהו, הנוגע לנאמנות לתורה ולמצוות, מצוץ מהאצבע. ברור שאין שחר לטענות תמוהות אלו.

נזכיר כי, ברשימת מקומות בכתב חרטומים על קיר מקדש מצרי בנוביה (סודאן של היום) מימי אמנחותפ השלישי, במאה ה-14 לפנה"ס, נזכרת קבוצה של נוודי המדבר ("שוסו") הנקראת "שסו יהוה" או "שסו יהו". יש המזהים את שסו-יהו או את חלקם, עם עם ישראל. בנוסף, שם ה-הויה מוזכר במצבת מישע מהמחצית הראשונה של המאה ה-9 לפנה"ס, ("ואקח משם את כלי ה").

קריאה פשוטה ולא מגמתית של הכתוב במלכים ב, כב, בעזרת פירושי רש"י ומצודת דוד, מראה שמדובר כנראה בספר התורה המקורי שנכתב ע"י משה רבנו ואשר היה מונח לפני כן, כמחויב ע"פ הדין, בצד ארון הברית. ראייה לכך, שבדברי הימים ב, לד, יד, נאמר באותו ענין: וְכִהְיוּצִיָּאם אֶת הַפֶּסֶף, הַמּוֹבָא בְּיַת ה' מִצָּא חִלְקֵיהוּ הַפֶּהן, אֶת סֵפֶר תּוֹרַת ה' בְּיַד מֹשֶׁה, כלומר, הספר שנכתב ע"י משה. בזמן המלך אחז, שעבד אלילים וניסה להשמיד כל זיקה לשמירת התורה, כמאה שנה לפני כן, גנזו הכוהנים את ספר התורה מתוך חשש שאחז יצווה לשרוף ספר תורה חשוב זה. לאחר מותו חפשו את הספר ולא מצאוהו, והוא נמצא תוך כדי בדיק הבית שעשו במקדש לפי ציווי המלך יאשיהו, כמתואר בפרק. הדבר החשוב ביותר, אשר מסביר את הפחד אשר אחז במלך וקריעת בגדיו, ובקשת התייעצות עם חולדה הנביאה, הוא שהספר היה פתוח בדף המתחיל במלים: יוֹלֵף ה' אֶתְךָ, וְאֶת מִלְפָּךָ אֲשֶׁר תִּקֵּים עָלֶיךָ, אֶל גּוֹי, אֲשֶׁר לֹא יִדְעֶתָ אֶתָּה וְאֶבְתִּיךָ; וְעִבְדָּתָ שָׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים, עֵץ וְאֶבֶן, (דברים כח, לו). הראייה לכך, שבדברי הימים ב, לד, כד, נאמר ע"י חולדה הנביאה: פֹּה אָמַר ה', הִנְנִי מְבִיא רָעָה עַל הַמָּקוֹם הַזֶּה וְעַל יוֹשְׁבָיו: אֶת כָּל הָאֱלוֹת, הַפְּתוּבוֹת עַל הַסֶּפֶר, אֲשֶׁר קָרְאוּ, לִפְנֵי מֶלֶךְ יְהוּדָה. כתוצאה מה"סימן" הברור שקיבל משמים, ציווה יאשיהו להרוס ולשרוף כל זכר של עבודה זרה אשר הנהיגו סבו מנשה ואביו אמון במקדש ובירושלים ואשר נשארה עד ימיו וכתר ברית מחודשת בין העם לאלוקים בדבר שמירת המצוות.

כל ניסיון ללמוד ממצאת ספר התורה במקדש שהתורה חוברה רק בימי יאשיהו, הוא מופרך מיסודו ומהווה דברי שקר מגמתיים וכן, תאוריית קשר, שמטרתה לטעון שהתורה היא מסמך מזויף.

יחד עם זאת, יתכן שלא היו כמעט בנמצא אז ספרי תורה, בגלל הקושי והטרחה שבכתיבתם. לכן רוב העם, פרט לכוהנים אולי, לא קראו בו ולא הכירו היטב את תוכנו, (אולי כמו שרוב רובו של העם היהודי היום לא מכיר את סדרי המשנה, למרות שלא קשה להשיג עותק ממנה). העם שמע

את תוכן התורה והמצוות, בעל פה, באמצעות הכוהנים והנביאים. נדירות ספרי התורה יכולה להסביר גם כן, את ההתפעלות של המלך יאשיהו ממצאת ספר התורה.

האם מה שכתוב בתורה הוא אמת או שיש להתייחס אליה כאוסף אגדות או כסיפורי עמים?

בתורה כתובים דברים רבים שקשה לקבל אותם כמשמעם, כמו הנחש המדבר בגן עדן, אנשים שחיו יותר מ- 900 שנה, מלאכים המופיעים לבני אדם, אשת לוט שנהפכה לנציב מלח, עשר המכות, קריעת ים סוף, הוצאת מים מהסלע וכו'.

על כן, יש הטוענים שלא יתכן שהדברים המתוארים אכן אירעו, ושמדובר באגדות, בדומה למיתוסים יוונים. ספר זה יראה שכל הכתוב בתורה יכול היה לקרות, בתנאי שצורת הקריאה איננה שטחית אלא מעמיקה ובתנאי שהבנת הדברים אינה תמיד מילולית.

על מה מבוססת האמונה באל, ע"פ התורה?

מודגש בתורה ובתנ"ך, שהאמונה בקיום האל, אינה מבוססת על השערות, לוגיקה או חקירה פילוסופית, אלא על תיאור מספר רב של התגלויות שחוו יחידי סגולה הנקראים בפינו "נביאים", החל מהאדם הראשון ועד לאחרון הנביאים, מלאכי. ללא התגלויות אלו, לא היה בסיס לאמונה באל, ובוודאי שלא יכולנו לדעת מה רצון האל. ע"פ האמונה היהודית, ראש הנביאים הוא משה רבנו, אשר קיבל את התורה וכתב אותה, אך ההתגלות האולטימטיבית היא מעמד הר סיני שבו מיליוני אנשים (600,000 גברים מגיל 20 ומעלה, חוץ מנשים וטף), חוו התגלות בו - זמנית ושמעו את עשרת הדיברות מ"פי הגבורה".

מהות האמונה היהודית מתמצית בעצם בשאלה, האם מאמינים שהתרחשה ההתגלות במעמד הר סיני או שלא התרחשה, והאם משה רבנו ושאר הנביאים חוו התגלות עם הכח העליון, הנקרא בפינו ה", או שהיה רק נדמה להם שחוו התגלות או שהמציאו נבואות בעצמם. המאמין היהודי, מאמין שדברי הנביאים, כפי שהם כתובים בתורה ובספרי הנביאים הם אותנטיים ואמיתיים.

התורה מבטאת את הבסיס לאמונה בפסוק (דברים ד, לה): "אִתָּה הָאֱלֹהִים לְדַעַת, פִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים: אֵין עוֹד, מִלְּבָדוֹ", כלומר שהעם ידע באופן בלתי אמצעי, את קיום האל מתוך עדות ראייה ושמיעה.

חיזוק למאמינים לדברי הנביאים, הוא התגשמות חלק גדול מנבואות שנאמרו לפני יותר מ- 2500 שנה, כולל נבואות זעם, חורבן וגלות, אך גם נבואות נחמה ושיבה לציון.

פרשת בְּרֵאשִׁית

פרק א - הישות האלוהית; בריאת היקום, האור, הרקיע, הצומח, גרמי השמיים; חידת מוצא החיים; תורת האבולוציה; מצוות פרו ורבו.

בריאה או התפתחות טבעית? האמונה באל.

בְּרֵאשִׁית, בְּרָא אֱלֹהִים, אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ. (בראשית א, א)

למה להאמין שישות כמו "אלוקים" בראה את היקום? אולי היקום וכל מה שנוצר בתוכו התפתח מעצמו?

אין דבר ביקום שברא את עצמו יש מאין. לכל דבר שקיים יש גורם או גורמים שקדמו לו. על כן בוודאי שגם להיווצרות היקום היה גורם אשר קדם לו. בפרט לא יתכן שדומם ייהפך לחי ללא קיום תנאים מוקדמים מיוחדים מאוד לכך. ההסתברות ש - DNA, חלבון, והממברנה העוטפת תא – (ליפידים), יתחברו בצורה נכונה כדי שיווצר תא חי באופן אקראי, היא כמעט אפסי. ע"פ התורה, הגורם הראשוני נקרא "אלוהים", הוא בורא או יוצר הטבע וחוקי הטבע, שעל פיהם פועל היקום.

מדענים אינם מתיימרים לתת תשובה לשאלה "כיצד נוצר היקום בתחילתו" - לפני "המפץ הגדול", אותה התפרצות אדירה של אנרגיה צפופה מאוד, אשר לפי רוב המדענים, ממנה נוצר היקום.

נכון שאפשר להמשיך לשאול, מה קדם לאלוקים או "מי ברא את אלוקים"? התשובה היא שהאלוקים הוא הישות היחידה שאין גורם שקדם לה. הוא הגורם הראשון והיחיד, כפי שכתב הרמב"ם ז"ל (רבי משה בן מימון, 1138, ספרד - 1204, מצרים), ב"שלושה עשר עיקרי האמונה": "הבורא יתברך שמו - הוא ראשון ואחרון".

למשל: אם שואלים למה השמש זורחת במזרח ושוקעת במערב, נענה שזה בגלל סיבוב כדור הארץ על צירו, בניגוד לכוון השעון.

ואם נשאל: מה גורם לסיבוב כדור הארץ, דרך חוקי הטבע, בסופו של דבר תמיד נגיע לאלוקים כגורם הראשון. למרות הקושי המושגית, ניתן להבין את זה ע"י שימוש במושג המתמטי "אין סוף". במקרה שלנו, מדובר במושג "אין התחלה" או "אין סוף שלילי", על ציר הזמן.

למה מתכוון מי שאומר ש"איננו מאמין באלוהים"?

למעשה, מי שאומר שאיננו מאמין באלוהים, בעצם אומר שהיקום, הטבע, חוקי הטבע, עולם הדומם, הצומח והחי, על כל מורכבותם, נוצרו במקרה, בעצמם, ע"י מנגנונים טבעיים. על פניו, ההסתברות לכך שכל מה שקיים ביקום "התפתח מעצמו" נשמעת בלתי סבירה, מפני שלכל תוצאה חייב להיות גורם או הסבר, ועם נחזור מספיק אחורה בתהליכים, נגיע לגורם הראשון לכל שאר הגורמים ביקום.

רבים המגדירים את עצמם כאתאיסטים, הם למעשה אגנוסטים, כלומר שהם מטילים ספק בקיום אלוהים, אך אינם שוללים את קיומו. רבים מהם כלל לא חקרו לעומק את עניין קיום האלוהות לפני שגיבשו את אמונתם באי קיום אלוהים, או שסבלו משטיפת מוח כפירתית. כן - גם כפירה היא סוג של אמונה.

ביחס לתורה ולתנ"ך, יטען האתאיסט/ אגנוסט, שהם חוברו ע"י אנשי רוח בעלי חוש רוחני ואף חוש צדק גבוהים, וגם אם אלה האמינו שחוו התגלות או מחזה נבואי, זו הייתה רק הרגשה או חוויה רוחנית חזקה, אך לא תקשורת בין האל (שאינו קיים), לבין בן אנוש.

נטען כאן, שלעמדה האתאיסטית אין הוכחה כלל ואין לה על מה להתבסס. אין שום דבר בלתי סביר או מופרך באמונה - שכפי שקיימים ביקום חוקי טבע, כוחות טבע ומנגנונים עדינים ביותר, במיוחד בעולם החי המגוון, יש כוח עליון אשר מאחד את כל הכוחות האלה ולמעשה מהווה המקור הראשוני שלהם. פיזיקאים, כימאים ואנשי מדע אחרים משתדלים לתאר את התנהגות מרכיבי ויסודות הטבע ע"י מודלים פשוטים ככל האפשר, לדוגמא $e=mc^2$ בתורת היחסות של איינשטיין, כמתאר את היחס בין מסה לאנרגיה. רבים מחפשים את היישוב בין תורת היחסות לבין תורת הקוונטים, שכביכול סותרות זו את זו. סביר מאוד להניח שקיים כח מאחד אחד אשר ממנו נובעים כל שאר הכוחות הקיימים. היום מבינים שתחומי המדע השונים - פיזיקה, כימיה, ביולוגיה וכו', בעצם מבוססים על אותם חוקים ומנגנונים בטבע, כי הגורם הראשון הוא אחד.

העדר האמונה בגורם אחד, משול לאמונה שריבוי כוחות הפועלים בעולם, פועלים באופן מקרי, זאת כאשר עינינו רואות למעשה, שהטבע וחוקיו מסודרים מאוד וקלים להסבר, החל ממסלול גרמי השמים ועד להתנהגות תאי החיים והגנים. ישנה סתירה בין הסדר המופלא הקיים בטבע לבין האמונה במקריות היקום.

שליטת הנבואה כמקור לכתבי הקודש, אינה מבוססת גם כן. אם מקבלים את העיקרון של קיום כח ראשוני לטבע, אין סיבה לשלול את האפשרות שיחיד סגולה, בעלי כוחות רוחניים ואינטלקטואליים המתאימים לכך, יוכלו "להשיג" את הבורא, ואף לקבל מסרים דרך נבואה, על מה שצפוי בעתיד, על מה שמותר, מה אסור, מה מחויב, מה נכון ומה לא. ניתן לומר שמה

שקיבלו הוא בעצם חוקי טבע להתנהגות אנושית. סביר להניח שהאנושות לא הופקרה בעולם, ללא כל הדרכה על הדרך הנכונה להתנהל, שכן, בניגוד לבעלי חיים, האדם ניחן בחופש בחירה, בחוש מוסרי ואתי ובחיים מורכבים ביותר, הדורשים קבלת החלטות בכל רגע.

ע"פ האמונה היהודית, ניתן להתייחס למסרים שקיבלו הנביאים, כדומה להוראות יצרן למוצר מסוים. מי שמקפיד להשתמש במוצר ע"פ הוראות היצרן יזכה למוצר תקין ושימוש בו לאורך זמן. מי שמשמש במוצר בניגוד להוראות היצרן, יגלה במהרה שהמוצר התקלקל.

לעומת הנחת המקריות וההפקרות, ע"פ האמונה היהודית באל אחד, האדם מודרך לחיות תוך עשיית מעשים חיוביים והימנעות ממעשים שליליים, כפי שהוגדרו בתורה, ובכך להיות קשור לאותו גורם ראשוני, הנקרא אלוקים.

על כן, בשאלת האמונה באל, יש להבחין בין האמונה באלוהי היקום, יוצר חוקי הטבע - (האל האוניברסאלי), שזאת אמונה בסיסית וכמעט טריוויאלית, לבין האמונה שהמקור לדברי נביאי ישראל ומצוות היהדות הוא מהתגלות אלוקית – האמונה באלוקי ישראל, שזאת רמת אמונה גבוהה ומורכבת יותר.

איך אפשר להאמין בקיום אל בלתי נראה ? (מתאים להתייחסות או לדיון)

אילו האל היה נראה, היה לו גוף פיזי שהיה מזדקן והוא לא היה אין סופי. זה מזכיר את הבדיחה על המורה ברוסיה הסובייטית ששאלה את תלמידיה:

תלמידים, האם אתם רואים את הדלת? כן? אז עובדה שיש דלת.

האם אתם רואים את הלוח? אז סימן שיש לוח.

האם אתם רואים את אלוקים? לא? אז סימן שאין אלוקים.

ילד יהודי שלמד בכיתה שאל את חבריו: האם אתם רואים את השכל של המורה?

ניתן לדמות את היחס בין אלוקים לאדם, ליחס שבין נמלים לבני אדם. סביר להניח שאילו הייתה אפשרות לתקשר עם נמלים, ספק רב אם היו אומרים שהם מודעים לקיום בני אדם בעולם וזאת בגלל ההבדל העצום במימדיהם ביחס למימדי האדם. אנחנו גדולים כל כך ביחס אליהם, שהם אינם יכולים לראות אותנו או להיות מודעים לקיומנו – אנחנו "גדולים עליהם". העובדה שהאלוקים אינו נראה או שאין "תחושה" של קיומו, אינו מבטא דבר. זה נובע מההבדל העצום בין מהות האלוקים למהותנו.

האמונה היהודית מבוססת על הכתוב בתורה, על פלאי הבריאה, על החוקיות בטבע, על האמונה בהתרחשות אירוע התגלות האל במעמד הר סיני ועל ההיסטוריה של העם היהודי, התואמת את הכתוב בתורה ואת דברי הנביאים - (בקווים כללים מאוד: אי שמירת התורה, המובילה לחורבן וגלות (פעמיים) ולבסוף התרחשות השיבה לציון (גם כן פעמיים)).

מעבר לכך, רבים מכוחות הטבע אינם נראים. האם מישהו ראה פעם כח כבידה או גלי רדיו או גלי מיקרו? ניתן לראות רק את ביטוייהם, השפעותיהם או ניצולם אך לא את הכח עצמו. על כן, אין זה מפליא שהגורם היוצר ומאחד את כוחות הטבע אינו נראה, ורק ביטוייו, בטבע ובהתרחשויות, נראים לעינינו.

וְהָאָרֶץ הָיְתָה תוֹהוּ וָבוֹהוּ, וְחֹשֶׁךְ, עַל פְּנֵי תְהוֹמוֹ; וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמַּיִם.
(בראשית א, ב).

מה פירוש המלים "תוהו ובוהו". מהו "התהום" ומהיכן הגיעו המים?

הפירוש המילולי הוא ריק, שומם. לפי הפרשן הרמב"ן, (1194 ספרד – 1270, עכו, א"י), "תוהו" הוא כדור האנרגיה שממנו נוצר היקום, (יש אומרים בגודל של אפון), שאדם תוהה עליו. מכאן קיבל את שמו - "תוהו". "בוהו", פירושו - "בו הוא", שאפשר אולי להבין היום כחומר הראשוני.

ניתן להבין את הפסוק כמתאר את המצב ששרר לפני המפץ הגדול ומיד לאחריו. ע"פ ממצאים מדעיים, מיד לאחר המפץ הגדול, החומר הראשוני היה פלזמה נוזלית, ומשם הגיעו ה"מים" המוזכרים בפסוק. אם אכן מדובר גם על המצב שלפני המפץ הגדול, הפסוק הראשון מהווה כעין הקדמה כללית לששת ימי הבריאה, שכן השמים והארץ נוצרו אחרי המפץ הגדול.

בפרק זה נעשה שימוש רב בספרו של פרופ' נתן אביעזר, לשעבר פרופ' לפיזיקה באוניברסיטת בר אילן, "בראשית ברא", (הוצאת חדקל, תשנ"ד).

בריאת האור ותחילת מדידת הזמן

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים, יְהִי אֹר; וַיְהִי אֹר. (בראשית א, ג)

באיזה אור מדובר ומה מקורו? ברור שאין המדובר באור השמש, שכן ע"פ התורה עצמה, אור השמש התחיל להגיע לארץ רק ביום הרביעי.

ע"פ המחקר העדכני, הפוטונים של האור התחילו להופיע ביקום כ- 380,000 שנה לאחר המפץ הגדול. יתכן להבין את הפסוק כמכוון לאירוע זה.

לפי הפרשן רש"י, (רבי שלמה יצחקי, (1040 - 1105, צרפת), ע"פ חז"ל, האל הבדיל את האור הראשוני, שנוצר במלים "יהי אור", והמכונה "האור הגנוז", לצדיקים לעתיד לבוא.

כידוע, ישנן עדויות רבות של אנשים שמתו מוות קליני וחזרו לחיים, על כך שראו אור גדול בקצה מנהרה ארוכה. (ראו עוד בנושא זה בסוף הפרק).

מה הכוונה במילים "ויאמר אלוקים" האם לאלוקים יש פה? למי הוא אמר זאת?

ברור שאין לאלוקים פה. אילו לאלוקים היה גוף, הוא לא יכול היה להתקיים לעולם, מאחר שכל גוף חי מזדקן ולבסוף מת.

ע"פ הרמב"ן, האמירה היא ביטוי לרצון האלוקי, דבר שאינו נתפס על ידינו, או שהיא ההוצאה לפועל של הרצון האלוקי. בתורה, למילה "אומר" לפעמים משמעות של רצון כמו במקרה של התערבות משה רבנו בין שני הנצים במצרים שבו אמר לו אחד הנצים, "הֲלֹהֶיךָ אֶתָּה אֹמֵר פֶּאֶשֶׁר הֲרַגְתָּ אֶת הַמִּצְרִי", (שמות ב, יד)

וַיִּרְא אֱלֹהִים אֶת הָאֹר, פִּי טוֹב; וַיְבַדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ. (בראשית א, ד)

איזו הבדלה נעשתה בין האור לחושך? האם האור נמצא במקום מסוים והחושך במקום אחר או שהכוונה לזמן שבו יש אור (יום) לבין זמן החושך (לילה)?

כנראה שההבדלה שנעשתה הייתה בזמן ולא במקום, כי "חושך" פירושו העדר אור. בזמן שיש אור אין חושך ולהיפך. בנוסף, כתוב אחר כך, "ויקרא אלוקים לאור "יום" ולחושך קרא "לילה", המצביע על כך שההבדלה היא בזמן.

וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְאֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לַיְלָה וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר, יוֹם אֶחָד. (בראשית א, ה).

האם הכוונה ליום שלנו - 24 שעות? מדוע בתורה היממה מתחילה בערב ואחר כך עוברת לבוקר?

בוודאי שאין מדובר ביממה של 24 שעות, מהסיבה הפשוטה שלפני שהתייצבו מסלולי כוכבי הלכת סביב השמש (ביום הרביעי), לא הייתה אפשרות למדוד זמן, שנמדד על פי סיבובי כדור הארץ סביב צירו והתנועה של כדור הארץ סביב השמש. לאחר היווצרותו של כדור הארץ, הוא הסתובב סביב צירו הרבה יותר מהר מאשר היום והיממה נמשכה רק 6 שעות! לפני 70 מיליון שנה היממה נמשכה 22 שעות.

לכן ברור כי ה"ימים" שבששת ימי בראשית, אין משמעותם "ימים" במובן שלנו, אלא שלבים או תקופות. ע"פ חוקרי הפיזיקה, היקום קיים כ- 15 מיליארד שנה והבריאה נמשכה כמעט במשך כל התקופה הזאת עד להופעת האדם הנבון המודרני, (אנחנו), לפני כ- 200,000 - 300,000 שנה.

בנוסף, כפי שנאמר בפסוק ה לעיל, המילה "יום" מקבילה ל"אור", ולא ליחידת זמן.

היממה מתחילה בערב כי בהתחלה היה חושך - (לילה או העדר אור) ורק אחר כך נוצר האור (יום).

בריאת הרקיע

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים, יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ הַמַּיִם, וַיְהִי מַבְדִּיל בֵּין מַיִם לְמַיִם. (בראשית א, 1)

מה זה ה"רקיע"?

הרקיע הוא כנראה כנוי לגזים, (בעיקר מימן והליום), שנוצרו מיד לאחר המפץ הגדול. ע"פ פירוש רש"י, השמים היו "רפויים", נוזליים, וקרשו ביום השני. הרקיע כנראה מתייחס גם לגזי ה"אטמוספירה" של כדור הארץ, (תחילה הליום ופחמן דו חמצני - שהוחלף לאחר מכן ע"י חמצן).

וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת הַרְקִיעַ, וַיַּבְדֵּל בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר מִתַּחַת לְרָקִיעַ וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל לְרָקִיעַ; וַיְהִי כֵן. וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְרָקִיעַ, שָׁמַיִם; וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר, יוֹם שֵׁנִי.

(בראשית א, ז-ח)

בין איזה מים למים הבדיל הרקיע?

לרוב הדעות, "המים שמתחת לרקיע" הם האוקיינוסים.

ע"פ ממצאי חקר החלל, קיימים גושי קרח ענקיים באזורים מרוחקים של מערכת השמש, שנוצרו מכוכבי שביט. גם על כוכב המאדים התגלו סימני מים ובירחים של כוכבי הלכת. אולי אלה הם "המים שמעל לרקיע".

היקוות המים ובריאת הצומח

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים, יִקְוּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל מְקוֹם אֶחָד, וַתֵּרָא הַיַּבְשָׁה; וַיְהִי כֵן. וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לַיַּבְשָׁה אֶרֶץ, וּלְמִקְוֵה הַמַּיִם קָרָא יַמִּים; וַיִּרְא אֱלֹהִים, כִּי טוֹב. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים, תִּדְשָׂא הָאֶרֶץ דָּשָׂא עֵשָׂב מִזְרִיעַ זֶרַע, עֵץ פְּרִי עֹשֶׂה פְּרִי לְמִינוֹ, אֲשֶׁר זָרְעוּ בוֹ

עַל הָאָרֶץ; וַיְהִי כֵן. וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ דָּשָׁא עֵשֶׂב מִזְרִיעַ זֶרַע לְמִינֵהוּ, וְעֵץ עֵשֶׂה פְרִי אֲשֶׁר זָרְעוּ בּוֹ לְמִינֵהוּ; וַיֵּרָא אֱלֹהִים, כִּי טוֹב. וַיְהִי עָרֵב וַיְהִי בֹקֶר, יוֹם שְׁלִישִׁי.
(בראשית א, ט-יג)

איך יכלו לצמוח צמחים לפני שזרחה השמש? כידוע צמחים זקוקים לאור שמש על מנת לצמוח, בתהליך הפוטוסינתזה.

ע"פ מפרשי התורה, השמש נוצרה למעשה כבר קודם (ובוודאי לפני שנוצר כדור הארץ), וע"פ ממצאי המדע, לפני כ- 4.6 מיליארד שנים. עם זאת, אור השמש הגיע באופן רציף ויציב לכדור הארץ בשלב מאוחר יותר, המכונה "היום הרביעי". לכן בתקופת היום "השלישי" היה מספיק אור כדי לאפשר צמיחת צמחים פרימיטיביים. בנוסף, תיתכן פוטוסינתזה ללא קליטת אור השמש ישירות, אלא מאנרגיה ממולקולות ה-ATP הנושאת אנרגיה בתא, ויוני מימן. כל עוד מולקולות אלה מסופקות, בנוסף לפחמן דו-חמצני הזמין מן האוויר, התגובות ימשכו.

בריאת המאורות

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים, יְהִי מְאֹרֹת בְּרָקִיעַ הַשָּׁמַיִם, לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלַּיְלָה; וַיְהִי לָאֵת, וּלְיָמִים וְשָׁנִים. וַיְהִי לְמְאֹרֹת בְּרָקִיעַ הַשָּׁמַיִם, לְהַאִיר עַל הָאָרֶץ; וַיְהִי כֵן. וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֵת שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת הַגְּדֹלִים; אֵת הַמְּאֹר הַגָּדֹל, לְמַמְשֵׁלֵת הַיּוֹם, וְאֵת הַמְּאֹר הַקָּטָן לְמַמְשֵׁלֵת הַלַּיְלָה, וְאֵת הַכּוֹכָבִים. וַיִּתֵּן אֹתָם אֱלֹהִים בְּרָקִיעַ הַשָּׁמַיִם, לְהַאִיר עַל הָאָרֶץ. וּלְמַשֵּׁל בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, וּלְהַבְדִּיל בֵּין הָאֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ; וַיֵּרָא אֱלֹהִים, כִּי טוֹב. וַיְהִי עָרֵב וַיְהִי בֹקֶר, יוֹם רְבִיעִי. (בראשית א, יד-טז)

איך יתכן שהמאורות והכוכבים נוצרו רק ביום הרביעי? הרי ידוע שגילם ארוך בהרבה משל כדור הארץ.

כפי שנאמר לעיל, הם נוצרו הרבה לפני כדור הארץ, אך מיקומם ביחס לכדור הארץ, התייצב בשלב הרבה יותר מאוחר. לכן נאמר בתורה: "ויתן אותם אלוקים ברקיע השמים..." ולא שברא אותם ביום הרביעי. רק "ביום הרביעי" התחילו המאורות להשפיע על כדור הארץ מבחינת ייצוב העונות והזמן.

מה הכוונה בביטוי "שני המאורות הגדולים, המאור הגדול... והמאור הקטן"?

שני המאורות "הגדולים" הם השמש והירח. הם נקראו ה"גדולים" מבחינת השפעתם הגדולה על החיים בכדור הארץ.

כידוע, לא יתכנו חיים על כדור הארץ ללא השמש, אך גם לירח השפעה חשובה על חיינו כאן. כוח המשיכה של הירח השפיע על היווצרות תקופות הקרח במיליון השנים האחרונות ומשפיע על הגאות והשפל של הים.

אחרי שהתורה מציגה את שני המאורות הגדולים, היא מפרטת לנו את המאורות ע"פ גודלם הפיזי - השמש היא המאור הגדול והירח המאור הקטן, אך מעניין להיוודע שלשמש ולירח אותו "גודל נראה" בדיוק מכדור הארץ, כפי שאפשר להיווכח בעת ליקוי חמה מלא שבו הירח "מכסה" לחלוטין את השמש.

האם הכוכבים משפיעים על החיים על כדור הארץ?

כתוצאה מהתפוצצות כוכבים מסיביים, תופעה הנקראת "סופרנובה", נוצרים שינויים בסביבתה. חומר שלא הספיק להתאחד לכוכב, מתגבש לכוכבי לכת, ירחים, שביטים וגופים קטנים אחרים. יסודות כימיים הכבדים יותר מברזל, נוצרים אך ורק על ידי סופרנובה. רק ע"י סופרנובה ניתן גם לספק את הגז הבין - כוכבי שהוא הגז שממנו מתפתחות מערכות שמש ושמשות בכלל, כולל מערכת השמש שלנו ואת האנרגיה הדרושה לשם יצירתם והפצתם בחלל לאחר מכן. על כן, למעשה כוכבים ש"מתו" הם מקור הקיום שלנו!

ישנם חוקרים הטוענים, על סמך מדידות אמפיריות של מטאוריטים או מאובנים, כי תופעת התחממות כדור הארץ נגרמת ע"י קרינה קוסמית, כתוצאה מהתפוצצויות סופרנובה רבות, ולא בגלל שריפת אנרגיה ע"י בני אדם.

בריאת היצורים במים ובריאת העופות

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים, יִשְׂרְצוּ הַמַּיִם, שָׂרִץ נֹפֵשׁ תְּחִהּ; וְעוֹף יְעוֹפֵף עַל הָאָרֶץ, עַל פְּנֵי רְקִיעַ הַשָּׁמַיִם. וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הַתַּנִּינִם הַגְּדֹלִים; וְאֵת כָּל נֹפֵשׁ הַחַיָּה הַרְמֵשֶׁת אֲשֶׁר שָׂרְצוּ הַמַּיִם לְמִינֵהֶם, וְאֵת כָּל עוֹף כְּנָף לְמִינֵהוּ, וַיִּבְרָא אֱלֹהִים כִּי טוֹב. וַיִּבְרָא אֱלֹהִים, לֵאמֹר: פָּרוּ וּרְבוּ, וּמְלֵאוּ אֶת הַמַּיִם בַּיַּמִּים, וְהָעוֹף יִרְבַּ בְּאֶרֶץ. וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר, יוֹם חַמִּישִׁי. (בראשית א, כ-כג)

האם הפסוקים תואמים את ממצאי המדע? האם יש רמז לדינוזאורים?

כן. ע"פ ממצאי מאובנים מהשנים האחרונות, הופיעו באוקיאנוסים בתקופה הקברדיאנית, (לפני כ- 530 מיליון שנה), תוך פרק זמן קצר יחסית של כ- 70 מיליון שנה, המון סוגי יצורים חיים. התופעה מכונה "התפרצות מופעי חיים", (explosion of life forms). בתקופה מאוחרת יותר הופיעו הזוחלים והעופות.

יש אומרים ש"התנינים הגדלים" הם הדינוזאורים. ישנה הסכמה נרחבת בקרב הביולוגים שהעופות התפתחו מבחינה אבולוציונית מדינוזאורים בעלי נוצות מתת-סדרת התרופודים, (תת סדרה של דינוזאורים דו-רגליים מסדרת בעלי אגן דמוי לטאה), כך שהעופות בימינו הם למעשה קבוצה של דינוזאורים אשר שרדו את ההכחדה הגדולה של סוף הקרטיקון לפני כ- 66 מיליון שנה, כאשר מטאוריט ענק פגע בכדור הארץ ויצר מכתש ענק בחוף מקסיקו ואקלים העולם השתנה.

יצירת נפש חיה ואדם - חידת מוצא החיים, תורת האבולוציה, גיל העולם

מה קדם, הביצה או התרנגולת?

לפי תוצאות מחקר של חוקרים מאוניברסיטת שפילד באנגליה, מיולי 2010, התרנגולת קדמה לביצת התרנגולת, שכן היווצרות קליפת הביצה זקוקה לחלבון הנמצא אך ורק בשחלה של התרנגולת. ממצא זה תואם את המתואר בתורה.

תא חי זקוק גם לחומצות הגרעין (DNA ו-RNA – העתק של DNA הנמצא מחוץ לגרעין התא, שהתפרסם בתקופת מגפת הקורונה) וגם לחלבונים על מנת להיווצר ולהשתכפל. חומצות הגרעין לא יכולות להיווצר ללא חלבון והחלבון לא יכול להיווצר ללא חומצות הגרעין, הכוללות את המידע הגנטי. לכן מההכרח שגורם חיצוני ברא אותם בו - זמנית.

על פי השערה הנקראת "עולם ה-RNA", צורות החיים הקדומות ביותר בכדור הארץ היו בנויות ממולקולות RNA בתחית אוקיאנוס געשי חם, ובסביבה של ברקים. ה-RNA מילא הן את תפקיד האנזימים (המזרזים תהליכים כימיים) שממלאים כיום בעיקר חומצות אמינו (המרכיבות את החלבונים) והן את תפקיד החומר התורשתי שממלא היום כמעט לחלוטין ה-DNA וכך שכפל את עצמו ויצר את תאי החיים הראשונים. אך גם לצורך היווצרות ה-RNA דרוש כמובן גורם חיצוני.

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים, תּוֹצֵא אֶתְּרֵץ הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה לְמִינָהּ, בְּהֵמָה וְרֶמֶשׂ וְחַיְתוֹ אֶרֶץ לְמִינָהּ; וַיְהִי כֵן. וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת חַיַּת הָאָרֶץ לְמִינָהּ, וְאֶת הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ, וְאֶת כָּל רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה, לְמִינָהּ; וַיִּבְרָא אֱלֹהִים כִּי טוֹב. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים, נַעֲשֵׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כְּדְמוּתֵנוּ; וַיְרִדוּ בְּדַגַּת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם, וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל הָאָרֶץ, וּבְכָל הָרֶמֶשׂ, הָרֶמֶשׂ עַל הָאָרֶץ. וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ, בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ: זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם. וַיִּבְרָךְ אֹתָם אֱלֹהִים, וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים: פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ, וּכְבַשְׁתֶּהּ; וַרְדּוּ בְּדַגַּת הַיָּם, וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם, וּבְכָל חַיַּת הָאָרֶץ עַל הָאָרֶץ. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים, הִנֵּה נָתַתִּי לָכֶם אֶת כָּל עֵשֶׂב זֶרַע זֶרַע אֲשֶׁר עַל

פְּנֵי כָל הָאָרֶץ, וְאֵת כָּל הָעֵץ אֲשֶׁר בּוֹ פְּרִי עֵץ, זֶרַע זָרַע, לָכֶם יִהְיֶה לְאֹכְלָהּ. וְלִכְל חַיַּת הָאָרֶץ וְלִכְל עוֹף הַשָּׁמַיִם וְלִכְל רֹמֵשׁ עַל הָאָרֶץ, אֲשֶׁר בּוֹ נֶפֶשׁ חַיָּה, אֵת כָּל יֵרֶק עֹשֶׂב, לְאֹכְלָהּ; וַיְהִי כֵן. וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה, וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד; וַיְהִי עָרֵב וַיְהִי בֹקֶר, יוֹם הַשִּׁשִּׁי. (בראשית א, כד-לא)

איך המתואר בתורה מסתדר עם תורת ההתפתחות - (האבולוציה)?

אין הוכחה שתיאוריית ההתפתחות היא נכונה, אם כי יש לה תימוכין רבים. היא עדיין בגדר תיאוריה שלא הוכחה באופן חד-משמעי מאז שפורסמה לראשונה ע"י צ'רלס דרווין בשנת 1859 בספרו "מוצא המינים".

ע"פ חקר המאובנים, נמצא כי המינים של החי הופיעו באופן פתאומי ולא הדרגתי וגם נכחדו באופן פתאומי, מבלי שחלו בהם שנויים "התפתחותיים" של ממש בתקופת קיומם. ע"פ ממצאי חוקרים מסוימים, יתכן כי ההכחדות אירעו כתוצאה מהתנגשויות של עצמים מהחלל או שנויי אקלים ולא כתוצאה ממנגנון ה"ברירה הטבעית".

ע"פ הממצאים המדעיים, האדם המודרני, (*homo sapiens sapiens*), הופיע לפתע באפריקה לפני כ - 200,000 שנה ואולי אף יותר. מאז לא חלו בו שנויים פיזיים. אין הוכחות לכך שהוא התפתח מייצור נמוך יותר, למרות שקיימת השערה כזאת. גם באדם הניאנדרטלי שנכחד לפני כ - 30,000 שנה לא חלו שנויים במשך 100,000 שנות קיומו (ויש טוענים מאות אלפי שנות קיומו). למרות הדמיון החיצוני הרב, אין קשר "משפחתי" בין האדם הניאנדרטלי לבין האדם המודרני. לפני שנים אחדות התגלה בסיביר מין נוסף של אדם קדמון, הקרוי האדם הדניסובי, שהחומר הגנטי שלו, (DNA), שונה משלנו ואשר כנראה גם נכחד לפני כ - 40,000 שנה. כמו כן ע"פ ממצאים היו מספר הכחדות של עולם החי בתולדות כדור הארץ ולא "רצף של התפתחויות", כלומר לא התפתחות מיצור נחות למה שאנו מכירים היום אלא סדרה של בריאות והכחדות.

חוקרים מעריכים כי מאז ראשית החיים התרחשו שש הכחדות המוניות, ולפחות בחלק מהן נעלמו רוב אוכלוסיות החי והצומח מעל פני האדמה. הכחדות אלה נגרמו כתוצאה משינויים דרמטיים על פני כדור הארץ, בדרך כלל, שינויים אקלימיים בעקבות אירועים געשיים ואירועים קוסמולוגיים.

(אגב, זה מתאים לכתוב במדרש בראשית רבה ש"האלוקים ברא עולמות והחריבן").

אמנם ישנן עדויות גנטיות של התפתחות מינים שונים בתוך אותה משפחת יצורים בדרך של מוטציה או הזדווגות, (למשל היווצרות של סוגי פרפרים, ציפורים, גזעי כלבים, וכן - גם בני אדם שונים, לדוגמא אנשים בעלי תכונות פיזיות שונות כדוגמת האפריקאים או הסינים, כאשר כל

הסוגים הם צאצאים של אותו יצור קדמון), אך לא של התפתחות ייצור מסוים לייצור אחר לגמרי, אם כי ע"פ המדע היה אב קדמון לכל החי אשר התפצל עם הזמן למערכות יצורים מסוגים שונים.

נציין שגם אם קיים דמיון פיזי בין האדם לבין הקוף ובמיוחד השימפנזה, כולל במפת ה-DNA שלהם, ברור שמבחינה שכלית, מוסרית ואתית, ההבדלים הם עצומים, כך שמגוחך להתייחס אל בני אדם כלא יותר מ"זן מפותח ואינטליגנטי של משפחת הקופים".

יחד עם זאת, ניתן ליישב את הכתוב בתורה גם עם התיאוריה שהאדם והשימפנזה הם צאצאי אותו "אב קדמון" אשר חי לפני מיליוני שנים ואשר התפצלו לשני מינים. אין הכרח להבין את מושג בריאת היצורים החיים וכן בריאת האדם והאישה, כפעולה שהתבצעה בנקודת זמן מסוימת, אלא אפשר להבין אותו כתהליך שנמשך מיליוני שנים, דרך מוטציות ושנויים ביולוגיים והתפתחותיים ואף ברירה טבעית, עד שהופיע לבסוף הומו ספיאנס ספיאנס, "בצלם אלוהים" ועל פי כוונת האלוהים. בני הזוג האנושי הראשון, המסוגלים גם להכיר בבורא ואף לתקשר אתו, נקראים בתורה "אדם וחוה", אולי לפני עשרות אלפי שנים.

בדומה לכך, כתב ר' יוסף אלבו ז"ל (1380 - 1444, ספרד), מחבר ספר העיקרים:

"מה שנמצא האלמוג שהוא כמו אמצעי בין הדומם והצומח, ונמצא הספוג הימי שאין לו אלא חוש ההרגש בלבד, והוא כמו האמצעי בין הצומח והחי, ונמצא הקוף שהוא כמו אמצעי בין מיני הבעל חי ומין האדם" (מאמר ג, פרק א).

בהמשך לכך, פירש הפרשן הדגול רבי מאיר לייבוש בן יחיאל מיכל גיינר, המכונה המלבי"ם, (1809 - 1879, אוקראינה):

"הבריאה הלכה ממדרגה למדרגה, דומם צומח חי מדבר, וכל הקודם היה הכנה למה שאחריו, ואחר שתיקן את המאורות שלא היה אפשר לחיים להתקיים בלעדיהם נתן אומר לבריאת בעלי החיים, ונודע שגם בעלותה בסולם המדרגות לא עלתה הבריאה בדילוג רק (אלא) ע"י אמצעים, שנמצא האלמוג שהוא אמצעי בין הדומם והצומח, והפלופ שהוא אמצעי בין הצומח והחי, והקוף שהוא אמצעי בין החי למדבר, וכן בכל מדרגה עלתה בסדר מלמטה למעלה.

יצוין כי ע"פ משנת הרב אברהם יצחק הכהן קוק, (1865 ליטא – 1935, ארץ ישראל), הרב הראשי אשכנזי הראשון בארץ ישראל, בהתבסס על דברי חז"ל, כל אשר נאמר בפרשת הבריאה איננו כפשוטו, אלא "סתרי תורה" ויש להבינו באופן סימבולי. על כן לא ראה הרב כל סתירה בין הכתוב בתורה לבין תורת ההתפתחות. רבנים חשובים נוספים לא ראו סתירה בין תיאוריית האבולוציה לתורת ישראל, כמו הרב יוסף דוב סולובייצ'יק, (1903, בלארוס – 1993, ארה"ב),

מראשי הציונות הדתית ותנועת המזרחי, וממנהיגי הרוחניים של היהדות האורתודוקסית בארצות הברית.

בהקדמתו לספר בראשית כותב הרמב"ן ש"מעשה בראשית סוד עמוק, אינו מובן מן המקראות ולא ייודע על בוריו אלא מפי הקבלה עד משה רבינו מפי הגבורה ויודעיו חייבים להסתיר אותו".

נוסיף כי ע"פ המשנה במסכת חגיגה ב, א, אסור לרב לדרוש בענייני מעשה בראשית בפני שני תלמידים ויותר וזאת בגלל עומק ומורכבות הדברים. הנ"ל המצביע על כך שאין להבין את הדברים כפשוטם.

מה הכוונה בכך שהאדם נברא בצלם אלוקים? הרי לאלוקים אין גוף.

לפי רוב המפרשים הכוונה היא, שבניגוד לשאר הנבראים, רק האדם ניחן בשכל ברמה גבוהה, בכוח דיבור, בבחירה חופשית בקשר להחלטות איך לנהל את חייו ובחוש מוסרי לגבי מה מותר ומה אסור. אפשר להוסיף שהאדם הוא היצור היחיד שמסוגל להאמין בקיום אלוקים ולכן הוא מהווה צלם אלוקים בעולם.

ע"פ היהדות העולם נברא לפני 5782 שנה (נכון ל- ה'תשפ"ב). נמצאו מאובנים של יצורים שחיו לפני מיליוני שנים. איך אפשר ליישב את הסתירה?

בכדי להבין את התשובה לשאלה יש להקדים ולהסביר איך קובעים את גיל הממצא. לדוגמא איך קובעים שמאובן מסיים הוא בן 20,000 שנה ומאובן אחר הוא בן 30,000 שנה? אחת השיטות לקביעת גיל הממצא היא שיטת פחמן 14, שהוא חומר בלתי יציב (איזוטופ רדיואקטיבי), ההופך עם השנים לחומר יציב הקרוי פחמן 12 הפחמן המצוי והמוכר לנו.

מדענים יודעים שתוך 5,717 שנים מחצית מחומר פחמן 14 הופכת לפחמן 12. אם לדוגמא אנו מוצאים במאובן שחצי מכמות פחמן ה - 14 הפכה לפחמן 12 אז נדע שהמאובן הוא בן 5,717 שנה. הבעיה עם שיטה זו שהיא אינה טובה לממצאים שגילם עולה על 40,000 שנה. לכן יש בעיה לקבוע גיל של ממצא המגיע כביכול למיליוני שנים ובמקרים אלה יש להשתמש ביסודות כבדים יותר כמו אורניום ואשלגן.

כאמור לעיל, הימים והשנים המובאים בפרשת בראשית אינם תואמים למושגי הזמן שלנו ואין לייחס להם את אותה המשמעות. כפי שנאמר לעיל, הבריאה נמשכה במשך תקופות זמן ארוכות מאוד ולא במשך ימים. ציון 5,782 שנה הוא תוצאה של חשבון טכני של השנים המוזכרות כ"תולדות אדם" בספר בראשית, בפרק ה, בספירה עד היום, אך יתכן כי שיטת הספירה בתנ"ך היא שונה מהמקובל היום והימים והשנים בפרשת בראשית הם "זמן תורה" בלתי מובן לנו, ולא הזמן במובנו של היום.

דוגמא למושג הזמן בתנ"ך - בספר שמואל א, יג כתוב ש: "בֵּן שָׁנָה שָׁאוּל בְּמָלְכוֹ וַיִּשְׁתִּי שָׁנִים מֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל". ברור ששאוּל לא היה בן שנה במולכו וכנראה שמלך יותר משנתיים. יש מפרשים שהוא הומלך רשמית שנה אחרי משיחתו ולפי האברבנאל, (1437–1508, מדינאי, פילוסוף, מיסטיקן, פרשן מקרא כלכלן, ושר אוצר בפורטוגל, ספרד ואיטליה), וספר העיקרים של הרב יוסף אלבו, (1380-1444, ספרד), מלך שנתיים עד שנמשח במקומו דוד. כתוב גם בספר ויקרא כה, כט, "וְאִישׁ כִּי יִמְכַר בֵּית מוֹשָׁב עִיר חוֹמָה וְהֵייתָה גְּאֻלְתּוֹ עַד תָּם שָׁנַת מִמְכָּרוֹ יָמִים תִּהְיֶה גְּאֻלְתּוֹ". במקרה זה ברור כי תקופה של שנה נקראת "ימים", בלשון התורה.

בנוסף, כבר הזכרנו למעלה שכנראה ה"ימים" של ששת ימי בראשית הם תקופות או שלבים ובוודאי שלא מדובר ביממה של 24 שעות.

מכירים את הבדיחה על יהודי ששואל את אלוקים: "כמה זה מיליון שנה בשבילך"?

אלוקים עונה לו: "זה כמו שנייה בשבילי". אז היהודי שואל: "כמה זה מיליון שקלים בשבילך?" ואלוקים עונה: "זה כמו אגורה בשבילי". אז היהודי מבקש מאלוקים הלוואה של אגורה לתקופה של שנייה. האלוקים עונה לו, "אין בעיה - רק חכה שנייה".

הציווי "פרו ורבו"

וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים: פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ, וַכַּבְּשֶׁהָ. (בראשית א, לב)

מה משמעות הציווי "פרו ורבו ומלאו את הארץ"? האם אין זה דבר טבעי לאדם? מדוע שיהיה זקוק לציווי?

ע"פ ההלכה היהודית, חובה על הגבר להתחתן ולהוליד לפחות בן אחד ובת אחת כדי לשמור על גודל האוכלוסייה. מאחר שלא כולם זוכים לכך, זה לא דבר מובן מאליו ויש צורך בציווי. ע"פ ההלכה, החובה אינה חלה על נשים.

בעשורים האחרונים שיעורי הילודה במדינות המפותחות ירד את מתחת לשיעור התחלופה – 2.1 לידות בממוצע לאישה, הדרוש כדי לשמור על גודל האוכלוסייה. תופעה זו גורמת להזדקנות החברה ולמשבר מחסור בידיים עובדות הדרושות לקיום המשק. על כן, יש בהחלט מקום לציווי "פרו ורבו", לכלל האנושות.

מדוע יהודים חרדים נוהגים להביא לעולם ילדים רבים יחסית?

הם אינם מסתפקים במינימום שנקבע. ככל שנולד עוד תינוק ממשיכים לקיים את מצוות "פרו ורבו". לפעמים נולדים רק בנים או רק בנות, על כן ממשיכים להוליד עד שיוולד המין ה"חסר".

כמובן שצריכים להביא בחשבון את היכולת לגדל את הילדים כראוי במסגרת המגבלות הכלכליות של המשפחה.

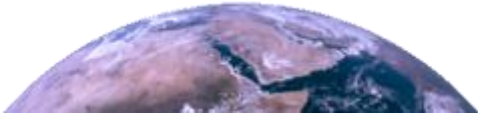
סיכום פרק א

נעשה כאן ניסיון לשלב בין הכתוב בתורה לבין ממצאי מדע בסיסיים (בין השאר, תוך העזרות בספר "בראשית ברא" של פרופ' נתן אביעזר - ראו ברשימת הביבליוגרפיה בסוף הספר). המכנה המשותף ביניהם הוא שהיקום התחיל מנקודת אפס בזמן, שהוא עבר מספר רב של שלבים עד שקיבל את צורתו המוכרת לנו היום, שהאדם הוא אחרון היצורים החיים שהופיע ושמבחינה שכלית ומוסרית, הוא המפותח שבהם.

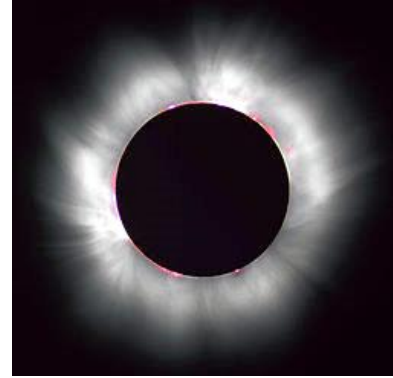
אך חשוב להדגיש שהתורה איננה ספר מדע ומטרתה איננה להסביר תופעות בטבע, אלא להדריך אותנו כיצד לחיות. על כן אין כמעט סיבה אמיתית לעמת בין תורה למדע, למרות העניין שהעיונות מעורר. ע"פ רבים מפרשני התורה, מעשה בראשית מוגדר כ"סתרי תורה" ואין לפרש אותו כפשוטו.

מטרת פרק א היא בעיקר ללמדנו שהעולם לא הופיע במקרה "משום מקום", שיש בורא או ישות ראשונית הנקרא בפינו "אלוקים", אשר התכוון שהעולם ייראה ויתנהל כפי שהוא ושהייתה לו מטרה שהיצורים שנבראו ימשיכו "לפרות ולרבות", ליישב ולפתח את העולם. כפי שנראה בהמשך גם נוספו למין האנושי חובות, זכויות ואיסורים למיניהם, המהווים הנחיות וגבולות להתנהלותו.

תוספת

אטמוספירת כדור הארץ ושכבות נוספות (לא בקנה מידה)		
<div style="text-align: center;"> $\frac{n}{l}$ $\frac{l}{l}$ </div>		מגנטופאוזה
גאוקורונה		מגנטוספירה
		פלזמספירה
א ט מ ו ס פ י ר ה	אקסוספירה	יונספירה
	תרמוספירה	
	מזופאוזה	
	מזוספירה	
	סטרטופאוזה	
	סטרטוספירה	
	טרופופאוזה	
	טרופוספירה	
	כדור הארץ 	

האטמוספירה של כדור הארץ – "הרקיע". שכבת האוזון, (O₃), המסננת את הקרינה האולטרה סגולה המזיקה של השמש, נמצאת בין הטרופוספירה לבין הסטרטוספירה בגובה כ - 25 ק"מ. גובה האקסוספירה כ - 500 ק"מ מכדור הארץ. אם מוסיפים את שכבת האוזון ואת היוניספירה יש שבע שכבות. מעניין שע"פ דברי האמורא ריש לקיש במסכת חגיגה יב, ב, ישנם 7 רקיעים רוחניים: וילון, רקיע, שחקים, זבול, מעון, מכון, ערבות. (המקור: ויקיפדיה - אטמוספירת כדור הארץ).

ליקוי חמה מלא, צרפת 1999. ניתן לראות שהגודל הנראה של השמש והירח זהים, למצט הקרינה היוצאת מהשמש. מקור:

commons.wikimedia.org/wiki/File:Solar_eclipse_1999_4.jpg

Luc Viatour / <https://Lucnix.be>

קשר משפחתי

ילד: אמא איך הגענו לעולם הזה ?

אמא: יקירי, אלוהים יצר אותנו.

ילד: אבל אבא אמר שבאנו מהקופים.

אמא: אבא סיפר לך על המשפחה שלו. את המשפחה שלנו אלוהים יצר.

פרק ב - משמעות השבת - להפסיק ליצור ולהתמזג בטבע; תולדות השמיים והארץ ומדת הרחמים; יצירת האדם מעפר הארץ?; מהו גן עדן הארצי והשמימי?; איסור האכילה מעץ הדעת; הבחירה בין טוב לרע; יצירת האישה - עזר או נגדו?

השבת - להפסיק ליצור - ולהתמזג בטבע

וַיְקַלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ, וְכָל צִבְאָם. וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה; וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה. וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי, וַיְקַדְּשֵׁהוּ אֹתוֹ, כִּי בּוֹ שָׁבַת מְלַאכְתּוֹ, אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת. (בראשית ב, א-ג).

מה הכוונה במלים "ויכל אלוקים ביום השביעי, מלאכתו אשר עשה"? מהי ההגדרה של "מלאכה"?

מלאכה היא יצירה או פעולה המתוכננת מראש לשם השגת מטרה. מה שאסור לעשות בשבת זו מלאכה - ולא עבודה. לדוגמא, בעקרון מותר להזיז בשבת חפצים כבדים בתוך הבית, תוך שימוש במאמץ רב, דבר שאפשר להגדיר אותו כעבודה או הוצאת אנרגיה, למרות שאין כאן יצירה של משהו חדש. לעומת זאת, אסור להדליק גפרור, מפני שיוצרים אש. אין שום משמעות לקושי הכרוך בביצוע הפעולה. יש הטוענים שפעם היה קושי בהבערת אש, לכן הדבר נאסר בתורה אך כיום ניתן בקלות להדליק גפרור או חשמל, על כן אין מקום לאסור זאת היום. הראינו שאין קשר בין הקושי בביצוע המלאכה לבין איסורה.

האם הקב"ה זקוק למנוחה ולכן שבת ביום השביעי?

בוודאי שלא! הכוונה היא שהקב"ה החליט כי בריאת היקום הושלמה, (לכן הוא נקרא "טוב מאוד", אך לאו דווקא "שלם", ועל היצורים להתמודד עם חוסרים או פגמים על מנת לתקנם), ושאין מקום לבריאה נוספת בטבע. משמעות השבת היא הימנעות מיצירה חדשה ולהיפך - הנאה ממצב יציב וקבוע. שומר השבת מתמזג עם הטבע במקום לשלוט בו ולשנות אותו. היום מרוב שימוש בטכנולוגיה (טלויזיה, מחשב, סמארטפון וכו'), מי שאינו שובת אינו מגיע, אפילו פעם בשבוע, למנוחת נפש פנימית ומשפחתית אמיתית שהוא זקוק לו. לכן, בעידן שלנו קל להעריך את תרומת המנוחה שהשבת מספקת.

גם אם הקב"ה שבת ביום השביעי, למה בירך את היום השביעי וקידש אותו? מה משמעות קידושו?

ה"ברכה" של יום השבת היא בשלמות שבו, כך שאין צורך לברוא או ליצור בו דברים נוספים. הכל נמצא במנוחה. את כל ההכנות לשבת מכינים לפני כניסתה.

משמעות ה"קדושה" - נבדלות, מופרדות, מימד שונה. ברכת היום השביעי וקידושו ע"י הקב"ה מהווים קביעת עובדה לגבי מהות השבת ומעמדה ביחס לשאר הימים. לכן התורה מחמירה כל כך בעונש על חילול שבת - (עונש סקילה במקרים קיצוניים), מפני שעשיית מלאכה סותרת את האמונה בבריאת העולם ע"י הקב"ה עד לשלב שאין בריאה נוספת.

למה כתוב "אשר ברא אלוהים לעשות"? מהי משמעות תוספת במילה "לעשות"?

הקב"ה השלים את הבריאה אך על הברואים להמשיך "לעשות" - לבנות ולפתח את העולם. ציווי זה מהווה, בין השאר, עידוד לחיפוש המצאות חדשות ופיתוח טכנולוגיות חדשות.

קצת לשון. כיצד נכון לקרוא ליום ששי בשעה תשע בערב - "ששי בערב", "ליל ששי", "ערב שבת" או "ליל שבת"?

נכון לקרוא לשעה זו ליל שבת שכן ע"פ התורה, היממה מתחילה מהערב. השבת נכנסת עם שקיעת החמה, כך שלא נכון לקרוא לשעה זאת "ששי" וגם לא "ערב שבת", שכן "ערב" משמעו "לפני", כמו בביטוי "ערב כניסתו של החוק לתוקף". לכן "ערב שבת" הוא יום ששי שלפני כניסת השבת ו"ליל ששי" הוא בעצם יום חמישי בלילה. כמו כן נכון לקרוא לסעודה הראשונה שאוכלים בשבת, "סעודת ליל שבת", ובכך לכבד את השבת, ולא לקרוא לה "ארוחת ששי".

תולדות השמים והארץ ומידת הרחמים; יצירת האדם מעפר הארץ?

אֱלֹהִים תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהַבְרָאָם בְּיוֹם עֲשׂוֹת ה' אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמַיִם. וְכָל שֵׁיטַח הַשָּׂדֶה, טָרֶם יִהְיֶה בָאָרֶץ, וְכָל עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה טָרֶם יִצְמָח. כִּי לֹא הִמְטִיר ה' אֱלֹהִים עַל הָאָרֶץ, וְאָדָם אִינוּ, לְעַבְדֵּךְ אֶת הָאֱדָמָה. וְאֵד יַעֲלֶה מִן הָאָרֶץ, וְהִשְׁקָה אֶת כָּל פְּנֵי הָאֱדָמָה. וַיִּיצֶר ה' אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם, עָפָר מִן הָאֱדָמָה, וַיִּפֹּחַ בְּאַפִּיו נְשֵׁמַת חַיִּים; וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה. (בראשית ב, ד-ז).

ואד יעלה מן הארץ, והשקה את כל פני האדמה? האם יש עדות למאורע זה?

כן. ישנן עדויות לכך שלפני כ- 230 מיליון שנה, בתקופת שינוי אקלימי קיצוני בין עולם חם וצחיח לתקופת התקררות, ירד גשם במשך כ- 2 מיליון שנה והמים כיסו את הארץ.

וְכָל שֵׁיחַ הַשָּׂדֶה, טָרָם יִהְיֶה בְּאֶרֶץ, וְכָל עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה טָרָם יִצְמַח - האם נוצר האדם לפני הצמחים והשיחים? הרי זה בניגוד לנאמר בפרק הקודם ובניגוד לידוע לנו?

לפי הרמב"ן, יש הבדל בין "שיח האדמה" לבין "שיח השדה". היו אמנם שיחים וצמחים אך אלה גדלו באופן טבעי ופראי. "שיח השדה" הוא משהו שנעבד, אחרי נטיעה וזריעה, ע"י האדם.

למה בפרק א' נקרא הבורא "אלוקים" ובפרק ב' - "ה' אלוקים"?

הכינוי אלוקים מסמל את מידת הדין. אלוקים הוא גם שם נרדף לדיין כמו שכתוב (שמות כב, כז) "אלוהים לא תקלל" ורצונו בלתי מתחשב ברצון הברואים. הכינוי ה' ("השם"), מסמל את מידת הרחמים, המתחשבת בחולשות הברואים, חטאם וצרכיהם. לאחר שנבראו היצורים החיים, יש צורך גם במידת הרחמים. מובן שכל הכינויים מותאמים לצרכי בני אדם. אלוקים ככח המאחד, לעולם אינו משתנה.

למה הכוונה שאדם נוצר מעפר הארץ? האדם הרי אינו עשוי מעפר. מה משמעות השם "אדם"?

כל היצורים החיים מורכבים מהיסודות הכימיים הנמצאים גם בדומם ובטבע, (כמו חמצן, מימן, פחמן, חנקן וסידן). לכן מבחינה גופנית אפשר לומר שאדם, כמו כל עולם הצומח והחי, נוצר מעפר הארץ. כידוע, גוף האדם אחרי הקבורה, מתפורר בסופו של דבר, לעפר.

בפסוק כתוב - "ויפח באפיו נשמת חיים" - נשמת האדם שונה משל הבהמה שכן יש לו מצפון, מערכת מוסר ואתיקה מפותחים. עם זאת, השם "אדם" לקוח מ"אדמה", כלומר מעפר הארץ. השם אמור לעזור לאדם להכיר את מקומו בעולם ולא להתגאות.

גן עדן הארצי והשמיימי

וַיִּטַע ה' אֱלֹהִים גֵּן בְּעֵדֵן מִקְדָּם; וַיִּשֹׂם שֵׁם אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר יָצָר. וַיִּצְמַח ה' אֱלֹהִים מִן הָאֲדָמָה כָּל עֵץ נְחֻמָּד לְמַרְאֵה וְטוֹב לְמַאֲכָל וְעֵץ הַחַיִּים בְּתוֹךְ הָגֵן וְעֵץ הַדַּעַת טוֹב וְרָע. וַנִּהְיֶה יֵצֵא מֵעֵדֵן לְהַשְׁקוֹת אֶת הָגֵן וּמִשָּׁם יִפְרֹד וְהָיָה לְאַרְבָּעָה רְאשִׁים. שֵׁם הָאֲחָד פִּישׁוֹן הוּא הַסַּבֵּב אֶת כָּל אֶרֶץ הַחַוִּילָה אֲשֶׁר שָׁם הַזָּהָב. וְזָהָב הָאֶרֶץ הַהוּא טוֹב, שָׁם הַבְּדֵלָח וְאֶבֶן הַשֵּׁהָם. וְשֵׁם הַנְּהָר הַשְּׁנַי גִּיחוֹן, הוּא הַסּוּבֵב אֶת כָּל אֶרֶץ פּוּשׁ. וְשֵׁם הַנְּהָר הַשְּׁלִישִׁי חֲדַקְלָה, הוּא הַהַלֵּף קְדָמַת אֲשׁוּר, וְהַנְּהָר הָרְבִיעִי הוּא פָּרַת. (בראשית ב, ח-יד).

היכן נמצא גן עדן, מה משמעותו ולמה האדם היה צריך לעובדה ולשומרה?

לא ניתן לדעת היכן גן עדן - פרט לזה שהיה "מקדם", כלומר מזרחה לארץ ישראל. ע"פ התורה הוא בוודאי נמצא במקום מסוים (ואיננו במקום ערטילאי), מפני שמוזכרים הנהרות היוצאים מעדן וזורמים בגן עדן. עם זאת, יתכן מאוד שהוא קבור עמוק מתחת לאדמה, כך שאינו ניתן כיום לזיהוי. הועלתה השערה שהפישון הוא הגנגס שבהודו או הנילוס הכחול שמקורו באתיופיה והגיתחון הוא אולי הנילוס הלבן, שמקורו באוגנדה. יתכן שגן עדן השתרע מטורקיה ועירק ועד אוגנדה דרך בקעת הירדן ומה שאחר כך התפתח כים סוף, בתקופה קדומה שבה סעודיה הייתה מחוברת עדיין לאפריקה, ע"פ תיאוריית נדידת היבשות, לפני כ-65 מיליוני שנה.

מזה שתפקיד האדם היה "לעובדה ולשומרה", ניתן ללמוד על חשיבות ערך העבודה ועל חשיבות עבודת האדם לשמירה על העולם.

לגן עדן משמעות נוספת של עולם הנשמות, שאליו לפי האמונה היהודית, מגיעות נשמות הצדיקים לאחר מות הצדיק. משמעות הדבר היא כעין סגירת מעגל שבו הצדיק חוזר למצב של לפני חטא האדם הראשון.

איסור האכילה מעץ הדעת – הבחירה בין טוב לרע

וַיִּקַּח ה' אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם וַיַּנְחֵהוּ בְּגֵן עֵדֶן, לְעַבְדָּהּ וּלְשִׁמְרָהּ. וַיִּצְוֵהוּ אֱלֹהִים עַל הָאָדָם לֵאמֹר: מִכָּל עֵץ הַגֵּן, אָכַל תֹּאכַל. וּמֵעֵץ הַדַּעַת טוֹב וְרַע לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ: כִּי בְיוֹם אֲכָלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת. (בראשית ב, טו-יז).

למה האדם נצטווה שלא לאכול מעץ הדעת טוב ורע? מה משמעות הציווי?

מפני שהאדם, לעומת היצורים האחרים, הוא בעל בחירה, הציווי ניתן כדי להורות שעליו לבחור בטוב. שמירת המצווה נחשבת כ"טוב" ואילו עבירה על המצווה נחשבת "רע". הציווי הראשון הוא, אם כן, "אב טיפוס" לכל המצוות שניתנו לאחר מכן או למצוות החלות על כל האנושות, הנקראות "שבע מצוות בני נח". במסכת סנהדרין דף נו, עמ' ב', נלמדות שבע מצוות בני נח מפסוק טז, דבר המדגיש את אופי הציווי כ"אב טיפוס". את 7 מצוות בני נח נפרט בפרשת נח. בתורה, משמעות המילה "דעת", בשונה מ"הכרה", היא לדעת משהו מתוך ניסיון או חוויה, כמו בפסוק בבראשית ד, א: "וְהָאָדָם יָדַע אֶת תְּנֵה אֲשֶׁתוֹ..." או בדברים ד, לה: "אֲתָהּ הָרָאָתָּ לְדַעַת, כִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים: אֵין עוֹד, מִלְּבָדוֹ", המתייחס להתגלות במעמד הר סיני. גם כאן עץ הדעת הוא בעצם עץ הניסיון או "ההתנסות" של הטוב והרע.

למה נאמר לו שביום אוכלו מעץ הדעת הוא ימות? הרי, כפי שנראה, הוא לא מת באותו יום.

ע"פ הרמב"ן, הכוונה היא שביום אוכלו ממנו הוא יהיה חייב מיתה והוא ימות בגין אותה עבירה.

יצירת האישה - עזר/כנגדו

וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהִים, לֹא טוֹב הָיְתָה הָאָדָם לְבַדּוֹ אֶעֱשֶׂה לוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ. וַיִּצְרָה ה' אֱלֹהִים מִן הָאָדָמָה, כָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה וְאֵת כָּל עוֹף הַשָּׁמַיִם, וַיָּבֵא אֶל הָאָדָם, לְרְאוֹת מַה יִּקְרָא לוֹ; וְכָל אֲשֶׁר יִקְרָא לוֹ הָאָדָם נֶפֶשׁ חַיָּה, הוּא שְׁמוֹ. (בראשית ב, יח-יט).

מה הכוונה במונח "עזר כנגדו"? או שהאישה היא עזר או שהיא נגדו.

לפי רש"י: אם זכה האדם - אשתו היא עזר, אם לא זכה - היא כנגדו. לפי הפרשן עובדיה ספורנו, (איטליה, 1468 - 1550), "כנגדו", משמעותו - "שווה לו", (בניגוד לגישה השוביניסטית). יש אומרים שבגלל השוני שבין גבר לאישה, הניגודים בעצם מהווים עזר, מפני שהם משלימים זה את זה.

האם לפי הפסוקים לעיל, חיות השדה נבראו אחרי האדם? הרי לפי פרק א הם נבראו לפניו? זה גם נוגד את הידוע לנו.

ודאי שלא נבראו לפניו. הכוונה שחיות השדה, אשר נוצרו קודם, הובאו אל האדם. בעברית אין past perfect כמו באנגלית. כאן התרגום ל - "ויצר" יהיה "had formed".

וַיִּקְרָא הָאָדָם שְׁמוֹת לְכָל הַבְּהֵמָה וְלְעוֹף הַשָּׁמַיִם וְלִכְל חַיַּת הַשָּׂדֶה, וְלָאָדָם לֹא מָצָא עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ. וַיִּפֹּל ה' אֱלֹהִים תְּרַדְמָה עַל הָאָדָם וַיִּישָׁן, וַיִּקַּח אֶחָת מִצְלָעָתָיו וַיִּסְגֶּר בָּשָׂר תַּחְתָּנָה. וַיִּבֶן ה' אֱלֹהִים אֶת הַצֶּלַע אֲשֶׁר לָקַח מִן הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיִּבְרָא אֶל הָאָדָם. וַיֹּאמֶר הָאָדָם, זֹאת הִפְעַם עָצָם מֵעַצְמִי וּבָשָׂר מִבָּשָׂרִי לְזֹאת יִקְרָא אִשָּׁה, כִּי מֵאִישׁ לָקַחָה זֹאת. עַל כֵּן יַעֲזֹב אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד. וַיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם עָרוּמִים, הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ, וְלֹא יִתְבַּשְׂשׂוּ. (בראשית ב, כ-כה).

מה הכוונה שהאישה נבנתה מצלע האיש? הרי לא חסרה צלע בגבר?

אין הכוונה לעצם הצלע. בתורה למילה "צלע", משמעות של "צד", כמו "צֶלַע הַמֶּשְׁכָּן", (שמות כו, כו), או צלע במשולש. כנראה שהכוונה שההרכב הגנטי של זכר ונקבה הוא זהה, פרט למגדר, בשונה מההרכב הגנטי של בעלי חיים אחרים, שבהם האדם "לא מצא עזר כנגדו". לכן

מדובר בזיווג מתאים. יש שהציעו שהאישה המתאימה נוצרה משיבוט גנטי משני תאי זרע הנושאים כרומוזון X, אשר התפתח לעובר נקבי בסביבה דמוית רחם.

אמנם האישה נלקחה מהאיש, אבל להבנת חז"ל ביצירתה היא עלתה עליו, שהרי חז"ל קוראים לאישה "בנין עדי עד", כפי שמברכים באחת משבע ברכות הנישואין ואף נאמר במסכת נדה, מהפסוק, "וַיִּבֶן ה' אֱלֹהִים אֶת הַצֶּלַע אֲשֶׁר לָקַח מִן הָאָדָם לְאִשָּׁה", ש"בינה יתירה ניתנה לנשים", (אגב הקשר בין "וַיִּבֶן", לבין "בינה").

איך זה שאדם וחווה לא התביישו בהיותם עירומים, לפני שאכלו מפרי העץ?

לפני שאכלו מעץ הדעת טוב ורע, לא טעמו עדיין טעם העבירה ולכן ה"רע" לא היה קיים לגביהם. אנחנו מתביישים רק ממעשינו הרעים או מדברים הנחשבים כ"רעים" הקשורים אלינו. מבחינתם לא היה כל רע בהיות עירומים, כפי שבעלי חיים הולכים עירומים. לפי הרמב"ן הם התייחסו לאיברי המין שלהם כפי שאנחנו לידיים ולרגליים.

סיכום פרק ב

בפרק זה דנו במשמעות השבת ואיסור המלאכה בה כתנאי להשתלבות בטבע במקום השליטה בו וזאת על מנת להכיר ולהרגיש את שלמות הבריאה ומקומנו בה. הבנו את ההבדל המהותי שבין האדם לבין בעלי החיים אחרים ובין נשמת האדם (מבחינה מוסרית ואתית) לבין נפש הבהמה. הסברנו מהו גן עדן מבחינה ארצית ורוחנית ואת איסור האכילה מעץ הדעת, כאב טיפוס לדרישה מהאדם לבחור בין טוב לרע בכל מהלך חייו. שאלנו האם האישה היא "עזר" לאדם או "כנגדו", ואולי משלימה את האדם בכל מקרה. הסברנו את ההבדל בהתייחסות לעירום לפני החטא לעומת אחריו.

פרק ג – מי זה הנחש המפתה ומה הוא מסמל?; האכילה מעץ הדעת טוב ורע; השנוי שחל כתוצאה מאכילה מעץ הדעת והעונש על הבחירה ב"רע"; גלגול האשמות; העונשים על אכילת פרי עץ הדעת; מה הכוונה – אל אישך תשוקתך?; הגירוש מגן עדן

הנחש המפתה; האכילה מעץ הדעת טוב ורע

והנחש הִיָּה עָרוֹם מִכָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה, אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹהִים; וַיֹּאמֶר אֶל הָאִשָּׁה: אַף כִּי אָמַר אֱלֹהִים, לֹא תֹאכְלוּ מִכָּל עֵץ הַגֶּן? וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל הַנְּחָשׁ: מִפְּרֵי עֵץ הַגֶּן נֹאכָל. וּמִפְּרֵי הָעֵץ אֲשֶׁר בְּתוֹךְ הַגֶּן אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא תִגְעוּ בוֹ פֶּן תָּמּוּתוּ. וַיֹּאמֶר הַנְּחָשׁ אֶל הָאִשָּׁה: לֹא מוֹת תָּמּוּתוּ. כִּי יָדַע אֱלֹהִים כִּי בַיּוֹם אֲכַלְכֶם מִמֶּנּוּ וְנִפְקַחְתּוּ עֵינֵיכֶם וְהִיִּיתֶם כְּאֱלֹהִים יֹדְעֵי טוֹב וָרָע. וַתֵּרָא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמֹאכָל וְכִי תֹאנֶה הוּא לְעֵינַיִם וְנִחְמַד הָעֵץ לְהַשְׁכִּיל וַתִּקַּח מִפְּרִיו וַתֹּאכַל וַתֵּתֶן גַּם לְאִישָׁהּ עִמָּה וַיֹּאכְלוּ. וַתִּפְקַחְנָה עֵינֵי שְׁנֵיהֶם וַיִּדְעוּ כִּי עִרְמָם הֵם וַיִּתְּפְרוּ עָלֶיהָ וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם חֲגָרֹת. (בראשית ג, א-ז).

מי זה הנחש הקדמוני ומה הוא מסמל? למה ה' ברא אותו?

לפי הפרשן עובדיה ספורנו, "הנחש הוא השטן, הוא היצר הרע", הוא מסמל את הכח המנסה לפתות את האדם תמיד לבחור ברע. אולי ה' ברא אותו כדי לנסות תמיד את אדם, להעמיד אותו במבחן וכדי לשמש אתגר שעל האדם להתמודד אתו.

כיצד בחיי היום – יום שלנו, אנחנו מתמודדים עם היצר הרע?

כמעט במשך כל היום, כל יום, אנחנו נאבקים בין פיתויי היצר הרע ליצר הטוב. האם לשקר כדי לצאת ממצב מביך, או לומר את האמת? האם להעתיק במבחן או לא, גם אם הסיכוי להיתפס אינו גדול? האם לנהוג אחרי ששתינו כמה כוסיות? האם להמר? האם להתאמץ כדי לעזור לזולת הזקוק לעזרה?

כמובן שבנושא זה קיימת השפעה רבה של נורמה חברתית או "לחץ חברתי", כאשר לפעמים הפרט עושה משהו שהוא בעצם לא מסכים אתו, רק בגלל ש"כולם עושים את זה", או "כדי "להיות מקובל". הנחש יכול להיות "פנימי" או גורם "חיצוני" או גם תערובת שלהם. כמעט תמיד הכניעה ליצר הרע נושאת אתה, בסופו של דבר, תוצאות שליליות.

למה הנחש הגזים ביחס לציווי בשואלו: "לא תאכלו מכל עץ הגן?". הרי רק עץ הדעת נאסר באכילה.

הוא רצה לפתות את האישה לאכול מפרי העץ, ע"י הקצנת האיסור ובכך ליצור לחץ פסיכולוגי עליה. אם לוקחים ילד לשולחן מלא ממתקים ואומרים לו "אל תאכל שום דבר שעל השולחן", אין סיכוי שיעמוד בפיתוי. אם אומרים לו שלא לאכול מסוג אחד, יש סיכוי שיעמוד בזה.

מה משמעות האכילה מעץ הדעת טוב ורע? מה היה מצב האדם לפני האכילה לעומת אחרי?

משמעות הציווי היא שהאדם נמצא תמיד בצומת בחירה בין טוב לרע. משמעות האכילה היא שהאדם לפעמים בוחר בעשיית הרע, למרות העונש או התוצאה השלילית הצפויה לו. השנוי במצבו לפני האכילה לעומת אחרי, היה בכך שהוא ידע, כלומר שחווה והתנסה, ברע ולא רק ידע שהמעשה הוא רע מבחינה שכלית. לא דומה מי שרוצה, לדוגמא, למי שרק יודע באופן תיאורטי שאסור לרצוח. ה"רע" במקרה שלנו הוא עצם אי - הציות לציווי האלוקים ולא כל כך משנה מה תוכנו של האיסור.

במדרש תדשא, פרק ז נאמר: אמר רבי פנחס בן יאיר: העץ הזה, עד שלא אכל ממנו אדם הראשון, לא נקרא שמו אלא עץ בלבד, כשאר כל העצים, אבל משאכל ועבר על גזירתו של הקב"ה נקרא שמו "עץ הדעת טוב ורע" על שם סופו, (שממנו ידעו להבחין היטב בין טוב לרע).

ידוע כי ע"פ הנצרות, האדם מושפע עד היום מהחטא הקדמון, כך שהאדם מיסודו הוא רע וזקוק לישועה ע"י ישו כדי להיגאל. ע"י היהדות, האדם אינו רע מיסודו, אלא יש לו תמיד בחירה חופשית. עליו להתמודד עם יצר רע - בהמי הטמון בו, ולבחור בטוב.

למה רק אחרי דברי הנחש ראתה האישה כי "טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעיניים"? למה לא ראתה זאת לפני כן?

טבעו של האדם הוא להתפתות יותר אחר מה שאיסורו מודגש כמו בפתגם: "מים גנובים ימתקו", (משלי ט, יז). לפעמים עצם העשייה של דבר שנאסר ע"י הורה או ע"י הזולת. לדוגמא, עישון, גניבה או בגידה בבן או בבת זוג, גורם לכעין מתח או שמוסיף ריגוש או עניין לחיים. ע"פ התורה, תפקיד האדם הוא להתגבר על יצר טבעי זה.

איך "נפקחו עיניהם" של אדם וחוה כתוצאה מהאכילה ואיך זה קשור לדיעה "כי עירומים הם"?

כנראה שעצם אי - הציות וטעימת החטא גרמו להם לדעת שלהיות עירום זה "רע" ולרגש אשמה ובושה. אמנם גם קודם לכן הם "ידעו" בשכלם שהם עירומים אך לא ראו בכך כל רע, (בדומה לבעלי חיים).

ע"פ האבן עזרא, האכילה מפרי העץ גרם להם גם לתאווה לתענוגות, (כולל מיניות), שלא הייתה בהם קודם.

חקירת החטא ; גלגול האשמות.

וַיִּשְׁמְעוּ אֶת קוֹל ה' אֱלֹהִים מְתַהַלֵּךְ בְּגֶן לְרוֹת הַיּוֹם וַיִּתְחַבֵּא הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ מִפְּנֵי ה' אֱלֹהִים בְּתוֹךְ עֵץ הַגֶּן. וַיִּקְרָא ה' אֱלֹהִים אֶל הָאָדָם וַיֹּאמֶר לוֹ: אַיֶּפֶה? וַיֹּאמֶר: אֶת קִלְדִּי שָׁמַעְתִּי בְּגֶן וְאִירָא כִּי עִירָם אֲנֹכִי וְאֶחְבֵּא. וַיֹּאמֶר מִי הִגִּיד לְךָ כִּי עִירָם אַתָּה? הֲמִן הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לֵבַלְתִּי אֲכַל מִמֶּנּוּ אֲכַלְתָּ? וַיֹּאמֶר הָאָדָם: הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי הוּא נָתַנָּה לִּי מִן הָעֵץ וְאֲכַל. וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהִים לְאִשָּׁה: מַה זֹּאת עָשִׂית? וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה: הִנֵּחֵשׁ הַשִּׁיאֲנִי וְאֲכַל. (בראשית ג, ח-יג).

למה ה' צריך לשאול את האדם "איפה" ? האם הוא לא ידע היכן האדם ?

ע"פ רש"י, ה' שאל "כדי להיכנס אתו בדברים" וכדי לא להבהיל אותו יותר מדי. אפשר להבין את השאלה כ"מה מצבך?" או "מה קרה לך?" יש אומרים שבכל יום הקב"ה שואל את האדם "איפה?" איפה אתה נמצא ביחס להיכן שאתה אמור להיות, מבחינת לימוד תורה וקיום המצוות ?

ראינו שהאדם האשים את האישה והאישה את הנחש. האם זה פוטר אותם מהעונש ?

מתברר שלמעשה שלושתם באו על עונשם. זאת אומרת שלא ניתן להעביר את האשמה על מעשיך לזולת, גם אם הוא שידל אותך לעבירה. כפי שאומר רש"י: "דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעים?"

בדרך כלל, ע"פ ההלכה, אין שליח לדבר עבירה, (מסכת קידושין, מב, ב). מי שנשלח לעשות עבירה או פשע אינו יכול לטעון שהוא לא אשם כי הוא רק שליח. כידוע, הפושע הנאצי אדולף אייכמן ניסה לטעון במשפטו בארץ בשנת 1961 כי כקצין בצבא הגרמני הוא "רק ביצע פקודות שהוטלו עליו". בדומה לכך, ידוע הכלל ש"אין לבצע פקודה בלתי חוקית בעליל" או ש"דגל שחור מתנוסס מעליו". הבעיה היא שלא תמיד קל לקבוע בזמן אמת האם פקודה היא חוקית או לא.

העונשים על אכילת פרי עץ הדעת; מה הכוונה – "אל אישך תשוקתך"?

ויאמר ה' אלהים אל הנחש: כי עשית זאת, ארור אתה מפל הבהמה ומפל חית השדה, על גחונך תלך ועפר תאכל כל ימי חייך. ואיבה אשית בינך ובין האשה ובין זרעך ובין זרעה - הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב. אל האשה אמר: הרבה ארבה עצבונך והרנה, בעצב תלדי בנים, ואל אישך תשוקתך, והוא ימשל בך. ולאדם אמר: כי שמעת לקול אשתך ותאכל מן העץ אשר צויתיה לאמר: לא תאכל ממנו; ארורה האדמה בעבורך, בעצבון תאכלנה כל ימי חייך. וקוץ ודרדר תצמיח לך ואכלת את עשב השדה. בזעת אפך תאכל לחם, עד שובך אל האדמה כי ממנה לקחת, כי עפר אתה ואל עפר תשוב. (בראשית ג, יד-יט).

למה אכילת עפר הוא העונש שניתן לנחש? חוץ מזה הנחש אינו אוכל עפר אלא טורף בשר או חרקים.

הנחש בולע את האוכל מפני שאין לו שיני לעיסה, ובעצם לא טועם אותו, שכן אין לו תאי טעם בלשון. לכן אין לו הנאה מהאוכל והוא אוכל רק לצורך קיומי. על כן זה כאילו שהוא אוכל עפר. זהו עונש הולם, כי הוא פיתה את האישה באמצעות גירוי לתאוה ולתענוג ודווקא זה מה שנשלל ממנו באכילתו.

מה הקשר בין עבירת האישה לבין העונש שקיבלה?

אפשר לומר אולי, שהיא הלכה אחרי התאוה והתענוג ועונשה היה צער בהריון, כאבי נדה וצער גידול בנים - כלומר ההיפך מתענוג. בנוסף, כדברי הרמב"ן, נגזר עליה ש"הוא ימשול בך" כלומר שבעלה אמור לקבוע את התנהלות החיים ולא האישה, וזאת בניגוד לאירוע האכילה מפרי העץ, שבו היא שקבעה.

מה הכוונה במילים "ואל אישך תשוקתך והוא ימשול בך"? מה זה אומר על הקשר בין איש לאישה?

לפי רש"י, הבעל יכול לכפות על אשתו יחסי אישות ולא להיפך. אישה בדרך כלל מתביישת לתבוע זאת. לפי זה משמעות הפסוק היא בתחום האישות, אך מעבר לכך, באופן כללי הגבר הוא השולט והקובע ולרוב, האישה מסכימה לכך ומצפה לזאת ממנו, (במיוחד כשקורות תקלות). כמובן שישנם זוגות או תרבויות שבהם דווקא האישה היא השולטת ולעתים האישה קובעת בנושאים רבים הקשורים לניהול הבית וגידול הילדים.

מספרים בדיחה על קבוצת גברים שהלכו לעולמם והגיעו לשערי גן עדן. המלאך בכניסה אמר שעל כל מי שנהג לעשות את מה שאשתו דרשה ממנו, לעמוד בתור אחד ועל כל מי שלא שמע לאשתו לעמוד בתור אחר. כולם נעמדו בתור של המצייתים חוץ מאיש אחד, "חלשלוש" למראה. חבריו התפלאו מאוד ושאלו איך יתכן שדווקא הוא לא עומד בתור שלהם. תשובתו: "אשתי אמרה לי".

מה הקשר בין עבירת האדם לבין עונשו? מה הכוונה במילים "וְאֶכְלֶתְּ אֶת עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה"?

כמו בחיים, בגלל שהאוכל בגן עדן בא בקלות וללא טרחה, האדם גם אכל מפרי עץ הדעת בקלות. על כן בעתיד יצטרך לטרוח ולהזיע לצורך פרנסה ואוכל מעץ או מעשב השדה, שלא כמו בגן עדן.

קריאת השם חוה; ה' עושה להם כתנות עור

וַיִּקְרָא הָאֱדָם שֵׁם אִשְׁתּוֹ חוּהַ, כִּי הוּא הִייתה אִם כָּל חַי. וַיַּעַשׂ ה' אֱלֹהִים לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כְּתָנוֹת עוֹר וַיַּלְבָּשֵׂם. (בראשית ג, כ-כא).

באיזו תקופה התחילו בני אדם ללבוש בגדים מעור?

לפני לפחות 10,000 שנה. אחרי שלמדו לצוד, להפשיט, לעבד ולהכין בגדים מעור, במה שמכונה "המהפכה החקלאית", אך יש המתארכים השימוש בבגדים עד לפני כ- 40,000 שנה ויותר. יש המתארכים את הגירוש מגן עדן בתקופת המהפכה החקלאית, ואת אדם וחוה כזוג הראשון של המהפכה, שבה חלה התפתחות פתאומית אדירה בתחום החקלאות, הייצור והתרבות האנושית. יחד עם זאת, לא נאמר שאדם וחוה עשו לעצמם כתנות עור אלא אלוקים, (בדרך שאינה ידועה לנו), כך שייתכן שאדם וחוה היו זוג homo sapiens sapiens הראשון, שחיו שנים רבות לפני המהפכה החקלאית. ע"פ ממצאים ארכיאולוגיים האדם המודרני נדד מאפריקה לאזור מסופוטמיה לפני כ- 70,000 שנה. יתכן שזה קשור לגירוש מגן עדן המוזכר בתורה.

הגירוש מגן עדן

וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהִים, הֵן הָאָדָם הָיָה כְּאֶחָד מִמֶּנּוּ לְדַעַת טוֹב וָרָע, וְעַתָּה פֶּן יִשְׁלַח יָדוֹ וְלָקַח גַּם מֵעֵץ הַחַיִּים וְאָכַל, וְחַי לְעֹלָם. וַיִּשְׁלַחֵהוּ ה' אֱלֹהִים מִגֶּן עֵדֶן לְעַבְדָּת הָאֲדָמָה, אֲשֶׁר לָקַח מִשָּׂם. וַיִּגְרַשׁ אֶת הָאָדָם, וַיִּשְׁפֹּן מִקֶּדֶם לָגֶן עֵדֶן אֶת הַפָּרְבִּים וְאֶת לֶהֱט הַחֲרָב הַמַּתְהַפֶּכֶת, לְשַׁמֵּר אֶת דֶּרֶךְ עֵץ הַחַיִּים. (בראשית ג, כב-כד).

”הֲיֵן הָאָדָם הֵיָה פֶּאֶחַד מִמֶּנּוּ” - למי ה' אמר זאת ומדוע הדמיון בין האדם לאלוקים מתבטא בדיעת הטוב והרע?

לפי חלק מהמפרשים ה' אמר זאת למלאכים. אך הרמב"ם, בעקבות תרגום לארמית של אונקלוס, (גר מהאצולה הרומאית, במאה הראשונה לספה"נ), מפסק את הפסוק כך: וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהִים הֲיֵן הָאָדָם הֵיָה פֶּאֶחַד, (כאלוקים שהוא אחד), מִמֶּנּוּ לְדַעַת טוֹב וְרָע... כלומר ממנו, מעצמו, יודע להבחין בין טוב לרע. לפי זה, ה' אמר את הדברים לעצמו.

בכתבי הרמב"ם, בהלכות תשובה ה, א, נאמר: רשות כל אדם נתונה לו: אם רצה להטות עצמו לדרך טובה ולהיות צדיק, הרשות בידו; ואם רצה להטות עצמו לדרך רעה ולהיות רשע, הרשות בידו. הוא שכתוב בתורה ”הן האדם היה כאחד ממנו, לדעת, טוב ורע” (בראשית ג, כב), כלומר הן מין זה של אדם היה אחד בעולם, ואין לו מין שני דומה לו בזה העניין, שיהא הוא מעצמו בדעתו ובמחשבתו יודע הטוב והרע ועושה כל מה שהוא חפץ, ואין לו מי שיעכב על ידו מלעשות הטוב או הרע. וכיון שכן הוא, ”פן ישלח ידו” (שם).

גם לפי הרמב"ן, הדמיון בין האדם לאלוקים הוא בעצם התכונה המיוחדת המשותפת לשניהם האלוקים והאדם יודעים להבחין בין נאה למגונה מבחינה מוסרית. זה גם הפירוש המקובל לפסוקים שבמזמור תהילים ח, ה - ו: ”מָה אֶגְוֹשׁ פִּי תִזְכְּרֶנּוּ; וּבֶן אָדָם, כִּי תִפְקְדֶנּוּ. וְתִחַסְרֶהוּ מֵעַט, מֵאֱלֹהִים; וְכָבוֹד וְהָדָר תִּעֲטְרֶהוּ.

מה מהות עץ החיים ואיך האדם יוכל לחיות לעולם? הרי הגוף שלו מזדקן.

ע"פ רבנו סעדיה גאון, אין הכוונה שיחיה לעולם ממש, אלא שיאריך ימים בגלל סגולות בריאותיות שנמצאו בעץ. לפעמים בתנ"ך למילה "לעולם" משמעות של דחיית מועד בלבד, כמו בפסוק המתייחס לעבד עברי שהעדיף שלא להשתחרר בתום שש שנות עבודה, (שמות כא, ו):

”וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת אָזְנוֹ בַּמַּרְצָע, וַעֲבָדוּ לְעֹלָם.” שם כוונת הפסוק היא עד שנת היובל.

נזכיר כי התורה נמשלה לעץ חיים בפסוק: עֵץ חַיִּים הִיא לַמְחַיִּיקִים בָּהּ וְתִמְכֶיָהּ מְאֹשֶׁר (משלי ג, יח). על העולה לתורה להחזיק בידית העשויה מעץ, בספר התורה, בזמן הקריאה בה. כוונת הפסוק במשלי, שמי שמחזיק בתורה ומקיים אותה, מוסיף לעצמו חיים, במובן הרוחני.

האם האכילה מעץ החיים יכולה לבטל את גזרת המוות כעונש על אכילת עץ הדעת?

כנראה שיכול היה לדחות את גזירת המוות לתקופה נוספת. ניתן אולי לומר, שאילו יכול היה האדם לאכול מעץ החיים הוא היה חוזר למצבו שלפני החטא, ע"י החזקת התורה וביטול יצרו הרע. ה' גזר שאחר החטא המהותי הזה, לא ניתן להחזיר את הגלגל אחורה, אפילו ע"י חרטה ותשובה ועל האדם להתמודד עם יצרו, מחוץ לגן עדן.

מה הכוונה ב"כרובים ולהט החרב המתהפכת לשמור את דרך עץ החיים"?

לפי רש"י, הכרובים כאן הם מלאכי חבלה והחרב עם להט מהווה מחסום כניסה רוחני, אך לא פיזי, בחזרה לגן עדן. מעניין שאנחנו פוגשים את הכרובים שוב בפרשת תרומה בספר שמות, שגם שם הם ממוקמים מעל לוחות הברית הנתונים באופן תמידי בארון הברית, וגם שם, הכרובים מגינים על הדרך לתורה.

סיכום פרק ג

בפרק זה פגשנו את הנחש, המסמל את היצר הרע, החיצוני או הפנימי, המנסה לפתות את האדם והאישה לדברים שהם יודעים שהם אסורים. ראינו שלאחר שחוו וטעמו מהאסור, נפקחו עיניהם גם לרע והם נכנסו למסע ייסורים של התמודדות מול היצר הרע. מאז ועד היום נגזר עלינו להיות במתח תמידי בין המותר לאסור, כפי שהוגדרו ע"י האל. ראינו שע"פ התורה, האתגר שהאדם ניצב מולו הוא לדחות את הרע ולבחור בטוב.

ראינו שאין עבירה ללא עונש - בתורה כמו בחיים - ושבדרך כלל יש קשר בין העבירה לעונש "מדה כנגד מדה". בהמשך נראה כי העונש אינו סוף פסוק ושביכולתו של האדם לתקן בדרך כלל את החטא, ע"י עשיית תשובה.

ראינו שנגזר על האדם לטרוח ולהזיע לצורך פרנסתו ושלא ניתן "להפיל" את האשמה של מעשינו על מישהו אחר ששידל אותנו לעבירה. אדם אחראי תמיד למעשיו.

ראינו שעל פי התורה, בחיי משפחה, לרוב על הגבר למלא את התפקיד המוביל ושבאופן טבעי, זה גם מה שהאישה מצפה ממנו.

ניתן להבין את סיפור אדם וחוה בגן עדן, לא רק כתיאור של מה שקרה לאדם וחוה הראשונים, אלא כאב טיפוס של מצבו של האדם בעולם מאז ועד היום, מבחינת הצורך לעמוד בפני פיתויים המאיימים בכל עת "להפיל אותנו" ולהרוס את חייו מבחינה אישית - (הסתבכות בפלילים או בדברים ה"יושבים" על מצפוננו כגון שקרים, רמאויות וכו'), מבחינה משפחתית (התאכזרות כלפי בני המשפחה, יחסים אסורים ובגידות), וכלכלית (פיתויי רדיפה אחר רווחים מהירים, הרפתקאות, הימורים וכו').

פרק ד - לידת קין והבל וקרבנותיהם; התראה לקין; קרבנות קין והבל; הרצח הראשון, השקר והעונש; הודאת קין בחטא והמתקת הדין; בני למך - הבוקר, המוסיקאי ולוטש הברזל; שירת למך; לידת שת ואנוש.

לידת קין והבל וקרבנותיהם; התראה לקין

וְהָאָדָם יָדַע אֶת תְּוֹה אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת קַיִן וַתֹּאמֶר, קָנִיתִי אִישׁ אֶת ה' . וַתִּסֶּף לָלֶדֶת אֶת אָחִיו אֶת הָבֶל, וַיְהִי הֶבֶל רֹעֵה צֹאן וְקַיִן הָיָה עֹבֵד אֲדָמָה. (בראשית ד, א-ב).

מה משמעות השם "הֶבֶל" ולמה קראו לו כך? הרי הבל הוא בדרך כלל "שווא" או "ריק".

"הבל" הוא אוויר - אד היוצא מן הפה, כמו בביטוי "הבל פיו". השם הוא סמלי וכנראה מכוון לסופו מוות סתמי וללא השארת צאצאים.

וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים וַיָּבֵא קַיִן מִפְּרֵי הָאֲדָמָה מִנְחָה לַה'. וְהֶבֶל הֵבִיא גַם הוּא מִבְּכֹרוֹת צֹאנוֹ וּמִחֲלִבְהֶן וַיִּשַׁע ה' אֶל הֶבֶל וְאֶל מִנְחָתוֹ. וְאֶל קַיִן וְאֶל מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה, וַיִּחַר לְקַיִן מְאֹד וַיִּפְּלוּ פָּנָיו. (בראשית ד, ג-ה).

למה הקב"ה שעה להבל ואל מנחתו ולא אל קין ומנחתו? האם אין בכך משום אפליה?

לפי רש"י, קין הביא מן הגרוע שבפרי האדמה והבל הביא מבכורות צאנו ומחלביהן דהיינו, מן המשובח. יחד עם זאת, יתכן שבאופן כללי, מראש הייתה בקין נטייה לאלימות, עבריינות, וכניעה ליצר הרע, שהקב"ה ביקש שיסיר מעצמו ונתן לו הזדמנות לתקן את מגרעותיו בפסוקים ו - ז להלן. כדי להגיע לסיטואציה מתאימה, הוא לא שעה לקרבן קין, והעמיד אותו במבחן. קין לא עמד בו בהצלחה. ניתן להשוות זאת להתנהגות יוסף כלפי אחיו שבאו לקנות בר במצרים, כפי שנראה בסוף ספר בראשית. כביכול מדובר בהתנהגות אכזרית, אך המטרה הייתה לבדוק האם האחים חזרו בתשובה מהשנאה כלפי בני רחל.

וַיֹּאמֶר ה' אֶל קַיִן: לָמָּה חָרָה לְךָ וְלָמָּה נָפְלוּ פָּנֶיךָ? הֲלוֹא אִם תֵּיטִיב - שְׂאֵת וְאִם לֹא תֵיטִיב - לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ, וְאֵלֶיךָ תִּשׁוּקָתוֹ, וְאַתָּה תִּמְשָׁל בּוֹ. (בראשית ד, ו-ז).

מה הקשר בין חרון אף קין לבין אמירת ה' "הלווא אם תיטיב שאת"? האם קין באמת חטא באותה נקודת זמן או שעדיין לא? ע"פ פסוק ה, וַיִּחַר לְקַיִן מְאֹד וַיִּפְּלוּ פָּנָיו, הוא בסך הכול התאכזב מאוד שקורבנו לא התקבל ברצון.

לפי רש"י, המלים "הלוא אם תיטיב שאת", פירושו: אם תיטיב את דרכיך, יוטב לך, ואם לא תיטיב, בוודאי תחטא ותיענש. הן מהוות התראה לקין שלא לחטוא, כדי שלא יוכל לטעון שקיבל עונש ללא אזהרה מראש, על איסור רצח.

זה בעצם מהדורה שנייה של איסור האכילה בפרי עץ הדעת. הוא היה צריך לקחת זאת לתשומת לבו אך בחר להתעלם מהאזהרה, כמו אביו. אם מישהו מקבל מראש התראה ומתעלם ממנה, הוא יכול להאשים רק את עצמו.

"וְאֵלֶיךָ תְּשׁוּקָתוֹ וְאַתָּה תִּמְשָׁל בּוֹ". מה מלים אלו מזכירות לנו?

הן מזכירות מאוד את מלים שנאמרו לחווה: "ואל אישך תשוקתך והוא ימשול בך". לפי זה יוצא כביכול שחווה = היצר הרע, אולי במובן שחווה פיתתה את האדם לחטוא, והוא היה אמור להתגבר על הפיתוי. כך גם נדרש מקין לעמוד נגד היצר הרע.

הרצח הראשון, השקר, והעונש; הודאת קין בחטא והמתקת הדין

וַיֹּאמֶר קַיִן, אֵל הֶבֶל אָחִיו; וַיְהִי בְּהִיּוֹתָם בְּשָׂדֵה, וַיִּקָּם קַיִן אֶל הֶבֶל אָחִיו וַיַּהַרְגֵהוּ.

וַיֹּאמֶר ה' אֶל קַיִן אֵי הֶבֶל אָחִיךָ? וַיֹּאמֶר: לֹא יָדַעְתִּי, הֲשֹׁמֵר אָחִי אָנֹכִי?

(בראשית ד, ח-ט).

איך קין היה מסוגל לשקר לקב"ה? האם לא ידע שהוא יודע הכל?

אולי זה בא להראות שאדם מסוגל להכחיש במצח נחושה, פשע שביצע כדי להציל את עורו, כפי שקורה לעתים בבתי משפט. ראינו את זה גם אצל הוריו, אדם וחווה, כך שזה כנראה חלק מהטבע האנושי. נאמר בפרקי אבות, ד, ב: בן עזאי אומר, ... עבירה גוררת עבירה...". כשאדם עושה עבירה אחת, לעתים, במקום לתקן את דרכיו, הוא ממשיך לשקר ולנסות להסתיר את העבירה בדרכים שונות, תוך ביצוע עבירות נוספות, ומסתבך עוד יותר. כנגד הקב"ה, כמובן שאין זה מועיל כלל ובסופו של דבר יגיע העונש, במצטבר, על כל העבירות.

וַיֹּאמֶר מַה עָשִׂיתָ? קוֹל דְּמֵי אָחִיךָ צֹעֲקִים אֵלַי מִן הָאֲדָמָה. וְעַתָּה אָרוּר אַתָּה מִן הָאֲדָמָה

אֲשֶׁר פָּצְתָה אֶת פִּיהָ לְקַחַת אֶת דְּמֵי אָחִיךָ מִיָּדְךָ. כִּי תַעֲבֹד אֶת הָאֲדָמָה לֹא תִסֵּף תֵּת כֹּחָהּ

לָךְ, נָע וָנָד תִּהְיֶה בְּאָרְצְךָ. (בראשית ד, י-יב).

מה הקשר בין פשעו של קין לבין עונשו?

האדמה שפצצה את פיה לקחת את דמי אחיך מידך, לא תוסיף לתת כוחה. קין היה עובד אדמה ולכן העונש היה כבד במיוחד. הוא גם גורש (כמו אביו אמו) ונע ונד כדי שלא יוכל לעבוד עוד את האדמה.

וַיֹּאמֶר קִין אֶל ה': גְּדוֹל עוֹנֵי מִנְשָׂא. הֵן גִּרְשִׁית אֶתִי הַיּוֹם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה וּמִפְּנֵי אֶסְתֵּר וְהֵייתִי נֶעֱ וְנָד בְּאֶרֶץ וְהָיָה כָּל מִצְאֵי יְהַרְגֵנִי. וַיֹּאמֶר לוֹ ה': לָכֵן כָּל הַרְג קִין, שְׂבֻעָתִים, יָקָם; וַיִּשָּׂם ה' לְקִין אוֹת, לְבִלְתִּי הַכּוֹת אֹתוֹ כָּל מִצְאוֹ. (בראשית ד, יג-טו).

למה קין לא קיבל עונש מוות על פשע חמור כל כך?

הוא לא קיבל התרעה מפורשת מראש שאם ירצח את הבל הוא צפוי לעונש מוות, אלא אזהרה כללית. ע"פ התורה, לא מענישים מבלי שהעונש נקבע מראש. בנוסף, לא בטוח שאדם וחווה היו מתאוששים ממות שני בנים ואולי היו מחליטים לא להביא עוד ילדים לעולם.

האם לפי התורה מגיע לרוצחים עונש מוות?

נציין שע"פ התורה, אם ניתנה התראה לרוצח ע"י שני עדים, לפני מעשה הרצח, שהוא צפוי לעונש מוות וישנם לפחות 2 עדים שראו את מעשה הרצח, כך שאין ספק לגבי זהות הרוצח, יכול בית דין של 23 דיינים, אחרי חקירה מעמיקה, לפסוק עונש מוות. הודאת הנאשם על אשמתו אינה קבילה בדיני נפשות. בגלל ריבוי מגבלות אלה על גזר דין מוות, נאמר במסכת מכות פרק א, משנה י, "סנהדרין ההורגת אחד בשבוע [שבע שנים] נקראת חובלנית. ר' אלעזר בן עזריה אומר: אחת לשבעים שנה. ר' טרפון ור' עקיבא אומרים: אילו היינו בסנהדרין לא היה נהרג אדם מעולם. רבן שמעון בן גמליאל אומר: אף הן מרבין שופכי דמים בישראל" - (בגלל ביטול עונש מוות, יהיו יותר מעשי רצח). לפי חז"ל (מסכת כתובות, ל, א), ביצוע עונשי מוות בוטל ארבעים שנה לפני חורבן בית המקדש השני, כאשר בית הדין הגדול גלה מלשכת הגזית שליד בית המקדש.

היום אין לנו סנהדרין או בית דין סמוך, כך שאין סמכות הלכתית לבית דין לפסוק עונש מוות. לכן, רוצחים בדרך כלל מקבלים מאסר עולם. יחד עם זאת, ישנם מספר פוסקים ראשונים, בראשם הר"ן, (רבנו ניסים, מגדולי הראשונים בספרד במאה ה-14), שכתבו שקיים, במקביל לדין התורה, דין מלכות אזרחית, שעל פיו, מותר לממשלה יהודית או למערכת משפט של המדינה, להעניש פושעים בעונשים מתאימים ומרתיעים, אפילו תוך חריגה מדין התורה הצרופה. הבסיס לכך הוא דברי רבי אליעזר בן יעקב, (מסכת סנהדרין, מ, א), "שמעתי שבית דין מכין ועונשין שלא מן התורה, ולא לעבור על דברי תורה, אלא כדי לעשות סייג לתורה". וכן, נפסק

בשולחן ערוך, חושן משפט, סימן ב': "כל בית דין אפילו אינם סמוכים בא"י, אם רואים שהעם פרוצים בעבירות, דנים בין מיתה בין ממוץ". גם ע"פ הרב אברהם יצחק הכהן קוק, הרב הראשי הראשון בארץ ישראל, לממשלה יהודית בארץ ישראל יש סמכות דין מלכות. בפרשת שופטים, בספר דברים, נתעמק בסוגיית עונש מוות למחבלים רוצחים.

מה הקשר בין "אות קין" שבתורה לבין השימוש בביטוי היום? איך האות מנעה תקיפות עליו?

כנראה שהיה באות משהו שהרתיע את החיות מלתקוף אותו. זה היה אות הגנה ולא אות קלון כמו בשימוש בביטוי היום, למרות שהאות ניתנה לו כתוצאה מפשע שיש בו קלון.

וַיֵּצֵא קַיִן מִלְּפָנֵי ה' וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ נֹד קַדְמַת עֵדֶן. וַיִּדַע קַיִן אֶת אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת חֲנוּךְ, וַיְהִי בְנָה עֵיר וַיִּקְרָא שֵׁם הָעֵיר קַשֵׁם בְּנוֹ חֲנוּךְ. וַיִּוּלַד לְחֲנוּךְ אֶת עֵיֶרֶד וַעֵיֶרֶד יָלַד אֶת מַחֲוִיָּאל וּמַחֲוִיָּאל יָלַד אֶת מֵתוֹשָׁאֵל וּמֵתוֹשָׁאֵל יָלַד אֶת לָמֶךְ. (בראשית ד, טז-יח).

"וידע קין את אשתו..." מי הייתה אשתו של קין? האם אחותו? אם כן, איך יתכן שילדיו לא היו בעלי מום?

כנראה שכן אחותו. הרי לא היו עוד נשים בעולם. נאמר בפרק ה, ד, על אדם: וַיִּוּלַד בָּנָיִם, וּבָנוֹת. קין נשא את אחת הבנות.

לגבי מומים מלידה, יתכן שרוב ילדיו נולדו עם מומים, אך לא חנוך. לא הכרחי שמנישואי אח ואחות נולדים בעלי מומים. הסיכון הוא בכך, שאצל קרובי משפחה, שני בני הזוג נושאים אותם פגמים גנטיים משפחתיים, דבר המגדיל את הסיכוי להופעת אותם מומים גנטיים אצל הצאצאים, בצורה של מום. יתכן שאז לא היו הרבה פגמים גנטיים.

למך ובניו - הבוקר, המוסיקאי ולוטש הברזל; שירת למך

וַיִּקַּח לוֹ לְמֶךְ אִשְׁתּוֹ נָשִׁים - שֵׁם הָאִשָּׁת עֵדָה וְשֵׁם הַשְּׁנִיית צֵלָה. וַתֵּלֶד עֵדָה אֶת יָבֵל, הוּא הָיָה אָבִי יֵשֶׁב אֱהֵל וּמִקְנָה. וְשֵׁם אֶחָיו יוֹבֵל, הוּא הָיָה אָבִי כָל תַּפְּשֵׁ פְנוֹר וְעוֹגֵב. וְצֵלָה גַם הוּא יָלַדָה אֶת תּוֹבֵל קַיִן, לְטָשׁ כָּל חֲרָשׁ גַּחֲשֵׁת וּבְרָזָל, וְאֶחָיו תּוֹבֵל קַיִן נִעְמָה. (בראשית ד, יט-כב).

באיזו תקופה חיו יבל - אבי רועה הבקר והצאן, יובל - ממציא כלי המוסיקה ותובל קין - מייצר כלי הנחושת והברזל?

לפי החוקרים, לפני כ- 12,000 שנה, בתקופת התפתחות אדירה בתחום הייצור והתרבות ולאחר סיום עידן הקרח. אם נאמר שאדם וחווה היוו הזוג הראשון של האדם המודרני, שחיו אולי לפני יותר מ- 100,000 שנה, ניתן להבין את תיאור הדורות מאדם ועד למך כתקופות, או שושלות ולא כדורות עוקבים, (למשל בפסוק יח, עיךד הוא לאו דווקא בנו הישיר של חנוך, אלא צאצאו, כעבור מספר דורות). דוגמא לכך, היא בפסוק במדבר לב, מא, שבו נאמר: וַיֵּאֵר בֶּן מְנַשֶּׁה הֶלֶךְ, וַיִּלְכַּד אֶת חֹתֵמֵיהֶם; וַיִּקְרָא אֶתְהֶן, חֹתֵם יֵאִיר. כפי שנראה בהמשך, יאיר לא היה בנו של מנשה, אלא נינו.

וַיֹּאמֶר לְמֹדֵךְ לְנַפְשִׁי עֲדָה וְצִלָּה שְׂמֵעֵן קוֹלִי נָשִׂי לְמֹדֵךְ הַאֲזִנָּה אִמְרָתִי, פִּי אִישׁ הֲרַגְתִּי לְפַצְעֵי וַיִּלְד לְחַבְרָתִי. פִּי שְׂבָעְתִּים יָקָם קִין וְלְמֹדֵךְ שְׂבָעִים וְשְׂבָעָה. (בראשית ד, כג-כד).

למה הכוונה בשירת למך "כי איש הרגתי לפצעי וילד לחבורתי"? מה משמעות השיר?

רש"י מסביר, על פי מדרש, שה"איש" שבו מדובר הוא קין, ושלמך הרג אותו בשגגה בעת ציד. למך היה כבוד ראייה, ויצא לציד יחד עם בנו, תובל קין. קין עבר בסביבה, ולמך, שחשב שהוא חיה, ירה לעברו חץ והרגו. כשהעמיד אותו בנו על טעותו, ספק למך את כפיו מרוב צער והרג גם אותו בשוגג. לפי זה, בסופו של דבר, קין קיבל עונש מוות על רצח הבל. לאחר אירוע זה, נשיו ביקשו לפרוש ממנו והוא ניסה לפייסן. למך היה דור שביעי לקין, לכן מאורע זה מתואר כ"שְׂבָעִים יָקָם קִין", למרות שאין זאת המשמעות הפשוטה. אולי אפשר להבין שכוונת למך, שאם קין, שרצח את אחיו במזיד זוכה להגנה, לאחר שהביע חרטה וביקש רחמים, וניתנה האזהרה ש"כָּל הָרֶג קִין, שְׂבָעִים יָקָם", (פסוק טו לעיל), למך שהרג בשוגג, צריך להיות מוגן הרבה יותר. לפי זה יש להבין את המלים "ו)כי איש הרגתי לפצעי וילד לחבורתי" במזיד? הלא הרגתי בשוגג.

נציין כי בני למך הם אחרוני צאצאיו הישירים של קין וכנראה שהם או בניהם, ניספו במבול. יחד עם זאת, ע"פ חלק מחכמינו, אשתו של נח הייתה נעמה, בתו של למך, כך שגם לזרע קין היה המשך.

לידת שת ואנוש

וַיֵּדַע אָדָם עוֹד אֶת אִשְׁתּוֹ וַתֵּלֶד בֶּן, וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ שֵׁת, פִּי שֵׁת לִי אֱלֹהִים זָרַע אַחַר תַּחַת הַבַּיִת, פִּי הָרְגוּ קִין. וּלְשֵׁת, גַּם הוּא יֵלֵד בֶּן וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ אָנוֹשׁ - אִזּוֹ הוֹחֵל לְקַרְא בְּשֵׁם ה'. (בראשית ד, כה-כו).

סיכום פרק ד

ראינו בפרק זה כעין מהדורה שנייה של חטאו של אדם וחוה, הפעם אצל בנם קין, בחינת "מעשי אבות - סימן לבנים", אך במובן השלילי.

כפי שאדם הוזהר שלא להתפתות אחר יצרו הרע, כך גם קין. גם הוא התעלם מכך ופשע ברצח אחיו. אפשר לטעון שהאדם הראשון עבר על העבירה החמורה של עבודה זרה בהתעלמותו הבוטה מציווי ה' ושקין עבר על איסור שפיכות דמים. בהמשך נפגוש את העבירה החמורה השלישית גילוי עריות.

ראינו את חולשתו המוסרית של קין, שכמו אביו, לא הצליח להתגבר על יצרו הרע, ניסה להכחיש את מעשהו ונענש גם הוא ע"י קללת האדמה וגירוש.

ניתן לטעון שאותו סיפור של פיתוי, נפילה ועונש, חוזר על עצמו מאז ועד ימינו וספק אם הלקח נלמד אצל רוב בני האדם.

ראינו תחילה של התפתחות האנושית בתחומי החקלאות, הייצור והתרבות - כלומר צמיחה חומרית מרשימה אצל צאצאי קין.

פרק ה - הדורות שאחרי האדם הראשון - שושלת שת: שת, אנוש, קינן, מהללאל, ירד, חנוך, מתושלח, למך; אורך החיים הפנטסטי של שת וצאצאיו; לידת נח.

הדורות שאחרי האדם הראשון – שושלת שת

זה ספר תולדות אדם, ביום ברא אלהים אדם, בדמות אלהים עשה אתו. זכר ונקבה בראם; ויברך אתם, ויקרא את שמם אדם, ביום הבראם. ויחי אדם, שלשים ומאת שנה, ויולד בדמותו כצלמו; ויקרא את שמו שת. ויהיו ימי אדם אחרי הולידו את שת, ושמנה מאת, שנה; ויולד בנים ובנות. ויהיו כל ימי אדם, אשר חי, תשע מאות שנה ושלשים שנה; וימת.

ויחי שת חמש שנים ומאת שנה; ויולד את אנוש. ויחי שת אחרי הולידו את אנוש, שבע שנים ושמנה מאות שנה; ויולד בנים ובנות. ויהיו כל ימי שת, שתים עשרה שנה ותשע מאות שנה; וימת.

ויחי אנוש תשעים שנה; ויולד את קינן. ויחי אנוש אחרי הולידו את קינן, חמש עשרה שנה ושמנה מאות שנה; ויולד בנים ובנות. ויהיו כל ימי אנוש, חמש שנים ותשע מאות שנה; וימת.

ויחי קינן שבעים שנה; ויולד את מהללאל. ויחי קינן אחרי הולידו את מהללאל, ארבעים שנה ושמנה מאות שנה, ויולד בנים, ובנות. ויהיו כל ימי קינן, עשר שנים ותשע מאות שנה; וימת.

ויחי מהללאל חמש שנים ושלשים שנה; ויולד את ירד. ויחי מהללאל אחרי הולידו את ירד, שלשים שנה ושמנה מאות שנה; ויולד בנים, ובנות. ויהיו, כל ימי מהללאל חמש ותשעים שנה ושמנה מאות שנה; וימת.

ויחי ירד שתים ושלשים שנה ומאת שנה; ויולד את חנוך. ויחי ירד אחרי הולידו את חנוך, שמנה מאות שנה; ויולד בנים, ובנות. ויהיו כל ימי ירד, שתים ושלשים שנה ותשע מאות שנה; וימת. (בראשית ה, א-כ).

גיל מתושלח; דור למך

וַיְחִי חֲנוּךְ חָמֵשׁ וָשָׁשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת מְתוֹשֶׁלַח. וַיִּתְהַלֵּךְ חֲנוּךְ אֶת הָאֱלֹהִים אַחֲרָי
הוֹלִידוֹ אֶת מְתוֹשֶׁלַח שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת. וַיְחִי כָּל יְמֵי חֲנוּךְ חָמֵשׁ
וָשָׁשִׁים שָׁנָה וְשְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה. וַיִּתְהַלֵּךְ חֲנוּךְ אֶת הָאֱלֹהִים וְאֵינֶנּוּ, כִּי לָקַח אֱתוֹ אֱלֹהִים.
וַיְחִי מְתוֹשֶׁלַח שִׁבְעֵים וָשָׁמֹנִים שָׁנָה וּמֵאֵת שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת לֶמֶךְ. וַיְחִי מְתוֹשֶׁלַח אַחֲרָי
הוֹלִידוֹ אֶת לֶמֶךְ שְׁתַּיִם וָשָׁמֹנִים שָׁנָה וְשִׁבְעֵים מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת. וַיְחִי כָּל יְמֵי
מְתוֹשֶׁלַח תְּשַׁע וָשָׁשִׁים שָׁנָה וְתֵשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמָת. (בראשית ה, כא-כז).

למה חנוך חי רק 365 שנה? מה פירוש פסוק כד?

לפי רש"י ע"פ מדרש בראשית רבה, "חנוך צדיק היה וקבל בדעתו לשוב להרשיע, לפיכך מיהר הקב"ה וסילקו והמיתו קודם זמנו". לפי אחרים, כמו הרלב"ג, חנוך הגיע לשלמות ועד גיל 365 מילא את תפקידו בעולם. חנוך "מככב" בספרות החיצונית, ספרי "סיפור חנוך", ששם הוא מצטייר כדמות קדושה ושמימית, ואף הפך למלאך מטטרון לאחר מותו.

איך יתכן שהדמויות בפרשת בראשית האריכו ימים כל כך - בדרך כלל למעלה מ- 900 שנה? האם הכוונה לשנים שלנו, או לשנים קצרות יותר?

לפי הרמב"ם, אותן דמויות היו שלמות בגופן מפני שהן היו צאצאי האדם הראשון שנברא שלם. גם האקלים היה אידיאלי, (האוכל היה טבעי ובריא ונוגד חמצון ולא היה זיהום אויר ואולי פחות קרינה מייננת), כך שאנשים לא חלו. הוא מוסיף שיתכן שלא כל בני אותם הדורות האריכו ימים כל כך, אלא רק אלה המוזכרים.

ע"פ מחקרים, תוחלת החיים של הדור הצעיר היום עשויה להגיע ל- 130 שנה, בתנאי שיקיים אורח חיים בריא. ע"פ פרופסור כלב פינש מאוניברסיטת קליפורניה, מעמודי התווך של חקר ההזדקנות, אם מדענים יצליחו לבודד ולתקן פגמים גנטיים הגורמים להזדקנות התאים למחלות ולמוות, בני אדם יוכלו לחיות עד גיל 1,300 שנה ואפילו להוליד ילדים עד גיל 1000 שנה! נעשים מחקרים בתחום זה, בעיקר על עכברים בשלב זה.

יתכן שבדורות ההם, או אצל צאצאי שת, לא היו פגמים גנטיים רבים, שגורמים להזדקנות.

אין סיבה להניח שמדובר בשנים קצרות יותר משלנו, אם כי יתכן כי אין לפרש את אורך חיי הדמויות באופן מילולי רגיל, אלא באופן אחר שאינו ידוע לנו.

יחד עם זאת, יתכן שאין להבין את הדברים כמשמעם הפשוט אלא כמסמלים דבר אחר. אחרת מה משמעות שמות הדמויות ומספר שנות חייהם המדויק ומה הצורך בכך? לדוגמא, מה זה

משנה לי, כמי שלומד תורה, אם מְהִלְלָאֵל חי 895 שנה או 896 שנה. אולי ניתן לפרש את הדמויות לא כאנשים בודדים אלא כתקופות בעלות מאפיינים מסוימים (שאינם ידועים לנו), כאשר כולן נמשכו אלפי שנים. אם כן משמעות המילה "יְיָחִי" הינה כמו "נמשך" ו - "יָיַמְתָּ", כמו "הסתים". יתכן שרשימת הדורות מסתירה סודות מסוימים שאינם מובנים לנו.

לפי חיבור אורכי החיים של הדמויות בפרשת בראשית, מאז בריאת האדם הראשון ועד היום, (תשפ"ג, 2023), עברו 5783 שנה. ע"פ ממצאי החוקרים ותורת האבולוציה, הומו ספיאנס קיים כ- 200,000 - 300,000 שנה, איך אפשר ליישב סתירה זו ?

כפי שצינו לעיל, אולי ניתן ליישב סתירה זו, אם לא נפרש את אורך חיי הדמויות באופן מילולי רגיל, אלא באופן אחר שאינו ידוע לנו, כ"סתרי תורה" המסמלים דברים שאנחנו שבני אנוש, לא יכולים להבין אותם, כדעת הרמב"ן, הרב קוק, ועוד. לפיכך, אין להתייחס לשנים המובאות בדורות מאדם ועד אברהם במובן המילולי הפשוט. אין לכך כל ערך אמוני או ערכי שכן התורה איננה ספר היסטוריה.

בספרו "לנבוכי הדור", כותב הרב א"י קוק זצ"ל, שבבריאת האדם הראשון המתואר בפרשה, אין המדובר בבריאה במובן הפיזי, שכן התקיימו בני אדם הזוהים לו במובן הפיזי שנים רבות לפניו, אלא במובן הרוחני – הראשון שניחן בתכונת "צלם אלוקים". יש להבין את כל התיאורי גן עדן שבפרשה במשמעות מטאפורית.

ניתן לומר שהתורה מבקשת ללמדנו שהאדם נדרש קודם כל, לשמוע לקול אלוהים, להימנע ממה שאסור, כגון רצח וגזל, להתמודד עם פיתויי היצר הרע ולבחור בטוב, כפי שהוגדר ע"האל. אם כן, מבחינת האמונה היהודית ניתן לומר שהאדם הראשון, היה בעצם הנביא הראשון, שהיה מסוגל לקלוט מה האל דורש ממנו, מבחינה מוסרית, כדי להבדילו מבעלי החיים האחרים, אך לא ניתן לדעת מתי הוא חי. דרישות מוסריות אלו של התורה כמובן רלוונטיות לנו גם היום.

עם זאת, יתכן שקיים קשר בין גירוש האדם מגן עדן לבין תחילת יציאת האדם הנבון מאפריקה לכיוון ישראל, המזרח התיכון, אסיה ואירופה, לפני כ-100,000 שנה לפחות.

לידת נח

וַיְחִי לְמֶדֶד, שְׁתַּיִם וּשְׁמֹנִים שָׁנָה וּמֵאֵת שָׁנָה; וַיּוֹלֵד בֶּן. וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ נֹחַ לְאמֹר, זֶה יִנְחַמְנוּ מִמַּעֲשֵׂנוּ וּמִעֲצָבוֹן נְדִינּוּ מִן הָאָדָמָה אֲשֶׁר אָרַרְתִּי ה'. וַיְחִי לְמֶדֶד אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת נֹחַ, חָמֵשׁ וְתֵשְׁעִים שָׁנָה וַחֲמֵשׁ מֵאֵת שָׁנָה וַיּוֹלֵד בָּנִים וּבָנוֹת. וַיְהִי כָּל יְמֵי לְמֶדֶד, שִׁבְעַת

וְשִׁבְעִים שָׁנָה וּשְׁבַע מֵאוֹת שָׁנָה, וַיָּמָת. וַיְהִי נָח בֶּן חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֵד נֹחַ אֶת שֵׁם אֶת חָם וְאֶת יָפֶת. (בראשית ה, כח-לב).

למה למך השני (מצאצאי שת), קרא לבנו נח ולא מנחם? הרי הוא אמר כי "זֶה יִנְחָמְנוּ מִמַּעֲשָׂנוּ וּמִעֲצָבוֹן יְדִינוּ"?

רש"י מפרש "זֶה יִנְחָמְנוּ, יניח ממנו את עצבון ידינו. עד שלא בא נח לא היה להם כלי מחרישה והוא הכין להם". לפי זה משמעות השם נח היא "מנוחה" או אולי "נחמה" (מהצרות).

איך יתכן שנח הוליד בנים רק בגיל 500?

יתכן שהוליד בנים גם לפני כן אך הם נפטרו. ראינו לעיל שבהעדר פגמים גנטיים, אפשר להוליד גם בגילאים דמיוניים כאלה. יחד עם זאת, אולי הדברים אינם כמשמעם הפשוט, אלא יש להם משמעות נסתרת.

סיכום פרק ה

בפרק זה ראינו בעיקר את הגילאים הפנטסטיים של שת וצאצאיו, את גיל הולדתם ומיתתם, בדרך כלל מעל 900 שנה! ייחסנו זאת לתנאי חייהם הבריאים ואולי להעדר פגמים גנטיים הגורמים להזדקנות התאים. יתכן שאין לפרש את אורך חייהם באופן מילולי רגיל, אלא כתקופות למשל ושאוּלי טמון בהם סוד כלשהו. ראינו את לידתו של נח, אשר יועד מראש לשמש כמושיע הראשון של האנושות.

פרק ו - נח מול רעת האדם; תולדות ותכונות נח; השחתת כל בשר; מהות הנבואה ובניית התיבה; המבול והצלת הנמצאים בתיבה

מהו חטא "בני האֱלֹהִים"?

וַיְהִי כִּי הִחַל הָאָדָם לָרֵב עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה; וּבָנוּת יִלְדוּ לָהֶם. וַיִּרְאוּ בְנֵי הָאֱלֹהִים אֶת בָּנוֹת הָאָדָם, כִּי טֹבֹת הֵנָּה; וַיִּקְחוּ לָהֶם נָשִׁים מִכָּל אֲשֶׁר בָּחָרוּ. וַיֹּאמֶר ה', לֹא יִדּוֹן רוּחִי בָאָדָם לְעַלְמָם בְּשָׂגֵם הוּא בָשָׂר וְהָיוּ יָמָיו מָאָה וָעֶשְׂרִים שָׁנָה. הַנְּפִלִים הָיוּ בְּאֶרֶץ בִּימֵי הַהֵם, וְגַם אַחֲרָי כֵּן אֲשֶׁר יָבֹאוּ בְנֵי הָאֱלֹהִים אֶל בָּנוֹת הָאָדָם, וַיִּלְדוּ לָהֶם: הֵמָּה הַגִּבּוֹרִים אֲשֶׁר מְעוֹלָם, אֲנָשֵׁי הַשָּׁם. (בראשית ו, א-ד).

מי הם בני האֱלֹהִים ובמה הם חטאו? מי הם הַנְּפִלִים?

רש"י מפרש, ע"פ מדרש בראשית רבה, כי אלה בני השרים והשופטים – כלומר המעמד הגבוה, שהיו מנצלים את מרותם בניצול מיני ואונס של בנות המעמד הנמוך יותר. הוא מפרש, "מִכָּל אֲשֶׁר בָּחָרוּ" - אף בעולת בעל אף הזכר והבהמה. הייתה תקופה של ניצול מיני והפקרות מינית, גם של נשואים ונשואות, יחסי מין חד מיניים, ואף עם בהמות. הרמב"ן מפרש, "בְּשָׂגֵם הוּא בָשָׂר", שהאדם ירד מדרגה גבוהה של בְּנֵי הָאֱלֹהִים, לדרגה נמוכה של "בשר".

זה מראה עד כמה התנהגות כזו חמורה בעיני האל ויכולה להביא להשמדה של חברה.

לפי רש"י, הנפילים הם ענקים, גיבורים. נאמר בספר במדבר יג, לג: "וַיִּשָׁם רְאִינֹו, אֶת הַנְּפִלִים בְּנֵי עֲנָק מִן הַנְּפִלִים...". יש מפרשים שהם סוג של מלאכים ויש המזהים אותם עם חייזרים...

מה מצבנו היום בנושא זה?

אין ספק שבדורות האחרונים, מתירנות מינית, ופירוק מוסד המשפחה כתוצאה מבגידות או חוסר נאמנות לבני הזוג, הם דבר נפוץ, כמו גם הטרדות מיניות וניצול מיני מתוך מעמד של מרות וכן גלוי עריות בתוך המשפחה. ניתן לזקוף זאת להשקפת עולם מתירנית מאוד שהשלטתה על החברה, המביאה לגירוים הרבים הנמצאים בכל פינה – לבוש בלתי צנוע ופרובוקטיבי, נגישות פשוטה מאוד לפורנוגרפיה וכו'. ניתן ללמוד מהתורה כאן, שאם תופעה זו תתחזק, לא צפוי לחברות שבהן היא קיימת, עתיד מזהיר, וטוב יעשו אם ינקטו צעדים להקטין את התופעות ולשנות את נורמות ההתנהגות, כולל קביעת מגבלות אצל הספקים, על הנגישות לפורנוגרפיה באינטרנט וברשתות.

מה הכוונה במילים "והיו ימיו מאה ועשרים שנה"? ראינו שגם לאחר מכן היו בני אדם שחיו יותר מ - 120 שנה. אברהם חי 175 שנה, יצחק חי 180 שנה ועוד.

לפי רש"י, הכוונה איננה לתוחלת החיים המקסימאלית, אלא לתקופה שתעבור מהגזירה ועד למבול - 120 שנה. הקב"ה נתן הזדמנות לאנושות לחזור בתשובה במשך 120 שנה.

התגובה החמורה מאוד של ה' – מחיית החי.

וַיֵּרָא ה' פִּי רְבֵּה רֵעַת הָאָדָם בְּאָרְץ, וְכָל יֶצֶר מַחְשָׁבַת לִבּוֹ רָק רַע כָּל הַיּוֹם. וַיִּנְחָם ה' פִּי עֲשָׂה אֶת הָאָדָם בְּאָרְץ וַיִּתְּעַצֵּב אֵל לִבּוֹ. וַיֹּאמֶר ה', אֲמַחֶה אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר בָּרָאתִי מֵעַל פְּנֵי הָאָדָמָה, מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה, עַד רֶמֶשׂ וְעַד עוֹף הַשָּׁמַיִם, פִּי נִחַמְתִּי פִּי עֲשִׂיתֶם. וְנַח מִצָּא חַן בְּעֵינַי ה' (בראשית ו, ה-ח).

איך אפשר להסביר שבדור מסוים כל האנשים היו רעים? האם זה מוכיח שהגורם המשפיע ביותר על התנהגות האדם הוא החברתי - אחד נגרר אחרי השני?

נראה שאכן ההשפעה החברתית היא החזקה ביותר, אך המקרה של נח מראה שיש אחריות אישית לכל אחד ואחד. האדם אינו יכול להאשים את חברו או את הנורמות החברתיות, במעשיו שלו. המקרה של נוח מלמד שאדם מסוגל להחליט שאינו "זורם" עם העדר לתהום, ולבחור בדרך שונה מהכלל. לרוב זה דורש אומץ רב.

איך יתכן שה' התנחם (הצטער) כי עשה את האדם, הרי הוא יודע הכל מראש?

לפי רש"י, הפירוש הוא שכאשר הרוע הגיע למימדים אדירים, ה' התנחם - הפך מחשבתו, או התייחסותו, ממידת הרחמים למידת הדין, דבר המבשר את בוא העונש. (אכן הכול היה ידוע מראש, אך שעת השנוי לבסוף הגיעה). זאת דוגמא מובהקת לביטוי של חכמינו, ש"דיברה תורה כלשון בני אדם", כלומר שהיא משתמשת בביטויים אנושיים כלפי האל המופשט, על מנת שכולם יוכלו להבין. אך יש מפרשים "וַיִּתְּעַצֵּב אֵל לִבּוֹ" - אל לבו של האדם. ה' הצטער שהאדם בחר ברע, (למרות שידע זאת מראש).

למה החליט האל למחות גם את הבהמות, העופות וכו'?

לפי רש"י, הכול נברא בשביל האדם ואם הוא יושמד, אין טעם לקיים את בעלי החיים.

למה נח מצא חן בעיני ה'? במה הוא היה שונה מאנשי דורו?

התכונות של נח מובאות בהמשך הפרק, בפרשת נח. לפי הרמב"ן, "כל מעשיו היו לפניו נאים ונעימים", בניגוד גמור לבני דורו אשר היו שטופים בחמס, גלוי עריות ושפיכות דמים.

סיכום תחילת פרק ו

ראינו שמחשבות רעות ומידות מושחתות הן דבר מדבק ושיתכן שדור שלם יכשל בהן, אך ראינו שבכוחו של הפרט ללכת "נגד הזרם" ולהישאר אדם ישר, עם כל הקושי. כאשר הרמה המוסרית של חברה יורדת אל מתחת לסף מינימאלי, בהכרח תבוא עליה פורענות או חורבן כלשהו.

מהו לדעתך הרעיון המרכזי של הפרשה?

הרעיון המרכזי הוא הדרישה מהאדם להתמודד עם פיתויי היצר הרע ולבחור בטוב. במידה שיבחר ברע, למרות ניסיונותיו להתכחש לעובדת חטאיו, יבוא על עונשו, כפי שראינו אצל אדם וחוה, קין ודור המבול.

תוספת

חוויות במצב מוות קליני

ממצאיו של ד"ר ריימונד מודי על חוויות במצב מוות קליני.

בשנת 1975 פרסם ד"ר ריימונד מודי (Raymond Moody), רופא צעיר שהתמחה בפסיכיאטריה, את הספר "החיים שלאחר החיים". ספר זה, המבוסס על מחקר איכותני שערך, מביא 150 עדויות של אנשים אשר נפגעו קשות ומתו מוות קליני, ואחר כך חזרו להכרתם, רובם חולים קשים או פצועי תאונה שהוכרזו מתים אך נשארו בחיים כנסים רפואיים. העדים הרבים שהביא עמדו מאחורי עדותם, גם לאחר בדיקות חוזרות, ומבחינתם דיווחו על אירועי אמת.

מודי, במחקרו, הביא עדויות בעלות מאפיינים דומים מרגעי הפטירה, וממה שלפי הטענה התרחש מיד אחר כך. בעדויות אלה חוזר התיאור של תחושת עזיבת הגוף הפיזי וריחוף, ראיית מנהרה ולעתים מעבר דרכה, אור חזק ודרך כלל לבן, וקיומה של ישות, שאינה בהכרח מוגדרת, השופעת אהבה ללא קץ, ששוחחה עמם והובנה על ידם, למרות שלא "דיברה" באופן מילולי.

כמה מהעדים במחקרו של מודי תיארו את האירועים שהתרחשו מיד לאחר קביעת המוות הקליני, כדוגמת פירוט שולחן הניתוחים שאליו הובאו, או אופן פינוים מהמכונת המרוסקת בה נפגעו, ועוד. היו שפרשו את ממצאיו של ריימונד מודי כעדות לחיים לאחר המוות ולנשמה הנוטשת את הגוף הפיזי.

מצד שני, ד"ר אד שמר, אחד המבקרים החריפים של ממצאי ריימונד מודי, טען כי האשליה המשותפת, לכאורה, לכל הנפגעים שחזרו לחיים במחקרו של מודי, נסמכת על אמונות ועולם

מושגים קודמים משותפים, שהיו להם, לפני שנפגעו ומתו מוות קליני. לפי שמר ואחרים, המבקרים את ממצאיו של מודי, ערפול החושים שבהם שהו הניצולים שחזרו לחיים, הביא אותם לחוויה של עולם הציפיות והאמונות שהיו קיימים אצלם, דבר שהביאם לפרש את הטראומה שחוו במונחים של "חיים לאחר המוות".

מקור: ויקיפדיה – חוויית סף מוות

דוגמא אופיינית לחוויה חוץ גופית.

במהלך משמרת לילה הביא אמבולנס גבר בן 44 מחוסר הכרה (בקומה) וכחול מחוסר חמצן (ציאנוטי). החלה החייאה ואז הוצאתי מפיו שיניים תותבות לצורך הנשמה ושמתי אותן בעגלה. לאחר כשעה וחצי התייצבו קצב הלב ולחץ הדם של החולה והוא הועבר חסר הכרה ומונשם ליחידה לטיפול נמרץ.

"לאחר יותר משבוע פגשתי שוב בחולה, ששב בינתיים להכרתו, כשחילקתי תרופות. ברגע שראה אותי הוא אמר 'האחות הזו יודעת איפה השיניים התותבות שלי'. הייתי מופתעת ואז הוא המשיך ואמר 'את היית שם כשהביאו אותי לבית החולים, את לקחת את השיניים התותבות שלי ושמתי אותן בעגלה הזו: היו עליה בקבוקים ומתחתיהם מגירות ושם שמתי את השיניים'.

"נדהמתי משום שכל זה התרחש כשהאיש בחוסר הכרה עמוק ומונשם. כשחקרתי אותו עוד הסתבר שהחולה ראה עצמו שוכב על המיטה וצפה מלמעלה באחיות וברופאים העסוקים בהחייאתו. הוא תיאר במדויק את המטפלים ואת החדר. לדבריו, הוא דאג שמא נתייאר ונפסיק את ההחייאה, ואכן היינו פסימיים לגבי סיכויו באותו זמן בשל המצב הירוד בו הגיע.

עדות אחת ביחידה לטיפול נמרץ לב Lancet, Vol. 358 P 2041

מקור: ויקיפדיה - חוויית סף מוות.

האם גלגול נשמות קיים במציאות?

בתכניתו של אמנון לוי בערוץ 10, מ - 31.5.2018, הובא תיעוד של ילד בן שנתיים מהכפר הדרוזי מג'ד אל שמש ליד החרמון, אשר החל לדבר בגיל שנתיים אך ורק באנגלית, במבטא בריטי ועם אוצר מלים עשיר למדי. מומחים שהובאו לבדוק את התופעה נשארו ללא הסברים והאפשרות היחידה שניתנה בתכנית היא גלגול נשמת אדם אנגלי לגופו של הילד. יחד עם זאת, הילד טרם נשאל על "קורות חייו" הקודמים, כדי לוודא זאת, ויתכן אולי שרק ידיעת השפה האנגלית הועברה, בדרך לא מובנת לנו, באופן חוץ - גופי.

הפרופסור והסטודנט

יתכן שהסיפור הזה אינו ממש אמיתי, אך יש בו אלמנט לוגי מעניין.

פרופסור באוניברסיטה הציג שאלה זו לסטודנטים שלו: " האם כל מה שקיים, נברא ע"י אלוהים?". אחד הסטודנטים ענה באומץ: "כן, נברא ע"י אלוהים."
"אלוהים ברא הכל?", שאל הפרופסור.

"כן, אדוני", ענה הסטודנט.

הפרופסור שאל: "אם אלוהים ברא הכל, משמעות הדבר שהוא ברא רוע – מאחר והרוע קיים. בהתאם לעקרון שהמעשים שלנו מגדירים אותנו עצמנו, האלוהים הוא רוע."

הסטודנט השתק בשומעו תשובה זו.

הפרופסור היה מאוד מרוצה מעצמו. הוא התרברב בפני התלמידים שלו שהוכיח שוב שהאמונה באלוהים היא מיתוס.

סטודנט נוסף הרים את ידו ואמר: "אני יכול להציג שאלה?"
"כמובן", ענה הפרופסור.

הסטודנט גם ושאל: "האם קיים קור?"

"איזו שאלה? מעולם לא היה לך קר?". הסטודנטים צחקו על שאלתו של האיש הצעיר.

האיש הצעיר ענה: "למעשה, אדוני, הקור לא קיים. בהתאם לחוקי הפיזיקה, מה שאנו מחשיבים כקור, מהווה למעשה חוסר חום. את האדם או החפץ אפשר ללמוד לפי העובדה האם יש לו או האם הוא מעביר אנרגיה. האפס המוחלט (460 מעלות פרנהייט) הוא היעדר חום מוחלט. כל חומר בטמפרטורה זו הופך להיות לא פעיל ולא מסוגל להגיב. קור לא קיים, אנו יצרנו מילה זו כדי לתאר מה אנו מרגישים בהיעדר חום."

הסטודנט המשיך: "פרופסור, האם קיים חושך?". הפרופסור ענה: "כמובן שקיים".

הסטודנט ענה: "אדוני, אתה שוב לא צודק. החושך אינו קיים. החושך הוא למעשה חוסר אור. אנו יכולים לחקור את האור, אך לא את החושך. אנו יכולים להשתמש במנסרה של ניוטון כדי לפרק את האור הלבן להרבה צבעים ולחקור אורכי הגל השונים של כל צבע. אנו לא יכולים למדוד את החושך. קרן אור פשוטה יכולה לחדור לעולם החושך ולהאירו. איך אתה יכול לדעת

עד כמה חשוך חלל כלשהו? אתה מודד את כמות האור הקיים. הלא כן? חושך הוא מושג שהאדם משתמש בו כדי לתאר מה קורה בהיעדר אור.

בסופו של דבר, האיש הצעיר שאל את הפרופסור: "אדוני, האם קיים רוע?"

הפעם, הפרופסור ענה בחוסר ביטחון: "כמובן, כפי שכבר אמרתי. אנו רואים אותו כל יום. אכזריות בין האנשים, המון מעשי פשע ואונס בכל העולם. דברים אלה הן שום דבר אחר מאשר דוגמאות של רוע."

על זה ענה הסטודנט: "רוע לא קיים, אדוני, או לפחות הוא אינו קיים בפני עצמו. רוע הוא היעדר אלוהים. הוא דומה לחושך ולקור – מילה שנוצרה ע"י האדם כדי לתאר את היעדר האלוהים. אלוהים לא יצר רוע. רוע הוא לא אמונה ואהבה, שקיימות כמו האור והחום. רוע הוא התוצאה של היעדר אהבת אלוהים בליבו של האדם. זה כמו הקור, שמגיע כאשר אין חום, או כמו החושך, שמגיע כאשר אין אור."

הפרופסור השתק והתיישב.

שמו של הסטודנט הצעיר היה – אלברט איינשטיין.

מקור: שיחה אלברט איינשטיין he.wikiquote.org/wiki/

ב – 1954, כתב איינשטיין: "השקפותי קרובות לאלו של שפינוזה: התפעלות מן היופי ואמונה בפשטות הלוגית של סדר והרמוניה, שאנחנו יכולים לקלוט בצניעות הראויה ורק באופן בלתי מושלם". הוא אמר שהוא איננו אתאיסט.

מה התכוון הפילוסוף פרידריך ניטשה (1844-1900), בכותבו "אלוהים מת"?

"האם האדם הוא פשוט טעות של אלוהים, או האם אלוהים הוא פשוט טעות של האדם?"

– הספר: כה אמר זרתוסטרא, (פורסם ב – 1883), מאת ניטשה.

רעיון מות האלוהים (מגרמנית: "Gott ist tot") של ניטשה מופיע לראשונה בספרו "המדע העליז", (פורסם ב 1882), בפיו של המשוגע:

"האם לא שמעתם על המשוגע שהדליק פנס באור יום מלא, ורץ אל כיכר השוק בעודו צועק בקולי קולות: "היכן אלוהים? היכן אלוהים?" מכיוון שרבים מן האנשים שם לא האמינו באלוהים, נשמע צחוק רם מסביב... "אני אומר לכם. אנחנו הרגנו אותו – אתם ואני! אנו כולנו רוצחיו. אבל איך עשינו זאת? ... מה עוללנו כאשר התרנו את הארץ מכבליה לשמש? לאן תנוע עכשיו? לאן ננוע אנחנו? הלאה, הרחק מכל שמשות? האין אנו מידרדרים היישר מטה? ולאחור? ולצדדים? וקדימה? ולכל עבר? האם נותרו עוד מעלה ומטה? האין אנו נסחפים דרך

כלום אין סופי? ... מעולם לא נעשה מעשה גדול מזה, וכל הנולד אחרינו יהיה שייך, בזכות מעשה זה, להיסטוריה נעלה מכל היסטוריה שעד כה”.

ניטשה אינו מדבר על קיומו האובייקטיבי של האל במציאות, אלא על האל כמכונן מוסר בנפש האדם. לטענתו, האלוהים מת, כביכול, בעידן המודרני, (באין מצפן מוסרי), ולפיכך נותר האדם המודרני ללא מוסר שידריך אותו. מות האל מוביל את האדם להיות ניהיליסט, בעיה שניטשה ניסה למצוא לה פתרון על ידי חיפוש אחר ערכים חדשים, עמוקים יותר מערכי הנצרות, שהאדם יכול להאמין בהם ולחיות על פיהם.

בניגוד לדעה הרווחת, ניטשה לא היה אנטישמי, אלא העריך מאוד את היהדות ואת כתבי הברית הישנה, (התנ”ך). הוא סלד מערכי המוסר של הנצרות, המתבטאים בברית החדשה.

מעניין שהחל מ - 1889, בגיל 45, ניטשה איבד את שפיותו, עד למותו ב 1900.

המקור: ויקיפדיה - פרידריך ניטשה

אלוקים משחק בקוביות? פיזיקאים מתווכחים על אופן הנהגת העולם.

אלוהים לא משחק בקוביות (בגרמנית: Gott würfelt nicht!) או אלוהים לא משחק בקוביות עם העולם, היא אימרה מפורסמת המבוססת על דבריו של אלברט איינשטיין על מכניקת הקוונטים. מקור האימרה בציטוט מתוך מכתב ששלח איינשטיין לעמיתו מקס בורן ב - 4 בדצמבר 1926:

”מכניקת הקוונטים בהחלט מרשימה. אך קול פנימי אומר לי שהיא עדיין איננה הדבר האמיתי. התאוריה אומרת הרבה, אך לא באמת מקרבת אותנו במאומה לסודו של ”הזקן” [אלוהים]. אני, איך שלא יהיה, משוכנע שהוא אינו מטיל קוביות”.

הפיזיקה שלפני התורה הקוונטית תיארה את היקום כעולם דטרמיניסטי - לכל תהליך יש תוצאה אפשרית אחת בלבד שנכפית על ידי חוקי הפיזיקה. מכניקת הקוונטים ערערה על התפיסה הזו מן היסוד, והראתה שלתהליכים בסיסיים בטבע ייתכנו כמה תוצאות אפשריות, ושלכל היותר ניתן לקבוע את ההסתברות שתוצאה כלשהי תתקבל למשל מיקומו של אלקטרון באטום. איינשטיין לא היה מוכן לקבל רעיון זה.

בעקבות האימרה, מיוחסת לנילס בוהר התגובה המבודחת: ”תפסיק לומר לאלוהים מה לעשות עם הקוביות שלו!”

במצבה הנוכחי, מכניקת הקוונטים היא תורה פיזיקלית הסתברותית סטטיסטית. אי אפשר לדעת ממנה איזו תוצאה תתקבל בניסוי אלא רק את ההסתברות לקבל אותה. מבדיקות שנעשו על צבר

של ניסויים זהים, התפלגות התוצאות שנתקבלה הייתה זהה בדיוק רב לסטטיסטיקות שחזתה מכניקת הקוונטים.

מקור: ויקיפדיה - אלוהים לא משחק בקוביות.

אם אלוהים קיים (ככוח המרכזי יוצר הטבע), למה יש כל כך הרבה סבל ורוע בעולם?

אכן שאלה קשה אך ניתנו מספר תשובות לשאלה זו.

קודם כל יש להבחין בין קיום הרוע ולבין קיום הסבל בעולם.

הרוע והאכזריות הנמצאים לעתים אצל יצורים חיים, כולל האדם, מתבטאים בהתנהגות אכזרית שאיננה מתחשבת בטובת הזולת אלא מכוונת לפגיעה בו או ניצולו. מעשים כאלה הנעשים ע"י בני אדם, בדרך כלל נוגדים את דרישות התורה או שהם נעשים כתגובה או כענישה למעשים רעים או אכזריים שנעשו. זוועות המבוצעות במסגרת מלחמות או השמדות עם, כגון בשואה, הן שיא הרוע האנושי. מפני שהרוע והאכזריות נובעים מרצונו ובחירתו של המבצע, הם אינם קשורים לאלוהים והם בוודאי מנוגדים לרצונו.

לגבי הסבל, שאינו קשור למעשי אדם או לייצורים חיים אחרים, כגון אסונות טבע או מחלות חשוכי מרפא, ברור לעין שהעולם ואף היקום אינם מושלמים ובכל הנבראים קיים מחסור. העדר השלמות הוא מכוון, ונועד לחייב תנועה ופעולות מצד הנבראים, להשיג את החסר להם, כדי להגיע למצב של שווי משקל או איזון או שלמות. לולא המחסור, היקום היה לא היה נוצר, אלא היה נשאר במצב שלפני המפץ הגדול.

הפעילות מתקיימת בכל היקום, החל מהדומם - מגרמי השמים וחורים שחורים בעלי המסה הגדולה ביותר הבולעים כוכבים או מתמזגים, ועד לאטומים המקיימים ריאקציות כימיות והתמזגויות, עבור לצומח ולחי - כגון שכפול תאים וכן כל הפעולות בעולם החי הנעשות במטרה להפיץ גנים ולהתרבות וכן להשביע רעב ע"י השגת מזון ואכילתו. האדם חותר תמיד להקל על קיומו ע"י חקר המציאות, חיפוש המצאות ופיתוח שיפורים טכנולוגיים בשלל תחומים, החל מהגלגל, ועד לשימוש בחשמל והמחשב הקוונטי - כאשר המניע הוא מילוי צורך כלשהו שחסר.

ניתן לטעון שהסבל בעולם הוא חלק מובנה בעולם החי, והוא אמור לשמש את האדם כאתגר, כצורך להתמודד ולהתגבר על קשיים. ספר איוב נסוב סביב היחס לסבל המוצג כנסיון לסובל, וכדוגמא להתמודדות מוצלחת, בסופו של דבר. בכך המחסור והסבל למעשה מביאים להתפתחות חומרית - כלכלית ברמת החברה, ומשפיעים לטובה גם על הפרט. לעיתים אדם מגלה בדיעבד שהקשיים והסבל שעבר בעצם "בנו" אותו ותרמו לניסיונו, השכלתו והידיעות

שלו ונתנו משמעות לחייו –ראו ספרו של ד"ר ויקטור פרנקל, (1905-1997), פסיכולוג ושורד מחנות ריכוז בשואה: "האדם מחפש משמעות".

פרשת נח

פרק ו - המשך

תולדות ותכונות נח, השחתת כל בשר

אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ, נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדֹרֹתָיו, אֵת הָאֱלֹהִים הִתְהַלֵּךְ נֹחַ. וַיּוֹלֶד נֹחַ, שְׁלֵשָׁה בָנִים - אֵת שָׁם, אֵת חָם וְאֵת יָפֶת. (בראשית ו, ט-י).

מדוע התורה פותחת ב"אלה תולדות נח" וממשיכה לספר על התנהגותו ואישיותו ורק לאחר מכן על ילדיו?

לפי רש"י, "ללמדך שעיקר תולדותיו של צדיקים מעשים טובים", כלומר שה"תולדות" של אדם הם לאו דווקא קורות חייו או צאצאיו, אלא מאפייניו וקווי אופי. כאן, נח ומשפחתו ניצלו מהמבול רק בזכות צדקותו.

מה הכוונה בביטוי "צדיק תמים היה בדורותיו"?

לפי הרמב"ן הפירוש הוא שבניגוד לדורותיו, רק הוא היה צדיק, ונמצא ראוי להינצל מהמבול. הוא "שחה נגד הזרם" ולא חשש להיות שונה מבני דורו. יחד עם זאת, רש"י מביא מחלוקת בין חז"ל במסכת סנהדרין קט: יש מרבתינו דורשים אותו לשבח, כל שכן שאילו היה בדור צדיקים היה צדיק יותר ויש שדורשים אותו לגנאי - רק לפי דורו היה צדיק ואילו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכולם.

לא מצאנו שנח ניסה להשפיע על דורו לטובה, כמו שאברהם קירב רבים לאמונה באל אחד ולהתנהגות ברמה מוסרית גבוהה. בנוסף, כפי שנראה, לאחר המבול השתכר והתבזה נח משתיית היין שהפיק.

על כן זאת שאלה מעניינת האם נח באמת היה כל כך צדיק, או שרק ביחס לדור המבול.

וַתִּשְׁחַת הָאָרֶץ לְפָנֵי הָאֱלֹהִים וַתִּמְלֵא הָאָרֶץ חָמָס. וַיִּרָא אֱלֹהִים אֵת הָאָרֶץ וְהִנֵּה נִשְׁחָתָה, פִּי הַשָּׁחִית כָּל בֶּשֶׂר אֵת דְּרָכּוֹ עַל הָאָרֶץ. (בראשית ו, יא-יב).

מה פירוש ההשחתה של כל בשר ומה הוא "חמס"?

לפי רש"י, ע"פ מסכת סנהדרין, נז, "השחתה" היא לשון "ערווה". זה מתיישב גם עם הנאמר בסוף פרשת בראשית: "ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו", כלומר בכוח הזרוע וכנראה גם

באונס. "חמס" הוא גזל. אין ספק שחברה מושחתת, המלאה במעשי אונס וגזל אינה יכולה להתקיים לאורך זמן. בהכרח זה מביא גם למעשי אלימות, רצח ומלחמה.

ההתגלות הנבואית לנח; מהות הנבואה; הצייווי לכנות את התיבה

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְנֹחַ: קַח לְךָ אֶת הָאָרֶץ. (בראשית ו, יג).

באיזה צורה אלוקים דיבר עם נח? איך נח או כל נביא אחר יכול לשמוע את דבר האלוקים? איך הוא יכול להיות בטוח שאכן שמע את קול האלוקים ואינו מדמיין קולות?

ע"פ הרמב"ם, (משנה תורה, הלכות יסודי התורה, פרק ז), בהתבסס על חז"ל, נביא הוא אדם חכם מאוד, המתגבר על יצרו תמיד ושלם בגופו, הפורש מדרכי כלל העם, והוא זוכה שרוח הקודש תשרה עליו. בזמן הנבואה הוא מתנתק מאישיותו הרגילה והופך לאיש אחר. רוב הנביאים ראו חזיונות או חלומות בלילה והבינו מכך מה שנאמר להם. אנו רואים דוגמא לכך בספר שמואל א, י, פסוק ו, כאשר שמואל הנביא אומר לשאול לאחר שמשח אותו למלך: "וְצִלְחָה עָלַיְךָ רוּחַ ה', וְהִתְנַבֵּיתָ עִמָּם; וְנִהְפַכְתָּ, לְאִישׁ אַחֵר."

גם בספר במדבר יב, ו - ט, מודיע ה' לאהרון ולמרים את ההבדל שבין נביא "רגיל" לבין משה:

וַיֹּאמֶר, שְׁמַעוּ נָא דְבָרַי; אִם יִהְיֶה, נְבִיאָכֶם ה' בְּמִרְאָה אֱלֹוֹ אֲתוֹדַע, בְּחִלּוֹם אֲדַבֵּר בּוֹ. לֹא כֵן, עֲבָדִי מֹשֶׁה: כָּכֹל בֵּיתִי, נֶאֱמָן הוּא. פֶּה אֶל פֶּה אֲדַבֵּר בּוֹ, וּמִרְאָה וְלֹא כְחִידָת, וּתְמַנֵּת ה', יְבִיט; וּמִדּוּעַ לֹא יֵרְאוּתֶם, לְדַבֵּר בְּעַבְדִּי בְּמֹשֶׁה.

ברור שאין המדובר בשמיעת דיבור במוכן הרגיל, אלא ביכולתם של יחידי סגולה אשר הגיעו לרמה הנדרשת, לקלוט או להשיג את רצון ה', אולי בהבזק אחד. לנביא היו כנראה סימנים לכך שיד ה' או רוח ה' שרתה עליו.

בעידן הספמארטפון והתקשורת האלוטית, שבו גם אותות טבעיים מהחלל הרחוק ומכוכבים וגרמי שמים רחוקים, נקלטים ונרשמים במעבדות בכדור הארץ, קל להבין איך אותות, או גלים אלקטרומגנטיים, יכולים לעבור מהגורם המאחד את כל היקום, דהיינו הבורא, אל אדם בעל "אנטנה" רגישה ביותר, המסוגל לקלוט אותם, לפענח ולעבד אותם – דהיינו הנביא. ניתן לדמות זאת אף לסריקה של ברקוד מודפס על נייר, ההופך בשניה, לעולם תוכן מלא של מלים, תמונות וידיאו וכו'. לכן היום קל לנו יותר להבין את תופעת הנבואה. לאחרונה נמסר כי מדענים הצליחו להעביר גלי קול לאדם ספציפי, ע"י קרן לייזר, באמצעות חימום מולקולות מים.

אצל רוב הנביאים הנבואה הועברה כאשר הנביא היה במצב של חזיון או כעין חלום בהקיץ. אצל משה רבנו, הוא היה במצב ער רגיל, לכן קלט אותה בצורה מדויקת ומפורטת יותר.

בספר דברים, פרק יג, מוסבר איך אפשר להבחין בין נביא אמת לנביא שקר, כאשר הסימנים העיקריים הם שנביא אמת לא יסתור דבר שכתוב בתורה ושנבואותיו החיוביות יתקיימו בטווח הקצר או הארוך. נבואות הפורענות שלו יכולות שלא להתקיים אם שומעיו ייטיבו את דרכם.

חשוב להדגיש שכל האמונה היהודית באל ובתורה, מבוססת על האמונה בתופעת הנבואה, כלומר שיחידי סגולה מסוגלים לקבל מסרים מהאל ולתקשר עמו. האמונה בדברי הנבואה של משה רבנו והנביאים האחרים אשר מסרו בדיבור ו/או בכתב, את דבר ה' לעם וכן בהתרחשות ההתגלות ההמונית במעמד הר סיני, היא הבסיס הבלעדית ליהדות.

מדוע היום אין נביאים?

הנבואה פסקה מישראל בתחילת ימי בית שני (כ - 500 לפנה"ס), עת ניבאו חגי, זכריה ומלאכי. כנראה שאין כיום אדם בעל התכונות המתאימות להגיע לדרגה של קבלת נבואה. יתכן שגם הסביבה החומרית או האווירה הרוחנית בארץ אינן מתאימות לקבלת נבואה, אפילו באמצעות חלום. (נביא יהודי יכול להתחיל לנבא רק בארץ ישראל). יתכן גם שפשוט עדיין לא הגענו לשלב בהיסטוריה המתאים לחזרת הנבואה. ע"פ האמונה היהודית, הנבואה עתידה לחזור באחרית הימים.

כתוב בגמרא בבא בתרא, יב, א: "אמר רבי אבדימי דמן חיפה, מיום שחרב בית המקדש ניטלה נבואה מן הנביאים וניתנה לחכמים", אך בעמוד הבא כתוב שאמר רבי יוחנן, "מיום שחרב בית המקדש ניטלה נבואה מן הנביאים וניתנה לשוטים ולתינוקות", (כלומר שהיא איננה אמינה).

יש הטוענים שגם היום ישנן התגלויות. למשל מסר מייסד כנסייה ביפן, ובית ההארכה "בית שלום" בעיר קיוטו, האב טקגי אוצוקי ז"ל, (1904 – 2004), כי, בשנת 1938 בהיותו מיסיונר במנצ'וריה, הוא חווה התגלות אלוהית שבה קיבל 4 ציורים שאליהם הוא התמסר כל חייו, למרות שעד אז לא הייתה לו כל ידיעה ממשית על עם ישראל:

1. להתפלל למען קום מדינת ישראל;
2. להתפלל לתקומה הרוחנית ולגאולה כתנאי לביאת המשיח;
3. להתפלל למען שלום ירושלים כי רק בשלום ירושלים ישכון שלום נצחי בעולם כולו;
4. להתפלל לביאת המשיח כי רק בבואו יגיע שלום עולמי.

האם ז'אן ד'ארק הצרפתייה מהמאה ה-15 הייתה נביאה?

ז'אן ד'ארק הנהיגה את צבא צרפת נגד הצבא האנגלי הפולש, במסגרת מלחמת 100 השנים. היא אמנם מסרה ששמעה קולות מלאכים המדברים אליה, אך לא טענה שהיא נביאה. כידוע היא הועלתה, בשנת 1431, למוקד האש באשמת כישוף. בשנת 1920 היא הוכרזה קדושה ע"י האפיפיור.

עֲשֵׂה לְךָ תִּבְתַּעַצִּי גִפְרִי, קִנְיִם תַּעֲשֶׂה אֶת הַתְּבָה; וְכַפַּרְתָּ אֹתָהּ מִבֵּית וּמִחוּץ בַּבֶּפֶר. וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה אֹתָהּ: שְׁלֹשׁ מְאוֹת אַמָּה, אַרְבֵּי הַתְּבָה, חֲמִשִּׁים אַמָּה רָחֲבָהּ, וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה קוֹמָתָהּ. צִהַר תַּעֲשֶׂה לַתְּבָה וְאֵל אַמָּה תְּכַלְכְּנָה מִלְמַעְלָה וּפְתַח הַתְּבָה בְּצִדָּהּ תְּשִׂים, תַּחְתָּיִם שְׁנָיִם וּשְׁלֹשִׁים תַּעֲשֶׂה. (בראשית ו, יד-טז)

מה הכוונה במלים - "תחתיים, שניים ושלשים" ומדוע באה הוראה זו?

היו בתיבה 3 קומות: העליונה לאדם, מאכליו, וכליו, האמצעית למדור לבהמות ולמאכליהם, והתחתונה לזבל. בכדי להתקיים שנה בתיבה, היה צורך בתכנון מתאים של התיבה.

וְאֲנִי הִנְנִי מְבִיא אֶת הַמַּבּוּל מִיָּם עַל הָאָרֶץ לְשִׁחַת כָּל בָּשָׂר אֲשֶׁר בּוֹ רוּחַ חַיִּים מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם, כָּל אֲשֶׁר בָּאָרֶץ יָגוּעַ. וְהִקַּמְתִּי אֶת בְּרִיתִי אִתְּךָ; וּבָאתָ אֵל הַתְּבָה אִתָּהּ, וּבְנִיךָ וְאִשְׁתֶּךָ וּנְשֵׁי בְנֶיךָ אִתְּךָ. וּמִכָּל הַחַי מִכָּל בָּשָׂר שְׁנָיִם מִכָּל, תִּבְיֵא אֵל הַתְּבָה לְהַחֲיִית אִתְּךָ: זָכָר וּנְקֵבָה, יְהִיּוּ. מִהָעוֹף לְמִינֵהוּ וּמִן הַבְּהֵמָה לְמִינֵהּ מִכָּל רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינֵהוּ שְׁנָיִם מִכָּל יָבֹאוּ אֵלֶיךָ לְהַחֲיִיתָ. וְאִתָּהּ קַח לְךָ, מִכָּל מֵאֲכָל אֲשֶׁר יֹאכֵל, וְאִסַּפְתָּ אֵלֶיךָ; וְהָיָה לְךָ וּלְהֵם לְאֻכְלָהּ. וַיַּעַשׂ, נֹחַ כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹהִים, כִּן עָשָׂה. (בראשית ו, יז-כב)

מדוע אלוקים השחית את כל בעלי החיים גם כן? במה חטאו?

ע"פ המדרש, אפילו הבהמות נזקקו לשאינם מינם והשחיתו את דרכם. אפשר לומר גם כן שעל פי התורה, כל עולם החי נברא עבור האדם ואם המין האנושי יושמד, אין טעם לקיים את שאר בעלי החיים.

מדוע היה צורך להציל מזיקים כמו יתושים, זבובים וכו'?

לכל בריה יש תכלית ואף אחת איננה מיותרת. לדוגמא, ישנם דגי זהב הניזונים מיתושים ומביצייהם. ישנם סוגי ציפורים ועכבישים הניזונים מזבובים.

סיכום פרק ו

ראינו שאפשר להיות צדיק ואפילו נביא, בדור המושחת בגזל ובגילוי עריות. בהמשך נראה באירועי סדום ועמורה שאם יש מספיק "צדיקים בסדום", בכוחם להטות את הכף ולהציל אף את הרשעים!

ראינו כי התנאים המוקדמים להשראת נבואה על אדם מישראל, הם חכמה וצדיקות, לפי אמות המידה של התורה.

פרק ז - הכניסה לתיבה; תחילת המבול; ההבחנה בין בהמות טהורות ללא טהורות; עדויות מדעיות על המבול ותיאורים מקבילים אצל עמים אחרים

הכניסה לתיבה; תחילת המבול

ויאמר ה' לנח: בא אתה וכל ביתך אל התבה: כי אתך ראיתי צדיק לפני, בדור הזה. מפל הבהמה הטהורה תקח לך שבעה שבעה איש ואשתו, ומן הבהמה אשר לא טהרה הוא שנים איש ואשתו. גם מעוף השמים שבעה שבעה זכר ונקבה, לחיות זרע על פני כל הארץ. פי לימים עוד שבעה, אנכי ממטיר על הארץ, ארבעים יום, וארבעים לילה; ומחיתי את כל היקום אשר עשיתי, מעל פני האדמה. ויעש נח ככל אשר צוהו ה'. ונח בן שש מאות שנה; והמבול היה מים על הארץ. ויבא נח, ובניו ואשתו ונשי בניו אתו אל התבה מפני, מי המבול. מן הבהמה, הטהורה, ומן הבהמה אשר איננה טהרה; ומן העוף וכל אשר רמש על האדמה. שנים שנים באו אל נח, אל התבה, זכר ונקבה, כאשר צוה אלהים, את נח. ויהי לשבעת הימים, ומי המבול היו על הארץ. בשנת שש מאות שנה, לחיי נח, בחדש השני, בשבעה עשר יום לחדש ביום הזה, נבקעו כל מעינת תהום רבה, וארבת השמים נפתחו. ויהי הגשם, על הארץ, ארבעים יום, וארבעים לילה. בעצם היום הזה בא נח, ושם וחס ויפת בני נח, ואשת נח, ושלושת נשי בניו אתם אל התבה. המה וכל חמיה למינה, וכל הבהמה למינה, וכל הרמש הרמש על הארץ למינהו, וכל העוף למינהו, כל צפור כל כנף. ויבאו אל נח, אל התבה, שנים שנים מכל הבשר, אשר בו רוח חיים. ויהאיים, זכר ונקבה מכל בשר באו, כאשר צוה אתו, אלהים, ויבאו אל נח. (בראשית ז, א-טז)

איך נח ידע להבחין בין בהמה טהורה ללא טהורה לפני שניתנה התורה?

ע"פ רש"י, "נח למד תורה". פירוש הדבר שה' גילה לו, בנוסף לשאר ההנחיות לקראת המבול, אילו בהמות טהורות ואילו אינן טהורות.

מדוע היה צורך להביא שבעה זוגות של בהמות ועופות טהורים?

כדי להקריב מהם קרבנות בצאתו של נח מהתיבה. אמנם זה נשמע קצת אכזרי להציל בהמות מכליה רק כדי להעלות אותם כקרבן לאחר המבול, אך האלטרנטיבה הייתה לתת להם למות במבול. לפחות במקרה זה, הם זכו לשנת חיים נוספת ובסוף היה להם חלק בעבודת הבורא.

איך היה מקום בתיבה לכל בעלי החיים?

יתכן שנח הכניס זוגות גורים, התופסים פחות מקום ואוכלים פחות מבוגרים. במדרש רבה אכן נאמר בפי רבי יהודה: "ראם לא נכנס עמו אבל גוריו נכנסו".

הצלת נח, משפחתו וזוגות בעלי החיים.

וַיְהִי הַמַּבּוּל אַרְבָּעִים יוֹם עַל הָאָרֶץ, וַיִּרְבוּ הַמַּיִם, וַיִּשְׂאוּ אֶת הַתְּבֵה, וַתָּרֶם מֵעַל הָאָרֶץ. וַיִּגְבְּרוּ הַמַּיִם וַיִּרְבוּ מְאֹד עַל הָאָרֶץ; וַתִּלָּךְ הַתְּבֵה עַל פְּנֵי הַמַּיִם. וְהַמַּיִם גָּבְרוּ מְאֹד מְאֹד עַל הָאָרֶץ וַיִּכְסּוּ כָּל הַהָרִים הַגְּבוּהִים, אֲשֶׁר תַּחַת כָּל הַשָּׁמַיִם. תָּמַשׁ עֲשָׂרָה אַמָּה מִלְּמַעְלָה, גָּבְרוּ הַמַּיִם; וַיִּכְסּוּ הַהָרִים. וַיִּגְוַע כָּל בְּשׂוֹר הָרֶמֶשׂ עַל הָאָרֶץ, בְּעוֹף וּבְבִהְמָה וּבְחַיָּה, וּבְכָל הַשָּׂרֵץ הַשָּׂרֵץ עַל הָאָרֶץ וְכָל הָאָדָם. כָּל אֲשֶׁר נְשָׂמַת רוּחַ חַיִּים בְּאַפְיוֹ מִכָּל אֲשֶׁר בָּחַרְבָּה מֵתוּ. וַיִּמַּח אֶת כָּל הַיְקוּם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה, מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה עַד רֶמֶשׂ וְעַד עוֹף הַשָּׁמַיִם, וַיִּמָּחוּ מִן הָאָרֶץ; וַיִּשְׂאָר אֲדָם נֹחַ וְאֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתְּבֵה. וַיִּגְבְּרוּ הַמַּיִם, עַל הָאָרֶץ, תְּמֵשִׁים וּמָאתַיִם יוֹם. (בראשית ו, יז-כד)

אילו בעלי חיים לא מתו במבול?

הדגים וכל היצורים החיים במים. יחד עם זאת יתכן שגם חלק מהם מתו כתוצאה מזיהום המים ע"י פגרים.

וַיִּמַּח אֶת כָּל הַיְקוּם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה, עַד רֶמֶשׂ וְעַד עוֹף הַשָּׁמַיִם וַיִּמָּחוּ מִן הָאָרֶץ, וַיִּשְׂאָר אֲדָם נֹחַ וְאֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתְּבֵה. (בראשית ז, כג)

האם יש ממצאים המצביעים על התרחשות המבול ועל התקופה שבה ארע?

משום העדויות הרבות, מתרבויות שונות, להתרחשות מבול, מניחים ארכאולוגים והיסטוריונים מסוימים כי סיפור המבול הוא הד למאורע כביר שאכן התרחש בעבר.

היו שחשבו למצוא עדות למבול בשכבת טיט שהתגלתה בחפירות ארכאולוגיות באור כשדים שבבבל; זו הייתה סברתו של הארכאולוג האנגלי ליאונרד וולי, שעמד בראשה של החפירה שם בשנות ה-30 של המאה העשרים. עם זאת, תאוריה זו אינה מקובלת כיום.

תאוריה אחרת שהועלתה על ידי ד"ר ויליאם רייאן וד"ר וולטר פיטמן מאוניברסיטת קולומביה שבארצות הברית, בספרם NOAH FLOOD, 1998, ואשר אוששה בשנת 2000 על ידי משלחת בראשותו של ד"ר רוברט בלארד, היא שהמסופר הוא הד למבול מקומי שהתרחש בים השחור. על פי תאוריה זו, הים השחור היה בעבר ימה של מים מתוקים ובשל התחממות כדור

הארץ לאחר עידן הקרח האחרון והמסת קרחונים, עלו פני הים ונבקע פתח או נוצר מפגש שבו זרמו מים מן הים התיכון לים השחור, אזור המהווה היום את מיצרי הבוספורוס. צוללות שנשלחו למשימות תיעוד, מצאו בשנים האחרונות שרידים ליישובים, חלקם גם בעומק הים השחור. הממצאים מצביעים על כך, כי בעבר התיישב שם האדם, וכן שהים השחור היה קטן בממדיו מאשר כיום וששטחי חופיו הקדומים הוצפו כליל.

שילוב של הצפה במי ים (צונאמי) ביחד עם גשמים רבים, מתאים למתואר בתורה במילים:
 נִבְקְעוּ כָּל מַעְיֵי־תְהוֹם רַבָּה וְאַרְבַּת הַשָּׁמַיִם נִפְתְּחוּ.

התיארוך של אירוע המבול ע"פ החוקרים הוא כ - 6,000 לפנה"ס אך יש המתארכים בכ - 2,800 לפנה"ס.

ישנן תאוריות נוספות, על כך שכוכב שביט חדר את האטמוספירה של כדור הארץ ופגע באחד האוקיינוסים, מה שגרם לאידי עצום של מי ים שירדו כגשמים שיחד עם גל צונמי אדיר ועוצמתי, היכו באזורים מיושבים, או שמי תהום ממעטפת כדור הארץ שטפו את היבשות. עם זאת, תאוריה זו מקובלת פחות.

המקור: המבול <https://he.wikipedia.org/wiki/>

מתי אירע המבול?

ע"פ ספירת השנים שבתורה, לפי השנים שלנו, בערך לפני 4,100 שנה. יחד עם זאת, כפי שהוצע לעיל, יתכן שאין להבין את השנים המובאות בפרשות בראשית ונח כשנים שאנחנו מונים היום, אלא שהן מהוות תקופות ארוכות בהרבה. אם כן, יתכן שהמבול ארע אלפי שנים לפני כן.

כידוע, ישנם סיפורים דומים על המבול אצל עמים עתיקים אחרים כגון הבבלים (עלילות גילגמש), היוונים, האינקה באמריקה ועוד. מה ניתן להסיק מכך?

העובדה שקיימים סיפורים מקבילים על המבול אצל מספר עמים המרוחקים אלה מאלה, מחזקת את האמונה שמדובר באירוע היסטורי עולמי דרמטי מאוד, שאכן אירע לפני אלפי שנים. אגב, הלוחות המתארים את עלילות גילגמש, (שתקופת שלטונו באזור שומר בבבל מתוארכת לסביבות אמצע האלף השלישי לפני הספירה), נכתבו רק במאה השביעית לפנה"ס, כך שהם מאוחרים לזמן כתיבת התורה (ואולי אף הועתקו מהתורה), ולמרות פרסומם, דווקא הם אינם מקבילים לסיפור המבול המתואר בתורה. לדוגמא, לפי התרגום המדויק של לוחות כתב היתדות, לא מוזכרים מבול או גשמים או מים כלל, אלא רק "רוח סערה" או "חורבן". יחד עם זאת, הלוחות כנראה מבוססים על גירסאות שומריות מוקדמות יותר, המבוססות גם הן, על אותו אירוע היסטורי העולמי, קרי המבול, המתואר אצלנו בפרשת נח.

סיכום פרק ז

ראינו שכבר בימי נח הייתה הבחנה בין בהמות טהורות לשאינן טהורות, מבחינת הקרבת קרבנות. בהמשך התורה נראה הבחנה זו גם מבחינת היתר אכילה. ראינו שיש ראיות מדעיות להתרחשות מבול באזור הים השחור (צפונה לטורקיה), ולריבוי "סיפורי מבול", אצל עמים שונים בעולם. יש בכך כדי לחזק את האמונה באמיתות הכתוב בתורה.

פרק ח - סוף המבול ו"זכרונות" ראש השנה; שליחת העורב והיונה; בניית המזבח וברכת ה' לנח; משמעות הקרבנות; המלחמה ביצר הרע.

זיכרון האל וסוף המבול; "זכרונות" ראש השנה

וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת נֹחַ וְאֶת כָּל הַחַיָּה וְאֶת כָּל הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתְּבָה, וַיַּעֲבֵר אֱלֹהִים רוּחַ עַל הָאָרֶץ וַיִּשְׁכּוּ הַמַּיִם. וַיִּסְכְּרוּ מַעֲיֵנֹת תְּהוֹם וְאַרְבַּת הַשָּׁמַיִם וַיִּפְּלֵא הַגְּשָׁם מִן הַשָּׁמַיִם. וַיֵּשְׁבוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ הַלּוֹף וְשׁוּב וַיִּתְּסְרוּ הַמַּיִם מִקְצֵה תְּמָשִׁים וּמֵאֵת יוֹם. וַתִּבֶּה בַּחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי, בְּשִׁבְעָה עָשָׂר יוֹם לַחֲדָשׁ, עַל הָרֵי אֲרָרָט. וְהַמַּיִם הָיוּ הַלּוֹף וְחֹסֵר עַד הַחֲדָשׁ הָעֲשִׂירִי בְּעֲשִׂירֵי בְּאַחַד לַחֲדָשׁ נִרְאוּ רְאשֵׁי הַהָרִים. (בראשית ח, א-ה)

מתי אומרים פסוק א בתפילה?

בראש השנה. זה הפסוק הראשון של עשרת פסוקי ה"זכרונות" בתפילת המוסף של החג.

היכן הם הרי אררט?

ליד הגבול המזרחי של תורכיה. אררט הוא הר געש כבוי, המתנשא לגובה 5,166 מטר!

שליחת העורב והיונה; היונה – סמל השלום?

וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם, וַיִּפְתַּח נֹחַ אֶת חַלּוֹן הַתְּבָה אֲשֶׁר עָשָׂה. וַיִּשְׁלַח אֶת הָעֹרֵב וַיֵּצֵא יְצוּא וְשׁוּב עַד יְבֹשֶׁת הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ. וַיִּשְׁלַח אֶת הַיּוֹנָה מֵאִתּוֹ לִרְאוֹת הַקָּלוּ הַמַּיִם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה. וְלֹא מָצְאָה הַיּוֹנָה מְנוּחַ לְכַף רַגְלָהּ וַתָּשֻׁב אֵלָיו אֶל הַתְּבָה כִּי מַיִם עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיִּקְסָהּ, וַיִּבֵּא אֹתָהּ אֵלָיו אֶל הַתְּבָה. וַיִּתֵּל עוֹד שְׁבַעַת יָמִים אַחֲרָיִם וַיִּסֹּף שְׁלַח אֶת הַיּוֹנָה מִן הַתְּבָה. וַתִּבֵּא אֵלָיו הַיּוֹנָה לְעֵת עָרֵב, וְהִגִּיהָ עֲלֶיהָ זֵית טָרֵף בְּפִיהָ, וַיִּדַּע נֹחַ כִּי קָלוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ. וַיִּתֵּל עוֹד שְׁבַעַת יָמִים אַחֲרָיִם וַיִּשְׁלַח אֶת הַיּוֹנָה וְלֹא יָסְפָה שׁוּב אֵלָיו עוֹד. (בראשית ח, ו-יב)

למה שלח נח קודם את העורב ואחר כך את היונה?

העורב אוכל כל דבר, במיוחד נבלות. (יתכן ששרדו הרבה נבלות בעקבות המבול). הוא גם אינטליגנטי במיוחד ואחד המינים (עורב קלדוניה החדשה) נחקר רבות, מכיוון שנראה שהוא עושה שימוש אינטנסיבי בכלים. מינים שונים של עורבים אף הראו סימנים ראשוניים של כישורים לשוניים ויכולת תקשורת לטווחים ארוכים. ניתן לאלף אותם ואף ללמד אותם לחקות קול אדם, בדומה לתוכי - (ויקיפדיה, עורב).

העורב קשור במיוחד לבת זוגו, דבר שהבטיח חזרתו לתיבה. יתכן שנח סבר שיש סיכוי טוב שהעורב יצליח למצוא מזון כדי קיום ולחזור לתיבה. זה יהווה סימן לירידת מפלס המים. אחרי ששליחת העורב לא הצליחה, שלח נח את היונה. כידוע היונה שימשה מימי קדם ועד העת החדשה, אפילו בשירות צה"ל בימיו הראשונים, כציפור להעברת הודעות ודואר, ומגיעה כמעט תמיד חזרה לביתה וגם היא קשורה לבן זוגה - כזוג יונים.

איך היונה יודעת לאן להעביר את הדואר המוצמד לרגלה?

יונים יכולות רק לשוב לנקודה שהן זיהו כביתן, כך שדואר יונים יכול לפעול רק כשהמשלח מחזיק את היונים של המקבל, אשר נמצא במקום היעד – שהוא גם ביתה של היונה.

מספר מחקרים בוצעו במטרה לגלות כיצד ציפורים מוצאות את דרכן בחזרה ממקומות מרוחקים שבהם מעולם לא בקרו. מחקר שנערך באוניברסיטת פרנקפורט גילה כי במקורם של היונים יש מבנה תלת ממדי של תאי עצבים המכילים את המינרלים מוגהמיט ומגנטיט המכילים ברזל, המאפשרים להן ניווט תוך שימוש בשדה המגנטי של כדור הארץ. סמוך לעליות הגג שלהן, באזורים שבהם בקרו בעבר, יונים מודרכות קרוב לוודאי על ידי נקודות ציון טבעיות או מלאכותיות. מחקר שנעשה בראשית שנות השבעים באיטליה על ידי פלוריאנו פאפי וכן מחקר מאוחר יותר בנושא התנהגות בעלי חיים, שפורסם בפברואר 2004, מציע את האפשרות שיונים מנווטות באמצעות ריחות או צירוף של ריחות.

בדרך כלל היונה יכולה לחזור לביתה ממרחק של 1000 ק"מ. אך בתחרות מרוץ יונים תועד מעוף חריג של יונים למרחק של 1689 מיילים (2702 ק"מ בקירוב). מהירות התעופה הממוצעת שלהן על פני מרחקים מתונים, היא כ - 50 קמ"ש. אך הן עשויות לפתח פרצי מהירות של ע - כ - 100 קמ"ש.

בהיסטוריה של היישוב העברי בפלשתינה ארץ ישראל היה שימוש נרחב ביוני דואר, בעיקר בקיבוצים. חלק גדול מיוני הדואר הופעל על ידי הפלמ"ח וההגנה, וידוע כי חברי מחתרת ניל"י השתמשו ביוני דואר להעברת ידיעות מודיעיניות.

הוגה היונאות בשירות ההגנה היה אברהם עץ - הדר שהקים את מק"י (מחלקת קשר יונים). המורה והמדריך המרכזי ליונאות באזור תל אביב בתקופת טרום המדינה היה צ'ארלי לוין. בזמנו הוקם שובך בגן החיות של תל אביב, וחברות ההגנה הפעילו את השובך. לימים נכתב על שובך זה בספרו של מאיר שלו, "יונה ונער".

בראשית דרכו של צה"ל הופעל שירות יוני דואר כאחד מאמצעי הקשר של הצבא, תרומתו המשמעותית ביותר הייתה במבצע חורב בו היו היחידות הלוחמות מרוחקות מהפיקוד העליון. יחידת היונאות של צה"ל פורקה ב - 1957. (ויקיפדיה, יונת_הדואר).

מדוע היונה ועלה הזית הפכו לסמל השלום? הרי בסיפור המבול הם לא סימלו שלום אלא סוף המבול?

למעשה, תיוגה של היונה כסמל השלום הוא אירוני, שכן מטבעה, היונה היא ציפור די אלימה ואף מטרידה עם הלשלת שהיא משאירה. עם זאת, סוף ימי המבול והאפשרות לצאת מהתיבה הם בשורה טובה וסיבה להרגשת הקלה עצומה. מהבחינה הזאת יש דמיון מסוים בין סוף המבול לבין סיום מלחמה.

פתיחת מכסה התיבה; יבשה הארץ; הציזוי לצאת מהתיבה

וַיְהִי בְּאַחַת יָמֵי מַאֲוֹת שָׁנָה, בְּרֵאשִׁוֹן, בְּאַחַד לַחֲדָשׁ חָרְבוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ וַיִּסַּר נֹחַ אֶת מִכְסֵה הַתֵּבָה וַיֵּרָא וְהִנֵּה חָרְבוּ פְּנֵי הָאָדָמָה. וּבַחֲדָשׁ הַשֵּׁנִי בְּשִׁבְעָה וָעֶשְׂרִים יוֹם לַחֲדָשׁ, יָבִשָׁה הָאָרֶץ. וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל נֹחַ לֵאמֹר: צֵא מִן הַתֵּבָה אַתָּה וְאִשְׁתְּךָ וּבְנֵיךָ וּנְשֵׂי בְנֵיךָ אִתְּךָ. כָּל הַחַיָּה אֲשֶׁר אִתְּךָ, מִכָּל בֶּשֶׂר בְּעוֹף וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל הַרְמֵשׁ הַרְמֵשׁ עַל הָאָרֶץ, הוֹצֵא (הִיצֵא) אִתְּךָ וְשָׂרְצוּ בְּאָרֶץ וּפְרוּ וְרָבוּ עַל הָאָרֶץ. וַיֵּצֵא נֹחַ וּבְנָיו וְאִשְׁתּוֹ וּנְשֵׂי בְנָיו אִתּוֹ. כָּל הַחַיָּה כָּל הַרְמֵשׁ וְכָל הָעוֹף, כָּל רוֹמֵשׁ עַל הָאָרֶץ לְמִשְׁפַּחְתֵּיהֶם, יֵצְאוּ מִן הַתֵּבָה. (בראשית ח, יג-יט)

לפי זה, כמה ימים שהו בתיבה?
שנה ועשרה ימים.

בניית המזבח, ברכת ה' לנח, המלחמה ביצר הרע

וַיִּבֶן נֹחַ מִזְבֵּחַ לַה' וַיִּקַּח מִכָּל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וּמִכָּל הָעוֹף הַטְּהוֹר, וַיַּעַל עֹלֹת בַּמִּזְבֵּחַ. וַיִּרַח ה' אֶת רִיחַ הַנְּחִיחַ וַיֹּאמֶר ה' אֶל לְבֹ; לֹא אֶסַּף לְקַלֵּל עוֹד אֶת הָאָדָמָה בְּעִבּוֹר הָאָדָם, כִּי יֵצֵר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעֻרָיו וְלֹא אֶסַּף עוֹד לְהַפּוֹת אֶת כָּל חַי פֶּאֶשֶׁר עָשִׂיתִי. עוֹד

כָּל יְמֵי הָאָרֶץ זָרַע וְקָצִיר, וְקָר וְחָם, וְקִיץ וְחֹרֶף יוֹם וְלַיְלָה לֹא יִשְׁבְּתוּ.
(בראשית ח, כ-כב)

מדוע נח העלה קרבנות עולה מהבהמות שהיו בתיבה? האם לא היה עדיף לתת להם להתרבות גם כן?

ע"פ רש"י, נח הסיק מכך שנצטווה להכניס שבעה זוגות בהמות טהורות, שהם מיועדים לקרבן, (למרות שלא נצטווה להקריב קרבן). אחרת, היה ניתן להסתפק בזוג אחד, כמו בבהמות הטמאות. מושג הקרבן היה ידוע עוד מימי קין והבל והם שימשו כאות תודה והערכה לבורא.

מהי משמעות הקרבן והאם הוא לא מעשה אכזרי או פרימיטיבי?

הקרבן מהווה אמצעי להתקרבות (קרבן=קירבה), או לקישור של האדם לאלוקים. אין בהעלאת קרבן עולה, הנשרף כליל על גבי המזבח, משום מעשה אכזרי או פרימיטיבי, שכן אין אכזריות כלפי הבהמה, מאחר שלפני ההקרבה שוחטים אותה, בדיוק כמו לפני בישולה ואכילתה. ההבדל הוא שבמקום שהאדם יאכל את הבהמה, לתאבוננו או לתועלתו שלו, הוא מקריב אותה לאל. כמובן שהבהמה אינה מרגישה בהבדל כלשהו. לעומת זאת, מבחינת האדם המקריב, יש הבדל גדול. הוא מוותר על הבהמה לצרכים האנוכיים שלו ומקריב אותה לגבוה. הוא לוקח בהמה מעולם החי ועל ידי הקרבתה, מעלה את החומר, כולל הצומח שממנו היא ניזונה, לדרגה של קדושה. כתוצאה מכך הוא מחבר בין ארץ לשמים. יצוין כי רק קרבן עולה נשרף כליל. סוגי קרבנות אחרים נאכלים ברובם ע"י בני אדם. נלמד עוד על טעמי הקרבנות בספר ויקרא.

מה הכוונה במלים: "יצר לב האדם רע מנעוריו"? ואיך זה יכול לשמש נימוק לכך שהאל לא יקלל עוד את האדמה ולא יכה כל חי? הרי גם לפני כן "יצר לב האדם היה רע" ובכל זאת בא המבול?

ע"פ רש"י, הכוונה היא "משננער לצאת ממעי אמו נתן בו היצר הרע", כלומר שהאדם נולד עם היצר הרע, ולכן יש להתחשב בכך ולא להשמיד שוב את כל החי. ההבדל בין מצב האדם לפני המבול לאחריו הוא, שהאדם עבר בינתיים "סדרת חינוך" רצינית מאוד ומעתה צריך להיות מסוגל לשלוט על יצרו הרע. יש עכשיו למיין האנושי גם דוגמא טובה של האב המשותף, נח הצדיק, שניתן ללמוד ממנו. על כן, לא יהיה צורך בעוד הכתדה המונית. יכולת ההבחנה בין "טוב" ל"רע" טבוע באדם מאז האכילה מפרי עץ הדעת טוב ורע, והצורך לבחור ביניהם הוא נצחי.

מהו היצר הרע?

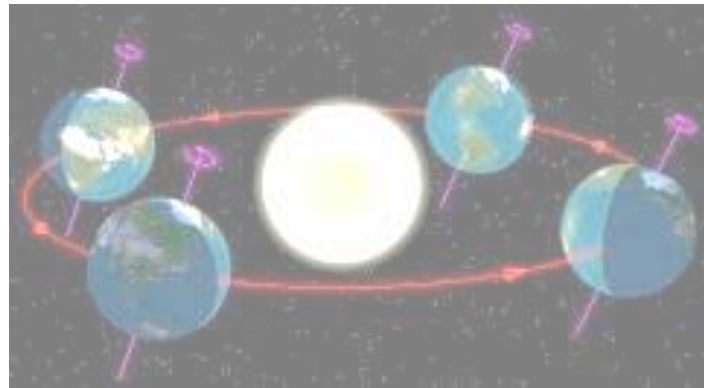
האדם מורכב מגוף ומנשמה. הגוף הוא החלק הבהמי שבו, שכן הוא דומה לגוף שאר בעלי החיים. נשמת האדם היא החלק האנושי שבו, המבדיל בינו לבין שאר בעלי החיים. ע"פ היהדות, היצר הרע (הכוח הבהמי), הוא כח הקיים באדם, המפתה אותו תמיד ללכת אחר תאוותיו הגופניות, זאת בניגוד למצפון או המוסר האנושי הטבעי. היצר הרע מכונה לעתים בשם "שטן", המסיט את האדם לסטות (או לשטות) מהדרך הנכונה, אם כי השטן בדרך כלל מוצג ככוח או כגירוי חיצוני מפתה או מסיט, (ראו ספר איוב).

הדבר מתבטא בהתנהגות גסה או מגעילה, לעיתים גם תוך פגיעה גופנית או רגשית בזולת. זה מזכיר את תיאוריית הפסיכו - אנליזה של הפסיכולוג זיגמונד פרויד, הכוללת את המתח המתמיד בין ה"אגו" (היצר הרע האנוכי), ל"סופר אגו" (היצר הטוב המצפוני), באדם.

נַרְע וְקָצִיר וְקָר נַחַם וְקִיץ וְחַרְף וְיוֹם וְלַיְלָה לֹא יִשְׁבְּתוּ - מה גורם לשנויי העונות בשנה?

השנויים במזג האויר בעונות השונות, נובעים בעיקר מנטיית ציר הסיבוב של כדור הארץ סביב עצמו, ב - 23.5 מעלות, ביחס לשמש. בכל רגע נתון בחורף או בקיץ, חלק מסוים של כדור הארץ חשוף יותר לקרני השמש. עוצמת החשיפה באזורים השונים על פני כדור הארץ משתנה עם תנועתו במסלול סביב השמש. ללא נטייה זו, לא היו עונות, גידול חקלאי וחיים בכלל על כדור הארץ. האם זה מקרה או מכוון?

כדור הארץ בארבע עונות השנה בקווי הרוחב הצפוניים ביחס לשמש. כדור הארץ מימין לשמש, נמצא בעונת החורף ואז, בניגוד לכיוון השעון, אביב, קיץ וסתיו.

מקור: hayadan.org.il/solstice_220611/north_season#&gid=1&pid=1

איור נחלת הכלל, ויקיפדיה

סיכום פרק ח

בסוף המבול, פגשנו את היונה ואת עץ הזית, המסמלים עד היום את השלום. ראינו את חשיבות הקרבן כביטוי לאהבה והערכה כלפי האל ואת משמעות הקרבן, המעלה את החומר לדרגה של קדושה. ראינו שוב ביטוי למתח המתמיד בין היצר הטוב ליצר הרע.

פרק ט - ברכת נח ובניו; התרת אכילת בשר מול צמחונות ומותר האדם מן הבהמה; איסור אכילת דם; איסור ההתאבדות; העונש על רצח; שבע מצוות בני נח; משמעות ברית הקשת; שיכרות נח - האם עדיין צדיק תמים?; עבירות תחת השפעת אלכוהול; קללת כנען וברכות שם ויפת; תולדות בני נח; הקללה והעבדים מאפריקה; אמונת שם ואימפריות בני יפת.

ברכת נח ובניו; התרת אכילת בשר וצמחונות; מותר האדם מן הבהמה

וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת נֹחַ וְאֶת בְּנָיו וַיֹּאמֶר לָהֶם: פָּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ.
(בראשית ט, א)

למה יש צורך באמירת "פרו ורבו"? האם אין זה דבר טבעי? חוץ מזה, זה כבר נאמר לאדם הראשון.

כנראה שלא מדובר בציווי לפרות ולרבות, מפני שכאמור, כבר ניתן לאדם הראשון, אלא בברכה, כדי שהעולם יתמלא שוב ביצורים חיים.

וּמִוֹרְאֵכֶם וְחַתְּכֶם יִהְיֶה עַל כָּל חַיַּת הָאָרֶץ וְעַל כָּל עוֹף הַשָּׁמַיִם, בְּכֹל אֲשֶׁר תִּרְמֹשׁ הָאָדָמָה, וּבְכֹל דְּגַי הַיָּם בְּיַדְכֶם נִתְּנוּ. כָּל רֶמֶשׂ אֲשֶׁר הוּא חַי, לָכֶם יִהְיֶה לְאֹכְלָהּ, כַּיְיָרָק עֹשֵׂב נִתְּתִי לָכֶם אֶת כָּל . (בראשית ט, ב-ג)

מה היחס שבין בני אדם לבין בעלי חיים לפי פסוקים אלה ומה היה היחס לפני המבול?

עד לדורו של נח, לא הייתה זכות לאדם להמית בעלי חיים לצרכי אכילה, והוא היה צריך להיות צמחוני. (עם זאת, מבחינה היסטורית, יתכן כי, למרות הנחיה מוסרית זו, בפועל בני אדם אכלו בשר ציד לפני המבול). לאחר שנח הציל את בעלי החיים מכליה, הייתה לאדם הזכות לצוד בעלי חיים לצורך אכילה. יתכן שההיתר לאכול בשר בהמה בא כדי להדגיש את ההבדל המהותי בין אדם לבהמה, כדי שהאדם לא יטעה להחשיב את עצמו רק כבעל חיים אינטליגנטי. רעיון זה מובא ב"חזון הצמחונות והשלום", המבוסס על חיבורים של הרב אברהם יצחק הכהן קוק, זצ"ל.

בנוסף, הוא כותב שאכילת בשר, שעל פי דברי התורה הותרה בתקופת נח, היא מציאות של 'אין ברירה'. בשל מצבו המוסרי של העולם בתקופת המבול, הותרה לנח ולבניו אכילת בשר, כדי ליצור חִיץ המבדיל בין האדם לחיה, וכדי שהיחסים בין בני האדם ישתפרו. הוא כותב שכמה מגוחך שישנם אנשים המרחמים על בעלי חיים יותר מאשר על בני אדם, שאין להם בעיה מוסרית בפגיעה בהם – פיזית, כלכלית או גופנית. (קראו ב"תוספת" בסוף הפרשה, על חיבת

הנאצים לבעלי חיים. כמה צדק הרב קוק, שכתב את הדברים עשרות שנים לפני עליית הנאצים לשלטון).

לדבריו, מצב זה של מוסר ירוד, תקף עדיין היום. אולם, בעתיד, בתקופה המתקדמת של אחרית הימים, מצבו המוסרי של העולם ישתפר לאין ערוך, ובני האדם לא יצטרכו לאכול בשר – הן מצד בריאותם והן מצד המוסר.

על אף עליונותו וחשיבותו של החזון בעיני הרב קוק, הוא מתריע מפני מימושו המוקדם, באופן המוני.

לפי התורה האם מותר להיות צמחוני?

מותר, אבל אין כל בעיה מוסרית באכילת בשר. בזמן בית המקדש המקריב קרבן או הכוהנים היו חייבים לאכול מבשר קרבנות. כמובן שישנה חובה לשחוט את הבהמה ע"פ ההלכה שכן זוהי הדרך למניעת צער לבעל החיים. כאמור, לפי הרב א"י קוק זצ"ל, הצמחונות היא מצב אידיאלי של האנושות ובאחרית הימים, הרחוקה עדיין מאתנו, האנושות תגיע לרמה רוחנית ומוסרית שתאפשר לה לחזור להיות צמחוניות.

איסור אכילת דם, איסור רצח והתאבדות והעונש על רצח

אֲדָרְשׁוּ בְּנִפְשׁוֹ דָמוֹ לֹא תֹאכְלוּ. אֲדָרְשׁוּ אֶת דַּמְכֶם לְנַפְשֵׁיכֶם אֲדָרְשׁוּ, מִיַּד כָּל חַיָּה אֲדָרְשׁוּ וּמִיַּד הָאָדָם מִיַּד אִישׁ אָחִיו, אֲדָרְשׁוּ אֶת נַפְשׁ הָאָדָם. שִׁפְךָ דָם הָאָדָם בְּאָדָם דָּמוֹ יִשְׁפָּךְ, כִּי בְּצַלֵּם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם. וְאַתֶּם, פָּרוּ וּרְבוּ; שִׁרְצוּ בְּאֶרֶץ, וּרְבוּ בָהּ. (בראשית ט, ד-ז)

מה משמעות פסוקים אלה? מה נאסר ועל מי?

ע"פ רש"י, נלמד מפסוק ד, איסור לאכול "אבר מן החי", כלומר שאסור לאכול איבר מבעל חיים בעודו בחיים "ובשר בנפשו". מפסוק ה נלמד האיסור לשפוך את דם עצמו, כלומר להתאבד וכן איסור רצח. מפסוק ו נלמדת החובה להעמיד לדין את הרוצח ולהענישו.

כל האיסורים הם מהסיבה ש"בצלם אלוקים עשה את האדם", כלומר שבאדם נמצא חלק מהאלוקים, שנאמר: (בראשית ב, ז): וַיִּצְרָה אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם עֶפְרָר מִן הָאֲדָמָה וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה, כך שברור שאסור לפגוע באדם. פסוק ז מדגיש את חשיבות ריבוי החיים, לעומת נטילתם בפסוקים הקודמים.

מדוע אסור להתאבד? האם אין לבן אדם הזכות ליטול את חייו אם הוא מעדיף למות? האם אין לו בעלות על גופו?

ע"פ התורה, קיימת קדושת החיים עד כדי כך שפיקוח נפש דוחה את כל המצוות האחרות. אסור אפילו לסכן חיים ע"י כניסה במודע למצבים מסוכנים. לא נתנו לעצמינו את החיים אלא קיבלנו אותם מבורא עולם. על כן אין זכות לאדם לשים קץ לחייו, למרות שיש המצדיקים זאת במקרים מאוד מסוימים כמו חייל המתאבד כדי לא למסור סודות לאויב או כדי להציל את חבריו. כידוע, שאול המלך נפל על חרבו כדי להימנע מפילה, ומהתעללות בגופו בידי הפלישתים - (שמואל א, לא) ואנשי יודפת ומצדה נטלו את חייהם מאותה הסיבה במלחמה נגד הרומאים.

הרב שלמה גורן זצ"ל, (1918-1994), הרב הראשי של צה"ל ושל מדינת ישראל, חקר את עניין התאבדות הנצורים במצדה והגיע למסקנה שהייתה לכך הצדקה כדי למנוע נפילה בשבי הרומאי. לעומת זאת, כתב הרב משה צבי נריה ז"ל, ראש ישיבת כפר הרא"ה, בקשר לכך: "אף אם נניח שהמצב הצדיק את המעשה שלהם, חייבים אנו להסתייג במפורש מהנמקותיו של מפקדם אלעזר בן יאיר, אשר לדעתו ההתאבדות הכרחית היא לא רק לגיבורי מצדה אלא לעם כולו... מיותר להוכיח שבדברים אלו אין ממש, וכי חוקי תורתנו ציוו עלינו לשמור על קיומנו ועל חיינו, גם בתנאי כניעה ושבי... ואחינו שהיו נתונים בצרה ובשביה, בגטאות ובמחנות המוות, והיו צפויים לייסורים והתעללויות ולהעברה על דת, אילו היו נוהגים כפסק דין זה, לא היה נשאר מהם שריד ופליט".

ע"פ התורה, גם אם אדם נמצא במצוקה נפשית או גופנית נוראית, עליו להתמודד ולהתגבר על הייאוש ולחפש עזרה מאחרים ומאנשי מקצוע, על מנת להיחלץ מהמצב, אך אל לו ליטול את חייו.

בפקודת החוק הפלילי 1936 שחוקק בימי המנדט הבריטי, נקבע עונש של עד שלוש שנות מאסר על ניסיון התאבדות. בישראל המשיך איסור זה להיות בתוקף, למרות שלא הופעל, עד שבוטל בסביבות שנת 1966. עם זאת, ההתאבדות עצמה מוגדרת כפשע של רצח בחוק הישראלי ובהתאם לכך מותר למשטרה להתערב כדי למנוע התאבדות. בנוסף, בישראל נקבע בסעיף 302 לחוק העונשין: "המביא אדם לידי התאבדות, בשידול או בעצה, או מסייע אדם להתאבד, דינו מאסר עשרים שנים". (ויקיפדיה, התאבדות). ישנן מדינות שבהן ניסיון התאבדות היא עבירה על החוק שעונשו – עונש מוות...

נושא המתת חסד ידון בספר שמות.

שבע מצוות בני נח

מהן "שבע מצוות בני נח" ומה משמעותן?

אלו מצוות המוטלות על כלל האנושות ולא רק על בני ישראל. הן נחשבות כמצוות בסיסיות לכל בן אנוש. ע"פ שיטה אחת, 7 מצוות בני נח נלמדות מהפסוקים דלהלן, (בראשית ט, א - ז):

וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים, אֶת נֹחַ וְאֶת בְּנָיו; וַיֹּאמֶר לָהֶם פְּרוּ וּרְבוּ, וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ. וּמוֹרְאֵכֶם וְחַתְּכֶם, יִהְיֶה, עַל כָּל חַיַּת הָאָרֶץ, וְעַל כָּל עוֹף הַשָּׁמַיִם; בְּכָל אֲשֶׁר תִּרְמַשׁ הָאָדָמָה וּבְכָל דְּגַי הַיָּם, בְּיַדְכֶם נִתְּנוּ. כָּל רֶמֶשׂ אֲשֶׁר הוּא חַי, לָכֶם יִהְיֶה לְאֹכְלָהּ: כִּי־רָק עֵשֶׂב, נִתְּתִי לָכֶם אֶת כָּל. אֶךְ בֶּשָׂר, בְּנִפְשׁוֹ דָּמוֹ לֹא תֹאכְלוּ. וְאֶךְ אֶת דַּמְכֶם לְנִפְשׁוֹתֵיכֶם אֲדַרְשׁ, מִיַּד כָּל חַיָּה אֲדַרְשְׁנֹו; וּמִיַּד הָאָדָם, מִיַּד אִישׁ אָחִיו אֲדַרְשׁ, אֶת נַפְשׁ הָאָדָם. שִׁפְךְ דַּם הָאָדָם, בְּאָדָם דָּמוֹ יִשְׁפָּךְ: כִּי בְּצַלְם אֱלֹהִים, עָשָׂה אֶת הָאָדָם. וְאִתָּם, פְּרוּ וּרְבוּ; שִׂרְצוּ בְּאָרֶץ, וּרְבוּ בָהּ.

לפי פשט הכתוב, המצוות המנויות כאן הן:

1. "פרו ורבו" - (להתחתן ולהביא ילדים לעולם. המצווה חלה רק על גברים).
 2. "מלאו את הארץ", כלומר על בני האדם להתפזר בכל העולם, ולא לשבת במקום אחד (כפי שעשו בוני מגדל בבל).
 3. "וּמוֹרְאֵכֶם וְחַתְּכֶם, יִהְיֶה עַל כָּל חַיַּת הָאָרֶץ" - חובת שליטה של האדם על בעלי החיים באמצעות כוח.
 4. "כָּל רֶמֶשׂ אֲשֶׁר הוּא חַי, לָכֶם יִהְיֶה לְאֹכְלָהּ" - היתר אכילת רמשים, אך היא נאסרה בהמשך התורה על יהודים.
 5. "אֶךְ בֶּשָׂר, בְּנִפְשׁוֹ דָּמוֹ לֹא תֹאכְלוּ" - איסור לאכול את הבשר יחד עם הדם.
 6. "שִׁפְךְ דַּם הָאָדָם, בְּאָדָם דָּמוֹ יִשְׁפָּךְ" - איסור רצח ועונש מוות על כך.
 7. איסור אכילת אבר מן החי. (תוספת של חז"ל).
- קיים קושי בפרשנות זאת כי אם בני האדם לא הוזהרו מראש על עבירות כמו גזל וגלוי עריות, למה דור המבול נענש על כך?
- לעומת זאת, ע"פ התלמוד (מסכת סנהדרין דף נו, ב), המצוות נלמדות מהפסוק:
- וַיְצַו ה' אֱלֹהִים, עַל הָאָדָם לֵאמֹר: מִפֶּלַע עֵץ הַגֶּן, אֲכַל תֹּאכֵל. (בראשית ב, טז), אשר הצענו שהוא צווי המהווה כעין אב - טיפוס לכל המצוות.

לפי זה, מאחר ש - 7 מצוות בני נח ניתנו כבר לאדם הראשון, הייתה הצדקה להעניש את דור המבול על עבירות כמו גזל וגילוי עריות.

אלו הן 7 מצוות בני נח ע"פ חז"ל וע"פ ההלכה: איסור לגדף את שם ה'; איסור לעבוד עבודה זרה; איסור גילוי עריות - (קיום יחסים בתוך המשפחה הקרובה או עם אשתו של אחר); איסור שפיכות דמים של אדם; איסור גזל; איסור אכילת אבר מן החי - (לחתוך מבעל חיים אבר בעודו חי ולאכלו); מצווה למנות דיינים לצורך השלטת חוק ומשפט בחברה האנושית.

הערה: על מנת להקל על הזיכרון ניתן לתת סימנים בשבע מצוות בני נח: אבר מן החי; ברכת השם - (לשון נקייה לקללה); גזל; דינים. בנוסף, שלוש מצוות שיהרג ולא יעבור עליהן: איסור עבודה זרה, איסור שפיכות דמים, איסור גילוי עריות.

נשים לב, שע"פ 7 המצוות הנ"ל, בעצם לא נדרשו בני אדם לעשות מצוות כלשהן, אלא רק להימנע ממעשים אסורים - כלומר שעל בני האדם לרסן את רצונותיהם ואת מעשיהם השפלים, ושמערכת משפטית תדון ותעניש את עוברי העבירה.

האם אכן כל האנושות מקיימת את שבע מצוות בני נח?

לא. ישנם כמובן אנשים, גם במקומות שבהם ערכים אלה נהוגים, אשר גוזלים מהזולת, מקיימים יחסי מין תוך גילוי עריות ושופכים דמים, אך אלה נחשבים עבריינים, פושעים או סוטים. ישנם מקומות שבהם קיימות נורמות התנהגות מקובלות, שהן בניגוד לשבע מצוות בני נח. בארצות המזרח יש הנוהגים לחתוך את קרקפתו של קוף ולאכול את מוחו בעודו חי. זה אפילו נחשב מעדן. הדת ההינדית בהודו מבוססת על עבודת אלילים ורוחות רבות. עובדי אלילים באפריקה אינם אוסרים רצח בין - שבטיים וגילוי עריות בתוך השבט.

בנצרות יש אלמנט של עבודה זרה, השילוש הקדוש, לפיו מאמינים שישו הוא דמות "אלוהית" ובנו של האל, דבר הרחוק מאמונה צרופה באל אחד, שהוא בורא היקום, הטבע וחוקי הטבע, והנבדל לחלוטין מבני אנוש. זה מהווה כעין האנשה של האל, דבר המנוגד בתכלית לאמונה היהודית.

ע"פ האסלאם הפונדמנטליסטי, כמו דעא"ש ואל קיאדה, מצווה לרצוח את כל מי שאינו מחזיק באמונה שלהם, ע"י פעולות טרור ומלחמה, שכן אללה דורש את השלטת האסלאם, (ודווקא הסוג המסוים שלהם של אסלאם), על העולם.

מסתבר שאולי רוב מאמיני הדתות האחרות, (פרט ליהדות), למעשה אינם מקיימים את 7 מצוות בני נח.

ישנם מספר קהילות באירופה ובארה"ב ובמקומות נוספים בעולם, אשר קבלו על עצמם שבע מצוות בני נח.

משמעות ברית הקשת

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֵל נֹחַ, וְאֵל בְּנָיו אֲתוּ לֵאמֹר: וְאָנֹכִי, הִנְנִי מְקִיִּם אֶת בְּרִיתִי אִתְּכֶם, וְאֶת זֶרְעֵכֶם אַחֲרֵיכֶם. וְאֶת כָּל נֶפֶשׁ הַחַיָּה אֲשֶׁר אִתְּכֶם, בְּעוֹף בְּהֵמָה וּבְכָל חַיַּת הָאָרֶץ אִתְּכֶם; מִכָּל יֹצְאֵי הַתְּבֵה, לְכָל חַיַּת הָאָרֶץ. וְהִקְמַתִּי אֶת בְּרִיתִי אִתְּכֶם, וְלֹא יִפְרֹת כָּל בֶּשֶׂר עוֹד מִמִּי הַמַּבּוּל; וְלֹא יִהְיֶה עוֹד מַבּוּל, לְשַׁחַת הָאָרֶץ. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים, זֹאת אוֹת הַבְּרִית אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם, וּבֵין כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה, אֲשֶׁר אִתְּכֶם לְדֹרֹת עוֹלָם. אֶת קַשְׁתִּי, נֹתַתִּי בְּעָנָן; וְהִיִּיתָה לְאוֹת בְּרִית, בֵּינִי וּבֵין הָאָרֶץ. וְהָיָה, בְּעָנָן עָנָן עַל הָאָרֶץ, וְנִרְאָתָה הַקַּשְׁתִּי בְּעָנָן. וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי, אֲשֶׁר בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם, וּבֵין כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה, בְּכָל בֶּשֶׂר; וְלֹא יִהְיֶה עוֹד הַמַּיִם לַמַּבּוּל, לְשַׁחַת כָּל בֶּשֶׂר. וְהִיִּיתָה הַקַּשְׁתִּי, בְּעָנָן; וְרֹאִיתִיהָ, לְזָכַר בְּרִית עוֹלָם, בֵּין אֱלֹהִים, וּבֵין כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה בְּכָל בֶּשֶׂר אֲשֶׁר עַל הָאָרֶץ. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים, אֵל נֹחַ: זֹאת אוֹת הַבְּרִית, אֲשֶׁר הִקְמַתִּי, בֵּינִי, וּבֵין כָּל בֶּשֶׂר אֲשֶׁר עַל הָאָרֶץ. (בראשית ט, ח-יז)

מהי משמעות ה"ברית" בין ה' לבין החי? היו מאז שיטפונות רבים במקומות שונים בעולם. איך זה מתיישב עם הברית?

בדורו של נח היה חשש שהאלוקים יביא עוד מבול על הארץ, אם הבריות לא יתנהגו כשורה. על כן היה להם צורך בברית ובסימן שזה לא יקרה.

השיטפונות שהיו, היו אזוריים. הכוונה בברית שלא יהיה מבול אשר ימחק את כל החי.

למה דווקא הקשת בענן משמשת כאות ברית? למה היא מתאימה לכך?

ניתן לומר שכידוע הקשת נוצרת משבירת קרני השמש על טיפות המים שבאוויר. קרני השמש מברשות את סוף המבול וראיית השמש מחדש.

שיכרות נח – האם עדיין צדיק תמים?; עבירות תחת השפעת אלכוהול; קללת כנען; ברכות שם ויפת וההשלכות ההיסטוריות

וַיִּהְיוּ בְנֵי נֹחַ, הַיּוֹצְאִים מִן הַתְּבֵה שֵׁם, וְחָם וְיָפֶת; וְחָם, הוּא אָבִי כְנַעַן. שְׁלֹשָׁה אֱלֹהִים, בְּנֵי נֹחַ; וּמֵאֵלֶּה נִפְצָה כָּל הָאָרֶץ. וַיַּחַל נֹחַ אִישׁ הָאֲדָמָה וַיִּטַּע כָּרֶם. וַיִּשְׁתֶּה מִן הַיַּיִן וַיִּשְׁכַּר וַיִּתְגַּל בַּתּוֹךְ אֶהְלֶה. וַיֵּרָא חָם אָבִי כְנַעַן אֶת עֶרְוַת אָבִיו וַיַּגֵּד לְשָׁנָי אָחִיו בַּחוּץ. וַיִּקַּח שֵׁם

**וַיִּפֶת אֶת הַשַּׁמְלָה, וַיְשׂוּמוּ עַל שְׂכָם שְׁנֵיהֶם, וַיֵּלְכוּ אַחֲרָנִית, וַיִּכְסּוּ אֶת עֵרֹת אֲבִיהֶם;
וּפְנֵיהֶם אַחֲרָנִית, וְעֵרֹת אֲבִיהֶם לֹא רָאוּ. (בראשית ט, יח-כג)**

איך אפשר להסביר את התנהגותו של נח - האיש הצדיק התמים? מה זה אומר על סכנות השיכרות?

זה רק מראה שאפילו לצדיק כמו נח, אין ערובה לכך שלא יחטא ושהכל תלוי ברצון. ברור שאדם שיכור אינו מודע למעשיו ועלול לגרום נזק לעצמו ולאחרים, (ראו תאונות הדרכים, האלימות במועדונים ומעשי רצח). במקרה זה התוצאה הייתה קללת חם וצאצאיו.

האם מי שמבצע עבירה או פשע תחת השפעת אלכוהול (או סמים), יכול לטעון שהוא חף מפשע מפני שלא היה מודע למעשיו או שלא שלט בהם?

בתי המשפט בדרך כלל אינם מקבלים את הטענה. מי שנתפס נוהג בשכרות, רישיונו נשלל. גם רוצחים שיכורים או מסוממים בדרך כלל מורשעים. זה תואם את הכלל שמקורו במשנה בבא קמא ב, ו, ש"אדם מועד לעולם", כלומר שאם הזיק, אפילו שלא היה מודע לכך, עליו לשלם על כל נזק שנגרם על ידו.

מדוע שם ויפת הלכו אחורנית ומה אפשר ללמוד מזה?

שאסור לבניו של אדם לראות את אביהם כשהוא ערום. בוודאי לא אָמם.

וַיִּיקֶץ נֹחַ מֵיֵינֹו וַיֵּדַע אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לוֹ בְּנוֹ הַקָּטָן. וַיֹּאמֶר, אָרוּר כְּנָעַן, עֶבֶד עֲבָדִים יִהְיֶה לְאַחֲיוֹ. וַיֹּאמֶר, בְּרוּךְ ה' אֱלֹהֵי שָׁם, וַיְהִי כְנָעַן עֶבֶד לְמוֹ. יִפֶּת אֱלֹהִים לִיפֶת וַיִּשְׁפֹּן בְּאַהֲלֵי שָׁם, וַיְהִי כְנָעַן עֶבֶד לְמוֹ. וַיְחִי נֹחַ אַחֵר הַמַּבּוּל, שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה, וַחֲמִשִּׁים שָׁנָה. וַיְהִיו כָּל יְמֵי נֹחַ, תְּשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַחֲמִשִּׁים שָׁנָה; וַיָּמָת. (בראשית ט, כד-כט).

מהן הפגיעות העיקריות כתוצאה משתיה מרובה של אלכוהול?

מעבר לסכנת תאונת דרכים וביצוע עבירות או פשעים בעת שכרות, ידוע ששתיה מרובה של אלכוהול מפחית את ההורמון הגברי, (טסטוסטרון), החשק המיני ופוגעת בפוריות הגבר. היא מגדילה דווקא את ההורמון הנשי (אסטרוגן). גם סמים, אפילו קלים, גורמים להפחתת ההורמון הגברי.

בתורה לא כתוב שחם עשה לנח מעשה כלשהו, פרט לזה שסיפר לאחיו. איך נודע לנח השיכור מה שקרה ולאיזה מעשה התכוון נח?

ע"פ הגמרא, (מסכת סנהדרין, ע, עמ' א), חם אנס את נח, או סירס אותו כי לא רצה שנח יוליד עוד בן אשר יתחלק בירושה. גם שיכור ישים לב לדבר כזה. גם מעצם חריפות התגובה של נח, אפשר להבין שנעשה בו מעשה חמור מאוד.

איזה עמים שייכים לצאצאי חם אבי כנען? מדוע כנען קולל ולא חם?

ע"פ פרק י, שייכים לחם: כוש, מצרים, פוט וכנען, כלומר, עמי אפריקה וכנען. ידוע שבהיסטוריה רוב העבדים אכן באו מעמי אפריקה. אולי זה קשור לקללת נח. הבעיה עם זה, שדווקא כנען, בנו של חם, הוא שקולל, אולי בגלל שהוא ראה את נח תחילה וסיפר לחם אביו, כדעת רבי נחמיה במדרש, או שמי שביצע את העוון היה בעצם כנען. זה נתמך ע"י המלים "אֲשֶׁר עָשָׂה לוֹ בְּנוֹ הַקָּטָן", כלומר נכדו כנען, בנו של חם, שכן חם לא היה בנו הקטן של נח אלא בנו האמצעי. אמנם כנען היה אבי עמי כנען ולא עמים באפריקה אך עם זאת, יתכן שחלק מצאצאיו עברו למצרים ולארצות אפריקה.

מה אפשר ללמוד על מאפייני שם ויפת מברכת נח?

צאצאי שם (עמי המזרח הקרוב - ארם, אשור וכו'), יהיו קשורים לאמונה באל והם נקראים העמים ה"שמיים". צאצאי יפת, (עמי אירופה והמזרח הרחוק יותר), יתאפיינו בנטייה להתרחב ולהתפשט בשטח. יפת = ירחיב. זה אכן התקיים בהיסטוריה - ראו אימפריות היוונים, הרומאים, הפרסים, ההונים, המונגולים, הגרמנים, הבריטים וכו'.

אם לכל האנושות אב קדמון אחד, מה מקור צבעי העור והשיער השונים?

צבע העור מגוון מאוד בבני אדם ממוצא שונה - משחור כמעט לחלוטין ועד לבהיר ביותר, המקבל גוון ורדרד כתוצאה מנימי דם הסמוכים לפני העור. צבע העור הוא תוצאה של כמות וסוג של הפיגמנט מלנין בתאי העור. תאי העור אף מייצרים מלנין נוסף כתגובה לקרינה אולטרה סגולה הפוגעת בהם, מה שגורם לאפקט השיזוף. במשך עשרות אלפי שנים עודדה ברירה טבעית התפתחות ריכוז גבוה של מלנין בעור בני אדם באזורים גאוגרפים שבהם קרינת השמש חזקה, כמנגנון הגנה מן האפקט המסרטן שלה, ולריכוז נמוך של מלנין בעור בני אדם באזורים גאוגרפים מעוטי קרינה, המאפשר לקרני שמש לחדור לעור ולסייע ביצירת ויטמין D.

צבע השיער וצורתו אף הם מגוונים בבני אדם שונים. נראה שצבע השיער המקורי באדם היה כהה מאוד עד שחור, אך מוטציות שונות פוגעות בייצור המלנין וגורמות לצבעים בהירים יותר כמו בלונד וג'ינג'י. מוטציות כאלו התפשטו באוכלוסיות אדם שונות, בעיקר באירופה אך גם

בכמה אוכלוסיות ילידיות באזורים הטרופיים. גנים המשפיעים על גידול השיער גורמים לשיער חלק, מתולתל או מקורזל. עם הגיל נוטה ייצור המלנין בשיער להיפגע, מה שגורם לשיער שיבה.

המקור: ויקיפדיה, שיער_שיבה.

סיכום פרק ט

בפרק זה ראינו שאחר המבול הותר לנח ולצאצאיו לאכול בשר, לעומת הצמחונות שנהגה עד אז, ודנו בנושא הצמחונות כערך. דנו באיסור אכילת דם בהיותו הנפש, איסור שפיכת דם, איסור התאבדות, שבע מצוות בני נח - הכוללות גם הן איסור רצח ובנוסף, איסור עבודה זרה, גילוי עריות, אכילת אבר מן החי, קללת האל, גזל, וחובת הקמת בתי דין. הכרנו את ברית הקשת, המחברת בין מבול, סערה או סתם גשם, לבין קרני השמש. ראינו שוב דוגמא של חטא ועונש, הפעם אצל חם (או כנען), שהוטלה על צאצאיו קללת העבדות ודנו בתולדות ותפוצת עמי העולם. אפשר לומר שפרק זה עוזר לאדם המתבונן "להתמקם" מבחינת מעמדו והתנהלותו בעולם.

פרק י - העמים שהם מצאצאי יפת; נמרוד המצביא המרדן; העמים השמיים ואנטישמיות.

תולדות בני יפת ובני חם; ממלכת נמרוד, המצביא המרדן

ואלה תולדות בני נח שם, חם ויפת, ויולדו להם בנים אחר המבול. בני יפת, גמר ומגוג ומדי וינו ותבל ומשך ותירס. ובני גמר, אשכנז וריפת ותגרמה. ובני ינו, אלישה ותרשיש, קתים ודדנים. מאלה נפרדו בני הגוים בארצותם, איש ללשונו, למשפחתם בגויהם. (בראשית י, א-ה)

איזה עמים הם מצאצאי יפת?

עמי אירופה - (יוון, אשכנז = גרמניה) ומרכז ומזרח אסיה - (תירס = פרס) ואולי גם המזרח הרחוק. בהתאם לכך, ידוע שיש משפחת שפות הודו - אירופיות בעלות מקור משותף. קבוצת שפות זו כוללת שפות כגון בנגלית, אנגלית, צרפתית, גרמנית, ספרדית, פורטוגזית, רוסית, פרסית והינדית.

ובני חם: פוש ומצרים ופוט וכנען. ובני כוש, סבא וחווילה וסבתה ורעמה וסבתכא, ובני רעמה שבא ודדן. וכוש ילד את נמרוד, הוא החל להיות גבר בארץ. הוא היה גבר ציד לפני ה', על פן יאמר כנמרוד גבור ציד לפני ה'. ויהי ראשית ממלכתו, בבבל וארץ ואפד וכלנה] בארץ שניער. מן הארץ שהוא יצא אשור ויבן את נינוה ואת רחבת עיר ואת פלח. ואת רסן בין נינוה ובין פלח הוא העיר הגדלה. ומצרים ילד את לודים ואת ענמים ואת להבים ואת נפתחים. ואת פתרים ואת פסלחים אשר יצאו משם פלשתים ואת פפתרים. וכנען ילד את צידן בכרו ואת חת. ואת היבוסי ואת האמרי ואת הגרגשי. ואת החוי ואת הערקי ואת הסיני. ואת הארנדי ואת הצמרי ואת החמתי ואחר נפצו משפחות הכנעני. ויהי גבול הכנעני מצידן באכה גררה עד עזה, באכה סדמה ועמרה ואדמה וצבים, עד לשע. אלה בני חם למשפחתם ללשונתם, בארצותם בגויהם.

(בראשית י, ו-כ)

למה התורה מספרת על נמרוד? האם יש עדויות היסטוריות לקיומו?

ע"פ רש"י השם "נמרוד" מבטא את מהותו - המרדנות בה, "יודע את ריבונו (של עולם) ומתכוון למרוד בו". בין השאר מיוחסת לו במדרש היוזמה של בניית מגדל בבל. מסופר עליו במדרש שצווה להשליך לכבשן את אברהם, בעודו צעיר, בשל סירובו לסגוד לאילי בבל, אך אברהם ניצל בנס. במדרש אברהם והצלמים המופיע בבראשית רבה, מתואר העימות התאולוגי

בין אברהם המונותאיסט לבין נמרוד עובד האלילים. במסורת היהודית יש הסתייגות משימוש בשם "נמרוד", בשל הדימוי השלילי שנקשר בו. על אף זאת, השם הוא שם פרטי מקובל בישראל. (ויקיפדיה, נמרוד).

מעניין לציין שבכתבי היתדות שנמצאו בחורבות אשור ובבל בא השם "נמרוד" לא כשם איש פרטי אלא כשם כללי ליושבי בקעת פרת, במשמעות של איש קרבות או איש מלחמה. בקעת שנער הייתה מלאה חיות שונות, ויושביה היו גיבורים, ומשלח ידם ציד חיות ועופות, בדומה לדמוי של נמרוד בתורה.

גם בפי הנביא נקראת בבל ארץ נמרוד (מיכה ה, ה): וַרְעוּ אֶת אֶרֶץ אֲשׁוּר בְּתָרְבּ וְאֶת אֶרֶץ נִמְרֹד בְּפִתְחֶיהָ.. כנראה שנעשה נמרוד שם תואר לכל איש יודע ציד שבא מהארץ ההיא. מקור:

מתוך אתר דעת, www.ac.il – מכללת הרצוג. מקור הערך: ע"פ איזנשטיין, אוצר ישראל. daat.ac.il/encyclopedia/value.asp?id1=1058

איך נמרוד, מצאצאי כוש באפריקה, הצליח להקים ממלכה בכבל?

ניתן לומר שבימי נמרוד, בני כוש חיו עדיין באזור כבל ועדיין לא ירדו לארצות אפריקה. לחילופין, אך בסבירות נמוכה, אפשר לומר שנמרוד אכן היה מצביא דגול והצליח לצאת מאפריקה ולכבוש את ארצות כבל. גם חניבעל מקרתגו, (תוניסיה של היום), (183-247 לפנה"ס), כבש שטחים נרחבים באיטליה, בקרבות נגד הרומאים.

תולדות שם ועבר; המונח אנטישמיות

וּלְשֵׁם יֵלֵד גַּם הוּא, אָבִי כָּל בְּנֵי עֶבֶר אֲחֵי יִפְתַּח הַגְּדוֹל. בְּנֵי שֵׁם עִילָם וְאֲשׁוּר וְאַרְפַּכְשָׁד וְלוֹד וְאַרְם. וּבְנֵי אָרַם עׂוֹץ וְחׂוּל וְגִתֵר וְנֹשׁ. וְאַרְפַּכְשָׁד יֵלֵד אֶת שְׁלַח וְשְׁלַח יֵלֵד אֶת עֶבֶר. וְלְעֶבֶר יֵלֵד שְׁנֵי בָנִים שֵׁם הָאֶחָד פֶּלֶג פִּי בְּנֵי נִפְלֵגָה הָאֶרֶץ וְשֵׁם אֲחִיו יִקְטָן. וְיִקְטָן יֵלֵד אֶת אֱלִמֹדֵד וְאֶת שְׁלֵף וְאֶת חֲצַרְמוֹת וְאֶת יִרְחָ. וְאֶת הַדּוֹרֵם וְאֶת אוֹזֵל וְאֶת דְּקָלָה. וְאֶת עׂוֹבָל וְאֶת אַבִּימָאֵל וְאֶת שָׁבָא. וְאֶת אוֹפֵר וְאֶת חׂוּלָה וְאֶת יוֹבָב כָּל אֵלֶּה בְּנֵי יִקְטָן. וַיְהִי מוֹשְׁבָם מִמִּשְׁא בְּאַכָּה סְפָרָה הַר הַקָּדָם. אֵלֶּה בְּנֵי שֵׁם לְמִשְׁפַּחְתָּם לְלִשְׁנֹתָם בְּאַרְצֹתָם לְגוֹיָהֶם. אֵלֶּה מִשְׁפַּחַת בְּנֵי נֹחַ לְתוֹלְדֹתָם בְּגוֹיָהֶם וּמֵאֵלֶּה נִפְרְדוּ הַגּוֹיִם בְּאַרְצֵי אַחַר הַמַּבּוּל. (בראשית י, כא-לב)

איזה עמים נחשבים שמיים היום?

השמיים הוא שם מייצג לקבוצת העמים הדוברים שפות שמיות. קבוצת העמים הדוברים שפות שמיות כוללת עמים רבים, כגון: היהודים, הערבים, המלטזים (מהאי מלטה) והחבשים (אתיופיה).

לפי זה, מה המשמעות המילולית של הביטוי "אנטישמיות"?

מבחינה מילולית המשמעות היא שנאת כל העמים השמיים (מצאצאי שם בן נח). למעשה משמעות המונח היום היא שנאת יהודים בלבד. המונח "אנטישמיות" מתועד לראשונה בגרמניה בשנת 1822.

סיכום פרק י

פרק זה הוא בעצם המשכו של פרק ט, כלומר מוצא ותפוצת עמי העולם. מתואר בו גם נמרוד, מצאצאי חם, אשר הקים ממלכה בארץ שנער, (בבל או עירק של ימינו).

תפוצת בני שם ובני חם על פי ספר בראשית. מקור:

commons.wikimedia.org/wiki/File:Middle_East_Shem_Ham_he.jpg

פרק יא - חטא דור הפלגה - (מגדל בבל); בלכול השפות והפצת העמים; הדורות משם בן נח לאברם; משפחת תרח ואברהם עוברת מאור לחרן.

חטא דור הפלגה; בלכול השפות והפצת העמים

וַיְהִי כָּל הָאָרֶץ שְׂפָה אֶחָת וּדְבָרִים אֶחָדִים. וַיְהִי בְּנִסְעָם מִקֶּדֶם וַיִּמָּצְאוּ בְקִעָה בְּאֶרֶץ שֹׁנֶעֶר וַיָּשְׁבוּ שָׁם. וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ הֲבֵה נִלְבְּנָה לְבָנִים וְנִשְׂרָפָה לְשָׂרָפָה וְתִהְיֶה לָּהֶם הַלְּבָנָה לְאָבֹן וְהַחֲמֹר הִיָּה לָהֶם לְחֹמֶר. וַיֹּאמְרוּ הֲבֵה נִבְנֶה לָּנוּ עִיר וּמִגְדָּל וְרֹאשׁוֹ בַשָּׁמַיִם וְנַעֲשֶׂה לָּנוּ שֵׁם פֶּן נָפוּץ עַל פְּנֵי כָּל הָאָרֶץ. (בראשית יא, א-ד)

באיזו תקופה מדובר, (לפי יכולת הבנייה)?

כנראה זמן קצר לאחר המבול, לפני שהאנושות התפזרה על פני כדור הארץ לאומות שונות ושפות שונות. יש המזהים את מגדל בבל עם הזיקורות הבבליים. ראו תמונה בסוף הפרשה. גם העובדה שהזיקורות היו עשויים בעיקר כדי "להרשים", מקבילה לנאמר במקרא על סיבת בניית מגדל בבל: "נעשה לנו שם".

וַיֵּרָד ה' לִרְאֹת אֶת הָעִיר וְאֶת הַמִּגְדָּל אֲשֶׁר בָּנוּ בְּנֵי הָאָדָם. וַיֹּאמֶר ה', הֵן עַם אֶחָד וְשִׂפָּה אֶחָת לְכָלם וְזֶה הַחֲלָם לַעֲשׂוֹת? וְעַתָּה לֹא יִבְצֹר מֵהֶם כָּל אֲשֶׁר יִזְמוּ לַעֲשׂוֹת. הֲבֵה נִרְדָּה וְנִבְלֶה שֵׁם שְׂפָתָם, אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמְעוּ אִישׁ שִׁפְתַּי רֵעֵהוּ. וַיִּפֹּץ ה' אֶתֶם מִשָּׁם עַל פְּנֵי כָּל הָאָרֶץ וַיִּתְחַלְּלוּ לְבִנְתַּי הָעִיר. עַל כֵּן קָרָא שְׂמֵהּ בְּבָל, כִּי שָׁם בָּלַל ה' שִׁפְתַּי כָּל הָאָרֶץ וּמִשָּׁם הִפְיָצָם ה' עַל פְּנֵי כָּל הָאָרֶץ. (בראשית יא, ה-ט)

במה הפריעו מעשי האדם לקב"ה? בסך הכל רצו להישאר מאוחדים.

כנראה שהחטא היה בהתפארות ובהתנשאות על היכולת הטכנולוגית, כפי שנאמר - "ונעשה לנו שם" וגם "לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות". האחידות וההשתעבדות להישגים חומריים מזכירות את המשטר הסובייטי. ניתן להוסיף לחטא גם את השפעת משטר נמרוד, במשמעות של המרדה וכפירה נגד ה'. יש רמז לכך בביטוי "ומגדל וראשו בשמים", כאילו שרצו להתחבר עם מקום האל. מסופר במדרש שאם נפל אדם מהמגדל הצטערו פחות מאשר אם נפלה לבנה.

יתכן שהנהגת משטר כזה היא תגובת יתר לתרבות החמס והגזל של דור המבול. דור המבול חטא באנוכיות ורכושנות מופרזות, (קפיטליזם קיצונית), עד כדי גזל רכוש פרטי, אחד מהשני. לכן בדור הפלגה ביטלו את הקניין הפרטי על רכוש והלאימו את הכל, תוך רמיסת זכויות הפרט, כפי שרואים במשטרים טוטליטריים קומוניסטים.

למה היה חשוב לבלבל את שפתם ולהפיץ אותם? למה לבלבל השפות גרם לתפוצת האנשים?

לפי הפרשנים, קודם כל, כדי ללמד אותם צניעות. שנית - המין האנושי אינו אמור להיות אחיד ולהתיישב במקום אחד, אלא להיות מגוון ולפוז על פני הארץ בהתאם לציווי "מלאו את הארץ". כנראה שללא שפה משותפת, בני אדם אינם יכולים לעבוד ביחד. ע"פ רש"י ז"ל, העדר שפה משותפת גרם למריבות קשות שכן: "זה שואל לבינה וזה מביא טיט וזה עומד עליו ופוצע את מוחו".

התפוצה לשפות שונות ולאזורים שונים הביאה ליצירת אומות חדשות מתקנות ומאוזנות יותר מבחינה חברתית – כלכלית מאשר בדורות המבול והפלגה.

אולי היום אנחנו חוזרים במידה מסוימת לאחידות מחשבתית כתוצאה מהגלובליזציה ומהשתלטות תאגידי הענק על הרגלי הצריכה והחשיבה לנו ופגיעה בפרטיותנו.

עצה טובה: אל תלכו באופן עיוור אחרי העדר.

איך הסיפור מתיישב עם הידוע לנו על מקורות השפות השונות? האם "בלבול השפות" היה פעולה פתאומית או הדרגתית?

לא ברור כיצד התפתחו השפות השונות. העדויות היחידות לקיום שפות עתיקות הן כתבים עתיקים. לא ברור מהכתוב בתורה במשך כמה זמן השפות "התבלבלו". יתכן שזה נמשך כמה דורות.

האם גם כיום, כמו המתואר תורה, עמים באותם אזורים מדברים בשפות שונות?

בוודאי. ראו את עמי אירופה. למשל בצד אחד של הגבול מדברים צרפתית ובצד השני, גרמנית. גם בתוך תחום סין ובהודו שפות שונות.

הדורות משם בן נח לאברהם; משפחת תרח ואברהם, המעבר מאור לחרן

אלה תולדות שם - שם בן מאת שנה ויולד את ארפכשד, שנתים אחר המבול. ויחי שם אחריו הולידו את ארפכשד חמש מאות שנה ויולד בנים ובנות. וארפכשד חי חמש ושלשים שנה ויולד את שלח. ויחי ארפכשד אחריו הולידו את שלח שלש שנים וארבע מאות שנה ויולד בנים ובנות. ושלח חי שלשים שנה ויולד את עבר. ויחי שלח אחריו הולידו את עבר שלש שנים וארבע מאות שנה ויולד בנים ובנות. ויחי עבר שלש שנים וארבע מאות שנה ויולד את פלג. ויחי עבר אחריו הולידו את פלג שלשים שנה וארבע מאות שנה ויולד בנים ובנות. ויחי פלג שלשים שנה ויולד את רעו. ויחי פלג אחריו

הולידו את רֵעו תִשַׁע שָׁנִים וּמֵאַתִּים שָׁנָה וַיּוֹלֵד בָּנִים וּבָנוֹת. וַיְחִי רֵעו שְׁתַּיִם וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֵד אֶת שָׂרוּג. וַיְחִי רֵעו אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת שָׂרוּג שִׁבְעַת שָׁנִים וּמֵאַתִּים שָׁנָה וַיּוֹלֵד בָּנִים וּבָנוֹת. וַיְחִי שָׂרוּג שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֵד אֶת נַחֲוֹר. וַיְחִי שָׂרוּג אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת נַחֲוֹר מֵאַתִּים שָׁנָה וַיּוֹלֵד בָּנִים וּבָנוֹת. וַיְחִי נַחֲוֹר תִּשַׁע וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וַיּוֹלֵד אֶת תְּרַח. וַיְחִי נַחֲוֹר אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת תְּרַח תִּשַׁע עֶשְׂרִים שָׁנָה וּמֵאַתִּים שָׁנָה וַיּוֹלֵד בָּנִים וּבָנוֹת. וַיְחִי תְּרַח שִׁבְעִים שָׁנָה וַיּוֹלֵד אֶת אַבְרָם אֶת נַחֲוֹר וְאֶת הָרָן. וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת תְּרַח; תְּרַח הוֹלִיד אֶת אַבְרָם אֶת נַחֲוֹר וְאֶת הָרָן וְהָרָן הוֹלִיד אֶת לוֹט. וַיָּמָת הָרָן עַל פְּנֵי תְּרַח אָבִיו בְּאֶרֶץ מוֹלְדָתוֹ בְּאוּר כְּשָׂדִים. וַיִּקַּח אַבְרָם וְנַחֲוֹר לָהֶם נָשִׁים שֵׁם אִשְׁתֵּי אַבְרָם שָׂרִי וְשֵׁם אִשְׁתֵּי נַחֲוֹר מִלְכָּה בֵּת הָרָן אָבִי מִלְכָּה וְאָבִי יִסְכָּה. וַתְּהִי שָׂרִי עֲקָרָה אֵין לָהּ וָלֵד. וַיִּקַּח תְּרַח אֶת אַבְרָם בְּנוֹ וְאֶת לוֹט בֶּן הָרָן בֶּן בְּנוֹ וְאֶת שָׂרִי פִלְתוֹ אִשְׁתֵּי אַבְרָם בְּנוֹ וַיֵּצְאוּ אֹתָם מְאוּר כְּשָׂדִים לָלֶכֶת אֶרְצָה כְּנַעַן וַיָּבֹאוּ עַד חָרָן וַיֵּשְׁבוּ שָׁם. וַיְהִי יָמֵי תְּרַח חָמֵשׁ שָׁנִים וּמֵאַתִּים שָׁנָה וַיָּמָת תְּרַח בְּחָרָן. (בראשית יא, י-לב)

מה פירוש השם לוט?

יתכן שהוא סוג של שרף ריחני או בושם, כמו בדברי יעקב לבניו לפני ירידתם למצרים, (בראשית מג, יא), "ויאמר אליהם ישראל אביהם, אם בן אפוא זאת עשו, קחו מזמרת הארץ בכליכם, והורידו לאיש מנחה: מעט צרי, ומעט דבש, נכאת ולט, בטנים ושקדים".

אפשרות נוספת, שהוא מלשון כסוי או עיטוף, כמו בפסוק (מלכים א, יט, יג): וַיְהִי כְשִׁמְעוּ אֵלֵיהֶם, וַיִּלְטוּ פָּנָיו בְּאַדְרָתוֹ, וַיֵּצְאוּ, וַיַּעֲמֵד פֶּתַח הַמְּעָרָה; וַהֲנִי אֵלָיו, קוֹל, וַיֹּאמֶר, מַה לָּךְ פֶּה אֵלֵיהֶם" או בכיטוי "לוט בערפל" או "הסיר את הלוט". לפי זה, השם מסמל צניעות, או אולי סתירה בין חיצוניות לפנימיות האדם, דו - פרצופיות, כפי שנראה בהמשך, אצל לוט בסדום.

למה תרח לא לקח אתו גם את נחור? האם נחור נשאר באור כשדים?

כנראה שנחור לא נשאר באור כשדים, שכן חרן נקראת בהמשך (בראשית כד, י), "עיר נחור". בנוסף, בתואל, בנו של נחור, גר בחרן, כפי שידוע מנסיעתו של אליעזר, עבד אברהם, לחרן. לפי הרמב"ן, נחור ישב בחרן גם קודם לכן, ולכן לא הוזכר כאן.

היכן היא אור כשדים ומה ידוע לנו עליה?

יש מחלוקת בין החוקרים. יש אומרים שהייתה בדרום עיראק של היום. ראו מפה בסוף הפרשה. יחד עם זאת, לפי מסורת אסלאמית ויהודית, אור כשדים מזוהה עם אורפה בדרום טורקיה של היום. העיר אורפה נמצאת סמוך יחסית לשרידי העיר המקראית חרן, מה שמסביר ביתר קלות

את מסלול מסעם של תרח ואברהם, מאשר אתרים אפשריים בדרום ארם נהריים. משמעות השם "אור" באכדית, היא פשוט "עיר", והיו מספר רב של מקומות שנקראו בשם "אור". הכינוי כשדים" נוסף לה, אולי, על שם שבטי הכשדים שנדדו בסביבותיה, החל מראשית האלף השני לפנה"ס.

למה תרח רצה ללכת לארץ כנען ולמה התיישב בסוף בחרן? היכן היא חרן?

לפי הרמב"ן, מוצא משפחת תרח היה חרן, בארם נהריים. המשפחה עברה לאור כשדים, (אולי אורפה), חוץ מנחור שנשאר בחרן. מלך אור כשדים רצה להרוג את אברהם בגלל הפצת האמונה באל אחד ושליטת האלילות. על כן המשפחה ברחה משם, במגמה להתרחק עד ארץ כנען אך התיישבה שוב לתקופת ביניים בחרן, בארם נהריים, שם נפטר תרח.

חרן היא היום בדרום טורקיה ליד הגבול עם סוריה. ראה מפה ותמונה בהמשך.

סיכום פרק יא

גם פרק זה מגדיר את ההתנהלות הרצויה של האדם באמצעות סיפור מגדל בבל. לאחר ממלכת נמרוד או אולי במהלכו, לפני כארבעת אלפים שנה, הגיעו בארץ שנער ליכולת גבוהה יחסית של הנדסה ובניין, דבר שגרם לחומריות יתר וליחס של התנשאות והתפארות, גם כלפי שמים. כל זה מזכיר במשהו את המשטר קומוניסטי בברית המועצות, אשר כידוע התפרקה למדינות שונות בסוף המאה העשרים. היה גם רצון להישאר מלוכדים באותו אזור, בניגוד לרצון ה', שבני אדם יפוצו בארץ ויישבו אותה. ראינו את החלטת משפחת תרח, כולל אברם ושרי, לעבור מאור כשדים לארץ כנען, דרך חרן, אולי בגלל רדיפת אברם, אשר הפיץ את האמונה באל אחד.

מהו לדעתך הרעיון המרכזי של הפרשה?

שוב, המוטיב המרכזי הוא החטא והעונש, אשר רואים אצל דור המבול אשר נכחד, פרט לנח ומשפחתו, אצל חם בן נח וכנען נכדו, אשר קוללו ע"י נח ובמידה פחותה יותר אצל דור הפלגה, אשר נפוץ על פני האדמה, בניגוד לרצונו.

תוספת

נמצאה תיבת נח על הרי אררט (אולי) – מאתר www.yahadoot.net, 2013.

בתמונה: חוקר בתוך מה ששוער כתיבת נח בשנת 2010

...קיימות עדויות רבות מפי עשרות חוקרים ואנשים מן השורה, שראו כמין ספינה ענקית מעץ, בגובה רב (4,000 מטר) בהרי אררט שבצפון מזרח טורקיה, בין גבולה לגבול הארמני - מקום מנוחתה של התיבה כמבואר במקרא "ותנח התיבה... על הרי אררט".

לא ניתן להעלות על הדעת שמבנה זה הובא לשם בידי בני אדם, מאחר והטיפוס בהרי אררט קשה ביותר, בגלל מבנהו הקשה של ההר, ומשום שההר מכוסה בגובה רב של שלג באופן תמידי. רבים מצאו את מותם בטיפוס על הר זה. האסטרונוט לשעבר ג'יימס אירווינג התבטא ואמר: "קל היה לנחות על הירח מהטיפוס בהרי אררט". קל וחומר שלא יתכן לעלות למקום גבוה כל כך בהר עם קורות עץ ענקיים כאלו.

נתחיל בחשיפה האחרונה מאפריל 2010. קבוצה של 15 חוקרים מטורקיה ומסין ראו מבנה עתיק מעץ בגובה של כ- 4,000 מטרים בהר אררט. במבנה שאותר ניתן לזהות מספר תאים (כלובים) עבור סוגים שונים של בעלי חיים, ("קננים" [מדורים לכל בהמה וחיה] תַעֲשֶׂה אֶת הַתֵּבָה"), וגם קורות עץ שהפרידו בין המפלסים, ("תַחֲתַיִם שָׁנִים וְשָׁלְשִׁים תַעֲשֶׂה"). אורכם של העצים כ- 20 - 30 מטר ("חֲמִשִּׁים אַמָּה רַחְבָּהּ = 25 מטר).

בדיקות פחמן 14 שנערכו לממצאים במעבדה מוסמכת העלו שהשרידים הינם בני 4,800 שנים. הארכיאולוגים פסלו את האפשרות שמדובר בשרידי התיישבות עתיקה, משום שמעולם לא התגלו באזור ראיות להתיישבות של בני אדם מעל לגובה 3,500 מטרים.

וּמוֹרָאֲכֶם וְחַתְּכֶם יִהְיֶה עַל כָּל חַיַּת הָאָרֶץ... (ט, ב, לעיל):

הנאצים ריחמו על חיות ורצחו בני אדם

הרמן גרינג, מפקד הלופטוואפה ולימים שר הצייד והיערות בגרמניה הנאצית, אמר ברדיו ציבורי כבר ב - 1933: "כדי להפסיק את עינוי בעלי החיים... אשלח למחנות ריכוז את אלה שעדיין חושבים שהם יכולים להתייחס לחיות כאל רכוש דומם". הכוונה ליהודים כמובן. בפועל גרינג עסק רבות בצייד, ערך מסיבות ציד באחוזתו ואישר עריכת נסויים בבעלי חיים.

מסתבר שהנאצים דאגו מאוד ליחס הומני כלפי בעלי חיים ביחד עם אכזריותם המפלצתית כלפי בני אדם. באידיוולוגיה הנאצית היה טשטוש בקווי ההפרדה בין אנשים לחיות (כפי שהסביר הרב קוק שנים רבות לפני עליית הנאצים לשלטון). הנאצים העריצו חיות והזדהו אתן ועם תכונותיהן. לעומת זאת, עמים "לא ארים" נחשבו כגורמים נחותים ו"תת אדם" שאין להם זכות קיום, פרט לשירות ה"ארים", ואף דורגו מתחת לדרגת בעלי החיים!

לא פלא, אפוא, שהנאצים חיקו את התכונות האכזריות של החיות והפכו את ה"חיותיות" לתכונה נערצת. הם התנגדו בעקרון לאכילת בשר ותמכו בצמחונות.

ניתן לזהות בתיאור הנ"ל, אלמנטים פאגניים, ובהחלט לא נוצריים, באמונת הנאצים.

בעזרת: ויקיפדיה, רווחת_בעלי_חיים_בגרמניה_הנאצית

קצה הקשת

commons.wikimedia.org/wiki/File:WhereRainbowRises.jpg
 Jasper National Park, Alberta, Canada. צילם: Wing Chi Poon, 2005.

מגדל בבל, מאת פיטר ברויגל האב, 1563.

מבט אל אור כשדים מעל קברי המלכים, והזיקורת ברקע.

מקור: commons.wikimedia.org/wiki/File:Ur_Nassiriyah.jpg.Flickr+

צילם: M. Lubinsky

תמונה נוספת של הזיקורת באור.

commons.wikimedia.org/wiki/File:Ziggurat_of_Ur_001.jpg

אור פְּשָׁדִים (בשומרית: אור=עיר) הייתה עיר מדינה עתיקה בדרום ארם נהריים-(מסופוטמיה), שהייתה ממוקמת ליד שפכי נהרות הפרת והחידקל למפרץ הפרסי, וליד ארידו. בשל נסיגת הים, שרידי העיר עכשיו נמצאים רחוק מהים, בעיראק, דרומית לחידקל, על גדתו הימנית. קל לזהות את האתר על ידי השרידים של הזיקורת, שעדיין עומד ברובו, ועל ידי התל. הזיקורת הוא מקדש לאל ננה, ומורכב משני שלבים הבנויים מלבנים: בשלב התחתון הלבנים מחוברות יחד בביטומן, ובשלב העליון במורטר. יש המזהים את הזיקורת עם מגדל בבל המקראי.
מקור: ויקיפדיה - אור (עיר)

השיר "נח"

מילים: יורם טהרלב, לחן: מתי כספי

נח לא שכחנו איך בגשם ובסער

נח לתיבה אספת את חיות היער.

שתים, שתים מכל מין

האריה והממותה, הגמל והשיבוטה, וגם ההיפופוטם.

איך פתחת את הצוהר

ומתוך התכלת הלבנה

באה היונה.

נח כמה זמן נמשיך לשוט על פני המים?

נח כל החלונות סגורים כבר כמעט חודשיים.

וכבר אין לנו אויר

לאריה ולממותה לגמל ולשיבוטה, וגם להיפופוטם.

פתח לרגע את הצוהר

ואל תוך התכלת הלבנה

שלח את היונה.

נח מה אתה דואג, הן כבר חדל הגשם

נח פתח את החלון, אולי הופיעה קשת

ויראו אותה כולם

האריה והממותה, הגמל והשיבוטה

וגם ההיפופוטם.

פתח לרגע את הצוהר

ואל תוך התכלת הלבנה
שלח את היונה.

נח היונה כבר שבה עם עלה הזית
נח תן לנו לצאת ולחזור לבית
כי כבר נמאסנו זה על זה
האריה על הממוטה, הגמל על השיבוטה
וגם ההיפופוטם.
פתח לרגע את הצוהר
ונעוץ לתכלת הלבנה
כך עם היונה.

פרשת לך לך

פרק יב - ה' מתגלה אל אברם ואברם יוצא מארץ מולדתו; ברכת ה' לאברם - הגנה נגד שונאיו; בניית המזבח ע"י אברם וקריאתו לאמונה באל אחד; ניסיון הרעב בארץ והירידה למצרים; הטעיית אברם לגבי שרי היפה ולקחתה ע"י פרעה; סיבת העונש על כך

ה' מתגלה אל אברם ואברם יוצא מארץ מולדתו

וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם: לֵךְ לְךָ מֵאֶרֶץ עֵבְרָה וּמְמוֹלַדְתָּהּ וּמִבֵּית אָבִיךָ, אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאָךְ.
(בראשית יב, א)

איך אברם ידע שה' מדבר אליו? איך דברי ה' הגיעו אליו?

ע"פ הרמב"ם, נביא חווה התגלות של הבורא בחלום או בחזיון והוא מצליח להשיג בשכלו את רצון ה', (פרט למשה רבנו אשר שמע את קול ה' כשהיה ער לגמרי). כמובן שאין כאן דיבור במובן האנושי. בהמשך נראה שאברם שמע נבואה באמצעות שלושה מלאכים (שליחים) בדמות אנושית.

למה ה' אמר "אל הארץ אשר אראך", ולא אמר "ארץ כנען" במפורש?

זה היה אחד מעשרת הניסיונות שבהם הועמד אברם. לפי התורה הוא יצא לדרך מבלי לדעת את יעדו הסופי. ע"פ הפרשן עובדיה ספורנו, הוא גילה שמדובר בארץ כנען רק לאחר שה' התגלה אליו באלון מורה והודיע לו: "לזרעך אתן את הארץ הזאת". יחד עם זאת יתכן שאברם שם את פניו לארץ כנען, שהרי גם תרח התכוון להגיע לארץ כנען.

ברכת ה' לאברם – הגנה נגד שונאיו ומקללו

וְאֶעֱשֶׂה לְגוֹי גָדוֹל וְאַבְרָהָם וְאַנְדְּלָה שְׂמֵהּ וְהָיָה בְרָכָה. וְאַבְרָהָם מְבָרְכֶה וּמְקַלְלֶה אָאֵר וְנִבְרָכוּ בְּךָ כָּל מְשֻׁפָּחֵת הָאֲדָמָה. וַיִּלְךָ אַבְרָם פְּאֶשֶׁר דָּבַר אֱלֹהֵי ה' וַיִּלְךָ אִתּוֹ לוֹט, וְאַבְרָם בֶּן חָמֵשׁ שָׁנִים וְשִׁבְעִים שָׁנָה בָּצֵאתוֹ מִחָרָן. (בראשית יב, ב-ד)

מה ניתן ללמוד על מהות הברכה המובטחת לאברם ובמה זה תלוי?

הברכה רומזת לעימותים שאברם היה צריך להתמודד אתם מול שונאיו ומקלליו, עובדי האלילים. הברכה תוכל לחול רק בארץ הקודש. נלמד עוד שכל האנשים שיהיה להם מגע עם אברם, יתברכו בקשר זה, כי יידבקו באמונה הנכונה.

מי רצו לקלל את אברם?

ע"פ המדרש, הושלך אברם לכבשן באור כשדים בגלל הפצת אמונתו באל אחד והתנגדותו לעבודת האלילים שהתקיימה שם. יתכן שגם בחרן היו לו עימותים קשים על רקע האמונה שהתחיל להפיץ.

וַיִּקַּח אַבְרָם אֶת שְׂרֵי אִשְׁתּוֹ וְאֶת לוֹט בֶּן אָחִיו וְאֶת פֶּלֶךְ כַּוְשָׁם אֲשֶׁר רָכְשׁוּ וְאֶת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחָרָן, וַיֵּצְאוּ לְלֶכֶת אֶרְצָה כְּנַעַן וַיָּבֹאוּ אֶרְצָה כְּנַעַן. (בראשית יב, ה)

מי הם "הנפש אשר עשו בחרן"?

הכוונה לעבדים ולשפחות אשר קנו בחרן, כמנהג של אז, אך ע"פ רש"י, מדובר באנשים אשר קיבלו את אמונתו של אברם. לכן זה נחשב כאילו שאברם "עשה" אותם מחדש. גם הם עברו עם אברם לארץ כנען.

וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בְּאֶרֶץ, עַד מְקוֹם שְׂכָם, עַד אֵלּוֹן מוֹרָה וְהַכְּנַעֲנִי אָז בְּאֶרֶץ. (בראשית יב, ו)

מה הכוונה בתוספת - "והכנעני אז בארץ"?

ע"פ רש"י, הכוונה שהכנעני והפריזי הגיעו כבר אז (בימי אברם) לארץ ולא שהגיעו רק מאוחר יותר, כך שהארץ הייתה מיושבת כבר. על כן אברם לא היה חופשי להתיישב בכל מקום שרצה, אלא נאלץ להתגורר כגר ותושב. לא יתכן לפרש שהכנעני היה אז בארץ, (בימי אברם), ואילו בזמן שמשה רבנו כתב את הדברים, כבר לא היה, שכן ידוע שגם בתקופת משה רבנו, הכנעני היה בארץ. יש המנסים לטעון שפסוק זה "מוכיח" שהתורה נכתבה מאוחר יותר, אחרי שהכנעני כבר לא היה בארץ, (בתקופת בית המקדש). טענה זו מופרכת שכן ה"עורך" המאוחר היה נזהר מלכתוב את הדברים "כאילו" נכתבו ע"י משה רבנו אך בצורה מחשידה המגלה את מעשה הזיוף. על כן לא נראה כי ניתן לפרש את הדברים בצורה אחרת מאשר פירשנו.

בניית המזבח ע"י אברם והקריאה לאמונה בה'

וַיֵּרָא ה' אֶל אַבְרָם וַיֹּאמֶר: לִזְרַעְךָ אֶתְּן אֶת הָאָרֶץ הזֹאת, וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַה' הַנִּרְאָה אֵלָיו. וַיַּעֲתֶק מִשָּׁם הַהֵרָה מִקְדָּם לְבֵית אֵל, וַיֵּט אֶתְּלָהּ, בֵּית אֵל מִיָּם וְהָעִי מִקְדָּם וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַה' וַיִּקְרָא בְּשֵׁם ה'. (בראשית יב, ז-ח)

למה אברם בנה מזבח דווקא במקום הזה, (מקדש לבית אל)? מה הכוונה במילים - "ויקרא בשם ה'?"

לפי הספורנו הוא הלך למקום שבין שתי עיירות גדולות, בית אל והעי, כדי לפרסם את שם ה'. לפי רש"י, אברם התנבא שעתידים בניו להיכשל שם בזמן יהושע, על עוון עכן, שמעל בעיר יריחו, והתפלל שם עליהם.

ויקרא בשם ה' - לפי הרמב"ן הוא רצה לפרסם ברבים את האמונה באל אחד. יש להבין שהדבר דרש אומץ רב. הרי דובר במהפכה רוחנית ובוודאי שלא היה קל לצאת נגד האמונה באלילים ועבודת האלילים שהיו נחלת הכלל, במיוחד ע"י אדם שבא מארץ זרה, החסר מעמד של אזרח בארץ.

ויסע אברם הלוך ונסוע הנגבה. (בראשית יב, ז-ח)

למה אברם נסע דווקא לכוון הנגב, היכן שתנאי החיים קשים יותר?

לפי המפרשים אין הכוונה שנסע עד הנגב, אלא שנסע לכוון דרום - לאזור ירושלים. יתכן גם לפרש שחיפש בנגב שטח פנוי יותר שאפשר להתיישב בו, ללא חשש גזל אדמות.

ניסיון הרעב בארץ כנען וירידת אברם למצרים; ההטעיה של אברם לגבי שרי היפה

ויהי רעב בארץ; וירד אברם מצרִימה לגור שם, פי כבד הרעב בארץ. ויהי פֶּאֶשֶׁר הקריב לבוא מצרִימה; ויאמר אל שרי אשתו: הנה נא ידעתי, פי אִשָּׁה יפת מראה אֶת. וְהָיָה כִּי יֵרְאוּ אֶתְךָ הַמִּצְרִיִּים וְאָמְרוּ: אִשְׁתּוֹ זֹאת, וְהָרְגוּ אֹתִי וְאֶתְךָ יָסִיו. אָמְרִי נָא, אֲחֹתִי אֶת, לְמַעַן יִשָּׁב לִי בְעַבְדְּךָ וְחִתָּה נִפְשִׁי בְּגִלְדְּךָ. (בראשית יב, י-יג)

למה אברם חשש מהמצרים יותר מאשר מהכנענים? הרי מהכנענים לא ראה צורך להסתיר את העובדה ששרי היא אשתו.

כנראה שהמצרים היו מסוגלים להרוג בן אדם ולחטוף את אשתו, לעומת הכנענים שלא נהגו כך. לפי רש"י, אברם אמר: "עכשיו אנו באים בין אנשים שחורים ומכוערים, אחיהם של כושים, ולא הורגלו באשה יפה". תופעת אישה יפה כשרי הייתה נדירה יותר במצרים מאשר בכנען.

איך אברם היה מסוגל לשקר בעניין זה, וגם לגרום לכך ששרי תילקח כאישה למישהו אחר?

אברם לא שיקר. שרי אכן הייתה אחותו מהאב (תרח) אך לא מאותה אם, (ר' בראשית כ, יב), אם כי בתורה "אחות" יכולה להתפרש כקרובת משפחה כגון אחיינית, ולא דווקא אחות. לפי דעה מסוימת היא הייתה בתו של הרן אחיו והאחות של לוט. נראה בהמשך את הפסוק (בראשית

יג, ח): "ויאמר אברם אל לוט, אל נא תהי מריבה ביני ובינה, וביין רעי, וביין רעיד: פי אנשים אחים אנחנו". כידוע לוט היה בן אחיו של אברהם.

אברם לא גילה שהיא אשתו, בגלל פיקוח נפש. ע"פ פירוש "שפתי חכמים" יתכן שהוא כן אמר שהיא נשואה למישהו אחר שלא היה יחד אתם, כדי שידעו שהיא אשת איש, אך אין לכך תימוכין בכתוב.

לקיחת שרי ע"י פרעה וסיבת העונש על כך

ויהי כבוא אברם מצרמה ויראו המצרים את האשה פי נפה הוא מאד. ויראו אתה שרי פרעה, ויהללו אתה אל פרעה; ותקח האשה בית פרעה. ולאברם היטיב בעבורה ויהי לו צאן ובקר ונמרים ועבדים ושפחות ואתנת וגמלים. (בראשית יב, יד-טז)

איך אברם היה מסוגל לקבל מתנות או מוהר על בסיס הטעיה?

מהעובדה שפרעה לא דרש את המתנות חזרה (אחרי שהתגלתה ה"טעות"), נראה כי הוא התייחס למקרה כעל אי - הבנה, הנובעת אולי מהבדלי תרבות או שפה ולא כמעשה מרמה. לכן נתן פיצוי לאברם ולשרי על "הטעות המצערת".

כנראה שגם אברם לא ראה בכך פסול, אלא פיצוי על מצב בלתי אפשרי שנקלע אליו בעל כורחו. (השוו עם מקרה אבימלך, פרק כ, יד).

וינגע ה' את פרעה נגעים גדלים ואת ביתו, על דבר שרי אשת אברם. ויקרא פרעה לאברם ויאמר: מה זאת עשית לי? למה לא הגדת לי פי אשתך הוא? למה אמרת אחתי הוא? - ואקח אתה לי לאשה, ועתה, הגה אשתך קח ולך. ויצו עליו פרעה אנשים וישלחו אתו ואת אשתו ואת כל אשר לו. (בראשית יב, יז-כ)

למה פרעה ומשפחתו נענשו, למרות ששרי נלקחה בעקבות הטעיה מצד אברם?

העונש היה אמנם קשה אך כנראה נמשך זמן קצר בלבד, ונועד אך ורק להביא לשחרור מהיר של שרי. כפי שמפרש הרמב"ן, העונש גרם לפרעה להרהר בכך שאולי שרי היא אשת אברם ולברר אתה את הנקודה.

סיכום פרק יב

בפרק זה גלינו מהי התגלות, את הניסיונות הראשונים שאברם היה צריך להתמודד אתם תוך הפצת האמונה החדשה בארץ חדשה ואת ברכת ההצלחה שקיבל מה'.

ראינו במקרה של הסתרת העובדה ששרי היא אשתו של אברם, שמותר לא לומר את האמת במקרה של חשש פיקוח נפש.

מבני כוורות בחרן. מקור: [wikimedia.org/wiki/commons/7/7f/Tholoi](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Harran.jpg).
Harran.jpg. צילם: Juergen E. Walkowitz. המבנים עשויים טיט וקש ונוצר בידוד יעיל מהחום הכבד.

פרק יג - אברם חוזר לארץ; ריב בין רועי לוט ורועי אברם ופרידת לוט מאברם; לוט יורד לעיר החטאים סדום; חשיבות בחירת מקום מגורים עם תושבים ברמה מוסרית גבוהה; הבטחת הארץ לאברם; הידידות בין אברם לממרא בחברון

אברם חוזר לארץ ושוב עד בית אל

וַיַּעַל אַבְרָם מִמִּצְרַיִם הוּא וְאִשְׁתּוֹ וְכָל אֲשֶׁר לוֹ וְלוֹט עִמּוֹ הַנִּגְבָּה. וְאַבְרָם כָּבֵד מְאֹד בַּמִּקְנֶה בַּכֶּסֶף וּבַזָּהָב. וַיֵּלֶךְ לְמִסְעָיו מִנֶּגֶב וַעַד בֵּית אֵל עַד הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הָיָה שָׁם אֶהְלֶה בַּתְּחִלָּה בֵּין בֵּית אֵל וּבֵין הָעֵי. אֵל מְקוֹם הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר עָשָׂה שָׁם בְּרֵאשִׁיטָה וַיִּקְרָא שָׁם אַבְרָם בְּשֵׁם ה'.

(בראשית יג, א-ד)

מה מיוחד כל כך בנקודה זו, בית אל, כדי שאברם יחזור אליה ויקרא שוב בשם ה'?

לפי רש"י, אחת הסיבות לכך היא שעכשיו שהיה עשיר, הוא החזיר חובות לאלה שהיה חייב להם מהמסע למצרים. לפי האבן עזרא הוא חזר למקום המזבח כדי להודות לה' על כך שחזר בשלום. ניתן לטעון שזה היה מקום קדוש לאברהם, לכן אך טבעי שיחזור לשם. כפי שנראה בהמשך, גם יעקב אבינו קידש את המקום, אך ירבעם בן נבט חילל את קדושתו ע"י הצבת עגלי זהב.

ריב רועי אברם ולוט, פרידת לוט מאברם ובחירתו להתיישב בעיר החטאים סדום

וְגַם לְלוֹט הֵהָלַךְ אֶת אַבְרָם, הָיָה צֹאן וּבָקָר וְאֶהְלִים. וְלֹא נָשָׂא אֹתָם הָאָרֶץ לְשִׁבְתָּ יַחְדָּו כִּי הָיָה רְכוּשָׁם רָב וְלֹא יָכְלוּ לְשִׁבְתָּ יַחְדָּו. וַיְהִי רִיב בֵּין רְעֵי מִקְנֵה אַבְרָם וּבֵין רְעֵי מִקְנֵה לוֹט וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרָזִי אֲזִי יָשָׁב בְּאֶרֶץ. וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל לוֹט: אֵל נָא תְהִי מְרִיבָה בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין רְעֵי וּבֵין רְעֵיךָ, כִּי אֲנִישִׁים אֲחִים אֲנַחְנוּ. הֲלֹא כָּל הָאָרֶץ לְפָנֶיךָ הִפְרָד נָא מֵעָלַי - אִם הַשְּׂמָאל וְאִימְנָה וְאִם הַיְמִין וְאֲשַׁמְאִלָּה.

(בראשית יג, ה-ט)

למה באה התוספת "וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרָזִי אֲזִי יָשָׁב בְּאֶרֶץ"?

אפשר לומר שהתורה מספרת שגם הפריזי והכנעני היו צריכים שדות מרעה, ולכן לא הספיקו שדות המרעה שנותרו לאברם ולוט. ע"פ הרמב"ן, הריב בין רועי אברם לרועי לוט היה מסוכן שכן הפריזי והכנעני יכלו לנצל את היחסים הגרועים ביניהם כדי לתקוף אותם ולגזול את מקניהם.

מה פירוש המילה "אז", האם הכוונה ש"אז" הם היו בארץ ועכשיו (בתקופת משה רבנו) הם לא היו בארץ?

כפי שצוין קודם, הכוונה שכבר אז הם היו בארץ ולא הגיעו רק לאחר מכן. ראו גם התשובה בפרק יב, פסוק ו.

וַיִּשָּׂא לוֹט אֶת עֵינָיו וַיַּרְא אֶת כָּל כְּפַר הַיַּרְדֵּן כִּי כָּלָה מִשְׁקָהּ, לִפְנֵי שַׁחַת ה' אֶת סְדוֹם וְאֶת עַמּוֹרָה, כַּגֵּן ה', כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאֶכָה צֹעַר. (בראשית יג, י)

היכן הייתה כיכר הירדן המתוארת כאן והיכן היא צוער?

כיכר הירדן היא בקעת הירדן. ע"פ מחקרים, אזור דרום ים המלח של היום היה אז ללא ימה ודומה יותר לצפון הבקעה, הירוק גם היום. צוער היא כביכול אחת מ-5 ערי הכיכר. לכן פירוש הפסוק הוא שכאשר מתקרבים לצוער, מגלים את יופי הכיכר. ראו מפה בסוף הפרק.

יחד עם זאת, ע"פ ממצאים ארכיאולוגיים משנת 2015, זוהתה סדום בתל – אל חמאם, בצד הירדני של ים המלח, מצפון מזרח לים המלח של היום.

וַיִּבְחַר לוֹ לוֹט אֶת כָּל כְּפַר הַיַּרְדֵּן וַיִּסַּע לוֹט מִקְדָּם וַיִּפְרְדּוּ אִישׁ מֵעַל אָחִיו. אַבְרָם יָשָׁב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וְלוֹט יָשָׁב בְּעָרֵי הַכְּפָר, וַיֵּאָהֵל עַד סְדוֹם. וְאַנְשֵׁי סְדוֹם רָעִים וְחַטָּאִים לַה' מְאֹד. (בראשית יג, יא-יג)

מה אפשר לומר על ההחלטה של לוט להתיישב בסדום?

ברור שהתורה מגנה את לוט על החלטתו לגור בקרב אנשים הידועים כחטאים. ע"פ רש"י, לוט בחר במקום המנוגד לחלוטין לדרכו של אברם, ובזה למעשה אמר: אינני רוצה באברם ולא באלוהיו. היה בבחירתו של לוט אלמנט של מרידה נגד דרך אברם. יש כאן מסר שבבחירת מקום מגורים חשוב לבדוק גם את הרמה המוסרית של אנשי המקום.

הבטחת ארץ כנען לאברם; אברם מוצא ידיד בחברון, המסכים שיתיישב על אדמתו

וה' אמר אל אברם, אחרי הפרד לוט מעמו: שא נא עיניך וראה, מן המקום אשר אתה שם, צפנה ונגבה, וקדמה וימה. כי את כל הארץ אשר אתה ראה, לך אתננה ולנרעה, עד עולם. (בראשית יג, יד-טו)

מדוע הבטחת ה' אל אברם הייתה רק אחרי שלוט נפרד ממנו?

לפי הספורנו, זה היה כדי שלוט ואנשיו לא יחזיקו את עצמם כאדוני הארץ ויגזלו את אדמות המקומיים. יתכן גם שזה היה כדי לא לעורר את קנאתו של לוט, שלא נכלל בהבטחת הארץ, אלא רק זרעו של אברהם.

וְשָׂמֵתִי אֶת זְרַעְךָ כְּעֶפְרַיִם הָאָרֶץ - אֲשֶׁר אִם יוּכַל אִישׁ לְמַנּוֹת אֶת עֶפְרַיִם הָאָרֶץ גַּם זְרַעְךָ יִמָּנֶה. קוֹם הַתְּהַלֵּךְ בְּאָרֶץ, לְאֶרְכָּה וּלְרַחֲבָהּ, כִּי לֹךְ אֲתַנְנֶה. (בראשית יג, טו-יז)

מה החשיבות של ההליכה בארץ לעניין ההבטחה של ה'?

לפי הרמב"ן הכוונה שאברם חופשי להתהלך בה כי הארץ תהיה שלו. אפשרות נוספת היא כדי שאברם יכיר את הארץ "דרך הרגלים".

וַיָּאֶהֱל אֲבָרָם, וַיָּבֵא וַיֵּשֶׁב בְּאֵלֵי מַמְרָא, אֲשֶׁר בְּחֶבְרוֹן; וַיְבֹן שָׁם מִזְבֵּחַ לַה'. (בראשית יג, יח)

מה פירוש השם "אֵלֵי מַמְרָא" ומדוע אברם החליט להתיישב דווקא שם?

הכוונה היא לשדה השייך לאיש אמורי ששמו ממרא, אשר הפך לאחד מרעיו הקרובים של אברם ולבעל בריתו. אברם מצא מי שיסכים שיתישב על אדמתו.

סיכום פרק יג

ראינו בפרק זה בעיקר את חשיבות הבחירה הנכונה במקום מגורים. מהמקרה של לוט, ראינו כי לפי התורה, הרמה המוסרית של האוכלוסייה חשובה יותר מרמת העושר והתנאים הפיזיים השוררים שם. ראינו שוב את הבטחת הארץ לאברם ולצאצאיו, (לא כולל לוט), ואת תחילת הידידות שבין אברם לממרא האמורי.

פרק יד - מלחמת אברם עם ארבעת המלכים; המבצע לשחרור לוט מהשבי, במקום תשלום כופר; ברכות מלכי צדק, כהן לאל עליון, לאברם, ומקומן בתפילה; מתן מעשר; אברם מסרב לקבל תמורה ממלך סדום הרשע

מלחמת אברם עם ארבעת המלכים והצלת לוט

וַיְהִי בַיּוֹם אֲמַרְפֶּל מֶלֶךְ שֹׁנַעַר, אַרְיֹוֹף מֶלֶךְ אֱלֶסָר, כְּדָרְלֶעֱמֶר מֶלֶךְ עֵילָם, וַתִּדְעַל מֶלֶךְ גּוֹיִם. עָשׂוּ מִלְחָמָה אֶת בְּרַע מֶלֶךְ סֹדֶם, וְאֶת בְּרִשְׁעֵי מֶלֶךְ עֲמֹרָה, שְׁנָאָב מֶלֶךְ אֲדָמָה, וְשִׁמְאֵבֶר מֶלֶךְ צְבִיִּים, וּמֶלֶךְ בְּלַע הָיָא צַעַר. כָּל אֵלֶּה חִבְּרוּ אֶל עֲמֶק הַשְּׂדִים - הוּא יָם הַמֶּלַח. שְׁתֵּים עָשָׂרָה שָׁנָה עָבְדוּ אֶת כְּדָרְלֶעֱמֶר וּשְׁלֹשׁ עָשָׂרָה שָׁנָה מָרְדּוּ. וּבְאַרְבַּע עָשָׂרָה שָׁנָה בָּא כְּדָרְלֶעֱמֶר וְהַמְּלָכִים אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיַּכּוּ אֶת רַפָּאִים בְּעֵשְׂתָרֶת קַרְנַיִם וְאֶת הַזּוּזִים בְּהֵם וְאֵת הָאִימִים בְּשֹׁנֵה קַרְנֵתָיִם. וְאֵת הַחֲרִי בְּהֶרְרָם שְׁעִיר עַד אֵיל פְּאָרְן אֲשֶׁר עַל הַמְּדָבָר. וַיָּשָׁבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל עֵיִן מִשְׁפָּט, הוּא קְדֵשׁ, וַיַּכּוּ אֶת כָּל שְׂדֵה הָעַמְלָקִי וְגַם אֶת הָאֲמָרִי הַיֹּשֵׁב בְּתַצְצֹן תְּמָר. וַיֵּצֵא מֶלֶךְ סֹדֶם וּמֶלֶךְ עֲמֹרָה, וּמֶלֶךְ אֲדָמָה וּמֶלֶךְ צְבִיִּים, וּמֶלֶךְ בְּלַע, הוּא צַעַר; וַיַּעֲרְכוּ אִתָּם מִלְחָמָה, בְּעַמְקֵי הַשְּׂדִים. אֶת כְּדָרְלֶעֱמֶר מֶלֶךְ עֵילָם, וַתִּדְעַל מֶלֶךְ גּוֹיִם, וְאֲמַרְפֶּל מֶלֶךְ שֹׁנַעַר, וְאַרְיֹוֹף מֶלֶךְ אֱלֶסָר; אַרְבָּעָה מְלָכִים, אֶת הַחֲמִשָּׁה. (בראשית יד, א-ט)

אחרי הניצחון המזהיר של כדורלעומר והמלכים האחרים, אשר כבשו עמים רבים בכל האזור, כפי שמסופר בפסוקים שלפני כן, מה היה למלכי סדום ועמורה לחפש, ביציאה למלחמה יזומה נגדם?

יתכן כי, מאחר שחמשת המלכים מרדו נגד שעבוד ארבעת המלכים, כנראה שהיה ברור להם שארבעת המלכים לא יעזבו אותם לנפשם אלא יתקפו גם אותם. לכן הם החליטו לתקוף קודם.

ועמק השדים, בארת בארת חמר, ויגסו מלך סדם ועמרה, ויפלו שמה; והנשארים, הרה נסו. (בראשית יד, י)

האם לתיאור של ים המלח כ"עמק השידים" המלא "בארות חמר", יש תימוכין מדעיים?

גם היום ים המלח מלא בוך מינרלי שחור שאותו אנשים מורחים על עצמם לטיפוח העור. בוך זה עשיר במגנזיום וב - 35 מינרלים נוספים כמו נתרן, אשלגן וסידן.

בוץ ים המלח משמש לעתים קרובות כקרום טבעי עבור טיפולים בעור והוכח כמספק הקלה יעילה על סימפטומים של מחלות החל מבעיות עור כגון פסוריאזיס ודרמטיטיס אטופית ולמחלות ראוטיות, כמו צורות שונות של דלקת פרקים ופיברומיאליגיה. ע"פ התורה וגם ע"פ חוקרים, באזור זה לא הייתה ימה באותה תקופה.

וַיִּקְחוּ אֶת כָּל רֶכֶשׁ סְדֹם וְעַמֹּרָה, וְאֶת כָּל אֲכָלָם, וַיֵּלְכוּ. וַיִּקְחוּ אֶת לוֹט וְאֶת רְכֻשׁוֹ בֶּן אָחִי אַבְרָם, וַיֵּלְכוּ; וְהוּא יוֹשֵׁב בְּסְדֹם. (בראשית יד, יא-יב)

למה כתוב פעמיים שלקחו "את כל רכוש סדום... וילכו" ואחר כך, "ויקחו את לוט ואת כל רכושו.. וילכו"?

מהתיאור יוצא שבהתחלה לא לקחו המלכים את לוט אלא חזרו אחר כך, כדי לקחת אותו בשבי. ע"פ הספורנו הם חזרו במיוחד כדי לשבות אותו, כי ידעו שהוא "בן אחי אברם" והתכוונו לדרוש מאברם כופר רב תמורת שחרורו.

וַיָּבֹא הַפְּלִיט וַיִּגַּד לְאַבְרָם הָעֵבֶרִי, וְהוּא שָׁכַן בְּאֵלֶיךָ מִמְּרָא הָאֱמֹרִי, אָחִי אֲשֶׁפֶל וְאָחִי עֶנָר וְהֵם בְּעָלֵי בְרִית אַבְרָם. וַיִּשְׁמַע אַבְרָם, כִּי נִשְׁבָּה אָחִיו; וַיֵּרָק אֶת חֲנִיכָיו וַיֵּלֶךְ בֵּיתוֹ, שָׂמְנָה עֶשֶׂר וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת, וַיֵּרָדָה עַד דָּן. וַיַּחְלֶק עֲלֵיהֶם לַיְלָה הוּא וְעֶבְדָּיו, וַיִּבְרְכֵם עַד חֹבֶבָה, אֲשֶׁר מִשְׁמָאל לְדַמְשֶׁק. וַיָּשֵׁב אֶת כָּל הָרֶכֶשׁ וְגַם אֶת לוֹט וְרְכֻשׁוֹ הַשֵּׁב וְגַם אֶת הַנְּשִׁים וְאֶת הָעָם. וַיֵּצֵא מִלָּדָּה סְדֹם לְקִרְיָתוֹ אַחֲרֵי שׁוּבוֹ מֵהַכּוֹף אֶת כְּדָרְלַעְמֹר וְאֶת הַמְּלָכִים אֲשֶׁר אָתוֹ אֶל עַמֶּק שְׁוֵה הוּא עַמֶּק הַמֶּלֶךְ. (בראשית יד, יג-יז)

מה אפשר ללמוד מאופן הפעולה של אברם ומניצחוננו על כדרלעומר? מהי הדרך הטובה לשחרר שבויים, דרך צבאית או דרך תשלום כופר?

אפשר ללמוד שאברם לא שקל כלל לשלם כופר לשם שחרור לוט ויצא ישר לקרב כדי להחזירו. אפשר גם ללמוד על גבורתו וידיעתו את תחבולות המלחמה - למשל, לחימת לילה - דבר שלא היה מקובל אז, החלוקה לכמה ראשים ותקיפה מכמה כוונים בו - זמנית, (פעולת מלקחיים).

לפי הדוגמא של אברם, אין ספק כי הדרך הצבאית, (בהפתעה), היא הטובה, אם הדבר אפשרי. תשוו בין מבצעי אנטבה וסבנה, למרות הקרבנות, לבין תשלום מחיר בצורת שחרור מחבלים, אשר לעיתים חזרו מאחר מכן לבצע פעולות טרור.

היכן היא "דן" בצפון? הרי שבט דן כבש את דן בצפון בתקופת השופטים שנים רבות לאחר הכניסה לארץ ולפני כן נקרא המקום ליש. האין זה מוכיח שפסוק זה נכתב בתקופת השופטים לכל המוקדם?

כנראה שכבר בתקופת משה רבנו, ידעו שאותו אזור מיועד לשבט דן. יש ראייה לכך בברכת משה לשבט דן בפרשת "וזאת הברכה", (דברים לג, כב), "וּלְדָן אָמַר, דָּן גִּיבֹר אַרְיֵה; יִזְנֶק מִן הַבְּשָׁן". כידוע הבשן נמצאת ברמת הגולן, משם זינק שבט דן, כדי לכבוש את לשם, או לפי פירוש רש"י, שמהנחלה של דן יזנק נהר הירדן.

ברכות מלכי צדק, מלך שלם וכהן לאל עליון, לאברם, ומקומם בתפילה; מתן מעשר

וּמִלְפֵי צֶדֶק מְלֶךְ שָׁלֵם, הוֹצִיא לָחֶם וַיִּזֶן; וְהוּא כֹהֵן, לְאֵל עֲלִיּוֹן. וַיִּבְרַכְהוּ וַיֹּאמְרוּ: בָּרוּךְ אַבְרָם לְאֵל עֲלִיּוֹן, קִנְיָה שָׁמַיִם וָאָרֶץ. וּבָרוּךְ אֵל עֲלִיּוֹן, אֲשֶׁר מִגֵּן צָרִיף בְּיַדְּךָ; וַיִּתֵּן לוֹ מַעֲשֵׂר מִכֹּל. (בראשית יד, יח-כ)

מי היה מלכי צדק ומה אפשר ללמוד מפעולתו ומדבריו?

הוא היה מלך שלם, (ירושלים), וכנראה קיבל על עצמו את האמונה באל אחד, הנקרא "אל עליון" - דהיינו אמונתו של אברם. יתכן מאוד שהייתה לכך השפעה של אברם. הוא הוציא לחם ויין ללוחמים שחזרו. עד היום ראש העיר ירושלים מקבל אורחים חשובים מחו"ל בלחם ויין.

היכן בתפילה אנחנו משתמשים בחלקים מברכת מלכי צדק ומדוע?

בתפילת השמונה עשרה, או ה"עמידה", שמתפללים אותה 3 פעמים ביום חול. בברכה הראשונה, ברכת האבות, אנו פונים אל הקב"ה, בין השאר, במילים "אל עליון", ו - "קונה הכל", (בדומה ל"קונה שמים וארץ"). הברכה מסתיימת במילים "מגן אברהם" שמשמעותן, מושיע ושומר את אברהם וצאצאו, כך שההקשר לברכת מלכי - צדק מובן. גם לפני ברכת "מגן אבות" בתפילת ליל שבת, משתמשים במונח "קונה שמים וארץ" (במובן של "בורא שמים וארץ"). ברכת מלכי צדק, אם כן, משמשת כמרכיב מרכזי בתפילה היהודית.

"וַיִּתֵּן לוֹ מַעֲשֵׂר מִכֹּל". מי נתן למי מעשר מכל, ומדוע?

ברור שאברם נתן למלכי צדק כי הוא היה "כהן לאל עליון". זה מלמד כי כבר אז היה נהוג לתת מעשר לכוהנים. אברם נתן לו בהיותו כהן לאל שאברם האמין בו.

אברם מסרב לקבל תמורה ממלך סדום הרשע

וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ סְדוּם, אֵל אַבְרָם: תָּן לִי הַנֶּפֶשׁ, וְהַרְכָּשׁ קַח לָךְ. וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֵל מֶלֶךְ סְדוּם:
הֲרַמְתִּי יָדִי אֵל ה' אֵל עֲלִיּוֹן, קָנָה שָׁמַיִם וָאָרֶץ. אִם מַחֲוִט וְעַד שָׂרוּף נָעַל, וְאִם אֶקַּח
מִפֶּל אֲשֶׁר לָךְ; וְלֹא תֹאמַר, אֲנִי הֶעֱשֵׂרְתִּי אֶת אַבְרָם. בְּלַעֲדִי, רַק אֲשֶׁר אָכְלוּ הַנְּעָרִים,
וְחֶלֶק הָאֲנָשִׁים, אֲשֶׁר הָלְכוּ אִתִּי: עֲנֵר אֲשָׁכַל וּמִמְרָא, הֵם יִקְחוּ חֶלְקָם.
(בראשית יד, כא-כד)

למה אברם משתמש בדיוק באותו ביטוי "ה' אֵל עֲלִיּוֹן, קָנָה שָׁמַיִם וָאָרֶץ" שהשתמש בו מלכיצדק?

זה היה כנראה הכינוי של האל שהאמינו בו אברם, מלכי צדק ואנשים נוספים בכנען, בניגוד לאמונה באלילים שהיא ההיפך הגמור - אלים דמויי בני אדם עם תכונות אנושיות דומות לבני אדם, כמו אלים לעניין לידה, מוות, רצח וקנאה. בנוסף, האלילים מיוצרים בצורת פסלים או דמויות למיניהן, ע"י בני אדם, כלומר, הם ההיפך הגמור מ"קונה (בורא) שמים וארץ".

למה אברם היה מוכן לקבל מתנות מפרעה אך לא שכר פעולה ממלך סדום? מי היו ענר, אשכול וממרא?

יתכן שאברם לא היה מעוניין בקשרים כלכליים עם מלך סדום, בהיותה "ממלכה רשעה". ענר, אשכול וממרא היו שלושה אחים אמוריים, בעלי ברית וחברים של אברם. את ממרא פגשנו קודם.

סיכום פרק יד

בפרק זה פגשנו את אזור ים המלח, שנקרא אז "עמק השָׁדִים". ראינו את דגם אברהם אבינו לשחרור שבויים - לא ע"י תשלום כופר אלא ע"י מבצע צבאי. ראינו גם את סירובו לקבל תמורה ממלך רשע. הכרנו את דמות מלכי צדק, מלך שלם (ירושלים), אשר שימש כהן לאל עליון ואשר ברכותיו הונצחו בתפילה היהודית.

פרק טו - ספירת כוכבים כבני ישראל; ברית בין הבתרים - נצחיות ישראל מול ארעיות העמים;
גזירת הגלות - ירידה לצורך עלייה חזרה לארץ

ספירת כוכבים כמספר בני ישראל

אחר הדברים האלה הִיָּה דְבַר ה' אֶל אַבְרָם בַּמַּחֲזֵה לֵאמֹר: אֵל תִּירָא אַבְרָם אֲנֹכִי מִגֵּן לְךָ שָׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד. וַיֹּאמֶר אַבְרָם: אֲדֹנָי ה' מַה תַּתֵּן לִי וְאֲנֹכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי וּבֶן מִשְׁק בֵּיתִי הוּא דֹמֵשֶׁק אֲלֵיֶעָזֶר. וַיֹּאמֶר אַבְרָם, הֵן לִי לֹא נִתְּתָה זָרַע; וְהִנֵּה בֶן בֵּיתִי יוֹרֵשׁ אֹתִי. וְהִנֵּה דְבַר ה' אֵלָיו לֵאמֹר: לֹא יִירָשְׁךָ זֶה, כִּי אִם אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֶּעֵיךָ, הוּא יִירָשְׁךָ. וַיֵּצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה, וַיֹּאמֶר: הֲבֵט נָא הַשָּׁמַיְמָה וְסֹפֵר הַכּוֹכָבִים, אִם תּוּכַל לִסְפֹּר אֹתָם; וַיֹּאמֶר לוֹ, כֹּה יִהְיֶה זָרְעֶךָ. (בראשית טו, א-ה)

כמה כוכבים אפשר לראות ללא טלסקופ? לפי זה, איך אפשר להבין את הבטחת ה'?

אפשר לראות כ- 4000 - 6000 כוכבים בלבד. האומדן המקובל כיום הוא שישנן כ- 200 מיליארד גלקסיות ביקום! אם נניח שבממוצע יש בכל גלקסיה כ- 100 מיליארד כוכבים, מספר הכוכבים ביקום הוא כ- 20,000 מיליארד מיליארדים! (2×10^{22} כוכבים), כך שהנראים מהווים חלק מזערי ביותר מהסך הכל. בכל מקרה, אין כל דמיון בין מספר הכוכבים הנראים או הבלתי נראים לבין מספר צאצאי אברם. כנראה שהבטחת ה' מכוונת לקושי שבספירה. כפי שקשה מאוד לאדם לספור את הכוכבים מבלי להתבלבל, כך צאצאי אברהם יהיו כה רבים שיהיה קשה לספור אותם. צאצאי אברהם אכן רבים מאוד, אם כוללים גם את צאצאי ישמעאל, עשו ובני קטורה.

וְהָאֱמוֹ, בַּה'; וַיִּחְשְׁבֶהָ לוֹ צְדָקָה. (בראשית טו, ו)

מי החשיב מה לצדקה? ה' או אברם?

לפי חלק מהמפרשים אברם האמין בה' וה' החשיב לו את אמונתו לצדקה. חלקם סבורים להיפך, כי אמונתו של אברם לא הייתה מוטלת בספק ושאברם החשיב את הבטחת ה' כצדקה או כחסד שנותן לו ה'.

ברית בין הבתרים – נצחיות ישראל מול ארעיות העמים

וַיֹּאמֶר, אֵלָיו: אֲנִי ה', אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כַּשְׂדִּים - לָתֵת לְךָ אֵת הָאָרֶץ הזֹאת, לְרִשְׁתָּהּ. וַיֹּאמֶר: אֲדֹנָי ה', בְּמָה אֲדַע כִּי אִירָשְׁנָה. וַיֹּאמֶר אֵלָיו: קַח לִי עֶגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת, וְעֹז מְשֻׁלֶּשֶׁת, וְאֵיל מְשֻׁלֶּשׁ; וְתָר, וְגֹזֵל. וַיִּקַּח לוֹ אֵת כָּל אֵלֶּה, וַיְבַתֵּר אֹתָם בַּתְּוֹךְ, וַיִּתֵּן

אִישׁ בְּתָרוֹ לְקִרְאָת רְעֵהוּ; וְאֵת הַצֹּפֵר לֹא בָתֵּר. וַיִּרְדַּ הָעֵיט, עַל הַפְּגָרִים; וַיֵּשֶׁב אֹתָם אֲבָרָם. (בראשית טו, ז-יא)

מה פשר שאלת אברם? אם הוא האמין בהבטחה, למה ביקש סימן?

לפי רש"י כוונתו של אברם היא "באיזו זכות יירשו צאצאי את הארץ", כי אולי לא יהיו ראויים לכך בגלל חטאיו או חטאי צאצאיו ואז לא יירשו את הארץ לאורך שנים.

מה משמעותן ומה מסמלות הבהמות שאברם התבקש לקחת ומה משמעות ביתורן ואי - ביתור הציפור? מה מסמל העיט?

לפי רש"י מדובר בסוגי קרבנות שונים שבני ישראל יצטוו להקריב בעתיד ושבזכותם ירשו צאצאיהם את הארץ. דרך כריתת ברית הייתה לחלק בהמה או משהו אחר לשני חלקים ולעבור ביניהם, כדי לסמל חיבור בין שני דברים נפרדים. לכן נקרא המעשה "כריתה". פירוש אחר - הבהמות מסמלות את אומות העולם אשר יבותרו ויעברו מן העולם והציפור היא רמז לישראל אשר ימשיך להתקיים.

לפי המפרשים ופירוש רש"י לעיל, העיט בא לאכול את הבתרים כמנהגו והוא מסמל את הגויים שינסו לבטל את הקרבנות. אברם מנסה למנוע זאת.

הבטחת צאצאים וגזירת הגלות - ירידה לצורך עלייה חזרה לארץ

וַיְהִי הַשָּׁמַשׁ לְבֹא, וַתִּרְדְּמָה נִפְלָה עַל אֲבָרָם; וַהֲנֵה אֵימָה חֲשֻׁכָה גְדֹלָה, נִפְלְתָ עֲלֵיו. וַיֹּאמֶר לְאֲבָרָם: יָדַעַ תְּדַע, כִּי גַר יִהְיֶה נִרְעָדָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם, וַעֲבָדוּם, וַעֲנוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה. וְגַם אֵת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ, דָּן אֲנִי; וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בְּרִכְשׁ גְּדוֹל. וְאַתָּה תָּבוֹא אֶל אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם - תִּקָּבֵר בְּשֵׂיבָה טוֹבָה. וְדוֹר רְבִיעִי יָשׁוּבוּ הֵנָּה, כִּי לֹא שָׁלֵם עוֹן הָאָמְרִי, עַד הֵנָּה. וַיְהִי הַשָּׁמַשׁ בָּאָה, וַעֲלָטָה הָיָה; וַהֲנֵה תִנּוֹר עֹשֵׂן וְלִפִּיד אֵשׁ, אֲשֶׁר עָבַר בֵּין הַגְּזָרִים הָאֵלֶּה. (בראשית טו, יב-יז)

מה משמעות "אימה חשכה" ומה חשיבות "הרכוש הגדול" שיוציאו צאצאי אברם?

לפי רש"י, הביטוי "אימה חשכה" הוא רמז לצרות ולחושך של הגלויות. הרכוש הגדול הוא כנראה פיצוי על שנות העבדות והעינוי. נתייחס לזה שוב בספר שמות.

מדוע נגזר על צאצאי אברם שנות סבל, גלות ושעבוד? למה זה הגיע להם? מה מסמלים תנור העשן ולפיד האש אשר עברו בין הגזרים?

לפי האברבנאל, גלות מצרים הייתה הקדמה הכרחית לגאולה ולקבלת התורה. גם בחיים, לעתים יש צורך בירידה ובמשבר, לצורך עלייה. אילו בני ישראל המשיכו לשבת בארץ ישראל לא היו מוכשרים ומחושלים די כדי לקבל את השינוי הגדול שבקבלת התורה. השעבוד במצרים זיכך אותם.

ניתן להוסיף כי היציאה מהעבדות במצרים מהווה מוטיב מרכזי ביהדות, המתבטא גם במצוות כגון המנוחה בשבת, חג הפסח, אהבת הגר (כי גרים הייתם בארץ מצרים), ועוד. גם בחיי מדינת ישראל מוטיב זה של מעבר מגלות או ממשבר, לעצמאות, כגון במעבר מיום השואה ויום הזיכרון לחילולי צה"ל, ליום העצמאות, מהווה חלק חשוב בחיי האומה.

לפי הרמב"ן, תנור העשן ולפיד האש מסמלים את השכינה - (נוכחות ה'), כמו במתן תורה, שבו התגלה ה' בהר סיני בענן ובאש.

וְעָבְדוּם, וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת, שָׁנָה. הֲאֵם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיוּ בַּמִּצְרַיִם 400 שָׁנָה?

לפי החישובים אשר יובאו בספר שמות, לפי רוב המפרשים הם היו במצרים רק 210 שנה. את דרך החישוב הזה נציג בספר שמות. הכוונה של התורה היא כנראה שהם יהיו במצרים עד כ- 400 שנה לאחר ברית בין הבתרים - (ולפי ספר שמות, יב, מ, 430 שנה). ראינו דוגמא דומה לכך בבראשית ו, ג שבו נאמר: וַיֹּאמֶר ה' לֹא יִדּוֹן רוּחִי בְּאָדָם לְעֹלָם בְּשָׂגֶם הוּא כְּשׁוֹר וְהָיוּ יָמָיו מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה". שם הפירוש הוא שהמבול יבוא 120 שנה לאחר האמירה.

יחד עם זאת, יש המפרשים שבני ישראל אכן שהו במצרים 430 שנה. גם את דעתם נביא בספר שמות.

הארץ המוכטחת

בַּיּוֹם הַהוּא, פָּרַת ה' אֶת אֲבָרָם בְּרִית לֵאמֹר: לְזַרְעֲךָ, נָתַתִּי אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת, מִנְּהַר מִצְרַיִם, עַד הַנְּהַר הַגָּדֹל נְהַר פָּרַת. אֶת הַקִּינִי, וְאֶת הַקִּנְזִי, וְאֶת הַקַּדְמֹנִי. וְאֶת הַחֲתִי וְאֶת הַפְּרִזִּי וְאֶת הַרְפָּאִים. וְאֶת הָאֲמֹרִי, וְאֶת הַכְּנַעֲנִי, וְאֶת הַגְּרִגְשִׁי, וְאֶת הַיְבוּסִי.
(בראשית טו, יח-כא)

מהם גבולות הארץ המובטחת לאברם, והאם צאצאי אברם אכן ירשו את כל השטח הזה?

ראו מפה של הארץ המובטחת בסוף הפרק. בסוף תקופת דוד המלך ובתקופת שלמה, הגבולות אכן השתרעו מגבול מצרים ועד נהר פרת. יש אומרים שבאחרית הימים גבולות הארץ יגיעו לגבולות ההבטחה.

סיכום פרק טו

ראינו בפרק זה את הבטחת הזרע לאברם, אשר חשש שאליעזר, בן משק ביתו, יירש אותו ואת הארץ. נכרתה ברית בין הבתרים בין הקב"ה לאברם, בצורה של חזיון דרמטי של מעבר כביכול של השכינה בין בתרי קרבנות בהמות. ניתנה גזירת גלות על צאצאי אברם ובשורת גאולה ממנה. שרשרת הגלויות והגאולות מלווה מאז את עם ישראל.

“הארץ המובטחת” לאברהם, יצחק ויעקב - לפי גישה מכסימליסטית. מקור: inn.co.il/Forum/Forum.aspx/t698730. מעלה לא ידוע.

למעשה ניתן לומר שלולא אובדן עשרת השבטים, השואה באירופה והתבוללות במשך הדורות, העם היהודי היה אמור למנות עשרות מיליוני נפשות, הזקוקות לארץ בגודל מתאים.

ממלכת דוד ושלמה – הממלכה המאוחדת

גבולות ממלכת דוד ושלמה המלך 1077 - 997 לפנה"ס. רוב שטחי ירדן וסוריה שנכללו בגבולות אלה נכבשו בימי דוד והיו תחת שליטה כלכלית, (למשל גביית מסים), אך לא היו חלק מהממלכה המרכזית. מקור:

commons.wikimedia.org/wiki/File:Kingdom_of_Israel_1020_he. Svg.

הכין: RobertoReggi

פרק טז - אברם לוקח את הגר, שפחת שרי, לאישה שניה; זלזולה של הגר בשרי; ענוי הגר ע"י שרי ובריחת הגר; מהו מלאך?; הופעת המלאך והבשורה להגר על לידת ישמעאל, פרא האדם.

אברם לוקח את הגר שפחת שרי, לאישה שניה; זלזולה של הגר בשרי ותגובת שרי

וְשָׂרִי אִשְׁתְּ אַבְרָם, לֹא יֵלְדָה לוֹ; וְלֵהָ שִׁפְחָה מִצָּרִית, וְשָׁמָּה הֵגֵר. וַתֹּאמֶר שָׂרִי אֶל אַבְרָם: הֲנִינִי נָא עֲצָרְנִי ה' מִלְּדָת - בֵּא נָא אֶל שִׁפְחָתִי, אוֹלִי אֲבֹנָה מִמֶּנָּה; וַיִּשְׁמַע אַבְרָם, לְקוֹל שָׂרִי. וַתִּקַּח שָׂרִי אִשְׁתְּ אַבְרָם, אֶת הַגֵּר הַמִּצְרִית שִׁפְחָתָהּ, מִקֶּץ עֶשְׂרִים שָׁנִים לְשִׁבְתְּ אַבְרָם בְּאֶרֶץ כְּנָעַן; וַתִּתֵּן אֹתָהּ לְאַבְרָם אִישָׁהּ, לוֹ לְאִשָּׁהּ. וַיָּבֵא אֶל הַגֵּר וַתִּהְיֶה וַתֵּרָא פִי הָרְתָהּ וַתִּקַּל גְּבֻרָתָהּ בְּעֵינֶיהָ. וַתֹּאמֶר שָׂרִי אֶל אַבְרָם: חֲמָסִי עָלֶיךָ אֲנֹכִי נָתַתִּי שִׁפְחָתִי בְּחִיקָךָ וַתֵּרָא פִי הָרְתָה וַאֲקַל בְּעֵינֶיךָ יִשְׁפֹּט ה' בֵּינִי וּבֵינֶיךָ. (בראשית טז, א-ה)

למה שרי מתייחסת כך לאברם? הרי היא זו שנתנה את הגר לאברם כאישה שנייה בכוונה שתכנס להריון. למה היא כועסת עכשיו?

לפי רש"י, היא התלוננה על כך שאברם לא התפלל עליה אלא רק על עצמו שייוולד לו בן וגם שהוא ראה איך שרה מתבזה בפני הגר ושתק.

האם לדעתך התנהגות שרי מוצדקת?

ניתן להצדיק זאת. אמנם שרי יכלה "להשתיק" את הגר ו"לשים אותה במקומה" מבלי להאשים את אברם, אך מאחר שהיא נתנה את הגר לאברם כאישה שנייה, לא היה ראוי לנהוג כך מבלי קבלת רשות מאברם.

האם נראה שהיום אישה המבקשת להיכנס להריון תסכים שמשרתת שלה תהפוך לאשתו השנייה של בעלה, בכוונה שתלד לו ילדים?

היום דברים כאלה לא קורים, במיוחד במדינות המערב שבו הביגמיה היא בלתי חוקית. כנראה שהשפחה אז נחשבה כ"רכוש" הגבירה ולכן היא הייתה רשאית להחליט לפעול כך. הייתה גם אמונה ש"תיבנה ממנה".

עינוי הגר ובריחת הגר מפני שרי

וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל שָׂרִי הֲנִינִי שִׁפְחָתְךָ בְּיָדְךָ, עֲשִׂי לִּי הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ; וַתַּעֲנֶה שָׂרִי וַתִּבְרַח מִפְּנֵיהָ. (בראשית טז, ו)

איך אברם היה מסוגל למסור כך את הגר לשרי שתעשה לה הטוב בעיניה? הרי היה די ברור איך שרי תתייחס אליה.

יתכן שאברם לא ציפה ששרי תענה את הגר אלא רק תגער בה ותטיל עליה מרות. לפי רש"י העיניניים של שרי גרמו להגר להפיל את הוולד.

האם לדעתך התנהגות זו של שרי מוצדקת?

יתכן ששרי קצת הגזימה. לרמב"ן ביקורת נוקבת על שרי והוא כותב: "חטאה אמנו בעינוי זה, וגם אברהם בהניחה לעשות כן, ושמע ה' אל עניה ונתן לה בן שיהא פרא אדם לענות זרע אברהם ושרה בכל מיני העינוי". זה יכול להסביר מדוע נולד לאברהם אבינו, בעל מדת החסד, דווקא "פרא אדם, ידו בכל ויד כל בו". יחד עם זאת, יש מפרשים שה"עינוי" של שרי לא היה פיזי, אלא החזרת הגר ממעמד של אשת אברם למעמדה המקורי של שפחתה, כתגובה לגאוותנותה לאחר שניסתה לתפוס את מקומה של שרי כאישה הגבירה. היה בכך פגיעה קשה בהגר. מי כמונו יודע כמה קשה לרדת ממעמד שהתרגלנו אליו. גם מתגובת אברם "הנה שפחתך בידך" ומפניית המלאך - "הגר שפחת שרי", אפשר להבין שאכן הייתה כאן הורדה במעמד. נראה בהמשך תימוכין נוספים לכך שהעינוי היה מילולי ורגשי בלבד.

הופעת המלאך להגר והבשורה על לידת ישמעאל, פרא האדם; לידת ישמעאל

וַיִּמְצְאָהּ מֵלֶאךָ ה' עַל עֵין הַמַּיִם בְּמִדְבָּר עַל הָעֵין בְּדֶרֶךְ שׁוּר. וַיֹּאמֶר: הֲגַר שְׁפַחַת שְׂרִי, אִי מִזֶּה בָּאת וְאֵנָה תֵלְכִי? וַתֹּאמֶר מִפְּנֵי שְׂרִי גְבֵרְתִי אֲנֹכִי בְּרַחַת. (בראשית טז, ז-ח)

מה זה מלאך? האם היום יש מלאכים ואם כן באיזה צורה הם מורגשים?

בדרך כלל "מלאך" בתורה פירושו "שליח" הפועל בעולם, המקשר בין ה' לברואים. אולי אפשר לדמות את המלאך לממשק המתרגם שפת מכונה של מחשב לשפה אנושית או למולקולת RNA המתרגם את קוד ה-DNA באמצעות הרוכזומים, ליצירת חלבונים. כך ה"מלאך" מאפשר למוחו של בן אנוש לקלוט ולהבין את המסרים הנשלחים מהאל, לעתים דרך חלום או חזיון. יתכן שהמסר הגיע דרך גלי רדיו וכדומה, ואז אפשר להגדיר את הגל כמלאך.

המלאך יכול להופיע בצורה של כוח בטבע כגון רוח, אש וכו' או כדמות הדומה לחיה או לבן אדם. יתכן שכאן המלאך הופיע כאמצעי להעברת חזיון נבואי להגר, ובדמות אדם – כעין נביא, כך שיכלה לתקשר אתו. אם הרוח, האש וכוחות טבע אחרים הפועלים בעולם מוגדרים כמלאכים, אזי מלאכים כמובן קיימים ומורגשים גם היום.

וַיֹּאמֶר לֵה מְלֹאךְ ה': שׁוּבִי אֶל גְּבֻרָתְךָ, וְהִתְעַנִּי תַחַת יְדֵיךָ. (בראשית טז, ט)

האם לפי דברי המלאך, התנהגות שרי מוצדקת?

אין ספק שכן, אחרת המלאך לא היה מחזיר את הגר להתענות תחת ידי שרי. זה גם מרמז על כך שהעינוי היה רגשי ולא פיזי, לא נעים אך נסבל.

וַיֹּאמֶר לֵה מְלֹאךְ ה': הֲרַבָּה אַרְבָּה אֶת זַרְעֲךָ וְלֹא יִסְפַּר מְרַב. וַיֹּאמֶר לֵה מְלֹאךְ ה': הֲנָדָה הָרָה וְיִלְדָתָ בֶן וְקָרָאת שְׁמוֹ יִשְׁמַעְאֵל, כִּי שָׁמַע ה' אֶל עֲנָנְךָ. וְהוּא יִהְיֶה פְּרָא אָדָם, יָדוֹ בְּכָל יוֹד כָּל בּוֹ וְעַל פְּנֵי כָל אֲחֵיו יִשְׁפֹּן. (בראשית טז, י-יב)

האם אין סתירה בין משמעות שמו של ישמעאל, לבין תכונותיו - פרא אדם, ידו בכל ויד כל בו? האם תכונות אלו התממשו?

אין סתירה, השם ישמעאל מתייחס לשמיעת ה' את ענייה ותחננוניה של הגר – האל שומע. לגבי תכונותיו, אם הישמעאלים מזוהים כיום עם ערבים מוסלמים, אנחנו רואים שמאז תחילת תקופת האסלאם, המוסלמים תוקפים ונלחמים עם בני הדתות האחרות במטרה לכובשם ואף עם בני דתם (ראו מלחמת אירן - עירק, עירק - כוויט, דעא"ש נגד כולם, המלחמה בסוריה, מעשי רצח אצל ערביי ישראל, ומעשי הטרור סביב העולם).

מצד שני משמעות המילה "אסלאם", היא התמסרות מלאה ושלמה לאל – השלמה, הכנעה - לאו דווקא בצורה אלימה, אך הוא המתורגם היום ע"י מוסלמים קיצוניים, בצורה מעוותת, לקנאות דתית אלימה ורצחנית. על כן, רואים שתכונותיו המובאות בתורה התממשו.

אגב, ישנם גדולי ישראל שנקראו בשם ישמעאל – רבי ישמעאל בן אלישע, כהן גדול בסוף ימי בית שני ומעשרת הרוגי מלכות; רבי ישמעאל בן אלישע גם הוא – תנא בדורו של רבי עקיבא; התנא רבי ישמעאל בן רבי יוסי, מימי רבי יהודה הנשיא.

וַתִּקְרָא שֵׁם ה' הַדְּבָר אֱלֹהֵי, אֵתָהּ אֵל רְאִי - כִּי אֶמְרָהּ, הֲגַם הָלַם רְאִיתִי אַחֲרֵי רְאִי. עַל כֵּן קָרָא לְבָאָר, בָּאָר לַחֵי רְאִי, הִנֵּה בֵּין קִדְשׁ וּבֵין פְּרָד. (בראשית טז, יג-יד)

מה פירוש השם אֵל רְאִי ומדוע קראה הגר לה' בשם זה?

לפי רש"י, הכוונה - "האל הרואה את עלבוני" או האל (המלאכים) שהייתי רואה בבית אברם. לפי הספורנו היא התכוונה בכך להודות לה' ולשבח אותו.

וּתְלֵד הַגֵּר לְאַבְרָם בֶּן, וַיִּקְרָא אַבְרָם שֵׁם בְּנוֹ אֲשֶׁר יֵלְדָה הַגֵּר, יִשְׁמַעְעָל. אַבְרָם בֶּן
שָׁמְנִים שָׁנָה וְשֵׁשׁ שָׁנִים בְּלֶדֶת הַגֵּר אֶת יִשְׁמַעְעָל לְאַבְרָם. (בראשית טז, טו-טז)

למה שמו של אברם מוזכר שוב בסוף הפסוק?

אולי כדי להדגיש שכולם הכירו בכך שהגר ילדה את ישמעאל לאברם ולא למישהו אחר ושלא
הלעזו דברים, שכן היו שסברו שאברם הוא עקר ולא דווקא שרי.

סיכום פרק טז

בפרק זה הכרנו את המשמעות של היות עבד או שפחה בימי קדם. הם היו בעצם רכוש האדון או הגבירה, עד כדי מסירת שפחה לגבר לצורך הולדה, מבלי לשאול לדעתה. כידוע, עבדות בסגנון זה התקיימה בגלוי בארה"ב עד המאה ה-19, ומתקיימת במקומות נידחים עד היום. ראינו שהייתה הצדקה לעינוי המילולי/רגשי של הגר ע"י שרי מאחר שזלזלה בה וניסתה "לתפוס את מקומה". פגשנו לראשונה את המלאך, המהווה שליח או אמצעי קישור בין האלוקים לאדם, דרך חיזיון נבואי, ואשר הופיע להגר השפחה דווקא. קראנו על לידת ישמעאל, ש"ידו בכל ויד כל בו".

פרק יז - התגלות ה' אל אברם, דרישתו שיהיה תמים והקמת הברית אתו דרך המילה; שנוי שם אברם לאברהם ומשמעות שנוי שם; צווי ברית המילה ומשמעות הברית; שנוי שם שרי לשרה; צחוק אברהם והבשורה על לידת יצחק, כנגד כל הסיכויים; מילת אברהם ומשפחתו.

התגלות ה' אל אברם כאל שדי, דרישתו שיהיה תמים, והקמת ברית אתו דרך המילה

וַיְהִי אַבְרָם בֶּן תְּשָׁעִים שָׁנָה וַתֵּשַׁע שָׁנָיִם, וַיֵּרָא ה' אֶל אַבְרָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו: אֲנִי אֵל שְׂדֵי, הַתְּהַלֵּךְ לִפְנֵי וְהָיָה תָּמִים. וְאַתָּנָה בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ וְאַרְבָּה אוֹתָךְ בְּמֵאד מְאֹד. וַיִּפֹּל אַבְרָם עַל פָּנָיו וַיְדַבֵּר אֵתוֹ אֱלֹהִים לֵאמֹר: אֲנִי הִנֵּה בְרִיתִי אִתָּךְ וְהָיִיתָ לְאָב הַמּוֹן גּוֹיִם.

(בראשית יז, א-ד)

מה פירוש הכינוי "אל שדי" ומה פירוש הציווי "התהלך לפני והיה תמים"? האם התמימות היא תכונה טובה? מדוע בא ציווי כזה?

משמעות הכינוי "אל", היא "תקיף, בעל היכולת, ובעל הכוחות כולם". ע"פ רש"י, "שדי" משמעו "שיש די באלוהותו לכל בריה" ואינו זקוק או חסר דבר". יש מפרשים "שדי" - "אלוהים שמתגלה בטבע ובנסים נסתרים". בהבנה שונה מזה, המילה "שדי" הכתובה על המזוזות, רומזת לראשי התיבות "שומר דלתות ישראל".

בביטוי "היה תמים" אין הכוונה ל"תמימות" כלשונונו היום, אלא כוונתו - "תשאף לשלמות שכלית ואמונה שלמה", כפי שהבורא הוא שלם, בדומה לביטוי "תם ונשלם". כמו כן, בספר דברים יח, יג, נצטוו בני ישראל: "תמים תהיה עם ה' אלוקיך".

פירוש אחר שניתן, שהתמימות תושג ע"י ברית המילה, המוזכרת בפסוק הבא, וְאַתָּנָה בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ. דווקא ההסרה של הערלה מהגוף, תהפוך אותך לשלם.

שנוי שם אברם לאברהם

וְלֹא יִקְרָא עוֹד אֶת שְׁמֵךְ אַבְרָם, וְהָיָה שְׁמֵךְ אַבְרָהָם, כִּי אָב הַמּוֹן גּוֹיִם נִתְּתִיךָ. הַפְּרִתִּי אִתָּךְ בְּמֵאד מְאֹד וְנִתְּתִיךָ לְגוֹיִם, וּמְלָכִים מִמֶּךָ יֵצְאוּ. וְהִקְמַתִּי אֶת בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעֶךָ אַחֲרַיִךְ לְדֹרֹתֶם לְבְרִית עוֹלָם - לִהְיוֹת לְךָ לְאֱלֹהִים וּלְזַרְעֶךָ אַחֲרַיִךְ. וְנִתְּתִי לְךָ וּלְזַרְעֶךָ אַחֲרַיִךְ אֶת אֶרֶץ מִגְרִיךָ, אֶת כָּל אֶרֶץ כְּנָעַן, לְאַחֲזַת עוֹלָם, וְהָיִיתִי לָהֶם לְאֱלֹהִים. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל אַבְרָהָם: וְאַתָּה אֶת בְּרִיתִי תִּשְׁמֵר אֶתָּה וּזְרַעֲךָ אַחֲרַיִךְ לְדֹרֹתֶם.

(בראשית יז, ה-ט)

מדוע ה' שינה את שמו לאברהם ומה משמעות השם?

ע"פ הקבלה, שנוי השם משנה גם את מהות האדם ששמו שונה, את מזלו ואת מגמת חייו. כנראה שתוספת האות "ה" לשמו, באה לסמל את המילה "המון" ומשמעות השם - "אב המון". במדרש קוהלת כתוב: "אברם אינו מוליד - אברהם מוליד; שרי אינה יולדת - שרה יולדת". גם היום יש הנוהגים להוסיף שם לאדם חולה, כגון השם "חיים" כרמז שיחיה.

ציווי ברית המילה ומשמעותה

זאת בריתי אשר תשמרו ביני וביניכם ובין זרעך אחריך, המול לקם כל זכר. ונמלתם את בשר ערלתכם, והיה לאות ברית ביני וביניכם. וכן שמנת ימים ימול לקם כל זכר לזרתיכם, וליד בית ומקנת כסף, מפל בן נכר אשר לא מזרעך הוא. המול ימול וליד ביתך ומקנת כסף, והייתה בריתי בבשרכם לברית עולם. (בראשית יז, י-יג)

למה דווקא המילה נבחרה לשמש את ברית בין צאצאי אברהם לבין ה'?

לפי הרמב"ם (מורה נבוכים, חלק ג, מח), נבחרה מקום הברית דווקא באיבר הגברי שהוא איבר התאווה המינית, כדי להגביל את התאווה ולהשתמש בה רק באופן שמותר ע"פ התורה - כלומר בקשרי נישואין. בהקשר זה נאמר בפסוק ה, "והפריתי אותך במאוד מאוד". רדיפת סיפוק מיני, שלא במסגרת נישואין, ע"י אדם שנימול לשם מצווה, מהווה סתירה למשמעות המצווה והפרה של הברית. טעם נוסף למילה הוא, כדי להבדיל בין גופו של צאצא אברהם לבין גופו של אדם אחר.

למה מלים דווקא ביום השמיני ללידה?

זוהי גזירת הכתוב, ללא טעם גלוי, אך במדרש ויקרא רבה כתוב שמעכבים את המילה, כדי שתעבור על הילוד שבת אחת לפני הברית. טעם נוסף המובא במסכת נדה, (לא, ב), שמחכים שיעברו שבעת ימי טומאת הלידה של היולדת, כמפורש בפרשת תזריע, לפני מילת בנה. נזכיר שע"פ התורה, המספר שבע, מסמל לעתים דברים טבעיים - שבעה ימי בראשית או ימים בשבוע, שבעה ימי טומאת נדה, שנת השמיטה, ספירת העומר - שבעה שבועות, חג הפסח שבעה ימים, חג הסוכות שבעה ימים, אבלות - שבעה ימים, וכו'. המספר שמונה, מסמל דברים רוחניים שמעל לטבע, כגון ברית מילה, שמיני עצרת אחרי סוכות - המיוחס לעם ישראל לעומת לא יהודים שהקרבנות בשבעת ימי הסוכות מיועדים להם.

טעם נוסף, המובא במדרש דברים רבה, שממתינים לתינוק עד שיהיה לו כח לעבור את המילה בשלום. טעם זה מובא ע"י הרמב"ם במורה נבוכים, ג, מט.

מחקרים הוכיחו שהיום השמיני הוא העיתוי הטוב ביותר למילה בו מגיע לשיא הפעילות, מנגנון קרישת הדם הנוצר בכבד, (ע"פ ד"ר אילה אברהמוב במאמרה "בעיות קרישה ודמום ביילוד", (אסיא, כרך ג, עמ' 384).

וְעָרַל זָכָר אֶשֶׁר לֹא יִמּוֹל אֶת בְּשׁוֹר עַרְלָתוֹ, וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמּוּיָהּ, אֶת בְּרִיתִי הַפֶּר. (בראשית יז, יד)

מה הכוונה במילים "נכרתה הנפש ההיא מעמיה", למי שלא נימול?

לפי רש"י, מי שיבחר, לאחר שגדל, שלא להימול, ימות ערירי ולפני זמנו. לפי הרמב"ם, מי שבחר במשך כל ימי חייו שלא להימול, נפשו תיכרת לאחר מותו, מחיי העולם הבא.

אכן ידוע שהמילה מונעת מחלות מין ומשפרת את ההיגיינה של הגבר. במלחמת העולם השנייה דאגו צבאות בעלות הברית שנלחמו בצפון אפריקה, למול חיילים, כדי למנוע מחלות זיהומיות באיבר המין. ע"פ מחקרים, הערלה פגיעה במיוחד לתקיפה ע"י נגיפים זיהומיים. פרטים ב"תוספת".

מחקרים גילו כי ברית מילה מפחיתה את הסיכון להתפתחות דלקת בדרכי שתן (UTI), כגון דלקת בשלפוחית שתן, את הסיכון ללקות בסוגים מסוימים של מחלות המועברות במגע מיני, כגון איידס או סרטן האיבר. לעומת זאת, הסיכוי לגרימת נזק גופני לתינוק הנימול, הינו אפסי.

ברור כי אלה אינן הסיבה למתן המצווה, אלא יתרונות מקיומה, (כעין בונוס), העולים בהרבה על חסרונות או סיכונים אפשריים.

שנוי שם שרי לשרה

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל אַבְרָהָם: שְׂרֵי אִשְׁתְּךָ, לֹא תִקְרָא אֶת שְׁמָהּ שְׂרֵי, כִּי שְׂרָה שְׁמָהּ. וּבְרַכְתִּי אֹתָהּ וְגַם נִתְּתִי מִמֶּנָּה לְךָ בֵּן וּבְרַכְתִּיהָ, וְהָיְתָה לְגוֹיִם, מֶלְכֵי עַמִּים מִמֶּנָּה יִהְיוּ. (בראשית יז, טו-טז)

למה ה' שינה את שם שרי?

גם כאן נוספה האות "ה", אמנם תוך הורדת האות "י", אולי כדי לסמל "המון" או ריבוי. משמעות "שרה" היא גם "שררה" בדומה לשם נכדה "ישראל", "פי שְׂרִיָּתָ עִם אֱלֹהִים וְעַם אֲנָשִׁים, וְתוֹכַל", (בראשית לב, כט).

צחוק אברהם והבשורה על לידת יצחק, כנגד כל הסיכויים

ויפל אברהם על פניו ויצחק, ויאמר בלבו, הלא בן מאה שנה יולד ואם שרה הבת תשעים שנה תלד? ויאמר אברהם אל האלהים: לו ישמעאל יתנה לפניך? ויאמר אלהים: אבל שרה אשתך ילדת לך בן, וקראת את שמו יצחק, ונקמתי את בריתי אתו לברית עולם לנרעו אחריו. (בראשית יז, יז-יט)

איך אברהם הרשה לעצמו לצחוק ולפקפק בהבטחת ה'?

ע"פ המפרשים, הצחוק של אברהם היה צחוק של שמחה, באופן ספונטני. הוא לא פקפק בהבטחה אלא הביע פליאה על הנס העומד להתרחש, שאישה בת תשעים תלד. הוא נצטווה לקרוא לבנו יצחק על שם הצחוק והנצחת הצחוק של אברהם, בצורה מכובדת, דרך שם בנו, מוכיחה שלא היה זה צחוק של לגלוג.

ולישמעאל שמעתיך הנה ברכתי אתו והפרייתי אתו והרביתי אתו במאד מאד - שנים עשר נשיאם יוליד, ונתתיו לגוי גדול. ואת בריתי אקים את יצחק, אשר תלד לך שרה למועד הזה, בשנה האחרת. ויכל לדבר אתו ויעל אלהים מעל אברהם. ויקח אברהם את ישמעאל בנו ואת כל ילידי ביתו ואת כל מקנת פספו, כל זכר באנשי בית אברהם, וימל את בשר ערלתם, בעצם היום הזה כאשר דבר אתו אלהים. (בראשית יז, כ-כג)

האם הכוונה שאת הברית יקים ה' גם עם יצחק או רק עם יצחק?

בבראשית כ"ה, ו, נאמר: "ולבני הפילגשים אשר לאברהם, נתן אברהם מתנת; וישלחם מעל יצחק בנו, בעונו חי, קדמה, אל ארץ קדם". על כן ברור שהכוונה שהברית תוקם רק עם יצחק. ישמעאל יירש חבל ארץ אחר, כמובא בפרק כה. את הסיבה להוצאת ישמעאל מהברית, נראה בהמשך.

מילת אברהם והקושי בה; מילת ישמעאל ובני בית אברהם

ואברהם בן תשעים ותשע, שנה: בהמלו, בשר ערלתו. וישמעאל בנו, בן שלש עשרה שנה, בהמלו את בשר ערלתו. בעצם היום הזה, נמול אברהם, וישמעאל בנו. וכל אנשי ביתו יליד בית, ומקנת פספ מאת בן נכר, נמלו אתו. (בראשית יז, כד-כז)

איך אברהם היה מסוגל לעבור ברית מילה בגיל מופלג כזה ומי מל אותו?

ע"פ המדרש, לאברהם לא היה קל לעמוד בניסיון ברית המילה והוא התייעץ עם רעיו אשכול, ענר וממרא האם לעבור אותה. הוא מל את עצמו בלי הרדמה - ניסיון קשה ביותר! העובדה שהוא אכן נימול, למרות הקושי והכאב, מראה שוב את עוצמת אמיתות הנבואה שקיבל. אילו הטיל ספק באמיתות הנבואה, לא היה נימול.

האם המילה הייתה נהוגה לפני תקופת אברהם?

ע"פ תעודות מצריות מלפני שנת 2000 לפנה"ס, אכן חלק מהגברים עברו ברית מילה. בחינת מומיות מצריות העלתה שחלקן נימולו. החידוש כאן הוא בחובה בכך שחלה על כל צאצאי אברהם והברית הכרוכה בה ולא בעצם התופעה.

באיזה גיל נימולים המוסלמים?

האסלאם אינו קובע גיל למילה, אלא מחייב לערוך את המילה לפני שהילד יגיע לבגרות, בערך בגיל 13, (כמו ישמעאל). המילה מבוצעת בגילאים שונים בתרבויות שונות. לרוב, המילה מבוצעת בין היום השביעי ליום הארבעים ללידה.

סיכום פרק יז

הכרנו את המושג "אל שדי" ככינוי נוסף לאל, שיש די באלוקותו לכל בריה והמתגלה בטבע ואת מידת התמימות שנדרשה מאברהם. הכרנו את משמעות שינוי שמות אברם ושרי, כדי ששמותיהם יבטאו "המון" או "ריבוי". הבנו קצת את נושא ברית המילה והקשר בינה לבין ריסון והגבלת התאוה המינית. ראינו שאברהם אבינו היה מסוגל גם לצחוק מרוב פליאה ואושר על הבשורה של הולדת בן משותף לו ולשרה, אחרי שבדרך הטבע הסיכוי לכך היה אפסי.

הרעיון המרכזי של פרשת לך לך

הרעיון המרכזי הוא ללא ספק דמות המופת של אברהם והתנהלותו, תוך עמידה בניסיונות, מול פרעה, ארבעת המלכים ומצוות ברית המילה. צדקותו של אברהם היא שזיכתה אותו בארץ הקודש.

תוספתאזכור שמות אברהם, ישראל, ועשו בלוחות מהמאה ה-15 לפנה"ס?

העיר אֶבְלָה שבשטחי סוריה של ימינו, ידועה מעדויות רבות כעיר ממלכה חשובה לאורך האלף השלישי לפנה"ס ועד קרוב לאמצע האלף השני לפנה"ס. בחפירות שנערכו בה בשנות ה-70 של המאה ה-20 נמצא ארכיון ובו למעלה מ-20,000 לוחות חמר ועליהן כתובות בכתב היתדות, בשפה השומרית ובשפה נוספת, ייחודית לאתר שכונתה בשם: "אבלאית". בין שלל הממצאים נמצאו השמות "עבר אום" (עבר?, מאבותיו של אברהם), "אב ר אום" (=אברם/אברהם?), "איס ר איל (ום)" (ישראל? שמו הנוסף של יעקב, נכדו של אברהם), "א ס או" (עשו?, נכדו של אברהם), וכן שמות של אתרים גיאוגרפיים, המוכרים מן המקרא: כנען, חרן, גבל, חצור ועוד. המקור: ויקיפדיה: אברהם.

באחד הלוחות מונה כערים המצויות ביחסי מסחר עם Ebla את חמש הערים "סדום, עמורה, אדמה, צבויים, וצוער. כמו כן, מוזכרת בלוחיות Ebla גם העיר שלם, ובנפרד ממנה, ירושלים.

היות והלוח הנ"ל מתוארך ל-2,300 לפנה"ס בערך, יש לנו עדות על קיום ממשי של אותן ערים עוד לפני תקופת האבות.

מספר לוחיות (כלומר: Tablets) נמצאות במוזיאון הבריטי. כפי שפירסם Theophilus Pinches ב-1897, לוחיות אלה מתארות מלחמה רחבת היקף שבה הוביל מלך עילם ששמו Kudur laghamar ברית, שבה השתתפו גם שליטים בשם Eri Aku וכן Tud ghula.

באופן טבעי, Pinches הציע לזהות את Kudur laghamar מלך עילם עם כדרלעומר המקראי. Eri Aku מלך Larsa מזוהה כ"אריוך מלך אלסר", ואילו "תדעל מלך גויים" מזוהה כשליט האמורי Tud ghula. לפי החוקרים, אלה מלכו באמצע המאה ה-21 לפנה"ס, (אך יתכן שמלכים עם אותם שמות מלכו גם מאוחר יותר. לפי הדעה שבני ישראל אכן שהו במצרים 430 שנה, כפי שנכתב בספר שמות, הרי שאברהם אבינו חי במאה ה-21 לפנה"ס).

מקור: tapuz.co.il/forums/articles/article/433/24922, פורום ערוץ_ההיסטוריה

למרות הדיון הסוער: ברית מילה זה דווקא בריא

healthy.walla.co.il/item/2736407, 09 באפריל 2014.

סקירת מחקרים חדשה קובעת באופן חד משמעי שעל אף הירידה באחוזי ניתוחי מילה בעולם, היתרונות הרפואיים של המילה גבוהים משמעותית מהחסרונות.

בשנים האחרונות מתרבים המתנגדים בארץ ובעולם לקיום טקס ברית המילה. אבל סקירה של מספר מחקרים שהתפרסמו לאחרונה מראה כי היתרונות של ברית המילה דווקא גדולים מחסרונותיה.

אחד מהמחקרים אף מצא כי אחוז האמריקאים בגילאי 14 עד 59, שעברו ברית מילה עלה מ- 79% ל- 81% בעשור האחרון, זאת בהשוואה לירידה של 6% שנרשמה אצל תינוקות מאז שנות ה- 60.

מסקנות המחקר הראו כי היתרונות של ברית המילה, ביניהן צמצום של זיהומים במערכת השתן, סרטן הערמונית ומחלות מין, עולות על הסיכונים של דימום או זיהום שעלולים להתרחש בתהליך ברית המילה.

מחקרים אחרים מצאו כי אין לברית מילה השפעה על תפקודים מיניים והנאה מקיום יחסי מין. עוד נמצא כי כמחצית מאלו שלא עברו ברית מילה יזדקקו במהלך חייהם לטיפול הקשור בעורלה.

מחקר אחר שנערך על ברית המילה קבע כי אם אחוזי ברית המילה יצטמצמו ל- 10%, כמו הנתונים ברוב מדינות אירופה, להוצאות הרפואיות הישירות העולמיות של לידה יתווספו 4.4 מיליארד דולר לעשור.

“ברית מילה שקולה לחיסונים אצל ילדים”, הסביר פרופסור בריאן ג' מוריס מאוניברסיטת סידני שניהל את אחד המחקרים. “כמו שיש מתנגדים לחיסון תינוקות, יש מתנגדים למילת בנים, אבל הטיעונים שלהם הם רגשיים ולא מדעיים, כך שהמסקנה היא שלא ניתן להסכים איתם”.

לעומת זאת, באוגוסט 2012 פסק לראשונה בקביעה תקדימית בית המשפט בעיר קלן שבגרמניה כי ברית מילה מהווה פגיעה בשלמות הגוף.

גם בישראל מתקיים בשנים האחרונות דיון עירני האם מילת תינוקות היא הכרחית או נובעת מציווי המסורת היהודית, אך יחד עם זאת רוב ההורים בוחרים לבצע אותה וכ- 85 אלף מילות מתקיימות בישראל בשנה.

הנחיות חדשות בארה"ב ממליצות - בצעו ברית מילה

ynet.co.il/articles/0,7340,L_4598832,00.html

ד"ר איתי גל, פורסם: 02.12.14.

המרכז לבקרת מחלות האמריקני (CDC) פרסם טיוטה של נייר עמדה בו הוא קובע כי התועלת בברית מילה עולה על הסיכון. לדברי הארגון, ביצוע ברית מילה עוזר למניעת הדבקה במחלות מין ובאיידס, ועשוי למנוע כ- 300 אלף מקרי מוות בשנה.

ברית מילה חשובה ומגינה בפני מחלות קטלניות: כך קובע המרכז הגדול בעולם לבקרת מחלות, ה- CDC האמריקני, בטיטת הנחיות חדשה שתפורסם בקרוב. מומחי המרכז, שהסתמכו על מחקרים מהשנים האחרונות, קובעים כי הטקס היהודי מפחית את סיכון ההדבקה ממחלות מין ומאיידס.

חשיבות ברית המילה בהגנה מפני מחלות מידבקות ידועה כבר שנים ארוכות. על פי ההערכות סיכון ההדבקה המופחתת בקרב גברים נימולים נעוץ במבנה הערלה. השכבה הפנימית של הערלה, המוקוזה, מכילה תאים הפגיעים לנגיף האיידס. אצל גברים שאינם נימולים הערלה ארוכה יותר, ולכן קל לנגיף לשהות בשכבה הפנימית ולעבור הלאה.

בהנחיות החדשות של ה- CDC נכתב כי "העדויות המדעיות ברורות ומצביעות על כך שהיתרונות בברית המילה גדולים מהחסרונות". לדברי מומחי המרכז, חיידקים ונגיפים גדלים תחת הערלה ומגבירים את סיכון הגבר להעביר מחלות לבנות או בני הזוג עמם הוא מקיים יחסי מין.

ה- CDC החל לעבוד על ההנחיות כבר לפני שבע שנים, בעקבות מחקרים שבוצעו באפריקה שהראו כי ברית המילה עשויה לעצור את התפשטות נגיף האיידס.

למרות זאת, מועצת אירופה, שבה מיוצגות רוב מדינות היבשת, קבעה כי ברית המילה מהווה הפרה של זכויות אדם, משום שיש בה פגיעה בגופם של ילדים שלא על דעתם. בארגונים היהודיים חוששים מגל חקיקה בעקבות ההחלטה: "המלחמה נגד מילה ושחיטה מסתירה מאחוריה את האנטישמיות החדשה"

ה- CDC צפוי לפרסם את טיוטת ההנחיות בימים הקרובים לעיני הציבור, שיוזמן לחוות את דעתו ב- 45 הימים הבאים, לפני שיצא מסמך ההנחיות הסופי הרשמי בתחילת השנה האזרחית הקרובה.

בשנת 2007 כבר יצא ארגון הבריאות העולמי בהמלצות דומות שהתבססו על מחקר שנערך בקניה וכלל אלפי גברים, בו נמצא כי שיעור ההדבקה בקרב גברים נימולים נמוך ב - 51% עד 60%. על כל 10 גברים לא נימולים שנבדקו באיידס, נדבקו רק שלושה מבין הנימולים. התוצאות היו כה דרמטיות וחד משמעיות, עד כי הניסוי הופסק תשעה חודשים לפני סיומו, בטענה כי הממצאים ברורים עד כדי כך שאין זה מוסרי להמשיך במחקר מבלי להזהיר את הנבדקים שאינם נימולים על הסיכון שעומד בפניהם.

במחקר נוסף אותו ערכו חוקרי אוניברסיטת ג'ון הופקינס בארצות הברית נבדקו 12 אלף תושבים מהעיר רקאי שבאוגנדה. החוקרים מצאו כי גברים שנימולו ונדבקו בנגיף האיידס, היו בסיכון מופחת של 30% להדביק את בנות זוגם בנגיף. עוד נמצא כי ברית המילה מפחיתה את סיכון ההדבקה ממחלות מין אחרות כמו טריכומונס או וגינוזיס חיידקי, אך לא מפני עגבת, זיבה או כלמידיה.

מניתוח סטטיסטי של המחקרים הקודמים סבורים החוקרים כי בשני העשורים הקרובים ברית המילה עשויה למנוע שני מיליון הדבקות בנגיף ה - HIV וכ - 300 אלף מקרי מוות. בשנה שעברה נדבקו בנגיף הקטלני 2.8 מיליון אנשים באפריקה, ומתו מהמחלה 2.1 מיליון אנשים.

בהתבסס על הנתונים הללו קבע ארגון הבריאות העולמי כי ברית מילה היא אמצעי התערבות נוסף המפחית את שיעור ההדבקה בגברים. עם זאת הדגישו המומחים כי הנתונים עשויים להיות שונים בין מדינה למדינה. כך, למשל, במקומות בהם שכיחות האיידס גבוהה בקרב עובדי תעשיית המין ונרקומנים, המילה עשויה שלא להשפיע על סיכון ההדבקה.

במחקר הגדול מסוגו שבדק יותר מ - 40,000 גברים, הגיעו חוקרים באוסטרליה למסקנה אחת: ברית המילה לא משפיעה על הרגישות או ההנאה במהלך קיום יחסים.

צחוק יהודי

איש אחד הולך ברחוב בשכונת מאה שערים. לפתע הוא שם לב ששעונו התקלקל. הוא מחפש סביבו מקום בו אפשר לתקן את השעון וממש במקרה הוא מוצא חנות שבחלון הראווה שלה יש שעון גדול. הוא נכנס לחנות ומבקש שיתקנו לו את השעון. אומר לו בעל הבית: "סליחה, אבל אני בכלל לא מתעסק עם שעונים, אני מוהל". "אז למה יש בחלון הראווה שלך שעון?" שואל האיש.

"נו, ומה רצית שאני אשים שם?"...

זוג נשוי הולך ברחוב שנה אחרי החתונה ופוגש את הרב שקידש אותם בחתונה.
 הרב שואל: "תגידו - יש לכם כבר ילדים?"
 הזוג: "עדיין לא...". הרב: "טוב, אני במקרה נוסע לקבר הבבא סאלי ואדליק שם נר עבורכם.

כעבור ארבע שנים הרב פוגש שוב את האישה. הוא שואל אותה: "נו, יש כבר ילדים?"
 האישה: "כן, תאומים ושלישיה..". הרב: "ואיפה בעלך?"
 האישה: "הלך לכבות את הנר.."

שבויי מלחמה - גורל בנו ובתו של רבי ישמעאל בן אלישע, כהן גדול
 מסכת גיטין, נח, א.

בנו ובתו של רבי ישמעאל, כהן גדול, נשבו לשני אדונים ברומא. לימים נזדמנו האדונים במקום אחד. זה אומר: יש לי עבד שאין כיופיו בכל העולם, וזה אומר: יש לי שפחה שאין בכל העולם כולו כיופייה. אמרו: בוא ונשיאם זה לזה ונתחלק בוולדות. הכניסום לחדר חשוך בלילה. זה ישב בקרן זוית זה וזו ישבה בקרן זוית. זה אומר, אני כהן בן כוהנים גדולים אשא שפחה? וזאת אומרת, אני כוהנת בת כוהנים גדולים, אנשא לעבד? ובכו כל הלילה. כיון שעלה עמוד השחר הכירו זה את זה ונפלו זה על זה וגעו בבכיה עד שיצאה נשמתן. עליהם קונן ירמיה "על אלה אני בוכיה, עיני עיני יורדה מים" (איכה א).

פרשת וירא

פרק יח - התגלות ה' אל אברהם באלוני ממרא והגעת שלושת ה"אנשים"; הכנסת האורחים המופלאה של אברהם; ויכוח שרה בעניין צחוקה; מתי מותר לשקר; סיבת גילוי גורל סדום מראש לאברם; משא ומתן אברהם, רודף הצדק, עם ה' על גורל סדום; מתי מוצדק עונש קולקטיבי?

התגלות ה' אל אברהם באלוני ממרא והגעת שלושת "האנשים"

וַיֵּרָא אֵלָיו ה', בְּאֲלוֹנֵי מְמֵרָא, וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח הָאֵהָל, כַּחַם הַיּוֹם. וַיֵּשֶׂא עֵינָיו, וַיֵּרָא, וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אַנְשִׁים נֹצְבִים עָלָיו; וַיֵּרָא, וַיֵּרֶץ לְקִרְאתָם מִפֶּתַח הָאֵהָל, וַיִּשְׁתַּחוּ אַרְצָה. (בראשית יח, א-ב)

האם ה' התגלה אל אברהם בדמות שלושת האנשים, או שהתגלות והופעת האנשים הם שני אירועים שונים?

לפי רש"י והרמב"ן מדובר בשני אירועים שונים. ה' נראה אליו (בחזיון), כדי "לבקר את החולה" או כשכר או עידוד על קיום ברית המילה, כדברי הרמב"ן. האנשים הגיעו כדי למלא שליחות.

מתברר שהאנשים היו בעצם מלאכים. למה הופיעו לפני אברהם בדמות אנושית?

לפי רש"י, אברהם הצטער שלא באו לו אורחים, לכן שלח הקב"ה את המלאכים בדמות אנשים שיוכל לארחם. מלאכים אלה היו השליחים, אולי כעין נביאים, שבאמצעותם קיבל אברהם את הנבואה.

הכנסת האורחים המופלאה של אברהם

וַיֹּאמֶר: אֲדֹנָי, אִם נָא מְצֹאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ, אֵל נָא תַעֲבֹר מֵעַל עַבְדְּךָ. יִקַּח נָא מִעֵט מִיָּם, וְרִחְצוּ רַגְלֵיכֶם, וְהִשְׁעֵנוּ תַּחַת הָעֵץ. וְאֶקְחָה פֶתַח לְחֶם וְסִעְדוּ לְפִנְיֵיכֶם, אַחַר תַּעֲבֹרוּ כִּי עַל כֵּן עֲבַרְתֶּם עַל עַבְדְּכֶם; וַיֹּאמְרוּ: כֵּן תַּעֲשֶׂה כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ. (בראשית יח, ג-ה)

למי פונה אברהם בשם "אדוני" - אל הקב"ה או אל האנשים, כלומר "האדונים שלי"?

לפי רש"י והרמב"ן, ע"פ הפשט, הוא פנה אל האנשים, שכן לא כתוב שם ההוויה של ה', כמקובל. לפי המדרש הוא פנה לקב"ה וביקש שימתין לו בהתגלות עד שיכניס את האורחים, (וימשיך את ההתגלות מאוחר יותר). מזה לומדים ש"גדולה הכנסת אורחים יותר מקבלת פני

השכינה". אמנם אין זה פשט הפסוק, אבל מאחר שאברהם פונה בפסוק הראשון בלשון יחיד ורק בפסוק הבא עובר ללשון רבים, יש לכך תימוכין.

יחד עם זאת ע"פ חזרת הבטוי בפסוק ג, "אַל נָא תַעֲבֹר, מֵעַל עֲבֹדְךָ", ובפסוק ה, "כִּי עַל פֶּן עֲבַרְתֶּם, עַל עֲבֹדְכֶם", הפנייה הייתה אל ה"אנשים".

וַיִּמְהַר אַבְרָהָם הָאֱלֹהִים אֶל שָׂרָה וַיֹּאמֶר: מִהָרִי שְׁלֹשׁ סָאִים קָמַח סֹלֶת - לוֹשִׁי, וַעֲשֵׂי עֲגוֹת. וְאֵל הַבָּקָר, רֵץ אַבְרָהָם; וַיִּקַּח בֶּן בָּקָר רֶךְ וְטוֹב, וַיִּתֵּן אֶל הַנְּעִיר, וַיִּמְהַר לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ. (בראשית יח, ו-ז)

למה אברהם רץ והתאמץ כל כך לסעוד את האנשים?

כך היו דרכיו ואופיו של אברהם - מכניס אורחים וגומל חסדים. נראה בהמשך שגם רבקה נהגה כך כלפי אליעזר. גם אצל לוט נראה את מידת הכנסת האורחים כלפי המלאכים, כנראה בהשפעת אברהם.

הבשורה על הולדת בן לשרה

וַיִּקַּח חֲמָאָה וְחֵלֶב, וּבֶן הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה, וַיִּתֵּן לַפְּנִיָּהִם; וְהוּא עֹמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ, וַיֹּאכְלוּ. וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו: אֵיךְ שָׂרָה אֲשַׁתְּךָ? וַיֹּאמֶר: הִנֵּה בָאֵהָל. וַיֹּאמֶר: שׁוּב אָשׁוּב אֵלַיךָ כָּעֵת חַיָּה וְהִנֵּה בֶן לְשָׂרָה אֲשַׁתְּךָ, וְשָׂרָה שֹׁמְעַת פֶּתַח הָאֵהָל וְהוּא אֲחֲרָיו. (בראשית יח, ח-י)

ע"פ המדרש, האבות קיימו את כל מצוות התורה. אם כן, איך אברהם הגיש לאורחים חלבי ובשרי ביחד?

לפי הפסוק הוא נתן קודם את החלבי, שאפשר להכין מהר, ורק אחר כך את הבשר המבושל. אין עם זה בעיה כשרות.

הוויכוח עם שרה בדבר צחוקה; מתי מותר לשקר?

וַאֲבָרָהָם וְשָׂרָה זָקְנִים, בָּאִים בְּיָמֵם, חָדַל לִהְיוֹת לְשָׂרָה אֶרֶח פְּנִישִׁים. וַתִּצְחַק שָׂרָה, בְּקִרְבָּהּ לֵאמֹר: אֲחֲרֵי בְּלַתִּי הֵייתָ לִי עֲדֻנָּה, וְאֲדֹנִי זָקֵן. וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָהָם: לְמָה זֶה צִחַקְךָ שָׂרָה לֵאמֹר, הֲאֵף אֲמַנָּם אֵלֶּךָ וְאֲנִי זָקְנָתִי? הֲיִפְלֵא מֵה', דָּבָר; לְמוֹעֵד אָשׁוּב אֵלַיךָ, כָּעֵת חַיָּה, וְלְשָׂרָה בֶן. (בראשית יח, יא-יד)

מדוע צחקה שרה?

לפי שאלת ה' והמשך הוויכוח, ניתן להבין שהיא צחקה מתוך השתאות או אפילו חוסר אמונה בבשורה, שכן היא הייתה כבר בת 90 ומעבר לגיל הפוריות. על כן אמרה "אַחֲרַי בְּלִתִּי הִיִּתָּה לִי עֲדָנָה". היא חשבה שגם אברהם זקן מכדי להוליד.

איך יתכן ששרה, בת ה-90, יכלה ללדת?

קצב הזדקנותה של שרה כנראה הייתה איטית בהרבה מרוב האנשים. עובדה שעדיין הייתה נחשקת ע"י אבימלך, בגיל 90. הוא בוודאי חשב שהיא צעירה בהרבה. אולי יש לזה סיבות גנטיות, ואולי שרה שמרה על אורח חיים ותזונה שמאטים קצב הזדקנות, כמו מאכלים נוגדי חמצון ואנטי דלקתיים אשר עזרו לה לחזור למצב פוריות. אין ספק שמדובר בנס פלאי.

מה הייתה כוונת שאלת מלאך ה', לְמָה זֶה צִחְקָה שָׂרָה, ומה משונה בה?

המלאך שואל מדוע שרה מטילה ספק בבשורה, שהרי בכוחו של ה' לחולל נסים. הוא שינה את דברי שרה מ"אדוני זקן" ל"אני זקנתי", מפני שלום בית ביניהם, כדי למנוע פגיעה באברהם. זה אחד המקרים שמהם לומדים כי "מצווה לשנות (מהאמת) מפני השלום".

וְתַכַּחַשׁ שָׂרָה לְאֹמֵר לֹא צִחְקָתִי, כִּי נִרְאָה; וַיֹּאמֶר לֹא, כִּי צִחְקָתָּ. (בראשית יח, טו)

איך יתכן ששרה שיקרה והאם הייתה לכך הצדקה?

לפי המפרשים שרה צחקה מפני שלא ידעה שהאורחים הם בעצם מלאכים והתייחסה לדברים כאילו שהם דברי ברכה (מגוחכים). אחרי שאברהם גילה לה שידוע לו שצחקה בקרבה, דבר שלא יכול היה לדעת מבלי שמישהו יגלה לו, שכן שרה הייתה באוהל באותו זמן, ואברהם כלל לא ראה אותה. רק אז הבינה שרה שמדובר בהבטחה אלוקית. היא נבהלה מאוד וניסתה להכחיש את הצחוק. נראה מההמשך שלא הייתה הצדקה להכחשה.

האם ישנם מקרים בהם מותר לשקר?

התורה אוסרת לשקר כמתן עדות בבית דין, כפי שנאמר בעשרת הדיברות: "לֹא תַעֲנֶה בְּרֵעֶךָ עֵד שֶׁקֶר" וגם בציווי "מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחֹק; וְנָקִי וְצַדִּיק אַל תִּהְיֶה, כִּי לֹא אֶצְדִּיק רָשָׁע, (שמות כג, ז). נאמר גם בספר ויקרא יט, יא, "לֹא תִגְנְבוּ; וְלֹא תִכְחָשׁוּ וְלֹא תִשְׁקְרוּ, אִישׁ בְּעֵמִיתוֹ", כלומר שאסור לשקר למישהו בענייני ממון. במקרה זה שרה לא נענשה, אולי מפני שמדובר ב"שקר לבן", אשר אינו פוגע בזולת.

מהעובדה שה' שינה את דברי שרה אפשר ללמוד ש"מותר לשנות מפני השלום", על מנת למנוע מריבות בין אנשים ולפייס ביניהם, כפי שמובא במדרש על אהרון הכהן שהיה אוהב שלום ורודף שלום, לפעמים תוך אי – דיוק בעובדות. כששני אנשים רבו היה אומר לכל אחד מהם כמה שהשני מצטער ומבקש להתפייס, עד שהם נפלו זה על צווארו של זה והתפייסו.

ברור שבמקרה של פיקוח נפש, חובה לא לומר את האמת, כמו למשל, אם אדם עם נשק או סכין שלוף שואל אותך היכן נמצא פלוני ואתה חושד בו שהוא מתכוון לפגוע בו, אסור לגלות היכן נמצא ה"קרבן".

יש מקום לדון במקרה של חוקרי משטרה המשתמשים בתכסיסי הטעיה כלפי נחקרים במטרה לדלות מהם מידע או הודאה. יתכן שהדבר מותר, מבחינת ההלכה, לצורך חתירה לאמת. ע"פ החוק הישראלי, שקרים של חוקר במהלך חקירה משטרתית נחשבים כתחבולה חקירתית לגיטימית, ובלבד שלא מדובר בהצגת מסמך ראייתי כביכול, שהוא בעצם מלאכותי ושקרי.

סיבת גילוי גורל סדום מראש לאברהם

וַיִּקְמוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים וַיִּשְׁקְפוּ עַל פְּנֵי סֹדֶם וְאַבְרָהָם הֵלֵךְ עִמָּם לְשִׁלְחָם. וְהָ אָמַר: הַמִּכְסָּה אֲנִי מֵאַבְרָהָם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה. וְאַבְרָהָם הָיוּ יְהִיָּה לְגוֹי גָדוֹל וְעָצוּם; וַנִּבְרְכוּ בוֹ כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ. כִּי יִדְעֵתוּ, לְמַעַן אֲשֶׁר יַצִּיחַ אֶת בְּנֵיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו, וְשָׁמְרוּ דְרָךְ ה', לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט - לְמַעַן הִבִּיא ה' עַל אַבְרָהָם אֶת אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלָיו. (בראשית יח, טז-ט)

למה ה' רצה לגלות לאברהם את מה שמתוכנן לגבי סדום ועמורה? היכן זה נרמז בפסוקים?

לפי רש"י, הוא נקרא אברהם מפני שהיה "אב המון גויים" מבחינה רוחנית, (כולל אנשי סדום ועמורה). כיצד יכול ה' להשמיד את "בניו" של אברהם מבלי להודיעו קודם? חוץ מזה, אחיינו לוט ומשפחתו היו שם. ע"פ הרמב"ן, ה' ידע שאברהם הולך בדרך ה' בעשיית הצדקה והמשפט, לכן ראוי לגלות לו קודם את ההחרבה המתוכננת של סדום ועמורה, שהיא רלוונטית לנושא עשיית צדק ומשפט לצדיקים או לרשעים.

ניתן לפרש גם, שה' גילה לו, כדי לתת לו הזדמנות לטעון טענות לכאן או לכאן, בהיותו איש שהצדקה והמשפט מנחים אותו.

וַיֹּאמֶר ה': זַעֲקַת סֹדֶם וְעַמֹּרָה כִּי רָבָה; וְחַטָּאתָם כִּי כְבֹדָה מְאֹד. אֲרָדָה נָא וְאַרְאֶה, הַפְּצַעְקָתָה הַבָּאָה אֵלַי עֲשׂוּ פְלָה, וְאִם לֹא, אֲדַעָה. (בראשית יח, כ-כא)

מדוע יש צורך שה' ירד לראות מה קורה בסדום, האם אינו יודע בלי זה? למי נאמרו הדברים?

ה' אמר את הדברים לאברהם כחלק מההתגלות. ה' רצה לומר לאברהם שטרם נגמר דינם של אנשי סדום ועמורה ושהנושא עדיין טעון בדיקה. כנראה שהיה בכך הזמנה או רמז לאברהם להתייחס לדברים, בתור רודף "צדקה ומשפט". ירידת ה' היא "לשון בני אדם", שהתורה כתובה בה.

ויפנו משם האנשים, וילכו סדמה; ואברהם עודנו עומד לפני יהוה. (בראשית יח, כב)

מה ניתן ללמוד מפסוק זה על ההבחנה בין "האנשים" לבין "ה'?"

כשכתוב שם ההוויה בסוף הפסוק, (המבוטא "השם"), הכוונה לקב"ה ולא למלאכים שכן ה"אנשים" פנו משם. שם ההוויה מבטא את מידת רחמים, לעומת "אלוקים", המבטא את מידת הדין. אם כן, החל מפסוק יג: ויאמר ה', אל אברהם: למה זה צדקה שרה לאמר, האף אמנם אלד ואני זקנתי, הכוונה שאברהם קיבל התגלות נבואית ישירות מה' ולא באמצעות ה"אנשים".

משא ומתן אברהם, רודף הצדק, עם ה' על גורל סדום; מתי מוצדק עונש קולקטיבי

ויגש אברהם ויאמר: האף תספה צדיק עם רשע. אולי יש תמישים צדיקים בתוך העיר; האף תספה ולא תשא למקום, למען תמישים הצדיקים אשר בקרבה? (בראשית יח, כג-כד)

מה ההגדרה של צדיק ורשע ומדוע לדבר רק על הקצוות? מה דינם של ה"בינוניים" - לא צדיקים אך גם לא רשעים, שהיא בדרך כלל הקבוצה הגדולה ביותר? מתי נושא זה רלוונטי לנו גם היום?

כתב הרמב"ם בהלכות תשובה, ג, א, א: כל אחד ואחד מבני האדם, יש לו זכויות ועוונות: מי שזכויותיו יתרות על עוונותיו, צדיק; ומי שעוונותיו יתרות על זכויותיו, רשע; מחצה למחצה, בינוני. וכן המדינה - אם היו זכויות כל יושביה מרובות על עוונותיהם, הרי זו צדקת; ואם היו עוונותיהם מרובין, הרי זו רשעה. וכן כל העולם כולו.

אפשר לומר שצדיק הוא אדם המתנהג ע"פ הצדק והמוסר - כלומר אדם שהאמת והיושר מנחים אותו. רשע הוא מי שעושה מעשים רעים. במקרה של סדום מדובר במעשים שבין אנשים, (כפי שנראה בהמשך - יחס עוין לעוברי אורח, גילוי עריות ואלימות פיזית). לגבי ה"בינוניים", ע"פ האמונה היהודית, הקב"ה שוקל את זכויותיו וחובותיו וקובע את גורלו. ע"פ המסורת, הכרעה זו נעשית בעשרת ימי התשובה, בין ראש השנה ליום הכיפורים.

ע"פ ספר התניא של האדמו"ר הזקן, מייסד חסידות חב"ד, רבי שניאור זלמן מלאדי, זצ"ל, שיצא ב - 1796, מציג המחבר דווקא את דמות ה"בינוני" כמדרגה שאליה אמורים רוב בני האדם לחתור. שלא כצדיק, העובד את ה' מתוך תענוג, ואשר התגבר לגמרי על יצרו הרע (או הנפש הבהמית), הבינוני שרוי כל חייו במאבק. הוא קרוע בין שתי הנפשות הפועלות בתוכו, הנפש האלוקית והנפש הבהמית, אך תמיד מצליח להתגבר על היצר הרע. הרשע גם כן נתון במאבק תמידי, אך לפעמים נכנע ליצרו הרע ועובר עבירות.

חֲלֵלָה לָךְ מַעֲשֵׂת כְּדָבָר הַזֶּה, לְהַמִּית צַדִּיק עִם רָשָׁע, וְהָיָה כְּצַדִּיק כְּרָשָׁע; חֲלֵלָה לָךְ הַשֹּׁפֵט כָּל הָאָרֶץ, לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט? וַיֹּאמֶר ה' אִם אֲמַצָּא בְּסֹדֶם חַמְשִׁים צַדִּיקִים בְּתוֹךְ הָעִיר וְנִשְׂאֵתִי לְכָל הַמָּקוֹם בְּעִבּוֹרָם. וַיַּעַן אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר: הֲנֵה נָא הוֹאֵלְתִי לְדָבָר אֵל אֲדֹנָי וְאֵנֹכִי עֹפֵר וְאֹפֵר. אוֹלֵי יַחְסְרוֹן חַמְשִׁים הַצַּדִּיקִים חַמְשָׁה הַתְּשֻׁחִית בְּחַמְשָׁה אֶת כָּל הָעִיר?, וַיֹּאמֶר: לֹא אֲשַׁחִית אִם אֲמַצָּא שָׁם אַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה. וַיִּסָּף עוֹד לְדָבָר אֵלָיו וַיֹּאמֶר: אוֹלֵי יִמְצְאוּן שָׁם אַרְבָּעִים, וַיֹּאמֶר: לֹא אֲעַשֶׂה בְּעִבּוֹר הָאֲרָבָעִים. וַיֹּאמֶר: אֵל נָא יִחַר לְאֲדֹנָי וְאֲדַבְּרָהּ, אוֹלֵי יִמְצְאוּן שָׁם שְׁלֹשִׁים, וַיֹּאמֶר: לֹא אֲעַשֶׂה אִם אֲמַצָּא שָׁם שְׁלֹשִׁים. וַיֹּאמֶר: הֲנֵה נָא הוֹאֵלְתִי לְדָבָר אֵל אֲדֹנָי; אוֹלֵי יִמְצְאוּן שָׁם עֶשְׂרִים, וַיֹּאמֶר: לֹא אֲשַׁחִית בְּעִבּוֹר הָעֶשְׂרִים. וַיֹּאמֶר: אֵל נָא יִחַר לְאֲדֹנָי, וְאֲדַבְּרָה אֶף הַפְּעַם; אוֹלֵי יִמְצְאוּן שָׁם, עֶשְׂרֵה; וַיֹּאמֶר: לֹא אֲשַׁחִית בְּעִבּוֹר הָעֶשְׂרֵה. וַיִּלָּךְ ה' פֶּאֶשֶׁר כִּלְהָ לְדָבָר אֵל אַבְרָהָם; וְאַבְרָהָם, שָׁב לְמִקְמוֹ. (בראשית יח, כה-לג)

איך אברהם אבינו העז לדבר כך אל ה' ומה זה מראה על אופיו? מי בתנ"ך נהג בצורה הפוכה מאברהם?

אברהם אבינו אינו טוען שהקב"ה אינו עושה משפט. הוא טוען שאם לא תהיה התחשבות באפשרות שישנם מספר צדיקים בסדום, אזי לא יהיה משפט צדק. כפי שנאמר, אברהם "הוזמן" לטעון את טענותיו בנושא. זה מראה שאברהם אכן היה צדיק, שרדף את הצדק.

יונה הנביא נהג בצורה הפוכה מאברהם. לאחר שה' גילה לו שהעיר נינווה מיועדת לכליה ושעליו להתריע ליושבי העיר על כך, הוא ניסה לברוח מהשליחות. לאחר שנאלץ למלא את השליחות, הזהיר בעוד מועד את אנשי העיר על האסון הקרב ואלה לקחו זאת לתשומת לבם. אחר שהיטיבו את דרכם הם ניצלו, בניגוד לאנשי סדום. יונה הצטער על ההצלה, עד כדי כך שביקש את נפשו למות. יש מפרשים שהסיבה להתנהגותו של יונה הייתה חשש מקטרוג על עם ישראל, אשר, בניגוד לאנשי נינווה, לא חזר בתשובה לאחר התראות הנביאים. יתכן כי יונה לא

היה מעוניין בהצלת נינווה, בירת אשור, כדי שאשור לא תוכל להמשיך לשלוט על ארץ ישראל אלא תיפול מגדולתה.

המסר הוא, שעל מי שמסוגל, לעשות הכל כדי להזהיר ולנסות להיטיב את דרכם של אנשים מושחתים, כדוגמת אברהם ושאר הנביאים ולא לברוח מכך, כדוגמת יונה. בגלל שמקרה יונה מציג את כוחה של החזרה בתשובה (של אנשי נינוה), אנו קוראים את ספר יונה במנחה של יום כיפור.

איך תפילת אברהם קשורה לסוגיית "העונש הקולקטיבי" ?

לכאורה, הטלת עונש אחיד על קבוצה שלמה, למרות שידוע שלא כולם אשמים, מהווה עונש קולקטיבי. לעתים, מספיק עצם האיום בהטלת עונש קולקטיבי, כדי שהאשמים בעבירה או בפשע יסגירו את עצמם או כדי שאלה שאינם אשמים יפעילו לחץ על האשמים להודות. השימוש בעונש קולקטיבי נפוץ במהלך מלחמות.

אמנת ז'נבה הרביעית שנוסחה בשנת 1949 קובעת בסעיף 33 איסור על ענישה קולקטיבית: "אדם מוגן לא יענש על מעשה שהוא לא ביצע אישית. עונשים קולקטיביים וכל אמצעי הפחדה וטרור, אסורים. ביזה אסורה. פעולות תגמול כנגד אנשים מוגנים ורכושם, אסורים".

פרשנויות שונות נתנו לגבי היקף המעשים הנחשבים לענישה קולקטיבית. יש הטוענים שהאמנה נוגעת רק לפגיעה ישירה באזרחים פרטיים ורכושם בלא צורך מלחמתי, בעוד אחרים רואים גם בפגיעה בתשתיות של המדינה ענישה קולקטיבית. למשל, ב - 28 ביוני 2006, שלושה ימים לאחר חטיפת גלעד שליט, הפציצה ישראל את תחנת הכח בעזה והיו ארגונים שהחשיבו את הנזק לתושבי עזה מהעדר חשמל כענישה קולקטיבית.

ענישה קולקטיבית מקובלת ככלי חינוכי, בייחוד על ידי מורים בבתי ספר. כלי זה שנוי במחלוקת, ויש הטוענים שהוא אינו יעיל, או שהוא יעיל רק לטווח הקצר. בנוסף, יש הטוענים שעונש קולקטיבי אינו מוסרי, והוא "מבוסס על כוח ולא על מוסר".

לעומתם, יש הטוענים שענישה קולקטיבית מאפשרת "ללמד את התלמידים מהי ערכות הדדית" וש"יש דברים שאי אפשר לטפל בהם באופן פרטני". המקור: ויקיפדיה, ענישה_קולקטיבית.

מהמקרה של אברהם אבינו יוצא שאם יש מספר צדיקים בסדום, (אפילו עשרה מתוך כמה מאות או אלפים), אין הצדקה לעונש קולקטיבי אלא יש לנסות להעניש באופן ממוקד ופרטני, כדי שרק האשמים יענשו. נראה בהמשך שהוא "קלע" לכוונת הבורא, ורק לוט, הנחשב "צדיק אחד בסדום", ניצל יחד עם משפחתו. אשת לוט כנראה לא הייתה צדיקה גדולה.

האם ללא התחנונים של אברהם ה' היה הופך את סדום, למרות שהיו בה צדיקים?

ברור שלא. הקב"ה רצה שאברהם יתחנן עליהם כדי שנלמד ממנו, אך לא התחנונים הם ששינו את ההחלטה.

מדוע במקרה זה אין שכר ועונש אישי? מדוע שהרשעים יינצלו בזכות הצדיקים?

ניתן לומר שתופעות/עונשים המוניים כמו שיטפונות, דליקות, רעידות אדמה או מלחמות - הם בהכרח קולקטיביים ושאינן משמעות לשאלה מדוע מישהו נספה או נפגע ומישהו אחר ניצל. זה אינו קשור להיותו אדם צדיק או רשע. אין זה אומר שמי שניצל לא צריך להודות לאלוקים על כך או שזה לא ישפיע על התנהלותו בהמשך חייו, אך אל לו לזקוף את זה ל"היותו צדיק" דווקא. אם מי שנחשב צדיק נספה ומי שנחשב רשע ניצל, טבעי להעלות השערות הקשורות לצדק או להתחשבות סופית שתיעשה בעולם הבא, אך איננו מסוגלים לתת תשובות ברורות בעניין זה. מסקנת ספר איוב היא גם כן, שבן אנוש אינו מסוגל להבין את הנהגת ה' וכתוב בו: "מי זה, מעלים עצה, בלי דעת: לכן הגדתי, ולא אבין נפלאות מְאֹנִי, וְלֹא אֲדַע - (איוב מב, ג).

ר' אלעזר בנו של רבי שמעון (בר יוחאי) אומר (מסכת קידושין מ, ב), "לפי שהעולם נידון אחר רובו" וכן כתב הרמב"ם בהלכות תשובה פרק ג, הלכה ב - ד:

"אדם שעוונותיו מרובים על זכויותיו – מיד הוא מת ברשעו, וכן מדינה שעוונותיה מרובין – מיד היא אובדת; שנאמר "זעקת סדום ועמורה כי רבה" (בראשית י"ח), וכן כל העולם כולו, אם היו עוונותיהם מרובים מזכויותיהן מיד הן נשחתין, שנאמר "וירא ה' כי רבה רעת האדם" (בראשית ו'). שיקול זה אינו לפי מניין הזכויות והעוונות אלא לפי גודלם. יש זכות שהיא כנגד כמה עוונות, שנאמר על בנו של ירבעם: "יען נמצא בו דבר טוב" (מלכים א, יד, יג). ויש עוון שהוא כנגד כמה זכויות, שנאמר "וחוטא אחד יאבד טובה הרבה". ואין שוקלין אלא בדעתו של אל דעות והוא היודע היאך עורכין הזכויות כנגד העוונות.

(כנראה שהכוונה בביטוי "מיד הוא מת ברשעו", שנגזר דינו למות ולא שהוא ימות מיד).

צריך כל אדם שיראה את עצמו כל השנה כולה כאילו חציו זכאי וחציו חייב, וכן כל העולם חציו זכאי וחציו חייב. חטא חטא אחד – הרי הכריע עצמו ואת כל העולם כולו לכף חובה וגרם לו השחתה; עשה מצוה אחת – הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות וגרם לו ולהם תשועה והצלה...

על כן, ע"פ האמונה היהודית, האסון יתרחש או לא יתרחש ע"פ חישוב כולל של משקל הצדיקים או הצדיקות, מול משקל הרשעים או הרשעות, וממילא יספו צדיקים עם רשעים. ברור

שבן אנוש אינו מסוגל להיכנס לחישובים כאלה, לא מבחינת הגדרת "צדיקים" או "רשעים", וגם לא מבחינת המשקלות.

במסכת בבא קמא ס, א, מובאת ברייתא של רב יוסף אגב דיון על נזקי הבערת אש: מאי דכתיב (שמות יב, כב) "וְאַתֶּם לֹא תֵצְאוּ אִישׁ מִפֶּתַח בֵּיתוֹ עַד בֹּקֶר", כיון שניתן רשות למשחית אינו מבחין בין צדיקים לרשעים, ולא עוד אלא שמתחיל מן הצדיקים תחלה שנאמר (יחזקאל כא, ח) וְהִכְרַתִּי מִמֶּךָ צַדִּיק וְרָשָׁע. אביי אמר על זה שזה בעצם טוב לצדיק, כדי שלא יצטרך לראות את כל ההשחתה.

יחד עם זאת קיימת אלמנט של ערבות הדדית בין יהודים, שלפיו, הרבים יכולים להיענש בעוון מיעוט, אם לא פעלו מספיק כדי למנוע עבירות ועוונות של המיעוט.

כמו כן, מעט צדיקים יכולים להציל רשעים רבים. נשים לב לטענת אברהם: אוֹלֵי יֵשׁ חַמְשִׁים צַדִּיקִים בְּתוֹךְ הָעִיר; הֲאֵף תִּסָּפֶה וְלֹא תִשָּׂא לְמָקוֹם, לְמַעַן חַמְשִׁים הַצַּדִּיקִים אֲשֶׁר בְּקִרְבָּהּ? אברהם מדגיש את היות הצדיקים בתוך העיר ובקירבה. כלומר שלא מדובר בצדיקים נסתרים ולא מעורים במה שקורה בעיר אלא בצדיקים שהם חלק מהציבור ופעילים בו, כולל בניסיון לתקן את עוולות ומידות בני עירם, למחות נגד רשעות, ולנסות להשפיע עליהם לטובה. אם מדובר בצדיקים פעילים כאלה, במיוחד אם בנוסף לצדיקותם, הם גם חכמים, נבונים ובעלי תושייה, אפשר להבין, גם באופן ריאלי, איך מעט צדיקים יכולים להכריע את כף גורל המקום לטובה.

סיכום פרק יח

בפרק עמוס זה ראינו שוב את עצמת ההתגלות הנבואית, הפעם בדמות מלאכים, ואת הרמה המופלאה של הכנסת אורחים שבה התברך אברהם אבינו, כדוגמא לדורות הבאים. ראינו שלפעמים מותר לשקר, לצורך פיקוח נפש ואף כדי לשמור על יחסי שלום בין אנשים. ראינו את מדת הרדיפה אחר הצדק של אברהם ורצונו אף להציל רשעים בזכות מעט צדיקים ואת מדת הצדק האלוקי, הדין לפי משקל הצדיקים מול משקל הרשעים. דנו בנושא העונש הקולקטיבי וראינו, לפי דוגמת אברהם, שיש להימנע מכך אם אפשר.

פרק יט - המלאכים מגיעים ללוט בסדום ודרישת אנשי סדום מלוט למסור אותם לידיהם; לוט מוכן להפקיר את בנותיו כדי להציל את אורחיו; ההכאה בסנוורים; הרוב צודק?; הצלת לוט; הפיכת סדום ועמורה; חטאה ועונשה של אשת לוט; הוכחות ארכיאולוגיות; גלוי עריות בנות לוט במערה בצוער - מידה כנגד מידה?

*המלאכים מגיעים ללוט בסדום ודרישת אנשי סדום מלוט למסור אותם לידיהם;
לוט מוכן להפקיר את בנותיו כדי להציל את אורחיו*

וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדֹמָה בְּעָרָב, וְלוֹט יָשָׁב בְּשַׁעַר סְדֹם; וַיֵּרָא לוֹט וַיִּקָּם לַקְּרֹאתָם, וַיִּשְׁתַּחוּ אֲפִים אֶרְצָה. וַיֹּאמֶר: הֲנֵה נָא אֲדֹנָי סוּרוּ נָא אֵל בֵּית עַבְדְּכֶם וְלִינוּ וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשְׁפַּמְתֶּם וְהִלַּכְתֶּם לְדַרְכְּכֶם, וַיֹּאמְרוּ: לֹא פִי בְּרַחֲוֹב גְּלִין. וַיִּפְצַר בָּם מְאֹד וַיִּסְרוּ אֵלָיו וַיָּבֹאוּ אֵל בֵּיתוֹ וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֶּה וּמִצּוֹת אָפָה וַיֹּאכְלוּ. (בראשית יט, א-ג)

מדוע כאן "האנשים" נקראים "מלאכים" ומה קרה לשלישי?

לפי רש"י, ביחס לאברהם הם נחשבו "אנשים", אך ביחס ללוט שישב בסדום, הם נחשבו ברמה גבוהה יותר - מלאכים. אין זה אומר שלוט ראה שמדובר במלאכים, אחרת לא היה מגיש להם אוכל. המלאך השלישי סיים את שליחותו, (העברת הבשורה על לידת יצחק) - ועזב.

טָרַם וַיִּשְׁכְּבוּ, וְאֲנָשֵׁי הָעִיר אֲנָשֵׁי סְדֹם נֹסְפוּ עַל הַבָּיִת, מִנְעֵר וְעַד זָקוּן, כָּל הָעָם מִקְּצָה. וַיִּקְרְאוּ אֵל לוֹט וַיֹּאמְרוּ לוֹ: אֵיךְ הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר בָּאוּ אֵלֶיךָ הַלַּיְלָה; הוֹצִיאָם אֵלֵינוּ וְנַדְעָה אֲתָם. וַיֵּצֵא אֲלֵהֶם לוֹט הַפֶּתַח וְהַדְלֵת סָגַר אַחֲרָיו. וַיֹּאמֶר: אֵל נָא אֲחִי תִרְעֵנוּ. הֲנֵה נָא לִי שְׁתֵּי בָנוֹת, אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ אִישׁ - אוֹצִיאָה נָא אֶתְהֶן אֵלֵיכֶם, וַעֲשׂוּ לָהֶן פְּטוּב בְּעֵינֵיכֶם; רַק לְאֲנָשִׁים הָאֵל אֵל תַּעֲשׂוּ דָבָר, כִּי עַל כֵּן בָּאוּ בְּצֵל קִרְתִּי. (בראשית יט, ד-ח)

מה ביקשו אנשי סדום לעשות לאנשים ומה היה איכפת להם שילוננו אצל לוט?

לפי פסוק ח', (הֲנֵה נָא לִי שְׁתֵּי בָנוֹת...), ניתן להבין שרצו לעשות בהם מעשים מגונים ו"מעשה סדום", כחוק המקום לגבי אורחים. יתכן שהתכוונו גם לעשות בהם ליניץ". לפי חז"ל, (במסכת סנהדרין), הם לא רצו שאנשים יהגרו לסדום כדי לזכות בטוב ארצם והם גם שנאו מעשי צדקה. הנביא יחזקאל אומר (טז, מט): "הֲנֵה זֶה הָיָה, עֲוֹן סְדֹם אַחֲוֹתֶיךָ: גָּאוֹן שְׂבָעַת לְחֶם וְשָׁלוֹת הַשֶּׁקֶט, הָיָה לָהּ וּלְבָנוֹתֶיהָ, וַיֵּד עֲנִי וְאָבִיוֹן, לֹא הִחֲזִיקָה....".

ע"פ הפרשן הספורנו, ההבחנה של ה' בין צדיק לרשע בסדום, הייתה בעצם היציאה לבית לוט בכוונה לפגוע באורחים. אילו עשרה מתושבי סדום היו נמנעים מלצאת, ה' היה נמנע, בזכותם, מהריסת העיר, אך כידוע, כולם יצאו. בכך חרצו את גורלה.

איך לוט היה מסוגל להציע את בנותיו לאנשי סדום? האם ניתן למצוא לכך הצדקה?

ההצדקה המפוקפקת היחידה היא שהוא רצה מאוד לשמור על אורחיו, אך ברור שהיה אסור לו לעשות זאת על חשבון בנותיו. יתכן שהוא סמך על נס שיתרחש כפי אכן ארע. יתכן גם שהוא הושפע מסביבתו השלילית, כך שהדבר נראה לו בסדר. כפי שהזכרנו, כנראה שבסדום היה חוק או נוהג לפגוע באורחים דווקא. יתכן גם, שלוט העריך שאנשי סדום ידחו את הצעתו, כפי שאכן קרה.

את איזה פרשה מזעזעת בתנ"ך מזכיר אירוע זה?

זה מזכיר את פרשת פילגש בגבעה (ראו ספר שופטים, יט - כא). הפרטים בהתחלה דומים מאוד, אך שם הצליחו אנשי בנימין לבצע את זממם בפילגש, דבר שהוביל למלחמת אחים עקובה מדם. על סוף הפרשה מבוסס חג ט"ו באב, (המכונה בטעות חג ה"אהבה"), מפני ש"חטיפת" בנות שילה ע"י אנשי שבט בנימין שנותרו בחיים, ארעה ביום זה. נאמר בספר שופטים כא, יט: "ויאמרו הנה חג ה' בשלו מים ימימה אשר מצפונה לבית אל מן רחוק השמש למסלה העלה מבית אל שכם ומנגב לבונה". ע"פ המסורת, חג זה נקבע במקור לזכר כך שבט"ו באב בשנת ה - 40 ליציאת מצרים, בני ישראל הפסיקו למות במדבר סיני, כעונש על חטא המרגלים.

אנשי סדום מוכים בסנוורים; הרוב צודק?; הצלת לוט

ויאמרו: גש הלאה, ויאמרו האחד בא לגור וישפט שפוט, עתה נרע לך מהם, ויפצרו באיש בלוט מאד ויגשו לישבר הדלת. וישלחו האנשים את ידם ויביאו את לוט אליהם הביתה ואת הדלת סגרו. ואת האנשים אשר פתח הבית, הכו בסנוורים, מקטן ועד גדול; וילאו למצא הפתח. (בראשית יט, ט-יא)

איך היכו את האנשים בסנוורים? באיזה צורה?

לא ידוע, אך כל נס, גם שמקורו בהתערבות אלוקית, נעשה בדרך פיזיקאלית כלשהי, כגון שלפני קריעת ים סוף נאמר (שמות יד, כא): "ויולף ה' את הים ברוח קדים עזה כל הלילה וישם את הים לתרבה ויפקעו המים". הנס מתבטא בעיתוי ובמקום המדויק של ההתרחשות. לפי הרמב"ם: הנס נוצר בתוך מערכת הטבע כבר בששת ימי בראשית, ואין התחדשות ניסית בזמן מסוים, אלא הכל תוכנית אלוקית כחלק מהמערכת הטבעית עצמה. "כל המופתים היוצאים מן הרגיל, שהיו

ושיהיו על פי היעוד, כולם קדם להם החפץ בששת ימי בראשית והושם בטבע הדברים מאותה שעה ואילך, שיתרחש בהם מה שיתרחש. וכשהתרחש בזמן שהיה צריך חשבוהו לדבר שנתחדש עתה ואינו כך..” (שמונה פרקים לרמב”ם - פרק שמיני).

יתכן אף שהמלאכים פיזרו חומר, אולי “מלח סדומית” שהוא חזק במיוחד, אשר נכנס לאנשי סדום לעיניים, או שהשתמשו במראות מסנוורות מול מקור אור. לא נאמר שהאנשים נשארו עיוורים גם לאחר מכן.

וַיֹּאמְרוּ הָאֲנָשִׁים אֶל לוֹט: עַד מִי לָךְ פֶּה - תַּתֵּן וּבְנֵיךָ וּבְנֹתֶיךָ וְכָל אִשְׁרְךָ לְךָ בְּעֵיר, הוֹצֵא מִן הַמָּקוֹם. פִּי מִשְׁחָתִים אֲנַחְנוּ אֶת הַמָּקוֹם הַזֶּה, כִּי גְדֹלָה צַעֲקָתְךָ אֶת פְּנֵי ה', וַיִּשְׁלַחְנוּ ה' לְשַׁחֲתָהּ. וַיֵּצֵא לוֹט וַיְדַבֵּר אֶל תַּתְּנִיו לְקַחֵי בְּנֹתָיו, וַיֹּאמֶר קוּמוּ צֵאוּ מִן הַמָּקוֹם הַזֶּה, פִּי מִשְׁחָתִית ה' אֶת הָעֵיר; וַיְהִי כַּמְצַחֵק בְּעֵינֵי תַתְּנִיו. (בראשית יט, יב-יד)

איזה אירוע קודם מזכיר קטע זה ומה אפשר ללמוד מזה?

זה מזכיר את פרשת נח. ע”פ המדרש, אנשי דורו של נח לעגו לו על בניית התיבה ולא חזרו בתשובה.

מזה אפשר ללמוד שלפעמים התחזיות והאזהרות של המיעוט צודקות יותר משל הרוב ובסוף הרוב ה”מצחק” ומגחך, משלם על כך ביוקר. דוגמא מובהקת לכך שהרוב לא תמיד צודק היא הכשל המודיעיני והמדיני של הדרגים הגבוהים בישראל, לפני מלחמת יום כיפור. ע”פ מסקנות ועדת אגרנט שהוקמה אחרי המלחמה עולה כי כחודש וחצי לפני המלחמה החלו לזרום ידיעות שהצביעו על הכנות במצרים ובסוריה למלחמה, כמפורט להלן.

- היועצים הרוסים עזבו את מצרים לפני תחילת המלחמה, עיקר העזיבה התרחש ב - 4.10.73 הן מסוריה והן ממצרים. העזיבה נצפתה על ידי קציני איסוף מידע ישראלים, אך לא טופלה כהלכה.
- יצחק חופי, אלוף פיקוד הצפון, התריע כי הצבא הסורי נמצא במוכנות למתקפה (24.9.73).
- בפגישה שהתקיימה ב - 25.9.73 בישראל, בין גולדה מאיר ובין חוסיין מלך ירדן, עדכן לפי המקורות המלך חוסיין כי בכוונת מצריים וסוריה לתקוף בקרוב את ישראל. מידע זה הועבר לראש אמ”ן ולראש המוסד, אך לא נלקח ברצינות.
- סוכנות הביון ה - CIA של ארצות הברית, העבירה לישראל מידע כי הסורים מתכוונים לתקוף בקרוב.

- ב - 5.10.73, נפגש ראש המוסד זמיר, עם הסוכן "בבל", (המרגל המצרי אשרף מרואן) קיבל ממנו מקורות מידע מדויקים על מועד פרוץ המלחמה ועל המדינות המשתתפות, והעבירם בבהילות לממשלה. אך גולדה מאיר ומשה דיין העדיפו את גרסתו של ראש אמ"ן, אלי זעירא, כי הסבירות לפרוץ מלחמה היא נמוכה, ולא גייסו מילואים.
- טיסות איסוף מודיעין ומתצפתים קרקעיים דיווחו על הכנות למתקפה, הן בחזית הסורית, הן בגדות התעלה. אך המודיעין הישראלי פירש אותם כ"הכנות לתרגיל צבאי". למעשה, דיווחים רבים של אנשי מודיעין מהשטח על הכנות למלחמה, נחסמו ולא הועברו לדרגים הגבוהים, בשל הקונספציה בה היו שבויים מקבלי החלטות.
- ראש ענף סוריה במודיעין, אביעזר יערי, התריע על מוכנות הצבא הסורי למלחמה קרובה, וננזף על ידי סגן ראש אמ"ן.
- למרות שתרגיל "תחריר 41" לא התקיים כמצופה, ולמרות שהחיילים המצריים קיבלו פקודה לאכול ולהיות בכושר למרות צום הרמדאן, לא נדלקו נורות אדומות.

המקור: ויקיפדיה: מודיעין_במלחמת_יום_הכיפורים

ניתן לומר שגם כאן הייתה הכאה "בסנוורים", ושכל ההתרחשויות הנ"ל הן כעין "נס שלילי" שהתבטא בהרדמה עצמית, למרות כל הסימנים הברורים. לצערנו, כאן המיעוט צדק.

וּכְמוֹ הַשֹּׁמֵר עָלֶיהָ, וַיֵּאֱצִיזוּ הַמַּלְאָכִים בְּלוֹט לֵאמֹר: קוּם קַח אֶת אֲשֶׁתְּךָ וְאֶת שְׁתֵּי בָנֹתֶיךָ הַנְּמַצָּאוֹת, פֶּן תִּסָּפֵהוּ בַעֲוֹן הָעִיר. וַיִּתְמַהֲמַהּ וַיַּחְזִיקוּ הָאֲנָשִׁים בְּיָדוֹ וּבְיַד אִשְׁתּוֹ וּבְיַד שְׁתֵּי בָנֹתָיו, בְּחִמְלַת ה' עָלָיו, וַיִּצְאֶהוּ וַיִּנְחֲהוּ מִחוּץ לָעִיר. וַיְהִי כִהוֹצִיָאם אֹתָם הַחוּצָה וַיֹּאמֶר: הַמְּלִט עַל נַפְשֶׁךָ - אֵל תִּבְיֹט אַחֲרֶיךָ וְאֵל תַּעֲמֹד בְּכָל הַסֶּפֶר, הֲתִרָה הַמְּלִט פֶּן תִּסָּפֵהוּ. וַיֹּאמֶר לוֹט אֲלֵהֶם: אֵל נָא אֲדֹנָי. הִנֵּה נָא מֵצָא עֲבָדְךָ מִן בְּעִינֶיךָ וַתִּגְדַּל חֲסָדְךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ עִמָּדִי לְהַחְיֹת אֶת נַפְשִׁי, וְאֲנֹכִי לֹא אוּכַל לְהַמְּלִט הֲתִרָה פֶּן תִּדְבַקְנִי הַרְעָה וּמָתִי. הִנֵּה נָא הָעִיר הַזֹּאת קָרְבָה, לְנוֹס שָׁמָּה, וְהוּא מֵצֹעֵר; אֲמַלְטָה נָא שָׁמָּה, הֲלֹא מֵצֹעֵר הוּא, וְתַחֲי נַפְשִׁי. וַיֹּאמֶר אֵלָיו: הִנֵּה נִשְׁאַתִּי פָּנֶיךָ גַם לְדַבֵּר הַזֶּה, לְבַלְתִּי הַסְפִּי אֶת הָעִיר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ. מִתֵּר הַמְּלִט שָׁמָּה כִּי לֹא אוּכַל לַעֲשׂוֹת דְּבָר עַד בְּאֶף שָׁמָּה - עַל פֶּן קָרָא שֵׁם הָעִיר צוֹעֵר. וְה' הִמְטִיר עַל סֹדֶם וְעַל עַמּוּרָה גְּפָרִית וְאִשׁ מֵאֵת ה', מִן הַשָּׁמַיִם. וַיִּתְפָּךְ אֶת הָעָרִים הָאֵל, וְאֶת כָּל הַסֶּפֶר, וְאֶת כָּל יֹשְׁבֵי הָעָרִים, וְצִמַח הָאֲדָמָה. וַתִּבְטַח אִשְׁתּוֹ מֵאַחֲרָיו; וַתְּהִי נְצִיב מְלַח. (בראשית יט, טו-כו)

מה הכוונה "וְהוּא מְצַעֵר" ולמה זו סיבה לנוס אליה?

לפי המפרשים, מדובר בעיר קטנה ואף צעירה יחסית שעדיין לא היו בה הרבה חוטאים, כך שאין חשש שתיהרס. במקרה זה "הגודל קובע".

הפיכת סדום ועמורה; חטאה ועונשה של אשת לוט; הוכחות ארכיאולוגיות

איך יתכן שאשת לוט נהפכה לנציב מלח ומדוע?

לפי רש"י, נאסר על לוט ומשפחתו להביט אחורה מפני שלמעשה הגיע גם להם למות אילולא רחמי ה' עליהם, בזכות אברהם. על כן אין זה ראוי שיראו את הפורענות הבאה על עירם. אפשר לומר גם שההבטה אחורה תעכב את מנוסתם ואת הטלת העונש על סדום. יתכן שגוש מלח נפל על אשת לוט וקבר אותה. המפרשים הרלב"ג והחזקוני, פירשו שאשת לוט הסתכלה אחורה וראתה שהאדמה הפכה "לנציב מלח", אך פירוש זה בעייתי כי ברור מהמשך (פרשת לוט ובנותיו), שאשת לוט לא נשארה בחיים.

רש"י מסביר עוד, שאשת לוט נהפכה לנציב מלח כעונש על קמצנותה: "במלח חטאה ובמלח לקתה, אמר לה (לוט): תני מעט מלח לאורחים הללו. אמרה לו: אף המנהג הרע הזה אתה בא להנהיג במקום הזה?"

יוסף בכור שור, פרשן התלמוד מהמאה ה-12, טוען שאשת לוט התעכבה בבדיחתה מחורבן סדום וענן הגופרית והמלח שירדה על העיר כיסה אותה לחלוטין. מדוע אשת לוט התעכבה? בפרקי דרבי אליעזר כה נאמר: נכמרו רחמיה על בנותיה הנשואות שנשארו בסדום, והביטה אחריה לראות, אם הולכות אחריה אם לאו.

וַיִּשְׁפֹּם אַבְרָהָם בַּבֶּקֶר, אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר עָמַד שָׁם אֶת פְּנֵי ה'. וַיִּשְׁקֶף עַל פְּנֵי סְדוֹם וְעַמּוֹרָה וְעַל כָּל פְּנֵי אֶרֶץ הַכְּפָר, וַיֵּרָא וַהֲגִיחַ עַל קֵיטָר הָאֶרֶץ כִּיטָר הַכְּפָשָׁן. וַיְהִי בְשַׁחַת אֱלֹהִים אֶת עַרְי הַכְּפָר וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת אַבְרָהָם וַיִּשְׁלַח אֶת לוֹט מִתּוֹךְ הַהֶפְכָּה, בְּהַפֵּךְ אֶת הָעָרִים אֲשֶׁר יָשָׁב בָּהֶן לוֹט. (בראשית יט, כד-כט)

האם יש הוכחות ארכיאולוגיות לחורבן סדום ועמורה?

כפי שמסתבר היום, האזור שבו ישבו סדום ועמורה, שחוקרים מאמינים שהן האתרים הארכיאולוגיים באב אל דרה ונומיירה בצד המזרחי של ים המלח, (לא בסדום "שלנו"), ישבו על מצבור גז וגופרית. יתכן שרעידת אדמה שפקדה את המקום שחררה את הגז. אש שהגיעה מבישולי התושבים גרמה לפיצוץ הגז, אשר גרם ל"גשם של אש". נמצאו במקום גם בתי קברות

גדולים, כ - 20,000, ושרידים משמעותיים של גופרית ואפר בערך מלפני 4,000 שנה. ראו עוד ב"תוספת", בסוף הפרשה.

לעומת זאת, יש חוקרים שהציעו שמטאור ענק פגע בערים אלו או שהתפרץ הר געש והלכה והגופרית התרוממו לגבהים ונחתו על אזור סדום.

לעומת זאת, ממצאים ארכאולוגיים שנמצאו ב - 2015 בתל אל חמאם שבדרום בקעת הירדן, בצד הירדני, דווקא מצפון מזרח לים המלח של היום, הצביעו על כך כי הסיפור המקראי על הדרך שבה נמחקה העיר מעל פני האדמה ועוד 4 ערים בקרבתה, נכון ומדויק וש"הגופרית והאש" שה' המטיר על העיר, הגיע למעשה מפיצוץ מסיבי של אסטרואיד בשמים, לפני כ - 3,700 שנה, כמו זה שהתרחש לפני כמאה שנה ברוסיה. החפירות בוצעו ע"י צוות בראשות פרופסור סטיב קולינס מאוניברסיטת דרום מערב טריניטי בניו מקסיקו.

אם כן, הנס הוא בהסתברות הנמוכה ביותר ובעיתוי המדויק של המאורע, אשר אמנם התרחש באמצעי טבעי, בדיוק כאשר המלאכים הגיעו לסדום.

את איזה אירוע נוסף מזכיר חורבן סדום ועמורה?

את חורבן העיר פומפיי בדרום איטליה בשנת 79 לספירה, ע"י התפרצות הר הגעש וזוב, (בתקופת שלטון הקיסר טיטוס, מחריב בית המקדש, 9 שנים לפני כן). בחפירות ארכאולוגיות שנערכו בעיר נמצאה כתובת שחורה שנרשמה בפחם על קירות אחד הבתים. בכתובת כתובות רק שתי מילים "סדום ועמורה". אותו תושב פומפיי שכתב את המילים, (יתכן שהיה יהודי), הביין כנראה, ברגעיו האחרונים, את שותפות הגורל שלו עם תושבי סדום ועמורה.

הכתובת שנמצאה בפומפיי. מקור: ויקיפדיה, פומפיי.

גלוי עריות בנות לוט במערה בצוער - מידה כנגד מידה?

ויעל לוט מצוער וישב בקר ושתתי בנתיו עמו, כי ירא לשבת בצוער, וישב במערה הוא ושתתי בנתיו.

ותאמר הבכירה אל הצעירה: אבינו זקן; ואיש אין בארץ לבוא עלינו, פדרך פל הארץ. לכה נשקה את אבינו יין, ונשכבה עמו; ונחיה מאבינו זרע. ותשקין את אביהן

וַיֵּן, בַּלַּיְלָה הוּא; וַתָּבֵא הַבְּכִירָה וַתִּשְׁכַּב אֶת אָבִיהָ, וְלֹא יָדַע בְּשִׁכְבָּהּ וּבְקוּמָהּ. וַיְהִי מִמָּחָרֶת וַתֹּאמֶר הַבְּכִירָה אֶל הַצְּעִירָה: הֵן שָׁכַבְתִּי אִמְשׁ אֶת אָבִי וְנִשְׁקַנּוּ וַיֵּן גַּם הַלַּיְלָה וּבָאִי שָׁכַבְתִּי עִמּוֹ וְנִחַיָּה מֵאָבִינוּ זָרַע. וַתִּשְׁקֶינָה גַם בַּלַּיְלָה הַהוּא אֶת אָבִיהֶן וַיֵּן וַתִּקַּם הַצְּעִירָה וַתִּשְׁכַּב עִמּוֹ וְלֹא יָדַע בְּשִׁכְבָּהּ וּבְקוּמָהּ. וַתִּהְרֶינָה שְׁתֵּי בָנוֹת לוֹט מֵאָבִיהֶן. וַתֵּלֶד הַבְּכִירָה בֶן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מוֹאָב, הוּא אָבִי מוֹאָב עַד הַיּוֹם. וְהַצְּעִירָה גַם הוּא יָלְדָה בֶן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ בֶן עַמִּי, הוּא אָבִי בְנֵי עַמּוֹן עַד הַיּוֹם. (בראשית יט, ל-לח)

האם יש דרך להצדיק את ההתנהגות המזעזעת של בנות לוט ?

לפי רש"י הן סברו שבאמת כל העולם נחרב, כמו בדור המבול. למעשה יש כאן מקרה של מידה כנגד מידה. לוט היה מוכן להפקיר אותן לאנשי סדום ובסוף הוא עצמו חטא בהן. בנוסף, יתכן שבסדום מעשים כאלה התרחשו ולא נחשבו יוצאי דופן. אם כן, זאת אחת הסיבות להחרבתה. יאמר לזכותו של לוט, שהוא לא היה מוכן לעבור על איסור גילוי עריות, לכן בנותיו היו חייבות לגרום להשתכרותו.

סיכום פרק יט

בפרק זה ראינו את הכנסת האורחים של לוט יחד עם קלונו, שהיה מוכן להפקיר את בנותיו כדי להגן על אורחיו, תוך כניסה לבעיית "מצווה הבאה בעבירה" ובדומה לאיש הזקן מפרשת פילגש בגבעה. הבנו את עומק רשעותם של אנשי סדום, דבר שמצדיק את חורבנם, כהמשך לשרשרת העונשים על חטאים בספר בראשית עד כה, (הגירוש מגן עדן, גירוש קין, דור המבול, דור הפלגה וכו'). הבאנו זיהוי אפשרי של סדום ועמורה בצד המזרחי של ים המלח דווקא וראינו את לידת עמון ומואב בדרך "סדומית" אף היא.

תוספת

”אשת לוט”, ליד ים המלח. מדובר בעמוד מלח גדול שכמעט וניתק מהר סדום וקיבל את השם “אשת לוט”. לפי פרופ' עמוס פרומקין, מומחה בין השאר במחקרי מערות, מהאוניברסיטה העברית, נוצר עמוד זה כתוצאה מהתמוטטות מערה עם ארובת מלח והעמוד הוא קיר המערה. תיארוך התמוטטות התקרה לפי פיסות עץ שנסחפו למערה, הביאה לתוצאה של בין 2150 ל- 1730 לפנה”ס, זמן המתאים לסיפור המקראי. המערה קרסה עקב רעידת אדמה חזקה בסוף האלף השלישי לפנה”ס, שייתכן שהיא זו שהביאה גם לחורבן של סדום ועמורה. מאז היווצרו “טיפס” עמוד המלח יותר משלושים מטרים עקב עלייתו של הר סדום.

רוב החוקרים סבורים שסדום ועמורה היו אז מזרחה יותר מאתר סדום המוכר לנו היום, בצד הירדני של ים המלח. יתכן שרעידות אדמה גרמו לתזוזות משמעותיות בקרקע בכל האזור.

מקור: ויקיפדיה, אשת לוט, לפי רשיון

Zoharsegal :צלם: [creativecommons.org/licenses/by sa/3.0/deed.he](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/deed.he)

John_Martin_ מהפכת סדום ועמורה, ג'ון מרטין, (אנגליה, 1854–1789). המקור: ויקיפדיה [.Sodom_and_Gomorrah.jpg](#).

פרק כ - המעבר לגרר - אברהם אומר שוב ששרה היא אחותו והיא נלקחת ע"י אבימלך; פיקוח נפש דוחה גלוי עריות? למה אבימלך היה חייב מוות? ה' מוכיח את אבימלך בחלום ואבימלך מוכיח את אברהם; יותר ירא אלוקים = יותר מוסרי?; למה אברהם הסכים לקבל מתנות מאבימלך, אחרי הטעייתו?

*המעבר לגרר - אברהם אומר שוב ששרה היא אחותו והיא נלקחת ע"י אבימלך;
פיקוח נפש דוחה גלוי עריות?*

וַיִּסַּע מִשָּׁם אַבְרָהָם אֶרְצָה הַנְּגֹב, וַיֵּשֶׁב בֵּין קְדֵשׁ וּבֵין שׁוּר; וַיִּגַּר בְּגֵרָר. וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם
אֵל שָׂרָה אִשְׁתּוֹ, אֲחֹתִי הִיא; וַיִּשְׁלַח אַבְיִמֶלֶךְ מַלְאָךְ גָּרָר, וַיִּקַּח אֶת שָׂרָה. (בראשית כ, א-ב)

לאן עבר אברהם ומדוע?

הוא עבר לגרר, שהיא כנראה ברצועת עזה של היום או דרומית לה. לפי רש"י, הוא רצה להתרחק מלוט, שיצא עליו שם רע אחרי שבא על בנותיו.

איך אברהם היה מסוגל לומר שוב ששרה היא אחותו? האם לא למד מהמקרה של פרעה? (ראו בהמשך פסוקים יא ו - יג).

כפי שנאמר במקרה של פרעה ובפסוק יא, אברהם חשש שאם יאמר ששרה היא אשתו יהרגו אותו ויקחו את שרה בכוח. על כן הייתה זו החלטה נכונה כדי להציל את חייו ואחר כך להתפלל ששרה תשוחזר ללא פגע, כמו במקרה של פרעה. מפסוק יג מתברר שעוד ביציאתם מחרן, אברהם ושרה סיכמו על אסטרטגיה זו מפני שהיא הייתה הרעה במיעוטה.

איסור גילוי עריות, גם לבני נח, הוא אחד הדברים שבחיוב "ייהרג ואל יעבור", בנוסף לשפיכות דמים ועבודה זרה. איך אברהם הרשה לעצמו להביא את אשתו למצב של חשש לגילוי עריות. האם לא היה צריך להסתכן במוות על מנת להימנע מכך?

"ייהרג ואל יעבור" במקרה זה, שייך רק אם אומרים ליהודי, "או שאתה מגלה עריות, או שנהרוג אותך". במקרה זה עליו להיות מוכן למות ובלבד לא לעבור על האיסור. ברור שאברהם לא היה במצב זה. להיפך, אברהם חשש שאם יגלה שהיא אשתו, המצרים יהרגו אותו, כדי לקחת, בכל מקרה, את שרה כשפחה. זו הייתה האפשרות הגרועה ביותר עבור אברהם ושרה. אם ע"י התחבולה, והחלטה מושכלת, הוא ישאר בחיים, יוכל לפחות לנסות להציל אותה מגורל מר זה ומגילוי עריות. זה היה הרע במיעוטו. גם שרה לא הייתה צריכה למסור את נפשה במקרה זה, שכן היא הייתה פאסיבית ולא נדרשה לעשות מעשה כלשהו.

בנוסף, אברהם לא "הפקיר את אשתו" לגילוי עריות. הוא בסך הכל אמר ששרה היא אחותו ואכן הייתה קרובת משפחה, כפי שנראה בפסוק כ'. לפי האברכנאל, אברהם נקט אמצעי זהירות, כדי להימנע מסכנה מידית שייהרג ושרה תיחטף ע"י בעל זרוע. הוא בוודאי לא תכנן שתיחטף, אלא חשב שיבקשו את ידה בצורה מכובדת, ואז ידחה את בקשתם. בנוסף, כנראה שחלק מההסכם בין אברהם לשרה הייתה שאם שרה תיכנס לסכנה של גילוי עריות, היא תגלה שבנוסף להיותה "אחותו" של אברהם, היא גם אשתו.

למה אבימלך היה חייב מוות? ; ה' מוכיח את אבימלך כחלום ואבימלך מוכיח את

אברהם

וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל אַבְיִמֶלֶךְ, בְּחֵלוֹם הַלַּיְלָה; וַיֹּאמֶר לוֹ: הֲנָךְ מָת עַל הָאִשָּׁה אֲשֶׁר לְקַחְתָּ, וְהוּא בְּעֵלְתָּ בְּעַל. וְאַבְיִמֶלֶךְ לֹא קָרַב אֵלֶיהָ וַיֹּאמֶר: אֲדֹנָי הֲגֹיִי גַם צָדִיק תִּהְיֶה? הֲלֹא הוּא אָמַר לִי אֲחֹתִי הוּא וְהִיא גַם הוּא אִמְרָה אֲחִי הוּא, בְּתָם לְבָבִי וּבְנִקְיִן פִּי עָשִׂיתִי זֹאת. וַיֹּאמֶר אֵלָיו הָאֱלֹהִים בְּחֵלֹם: גַּם אֲנֹכִי יָדַעְתִּי כִּי בְתָם לְבָבְךָ עָשִׂיתָ זֹאת וְאַחֲשֶׁךָ גַּם אֲנֹכִי אוֹתָךְ מִחַטּוֹ לִי, עַל כֵּן לֹא נִתְתִּיךָ לְנֹגֵעַ אֵלֶיךָ. וְעַתָּה הֲשִׁב אִשְׁתְּ הָאִישׁ כִּי נָבִיא הוּא, וַיִּתְפַּלֵּל בְּעֶדְךָ וְחַיָּה, וְאִם אֵינְךָ מְשִׁיב, דַּע כִּי מוֹת תָּמוּת, אֲתָה וְכָל אֲשֶׁר לְךָ. וַיִּשְׁכַּם אַבְיִמֶלֶךְ בַּבֶּקֶר וַיִּקְרָא לְכָל עֲבָדָיו וַיִּדְבֹּר אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּאָזְנוֹתָם וַיִּירָאוּ הָאֲנָשִׁים מְאֹד. (בראשית כ, ג-ח)

למה אבימלך היה חייב מוות? הרי הוא לא ידע ששרה נשואה? (ראה פסוקים ו' ו- ז').

הכוונה שאם אבימלך לא יחזיר את שרה, הוא ימות, כפי שכתוב בפסוק ז'. כנראה שללא האיום הוא לא היה מסכים לשחרר אותה.

האם חלומות יכולים לגלות את האמת?

מסתבר שכן. יתכן שלפעמים קורה שהחולם המוטריד ממשוהו מגלה את האמת דווקא דרך חלום. בתקופה העתיקה היה מקובל להתייחס לחלום כ"מסר מהאלים", כפי שפירש אבימלך. במסכת ברכות, נו, ב, נאמר כי "חלום אחד משישים לנבואה". כפי שנראה בהמשך, אצל יוסף, אירועים עתידיים חשובים התגלו דרך חלומות.

כתב הרב יובל שרלו, (אתר כיפה, 2007), "קשה מאוד לקבוע את היחס הראוי לחלום. דברי חכמים עצמם מלאים סתירות ביחס לחלום: מחד גיסא טענו כי חלום אחד משישים לנבואה ומאידך גיסא טענו כי החלומות שווא ידברו, (זכריה י); מחד גיסא לימדו כי אין אדם רואה אלא מהרהורי ליבו ומאידך גיסא הורו כי כל החלומות הולכים אחר הפה – (הפתרון שניתן); מחד

גיסא אמרו כי הנודר בחלום נדרו אינו נדר ומאידיך גיסא לימדו כי יש להתענות תענית חלום, ועוד ועוד. למעשה כלל אין מדובר בסתירות. דווקא בשל העובדה כי החלום הוא אכן תופעה נפשית ייחודית בעולמו של האדם, הסתירה קיימת בו מיניה וביה, ודברי חז"ל אך משקפים את המורכבות המסובכת של החלום."

כתב ד"ר שאול רגב מאוניברסיטת בר אילן, כי ע"פ המחשבה היהודית, בעיקר האברבנאל, יש סוגים שונים של חלומות. הסוג הראשון הם חלומות שהם פרי הדמיון, המשקפים מחשבותיו וזכרונותיו משעות ערותו, או את רצונותיו והרהורי לבו של החולם. הסוג השני הם חלומות נפשיים – רוחניים שמקורם מהאל, היכולים לנבא את העתיד – כגון חלומות יוסף, פרעה וכו', אך קשה מאוד לפענח אותם, בעיקר כי מעורב בהם גם דמיון או דברים בטלים. הסוג השלישי הם חלומות נבואיים אמיתיים, שרק נביאי אמת חולמים אותם ועל פיהם הם מתנבאים.

בעניין הסוג הראשון מסופר בגמרא, מסכת ברכות, נו, א, שקיסר רומאי אמר לרבי יהושע בן חנניה: אומרים עליכם שאתם חכמים, תאמר לי מה אחלום הלילה. אמר לו רבי יהושע שהוא יחלום שהפרסים יעבדו בו עבודת מלך. זה מאוד הרשים את הקיסר, וחשב על זה כל היום, ובלילה חלם כפי שהרהר כל אותו היום. סיפור נוסף: אמר שבור מלכא, מלך פרס, לשמואל: תאמר לי מה אחלום בלילה. אמר לו שמואל שיחלום שהרומאים לקחוהו בשבי, וישעבדו אותו לטחון גרעיני תמרים בריחיים של זהב. דבר זה הרשים את המלך עד מאוד וכל היום הוא הרהר בזה, וחלם על כך בלילה.

בת כמה הייתה שרה באותו זמן? איך יתכן שהיא עדיין הייתה אישה מושכת?

היא הייתה בת 90, אך כנראה שעדיין הייתה אישה מושכת באופן יחסי לאחרות ונראתה צעירה מגילה. עובדה שזמן קצר לאחר מכן נכנסה להריון וילדה.

וַיִּקְרָא אַבְיִמֶלֶךְ לְאַבְרָהָם, וַיֹּאמֶר לוֹ: מַה עָשִׂיתָ לָנוּ וְמָה חָטָאתִי לָךְ, כִּי הִבֵּאתָ עָלַי וְעַל מְמַלְכְּתִי, חֲטָאָה גְדוֹלָה: מַעֲשִׂים אֲשֶׁר לֹא יַעֲשׂוּ, עָשִׂיתָ עִמָּדִי. וַיֹּאמֶר אַבְיִמֶלֶךְ אֶל אַבְרָהָם: מַה רָאִיתָ, כִּי עָשִׂיתָ אֶת הַדְּבָר הַזֶּה? וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם: כִּי אָמַרְתִּי, רַק אֵין יִרְאֵת אֱלֹהִים בַּמָּקוֹם הַזֶּה; וְהִרְגוּנִי, עַל דְּבַר אֲשֶׁר תִּי. וְגַם אָמְנָה אֲחֹתִי בַת אָבִי הוּא אֶדְּ לֹא בַת אִמִּי וְתָהִי לִי לְאִשָּׁה. וַיְהִי כֹּאֲשֶׁר הִתְעוּ אֹתִי אֱלֹהִים מִבֵּית אָבִי וְאָמַר לֵה, זֶה חֲסִדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשִׂי עִמָּדִי - אֶל כָּל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר נָבֹא שָׁמָּה, אֲמַרִּי לִי אֲחִי הוּא. (בראשית כ, ט-יג)

מה הכוונה בתשובת אברהם - "פי אַמְרָתִי, רַךְ אֵין יִרְאֵת אֱלֹקִים בַּמָּקוֹם הַזֶּה"?

אולי כוונת אברהם שבמקום שבו אין "יראת אלוקים", יש סיכוי גבוה יותר שהאנשים שם יבצעו פשעים בגלל העדר גבולות בין מותר לאסור. כתב הפרשן המלבי"ם על מילים אלו, שהודיע לו אברם "שגם איש מכובד וחכם שנחקקו בו נימוסים ישרים, והורגל במידות טובות - הכל על פי שכלו, והוא עושה משפט וצדקה, הכל על פי עצת שכלו, (ולא ע"פ צו אלוקי), בכל זאת לא נוכל לבטוח באיש כזה, שבעת שתסיט אותו תאוותו לעשות רע, שתמיד יגבר שכלו על תאוותו. כי בהיפך, בעת תבער אש תאוותו אל אשה יפה או הון רעהו, באין רואה, אז גם שכלו ילך שולל לרצוח ולנאוף ולעשות כל רע... השכל לבדו ונימוסים שכליים לא יעמדו בפני זרועות התאוה".

האם יש קשר בין מידת "יראת האלוקים" או "יראת שמים" של אנשים לבין מיעוט פשעים או ריבוי התנהגות מוסרית כלפי הזולת? האם ל"ירא אלוקים" ברור יותר הגבול בין מותר לאסור?

יתכן של"ירא שמים", הגבולות בין מותר לאסור מוכרים וברורים יותר מאשר אדם שאינו ירא שמים, אך אין זה אומר שביום - יום התנהגותו תהיה מוסרית יותר, במובן של יושר, אי - פגיעה בזולת, עזרה לזולת, עשיית חסד. ישנם אנשים הנחשבים יראי שמים שהינם מוסריים וישנם שאינם כל כך, ולהיפך ישנם אנשים שאינם מאמינים בבורא עולם, אך דואגים לזולת ועוזרים לעניים ולמסכנים. בנוסף, ישנם אנשים בעלי חזות דתית או חרדית, שכאשר אף אחד אינו רואה, אינם כל כך יראי שמים. ישנם גם קבוצות אנשים אשר בשם הדת, מבצעים פשעים נגד האנושות, כמו ארגוני דאעש וחמאס הרצחניים.

יחד עם זאת, ניתן לקבוע שבאופן כללי, יראת שמים אמיתית ושמירת תורה ומצוות, כוללות בתוכן את הדרישה לעזור לזולת, לתת צדקה ("פִּי פִּתַח תִּפְתַּח אֶת יָדְךָ לוֹ"), להימנע מפגיעה בזולת, (וְאַהֲבָה לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ), "ועשית הישר והטוב בעיני ה'", (דברים ו, יח), ועוד. כך שירא שמים או שומר מצוות, ממילא נדרש להיות אדם מוסרי, למרות שלא בהכרח הוא עומד תמיד בדרישות ומיישמן. אצל אדם לא ירא שמים, דרישה זו פחות מוגדרת ומחייבת ולכן יתכן שמידת היישום היא גם נמוכה יותר. בהעדר סמכות עליונה, לאדם שאינו מאמין באל או במצוות, קשה להסביר מדוע מעשה מסוים הוא מותר ואחר הוא אסור, ואפילו מדוע אסור לפגוע בזולת, אם כך נהוג בחברתו, כמו בדור המבול או בסדום.

נוסיף שקיימת ספרות יהודית עשירה בנושאים הקשורים לחיים מוסריים: דברי נביאי ישראל, ספר משלי, פרקי אבות, ספר חובות הלבבות של רבינו בחיי, ספר אורחות צדיקים, מסילת ישרים של הרמח"ל, תנועת המוסר שהוקמה ע"י רבי ישראל סלנט במזרח אירופה במאה ה-19, הספרים "אורות הקודש" ו"מוסר אביך" של הרב קוק זצ"ל, שמהם עולה שיראת שמים לא בלבד שאינה צריכה לסתור את המוסר הטבעי, אלא היא צריכה לשפרו ולהעלותו על ידי לימוד

והכשרה, שכן, באופן בסיסי, "יצר לב האדם רע מנעוריו". אם כן ניתן בנקל לראות עד כמה היהדות כוללת ומחייבת התנהגות מוסרית. יחד עם זאת, נציין שישנם הוגי דעות יהודים, כמו פרופ' ישעיהו ליבוביץ, שטענו שאין קשר בין שמירת מצוות למוסר טבעי - שהוא תוצר אנושי "חילוני".

העיתון "כלכליסט" פרסם את הידיעה המעניינת הבאה בשנת 2014:

להלן נתונים מהמטרה, על מספרי התיקים שנפתחו בכל שנה בכל יישוב שמופיע ברשימה, בסוגים שונים של עבירות: עבירות רכוש, גניבות רכב, עבירות סמים, תקיפות פיזיות, עבירות מין, עבירות שוד, ועבירות של אלימות במשפחה. המטרה העבירה את הנתונים לשנים 2011 - 2013.

נתוני הפשיעה ב-25 הערים הגדולות

שם הישוב	גודל האוכלוסיה (באלפים)	מספר עבירות נולד (בשנת 2013)	מדד המסוכנות של העיר (מספר עבירות לאלף נפש)	שיעור השינוי סה"כ עבירות (בשנים 2011-2013)
רהט	56.9	859	0.02	18%
אשקלון	120.0	4,966	41	16%
נצרת	74.0	2,108	28	15%
מודיעין	82.9	1,632	20	14%
פתח תקוה	213.9	8,848	41	8%
באר שבע	197.3	10,318	52	4%
ירושלים	815.3	24,924	31	4%
אשדוד	214.9	6,891	32	3%
לוד	71.1	3,937	55	1%
הרצליה	89.2	3,210	36	1%
נתניה	192.2	9,988	52	1%
גבעתיים	55.7	1,354	24	-1%
נפר סבא	89.2	3,465	39	-1%
רמת גן	148.4	5,097	34	-2%
חולון	185.3	6,125	33	-3%
ת"א - יפו	414.6	31,953	77	-3%
רחובות	120.9	3,760	31	-5%
רמלה	68.0	3,650	54	-7%
חדרה	84.1	3,868	46	-7%
בית שמש	89.8	1,753	20	-7%
בת ים	129.4	5,572	43	-8%
רעננה	69.2	1,880	27	-8%
בני ברק	168.8	2,666	16	-10%
ראש לצ	235.1	8,174	35	-10%
חיפה	272.2	13,420	49	-14%

באופן כללי, אם מחלקים את מספר העבירות הכולל ביחס לגודל האוכלוסיה של כל עיר, מתברר שהעיר המסוכנת ביותר היא תל אביב - יפו, עם 77 עבירות לכל 1,000 תושבים. שניה ושלישית ברמה המסוכנות הן לוד ורמלה, אולם בפער ניכר מתל אביב. הערים הכי פחות מסוכנות מבחינת רמת הפשיעה שבהן הן רהט, בני ברק, בית שמש ומודיעין, כאשר בני ברק

ובית שמש עם ריכוז חרדי גבוה, אך אולי הנתון נובע מכך שחלק ממקרי הפשע כלל אינם מתגלגלים לכדי תיק טיפול משטרה.

מקור: calcalist.co.il/local/articles/0,7340,L_3640941,00.html

כעדכון, נציין כי לשמחתנו, ע"פ הנתונים המעודכנים של המשטרה, חלה ירידה כללית בממוצע ארצי בשיעור 15% מ-2014 ל-2019, כאשר בכל הערים הגדולות הייתה ירידה. לעומת זאת בחלק מהישובים הערביים והדרוזיים הייתה עליה ניכרת.

בשנת 2019, היישובים עם שיעור הפשיעה הגבוה ביותר – לפי מספר תיקים לאלף נפש - היו: אילת, ג'סר א זרקא, תל אביב, באר שבע, נוף הגיל, דימונה, עכו, עפולה, טבריה, בית שאן. בכמעט כולם, הייתה ירידה בנתונים בין השנים 2014 ל-2019. היישובים עם שיעורי הפשיעה הנמוכים ביותר היו: מודיעין-עלית, שוהם, רכסים, ביתר עלית, בית ג'ן, אלעד, מודיעין-מכבים-רעות, גני תקווה, מזכרת בתיה, גבעת זאב. במודיעין עלית, ביתר עלית ובית ג'ן, חלה עלייה בין 2014 ל-2019.

המסקנה שעל פי נתונים אלה, קשה לקבוע אם יש קשר בין רמת "דתיות" לבין רמת פשיעה.

האם שרה הייתה אחותו מן האב, של אברהם? הרי זה גילוי עריות, האסור גם לבני נח?

כנראה שלא. כפי שכבר הערנו, התורה לפעמים מכנה קרובי משפחה כאחים, כפי שלוט מכונה אחיו של אברהם בפסוק, "וישמע אברהם כי נשבה אחיו", (בראשית יד, יד), למרות שהיה בן אחיו. לפי חז"ל, שרה הייתה בתו של הרן, אחי אברהם, והאחות של לוט.

למה אברהם הסכים לקבל מתנות מאבימלך, אחרי הטעייתו?

ויקח אבימלך צאן ובקר, ועבדים ושפחות, ויתן לאברהם; וישב לו את שרה אשתו. ויאמר אבימלך: הנה ארצי לפניך: בטוב בעיניך שב. ולשרה אמר: הנה נתתי אלה פסח לאחיד, הנה הוא לך פסות עינים, לכל אשר אתה; ואת כל ונכחת. ויתפלל אברהם אל האלהים וירפא אלהים את אבימלך ואת אשתו ויאמהתיו וילדו. פי עצר עצר ה' בעד כל רחם לבית אבימלך, על דבר שרה אשת אברהם. (בראשית כ, יד-יח)

למה אבימלך התנהג בנדיבות כזאת כלפי אברהם לאחר שהטיח בו האשמות כבדות? מדוע אברהם, כאיש חסד ויושר, הסכים לקבל מתנות מאבימלך לאחר שהטעה אותו, כביכול?

כנראה שאבימלך נתן לו מתנות כדי לפייס את אברהם, ושיסכים להתפלל עבורו. ראה פסוק י"ז, וַיִּתְּפֹלֵל אֲבִרְהָם... המתנות ניתנו לכבודה של שרה וכדי להסיר כל לזות שפתיים, שהיה בניהם משהו.

מה משמעות הפסוק הקשה: וּלְשָׂרָה אָמַר, הֲנִי נִתְּתִי אֵלַיךָ כְּסֶסֶף לְאַחִיךָ - הֲנִי הוּא לָךְ כְּסוּת עֵינַיִם, לְכָל אֲשֶׁר אֶתָּךְ; וְאַתָּה פֶלַח וְנִכְחַת.

לפי רש"י - אבימלך אומר לשרה: הממון שנתתי לאחיך (אברהם), יכסה את עיניהם של כל מי שיעליל דברים כאילו שהיה בינינו מגע גופני. דרך ההחזרה המכובדת מוכיח שלא היה ביניהם כלום. לפי הרשב"ם 1000 הכסף, סכום גדול באותם ימים, ניתנו מראש ע"י אבימלך לאברהם בתור מוהר, ע"מ לשאת את שרה לאישה. את הכסף אבימלך לא דרש חזרה. הנכסים שהעביר אבימלך אחר כך (צאן, בקר, עבדים, שפחות), הראו שבעל כורחו הוא החזיר אותה מפני שהתברר שדובר במקח טעות, וכדי לפייס אותה. יתכן שאפשר להסביר באותה צורה מדוע פרעה לא דרש חזרה מאברהם את המתנות שנתן לו. (ראו פרק יב, טז).

סיכום פרק כ

תהינו בקשר להצגת אברהם את שרה שוב כאחותו תוך חשש להפקרתה לגילוי עריות וגילינו שלא היה ממש חשש כזה ושהייתה הצדקה למהלך, על מנת להציל את חייו של אברהם, כדי שיוכל לפעול לשחרורה של שרה. דנו בנושא החלומות כמגלי אמת לפעמים. שאלנו האם קיים קשר חיובי בין מידת יראת האלוקים של אנשים לבין התנהגות מוסרית בין אדם לזולת וגילינו שבעקרון אמור להתקיים קשר, אך במציאות, לא תמיד. ביררנו מדוע אברהם הסכים לקבל מתנות מאבימלך, למרות שהטעה את אבימלך.

תוספת

אחד מספרי המוסר המפורסמים ביותר במקורותינו

ספר מסילת ישרים של הרמח"ל (רבי משה חיים לוצאטו, 1707-1746)

הרמח"ל היה מקובל, סופר, חוקר רטוריקה ומשורר, אשר נולד ופעל באיטליה ובסוף ימיו בעכו.

הספר מתווה דרך להתקדמות בעבודת הבורא. בדומה לרוב הספרים התורניים, מקורות הידע והסמכות המרכזיים הם פסוקי התנ"ך ומאמרי חז"ל. יחד עם זאת, פעמים רבות מובאות בספר טענות שמבוססות על ההגיון האנושי.

בספר 26 פרקים, אך המחבר מציין בתחילת פרק י"ג, כי מעתה והלאה הוא עוסק במדרגה שונה של עבודת הבורא: "ותראה שכל מה שביארנו עד עתה הוא מה שמצטרך אל האדם לשיהיה צדיק ומכאן והלאה הוא לשיהיה חסיד".

הרמח"ל סידר את הספר על פי ברייתא המופיעה במסכת עבודה זרה, כ, ב, בתלמוד הבבלי:

"אמר ר' פנחס בן יאיר: תורה מביאה לידי זהירות, זהירות מביאה לידי זריזות, זריזות מביאה לידי נקיות, נקיות מביאה לידי פרישות, פרישות מביאה לידי טהרה, טהרה מביאה לידי חסידות, חסידות מביאה לידי ענוה, ענוה מביאה לידי יראת חטא, יראת חטא מביאה לידי קדושה, קדושה מביאה לידי רוח הקודש, רוח הקודש מביאה לידי תחיית המתים".

הספר בנוי באופן שיטתי והדרגתי, במסלול של עלייה ממדרגה למדרגה. כשבכל מדרגה רוחנית הוא מגדיר את מהותה, הדברים שמקרבים אליה והדברים שגורמים להתרחק ממנה.

בתחילת הספר הוא קובע שמטרת בריאתו של האדם היא להתענג על ה' וליהנות מזיו שכינתו, אך הנאה זו שמורה לעולם הבא והעולם הזה מיועד לעבודת הבורא ולמלחמה תקיפה ביצר הרע ובתאוות.

תמצית המדרגות של הספר

צדיקות

זהירות - זהירות והימנעות ממצוות לא תעשה וסייגיהם, מתוך התבוננות ופיקוח של האדם על מעשיו ודרכיו.

זריזות - זריזות והקפדה בקיום מצוות עשה, והתגברות על העצלות ועל רדיפת תענוגות.

נקיות - נקיות שלמה מכל מידה רעה ומכל חטא, גם כאלו שלא ידועים בציבור, ובמיוחד בתחומים הממוניים, המיניים והחברתיים. אדם המקיים בצורה מלאה את כל הדרישות של נקיות מוגדר כצדיק על פי הרמח"ל.

חסידות

פרישות - הימנעות מדברים מותרים שאינם רעים בעצמם, אבל עלול להיגרם מהם רע; "קדש עצמך במותר לך".

טהרה - טהרת הכוונה והמחשבה. תיקון פנימי של הלב ומחשבותיו. עבודת הבורא לשמה ולא לשם השגת רווח אישי.

חסידות - עשייה מוסרית מאהבה שלא על פי קו הדין והרחבת קיום המצוות בכל הצדדים והתנאים על פי תפיסתו עד היכן שידו מגעת, ובכלל זה הטבה לבריות בגוף בנפש ובמון, מתוך כוונה להגדיל את כבודו של הבורא וקידוש שמו.

קדושה

ענווה - חוסר החשבה של האדם את עצמו מכל סיבה שהיא, אף אם הוא בעל כישורים מיוחדים, וחוסר עניין של האדם בסטטוס חברתי וכבוד.

יראת חטא - יראת רוממות של הבורא, להרגיש כאילו הוא מהלך בארמונו של מלך, וחרד לפגום בכבודו ואף חרד לאבד את המודעות העמוקה הזו.

קדושה - דבקות רוחנית של האדם באלוהים בכל עת ובכל מצב, אף בעשייה החומרית שלו, מחשבותיו יהיו קשורות לאלוהים, והוא יהיה כעין מקדש בזעיר אנפין.

רוח הקודש

רוח הקודש - קבלתה איננה בשליטת האדם אלא מתנה משמים, לאחר השתדלותו והתאמצותו.

תחיית המתים - היכולת להחיות מתים, כפשוטו.

הספר מסתיים במדרגת ה"קדושה", ואינו ממשיך ומדריך ל"רוח הקודש" ו"תחיית המתים", כי מדרגות אלו אינן בשליטתו של האדם.

מקור: ויקיפדיה, מסילת_ישרים

פרק כא - לידת יצחק ומילתו; גמילת יצחק ותחילת המאבק בין ישמעאל ליצחק על הירושה; האם אברהם לא התאכזר בגירוש הגר וישמעאל?; הופעת המלאך אל הגר והצלת ישמעאל - (עקידת ישמעאל); הוויכוח בין אברהם ואבימלך וכריתת הברית ביניהם בבאר שבע

לידת יצחק ומילתו; גמילת יצחק ותחילת המאבק בין ישמעאל ליצחק על הירושה

וה' פקד את שרה כאשר אמר, ויַעַשׂ ה' לְשָׂרָה כְּאֲשֶׁר דָּבַר. וַתַּהַר וַתֵּלֶד שָׂרָה לְאַבְרָהָם בֶּן לְזִקְנָיו, לְמוֹעֵד אֲשֶׁר דָּבַר אֱלֹהִים. וַיִּקְרָא אַבְרָהָם אֶת שֵׁם בְּנוֹ הַנּוֹלָד לוֹ, אֲשֶׁר יֵלְדָה לוֹ שָׂרָה יִצְחָק. וַיִּמַּל אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק בְּנוֹ בֶּן שְׁמֹנֶת יָמִים, כְּאֲשֶׁר צִוָּה אֱלֹהִים. וְאַבְרָהָם בֶּן מֵאָת שָׁנָה בְּהוֹלֵד לוֹ אֶת יִצְחָק בְּנוֹ. וַתֹּאמֶר שָׂרָה: צָחַק עָשָׂה לִי אֱלֹהִים, כֹּל הַשְּׂמֵעַ יִצְחָק לִי. וַתֹּאמֶר: מִי מָלַל לְאַבְרָהָם הַיְנִיקָה בָּנִים שָׂרָה, כִּי יֵלְדָתִי בֶּן לְזִקְנָיו. וַיִּגְדַּל הַיֵּלֵד וַיִּגְמַל; וַיַּעַשׂ אַבְרָהָם מִשְׁתָּה גְדוֹל, בְּיוֹם הַגְּמֹל אֶת יִצְחָק. וַתֵּרָא שָׂרָה אֶת בֶּן הַגֵּר הַמִּצְרִית, אֲשֶׁר יֵלְדָה לְאַבְרָהָם, מִצְחָק. וַתֹּאמֶר לְאַבְרָהָם: גֵּרֶשׁ הָאִמָּה הַזֹּאת, וְאֵת בְּנָהּ - כִּי לֹא יִירָשׁ בֶּן הָאִמָּה הַזֹּאת, עִם בְּנֵי עַם יִצְחָק. וַיֵּרַע הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינֵי אַבְרָהָם, עַל אוֹדֵת בְּנוֹ. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל אַבְרָהָם: אֵל יֵרַע בְּעֵינֶיךָ עַל הַנֶּעַר וְעַל אִמָּתְךָ - כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֶיךָ שָׂרָה, שְׂמַע בְּקוֹלָהּ: כִּי בְיִצְחָק, יִקְרָא לְךָ יָרֵעַ. וְגַם אֵת בֶּן הָאִמָּה לְגוֹי אֲשִׁימְנוּ - כִּי יִרְעֶךָ הוּא. (בראשית כא, א-יג)

היכן נולד וגדל יצחק?

ככל הנראה בארץ גרר, כאמור ברצועת עזה או דרומית לה, זאת בניגוד לדעה הרווחת שנולד בחברון. לדעת הרמב"ן הוא נולד בבאר שבע.

מה בדיוק עשה ישמעאל כדי לעורר תגובה כה חריפה של שרה?

אפשר להבין מדברי שרה "כִּי לֹא יִירָשׁ בֶּן הָאִמָּה הַזֹּאת, עִם בְּנֵי עַם יִצְחָק" שהגר וישמעאל דרשו את ירושת אברהם או לפחות להתחלק בה. לפי הספורנו, ישמעאל לעג למשתה וטען ששרה בכלל התעברה מאבימלך, כפי שטענו אז ליצני הדור. יש בזה כדי לטעון שיצחק אינו ראוי לרשת את אברהם וזה מה ש"הקפיץ" את שרה. אפשרות אחרת, שהוא טען שהוא הבכור וראוי לרשת כפליים מיצחק, לפי המנהג של אז.

האם הייתה הצדקה לדרישות שרה לגרש את הגר ואת ישמעאל?

אם נכון שהגר וישמעאל התכוונו לדרוש את ירושת הבכור, אזי ניתן להבין את תגובת שרה. הגירוש היה אמור לבטא שבשום פנים ואופן לא יירש ישמעאל, שהוא בן השפחה לשעבר, את

אברהם ואת ארץ ישראל ולמעשה, בתור הבכור, להפוך לאבי האומה. עובדה שהקב"ה הורה לאברהם לשמוע לקולה של שרה, כך שבהחלט הייתה הצדקה לדרישותיה.

האם אברהם לא התאכזר בגירוש הגר וישמעאל? ; הופעת המלאך אל הגר והצלת ישמעאל - (עקידת ישמעאל)

וַיֵּשְׁבּוּ אַבְרָהָם בְּבֶקֶר וַיִּקַּח לֶחֶם וְחֶמֶת מִיָּם, וַיִּתֵּן אֶל הַגֵּר, שֵׁם עַל שְׂכָמָהּ, וְאֵת הַיֶּלֶד - וַיִּשְׁלַחָהּ; וַתֵּלֶךְ וַתִּתַּע, בְּמִדְבַר בְּאֵר שָׁבַע. וַיִּכְלוּ הַמַּיִם, מִן הַחֶמֶת; וַתִּשְׁלַח אֵת הַיֶּלֶד תַּחַת אֶמְדַּת הַשָּׂיחָם. וַתֵּלֶךְ וַתֵּשֶׁב לָהּ מִנְּגַד, הַרְחֵק מִמַּטְחָוֵי קִשְׁתָּהּ, כִּי אָמְרָהּ, אֵל אֲרָאָה בְּמֹות הַיֶּלֶד; וַתֵּשֶׁב מִנְּגַד, וַתִּשָּׂא אֵת קִלְיָהּ וַתִּבְרָךְ. (בראשית כא, יד-טז)

למה אברהם נתן להגר כה מעט מים ואוכל? האין בכך משום אכזריות, בניגוד חד למידת החסד שאפיינה את אברהם בדרך כלל?

בוודאי שאין כאן משום התאכזרות. הרי כפי שנאמר לעיל: "וַיֵּרַע הַדָּבָר מְאֹד, בְּעֵינֵי אַבְרָהָם, עַל אֹדֶת בְּנֹוֹ". לפי הרשב"ם, הכוונה ב - "וַתֵּלֶךְ וַתִּתַּע", שהיא הלכה לאיבוד, במקום ללכת ישר למקום ישוב קרוב, היכן שתוכל למצוא מים ומזון. זאת הסיבה שלא הספיקו המים, למרות שאברהם נתן לה מספיק מים.

וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֵת קוֹל הַנְּעִר, וַיִּקְרָא מִלֶּאֱדָם אֱלֹהִים אֶל הַגֵּר מִן הַשָּׁמַיִם, וַיֹּאמֶר לָהּ מַה לָּךְ הַגֵּר; אֵל תִּירְאִי, כִּי שָׁמַע אֱלֹהִים אֶל קוֹל הַנְּעִר בְּאֲשֶׁר הוּא שָׁם. קוֹמִי שְׂאִי אֵת הַנְּעִר, וְהַחַזִּיקִי אֵת יָדְךָ בּוֹ, כִּי לְגוֹי גָּדוֹל אֲשִׁימְנֶנּוּ. וַיִּפְקַח אֱלֹהִים אֵת עֵינֶיהָ, וַתֵּרָא בְּאֵר מַיִם; וַתֵּלֶךְ וַתִּמְלֵא אֵת הַחֶמֶת מִיָּם, וַתִּשָּׂק אֵת הַנְּעִר. וַיְהִי אֱלֹהִים אֵת הַנְּעִר, וַיִּגְדַּל; וַיֵּשֶׁב בְּמִדְבַר, וַיְהִי רֹבֵה קִשְׁתָּהּ. וַיֵּשֶׁב, בְּמִדְבַר פְּאָרָן; וַתִּקַּח לוֹ אִמּוֹ אִשָּׁה מֵאֲרָץ מִצְרַיִם. (בראשית כא, יז-כא)

מה מזכיר קטע זה (בהמשך הספר).

זה דומה לעקידת יצחק. גם שם הבן כמעט מת, ואז הציל אותו מלאך בדקת ה - 90 וברך אותו. יש גם דמיון לשוני בשני האירועים.

"וישכם אברהם בבקר" - בשניהם; "ויקרא אליו מלאך אלוקים מן השמים" מול "ויקרא מלאך אלוקים אל הגר מן השמים"; "וישא אברהם את עניו וירא והנה איל אחר נאחו בסבך" מול "ויפקח אלוקים את עיניה ותרא באר מים", ברכת ישמעאל "כִּי לְגוֹי גָּדוֹל, אֲשִׁימְנֶנּוּ..." וַיְהִי אֱלֹהִים אֵת הַנְּעִר" מול הברכה לאברהם אחרי עקדת יצחק - "כִּי בָרַךְ אַבְרָהָם, וְהִרְבָּה אַרְבָּה אֵת זְרַעַךְ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם.

ואכן ע"פ אמונת האסלאם, ישמעאל הוא אשר עקד אברהם, ולא יצחק.

למרות הדמיון, משמעויות שני האירועים שונות לגמרי. אצל ישמעאל, אברהם לא נצטווה להקריב את ישמעאל או לסכן את חייו, אלא להרחיק אותו כדי שלא ייחשב הבן היורש, מבחינה דתית, מנהיגותית וממונית. הובטח לו: וְגַם אֶת בֶּן הָאֵמָה, לְגוֹי אֲשִׁימֶנּוּ: פי וְרַעַף, הוא, כך שידע מראש שלא ימות בהקדם.

לעומת זאת, אצל יצחק הוא נצטווה להיות מוכן להעלות אותו קרבן ובהחלט לסכן את חייו, כדי להרים על נס את יראת השמים שלו, שיזכה אותו בירושת הארץ, בריבוי זרע דרך יצחק, ובברכת צאצאי יצחק, כיוורש.

מה הכוונה במילים "באשר הוא שם", (פסוק יז)? זה נשמע מיותר.

לפי הרמב"ן, מקור ההצלה, (באר המים), נמצא ליד ישמעאל ולא היה צורך לקחת אותו אליה. לפי רש"י, ישמעאל נדון לפי מצבו העכשווי ולא העתידי - "באשר הוא שם" עכשיו ולפי מעשיו נכון להיום, לא מגיע לו למות ונידון לחיים.

רש"י מביא גם מדרש ממסכת ראש השנה, טז: לפי שהיו מלאכי השרת מקטרגים ואומרים: רבוננו של עולם, מי שעתיד זרעו להמית בניך בצמא אתה מעלה לו באר? והוא משיבם: עכשיו מה הוא - צדיק או רשע? אמרו לו צדיק. אמר להם לפי מעשיו של עכשיו אני דנו וזה "באשר הוא שם".

והיכן המית את ישראל בצמא? כשהגלם נבוכדנצר את בני ישראל, שנאמר, (ישעיהו כא), משא בערב וגו' לקראת צמא התיו מים וגו'. כשהיו מוליכין אותם אצל הערביים אמרו ישראל לשוביהם: בבקשה מכם, הוליכוננו אצל בני דודנו ישמעאל וירחמו עלינו, ואלו (הישמעאלים) יוצאים לקראתם ומביאים להם בשר ודג מלוח ונאודות נפוחים (ריקים). ישראל סברו שהנאודות מלאים מים וכשהכניסו לתוך פיו ופוחחו, הרוח נכנס בגופו ומת.

נוסיף את ההתקפות והפיגועים והמלחמות שסבלו מהם יהודים מהמוסלמים מאז נוסד האסלאם.

הוויכוח בין אברהם ואבימלך; כריתת הברית בין אברהם לאבימלך כבאר שבע

וַיְהִי בַעַת הַהוּא וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֵל שֶׁר צָבָאוּ אֵל אַבְרָהָם לֵאמֹר: אֱלֹהִים עִמָּךְ בְּכֹל אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה. וְעַתָּה הִשְׁבַּעָה לִי בְּאֱלֹהִים הַנְּהָ, אִם תִּשְׁקַר לִי וּלְגִינִי וּלְנִכְדֵי, פְּחָסֵד אֲשֶׁר עָשִׂיתִי עִמָּךְ תַּעֲשֶׂה עִמָּדִי וְעַם הָאָרֶץ אֲשֶׁר גָּרְתָה בָּהּ. וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם: אָנֹכִי אֲשַׁבֵּעַ. וְהוֹכַח אַבְרָהָם אֶת אֲבִימֶלֶךְ עַל אֲדוּת בְּאֵר הַמַּיִם אֲשֶׁר גָּזְלוּ עִבְדֵי אֲבִימֶלֶךְ.

וַיֹּאמֶר אַבְיִמֶלֶךְ: לֹא יָדַעְתִּי מִי עָשָׂה אֶת הַדְּבָר הַזֶּה וְגַם אַתָּה לֹא הִגַּדְתָּ לִּי, וְגַם אֲנֹכִי לֹא שָׁמַעְתִּי בְּלַתֵּי הַיּוֹם. וַיִּקַּח אַבְרָהָם צֹאן וּבָקָר, וַיִּתֵּן לְאַבְיִמֶלֶךְ; וַיִּכְרְתוּ שְׁנֵיהֶם בְּרִית. עַל כֵּן, קָרָא לַמָּקוֹם הַהוּא בְּאֵר שֶׁבַע: כִּי שָׁם נִשְׁבְּעוּ שְׁנֵיהֶם. וַיִּכְרְתוּ בְּרִית בְּבְאֵר שֶׁבַע; וַיִּקְּם אַבְיִמֶלֶךְ, וּפִיכַל שׂוֹר צָבָאוּ, וַיָּשׁוּבוּ אֶל אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים. וַיִּשַׁע אֲשֶׁל, בְּבְאֵר שֶׁבַע; וַיִּקְרָא שָׁם בְּשֵׁם ה', אֵל עוֹלָם. וַיִּגַּר אַבְרָהָם בְּאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים יָמִים רַבִּים.
(בראשית כא, כב-לד)

האם באר שבע נמצאת ב - "ארץ פלישתים" או מחוצה לה? האם מדובר בבאר שבע של היום וכמה שנים גר אברהם ב"ארץ הפלישתים"?

לפי הרמב"ן גם באר שבע נכללה ב"ארץ פלישתים" בנחל גרר, אבל הייתה מחוץ ל"מדינת המלך" אבימלך, אשר מלך רק בגרר עצמה.

כנראה שמדובר במיקום תל באר שבע היום. הבאר של אברהם כנראה נמצאת באזור השוק בבאר שבע. (ראה תמונה בסוף הפרק). לפי רש"י אברהם גר בבאר שבע 26 שנה.

סיכום פרק כא

בפרק זה ראינו את תחילת המאבק על ההנהגה ועל הירושה בין בני האבות, מאבק אשר נפגוש עוד מספר פעמים בהמשך התורה. ראינו שניתנה הצדקה חד - משמעית לדרישת שרה לגירוש הגר ושמעאל, במילים "כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֶיךָ שָׂרָה, שָׁמַע בְּקוֹלָהּ: כִּי בִיִּצְחָק, יִקְרָא לָךְ יָרֵעַ" וזאת על מנת לקבוע שיצחק ולא ישמעאל הבכור, יירש את אברהם וינהיג את האומה. כנראה שהיה קיים חשש רציני לגבי עתיד הירושה וההנהגה ושלפעמים אין מנוס מנקיטת צעדים אכזריים כביכול, על מנת לשמור על עתיד העם. ראינו דמיון רב בין הצלת ישמעאל והצלת יצחק בעת העקידה וניתן אף להשתמש במונח "עקידת ישמעאל", כולל ברכת האל, ("וַיְהִי אֱלֹהִים אֶת הַנְּעֹר"), אך ללא ירושת אברהם וירושת הארץ, השמורות ליצחק.

אשל אברהם אבינו, מסוג אלון, בחברון.

באר אברהם בבאר שבע. Wikimedia Commons. Daniel Baránek, license: CC BY SA 4.0

פרק כב - עקידת יצחק - למה ה' צריך לנסות את אברהם ועוד בדבר אכזרי כל כך?; למה אברהם לא התווכח על העקידה?; פשר התנהגות יצחק; עקידת יצחק; הופעת המלאך והברכות לאברהם; בני נחור; מעמד הפילגש בתורה; הבשורה על לידת רבקה; סיכום 10 הניסיונות שעבר אברהם.

למה ה' צריך לנסות את אברהם ועוד בדבר אכזרי כל כך; למה אברהם לא התווכח?

וַיְהִי אֶחָד הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, וְהָאֱלֹהִים, נִסָּה אֶת אַבְרָהָם; וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי: אַבְרָהָם, וַיֹּאמֶר: הֲנִנִּי. וַיֹּאמֶר קַח נָא אֶת בְּנֶךָ, אֶת יִחִידְךָ, אֲשֶׁר אֶהְיֶתָּה, אֶת יִצְחָק, וְלֶךְ לְךָ, אֶל אֶרֶץ הַמִּרְיָה; וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה, עַל אֶחָד הַהָרִים, אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהֶיךָ. (בראשית כב, א-ב)

מה הכוונה במילים שאלוקים "נִסָּה אֶת אַבְרָהָם"? האם אלוקים לא יודע מראש את תוצאת הניסיון?

ברור שה' יודע הכל מראש. הניסיון היה כדי להראות לאנושות את גדלותו של אברהם, אשר היה מוכן לבטל לחלוטין את רצונו בפני ציווי האל, כך שיהיה ברור לאנושות למה דווקא הוא ראוי לכל הברכות שניתנו לו. זו דעת הרמב"ם והמהר"ל. לפי מדרש בראשית רבה, פירוש אחר של המילה "נִסָּה", הוא שהקב"ה העלה את אברהם על נס, כסמל לדורות הבאים.

כיצד אלוקים היה מסוגל לדרוש מאברהם דבר כה אכזרי?

אברהם לא תפס את זה כדבר אכזרי אלא כרצון האל, אף אם איננו מובן. אם נדייק במלים ולפי פירוש רש"י, נראה שה' לא ציווה שישחט את בנו, אלא שיעלה אותו לעולה (ואחר כך יהיה מה שיהיה). בפועל אמר לו אח"כ להורידו, אבל אברהם כנראה לא חשב על מה שיקרה אחר כך אלא התרכז במילוי הציווי של אלוקים. מאחר שהובטח לאברהם שיצחק יירש אותו, הוא לא התנגד ולא הביע תמיהה על הציווי אלא ניגש מיד לקיים אותו, באמונה תמימה שאם ה' מצווה, זה מה שצריך לעשות אלא אם כן מקבלים ציווי אחר, (כפי שאכן קרה). זה מבטא אמונה מוחלטת בדבר ה', וציות ללא ערעור ותחכומים, שכן בן תמותה אינו מסוגל להבין תמיד את צווי הבורא.

על כן, מעשה העקידה מהווה הדוגמא האולטימטיבית לעבודת ה' צרופה וטהורה. הדוגמאות הקרובות ביותר למסירות הנפש של העקידה הן הבחירה למות על קידוש ה' במקום להתנצר או לעבוד עבודה זרה, כמו במקרה של חנה ושבעת בניה מתקופת מרד החשמונאים.

ע"פ הרמב"ם בספר מורה נבוכים, (חלק ג, פרק כד), פרשת העקידה באה ללמד עד היכן גבול המסירות לאהבת ה' ויראתו וכן ללמד עד כמה וודאית היא הנבואה בלב הנביא. ללא אמונה

וודאית בנבואה שקיבל, הרי אין סיכוי שאברהם היה עושה מעשה נורא שכזה. הוא לא התעלם ולא חשב שאולי הוא שומע קולות דמיוניים. הוא פשוט ביצע, במסירות שאין כדוגמתה.

וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם בַּבֶּקֶר, וַיִּתְכַּשׂ אֶת תְּמָרוֹ, וַיִּקַּח אֶת שְׁנֵי נְעָרָיו אִתּוֹ, וְאֵת יִצְחָק בְּנוֹ; וַיִּבְקַע עֲצֵי עֵלֶה, וַיִּקֶּם וַיִּלְךְ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר לוֹ הָאֱלֹהִים. בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי, וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיִּרְא אֶת הַמָּקוֹם מֵרְחֹק. (בראשית כב, ג-ד)

למה אברהם לא התווכח עם ה' כמו במקרה של סדום ועמורה?

אולי אפשר לומר, שבמקרה של סדום, לא הצטווה אברהם לעשות מעשה כלשהו, אלא רק קיבל מראש ידיעה על כוונת הקב"ה. הוא התווכח על מה שה' התכוון לעשות גם לצדיקים שבסדום, אם יימצאו. במקרה של העקידה, הוא הצטווה לעשות בעצמו מעשה מסוים. על ציווי מפורש ואישי אין מקום להתווכח.

היכן היא "ארץ המוריה" ומדוע נקראה כך?

בירושלים בהר הבית. יש מספר פירושים לשם. יש אומרים שהוא מלשון "הוראה", שכן יצאה משם הוראה לעולם, או מלשון "מור" שהיה אחד מסממני הקטורת בבית המקדש, או מלשון "אמורי".

וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל נְעָרָיו, שָׁבוּ לָכֶם פֹּה עִם הַתְּמָר, וְאֲנִי וְהַנְּעָר נִלְכָּה עַד פֹּה; וְנִשְׁתַּחֲוֶה, וְנִשְׁוֹבָה אֵלֵיכֶם. (בראשית כב, ה)

איך יכול היה אברהם לומר ששניהם ישובו? האם ידע מראש שלא יצטרך באמת להעלות את יצחק לעולה? מה ישיב לנעריו במידה שכן יצטרך להקריבו?

לפי רש"י הייתה לו רוח נבואה על מה שעומד להתרחש. חוץ מזה, הרי הוא קיבל הבטחה אלוקית שיצחק יירש אותו. לכן היה ברור לו שיצחק לא ימות במאורע זה, גם אם לא ידע מה יקרה בדיוק. יחד עם זאת, מפסוק י' בהמשך ברור שאברהם אכן היה מוכן למלא אחר הציווי ללא קשר לתוצאתו הסופית, אילו נדרש לכך ושלא נגש למילוי הציווי מפני שידע שיצחק לא ייפגע.

וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת עֲצֵי הָעֵלֶה וַיִּשָּׂם עַל יִצְחָק בְּנוֹ, וַיִּקַּח בְּיָדוֹ אֶת הָאֵשׁ וְאֵת הַמַּאֲכָלֶת, וַיִּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו. וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל אַבְרָהָם אָבִיו, וַיֹּאמֶר: אָבִי, וַיֹּאמֶר: הַנְּנִי בְנִי; וַיֹּאמֶר: הֲנֵה הָאֵשׁ וְהָעֲצִים, וְאֵיךְ הַשֵּׂה, לְעֵלֶה? וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם: אֱלֹהִים יִרְאֶה לּוֹ הַשֵּׂה לְעֵלֶה, בְּנִי; וַיִּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו. (בראשית כב, ו-ח)

פשר התנהגות יצחק; עקידת יצחק; הופעת המלאך והברכה לאברהם

האם לדעתכם יצחק חשד במשהו?

לפי רש"י, יצחק לא העלה על דעתו שבעצם הוא הקרבן ושאל רק מתוך סקרנות. לאחר תשובת אביו הוא כבר הבין, אך לא התנגד.

וַיִּבְאוּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר לוֹ הָאֱלֹהִים, וַיִּבְנוּ שָׁם אֲבִרְהָם אֶת הַמִּזְבֵּחַ, וַיַּעֲרֹף אֶת הָעֵצִים; וַיַּעֲקֹד אֶת יִצְחָק בְּנוֹ, וַיִּשֹׁם אֹתוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ, מִמַּעַל לְעֵצִים. וַיִּשְׁלַח אֲבִרְהָם אֶת יְדוֹ, וַיִּקַּח אֶת הַמֶּאֱכָלֹת, לְשַׂחֵט אֶת בְּנוֹ. (בראשית כב, ט-י)

מה הכוונה במילים "וַיַּעֲקֹד אֶת יִצְחָק"? איך אפשר להבין את אי התנגדותו של יצחק, הרי לא הוא קיבל את הציווי. האם לא חשב שאולי אביו השתגע? האם לא ניסה לברוח?

עקידה היא קשירת הידיים ורגליים מאחורה כדי שהבהמה לא תוכל לזוז ולהפריע לשחיטה.

למרות שבתורה לא כתוב על שיחה כלשהי בין אברהם ליצחק על הציווי, ברור שהייתה שיחה כזאת ושיצחק לא מסר את עצמו כקרבן ללא שום הסבר מאברהם. לפי זה, חייבים לומר שלמרות שהוא אמור להיות הקרבן, התייחסותו לעניין הייתה זהה לזאת של אברהם - כלומר שאם האל ציווה - יש לקיים, גם אם לא מבינים את הציווי והוא נראה לא הגיוני בעליל, מה שנקרא היום "גזירת הכתוב". זהות המחשבה בין אברהם ליצחק מתבטאת במלים: "וַיִּלְכוּ שְׁנֵיהֶם, יחדיו".

וַיִּקְרָא אֱלֹהֵי מְלֶאכֶה ה' מִן הַשָּׁמַיִם, וַיֹּאמֶר: אֲבִרְהָם אֲבִרְהָם; וַיֹּאמֶר: הַנְּנִי. וַיֹּאמֶר: אֵל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנְּעָר, וְאֵל תַּעֲשֵׂה לוֹ מְאוּמָה: כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי, כִּי יֵרָא אֱלֹהִים אִתָּה, וְלֹא תִשְׁכַּח אֶת בְּנֶךָ אֶת יְחִידְךָ, מִמֶּנִּי. (בראשית כב, יא-יב)

האם אלוקים לא ידע מראש שאברהם "ירא אלוקים" וגילה זאת רק כעת?

כפי שצינינו קודם, ברור שאלוקים ידע. הניסיון נעשה כדי לפרסם לאנושות מהם גבולות המסירות של יראת האלוקים. הפרסום הוא חשוב.

וַיֵּשֶׂא אֲבִרְהָם אֶת עֵינָיו, וַיִּרְא וְהִנֵּה אֵיל, אֲחֵר, נֹאֲמָז בְּסַבָּף בְּקִרְנָיו; וַיִּלֶּךְ אֲבִרְהָם וַיִּקַּח אֶת הָאֵיל, וַיַּעֲלֵהוּ לְעֹלָה תַּחַת בְּנוֹ. (בראשית כב, יג)

באיזה חג אנחנו מזכירים את עקידת יצחק ואת האיל ומדוע?

בראש השנה. אנחנו מבקשים שרחמי ה' יכבשו את כעסו עלינו ביום הדין, בזכות אברהם, אשר כבש את רחמיו לעשות את רצון ה'. אמנם מדובר בכיבוש הפוך של מידות, אבל העיקר הוא עצם ההיפוך של נטיה ראשונית. הקרבת האיל היא גם אחת הסיבות לתקיעה בשופר בראש השנה בקרן של איל דווקא.

וַיִּקְרָא אַבְרָהָם שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא, ה' יְרָאָה, אֲשֶׁר יֵאמַר הַיּוֹם, בְּהַר ה' יְרָאָה. וַיִּקְרָא מְלֶאכֶד ה' אֶל אַבְרָהָם שְׁנֵית מִן הַשָּׁמַיִם. וַיֹּאמֶר: בִּי נִשְׁפַּעְתִּי נְאֻם ה': כִּי, יַעַן אֲנִישׁר עֲשִׂיתָ אֶת הַדָּבָר הַזֶּה, וְלֹא חָשַׁכְתָּ אֶת בְּנֵךְ אֶת יְחִידְךָ. כִּי בָרַךְ אַבְרָהָם, וְהִרְבָּה אַרְבָּה אֶת זַרְעוֹ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם, וַכְּחֹל אֲשֶׁר עַל שְׁפַת הַיָּם; וַיִּרְשׁ זָרְעוֹ, אֶת שְׂעֵר אֲיִבָיו, וְהִתְבָּרְכוּ בְּזָרְעוֹ, כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ, עַקֵּב אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ בְּקִלִּי. וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם אֶל נְעָרָיו, וַיִּקְמוּ וַיֵּלְכוּ יַחְדָּו אֶל בְּאֵר שָׁבַע; וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם בְּבְאֵר שָׁבַע. (בראשית כב, יד-יט)

האם אברהם לא קיבל כבר את כל הברכות האלו ואם כן, מה התחדש כאן?

לפי הרמב"ן, עכשיו נוספה ההבטחה שיירש זרעו את שער אויביו וששום חטא לא ימנע את מימוש ההבטחה לריבוי צאצאים מבורכים.

אם כן, האם הברכות שקיבל קודם היו מותנות במוכנותו של אברהם לעקוד את יצחק?

כנראה שבעיני בני האדם, אברהם עדיין היה צריך להוכיח שהוא ראוי לזכויות ולהבטחות שניתנו לו ע"י הקב"ה. ללא המוכנות לעקידת יצחק, היו אולי הטוענים שלא היה ראוי לזכויות יתר, והיו מערערים על זכותו לקבלן.

מה כוונת המלים "אֲשֶׁר יֵאמַר הַיּוֹם, בְּהַר ה' יְרָאָה". מי אמרן ומתי נאמרו?

רש"י מפרש: ה' יְרָאָה - פשוטו כתרגום אונקלוס: ה' יבחר ויראה לו את המקום הזה, להשרות בו שכינתו ולהקריב כאן קרבנות, (כמו השה לעולה שהקריב אברהם). (אונקלוס מתרגם את הפסוק: והתפלל אברהם שם במקום ההוא, ואמר לפני ה', כאן יעבדו הדורות, לכן יֵאמַר (כמו ש(היום הזה, בהר הזה, עבד אברהם לפני ה').

רש"י מוסיף כפירוש ל-"אֲשֶׁר יֵאמַר הַיּוֹם", שבדורות הבאים יאמרו ש"עד היום הזה" (שיעמדו בו), על ההר הזה, ה' ימשיך להיראות לעמו. היום, משמעו: הימים העתידיים, כמו "עד היום הזה" שבכל המקרא.

יש המנסים לטעון שהפסוק נכתב לאחר הקמת המקדש על הר הבית, כאשר העם נראה כבר לפני ה'. עצם קריאת הפסוק מפריכה את הטענה שכן נאמר בלשון עתיד, "יֵאמֵר" ו- "יִרְאֶה".

כיצד המוסלמים מציינים את העקידה?

מקובל לקשר את חג הקורבן, (עיד אל אדחה), לסיפור "עקידת ישמעאל", המקביל לסיפור "עקידת יצחק" המופיע במקרא. בקוראן עצמו מסופר על עקידת אברהם את בנו, מבלי להזכיר את שמו של הבן. רוב הפרשנות המוסלמית גורסת, תוך עיוות המסופר בתורה, כי אותו הבן היה ישמעאל. אלוהים ראה את העקידה ושלח לאברהם כבש, אותו שחט אברהם במקום את בנו. לכן נוהגים לעלות למכה, בה התרחש סיפור העקידה, לפי המתואר בקוראן, ולשחוט כבשים.

מה עוד אפשר ללמוד מפרשת העקידה.

שהקב"ה אינו רוצה בקרבנות אדם, כפי ש"דרשו" דתות אליליות באותה תקופה. ידוע שגם המאיה והאצטקים במקסיקו הקריבו קרבנות אדם. זאת אחד המסרים העיקריים של העקידה.

בני נחור; מעמד הפילגש בתורה; הבשורה על לידת רבקה; סיכום 10 הניסיונות שעבר אברהם.

וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּגַּד לְאַבְרָהָם לֵאמֹר, הִנֵּה יִלְדָה מִלְפָּנַי גַּם הוּא בְּנִים לְנַחֲוֹר אַחִי. אֵת עֹוִץ בְּכֹרוֹ וְאֵת בּוֹז אַחִיו וְאֵת קְמוּאֵל, אָבִי אָרָם. וְאֵת פְּשֵׁד וְאֵת תְּזוֹ וְאֵת פִּלְדֵּשׁ וְאֵת יִדְלָף וְאֵת בְּתוּאֵל. וּבְתוּאֵל יֵלֵד אֶת רַבֶּקָּה - שְׁמֵנָה אֵלֶּה יִלְדָה מִלְפָּנַי לְנַחֲוֹר אַחִי אַבְרָהָם. וּבְתוּאֵל, יֵלֵד אֶת רַבֶּקָּה; שְׁמֵנָה אֵלֶּה יִלְדָה מִלְפָּנַי, לְנַחֲוֹר אַחִי אַבְרָהָם. וּפִילְגֶשׁוּ, וְשָׁמָּה רְאוּמָה; וַתֵּלֵד גַּם הוּא אֶת טִבַּח וְאֵת גַּחֵם, וְאֵת תַּחֲשׁ וְאֵת מַעֲכָה. (בראשית כב, כ-כד)

ופילגשו, ושמה ראומה - מהי פילגש בתורה?

היא אישה שגבר, (בדרך כלל בעל אמצעים), לוקח אותה לאישה, בנוסף לאשתו הפורמאלית או אפילו כאשתו היחידה - ללא טקס נישואין פורמאליים וללא הזכויות המוקנות בכתובה. על כן היא אינה זקוקה לגט במקרה של גירושין וגם אינה זכאית למזונות. היא ובניה אינם זכאים לירושה או לזכויות אחרות ממנו. כיום ההלכה היהודית אוסרת מדרבנן על לקיחת פילגש. לדעת פוסקים רבים מתקופת הראשונים, מן התורה עצמה, פילגש מותרת, ויש שהתירו בעיקרון לקיחת פילגש, אם מדובר בקשר קבוע. כאמור, כיום הדבר אסור.

אם זוג חי ביחד מבלי שהם נשואים, האם האישה נחשבת "פילגש" לפי ההלכה?

לא בדיוק. היא נקראת לפעמים, ע"פ החוק הישראלי, "ידועה בציבור", עם זכויות שחוקים מקנים לה, אך ע"פ ההלכה אין לה כל מעמד.

מה הם עשרת הניסיונות שבהם התנסה אברהם?

ישנן כמה גרסאות של עשרת הניסיונות. להלן הגרסה של הרמב"ם.

1. "לך מארצך".
2. הרעב בארץ מיד אחרי הגעתו.
3. לקיחת שרה ע"י פרעה.
4. מלחמת ארבעת המלכים.
5. לקיחת הגר לאישה אחרי שנואש מלהוליד צאצאים.
6. ברית המילה.
7. לקיחת שרה ע"י אבימלך.
8. גירוש הגר וישמעאל.
9. הרחקת ישמעאל מהירושה.
10. עקידת יצחק.

יש הכוללים כניסיון את חזיון ברית בין הבתרים שבו ראה את השעבוד העתידי של בניו, ומאחדים את הניסיון התשיעי עם השמיני.

סיכום פרק כב

בפרק זה נסינו להבין את הסיבות לציווי על עקידת יצחק, הנוגד כביכול כל הגיון ומוסר אנושי ואילו בוצע, מהווה למעשה רצח של בן. הגענו למסקנה שבמעשה העקידה, נדרש אברהם להוכיח שהוא ראוי לכל הברכות שהובטחו לו ע"י ה', בכך שביטל לחלוטין את רצונו בפני ציווי הבורא. בכך מהווה העקידה עד היום, דוגמא אולטימטיבית של אמונה צרופה בדבר ה', (גם אם הציווי איננו מובן לבן תמותה) ודוגמא לוודאות של אמיתות דבר הנבואה אצל הנביא.

בדיעבד הבנו שלא היה כל חשש לחייו של יצחק, כי אם אברהם לא היה מסכים למלא אחר הציווי, לא היה קורה דבר ליצחק, אך מעמדו של אברהם היה נפגע. לאחר שאברהם כן היה מוכן למלא אחר הציווי, הובהר לו שאין זה רצון ה'.

דנו גם במעמד הפילגש בהלכה, לעומת ה"ידועה בציבור", כאשר לשתייהן שאין מעמד משפטי על פי ההלכה, זאת בניגוד למעמד משפטי הניתן לה בישראל וברוב מדינות המערב.

הרעיון המרכזי של פרשת וירא

כהמשך לפרשת לך לך, בפרשה זו מתחזקת זכאותו של אברהם להתגלות של ה' ולארץ ישראל, בזכות הכנסת האורחים המופלאה שלו, התפילה על רשעי סדום ועוד, בניגוד גמור לרשעות של אנשי סדום. פרשת העקידה, המצביעה על ההתבטלות המוחלטת של אברהם ויצחק בפני ציווי ה', מוכיחה כי יצחק אכן ראוי להמשיך את דרכו של אברהם.

תוספת

המקור: www.philoshit.co.il/סיפור לוט בראי הארכיאולוגיה, 27.9.2010.

לא רבות הפעמים בהן סיפור מקראי "הארד קור" יכול לקבל אימות ארכיאולוגי, אפילו אם קלוש. אבל כנראה שהסיפור של לוט, סדום ועמורה הוא אחד מהם (חלקים מסוימים ממנו, לפחות). תזכורת – בסיפור, אלוהים משמיד את חמשת ערי הכיכר, וביניהן סדום ועמורה, יחד עם עיר נוספת שנקראת צוער (או זוהר), שניצלת מההשמדה. מלבד התיאור התנ"כי (בראשית ט), לא נמצאה בעבר, עדות חיצונית נוספת לקיומם של לוט ושל חמשת ערי הכיכר.

עד שיום אחד, ב - 1884, ארכיאולוגים חשפו מפת פסיפס בכנסייה הביזנטית על שם ג'ורג' הקדוש, בעיר מידבא בעבר הירדן המזרחי (באנגלית: Madaba). מפת מידבא נוצרה כנראה באמצע המאה השישית לספירה, והיא המפה העתיקה ביותר המתארת את ירושלים, את ארץ ישראל ואת הסביבה. בין היתר, במפה נמצאת גם אחת מחמשת ערי הכיכר התנ"כיות – צוער ("זוארה" Zoara באנגלית ו"תל א צאפי" בערבית), כשלידה מצויר "מקדש לוט".

מפת מידבא כל כך מדויקת, עד שארכיאולוגים שחיפשו את צוער בהחלט מצאו אותה בשנות ה - 80, בעבר הירדן המזרחי. בחפירות העיר נמצאו כתובות הנוקבות בשמו של "לוט הקדוש", ואף נמצאה כנסייה שנבנתה על חורבותיה של מערה – אותה מערה, כנראה, שבה הסתתרו לוט ובנותיו. בדיקה של תוכן המערה הוכיחה שאנשים חיו באזור כבר לפני 5,000 שנה, הרבה לפני העידן הנוצרי שבו נבנתה הכנסייה. נכון לעכשיו מנהל האתר הארכיאולוגי של זוארה הוא דר' קונסטנטינוס פוליטיס (Politis), והוא ממשיך בתגליותיו בנושא.

בספר בראשית נאמר שלוט עזב את סדום ועמורה והגיע לצוער לקראת השקיעה, כלומר מהלך של לא יותר מיום הליכה. ובכן, מה רבה הייתה התדהמה כאשר במרחק יום הליכה מצוער, ובדיוק בכיוון המדובר בסיפור התנ"כי, נמצאה עוד עיר עתיקה שנחפרה על ידי ארכיאולוגים. המקום נקרא כיום "באב אל דרה", וארכיאולוגים זיהו אותו כעיר סדום, שהייתה גדולה יותר (פיזית) מצוער, כמו בתיאור התנ"כי. בשנים שלאחר מכן זוהתה עוד עיר גדולה בשם נומיירה, היא היא עמורה.

ועכשיו נשאלת השאלה: מה הסיכוי שיימצאו שלוש ערים עתיקות סביב ים המלח, במרחק הליכה זו מזו? מה הסיכוי שליד אחת מהן, בדיוק כפי שמסופר בתנ"ך, יש מערה עם שרידים לתרבות כבר מתקופת הברונזה, וכנסייה המוקדשת לקדוש לוט? כנראה שהסיכוי לא גדול, ולכן יש פה אימות כלשהו לחלק מהסיפור המקראי.

נדמה לי שזהו סיפור התנ"ך הקדום ביותר שקיבל אימות ארכיאולוגי משמעותי. זיהוי קומפלקס ערים סביב ים המלח, בהתאם לתיאור התנ"כי, אינו הוכחה חותכת לקיומן של חמשת ערי הכיכר, אך הוא בהחלט מגדיל את הסיכויים לכך, וכנראה שגם לקיומם של חלקים מעטים מסיפור לוט.

מ – ויקיפדיה, Bab_edh Dhra

יחד עם זאת, כמה חוקרי מקרא ארכיאולוגים אחרים לא מסכימים שמדובר בסדום. בניגוד לחורבות הסמוכות Numeira, ב Bab edh Dhra אין ממצאים המעידים על כך שהעיר נהרסה על ידי אש. במקום זאת, עדויות ארכיאולוגיות מצביעות על כך שהאתר ננטש על ידי תושביה, אך הנטישה מתוארכת לתקופת הברונזה הקדומה, כמה מאות שנים לפני תקופת אברהם אבינו, אך בהמשך הספר נצביע על בעייתיות התיארוך של ממצאים ארכיאולוגיים.

ע"פ ממצאים ארכיאולוגיים משנת 2015, קיים זיהוי של סדום בתל – אל חמאם, בצד הירדני של ים המלח, מצפון מזרח לים המלח של היום.

ים המלח במפת מידבא צוער נראית בין עצי התמר מימין.

מקור: צוער_ (עיר_מקראית) Wikimedia Commons

Wikimedia Commons: קרוב

ציור עקידת יצחק של רמברנט.

צחוק יהודי

אדם מגיע לפני שופט באשמת גניבה. שואל אותו השופט:
 "האם אתה מודה באשמה? " עונה החשוד: "אדוני השופט, אין לך מושג מה עובר עלי, כמה ימים כבר שאין לי אוכל..."
 קוטע אותו השופט ושואל שנית: "תענה לי במילה אחת, כן או לא?". ממשיך אותו אדם בשלו:
 "אדוני השופט, באמת שאין לך מושג מה עובר עלי. רק פיטרו אותי מהעבודה..." קוטע אותו השופט שוב: "אל תספר לי סיפורים, פשוט תן לי תשובה ישירה, תענה כן או לא". המואשם מתעלם מהבקשה של השופט וממשיך: "אדוני השופט, אתמול הם עיקלו לי את השולחן של חדר האוכל..." בשלב זה השופט כבר מתעצבן, דופק בפטישו ושואל: "אתה מוכן לענות במילה אחת, כן או לא?". עונה לו אותו אדם: "כבוד השופט, יש שאלות שלא ניתן לתת להן תשובות של מילה אחת, כן או לא. אני אשאל את כבוד השופט שאלה ואם כבודו עונה לי במילה אחת, כן או לא, גם אני אעשה כך".
 מסתקרן השופט ומסכים לבסוף לאתגר. שואל אותו המואשם: "האם זה נכון, מה שאומרים לאחרונה, שכבודו הפסיק לקחת שוחד?" (www.bdihot.co.il)

סגולה למציאת אבדה

קיימת סגולה בדוקה למציאת אבדה. לומר 3 פעמים את המלים:
 "אמר רבי בנימין, הכל בחזקת סומין, עד שהקדוש ברוך הוא מאיר את עיניהם".

יש מוסיפים: "מן הכא, (מכאן), "ויפקח אלוקים את עיניה (של הגר) ותרא באר מים, ותלך ותמלא את החמת", (בראשית כא, יט). אלהא דמאיר ענני, אלהא דמאיר ענני, אלהא דמאיר ענני. (אלוהי רבי מאיר ענני). בזכות הצדקה שאני נודב לעילוי נשמת רבי מאיר בעל הנס, זכותו יגן עלינו, למצוא את האבידה שאיבדתי". אחר כך יש לתת צדקה.

גרסא זו מבוססת על מדרש שמופיע בבראשית רבה (נג, יט).

פרשת חיי שרה

פרק כג - איפה היה אברהם בזמן פטירת שרה?; אחרי מו"מ קשה והפוך מהרגיל, אברהם רוכש את מערת המכפלה במחיר מלא; למה לא הסכים לקבל במתנה?

פטירת שרה; איפה היה אברהם בזמן פטירת שרה?

וַיְהִי חַיֵּי שָׂרָה, מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשֶׁבַע שָׁנִים - שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה. וַתָּמָת שָׂרָה, בְּקִרְיַת אַרְבַּע, הוּא חֶבְרוֹן, בְּאֶרֶץ כְּנָעַן; וַיָּבֵא אַבְרָהָם לִסְפֹּד לְשָׂרָה, וְלִבְכָתָהּ.
(בראשית כג, א-ב)

מתי אברהם ושרה חזרו מבאר שבע לחברון ומהיכן בא אברהם לספוד לשרה ולבכותה? האם הוא לא היה בחברון בעת פטירתה?

לפי רש"י אמנם שרה נפטרה בקרית ארבע, אך אברהם גר באותו זמן עדיין בבאר שבע ומשם בא ללוויה. פירוש זה הוא קשה כי איך יתכן ששרה נפטרה ללא נוכחות אברהם בקרית ארבע, אם הזוג גר בבאר שבע. בנוסף, ע"פ פירוש רש"י לפסוק בבראשית כא, לד, "וַיָּגֵר אַבְרָהָם בְּאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים יָמִים רַבִּים", יוצא שאברהם ושרה חזרו מבאר שבע לחברון 12 שנה לפני פטירת שרה. גם לפי הרמב"ן, אברהם ושרה חזרו בינתיים מבאר שבע לגור בחברון, אחרי העקידה, אך ביום פטירת שרה, אולי נסע אברהם למקום אחר לרגל עיסוקיו ולכן בא משם לספוד אותה. אפשרות נוספת שאברהם לא בא משום מקום אחר, אלא המילה "בא" היא ביטוי מקראי לתחילת פעולה.

אמנם ע"פ מדרש רבה, (בראשית פרשה נח), שרה נפטרה, מרוב בהלה, מיד אחרי ששמעה שיצחק נעקד וכמעט מת, אך זה אינו מחויב ע"פ הפשט, וכפי שפירש הרמב"ן, היא כנראה נפטרה שנים רבות לאחר העקדה.

אחרי משא ומתן קשה - שהוא הפוך מהרגיל, אברהם רוכש את מערת המכפלה במחיר מלא; למה לא הסכים לקבל במתנה?

וַיָּקָם אַבְרָהָם מֵעַל פְּנֵי מֵתוֹ, וַיְדַבֵּר אֶל בְּנֵי חֵת לֵאמֹר: גֵּר וְתוֹשֵׁב אָנֹכִי עִמָּכֶם - תָּנוּ לִי אֲחֻזַּת קֶבֶר עִמָּכֶם וְאֶקְבְּרָה מֵתִי מִלְּפָנַי. וַיַּעֲנוּ בְנֵי חֵת אֶת אַבְרָהָם לֵאמֹר לוֹ: שָׁמְעֵנוּ אָדֹנָי, נְשִׂיא אֱלֹהִים אַתָּה בְּתוֹכֵנוּ, בְּמִבְחָר קִבְרֵינוּ קִבֵּר אֶת מֵתְךָ; אִישׁ מִמָּנוּ, אֶת קִבְרוֹ לֹא יִקְלָה מִמָּךְ מִקֶּבֶר מֵתְךָ. (בראשית כג, ג-ו)

למה בני חת כינו את אברהם "נשיא אלוקים"? למה הכוונה?

הם התכוונו לכך שאינו נחשב בעיניהם כגר או תושב, כפי שהציג את עצמו, אלא כנביא ואיש קדוש. על כן אין צורך שירכוש אחוזת קבר אלא יתנו לו בחינם. יש להבין כי לא הייתה לאברהם חלקת אדמה כלשהי בארץ כנען שבה יכול היה לקבור את שרה. בפועל הוא כן היה עדיין במעמד ארעי של גר ותושב.

וַיָּקָם אַבְרָהָם וַיִּשְׁתַּחֲוֶה לְעַם הָאָרֶץ לְבְנֵי חֵת. וַיְדַבֵּר אִתָּם לֵאמֹר: אִם יֵשׁ אֶת נַפְשְׁכֶם, לְקַבֵּר אֶת מִתִּי מִלְּפָנַי, שְׁמַעְנֵנִי, וּפְגַעְנֵנִי לִי בְּעַפְרוֹן בֶּן צֹחַר. וַיִּתֵּן לִי, אֶת מַעְרַת הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר לוֹ, אֲשֶׁר בְּקִצְהַ שְׂדֵהוּ: בְּכֶסֶף מָלֵא יִתְּנֶנָּה לִי, בְּתוֹכְכֶם לְאַחֲזַת קֶבֶר. וַעֲפְרוֹן יָשָׁב בְּתוֹךְ בְּנֵי חֵת; וַיַּעַן עַפְרוֹן הַחִתִּי אֶת אַבְרָהָם בְּאָזְנֵי בְנֵי חֵת, לְכָל בָּאֵי שְׂעַר עִירוֹ לֵאמֹר: לֹא אֲדֹנָי שְׁמַעְנֵנִי, הַשְׂדֵּה נְתַתִּי לָךְ, וְהַמַּעְרָה אֲשֶׁר בּוֹ לָךְ נְתַתִּיהָ; לְעֵינַי בְּנֵי עַמִּי נְתַתִּיהָ לָךְ, קֶבֶר מִתְּךָ. (בראשית כג, ז-יא)

למה אברהם ביקש דווקא את מערת המכפלה כאחוזת קבר?

לפי רש"י המערה נקראה מכפלה בגלל שהזוג אדם וחווה נקבר שם והיא הוחזקה כמקום קדוש. הפרשנים האחרים דוחים פירוש זה וכנראה שאברהם רצה מקום זה בגלל שהיה מרוחק מהקברים האחרים (בקצה השדה), וגם הייתה מערה גדולה (כפולה) כך שתוכל לשמש את משפחתו. בימי קדם בארץ ישראל היה מקובל לקבור מתים במערות משפחתיות ולא בבתי קברות.

למה עפרון רצה לתת לו את השדה והמערה ולא למכור אותם בכסף?

כפשטות אפשר לומר שעפרון החשיב את עצמו כשווה ערך לאברהם מבחינת עושר ומכובדות ולא היה מכבודו למכור את אחוזתו, אלא, מתוך נדיבות, לתת אותה בחינם. בנוסף, יתכן שהחוק המקומי אסר על מכירת קרקע לזרים.

וַיִּשְׁתַּחֲוֶה אַבְרָהָם לְפָנַי עַם הָאָרֶץ. וַיְדַבֵּר אֶל עַפְרוֹן בְּאָזְנֵי עַם הָאָרֶץ, לֵאמֹר: אִךְ אִם אֵתָּה לוֹ שְׁמַעְנֵנִי: נְתַתִּי כֶּסֶף הַשְׂדֵּה, קַח מִפָּנָי, וְאַקְבְּרָה אֶת מִתִּי שָׁמָּה. וַיַּעַן עַפְרוֹן אֶת אַבְרָהָם, לֵאמֹר לוֹ: אֲדֹנָי שְׁמַעְנֵנִי, אֶרֶץ אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף בִּינִי וּבִינְךָ מָה הוּא; וְאֵת מִתְּךָ, קֶבֶר. וַיִּשְׁמַע אַבְרָהָם אֶל עַפְרוֹן, וַיִּשְׁקַל אַבְרָהָם לְעַפְרוֹן, אֶת הַכֶּסֶף אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּאָזְנֵי בְנֵי חֵת - אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף, עֹבֵר לַסַּחַר. וַיָּקָם שְׂדֵה עַפְרוֹן אֲשֶׁר בְּמַכְפֵּלָה אֲשֶׁר לְפָנַי מִמְּרָא, הַשְׂדֵּה וְהַמַּעְרָה אֲשֶׁר בּוֹ וְכָל הָעֵץ אֲשֶׁר בַּשְׂדֵּה אֲשֶׁר גָּבְלוּ סָבִיב. לְאַבְרָהָם לְמַקְנָה לְעֵינַי בְּנֵי חֵת בְּכָל בָּאֵי שְׂעַר עִירוֹ. וְאַחֲרַי כֹּן קֶבֶר אַבְרָהָם אֶת שָׂרָה

אֲשֶׁתוֹ אֶל מְעַרַת שְׂדֵה הַמְּכַפְלָה עַל פְּנֵי מְרָא, הוּא חֶבְרוֹן בְּאֶרֶץ פְּנֵעוֹן. וַיָּקָם הַשְּׂדֵה וְהַמְעַרָה אֲשֶׁר בּוֹ לְאַבְרָהָם לְאַחֲזֹת קֶבֶר, מֵאֵת בְּנֵי חֵת. (בראשית כג, יב-כ)

למה אברהם התעקש כל כך לקנות את המערה ולא לקבל אותה כמתנה?

כנראה שאברהם רצה להבטיח שהמערה תשמש גם אותו ואת צאצאיו בעתיד. על כן היה חשוב שיקנה בכסף מלא את המערה ואת השדה מסביב כדרך גישה למערה, כדי שאף אחד לא יוכל לערער על הבעלות בעתיד. למרות זאת, כידוע, לפני שנת 1948 לא הרשו המוסלמים ליהודים להיכנס למערה ועצרו אותם במדרגה השביעית בעלייה אליה, תוך הכחשת זכות זיקת הבעלות של העם היהודי למערה, בדומה לניסיונות ערביי יהודה ושומרון לשכנע את ארגון אונסק"ו שבאו"ם, שזיקת וריבונות מערת המכפלה והר הבית היא של המוסלמים בלבד. כיום צאצאי אברהם, היהודים והמוסלמים, מתפללים במערת המכפלה בזמנים ובמקומות המחולקים מראש.

באיזה שקלים שילם אברהם לעפרון?

כנראה ששילם במתכת הכסף, במשקל, שכן כתוב שהוא שקל את הכסף ולא ספר. באותה תקופה לא היו מטבעות עדיין. המבעות הקדומות ביותר התגלו, באזור טורקיה, והן מהמאה שביעית לפנה"ס.

סיכום פרק כג

פרק זה נסוב סביב פטירת שרה ורכישת מערת המכפלה ע"י אברהם. ראינו שאברהם התעקש לשלם את המחיר המלא עבור המערה והשדה, המהווה דרך גישה אל המערה, וזאת כדי למנוע כל ספק או פקפוק בעתיד לגבי זכויות הבעלות על המערה.

הכניסה לקברות הסנהדרין, ופנים המערה, ירושלים.

מקור: קברי_הסנהדרין, commons.wikimedia

כנראה שלא מדובר בקברות חברי הסנהדרין אלא של יהודים רגילים בתקופת בית שני.

Wikimedia Commons: מקור: פקד

מבט על מבנה מערת המכפלה בחברון.

פרק כד - בעיית בחירת אישה ליצחק - שיקולים מורכבים; השבעת אליעזר; איך אליעזר בוחר אישה על סמך סימן או קריטריון אחד שקבע מראש?; בחירת אליעזר את רבקה; השלמת שליחות אליעזר בבית בתואל ולבן החמדן; רבקה הולכת עם אליעזר ונישאת ליצחק על סמך "שידוך", מבלי להכיר אותו; הבסיס לנישואין מוצלחים

בעיית בחירת אישה ליצחק - שיקולים מורכבים; השבעת אליעזר

וַאֲבָרְהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים, וְהוּא בָרַךְ אֶת אַבְרָהָם בְּכָל. וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל עֲבָדָיו זָקֵן בֵּיתוֹ, הַמְּשִׁיל בְּכָל אֲשֶׁר לוֹ: שִׁים נָא יָדְךָ תַּחַת יְרֵכִי. וְאֲשַׁבְּעֶךָ בְּה' אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם, וְאֱלֹהֵי הָאָרֶץ, אֲשֶׁר לֹא תִקַּח אִשָּׁה לְבָנִי, מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי, אֲשֶׁר אֲנֹכִי יוֹשֵׁב בְּקִרְבּוֹ. כִּי אֵל אֲרָצִי וְאֵל מוֹלַדְתִּי תִלְדָּ; וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה, לְבָנִי לְיִצְחָק. (בראשית כד, א-ד)

למה היה כל כך חשוב לאברהם שבנו לא יישא אישה מהכנענים?

ניתן לומר, שאלו יצחק היה נושא אישה כנענית, ההבטחה לאברהם שזרעו יירש את ארץ כנען לא הייתה מתממשת כי צאצאי יצחק יהיו חצי כנענים בעצמם והיה קיים החשש שהמשפחה תיטמע בתוך עמי כנען ואף תיטוש את אמונת אברהם. על כן היה חיוני שיצחק לא יישא כנענית. גם אז הייתה סכנת התבוללות!

וַיֹּאמֶר אֵלָיו, הָעֶבֶד, אוֹלֵי לֹא תֵאבְּהָ הָאִשָּׁה, לְלָקַח אַחֲרַי אֶל הָאָרֶץ הַזֹּאת; הֲהִשָּׁב אֲשִׁיב אֶת בְּנֵי אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יֵצְאֶת מִשָּׁם? וַיֹּאמֶר אֵלָיו, אַבְרָהָם: הַשְּׁמֵר לְךָ, פֶּן תָּשִׁיב אֶת בְּנֵי שְׁמָה. ה' אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם, אֲשֶׁר לָקַחְנִי מִבֵּית אָבִי וּמֵאָרֶץ מוֹלַדְתִּי, וְאֲשֶׁר דִּבֶּר לִי וְאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לִי לֵאמֹר, לְזַרְעֶךָ אֶתְּן אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת - הוּא יִשְׁלַח מַלְאָכָו לְפָנֶיךָ, וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה לְבָנִי מִשָּׁם. וְאִם לֹא תֵאבְּהָ הָאִשָּׁה לְלָקַח אַחֲרֶיךָ, וְנָקִיתָ מִשְׁבַּעַתִּי זֹאת; רַק אֶת בְּנֵי, לֹא תָשִׁב שְׁמָה. וַיִּשָּׂם הָעֶבֶד אֶת יָדוֹ תַּחַת יְרֵךְ אַבְרָהָם אֲדֹנָיו, וַיִּשְׁבַּע לוֹ עַל הַדָּבָר הַזֶּה. (בראשית כד, ה-ט)

למה היה חשוב לאברהם עוד יותר, שאליעזר לא ישיב את יצחק לחרן? למה יצחק לא חיפש אישה בעצמו?

היה חשש שאם יצחק יחזור לחרן, משפחת בתואל תשכנע אותו להישאר שם והבטחת ירושת ארץ כנען לא תתממש. כידוע, הרבה אנשים נוסעים לחו"ל לתקופה ארעית כדי לעבוד או לטייל ובסוף נשארים שם.

ליצחק הייתה בעיה למצוא אישה. מבחינת אברהם היה אסור לו לשאת אישה כנענית מקומית אך גם היה אסור לו לצאת מהארץ על מנת לחפש אישה. הדרך היחידה שנתרה לו למצוא אישה היא שמישהו אחר ינסה למצוא לו אישה מתאימה בחו"ל.

איך אליעזר בוחר אישה על סמך סימן או קריטריון אחד שקבע מראש?

וַיִּקַּח הָעֶבֶד עֲשָׂרָה גַמְלִים מִגְּמְלֵי אֲדָנָיו וַיִּלְךָ וְכָל טוֹב אֲדָנָיו בְּיָדוֹ, וַיִּקָּם וַיִּלְךָ אֶל אֲרָם נְהָרִים, אֶל עֵיר נְחוּר. וַיִּבְרָךְ הַגְּמְלִים מִחוּץ לְעֵיר אֶל בְּאֵר הַמַּיִם לְעֵת עָרֵב לְעֵת צֹאת הַשָּׁמֶשׁ. וַיֹּאמֶר: ה' אֱלֹהֵי אֲדָנִי אֲבָרְכֶם, הַקְּרָה נָא לְפָנַי הַיּוֹם; וַעֲשֵׂה חֶסֶד, עִם אֲדָנִי אֲבָרְכֶם. הִנֵּה אֲנֹכִי נֹצֵב עַל עֵין הַמַּיִם; וּבְנוֹת אַנְשֵׁי הָעֵיר, יֵצְאוּ לְשָׂאֵב מַיִם. וְהָיָה הַנֹּצֵעַ אֲשֶׁר אָמַר אֵלַיָּהּ הֵטִי נָא כַדָּךְ וְאַשְׁתָּהּ, וְאַמְרָה שְׁתָּהּ, וְגַם גְּמְלֵיךְ אֲשָׁקָה - אֵתָהּ הַכַּחֲתָ לְעֶבְדְּךָ לְיִצְחָק, וּבָהּ אֲדַע, כִּי עָשִׂיתָ חֶסֶד עִם אֲדָנִי. (בראשית כד, י-יד)

ממתי משמש הגמל את האדם?

הגמל הדו-דבשתי בוית לפי הדעה המסורתית בערך ב - 2500 לפנה"ס. לפי עדויות שנמצאו באיראן, עופר בר יוסף טוען שהשימוש בגמל היה קיים כבר באלף הרביעי לפנה"ס, ואכן בחפירתם של כהן ודיוור באתר בהר הנגב (באר רסיסים), משלהי האלף השלישי, נמצאו עצמות של גמל יחד עם עצמות של עזים. מאז מנצל האדם את הגמל לרכיבה, נשיאת משאות, אכילת בשרו, שתיית חלב הנאקה, גז הצמר ואריגתו, שימוש בגללים לבעירה ולדישון וכפריט מסחר ונדוניה. (ויקיפדיה, גמל_דו דבשתי).

האם נהג אליעזר כשורה? הרי זה כמו לקנות חתול בשק? מי מחפש אישה בצורה כזאת? אולי האישה תהיה מכווערת, גיבנת או חולנית?

אליעזר הדגיש בכך את חשיבות המידות הטובות של גמילות חסדים בבחירת בן או בת זוג. זה היה חשוב יותר מהמראה החיצוני.

בגמרא יש דעה שהוא "ביקש שלא כהוגן אך נענה כהוגן". במסכת חולין דף צה, ב, כתוב: אמר רב: "כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם וכיונתן בן שאול אינו נחש". לפי זה אפשר להבין שאליעזר ויונתן עברו על העבירה של "ניחוש" כפי שכתוב בפרשת "קדושים תהיו", (ויקרא טז), "לא תנחשו". לפי זה אסור לקבל החלטות האם לעשות או לא לעשות משהו לפי סימנים מקריים, למשל, לומר שאם נפל פתו מפיו או שעבר לפניו חתול שחור, זה מהווה סימן רע ולא כדאי לעשות את הפעולה. יש המקבלים החלטות ע"פ הקשבה לשיחה סתמית בין שתי נשים ברחוב.

האדם אמור לקבל החלטות ע"פ שכלו ולא ע"פ סימן חסר משמעות ולא קשור לנושא. הרמב"ם פסק כי אסור לקבוע סימן כפי שעשה אליעזר, אך במקרה של אליעזר אפשר לומר שלא "ניחש", אלא ביקש את הסיוע של הקב"ה בבחירת אישה טובה, בעלת מידות טובות עבור יצחק, כדי שהיא תתאים למשפחת אברהם, עושה החסד. למעשה הוא עשה "מבחן אופי" וקיבל סיוע מלמעלה. מבחן האופי שערך אליעזר היה מתוחכם, מפני שנעשה ללא קשר לשיקולי נישואין מצד האישה, שהרי רבקה לא הייתה מודעת לכוונתו של אליעזר, כך שהתנהגותה הייתה טבעית.

למקרה של יונתן והפלישתים, עיינו בשמואל א' פרק יד. לדוגמא נוספת ל"ניחוש" מקרי (כיוון ההליכה של פרת הפלישתים), ראו שמואל א' פרק ה.

בחירת אליעזר את רבקה

וַיְהִי הוּא טָרַם פֶּלֶה לְדַבֵּר, וַהֲנִיחָה רַבֵּקָה יִצְחָק, אֲשֶׁר יִלְדָה לְבְתוּלָה בִּן מְלָכָה, אִשְׁתֵּי נְחֹר
 אַחֵי אַבְרָהָם, וְכַדָּה עַל שְׂכָמָהּ. וַהֲנַעַר טֹבַת מֵרָאָה מְאֹד, בְּתוּלָה וְאִישׁ לֹא יָדָעָהּ, וַתֵּרֶד
 הָעַיִנָּה וַתְּמַלֵּא כַדָּה וַתַּעַל. וַיִּרְץ הָעֶבֶד לִקְרָאתָהּ וַיֹּאמֶר: הֲגַמְיָאִינִי נָא מֵעַט מִיָּמִים מִכַּדָּה.
 וַתֹּאמֶר: שְׂתָה אֲדֹנָי; וַתַּמְהַר, וַתֵּרֶד כַּדָּה עַל יָדָהּ, וַתִּשְׁקָהּ. וַתִּכַּל לְהִשְׁקֹתָּהּ; וַתֹּאמֶר: גַּם
 לְגַמְלִיךָ אֶשְׂאֵב, עַד אִם פָּלוּ לְשִׁתָּת. וַתַּמְהַר, וַתַּעַר כַּדָּה אֶל הַשִּׁקָּת, וַתִּרְץ עוֹד אֶל הַבְּאֵר
 לְשֹׂאב; וַתִּשְׂאֵב לְכָל גַּמְלִיו. וְהָאִישׁ מִשְׁתַּאֲהָ לָּהּ; מִחֲרִישׁ לְדַעַת הַהֲצִלִית ה' דְּרָפוּ, אִם
 לֹא. (בראשית כד, טו-כא)

למה התורה מפרטת כל כך את כל המאמצים של רבקה לרדת שוב אל המעיין ולהשקות את הגמלים, אחרי שכבר סיימה לשאוב למשפחתה? למה חיכה לדעת האם מצא את האישה המתאימה ליצחק, הרי היא כבר עמדה במבחן שקבע?

פירוט המאמצים של רבקה מצביע על האופי של רבקה שהתאמצה כל כך בגמילות חסדים כלפי אדם זר. נזכיר כי העבד ביקש רק שהאישה הנבחרת תאמר: שְׂתָה, וגם גַּמְלִיךָ אֶשְׁקָה. הוא לא דרש שהיא תשאב גם כן, אלא רק שתשקה את הגמלים מהמים שבשוקת. במקום זה, רבקה אמרה: גַּם לְגַמְלִיךָ אֶשְׂאֵב, עַד אִם פָּלוּ, לְשִׁתָּת, כלומר שבגלל שאין מספיק מים בשוקת, היא תרד לבאר לשאוב לכל הגמלים ואחר כך תשקה אותם. ללא ספק מדובר בתכונה יוצאת דופן.

למרות שרבקה עמדה במבחן האופי, כנראה שהעבד רצה לקחת אישה דווקא מהמשפחה של אברהם, כפי שסיפר בהמשך. הוא היה צריך לברר האם היא מהמשפחה "הנכונה" המיוחסת.

ויהי כאשר פלו הגמלים לשתות, ויקח האיש נזם זהב, בקע משקלו, ושני צמידים על ידיו, עשרה זהב משקלם. ויאמר: בת מי את, הגידי נא לי; הניש בית אביך מקום לנו ללון? ותאמר אליו: בת בתואל אנכי, בן מלכה אשר ילדה לנחור. ותאמר אליו: גם תבן גם מספוא רב עמנו גם מקום ללון. ויקד האיש וישתחו לה'. ויאמר: ברוך ה' אלהי אדני אשר לא עזב חסדו ואמתו מעם אדני; אנכי בדרך נחני ה' בית אחי אדני. (בראשית כד, כב-כז)

השלמת שליחות אליעזר בבית בתואל ולבן החמדן

ותרץ הנער ותגד לבית אמה פדברים האלה. ולרבקה אח ושמו לבן, וירץ לבן אל האיש החוצה אל העין. ויהי פראת את הנזם, ואת הצמידים על ידי אחתו, וכשמעו את דברי רבקה אחתו לאמר, פה דבר אלי האיש; ויבא אל האיש, והנה עמד על הגמלים, על העין. ויאמר: בוא ברוך ה'; למה תעמד בחוץ, ואנכי פניתי הבית, ומקום לגמלים. (בראשית כד, כח-לא)

מה אפשר ללמוד על אופיו של לבן מהמסופר בפסוק ל', ויהי פראת את הנזם...?

לפי רש"י, לבן רץ כי ראה את התכשיטים ואמר לעצמו שאדם עשיר הגיע. הוא "נתן עינו בממון", כלומר, שלבן היה חמדן תאב בצע. כפי שנראה בהמשך הוא היה גם רמאי – החליף את רחל בלאה בליל כלולותיו של יעקב, ושינה את משכורתו של יעקב לעתים קרובות באופן חד – צדדי. יחד עם זאת רובינו צאצאיו דרך בתו לאה, אם יהודה. יש לזכור זאת אך להתרחק ממידותיו הרעות.

ויבא האיש הביתה ויפתח הגמלים, ויתן תבן ומספוא לגמלים ומים לרחץ רגליו ורגלי האנשים אשר אתו. ויישם (ויישם) לפניו לאכל ויאמר: לא אכל עד אם דברתי דברי, ויאמר: דבר. ויאמר: עבד אברהם אנכי. וה' ברוך את אדני מאד ויגדל, ויתן לו צאן ובקר וקסף וזהב ועבדים ושפחות וגמלים ותמרים. ותלד שרה אשת אדני בן לאדני אחרי זקנתה, ויתן לו את כל אשר לו. וישבעני אדני לאמר: לא תקח אשה, לבני, מבנות הפנעני, אשר אנכי ישב בארצו. אם לא אל בית אבי תלך, ואל משפחתי; ולקחת אשה לבני. ואמר אל אדני: אלי לא תלך האשה אחרי. ויאמר אלי: ה' אשר התהלכתי לפניו ישלח מלאכו אתך והצליח דרכך ולקחת אשה לבני ממשפחתי ומבית אבי. אז תנקה מאלתי, פי תבוא אל משפחתי ואם לא יתנו לך, והיית נקי מאלתי. ואבא היום אל העין

ואמר: ה' אלהי אדני אברהם, אם ישך נא מצליח דרכי אשר אנכי הלך עליה. הנה אנכי נצב על עין המים, והנה העלמה היצאת לשאב, ואמרתי אליה, השקיני נא מעט מים מפדך. ואמרה אלי, גם אתה שותה וגם לגמליך אשאב - הוא האשה אשר הכיח ה' לבן אדני. אני טרם אכלה לדבר אל לבי, והנה רבקה יצאת וכדה על שכמה ותרד העינה ותשאב, ואמר אליה: השקיני נא. ותמהר ותורד פדה מעליה ותאמר: שותה וגם גמליך אשקה, ואשת וגם הגמלים השקתה. ואשאל אתה ואמר: בת מי את ותאמר: בת בתואל בן זחור, אשר ילדה לו מלכה, ואשם הנזם על אפה והצמידים על ידיה. ואקד ואשתחנה לה' ואברך את ה' אלהי אדני אברהם, אשר הנחני בדרך אמת לקחת את בת אחי אדני לבנו. ועתה, אם ישכם עשים חסד ואמת את אדני הגידו לי, ואם לא הגידו לי, ואפנה על ימין או על שמאל. (בראשית כד, לב-מט)

למה דברי העבד למשפחה כתובים באריכות כל כך?

גם האברבנאל שואל למה נכתב בתורה שוב כל הסיפור של אליעזר תוך שיחתו עם אותו בתואל ולבן, ומה תועלת בכך. לכאורה היה די שיאמר: "ויספר העבד את כל אשר צוהו אדוניו וכל אשר קרהו עם רבקה".

בהתייחס לכך כותב רש"י, על סמך מדרש בראשית רבה: אמר רבי אחא: יפה שיחתן של עבדי אבות לפני המקום מתורתן של בנים, שהרי הפרשה של אליעזר כפולה בתורה, ו(אילו) הרבה גופי (כלומר - עיקרי) תורה לא ניתנו אלא ברמיזה, (למשל דיני טומאה וטהרה).

יש המסבירים שמטרת החזרה כדי להראות דוגמא של מלוי שליחות. העבד אכן מילא את שליחותו באמונה מרשימה ובחכמה יתרה, על הצד הטוב ביותר, תוך הכנסת כמה שנויים בסיפורו למשפחת בתואל, לעומת ציווי אברהם, כפי שנראה לדוגמא בשאלה הבאה. הוא עשה הכל ביעילות כדי שהמשימה תצליח בזמן קצר ושימש שליח לדוגמא.

"אם לא אל בית אבי תלך, ואל משפחתי; ולקחת אשה, לבני" – פסוק לח. האם אליעזר מדייק בדבריו?

לא. אברהם ביקש רק שילך אל ארצו ומולדתו אך לא דווקא למשפחתו. העבד קצת שינה כדי לצמצם את חופש הבחירה שלו ולהעלות את הסיכוי שיסכימו לבקשתו. אילו פנה למשפחה שלא קשורה לאברהם, ספק אם היו מסכימים שבת המשפחה תעבור לארץ אחרת.

רבקה הולכת עם אליעזר ונישאת ליצחק על סמך "שידוך", מבלי להכיר אותו;
הבסיס לנישואין מוצלחים

וינען לכן ובתואל ויאמרו: מה' יצא הדבר, לא נוכל דבר אליך רע או טוב. הנה רבקה לפניך, קח ולך, ותהי אשה לכן אדניך כאשר דבר ה'. ויהי כאשר שמע עבד אברהם את דברייהם, וישתחו ארצה לה'. ויוצא העבד פלי כסף וכלי זהב ובגדים ויתן לרבקה ומגדגת נתן לאחיה ולאמה. ויאכלו וישתו הוא והאנשים אשר עמו וילינו ויקומו בבקר, ויאמר: שלחני לאדני. ויאמר אחיה ואמה: תשב הנער איתנו ימים או עשור אחר תלך. ויאמר אלהם אל תאחרו אתי וה' הצליח דרכי, שלחוני ואלכה לאדני. ויאמרו וקרא לנער ונשאלה את פיה. ויקראו לרבקה ויאמרו אליה: התלכי עם האיש הזה? ותאמר: אלף. וישלחו את רבקה אחתם, ואת מנקתה, ואת עבד אברהם, ואת אנשיו. ויברכו את רבקה, ויאמרו לה: אחתנו, את הני לאלפי רבקה; ויירש זרעך את שער שגאיו. (בראשית כד, נ-ס)

למה לדעתך בירכו כך את רבקה, (בפסוק האחרון)?

לפי רש"י כוונתם שהברכות שקיבל אברהם על ריבוי הצאצאים, יחולו על צאצאי רבקה, למרות שהיא לא קיבלה את הברכות בעצמה, אלא רק באמצעות אברהם ויצחק ושהברכות לא יחולו על צאצאי אישה נוספת שאולי ייקח יצחק בעתיד. מעניין שרבקה עצמה הייתה עקרה לאחר מכן למשך 20 שנה, אך בכל זאת הברכות התקיימו בדורות הבאים.

ותקם רבקה ונערתיה ותרכבנה על הגמלים ותלכנה אתרי האיש, ויקח העבד את רבקה וילך. ויצחק בא מבוא באר לחי ראי והוא יושב בארץ הנגב. ויצא יצחק לשות בשדה, לפנות ערב; וישא עיניו וירא, והנה גמלים באים. (בראשית כד, סא-סג)

מה הכוונה במילים "לשות בשדה, לפנות ערב"?

לפי רש"י הכוונה שיצחק יצא להתפלל, והביטוי לשות, כמו שמופיע במזמור ק"ב בתהילים "תפלה לעני כי-יעטף ולפני יהוה ישפך שיחו". ע"פ המדרש, יצחק אבינו ייסד את תפילת המנחה אשר מתפללים לקראת ערב. לפי הרשב"ם הוא יצא לטעת אילנות (שיחים), לראות את עניני פועליו ולשוחח אתם. בהיותו בשדה ראה את הגמלים.

וּתְשֹׂא רִבְקָה אֶת עֵינֶיהָ, וַתֵּרָא אֶת יִצְחָק; וַתִּפֹּל מֵעַל הַגְּמֵל. וַתֹּאמֶר אֶל הָעֶבֶד: מִי הָאִישׁ הַלֵּזָה הַהֵלֶךְ בְּשַׂדֵּה לְקִרְאָתֵנוּ וַיֹּאמֶר הָעֶבֶד: הוּא אֲדֹנָי, וַתִּקַּח הַצְּעִיף וַתִּתְּכֶסּוּ. וַיִּסְפֹּר הָעֶבֶד לְיִצְחָק אֶת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר עָשָׂה. (בראשית כד, סד - סו)

האם רבקה אכן נפלה מהגמל ואם כן למה? האם קיבלה שוק?

לא כתוב שנפלה מהגמל אלא "מעל הגמל". לפי רוב המפרשים היא הנמיכה את עצמה מתוך צניעות או שהרכינה את ראשה לאות כבוד. לפי חלק מהמפרשים היא נהגה כך, מטעמי צניעות, עוד לפני שידעה שיצחק הוא הגבר שבא לקראתם אבל יש מפרשים שכבר הבינה שמדובר ביצחק.

וַיְבָאָה יִצְחָק, הָאֵלֶּלֶה שָׂרָה אִמּוֹ, וַיִּקַּח אֶת רִבְקָה וַתְּהִי לוֹ לְאִשָּׁה, וַיִּצְאָהֶבָה; וַיִּנָּחֶם יִצְחָק אַחֲרֵי אִמּוֹ. (בראשית כד, סז)

מה אפשר ללמוד מזה שקודם לקח יצחק את רבקה לאישה ורק אחר כך כתוב "ויצאהבה"?

שלפעמים האהבה באה רק אחרי הנישואין ולא דווקא לפני. כאן הצלחת הנישואין מודגשת עוד יותר שכן הזוג לא הכיר זה את זה בכלל לפני הנישואין, אלא שליח האב בעצם עשה את השידוך. יחד עם זאת, לא כתוב שרבקה אהבה את יצחק ובהמשך נראה שייתכן שלא הייתה ביניהם תקשורת רבה.

כאילו חברות נישאים זוגות בעיקר על סמך "שידוך" של גורם שלישי?

כידוע, בחברה היהודית החרדית, זוגות רבים נישאים על סמך "שידוך" של גורם שלישי, לפעמים מבלי להכיר היטב את בן/בת הזוג. הדבר נהוג גם בחברות מסורתיות אחרות כגון בארצות האיסלאם ובהודו.

האם לדעתכם נישואין מוצלחים צריכים להתבסס בעיקר על אהבה עזה?

לצערנו, הניסיון מראה שאחוזים גבוהים של מקרי גירושין התחילו דווקא בנישואין עם אהבה גדולה. כנראה שנישואין מוצלחים לא יכולים להתבסס רק על אהבה ושיש צורך בנוסף, בהתאמה בין בני הזוג מבחינת רקע משפחתי, נתונים בסיסיים, ערכים ושאיפות משותפים, תכונות אופי, הערכה הדדית, יכולת לתקשר, יכולת להתפרנס בכבוד וכו'. מה שבטוח שזה דורש מחויבות, נאמנות ומאמץ.

סיכום פרק כד

הפרק נסוב סביב בחירת אישה ליצחק. הוסבר מדוע היה חשוב כל כך שיצחק לא ייקח אישה מהכנענים ושלא יצא מארץ ישראל על מנת למצוא אישה, כדי לא לפגוע בירושת הארץ ע"י יצחק וצאצאיו. ניתן ללמוד כמה דברים חשובים מדרכו של אליעזר בבחירת אישה ראוייה ליצחק - הוכחה של מידות טובות, (רחמנות על בני אדם ובעלי חיים, הכנסת אורחים), מעבר לחשיבות המראה החיצוני. ראוי להדגיש כי מבחן האופי שערך אליעזר היה מתוחכם, מפני שנעשה ללא קשר לשיקולי נישואין מצד האישה. הרי רבקה לא הייתה מודעת לכוונתו של אליעזר. ראינו גם את חשיבות משפחתו/ה של בן או בת הזוג בבחירת בן/בת זוג וגם שהתאמה הדדית אישית ומשפחתית היא חשובה, אולי יותר מהתאהבות עזה, כתנאי מוקדם לנישואין מוצלחים.

פרק כה - אברהם לוקח את קטורה לאישה בגיל מופלג ומוליד עוד 6 ילדים - אף פעם לא מאוחר להתחתן; העברת בני הפילגשים מזרחה; מות אברהם וקבורתו במערת המכפלה ע"י יצחק וישמעאל; תולדות בני ישמעאל.

אברהם לוקח את קטורה לאישה לעת זקנה ומוליד עוד 6 ילדים; העברת בני הפילגשים מזרחה, עם מתנות

וַיִּסַּף אַבְרָהָם וַיִּקַּח אִשָּׁה, וַשְּׁמָהּ קַטּוּרָה. וַתֵּלֶד לוֹ, אֶת זַמְרָן וְאֶת יִקְשָׁן, וְאֶת מִדְּן, וְאֶת מִדְּנָן וְאֶת יִשְׁבָּק, וְאֶת שׁוּת. וַיִּקְשָׁן יָלַד אֶת שָׁבָא וְאֶת דָּדָן וּבְנֵי דָדָן הָיוּ אַשּׁוּרִים וְלַטּוּשִׁים וְלְאֲמִים. וּבְנֵי מִדְּנָן, עֵיפָה וְעַפְרָן וְחִנּוֹךְ וְאַבִּידֵעַ וְאַלְדֵּעָה, כָּל אֵלֶּה בְּנֵי קַטּוּרָה. וַיִּתֵּן אַבְרָהָם אֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ לְיִצְחָק. וְלְבְנֵי הַפִּילִגְשִׁים אֲשֶׁר לְאַבְרָהָם נָתַן אַבְרָהָם מַתָּנֹת וַיִּשְׁלַחם מֵעַל יִצְחָק בְּנוֹ בְּעוֹדָנוּ חַי, קִדְמָה אֶל אַרְיָן קָדָם. (בראשית כה, א-ו)

למה אברהם לקח עוד אישה בגיל כה מופלג ומי זאת קטורה?

לאחר מות שרה ולאחר שיצחק הקים משפחה משלו, אברהם היה זקוק לאישה. לפי רש"י, ע"פ מדרש תנחומא, קטורה היא למעשה הגר - "רבי אומר: היא הגר היא קטורה. ולמה נקרא שמה קטורה? שהייתה קשורה כנוד, (קטורה בארמית היא קשורה, כלומר שלא נישאה לגבר אחר). אבל רבותינו אומרים: אישה אחרת לקח", ולא הגר. רוב הפרשנים האחרים חולקים על רש"י, שכן בפסוק ו כתוב "וְלְבְנֵי הַפִּילִגְשִׁים אֲשֶׁר לְאַבְרָהָם...", בלשון רבים.

כאשר התחתן עם קטורה, אברהם היה בן 140 לערך ועדיין כוחו במתניו והוליד ממנה עוד ששה בנים!

מות אברהם וקבורתו במערת המכפלה ע"י יצחק וישמעאל

וְאֵלֶּה יְמֵי שָׁנֵי חַיֵּי אַבְרָהָם אֲשֶׁר חַי - מֵאֵת שָׁנָה וְשִׁבְעִים שָׁנָה וְחָמֵשׁ שָׁנִים. וַיָּגוּעַ וַיָּמָת אַבְרָהָם בְּשִׁיבָה טוֹבָה, זָקֵן וְשָׂבַע וַיֵּאֱסֹף אֶל עַמּוּיוֹ. וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ יִצְחָק וַיִּשְׁמַעְאֵל בְּנָיו אֶל מַעְרַת הַמַּכְפֵּלָה, אֶל שְׂדֵה עֶפְרָן בֶּן צֹחַר הַחִתִּי אֲשֶׁר עַל פְּנֵי מִמְרָא. הַשְּׂדֵה אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם מֵאֵת בְּנֵי חֵת שְׁמָה, קָבַר אַבְרָהָם וַיִּשְׂרָה אִשְׁתּוֹ. וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיִּבְרָךְ אֱלֹהִים אֶת יִצְחָק בְּנוֹ, וַיֵּשֶׁב יִצְחָק עִם בְּאֵר לַחַי רְאִי. (בראשית כה, ז-יא)

תולדות בני ישמעאל

וְאֵלֶּה תְּלֹדֹת יִשְׁמָעֵאל בֶּן אַבְרָהָם, אֲשֶׁר יָלְדָה הָגָר הַמִּצְרַיִת שְׁפֹתַת שָׂרָה לְאַבְרָהָם. וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל בְּשֵׁמֹתָם לְתוֹלְדֹתָם - בְּכֹר יִשְׁמָעֵאל נָבִית וְקָדָר וְאַדְבָּאֵל וּמִבְשָׁם. וּמִשְׁמֶע וְדוּמָה וּמִשָּׂא. חֲדָד וְתִימָא יְטוֹר נְפִישׁ וְקִזְמָה. אֵלֶּה הֵם בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל וְאֵלֶּה שְׁמֹתָם בְּחִצְרֵיהֶם וּבְטִירְתָּם שְׁנַיִם עָשָׂר נְשִׂאִים לְאִמָּתָם. וְאֵלֶּה שְׁנֵי חַיֵּי יִשְׁמָעֵאל מֵאֵת שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה, וְשִׁבְעַת שָׁנִים; וַיָּגֹעַ וַיָּמָת, וַיֵּאֱסֹף אֶל עַמּוּיוֹ. וַיִּשְׁכְּנוּ מִחַוִּילָה עַד שׁוֹר, אֲשֶׁר עַל פְּנֵי מִצְרָיִם, בְּאֶמְקֵה אֲשׁוּרָה; עַל פְּנֵי כָּל אֶחָיו נָפֵל. (בראשית כה, יב-יח)

היכן תחום ישיבת צאצאי ישמעאל ואיזה עמים הם מצאצאיו?

כנראה שצאצאי ישמעאל ישבו בסיני, אך אולי גם בנגב ובערב הסעודית. מקובל לומר שחלק מעמי ערב הם מצאצאי ישמעאל. כידוע, המוסלמים מייחסים את עצמם לישמעאל.

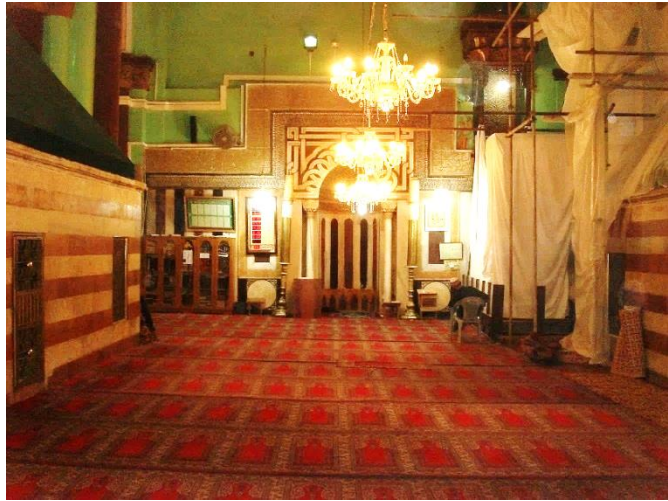
הרעיון המרכזי של פרשת חיי שרה

מודגשת התעקשותו של אברהם ברכישת מערת המכפלה במחיר מלא, כדי להבטיח את זכויות הבעלות עליה בעתיד, למרות ניסיונותיהם של עפרון והחתים לתת לו את המערה במתנה. מדרכו של אליעזר בבחירת אישה ליצחק, לומדים שמידות טובות של בן/בת הזוג וכן תפילה, חשובות יותר ממראה חיצוני ושהתאמת בני הזוג חשובה אולי יותר מהתאהבות עזה לפני הנישואין. מנישואי אברהם וקטורה לומדים שאף פעם לא מאוחר להתחתן.

תוספת

עוד תמונה של מערת המכפלה בחברון. האם ביקרתם בה?

המבנה נבנה כנראה ע"י המלך הורדוס בתקופת בית שני. הקברים עצמם נמצאים עמוק מתחת לקומה התחתונה. רואים רק את ציוני הקבר.

ציוני קבר של יצחק אבינו ורבקה אמנו. ויקיפדיה - אולם_יצחק

צחוק יהודי

יהודי אחד עמד להשיא את בתו, אבל לא היה לו כסף. חיפש דרכים, בדק אפשרויות, ניסה לגייס, ללוות, בקיצור עשה כל מה שניתן אבל לא הצליח לגייס כסף לחתונה.

בצר לו, החליט לכתוב מכתב לאלוקים.

”אלוקים, אני עומד להשיא את בתי ואין לי כסף לחתונה. בגלל הכסף החתונה תתבטל ובתי תישאר רווקה. אנא עזור לי!

עשיתי כל מה שרק ניתן לעשות וכסף לא הצלחתי להביא.

אני זקוק לחמישים אלף דולר לקיום החתונה והנדוניה. תודה.”

את המכתב שם במעטפה, הדביק בול ושלח בדואר.

הדוור שמייך את המכתבים ראה מכתב לאלוקים.

הסתכל על שם השולח והופתע לראות את השם של ידיד טוב שלו.

חשב לעצמו: ”מה קרה לו שהוא שולח מכתב לאלוקים ???”

החליט לפתוח ולראות במה מדובר.

אחרי שסיים לקרוא, סגר את המעטפה והתקשר לדואר המרכזי לברר את הכתובת של רוטשילד. הוסיף כמה בולים ושלח את המכתב לרוטשילד. המזכירה של רוטשילד קיבלה את המכתב, אמרה: מכתב לאלוקים היא לא פותחת. העבירה את המכתב סגור לרוטשילד, שראה "לאלוקים" והחליט לפתוח. רוטשילד קרא את המכתב והסיפור נגע ללבו. ביקש ממזכירתו לשלוח ארבעים אלף דולר ליהודי הזה. היהודי קיבל את הכסף, התרגש מאוד והצליח לערוך חתונה יפה. אחרי שנה, בתו השנייה עמדה להתחתן ושוב ניסה לגייס כסף, ללוות, בקיצור עשה כל מה שניתן אבל לא הצליח לגייס כסף לחתונה. בצר לו, החליט לכתוב שוב מכתב לאלוקים. שוב הדוויר רואה מכתב לאלוקים מהידיד שלו. הוא כבר מבין שזה לבת השנייה, שם עוד בולים ושולח לרוטשילד.

המזכירה של רוטשילד קיבלה את המכתב, אמרה: מכתב לאלוקים היא לא פותחת. העבירה את המכתב סגור לרוטשילד, שראה "לאלוקים" והחליט לפתוח: "אלוקים, תודה רבה על הכסף לחתונה של בתי משנה שעברה. אני עומד להשיא את בתי השנייה ואין לי כסף לחתונה. בגלל הכסף החתונה תבטל ובתי תישאר רווקה. אנא עזור לי!

עשיתי כל מה שרק ניתן לעשות וכסף לא הצלחתי להביא. אני זקוק לחמישים אלף דולר לקיום החתונה והנדוניה. תודה". "נ.ב. הפעם אל תעביר את הכסף דרך רוטשילד; הוא לקח 20% (!) עמלה".

החתן של ביל גייטס

יום אחד אב פנה לבנו ואמר לו: "בני היקר, הגיע זמנך להינשא" הבן: "עזוב, אני לא בקטע" האב: "גם אם מדובר על הבת של ביל גייטס?" הבן: "זה כבר סיפור אחר לגמרי..."

פונה האב אל ביל גייטס: "ביל, יש לי שידוך נהדר להציע לכתך" "עזוב, הבת שלי צעירה מלהינשא, ואני בכלל לא יודע מי אתה" "גם אם מדובר על בחור בן 21 שהוא כבר סגנו של נשיא הבנק העולמי למסחר?" "זה כבר סיפור לגמרי..."

פונה האב אל נשיא הבנק העולמי למסחר: "יש לי בחור מבריק להציע לך כסגן"
"לא תודה אדוני, יש לי מספיק סגנים"
"גם אם מדובר על החתן של ביל גייטס?"
"זה כבר סיפור אחר לגמרי..."

פרשת תולדות

פרק כה, (המשך) - התרוצצות שתי האומות עָשׂו ויעקב ברחם רבקה; האם הרומאים והנוצרים הם צאצאי עשו?; תאומים כל כך שונים?; בעיית העדפת בנים ע"י הורים; מהי הבכורה שיעקב רצה כל כך?; האם יעקב לא "סחט" את עשו?

התרוצצות שתי האומות, עָשׂו ויעקב, ברחם רבקה; האם הרומאים והנוצרים הם צאצאי עשו?; תאומים כל כך שונים?; בעיית העדפת בנים ע"י הורים

וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן אֲבְרָהָם: אֲבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק. וַיְהִי יִצְחָק בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּקִרְיַת אֶת רִבְקָה בַת בְּתוּאֵל הָאֲרָמִי מִפְּדֹן אָרָם, אֲחֹת לְבִן הָאֲרָמִי, לוֹ לְאִשָּׁה. וַיֵּצֵא יִצְחָק לְה' לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ פִּי עֶקְרָה הוּא, וַיֵּצֵא לּוֹ ה' וַתֵּהָרֵם רִבְקָה אִשְׁתּוֹ.
(בראשית כה, יט-כא)

לשם מה החזרה? אם יצחק הוא בנו של אברהם, אז ברור שאברהם הוליד את יצחק.

לפי רש"י, זה היה כדי להבהיר שיצחק הוא אכן בנו של אברהם ולא של אבימלך כפי שטענו מלעזים. קלסתר פניו של יצחק היה דומה לשל אברהם כך שהיה ניכר שהוא בנו ולא בן אבימלך.

וַיִּתְרַצְצוּ הַבָּנִים בְּקִרְיַת, וַתֹּאמֶר: אִם בֶּן, לָמָּה זֶה אֲנֹכִי; וַתִּלְךְ לְדָרֶשׁ אֶת ה'.
(בראשית כה, כב)

מה הכוונה ש"התרוצצו הבנים בקרבה"? מה התופעה הזאת ומה היא הרגישה?

לפי רש"י זה מלשון "ריצה" ואפשר לומר שכביכול התחרו כבר ברחם מי יהיה הבכור. לפי זה הם התהפכו ברחם כמה פעמים, דבר שבוודאי גרם צער רב לרבקה. יש לומר גם כן שרבקה כנראה לא ידעה שייוולדו תאומים, אולי דבר יוצא דופן אז. לכן היה לה הריון קשה יותר מהמקובל.

וַיֹּאמֶר ה' לָהּ: שְׁנֵי גִימִים בְּבֶטְנְךָ, וְשְׁנֵי לְאֻמִּים, מִמֵּעַיֶךָ יִפְרְדוּ; וְלֵאמֹם מְלֵאם יֶאֱמָר, וְרַב יַעֲבֹד צַעִיר. (בראשית כה, כג)

איך ה' דיבר עם רבקה? האם רבקה אמנו הייתה נביאה? מה הקשר בין מה שנאמר לה לבין התרוצצות הבנים בקרבה?

כנראה שרבקה הלכה להתייעץ עם נביא והוא מסר לה את הדברים. לפי רש"י היא הלכה לשם בן נח שעדיין היה בחיים. במדרש בראשית רבה נאמר שהייתה נביאה.

קודם כל הודיעו לה שיש לה תאומים וגם נמסר לה שהם יהיו לשני עמים שונים אשר ייאבקו ביניהם ושדווקא הצעיר יגבר על הבכור. אין פלא שהתרוצצו בקרבה.

איזה עמים נחשבים כצאצאי עשו?

כידוע, בהמשך עשו נקרא גם אדום (ר' פסוק ל'). לפי זה האדומים, שחיו בדרום מזרח הנגב היו מצאצאי עשו. אולי בגלל שהורדוס בן הגרים האדומי ושנוא נתינו היהודים, התמנה ע"י הרומאים כמלך יהודה, המונח "אדום" התרחב, לאחר חורבן הבית ודיכוי מרד בר כוכבא, גם לרומאים ולאחר שהנצרות הפכה לדת הרשמית של האימפריה הרומית, לכלל הנוצרים. ברוב התקופות, עד לתקופת הורדוס, האדומים בארץ ישראל אכן היו משועבדים ליהודים.

האבן עזרא התנגד לזיהוי רומא עם אדום וכתב (על בראשית כז, מ): "וישנים שלא הקיצו משנת האיווולת יחשבו, כי אנחנו בגלות אדום, ולא כן הדבר".

וַיִּמְלְאוּ יָמֶיהָ לְלֵדָת וְהֵנָּה תוֹמָם בְּבִטְנָהּ. וַיֵּצֵא הָרִאשׁוֹן אֲדָמוֹנִי, כִּלּוֹ פְּאֵדָרֶת שְׂעִיר;
וַיִּקְרָאוּ שְׁמוֹ עֵשָׂו. וְאַחֲרָי כֵּן יָצָא אָחִיו, וַיְדוֹ אֶחָזֶת בַּעֲקֵב עֵשָׂו, וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב;
וַיִּצְחַק בֶּן שָׁשִׁים שָׁנָה, בְּלֵדָת אֲתָם. (בראשית כד-כו)

למה קראו לו עשו ולמה לא אדום? מה פירוש השם יעקב?

אדום הוא צבע ולא מתאים לשם. עשו פירושו "עשוי", מפני שנולד שעיר ומפותח מאוד.

השם יַעֲקֹב מלשון "עקב", כאילו שיעקב ניסה לעכב (או לעקב) את לידת עשו ע"י החזקת עקבו ולצאת ראשון.

וַיִּגְדְּלוּ, הַנְּעָרִים, וַיְהִי עֵשָׂו אִישׁ יָדָע צִיד, אִישׁ שָׂדֵה; וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם, יֹשֵׁב אֱהָלִים.
וַיִּצְחַק אֶת עֵשָׂו, כִּי צִיד בְּפִיו; וַרְבֵּקָה אֶהְבֶּת אֶת יַעֲקֹב. (בראשית כה, כז-כח)

איך קורה שתאומים יכולים להיות שונים כל כך, גם במראה וגם באופי?

תאומים זהים הם תוצאה של התחלקות ביצית אחת המופרית ע"י תא זרע אחד והם בעלי מטען גנטי זהה, אך לא דווקא בעלי תכונות אופי זהות. תאומים לא זהים הם תוצאה של הפרייה בו

זמנית של שתי ביציות שונות ע"י שני תאי זרע. הם אחים רגילים לכל דבר, פרט לזה שהם בני אותו הגיל. על כן בהחלט יתכן שהם יכולים להיות שונים מאוד במראה ובתכונות אופי.

איך יתכן שיצחק ורבקה לא נזהרו מהעדפת אחד הבנים? ברור שזה יכול לגרום לקנאה ולהרע יחסים במשפחה?

כנראה שהיא הנותנת. התורה מלמדת שיש להימנע מהעדפה מופגנת כלפי אחד הילדים. כנראה שקשה להורים להימנע מכך, שכן גם יעקב נכשל בכך בהעדפתו את יוסף, עם תוצאות הרסניות למשפחה, למרות שהיה צריך להיות מודע לסכנות שבכך.

מהי הבכורה שיעקב רצה כל כך? ; האם יעקב לא "סחט" את עשו?

וַיִּזְדּוּ יַעֲקֹב, נָזִיד; וַיִּבְאֵא עֲשׂוֹ מִן הַשָּׂדֶה, וְהוּא עֵיפָה. וַיֹּאמֶר עֲשׂוֹ אֶל יַעֲקֹב: הֲלֹעִיטָנִי נָא מִן הָאֵלֶם הָאֵלֶם הַזֶּה, פִּי עֵיפָה אֲנֹכִי; עַל כֵּן קָרָא שְׁמוֹ אֲדוֹם. וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב: מִכֶּרֶה כִּיּוֹם אֵת בְּכֹרְתְךָ, לִי. וַיֹּאמֶר עֲשׂוֹ: הֲנִה אֲנֹכִי הוֹלֵךְ לָמוֹת; וְלָמָּה זֶה לִּי, בְּכֹרְהָ. וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב: הַשְּׂבֻעָה לִּי כִּיּוֹם, וַיִּשָּׁבַע, לוֹ; וַיִּמְכֹּר אֵת בְּכֹרְתוֹ, לְיַעֲקֹב. וַיַּעֲקֹב נָתַן לְעֲשׂוֹ, לֶחֶם וְנָזִיד עֲדָשִׁים, וַיֹּאכַל וַיִּשְׂתֶּה, וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ; וַיִּבֶז עֲשׂוֹ אֵת הַבְּכֹרָה. (בראשית כה, כט-לד)

אם עשו היה עיף היה צריך ללכת לישון. למה ביקש אוכל? למה היה חשוב ליעקב לקנות את הבכורה? מה זה נתן לו?

ע"פ המדרש עשו היה עיף מביצוע מעשי רצח, אך כנראה שהכוונה שהיה עיף מהציד וגם רעב.

לגבי הבכורה, באותם הימים הבכור היה למעשה ראש המשפחה ואולי גם המנהיג מבחינת דתית. הוא ירש חלק כפול מרכוש האב ושטח נחלה כפול. יעקב כנראה שמע מאמו את הנבואה "ורב יעבוד צעיר". לכן רצה להבטיח לעצמו את הבכורה באופן פורמאלי.

למעשה, מקרה זה הוא רק אחד מתוך שניים רבים סביב זהות מי שראוי לבכורה, בספר בראשית – החל מישמעאל מול יצחק, ולאחר מכן ראובן מול יוסף ויהודה, אפרים מול מנשה ועוד. הגדרת הבכורה היא ללא ספק, אחד הנושאים המרכזיים שבהם עוסק הספר.

איך אפשר בכלל "לקנות בכורה"? או שנולדת בכור או שלא.

באותם ימים הבכור יכול היה למכור את הבכורה וכל הזכויות הכרוכות בה לאחד מאחיו כמו שניתן למכור כל נכס אחר. לפי המפרשים יעקב שילם לעשו כסף או משהו שווה ערך לכסף בנוסף לנזיד הערשים. הנזיד היה ה"חפץ" שבאמצעותו בוצע הקניין.

האם לא היה במעשה יעקב משום סחיטה וניצול מצבו של עשו?

לא. התורה מעידה שעשו בז לבכורה כך שלא החשיב אותה, בלי קשר למצבו. אפשר לטעון שיעקב ניצל הזדמנות בצורה מתוחכמת. מאחר שמכירת הבכורה התבצעה בתמורה לכסף או חפץ אחר רק לאחר מכן, כאשר עָשָׂו כבר היה שבע והיה מסוגל לשקול את הדברים, אין כאן משום ניצול. אמנם עשו נשבע לפני שאכל, שימכור, אך יכול היה לטעון שנשבע תחת לחץ ומשנה את דעתו. הוא לא טען זאת, וכאמור, אף בז לבכורה ולא ראה בה ערך.

סיכום פרק כה

בפרק זה ראינו את לידת עשו ויעקב שהיו תאומים אבל ממש לא זהים אלא שונים בתכלית, כיאה לשתי אומות. אפילו לפני לידתם הם נאבקו על הבכורה. לכאורה, יצחק ורבקה טעו בהעדפה מופגנת של אחד הבנים, אשר יכולה רק לגרום לצרות, אך הייתה לכך חשיבות בתכנית האלוהית, כפי שנראה בהמשך. יעקב מצליח לקנות מעשו את הבכורה תחת נזיד עדשים ותמורה נוספת, כאשר התורה מעידה שעשו בז לבכורה, המהווה למעשה המפתח להנהגת האומה.

פרק כו - שוב רעב בארץ והליכת יצחק אל אבימלך, מלך פלישתים בגרר; מיהם הפלישתים?; התגלות ה' אל יצחק והבטחת הזכות לארץ עקב שמירת המצוות; איסור יציאת יצחק מהארץ; בעיית בני המפורסמים; למה יצחק שיקר לגבי רבקה?; למה הציץ אבימלך "אחד העם" וממה חשש?; מה זה מאה שערים?; יצחק מתעשר מחקלאות, דווקא בתקופת רעב; סתימת בארות ושיטת "האדמה החרוכה"; מקרה האנטישמיות הראשונה?; רחובות - בית שלישי; יצחק חוזר לבאר שבע; כריתת ברית בין אבימלך (הפוחד) לבין יצחק (החזק); עשו נושא נשים מבנות החתי ובכך מוותר על ההנהגה

שוב רעב בארץ והליכת יצחק אל אבימלך, מלך פלישתים בגרר; מיהם הפלישתים?

וַיְהִי רָעָב, בְּאֶרֶץ, מִלְּבַד הָרָעָב הָרִאשׁוֹן, אֲשֶׁר הָיָה בְיַמֵּי אַבְרָהָם; וַיֵּלֶךְ יִצְחָק אֶל אַבְיִמֶלֶךְ מֶלֶךְ פְּלִשְׁתִּים, גְּרָרָה. (בראשית כו, א)

האם מדובר באותו עם פלישתי של ימי המלכים שאול ודוד?

לדעת רוב החוקרים - לא. הפלישתים של ימי שאול ודוד היו מצאצאי גויי הים שמקורם מאיי יוון, אשר פלשו לארץ ישראל בערך בזמן יציאת מצרים. לפי בראשית י, יד, הפלישתים הראשונים, אשר התיישבו באזור עזה לפני תקופת האבות, השתייכו לצאצאי חם ומצרים.

איך זה שדווקא בארץ גרר לא היה רעב?

יתכן שגם בגרר היה רעב, אבל יצחק ניצל ממנו בגלל ברכת האל. לפי פסוק יב להלן, (...וַיִּמָּצָא בְשָׁנָה הַהוּא מָאָה שְׁעָרִים), היכול שלו היה פי - 100 מהצפוי. יחד עם זאת, אולי באזור ההר היה הרעב כבד יותר, מבחינת מיעוט גשמים, מאשר במישור החוף.

התגלות ה' אל יצחק והבטחת הזכות לארץ עקב שמירת המצוות; איסור יציאת יצחק מהארץ; בעיית בני המפורסמים

וַיֵּרָא אֵלָיו ה', וַיֹּאמֶר: אֵל תֵּרַד מִצְרָיִם: שָׁכֵן בְּאֶרֶץ, אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהֶיךָ. גֹּיֵר בְּאֶרֶץ הַזֹּאת, וְאַהֲרִיז עִמָּךְ וְאַבְרָכְךָ - כִּי לֹךְ וּלְנִרְעָה, אֲתָן אֶת כָּל הָאֲרֶצֶת הָאֵל, וְהִקְמַתִי אֶת הַשְּׂבָעָה, אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם אָבִיךָ. וְהִרְבִּיתִי אֶת זַרְעֲךָ, כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם, וְנָתַתִּי לְזַרְעֲךָ, אֶת כָּל הָאֲרֶצֶת הָאֵל; וְהִתְבָּרְכוּ בְּנֵי זַרְעֲךָ, כָּל גֹּיֵי הָאֲרֶץ. עַקֵּב, אֲשֶׁר שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקָלִי; וַיִּשְׁמַר מִשְׁמַרְתִּי, מִצְוֹתַי, חֻקֹּתַי וְתוֹרֹתַי. (בראשית כו, ב-ה)

למה נאסר על יצחק לרדת מצרימה?

ע"פ המדרש, יצחק נקרא אחרי העקידה "עולה תמימה" ונאסר עליו לצאת מארץ ישראל. גרר היא חלק מארץ ישראל, באזור רצועת עזה של היום.

עֵקֵב, אֲשֶׁר שָׁמַע אֶבְרָהָם בְּקֶלְי - האם הברכה ניתנה ליצחק רק בזכות אברהם? למה לא נדרש גם מיצחק עצמו לשמוע בקול ה' ולשמור את המצוות?

לפי רוב הפרשנים, הכוונה שאברהם עמד בניסיונות הרבים שהוצבו בפניו, ובראשם בעקידה והיווה דוגמא ליצחק. ברור מאליו שיצחק ילך בדרך אביו כי כך חונך ולא היה צורך להזהיר את יצחק על כך. גם היום לעתים מכבדים את בנו או בתו של אדם מפורסם או מוערך, למרות שהוא עצמו לא עשה משהו יוצא דופן. בנים אלה לפעמים סובלים מרגשי נחיתות מפני שאינם מגיעים לרמת אביהם או אמם או שאינם עומדים בציפיות שהיו מהם – מה שנקרא "בעיית בני המפורסמים".

מה הכוונה במילים "מְשַׁמְרֵתִי, מְצֹוֹתִי, חֻקֹּתַי וְתוֹרֹתַי" ומה ההבדלים ביניהם?

ע"פ הרשב"ם, "מְשַׁמְרֵתִי" היא כדוגמת מצוות ברית מילה, שכתוב בה "ואתה את בריתי תשמור". "מצוותי" אלה פרטי מצוות המילה, למשל שיש למול ביום השמיני, שנאמר "כאשר ציווה אותו אלוקים". "חֻקֹּתַי וְתוֹרֹתַי" הן המצוות השכליות כגון איסור גזל, גלוי עריות, ומצוות הכנסת אורחים.

ע"פ הרמב"ן, "משמרתי" היא האמונה בה' ואיסור האמונה באלילים. "מְצֹוֹתַי" הן הצווים שקיבל אברהם, כמו "לך לך מארצך", ועקידת יצחק. כוונת "חֻקֹּתַי", ללכת בדרכי ה', להיות חנון ורחום ולעשות צדקה ומשפט. "תוֹרֹתַי" היא מצוות מילה ומצוות בני נח.

למה יצחק שיקר לגבי רבקה? ; למה הציץ אבימלך - "אחד העם" וממה חשש? ; מה זה "מאה שערים"?

וַיֵּשֶׁב יִצְחָק בְּגֵרָה. וַיִּשְׁאַל אִשְׁתּוֹ לְאִשְׁתּוֹ, וַיֹּאמֶר: אַחְתִּי הוּא: פִּי גָרָא לֵאמֹר אִשְׁתִּי, פֶּן יַהַרְגֵנִי אִשְׁתִּי הַמָּקוֹם עַל רַבָּקָה, פִּי טוֹבַת מֵרָאָה הוּא. וַיְהִי כִּי אָרְכוּ לוֹ שָׁנִים הַיָּמִים, וַיִּשְׁקַף אֲבִימֶלֶךְ מִלֶּדֶת פְּלִשְׁתִּים, בְּעֵד הַחַלּוֹן; וַיֵּרָא, וַהֲגִה: יִצְחָק מִצְחָק אֶת רַבָּקָה אִשְׁתּוֹ. וַיִּקְרָא אֲבִימֶלֶךְ לְיִצְחָק, וַיֹּאמֶר אֵךְ הִגַּה אִשְׁתְּךָ הוּא, וַאֲיֵךְ אָמַרְתָּ, אַחְתִּי הוּא? וַיֹּאמֶר אֵלָיו יִצְחָק: פִּי אָמַרְתִּי, פֶּן אָמוּת עָלֶיךָ. וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ: מַה זֹאת עָשִׂיתָ לָנוּ;

פְּמַעַט שָׁכַב אֶחָד הָעָם אֶת אִשְׁתּוֹ, וְהִבֵּאתָ עָלֵינוּ אֲשָׁם. וַיְצַו אַבְיִמֶלֶךְ אֶת כָּל הָעָם לֵאמֹר: הַגִּיעַ בְּאִישׁ הַזֶּה, וּבְאִשְׁתּוֹ מוֹת יוֹמָת. (בראשית כו, ו-יא)

למה יצחק שיקר לגבי רבקה? למה לדעתכם אבימלך הציץ ומה ראה?

יצחק לא אמר את האמת בגלל פיקוח נפש, שמא יהרגוהו, כפי שנהג אביו. ע"פ רש"י אבימלך ראה אותם בשעת יחסי אישות. כנראה שמראש הוא חשד שרבקה איננה אחותו אלא אשתו, כמו שהיה אצל אברהם, ורצה לברר זאת.

האם היה יסוד להאמין שרבקה היא כן אשתו אל יצחק?

בוודאי. קודם כל היה התקדים של אברהם. חוץ מזה, יצחק הגיע לשם עם שני בנים. אמנם יכול היה לומר שהם נולדו מאישה אחרת שאיננה במקום, אך היה קשה להסתיר שרבקה היא אמם.

למי התכוון אבימלך בכינוי "אחד העם". מי עוד נקרא "אחד העם"?

לפי רש"י, אבימלך התכוון לעצמו, שהוא ה"מיוחד" בעם. הסופר אשר צבי גינצברג (1856-1927), מייסד הזרם של הציונות הרוחנית, קרא לעצמו "אחד העם" כשם ספרותי.

מה מראה החשש שהביע אבימלך, על אנשי גרר? – (פסוק יא).

זה מראה שלמרות שכבר היה ידוע שרבקה היא אשתו של יצחק, עדיין היה חשש שמישהו ינסה לפגוע ביצחק ולחטוף את רבקה, דבר המצביע על רמה מוסרית ירודה ושאכן "אין יראת אלוקים במקום הזה", כדברי אברהם, (בראשית כ, יא). זה גם מראה שאבימלך כנראה זכר את המקרה של אברהם ומה שעבר על ממלכתו בעקבות לקיחת שרה. לכן נהג משנה זהירות.

וַיִּזְרַע יִצְחָק בְּאֶרֶץ הַהוּא, וַיִּמְצָא בְּשָׂנְהָ הַהוּא מְאָה שְׁעָרִים; וַיְבָרְכֵהוּ ה'.

(בראשית כו, יב)

מה הכוונה בבטוי "מאה שערים"? מדוע היה זקוק לברכת ה' לשם כך? היכן בארץ נמצאת שכונת מאה שערים?

לפי המפרשים, הכוונה "פי מאה", כלומר שהיכול היה פי - 100 מאשר העריכו מראש. ברור שבתנאי בצורת, חקלאי זקוק לברכת ה' על מנת שיכולו יצליח כך.

מאה שערים נמצאת כמובן בירושלים. היא אחת השכונות הראשונות שנבנו מחוץ לחומות העיר העתיקה ונחנכה בשנת 1874. נמצא בה מעוז העדה החרדית.

יצחק מתעשר מחקלאות דווקא בתקופת רעב; סתימת בארות ושיטת "האדמה החרוכה"; מקרה האנטישמיות הראשון?; המאבק על הבארות; רחובות - בית שלישי

וַיַּגְדֵּל הָאִישׁ; וַיִּלְךָ הַלֶּוֹךְ וַיַּגְדֵּל, עַד פִּי גְדֹל מְאֹד. וַיְהִי לוֹ מִקְנֵה צֹאן וּמִקְנֵה בָקָר, וַעֲבָדָה רַבָּה; וַיִּקְנְאוּ אֹתוֹ פְּלִשְׁתִּים. וְכָל הַבְּאֵרֹת, אֲשֶׁר חָפְרוּ עַבְדֵי אָבִיו, בְּיַמֵּי אַבְרָהָם אָבִיו סִתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים, וַיִּמְלְאוּם עֶפְרָי. וַיֹּאמֶר אַבְיִמֶלֶךְ אֶל יִצְחָק: לָךְ מֵעַמְּנוּ, כִּי עֲצַמְתָּ מִמֶּנּוּ מְאֹד. (בראשית כו, יג-טז)

למה הפלישתים סתמו את הבארות? הרי יכלו לשאוב מהן מים?

ע"פ רש"י הם טענו שהבארות מהוות תקלה מפני אויבים, שעלולים לבוא עליהם ועדיף שלאויבים לא יהיו מים. במלחמת העולם השנייה, סטאלין הורה להנהיג את שיטת ה"אדמה החרוכה", כלומר להשמיד יכולים ולהרוס תשתיות, כדי להקשות על שהות הפולש הנאצי. לפני כן, ב - 1812, הרוסים השתמשו בשיטה דומה נגד צבא נפוליון.

האם הגירוש של יצחק היה מעשה "אנטישמי" או שאפשר להבין אותו?

ברור שהיה כאן משום קנאה, או שאולי הארץ פשוט לא יכלה לשאת כמות כזאת של בעלי חיים. בפסוק כז בהמשך אומר יצחק לאבימלך: מדוע באתם אלי; ואתם שנאתם אתי, ותשלחוני מאתכם, כך שיצחק בהחלט חש שנאה. לפי הרמב"ן, עושרו של יצחק עלה על זה של אבימלך וזה הפריע לו. בכל מקרה יש כאן סמל להצלחה כלכלית של יהודי בגלות, קנאת הגויים וגירוש היהודי, דבר שליווה את העם היהודי משך מאות שנות גלות. אכן, מעשה אבות - סימן לבנים.

וַיִּלְךָ מִשָּׁם יִצְחָק וַיִּסֶן בְּנַחַל גֶּרָר וַיִּשָּׁב שָׁם. וַיִּשָּׁב יִצְחָק וַיַּחְפֹּר אֶת בְּאֵרֵת הַמַּיִם אֲשֶׁר חָפְרוּ בְּיַמֵּי אַבְרָהָם אָבִיו וַיִּסְתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם, וַיִּקְרָא לָהֶן שְׁמוֹת כַּשְׁמֹת אֲשֶׁר קָרָא לָהֶן אָבִיו. וַיַּחְפְּרוּ עַבְדֵי יִצְחָק, בְּנַחַל; וַיִּמְצְאוּ שָׁם בְּאֵר מַיִם חַיִּים. וַיִּרְיְבוּ רְעֵי גֶרָר, עִם רְעֵי יִצְחָק לֵאמֹר: לָנוּ הַמַּיִם; וַיִּקְרָא שֵׁם הַבְּאֵר עֵשָׂק, כִּי הִתְעַשְׂקוּ עִמּוֹ. וַיַּחְפְּרוּ בְּאֵר אַחֲרָת, וַיִּרְיְבוּ גַם עָלֶיהָ; וַיִּקְרָא שְׁמָהּ שְׁטִנָּה. וַיַּחְפֹּר בְּאֵר אַחֲרָת, וְלֹא רְבוּ עָלֶיהָ; וַיִּקְרָא שְׁמָהּ רְחֹבוֹת, וַיֹּאמֶר כִּי עָתָה רְחֹבֵיב ה' לָנוּ, וּפְרִינֵנוּ בְּאֶרֶץ. (בראשית כו, יז-כב)

למה התורה מספרת על המריבות בין יצחק לפלישתים על הבארות? האם הן מסמלות משהו?

לפי הרמב"ן הבארות רומזות לבתי המקדש. פירוש וַיִּקְרָא שֵׁם הַבְּאֵר עֵשֶׂק - שאין צורך מיוחד לספר על הבארות ולא כבוד גדול ליצחק, אלא שיש בדבר ענין נסתר, והוא רומז לעתיד. "באר מים חיים" רומז לבית אלוהים אשר יעשו בניו של יצחק, כמו שנאמר (ירמיה יז, יג) "מקור מים חיים את ה'". קרא לראשונה עשק, כרמז לבית הראשון אשר התעשקו עמנו והיו סביבו מחלוקות ומלחמות עד שהחריבוהו.

ולשנייה קרא "שטנה", שם קשה מן הראשון, והוא רומז לבית השני שכתוב בו (עזרא ד, ו) "ובמלכות אחשוורוש בתחילת מלכותו כתבו שטנה על יושבי יהודה וירושלם", ובכל ימיו היו לנו לשטנה (גם מצד היוונים והרומאים) עד שהחריבוהו וגלו ממנו.

מוסיף הרמב"ן, "לשלישית קרא "רחובות", הוא הבית העתיד שיבנה במהרה בימינו והוא יעשה בלי ריב ומצה, והאל ירחיב את גבולנו, כמו שנאמר (דברים יט, ח) ואם ירחיב ה' אלהיך את גבולך כאשר דבר וגו' שהוא לעתיד. וכתוב לגבי הבית השלישי (יחזקאל מא, ז) וַיִּחַזְקֵהוּ וַיִּנְסָכֵהוּ לְמַעַלָּה לְמַעַלָּה, ו"פרינו בארץ", שכל העמים יעבדוהו שכם אחד.

היכן היא "רחובות" של יצחק והיכן נמצא קיבוץ "בארות יצחק"?

רחובות אינה העיר רחובות בת זמננו, אלא זוהתה כאתר א רחיבה, הנמצאת כיום בערך כ - 20 קילומטרים מדרום לחלוצה, בנגב המערבי.

קיבוץ בארות יצחק נמצא במרכז הארץ באזור יהוד - מונסון, אבל הוא הוקם במקור כקיבוץ דתי ב - 1943 באזור רצועת עזה - (גרר), וב - 1948 הדף בגבורה מתקפה של הצבא המצרי, אך איבד בקרב חברים רבים ואת כל המבנים. ב - 1950 נבנה הקיבוץ מחדש בעמק לוד.

יצחק חוזר לבאר שבע; כריתת ברית בין אבימלך (הפוחד) לבין יצחק (החזק)

וַיַּעַל מִשֵׁם בְּאֵר שָׁבַע. וַיִּרְא אֱלֹהֵי ה' בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיֹּאמֶר: אֲנֹכִי אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אָבִיךָ אֵל תִּירָא כִּי אֶתָּה אֲנֹכִי וּבְרַכְתִּיךָ וְהִרְבִּיתִי אֶת זַרְעֲךָ, בְּעַבְוֹר אַבְרָהָם עַבְדִּי. וַיִּבֶן שֵׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא בְּשֵׁם ה', וַיֵּט שֵׁם אֱהֱלֹו, וַיִּכְרוּ שֵׁם עַבְדִּי יִצְחָק בְּאֵר. וַאֲבִימֶלֶךְ הִלָּךְ אֵלָיו מִגְרָר; וַאֲחֻזַּת מִרְעָהוּ, וּפִיכֹל שֹׁר צָבָאוּ. וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יִצְחָק: מַדּוּעַ בָּאתֶם אֵלָי; וְאַתֶּם שׁוֹנְאֵתֶם אֹתִי, וַתְּשַׁלְּחוּנִי מֵאֶתְכֶם. וַיֹּאמְרוּ: רָאוּ רְאִינוּ כִּי הִנֵּה ה' עִמָּךְ, וַנֹּאמֶר תְּהִי נָא אֵלֵהּ בִּינּוּתֵינוּ, בִּינּוּתֵינוּ וּבִינּוּךְ; וַנִּכְרַתְהָ בְּרִית עִמָּךְ. אִם תַּעֲשֶׂה עִמָּנוּ רָעָה, פֶּאֶשֶׁר לֹא נִגְעֵנוּךְ, וְכֹאֲשֶׁר עָשִׂינוּ עִמָּךְ רַק טוֹב, וְנִשְׁלַחְךָ בְּשָׁלוֹם; אֶתָּה עֲתָה, בְּרוּךְ ה'.

וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֶּה, וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ. וַיִּשְׁכְּמוּ בַבֶּקֶר, וַיִּשְׁבְּעוּ אִישׁ לְאָחִיו; וַיִּשְׁלַחֵם יִצְחָק, וַיֵּלְכוּ מֵאֲתוֹ בְּשָׁלוֹם. וַיְהִי בַיּוֹם הַהוּא וַיָּבֵאוּ עֲבָדֵי יִצְחָק, וַיַּגִּדוּ לוֹ עַל אֲדוֹת הַבְּאֵר אֲשֶׁר חָפְרוּ; וַיֹּאמְרוּ לוֹ: מִצְּאֵנוּ מַיִם. וַיִּקְרָא אֹתָהּ, שְׁבַעָה; עַל כֵּן שֵׁם הָעֵיר בְּאֵר שְׁבַע, עַד הַיּוֹם הַזֶּה. (בראשית כו, כג-לג)

למה אבימלך רצה לכרות ברית עם יצחק? ממה הוא חשש? למה הוא בא עם שר צבאו?

לפי הרמב"ן, אבימלך חשש שיצחק יתנקם בו על הגירוש מארצו, תוך הפרה של הברית הראשונה עם אברהם. לכן היה לו חשוב לכרות ברית אי - לוחמה. הליווי של שר הצבא, מעבר להיותו שומר ראש בדרך, כנראה נועד לשמש כאיום וכלחץ לכריתת הברית.

למה נאמר "על כן שם העיר באר שבע, עד היום הזה", הרי כבר בפרשת וירא נאמר "על כן, קרא למקום שהוא באר שבע: כי שם נשבעו, שניהם.", (כא, לא)?

ע"פ פירוש ה"משך חכמה", רבי מאיר שמחה הכהן מדווינסק, ליטא, (1843 – 1926), מאחר שאבימלך הפר את השבועה עם אברהם בגירושו את יצחק, ועם ביטול השבועה ההיא, בוטל גם שם המקום, שנקרא באר שבע על שם השבועה. עכשיו שחודשה השבועה היה צורך לקרוא שוב למקום באר שבע. השבועה השנייה לא הופרה, לכן נקראת העיר "באר שבע" עד היום הזה.

עשו נושא נשים מבנות החתי ובכך מוותר על ההנהגה

וַיְהִי עֲשׂוֹ בֶן אַרְבָּעִים שָׁנָה, וַיִּקַּח אִשָּׁה אֶת יְהוּדִית, בַּת בְּאָרֵי הַחַתִּי, וְאֵת בְּשֵׁמֶת, בַּת אֵילָן הַחַתִּי. וַתִּהְיֶינָּה מֵרַת רוּחַ לְיִצְחָק וּלְרַבֵּקָה. (בראשית כו, לד-לה)

במה נשות עשו היו למורת רוחם של יצחק ורבקה? אם כן, ולמה לא ניסו למנוע ממנו מלשאת אותן - הרי יצחק אביו נמנע מכך מאוד?

לפי רש"י "כל מעשיהן היו להכעיס ולעיצבון" וגם עבדו אלילים. יחד עם זאת, הוריו לא מנעו ממנו מראש לקחת נשים אלו, אולי מתוך המחשבה שעשו ממילא אינו מיועד לרשת את מקומו של יצחק כראש האומה מבחינה דתית. כנראה שגם עשו הבין זאת ולכן לא נמנע מנישואין אלו.

מי בעת המודרני ויתר על כתר המלכות בגלל נישואין?

אדוארד השמיני (1894 - 1972), אחר מות אביו, המלך ג'ורג' החמישי, היה מלך הממלכה המאוחדת של בריטניה הגדולה, אירלנד ושטחי חסותה וקיסר הודו מ - 20 בינואר 1936 ועד להתפטרותו ב - 11 בדצמבר 1936.

אדוארד זעזע את בריטניה כולה כשהודיע על ויתורו על כס המלכות לאור רצונו להתחתן עם אהובתו האמריקאית ווליס סימפסון, שהייתה גרושה פעמיים ובעלת נטיות נאציות (כמו אדוארד עצמו), ובשל כך נישואיהם נמנעו על פי החלטת הממשלה הבריטית, אליה מחויב המלך. אחיו הצעיר, הוכתר במקומו כמלך ג'ורג' השישי.
המקור: ויקיפדיה, אדוארד השמיני, מלך הממלכה המאוחדת.

סיכום פרק כו

פרק זה ממחיש את המושג "מעשי אבות - סימן לבנים". יצחק, כמו אברהם אביו, סבל מרעב, ירד לפלישתים בגרר ואף מסר כי רבקה היא אחותו. על יצחק נאסר לצאת מהארץ, בהיותו "עולה תמימה" מאז העקידה, ולכן לא ירד למצרים כמו אביו. בהבטחת ה' ליצחק, מודגש הקשר בין הזכות לארץ לבין הנאמנות לשמירת המצוות. כמו אברהם, יצחק התעשר בגרר, אך לא כתוצאה מקבלת מתנות, אלא מעבודה חקלאית אשר התברכה בנס ע"י ה', למרות תקופת הרעב.

ראינו את הדוגמא הראשונה של קנאה ושנאה כלפי היהודי המצליח וכן את גירושו ע"י הגויים, אך גם את הברית שמלך גרר כרת אתו, כמו עם אברהם, מתוך חשש מעוצמתו. התוודענו ל"בארות יצחק" אשר חפר, המסמלות אולי את בתי המקדש או לפחות בנייה והיאחזות בארץ, וכן לנישואין מחוץ לדת, ע"י עשו ואת מורת הרוח של יצחק ורבקה מכך.

פרק כז - ברכת יעקב ועשו ורמיית יצחק ע"י רבקה ויעקב; המטרה מקדשת את האמצעים?; הברכה החומרית והברכה הרוחנית - (ברכה אברהם); פריקת עול יעקב מעל עשו; שנאת עשו את יעקב ובריחת יעקב לחרן; פיוס בין אחים

ברכת יעקב ועשו ורמיית יצחק ע"י רבקה ויעקב; האם המטרה מקדשת את האמצעים?

וַיְהִי כִּי זָקַן יַצְחָק, וַתִּכְהַיֶּן עֵינָיו מֵרְאֹת; וַיִּקְרָא אֶת עֲשׂו בְּנוֹ הַגָּדֹל, וַיֹּאמֶר אֵלָיו: בְּנִי, וַיֹּאמֶר אֵלָיו: הֲגַנִּי. וַיֹּאמֶר: הֲנֵה נָא זָקַנְתִּי; לֹא יָדַעְתִּי, יוֹם מוֹתִי. וְעַתָּה שָׂא נָא כְלִיךָ, תְּלִיךָ וְקִשְׁתְּךָ; וְצֵא הַשָּׂדֶה, וְצוּדָה לִי, צִידָה (צִיד). וַעֲשֵׂה לִי מִטְעָמִים כַּאֲשֶׁר אֶהְבֶּתִּי, וְהִבִּיֵאֵה לִּי וְאֹכְלָה, בְּעֶבֶר תְּבָרְכֶךָ נַפְשִׁי, בְּטָרֶם אָמוּת. וְרַבְקָה שָׁמְעַת בְּדַבַּר יַצְחָק אֶל עֲשׂו בְּנוֹ וַיִּלֶּךְ עֲשׂו הַשָּׂדֶה לְצוּד צִיד לְהִבְיֵא. (בראשית כז, א-ה)

למה יצחק היה צריך לאכול מטעמים לפני שיברך את עשו? לא ראינו את זה אצל אברהם ולא נראה זאת אצל יעקב.

אולי סבר יצחק שרצוי שהברכה תחול על משהו מוחשי כמו סעודה. יתכן שזה בגלל שהברכה המיועדת לעשו היא דווקא ברכה גשמית במהותה, של "רב דגן ותירש". לפי הספורנו, יצחק רצה לזכות את עשו במצוות כיבוד האב לפני שיברך אותו, כדי שיהיה ראוי לברכה.

וְרַבְקָה אָמְרָה אֶל יַעֲקֹב בְּנֵה לֵאמֹר: הֲנֵה שָׁמְעַתִּי אֶת אָבִיךָ מְדַבֵּר אֶל עֲשׂו אָחִיךָ לֵאמֹר: הִבִּיֵאֵה לִי צִיד וְעֲשֵׂה לִי מִטְעָמִים, וְאֹכְלָה, וְאֶבְרַכְכָּה לִפְנֵי ה', לִפְנֵי מוֹתִי. וְעַתָּה בְּנִי, שָׁמַע בְּקִלִּי לְאֲשֶׁר אָנִי מְצַוֶּה אֹתְךָ. לָךְ נָא אֶל הַצֹּאן, וְקַח לִי מִשָּׁם שְׁנֵי גְדֵי עֲזִים טָבִיבִים; וְאֶעֱשֶׂה אֹתָם מִטְעָמִים לְאָבִיךָ, כַּאֲשֶׁר אֶהְבֵּב. וְהִבִּאתָ לְאָבִיךָ וְאָכַל, בְּעֶבֶר אֲשֶׁר יְבָרְכֶךָ, לִפְנֵי מוֹתִי. (בראשית כז, ו-י)

איך רבקה הייתה מסוגלת לרמות את יצחק בצורה כזאת? למה לא דברה אתו?

לפי הרמב"ן, רבקה זכרה את הנבואה שנמסרה לה לפני לידת התאומים "ורב יעבוד צעיר", והייתה משוכנעת בצדקתה. יתכן שידעה גם שעשו מכר את הבכורה ליעקב, עם כל הכרוך בכך.

יש מפרשים שלא הייתה תקשורת טובה בין יצחק לרבקה ושהיא התביישה ממנו, בגלל פער רוחני שהיה ביניהם, ויתכן שלא סיפרה את דבר הנבואה ליצחק.

וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב, אֵל רַבָּקָה אִמּוֹ: הֵן עָשׂוֹ אָחִי אִישׁ שָׂעֵר, וְאָנֹכִי אִישׁ חָלָק. אוֹלֵי יְמֵשׁוּנֵי אָבִי, וְהָיִיתִי בְּעֵינָיו כְּמִתְעַתֵּעַ; וְהִבֵּאתִי עָלַי קָלְלָה, וְלֹא בִרְכָה. וַתֹּאמֶר לוֹ אִמּוֹ, עָלַי קָלְלָתְךָ בְּנִי; אֲךָ שָׁמַע בְּקִלְי, וְלָךְ קַח לִי. (בראשית כז, יא-יג)

איך יתכן שיעקב, איש התם, שיתן פעולה במזימה ורק הביע חשש שמא תתגלה התרמית?

אולי יש לומר שגם יעקב חשב שהדבר מוצדק בעקרון בגלל מכירת הבכורה ובגלל שעשו נשא נשים נוכריות, דבר שפסל אותו מהנהגת האומה. חוץ מזה הוא כיבד בכך את רצון אמו.

עלי קללתך בני - האם הקללה אכן הגיעה לרבקה?

אולי בגלל זה, מות רבקה מוסתר אינו מוזכר בתורה. לעומת זאת, מות דבורה, המינקת שלה, כן מוזכר - (בראשית לה, ח). יתכן שיש לכך קשר לקללה. יחד עם זאת, יצחק כלל לא קילל את יעקב, אלא ברכו דווקא, כך ש"קללת" יעקב לא הייתה אמורה לחול על רבקה.

וַיֵּלֶךְ וַיִּקַּח וַיָּבֵא לְאִמּוֹ וַתַּעַשׂ אִמּוֹ מִטְעָמִים כַּאֲשֶׁר אָהֵב אָבִיו. וַתִּקַּח רַבָּקָה אֶת בְּגָדֵי עָשׂוֹ בְּנֵה הַגָּדֹל, הַחֲמֹדֹת, אֲשֶׁר אִתָּהּ בְּבֵית; וַתִּלְבַּשׂ אֶת יַעֲקֹב, בְּנֵה הַקָּטָן. וְאֵת עֶרְת גְּדֵי הָעֵזִים הַלְבִּישָׁה עַל יָדָיו וְעַל חֻלְקֹת צַוְאַרְיוֹ. וַתִּתֵּן אֶת הַמִּטְעָמִים וְאֵת הַלֶּחֶם אֲשֶׁר עָשָׂתָהּ, בְּיַד יַעֲקֹב בְּנֵה. וַיָּבֵא אֶל אָבִיו, וַיֹּאמֶר אָבִיו: וַיֹּאמֶר: הֲנִנִּי, מִי אַתָּה בְּנִי? וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל אָבִיו: אָנֹכִי עָשׂוֹ בְּכֹרֶךָ, עָשִׂיתִי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלָי; קוּם נָא שָׁבָה, וְאֶכְלָה מִצִּידֵי, בְּעֵבֹר הַבְּרֶכְנִי נִפְשָׁךְ. (בראשית כז, יד-יט)

"אנכי עשו בכרך" - האם יעקב שיקר לאביו?

ע"פ מפרשים רבים, (אבן עזרא, רד"ק, שד"ל, אור החיים, מדרש תנחומא), חייבים לומר שיעקב אכן שיקר, אך לדעתם זה היה מוצדק כי הוא בעצם היה הבכור והראוי לרשת את אביו ולעמוד בראש המשפחה. במקרה זה יעקב קבע כי "המטרה מקדשת את האמצעים". עם זאת, כפי שנראה בהמשך, יעקב קיבל עונש "מדה כנגד מדה", כאשר נפגע מהרמאות של לבן ושל בניו כלפיו, במעשה יוסף.

האם לדעתך ניתן להצדיק את התנהגות יעקב?

בהסתכלות צרה, קשה להצדיק זאת אך בהסתכלות רחבה - לאומית לטווח הארוך, של הנהגת עם ישראל, ברור שהתורה למעשה מצדיקה את יעקב. גם יצחק אומר על יעקב לאחר גלוי האמת, (פסוק לג): "גם פרנץ יהיה". קשה לדעת באילו מקרים מותר לקבוע, אם בכלל, כי "המטרה מקדשת את האמצעים" במקום איסור "מצווה הבאה בעבירה".

ויאמר יצחק אל בנו: מה זה מתרת למצא בני? ויאמר: פי הקרה ה' אלהיך לפני. ויאמר יצחק אל יעקב: גשה נא ואמשך בני; האתה זה בני עשו, אם לא. ויגש יעקב אל יצחק אביו, וימשהו; ויאמר: הקל קול יעקב, והידיים ידי עשו. ולא הפירו, פי היו ידי פידי עשו אחיו, שערת; ויברכהו. ויאמר: אתה זה בני עשו? ויאמר: אני. ויאמר: הגשה לי ואכלה מצייד בני למען תברכה נפשי; ויגש לו ויאכל, ויבא לו יין, וישת. ויאמר אליו יצחק אביו: גשה נא ושקה לי בני. ויגש, וישק לו, ויברח את ריח בגדיו, ויברכהו; ויאמר: ראה ריח בני פריח שדה, אשר ברכו ה'. (בראשית כז, כ-כז)

האם יצחק חשד שמשוהו לא בסדר? והאם בעת הברכה הוא עדיין חשד שמא זה לא עשו?

בוודאי שחשד. קודם כל הוא התפלא על מהירות חזרתו של עשו מהציד, שבדרך כלל אורך יותר זמן. הוא גם ביקש למשש אותו כדי לוודא שזה עשו. הוא סמך יותר על חוש המישוש וחוש הריח מאשר על חוש השמיעה.

בסופו של דבר, אחרי כל הווידואים, הוא הגיע למסקנה שזה אכן עשו. רואים את זה בברור בפסוק ל"ג בהמשך, ויחרד יצחק תרדה גדלה עד מאד...

הברכה החומרית והברכה הרוחנית ליעקב - (ברכה אברהם)

ויתן לה האלהים, מטל השמים, ומשמני הארץ - ורב דגן ותירש. יעבדוה עמים, וישתחו (וישתחו) לה לאמים, הנה גביר לאחיה, וישתחו לה בני אמה; ארריה ארור, ומברכה ברוך. (בראשית כז, כח-כט)

למה ברכת יצחק הייתה רק על דברים חומריים - רכוש, עושר, התגברות על אחים ושונאים. למה לא על שמירת המצוות, ברכת הזרע וירושת הארץ, כברכת אברהם?

הספורנו לומד מכך שיצחק הבין שברכת אברהם אינה מתאימה לעשו. הוא איש ששרוי בעולם החומר ולא ילך בדרך ה'. אולי רבקה חשבה בטעות שהברכה תהיה גם על ירושת הארץ - (ברכת אברהם). יחד עם זאת, ברור שהברכה אינה מתייחסת רק לאותו דור של עשו ויעקב, אלא לדורות הבאים, שכן עדיין לא היו בבעלותם של יעקב או עשו, שדות שייחנו "מטל השמים ומשמני הארץ", ולא היו עדיין עמים ולאומים שיעבדו את המתברך. ברור שיצחק לא התכוון לברך ברכה אישית, אלא ברכה לאומית לדורי דורות.

יש המפרשים שיצחק התכוון לתת את ברכת ההנהגה החומרית לעשו ואת ההנהגה הרוחנית של מורשת או תורת אברהם ליעקב ושניהם ינהיגו את האומה בשותפות ובחלוקת סמכויות. רבקה

הבינה שיעקב לא יצליח להנהיג את האומה מבחינה רוחנית ללא ארץ ישראל ואמצעים חומריים, לכן ניסתה לדאוג לכך שיעקב יקבל את שתי הברכות.

הברכה לעשו; מתי עשו יוכל לפרוק מעליו את העול של יעקב?

וַיְהִי, כַּאֲשֶׁר כָּלָה יַצְחָק לְבָרֵךְ אֶת יַעֲקֹב, וַיְהִי אִף יָצָא יַעֲקֹב מֵאֵת פְּנֵי יַצְחָק אָבִיו; וַעֲשׂוֹ אָחִיו בָּא מִצִּידוֹ. וַיַּעַשׂ גַּם הוּא מִטְעָמִים, וַיָּבֵא לְאָבִיו; וַיֹּאמֶר לְאָבִיו: יָקָם אָבִי וַיֹּאכַל מִצִּיד בְּנֹו, בְּעֶבֶר תְּבָרְכֵנִי נְפֹשָׁךְ. (בראשית כז, ל-לא)

מה ההבדל בין סגנון הפנייה של עשו לאביו לעומת זו של יעקב?

עשו פונה אל אביו בגוף שלישי, דרך כבוד, בעוד יעקב פנה בגוף שני. לפי חז"ל, עשו דווקא הצטיין בכיבוד אביו.

וַיֹּאמֶר לוֹ יַצְחָק אָבִיו: מִי אַתָּה? וַיֹּאמֶר: אֲנִי בְנֵךְ בְּכֶרֶךְ עֲשׂוֹ. וַיִּחְרַד יַצְחָק תְּרַדָּה גְדֹלָה עַד מְאֹד, וַיֹּאמֶר: מִי אַפּוֹא הוּא הַצֵּד צִיד וַיָּבֵא לִי וַאֲכַל מִפֶּל בְּטָרָם תָּבוֹא, וְאַבְרָכָהוּ; גַּם בְּרוּךְ יִהְיֶה. (בראשית כז, לב-לג)

מה מראות המילים "גם ברוך יהיה"? למה לא ביטל את הברכה ליעקב בהיותה בטעות?

לפי המפרשים, יצחק הרגיש, ברוח הקודש, שלמרות התרמית, הברכה כבר חלה על יעקב ואין אפשרות לבטל אותה.

יש שאמרו שברכות ניתנו ע"י יצחק כנבואה. לכן אם יעקב התברך במקום עשו, יצחק הבין שלמרות שלא נעשתה כוונתו, זה היה מאת ה'.

כַּשְׂמַע עֲשׂוֹ אֶת דְּבָרֵי אָבִיו, וַיַּצְעֵק צְעָקָה גְדֹלָה וַמְרָה עַד מְאֹד; וַיֹּאמֶר לְאָבִיו: בְּרַכְנִי גַם אֲנִי אָבִי. וַיֹּאמֶר: בָּא אָחִיךָ בְּמַרְמָה; וַיִּקַּח בְּרַכְתְּךָ. וַיֹּאמֶר: הֲכִי קָרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב, וַיַּעֲקֹבֵנִי זֶה פְעָמִים - אֶת בְּכֶרְתִּי לְקַח, וְהִנֵּה עַתָּה לְקַח בְּרַכְתִּי; וַיֹּאמֶר: הֲלֹא אֶצְלַתְּ לִי בְרַכָּה? (בראשית כז, לד-לו)

למה עשו לא חשב על זה שיש קשר בין הבכורה (אשר מכר), לבין הברכה? האם הברכה לא הייתה מיועדת לבכור דווקא?

עשו כנראה לא החשיב את מכירת הבכורה כדבר מחייב מבחינה פורמאלית ועדיין החשיב את עצמו כבכור. עכשיו הוא מעמיד את מכירת הבכורה כדבר שנעשה בעל כורחו - "את בְּכֶרְתִּי לְקַח", בניגוד לעובדות.

וַיַּעַן יִצְחָק וַיֹּאמֶר לַעֲשׂוֹ: הֵן גָּבִיר שִׁמְתִּיו לָךְ וְאֵת כָּל אֲחָיו נָתַתִּי לוֹ לַעֲבָדִים, וְדָגַן וְתִירֹשׁ סִמְכְתִּיו; וּלְכֹה אֶפּוֹא, מָה אַעֲשֶׂה בְּנִי? וַיֹּאמֶר עֲשׂו אֶל אָבִיו: הַבְּרָכָה אַחַת הוּא לָךְ אָבִי? בְּרַכְנִי גַם אֲנִי אָבִי; וַיִּשָּׂא עֲשׂו קִלּוֹ וַיִּבְךְ. וַיַּעַן יִצְחָק אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו: הֲגַה מִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ יִהְיֶה מוֹשְׁבָךָ, וּמִטֵּל הַשָּׁמַיִם מֵעַל. וְעַל חֲרָבָה תִּחְיֶה, וְאֵת אַחִיךָ תַעֲבֹד; וְהָיָה כַּאֲשֶׁר תִּרְיֵד, וּפְרַקְתָּ עָלוֹ מֵעַל צְוֹאֲרֶךְ. (בראשית כז, לז-מ)

וְהָיָה כַּאֲשֶׁר תִּרְיֵד...מה הכוונה של סוף הברכה?

לפי רש"י "תריד" היא לשון צער כמו (תהלים נה) אריד בשיחי, שפירושו, אתאונן בצערי. פירש הרשב"ם: כשיעבוד (יעקב) כך בפרך ולא תוכל לסבול ופרקת עלו.

בנוסף מפרש רש"י, שכאשר ישראל יעברו על התורה ויהיה לך פתחון פה למחות על שיעקב נטל את הברכות, אז תפרוק את עולו מעליך. כלומר, הברכות מותנות בשמירת דרך ה' ע"י צאצאי יעקב.

האם עניין פריקת העול יעקב ע"י עשו התממש בתקופות מסוימות?

אם מפרשים את אדום כהורדוס או כרומאים או הנוצרים, אז ברור שמאז סוף תקופת בית שני, וגלות ישראל, ידו של עשו בהחלט הייתה על העליונה.

מה החשיבות המיוחדת של הברכה? זה בסך הכל ברכה. האם היה ברור לכולם שהברכה של יצחק תתממש במציאות?

בפרק כו, פסוק ג, אמר הקב"ה ליצחק: "והתברכו בן־עֶזְרָה, פֶּלֶא גִוְיֵי הָאָרֶץ". על כן היה ברור לכולם שברכה הניתנת ע"י יצחק אכן תתממש ותקבע את עתיד הבנים.

שנאת עשו את יעקב וברִיחת יעקב לחרן במצוות אמו; פיוס בין אחים

וַיִּשְׂטֹם עֲשׂו אֶת יַעֲקֹב, עַל הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בְּרָכּוֹ אָבִיו; וַיֹּאמֶר עֲשׂו בְּלִבּוֹ, יִקְרְבוּ יָמֵי אָבִל אָבִי, וְאַהֲרָגָה אֶת יַעֲקֹב אָחִי. וַיִּגַּד לְרַבֵּקָה, אֵת דְּבָרֵי עֲשׂו בְּנֵה הַגְּדִל; וַתִּשְׁלַח וַתִּקְרָא לְיַעֲקֹב בְּנֵה הַקָּטָן, וַתֹּאמֶר אֵלָיו: הֲגַה עֲשׂו אַחִיךָ מִתְנַחֵם לָךְ לְהִרְגֶךָ. וַעֲתָה בְּנִי, שְׁמַע בְּקִלְיִ; וְקוּם בָּרַח לָךְ אֶל לָבֵן אָחִי, חֲרָנָה. וַיִּשְׁבֹּת עִמּוֹ יָמִים אַחְדִּים, עַד אֲשֶׁר תִּשׁוּב תַּחַת אַחִיךָ. עַד שׁוּב אַף אַחִיךָ מִמֶּךָ, וְשָׁכַח אֵת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לוֹ, וְשָׁלַחְתִּי וּלְקַחְתִּיךָ מִשָּׁם; לָמָּה אֲשַׁפֵּל גַּם שְׁנֵיכֶם יוֹם אֶחָד. וַתֹּאמֶר רַבֵּקָה אֶל יִצְחָק: קִצְתִּי בְּחַיֵּי מִפְּנֵי בְנוֹת חַת; אִם לִקַּח יַעֲקֹב אִשָּׁה מִבְּנוֹת חַת כְּאֵלֶּה, מִבְּנוֹת הָאָרֶץ - לָמָּה לִּי חַיִּים. (בראשית כז, מא-מו)

למה רבקה חשבה שעשו ישכח תוך פרק זמן קצר, "ימים אחדים" יחסית, את מה שיעקב עולל לו? האם פיוס בין אחים אחרי מריבה קשה, הוא פונקציה של זמן?

"ימים אחדים" בלשון התורה יכולים להיות כמה שנים, כמו בספר ויקרא כה, כט, שבו נאמר: "וְאִישׁ, כִּי יִמְכַר בֵּית מוֹשָׁב עִיר חוֹמָה, וְהָיְתָה גְּאֻלָּתוֹ, עַד תֵּם שָׁנַת מִמְכָּרוֹ: יָמִים, תִּהְיֶה גְּאֻלָּתוֹ", כך ש"ימים" סתם, הם שנה. בכל אופן, יעקב אמנם רימה את עשו אך בסך הכל לקח לו ברכה ולא משהו מוחשי. נכון שמהות הברכה היא עושר ושליטה חומריים, אך, כפי שהזכרנו, מדובר בדורות העתיד ולא על ההווה, כך שהיה יסוד להאמין שעשו יירגע במשך הזמן. בפרשת "וישלח" אנחנו באמת מגלים שעשו קיבל את יעקב בצורה מפויסת, כעבור 22 שנה.

בדרך כלל הזמן יכול רק להצטרף למאמצי פיוס משמעותיים, לעתים ע"י צד שלישי ניטרלי. הזמן לבדו בדרך כלל אינו מרפא. כפי שנראה בהמשך, גם יוסף התפייס עם אחיו בסופו של דבר, למרות שהתכוונו שימות בבור, וזאת בגלל גדלות אישיותו וההבנה שהכל מאת ה'.

למה רבקה תירצה בפני יצחק את שליחת יעקב בנשיאת אישה ולא באיום של עשו?

רבקה הרי לא יכלה לגלות ליצחק שהיא עמדה מאחורי התרמית ושיש להציל עכשיו את יעקב מאיומי עשו וגם לא להציג, בשקר, את יעקב כיוזם התרמית. על כן נאלצה למצוא סיבה אחרת לשליחת יעקב מהאזור. בנוסף, היא לא רצתה לצער את יצחק ללא צורך חיוני ע"י גלוי איומי עשו. בסך הכל היא פעלה בתבונה.

האם לדעתך, בטווח הארוך, התנהגות רבקה ויעקב הייתה מוצדקת.

כנראה שכן, שהרי יעקב היה מתאים יותר לשמש כראש האומה. יחד עם זאת נראה בהמשך שכפי שיעקב רימה את אביו כך רימו אותו רבים - לבן רימה אותו בתתו לו את לאה במקום רחל, החליף את משכורתו פעמים רבות, בנוי רימו אותו עם הכתונת של יוסף. יתכן שרמאויות אלו קרו לו בגלל רמאותו הראשונה, מידה כנגד מידה.

האם לדעתך האיום של עשו היה מוצדק?

אפשר להבין את הכעס של עשו על לקיחת הברכה, אך בין זה לבין רצון לרצוח את יעקב, יש פער גדול. זה מזכיר את רצח הבל ע"י קין בגלל שקרבנו קין לא התקבל.

סיכום פרק כז

הנושא המרכזי בפרק הוא ברכות יצחק ליעקב ועשו ו"החלפתו" של עשו ע"י יעקב. דנו במידת ההצדקה שיכולה להיות לתרמית ולשקר ומתי ניתן לקבוע שהמטרה מקדשת את האמצעים, במקום עיקרון איסור "מצווה הבאה בעבירה". ראינו שבסופו של דבר ברכת יצחק נסובה סביב עליונות חומרית ולא הנהגה רוחנית, כפי שאולי צפתה בטעות רבקה, אולי בגלל העדר תקשורת בינה לבין יצחק.

פרק כח - הקשר בין אי - קבלת ברכת אברהם על הארץ, לבין נישואי תערובת; עשו לוקח לאישה את בת ישמעאל

הקשר בין אי-קבלת ברכת אברהם על הארץ, לבין נישואי תערובת

וַיִּקְרָא יִצְחָק אֶל יַעֲקֹב, וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ; וַיִּצְוֵהוּ וַיֹּאמֶר לוֹ: לֹא תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן. קוּם לְךָ פְּדֻנָה אָרָם, בֵּיתָה בְּתוּאֵל אָבִי אִמֶּךָ, וְקַח לְךָ מִשָּׁם אִשָּׁה מִבְּנוֹת לְבֶן אָחִי אִמֶּךָ. וְאֵל שְׂדֵי יְבָרֶךְ אֹתָהּ, וַיַּפְרֶךְ וַיַּרְבֶּה; וְהָיִיתָ לְקַהֲל עַמִּים. וַיָּמָן לְךָ אֵת בְּרַפְת אַבְרָהָם, לְךָ וּלְזַרְעֶךָ אֹתָהּ לְרִשְׁתָּהּ אֵת אֶרֶץ מִגְרִיף, אֲשֶׁר נָתַן אֱלֹהִים לְאַבְרָהָם. (בראשית כח, א-ד)

מה אפשר ללמוד מהציווי ומהברכה של יצחק כאן לעומת הברכה המקורית שניתנה ליעקב?

בברכה הראשונה, לא ניתנה ליעקב ברכה כדוגמת ברכת אברהם, על ירושת הארץ, אלא רק כעת. ניתן ללמוד מכך שמי שזוכה לברכת אברהם, כמו יצחק ויעקב, אינו רשאי לקחת אישה כנענית, כדי לא לשתף את הכנענים בזכות לירושת הארץ.

עשו לוקח את בת ישמעאל לאישה

וַיָּרָא עֵשָׂו כִּי בָרַךְ יִצְחָק אֵת יַעֲקֹב, וַשְׁלַח אֹתוֹ פְּדֻנָה אָרָם, לְקַחַת לוֹ מִשָּׁם אִשָּׁה בְּבָרְכוֹ אֹתוֹ, וַיִּצְו עָלָיו לֵאמֹר: לֹא תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן. וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב, אֶל אָבִיו וְאֵל אִמּוֹ, וַיִּלְךָ פְּדֻנָה אָרָם. וַיָּרָא עֵשָׂו כִּי רָעוֹת בְּנוֹת כְּנָעַן בְּעֵינָיו יִצְחָק אָבִיו. וַיִּלְךָ עֵשָׂו אֶל יִשְׁמָעֵאל וַיִּקַּח אֵת מְחֻלַּת בַּת יִשְׁמָעֵאל בֶּן אַבְרָהָם, אָחוֹת נְבִיּוֹת, עַל נָשָׂיו, לוֹ לְאִשָּׁה. (בראשית כח, ו-ט)

האם לדעתכם עשו האמין שחיפוש אישה שלא מעמי כנען, הוא הסיבה האמיתית לכריחת יעקב ולא איומיו עליו?

כן. לפי פשט הכתובים הוא האמין שזאת סיבה העיקרית. על כן לקח את בת ישמעאל.

הרעיון המרכזי של פרשת תולדות

בפרשה זו אנחנו רואים את המשך המאבק בין אחים על זכות ירושת ארץ ישראל, הפעם בין יעקב לעשו. יעקב קונה מעשו את הבכורה ואף מסתכן במעשה רמאות על מנת לממש את זכויות הבכור, בעת קבלת הברכה מאביו, תוך סיכון חייו מצד אחיו. ראינו גם את מקרה האנטישמיות הראשון ואת ההתייחסות השלילית לנישואי עשו מחוץ לדת.

תוספת

יצחק מברך את יעקב

גוסטב דורה, תחריטן צרפתי, 1830-1883

וַיֵּלֶךְ יִצְחָק אֶל אַבְימֶלֶךְ מֶלֶךְ פְּלִשְׁתִּים, גְּרָרָה, (כו,א). האם יש קשר בין הפלישתים של ימי המקרא ל"פלישתניאים" של היום? מתי הגיעו הערבים ה"פלישתניאים" לארץ?

אין קשר. מקור הכינוי "פלישתניה" לאזור ארץ ישראל הוא רומאי, וזהו גלגול של השם המקראי "פלשת", ככינוי לרצועת החוף הדרומית של הים התיכון בארץ ישראל. הסופרים היוונים הקדומים נהגו לכנות את התחום הסובב את שפלת פלשת (אזור החוף הכולל את אשקלון ואת עזה) בשם "פלשתניה" - (Palestinē). בהחלפת שם הארץ מ"יהודה" ל"פלישתניה" רצו הרומאים, אחרי מרד בר כוכבא, במאה השנייה לספירה, להשכיח את הקשר ההיסטורי של היהודים לארצם. רצועה זו כללה בעת העתיקה 5 ערים בשליטת גויי הים שכוננו "פלישתים", ככל הנראה מלשון "פולשים" בשפה הכנענית. פולשים או פלישתים אלו היו כנראה שרידי התרבות המינואית, אשר במאות 12-13 לפנה"ס חיפשו להתיישב באגן המזרחי של הים התיכון. לאחר הדיפת פלישתם בשפך הנילוס על ידי מלכי מצרים האימתניים, בני פלשת התיישבו ברצועת החוף הדרומית של כנען בערים עקרון, עזה, אשדוד, אשקלון וגת. הטענה המקראית על כיבוש ערי פלשת בידי מלכי ישראל ככל הנראה נכונה, ומתחילת האלף הראשון לפנה"ס חדלו הפלישתים מלהתקיים כישות עצמאית. קיומם כעם נפרד ככל הנראה הסתיים בתקופת הפלישה האשורית לאזור במאה ה-8 לפנה"ס, והחל מתקופה זו לא מוצאים יותר אזכורים לפלישתים כהגדרה אתנית. הטענה לקשר והמשכיות בין עמי קדם של כנען לאוכלוסיה ערבית נוכחית היא חסרת בסיס.

לסיכום, האוכלוסיה הערבית – "פלישתנית", היא בחלקה בעלת שורשים בני מאות שנים בארץ ישראל, ובפרט האוכלוסיה הערבית הנוצרית, שהיא כעשירית מסך האוכלוסיה הפלסטינית כיום, ותולדותיה נפרסים אל התקופה הצלבנית ואף הביזנטית. מקורה של אוכלוסיה זו בעיקר

בשבטי הערבים הע'סונים, עם מעט יוחסין מהנבטים, האוכלוסיה הביזנטית - נוצרית ואף שרידיהם של הצלבנים.

לעומת הפלשתינים הנוצרים, האוכלוסיה הערבית המוסלמית בקרב הפלשתינים מגוונת מאוד בשורשים שלה וסדר גודל של מחצית או אף יותר מהיוחסין שלהם מגיע ממהגרים מוסלמים בני העדות השונות, שהגיעו לארץ ישראל במהלך המאות 19-20, ממצרים, סוריה, בוסניה וצפון אפריקה. מהגרים אלה התיישבו בשפלת החוף והגליל או התערבבו בקהילות מקומיות של ערבים מוסלמים, שחיו כאן במהלך השלטון העותומאני. יתר מחצית מהיוחסין של ערבים פלסטינים מוסלמים בא משליטים מוסלמים ושבטי הבדואים, אשר היגרו לאזור במהלך כיבושי האסלאם (מאות 7-8 לספירה), ולאחר תבוסתם של הצלבנים (במאה ה - 13 לספירה) כמו גם מיהודים ושומרונים, אשר התאסלמו במהלך ימי הביניים והשלטון העותומאני ועברו תהליך של "הסתערבות" באזור יהודה ושומרון של כיום.

מקור: tapuz.co.il/blogs/viewentry/1478487

האם חלק מערביי א"י הם ממוצא יהודי?

להלן כתבה מהאתר "הידען".

[hayadan.org.il/jews and arabs similar genetics](http://hayadan.org.il/jews%20and%20arabs%20similar%20genetics) 221100

מחקר חדש מגלה: המבנה הגנטי של יהודים וערבים כמעט זהה.

מאת האוניברסיטה העברית 22 בנובמבר 2000

שני שלישים מהערבים בישראל ובשטחים ושיעור דומה של יהודים – הם צאצאים של לפחות שלושה אבות קדומים שחיו במזרח התיכון בתקופת האבן המאוחרת, לפני כ - 8,000 שנה. כך עולה ממחקר חדש שביצע צוות חוקרים בינלאומי בראשות הפרופ' אריאלה אופנהיים מהאוניברסיטה העברית והדסה.

במחקר, שהתפרסם בכתב העת המדעי "Human Genetics", התחקו החוקרים אחר קורות הגברים היהודים והערבים באמצעות ניתוח שינויים גנטיים בכרומוזום Y – הכרומוזום הקובע את המין הזכרי והמועבר בהורשה מאב לבנו. עקרונית, לכל הגברים אמור להיות אותו רצף יחידות דנ"א, (DNA), בכרומוזום Y. אולם בפועל, לאורך ההיסטוריה האנושית נצטברו בו שינויים עקביים, עקב טעויות שחלו בעת שכפולו.

מכיוון שמוטציות כאלה ב- דנ"א מתרחשות פחות או יותר בקצב ידוע, אפשר לראות בכרומוזום Y מעין שעון המציין את המועד שבו התרחשו אירועים בעבר. אם משווים את כרומוזומי ה - Y של שתי קבוצות אתניות כלשהן, לפי ההבדלים אפשר לדעת מתי חיו האבות

הקדומים המשותפים לשתייהן. שלא כמו בבדיקות דנ"א שמטרתן זיהוי אנשים ספציפיים, ניתוח דנ"א של קבוצות אתניות מאפשר לחוקרים לחזור אחורה בזמן, ולאתר את ההיסטוריה הגנטית של הקבוצות הללו. "מבדיקות כאלו אי אפשר להסיק מסקנות לגבי השתייכותם של אנשים בודדים לקבוצה אתנית זו או אחרת", אומרת הפרופ' אופנהיים.

במחקר, שביצעה הדוקטורנטית אלמוט נבל, השתתפו גם הד"ר מרינה פאירמן והד"ר דבורה פילון מהאוניברסיטה העברית והדסה וד"ר מארק תומס ועמיתיו מאוניברסיטת קולג' בלונדון.

תוצאות המחקר, אומרת הפרופ' אופנהיים, "תומכות בתיעוד ההיסטורי לפיו הערבים הם צאצאים של אוכלוסיית הארץ הקדומה, ושחלק ניכר מהם הם יהודים שהתאסלמו". הקרבה הגנטית הגדולה בין היהודים לערבים השתקפה גם במחקר שהתפרסם באחרונה, ובו בדקו הפרופ' מייקל המר מאוניברסיטת אריזונה, הפרופ' בת שבע בונה תמיר מאוניברסיטת תל אביב, הפרופ' אופנהיים ואחרים, שינויים ב- דנ"א המתרחשים לעתים נדירות ביותר. הם גילו כי כרומוזום ה-Y של הפלשתינאים מישראל ומהשטחים כה דומה לזה של היהודים, עד שכמעט אי אפשר להבדיל בין השניים.

במחקר הנוכחי התמקדו אופנהיים ועמיתיה בערבים. הם בדקו 143 פלשתינאים מישראל ומהרשות, ו- 119 יהודים אשכנזים וספרדים, ובניגוד למחקר הקודם, התחקו גם אחר שינויים ב- דנ"א המתרחשים בתדירות גבוהה יותר, בערך אחת לאלף לידות. כך הם גילו שליהודים ולערבים אבות קדומים משותפים שחיו ממש עד אלפי השנים האחרונות.

תמונת העץ המשפחתי המתגבש במחקר מלמדת שמקור הערבים והיהודים הוא לפחות בשלושה גזעים קדומים עיקריים. בכרומוזום ה-Y של הגברים היהודים והפלשתינאים היום מוטבעים אפוא סימנים מהאבות הקדומים שחיו לפני עשרות אלפי שנים, ושצאצאיהם מאכלסים את הארץ היום.

המחקר גם רומז על מסלולי ההגירה של האדם המודרני, שהתפתח באפריקה לפני כ- 150 אלף שנה והיגר משם לכל העולם דרך המזרח התיכון. כשני שלישים מהערבים והיהודים שנבדקו, מתברר, הם צאצאים לאב קדמון אחד, שמוצאו באפריקה שמדרום לסהרה לפני כ- 100 אלף שנה. עוד 20% מהנבדקים הם צאצאים לאב קדמון אחר, צעיר יותר, שגם מקורו באפריקה. מוצאם של כ- 15% מהנבדקים הוא בשושלת שהתפתחה כפי הנראה במרכז אסיה (לאחר שהתפצלה מהענף המרכזי באפריקה) והגיעה לאזור המזרח התיכון.

בהתחשב בשטח הגיאוגרפי המצומצם של ישראל והשטחים, הופתעו החוקרים לגלות כי לחלק מהפלשתינאים בגדה יש ייחוד גנטי המתבטא בשכיחות גבוהה יחסית של סימנים גנטיים

מסוימים, דבר המלמד על כך שהם צאצאים של בני אדם שישבו במקום כבר במשך מאות שנים לפחות.

בכפר יטה, בדרום הר חברון, מודים חלק גדול מהאוכלוסיה מחמולת "מחאמרה", (דהיינו "עושי היין", דבר האסור ע"פ האסלאם), שמוצאם יהודי, כנראה מערב הסעודית. יחד עם זאת, דווקא תושבי יטה, הם מהעוינים ביותר את מדינת ישראל.

הוכחה גנטית לקיום עם יהודי ולא קיום עם פלשתיני

העיתונאי חגי הוברמן, 24 ספטמבר 2015 ·

יש הוכחה מדעית

בשבוע שעבר התקיים ביישובי אלקנה ערב התרמה לארגון 'עזר מציון' – העמותה שהקים הרב חנניה צ'ולק, העוסקת בסיוע פרא רפואי לחולים ולמוגבלים, ולנמצאים במצבי משבר. בערב נשאה דברים מטעם הארגון ד"ר ברכה זיסר, מייסדת ומנהלת מאגר מח העצם המרכזי בישראל ובית החלמה 'אורנית' לילדים חולי סרטן.

ד"ר ברכה זיסר סיפרה על המחקרים הגנטיים שבזכותם מתאפשרת תרומת מח עצם לחולי סרטן. הרצאתה הייתה כולה בתחום המחקרי רפואי, אבל מבין השורות היו כמה תובנות מעניינות בנושא המדיני - לאומי. ברכה כמובן לא התכוונה בדבריה לכך. הפרשנות על דבריה כולה שלי.

ראשית – יש גן יהודי ייחודי. ד"ר זיסר סיפרה שהרעיון של הקמת מאגר מח עצם יהודי, התגבש אחרי שהסתבר שהיהודים לא יכולים לקבל תרומת מח עצם משום מאגר בעולם, כי יהודי יכול לקבל תרומה רק מיהודי. ככה זה. אנחנו עם מיוחד, גם מבחינה גנטית. כעת זה הוכח מדעית. מבחינה עדתית, מסתבר שקיימת התאמה מופלאה בין האתיופים לתימנים. נקודה מעניינת: האתיופים והתימנים, ככל הנראה, הם צאצאי אותו שבט, שגלה בגלות עשרת השבטים דרומה, לשני עברי מפרץ ים סוף. האתיופים זוהו בעבר כצאצאי שבט דן, ועם כך גם התימנים, מן הסתם, הם צאצאי אותו שבט.

ומי העם הקרוב ביותר ליהודים מבחינה גנטית? – האיראנים. כן האיראנים. אלו שכל כך שואפים להשמיד אותנו, הם קרובי משפחה רחוקים שלנו, גנטית כמובן. אולי בגלל זה הם כל כך שונאים אותנו?

והתובנה הרביעית החשובה ביותר: הפלשתינים אינם עם. הם חבורת שבטים שאין להם דבר מן המשותף, מבחינה גנטית כמובן. אבל אם הם לא עם מבחינה גנטית. ה'עם הפלשתיני' הוא חבורות של ערבים שנהרו לארץ מכל מיני מדינות ערביות באזורנו. זה נכון, אגב, גם לגבי ערביי ישראל. ד"ר זיסר סיפרה על אחד הכפרים הערביים בארץ, שתושביהם, על פי הבדיקה, הם בכלל סודנים.

פרשת ויצא

פרק כח (המשך) - יעקב בורח לחרן, כרווק מבוגר בעל כורחו; חלום סולם יעקב - הקשר בין שמיים לארץ; החלום כסמל לגלויות ולשעבודים בעתיד האומה; ברכת "ופרצת"; חשש יעקב מחילול המקום הקדוש; נדר יעקב בבית אל; איך העז להתנות תנאי לעבודת האל?

יעקב בורח לחרן, כרווק מבוגר בעל כורחו

וַיֵּצֵא יַעֲקֹב, מִבְּאֵר שָׁבַע; וַיֵּלֶךְ חֲרָנָה. (בראשית כח, י)

בן כמה היה יעקב בצאתו מבאר שבע?

הוא היה או בן 63 או בן 77. ע"פ פשט הכתובים הוא היה בן 77. לגבי הסוברים שהיה בן 63, ע"פ הגמרא במסכת מגילה וביבמות, עשו נשא את מחלת, אחות נביות, בשנת מותו של ישמעאל ומיד לאחר בריחת יעקב. לפי חישוב זה, נוצר פער בלתי מוסבר של 14 שנה בין מתן הברכות לבין הגעת יעקב לחרן. לכן דרשו שלמד 14 שנה בבית מדרשם של שם ועבר ורק לאחר מכן המשיך לחרן. אין בכתוב כל רמז לשהייה זו.

למה יעקב לא התחתן עד גיל כל כך מבוגר?

בדומה ליצחק, כנראה שיעקב היה במלכוד. היה אסור לו לשאת כנענית, (כמו שאברהם ציווה ליצחק), וגם לא רצה לצאת מהארץ, בדומה לאביו. לכן לא יכול היה להתחתן קודם ורק האירועים האחרונים אפשרו יציאתו מן הארץ. לפי ההלכה מותר לצאת מארץ ישראל למטרת נישואין, פרנסה ולימוד תורה, אם אין ברירה אחרת.

ההתגלות דרך חלום סולם יעקב - הקשר בין שמיים לארץ; החלום כסמל לגלויות ולשעבודים בעתיד האומה; ברכת "ופרצת"

וַיִּפְגַּע בְּמָקוֹם וַיֵּלֶן שָׁם, כִּי בָּא הַשְּׁמַשׁ, וַיִּקַּח מֵאֲבְנֵי הַמָּקוֹם, וַיִּשֶׂם מְרֹאֲשֹׁתָיו; וַיִּשְׁכַּב בְּמָקוֹם הַהוּא. וַיַּחְלֹם, וַהֲגֵה סֹלֶם מִצֵּב אֲרָצָה, וְרֹאשׁוֹ מֵגִיעַ הַשָּׁמַיְמָה; וַהֲגֵה מְלֹאכֵי אֱלֹהִים עֲלֵים וַיִּרְדּוּ בּוֹ. (בראשית כח, יא-יב)

מה הכוונה בביטוי "ויפגע במקום"? באיזה מקום?

לפי הספורנו, הכוונה שהגיע למקום מבלי שהתכוון אליו אלא במקרה, כביכול. יתברר שמדובר בבית אל, שהיה מקום קדוש מאז ימי אברהם, אך כידוע "מקום" הוא גם כינוי לקב"ה, הנמצא בכל מקום.

מה מסמל הסולם המוצב ארצה וראשו מגיע השמימה ומה מסמלים המלאכים העולים ויורדים בו?

ניתן לומר שהסולם מסמל את הקשר בין האלוקים הנמצא כביכול בשמיים, לבינינו, המוצבים בארץ, כמו בכל התגלות נבואית, כגון חלום יעקב.

לפי רש"י, המלאכים של ארץ ישראל ליוו את יעקב עד כאן ועלו לשמים, ומלאכים אחרים ירדו כדי ללוות אותו בחוץ לארץ. לפי הרמב"ן, בהתבסס על מדרש תנחומא, המלאכים מסמלים את אומות העולם העולות ואחר כך יורדות מגדולתן, בדומה לחזיון ברית בין בתרים של אברהם אבינו. לפי זה, יעקב אבינו תפס את יציאתו מהארץ מההיבט הלאומי, כמנהיג העתידי של האומה שתיאלץ להיאבק באומות מאיימות. הוא היה מוטרד מכך שאולי ייתקע בחוץ לארץ ולא יזכה לשוב לארץ ולמלא את ייעודו.

והנה ה' נצב עליו ויאמר: אני ה' אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק; הארץ אשר אתה שוכן עליה לך אתננה ולזרעה. והיה זרעך כעפר הארץ, ופרצת ימה וקדמה וצפנה ונגבה; ונגרכו בך כל משפחת האדמה ובזרעה. והנה אנכי עמך, ושמרתיך בכל אשר תלך, והשבתיך אל האדמה הזאת: כי לא אעזבך, עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך. (בראשית כח, יג-טו)

איזו תוספת יש בברכה ליעקב מעבר לברכות שניתנו לאברהם וליצחק?

לאברהם וליצחק אמנם הובטחה הארץ וריבוי צאצאים, אך רק ליעקב נאמר "ופרצת ימה וקדמה...". זה המצביע על השפעה רחבה של האומה על הסביבה. בנוסף יש הבטחה שיחזור בשלום לארץ.

חשש יעקב מחילול המקום; נדר יעקב בבית אל; איך העז להתנות תנאי לעבודת האל?

וייקץ יעקב משנתו ויאמר: אכן יש ה' במקום הזה, ואנכי לא ידעתי. ויירא, ויאמר: מה נזרא המקום הזה; אין זה כי אם בית אלהים, וזה שער השמים. (בראשית כח, טז-יז)

ממה יעקב היה ירא?

הייתה לו יראת אלוקים. הוא לא ידע ששכב לישון במקום קדוש כל כך וחשש שמא חילל את קדושת המקום. המקום הסמוך לבית אל התקדש כבר ע"י אברהם אבינו, כפי שראינו בבראשית יב, ח: "וַיַּעֲתֶק מִשָּׁם הַהָרָה, מִקְדָּם לְבֵית אֵל - וַיֵּט אֶהְלֵה; בֵּית אֵל מָיִם, וְהָעֵי מִקְדָּם, וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַה', וַיִּקְרָא בְּשֵׁם ה'". יעקב כנראה ידע זאת, אך יתכן שלא זיהה את המקום כבית אל, עד להתגלות.

וַיֵּשְׁבֻם יַעֲקֹב בְּבֶקֶר וַיִּקַּח אֶת הָאֶבֶן אֲשֶׁר שָׁם מִרְאֲשֵׁתוֹ וַיִּשָּׂם אֹתָהּ מַצְבֵּה, וַיִּצַק שָׁמֶן עַל רֵאשֵׁהוּ. וַיִּקְרָא אֶת שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא, בֵּית אֵל; וְאוֹלָם לְוִז שֵׁם הָעִיר לְרֵאשֵׁנָה.

(בראשית כח, יח-יט)

היכן היא בית אל?

בין ירושלים לשכם, קצת צפונה מרמאללה של היום. ע"פ המדרש, בית אל היא בהר המוריה בירושלים, אך זה איננו הפשוט. סמוך למקום חלום יעקב קיים הישוב הקהילתי בית אל, אשר מנה כ - 6,200 נפש נכון ל - 2023.

וַיֵּדַר יַעֲקֹב נֶדֶר לֵאמֹר: אִם יִהְיֶה אֱלֹהִים עִמָּדִי, וַיִּשְׁמְרֵנִי בַדֶּרֶךְ הַזֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי הוֹלֵךְ, וַנִּתֵּן לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל, וַיִּבְגַּד לְלִבָּשׁ. וַיִּשְׁבְּתִי בְּשָׁלוֹם אֶל בֵּית אָבִי; וְהָיָה ה' לִי, לְאֱלֹהִים. וְהָאֶבֶן הַזֹּאת, אֲשֶׁר שָׁמְתִי מַצְבֵּה יִהְיֶה בֵּית אֱלֹהִים; וְכָל אֲשֶׁר תֵּתֵן לִי, עֲשֹׂר אֲעֲשֶׂרְנֹו לָךְ. (בראשית כח, כ-כב)

אם יִהְיֶה אֱלֹהִים עִמָּדִי - איך העז יעקב אבינו להתנות תנאי עם ה' ? האם כוונתו שרק אם ה' ישמור עליו ויחזיר אותו הביתה בשלום, אז הוא יהיה לו לאלוקים, ואם לא, אז לא ?

לפי רש"י, המלים "והיה ה' לי לאלוקים" הם חלק מהתנאי ולא התוצאה של התנאי, כאילו שאמר, "ואם ה' יהיה לי לאלוקים...הָאֶבֶן הַזֹּאת, אֲשֶׁר שָׁמְתִי מַצְבֵּה...". הנדר עצמו מתחיל מפסוק כב, וְהָאֶבֶן הַזֹּאת, אֲשֶׁר שָׁמְתִי מַצְבֵּה וגו'. בתורה המילה "אם" היא לשון נדר, כמו במזמור צ"ה, "אֲשֶׁר נִשְׁפַּעְתִּי בְּאִפִּי; אִם יְבֹאוּן, אֶל מְנוּחָתִי", שדור המדבר לא יכנס לארץ אחרי חטא המרגלים. יעקב נדר שאם ה' ישמור אותו בדרך ועד חזרתו בשלום מחוץ לארץ, אז הוא יבנה במקום בית אלוקים ויתן מעשר לה'.

לפי הרמב"ן, למרות הבטחת ה', יעקב עדיין חשש שמא אולי הוא או בניו יחטאו ואז ההבטחות לא יתקיימו. לכן נדר בצורה של תנאי.

כמילתא דבדיחותא, ובניגוד ליעקב, מספרים על אדם שחיפש מקום חנייה בעיר ולא מצא. הוא התפלל לה' ואמר "אם תמצא לי מקום חנייה, אתחיל להניח תפילין כל בוקר". אחרי דקה ראה מכונית יוצאת ממקום חנייה. אז הוא אמר לה': "אל תטרח - כבר הסדרתי לבד".

עֲשֹׂר אֲעֲשֶׂנּוּ לְךָ. לְמִי יַעֲקֹב הַתְּכוּוֹן לַעֲשֹׂר? בְּדֶרֶךְ כָּלֵל נֹתְנִים מַעֲשֵׂר בַּהֵמָּה אוּ מִן הַצּוּמַח לְלוּי אוּ לְאִישׁ קָדוֹשׁ וְלֹא לַה'?

כנראה שיעקב התכוון שיבנה מזבח ויצוק עליו שמן, בתור מעשר, כפי שאפשר לראות מהפסוק בפרק ל"ה, יד: וַיֵּצֵב יַעֲקֹב מִצֵּבָה, בְּמָקוֹם אֲשֶׁר דִּבֶּר אֵתוֹ מִצֵּבֶת אָבִן; וַיִּסֹּף עָלֶיהָ נֶסֶף, וַיִּצַק עָלֶיהָ שֶׁמֶן. לא ראינו שנתן מעשר. ע"פ המדרש, יעקב התקין את מצוות מתן מעשר כספים, עשירית מהכנסותיו נטו שיהודי נותן כצדקה לעניים.

סיכום פרק כח

בפרק זה, אנחנו מתוודעים לגלות הכפויה של יעקב, המשמשת סמל לגלויות עתידיות של עם ישראל ואת החששות שלו שלא יעלה בידו לשוב ולמלא את ייעודו בירושת הארץ. זה מתבטא בחלום על הסולם המוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, כאשר המלאכים מסמלים את אומות העולם העולות, משעבדות את עם ישראל ואחר כך יורדות. יעקב נודר שאם אלוקים ישמור עליו ויזכה לחזור לארץ, הוא יעבוד את ה' בבית אל.

פרק כט - יעקב "מטיף מוסר" לרועים בחרן; גלילת האבן הכבדה ע"י יעקב ופגישתו עם רחל בנשיקה ובבכוי; לבן מציע עבודה בשכר ויעקב מבקש לעבוד שבע שנים בתמורה ל"רחל בתך הקטנה"; עיני לאה; הבטחת לבן בעניין הנישואין; שבע שנים = ימים אחדים באהבתו אותה; לבן מחליף את רחל בלאה; איך מקדשים אישה?; ההחלפה - מדה כנגד מדה?; שמות בני לאה, האישה השנואה

יעקב "מטיף מוסר" לרועים בחרן

וישא יעקב רגליו ויגלו ארצה בני קדם. וירא והנה באר בשדה והנה שם שלשה עדרים צאן רבצים עליה, פי מן הבאר שהוא ישקו העדרים, והאבן גדלה על פי הבאר. ונאספו שמה כל העדרים ויגלו את האבן מעל פי הבאר והשקו את הצאן, והשיבו את האבן על פי הבאר למקמה. ויאמר להם יעקב: אחי מאין אתם? ויאמרו: מחרן אנחנו. ויאמר להם: הידעתם את לבן בן נחור? ויאמרו: ידענו. ויאמר להם: השלום לו? ויאמרו: שלום - והנה רחל בתו, באה עם הצאן. (בראשית כט, א-ו)

איך משפחתה של רחל נתנה לה להיות רועת צאן? האם לא חששו שהרועים הגברים יפגעו בה? לפי הספורנו, רחל ידעה היטב את חכמת מלאכת המרעה. יש אומרים שטרם נולדו ללבן בנים. הוא חשש להוציא את לאה עם הצאן כי היא הייתה גדולה יותר ועלולה יותר להיפגע. רחל הייתה קטנה עדיין. עוד אפשרות, שעיני לאה היו רכות ורגישות לאור, כפי שנראה בהמשך.

ויאמר: הן עוד היום גדול - לא עת האסף המקנה; השקו הצאן, ולכו רעו. ויאמרו: לא נוכל עד אשר נאספו כל העדרים, ויגלו את האבן מעל פי הבאר; והשקינו הצאן. (בראשית כט, ז-ח)

איך יעקב אבינו, שזה עתה הגיע למקום, העז להטיף מוסר לרועים? על מה זה מצביע?

יעקב חשב שהם סיימו כבר מבחינתם את יום העבודה. הוא היה רגיש לעוול שהם גורמים לבעל העדר, בכך שהם לא רועים את הצאן יום שלם. זה מצביע על דאגה חזקה לצדק ולמוסר עבודה.

גלילת האבן הכבדה ע"י יעקב ופגישתו עם רחל בנשיקה ובבכוי

עודנו מדבר עמם; ורחל באה עם הצאן אשר לאביה, פי רעה הוא. ויהי כאשר ראה יעקב את רחל בת לבן אחי אמו, ואת צאן לבן אחי אמו; ויגש יעקב, ויגל את האבן מעל פי הבאר, וישק את צאן לבן אחי אמו. (בראשית כט, ט-י)

איך יתכן שיעקב הצליח להרים לבד אבן שנדרשו יותר משלושה רועים כדי להרים אותה?

יתכן שבדרך כלל היה צורך ביותר מ- 3 רועים כדי להרים אותה, אך עדיין אדם חזק מאוד היה מסוגל להרים אותה לבד. כאשר יעקב ראה את רחל ואת הצאן הוא קיבל מה' השראה ותוספת כוח משמעותית. כנראה שיעקב שמע את הסיפור של רבקה אמו באותה הבאר, איך שטרחה להשקות את הגמלים של סבו אברהם וזכתה בכך להתחתן עם יצחק. הוא היה באותו מקום ובסיטואציה דומה של עזרה בהשקיית בהמות בני משפחה וגם חיפש אישה למטרות נישואין. אולי בגלל זה כתוב 3 פעמים, שהבת והצאן הם של אחי אמו. כל זה בוודאי ריגש אותו מאוד, בנוסף לעובדה שבדיוק באותו רגע הופיעה רחל, כסימן מן השמים, וזה הוסיף לו המון כח.

האם יעקב התכוון "להרשים" בכך את רחל?

כנראה שלא. הוא חשש שהרועים, שחיכו שם קודם לתגבורת, ינסו להרים את האבן ולהשקות את הצאן לפני רחל, שהגיעה אחריהם. כדי לעזור לרחל להשקות לפניהם, הוא הרים את האבן לבד ובכך נתן לה זכות קדימה.

כפי שנראה בספר שמות, גם משה רבנו נהג כיעקב בכך שהציל את בנות יתרו מהרועים והשקה את הצאן.

וַיִּשַׁק יַעֲקֹב לְרַחֵל; וַיִּשָּׂא אֶת קָלוֹ וַיִּבְרֶךְ. וַיִּגַּד יַעֲקֹב לְרַחֵל כִּי אָחִי אַבְיָהָ הוּא וְכִי בֶן רֵבְקָה הוּא, וַתִּרְצֶן וַתִּגַּד לְאַבְיָהָ. וַיְהִי כַשְׁמַע לְבֶן אֶת שְׁמַע יַעֲקֹב בֶּן אָחִיתוֹ וַיִּרְצֶן לְקִרְאָתוֹ וַיִּמְצָק לוֹ וַיִּנְשָׁק לוֹ, וַיְבִיאֵהוּ אֶל בֵּיתוֹ וַיִּסְפֹּר לְלֶבֶן אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה. (בראשית כט, יא-יג)

איך יעקב הרשה לעצמו לנשק את רחל? הדבר בוודאי לא היה מקובל באותו מקום ובאותה התקופה? ולמה בכה?

לפי הרמב"ן אם כתוב "וישק לו.." הכוונה איננה לנשיקה בפה, אלא נשיקה על הראש או על הכתף, באופן ספונטאני מתוך חיבה וללא הרהורי עבירה. לפי הספורנו, הוא בכה בגלל שלא זכה לשאת אותה בנעוריו. אבל כנראה שבכה מתוך התרגשות ותחושת הקלה.

לִבְנֵי מִצְרַיִם עֲבוּדָה בְּשֹׁכֵר וַיַּעֲקֹב מִבְּקֵשׁ לְעֲבוּד שְׁבַע שָׁנִים בְּתַמּוּרָה לְרַחֵל בְּתֵךְ הַקְּטָנָה; עֵינֵי לָאָה; הַבְּטַחְתָּ לִבְנֵי כַעֲנִיִּין הַנִּישׁוּאִין

וַיֹּאמֶר לוֹ לְבֶן: אֵךְ עֲצָמֵי וּבְשָׂרֵי אָתָּה; וַיֵּשֶׁב עִמּוֹ חֲדָשׁ יָמִים. וַיֹּאמֶר לְבֶן לִיַּעֲקֹב: הֲכִי אָחִי אָתָּה, וַעֲבַדְתָּנִי חָנָם? הַגִּידָה לִי, מָה מִשְׁפָּרְתָּךְ? (בראשית כט, יד-טו)

למה לבן אמר "אף" ?

"אך" בתחילת משפט מבטא ניגוד למה שבא קודם. אפשר להבין את זה כאנחת אכזבה על שיעקב הגיע בידיים ריקות, כמו הביטוי "אוף" היום. רש"י מפרש שלבן אמר: "מעתה אין לי לאספך הביתה הואיל ואין בידך כלום, אלא מפני הקורבה אטפל בכך חודש ימים וכן עשה, ואף זו לא עשה לחינם, שיעקב היה רועה את צאנו", כלומר, לא תוכל לשלם לי על האכסניה ולכן אני לא חייב להכניסך הביתה.

למה התכוון לבן במילים: הֲכִי אָחִי אֶתָּה, וְעַבְדְּתָנִי חָנָם ?

לפי המפרשים, לבן התכוון שלמרות שיעקב יכול היה להתפרנס מחוץ למשפחה, לבן היה מעוניין שיעבוד אצלו. לפעמים כשעובדים אצל בן משפחה המשכורת אינה סדירה או מלאה. לכן לבן הבטיח לשלם ליעקב משכורת קבועה דווקא, כפי שיוסכם, אך כפי שנראה בהמשך, הוא לא עמד בהבטחתו. שימו לב שגם הוא קורא ליעקב "אָחִי", למרות שהוא בן אחותו, כמו שאברהם כינה את לוט אחיו. "אח" הוא מלשון איחוי, קשר.

וּלְלִבָּן, שְׁתֵּי בָנוֹת: שֵׁם הַגְּדֹלָה לָאָה, וְשֵׁם הַקְּטָנָה רָחֵל. וְעֵינֵי לָאָה רְפוּת; וְרָחֵל הָיְתָה יִפְת תֹּאֵר, וַיִּפֹּת מִרְאָהּ. וַיֵּאָהֵב יַעֲקֹב אֶת רָחֵל; וַיֹּאמֶר: אֶעֱבְדְּךָ שְׁבַע שָׁנִים, בְּרָחֵל בְּתָרְךָ הַקְּטָנָה. וַיֹּאמֶר לָבָן, טוֹב תַּתִּי אֶתָּה לָךְ, מִתַּתִּי אֶתָּה לְאִישׁ אֲחֵר; שְׁבַע עֲמֻדֵי (בראשית כט, טז-יט)

מה הכוונה במילים "ועיני לאה רכות"? האם הייתה לה בעיית ראייה? האם היא לא הייתה יפה?

יתכן שעניניה לא היו יפות כמו של רחל. היא לא הייתה מכוערת בהכרח אך פחות יפה מרחל. הנצי"ב מוולוז'ין, (הרב נפתלי צבי יהודה ברלין, ראש ישיבת וולוז'ין בבלארוס, 1816-1893), פירש שהכוונה שעניניה היו נאות, אבל מפני רכותן ורגישותן לא הייתה יכולה לרעות בצאן, משום שאור השמש הזיק להן, לכן רחל יצאה עם הצאן.

מה פירוש השמות לאה ורחל?

יתכן ש"לאה" הוא מלשון עייפות או יגיעה כמו בביטוי "לא אלאה אותך בפרטים". אך מי יקרא לבתו בשם מעליב כזה? באכדית הוא סוג של פרת בר, כהקבלה ל"רחל", שהיא כבשה בוגרת.

שבע שנים = ימים אחדים באהבתו אותה?

למה יעקב מדגיש "ברחל בתך הקטנה"? למה משמש הביטוי היום?

יעקב רצה להדגיש שהוא מתכוון לרחל ולא ללאה. רש"י מפרש: בְּרַחֵל בְּתָךְ, הַקְטָנָה - כל הסימנים הללו למה? לפי שידע שלבן הוא רמאי, אמר לו: אעבדך ברחל. ושמא תאמר שהכוונה לרחל אחרת – (ולא רחל בתך), אמר, "בתך". ושמא תחליף בין שמותיהן של רחל ולאה, אמר יעקב "הקטנה" ואעפ"כ לא הועיל לו שהרי בכל זאת רימהו. גם היום משתמשים בביטוי "ברחל בתך הקטנה" כדי להבהיר כוונה ברורה, כמו "דיברתי אתו ברחל בתך הקטנה".

וַיַּעֲבֹד יַעֲקֹב בְּרַחֵל, שִׁבְעַת שָׁנִים; וַיְהִיּוּ בְּעֵינָיו כְּיָמִים אֶחָדִים, בְּאַהֲבָתוֹ אֹתָהּ. (בראשית כט, כ)

מתי בדרך כלל הזמן עובר יותר מהר - כשטוב לך או כשלא? איך יתכן ששבע השנים עברו ליעקב "כימים אחדים"? האם היה לו טוב? בכלל למה הציע לעבוד כל כך הרבה שנים?

יתכן שליעקב היה טוב מעצם הקרבה לרחל, כך שלמרות ההמתנה, הימים עברו עליו בנעימים. יש מפרשים ש"כימים אחדים" מתייחס למה שאמרה לו אמו, פרק כז, מד: "וַיִּשְׁבְּתָ עִמּוֹ, יָמִים אֶחָדִים, עַד אֲשֶׁר תָּשׁוּב חַמַּת אָחִיךָ". לכן, יתכן שנראו לו שבע שנים כסבירות ביחס להשבת כעס אחיו, ואז יוכל לשוב הביתה לארץ כנען, ללא חשש, יחד עם רחל.

אפשר ללמוד מיעקב שלפעמים עדיף לחיות בהווה, לחיות "את הרגע", ולא רק בתכנון או בציפייה לעתיד, כי אז החיים משמחים יותר.

וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל לָבָן: הֲבָה אֶת אִשְׁתִּי, פִּי מְלֵאוּ יָמַי; וְאַבְרָאָה אֱלֹהֵי. (בראשית כט, כא)

האם יעקב לא דיבר בלשון גסה משהו?

לפי רש"י, הוא היה כבר מבוגר ורצה להקים משפחה. לא הייתה לו סבלנות עוד, אך לא הייתה לו כוונה גסה חלילה.

להיפך, זה מעיד אל איפוקו. אפשר ללמוד מדבריו שלמרות שהם כנראה גרו בקרבת מקום, יעקב ורחל הקפידו שלא לקיים יחסי אישות ואולי גם לא מגע גופני כלשהו, לפני הנישואין, דבר שנחשב חילול כבוד המשפחה, עם תוצאות חברתיות חמורות.

נוסיף כי אולי יעקב חשד שלבן ירמה אותו, ולכן הדגיש "וְאַבְרָאָה אֱלֹהֵי" – ולא אל אחרת, כמו שאמר בהתחלה: "ברחל בתך הקטנה". אבל גם זה לא הועיל לו והוא אכן בא על לאה במקום רחל.

לבן מחליף את רחל בלאה; איך מקדשים אישה?; ההחלפה - מדה כנגד מדה?

וַיֵּצֵא לְבֶן אֶת כָּל אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם וַיַּעַשׂ מִשְׁתֶּה. וַיְהִי בַעֲרֵב, וַיִּקַּח אֶת לֵאָה בַתּוֹ, וַיָּבֵא אֹתָהּ אֵלָיו; וַיָּבֵא אֵלֶיהָ. וַיִּתֵּן לְבֶן לָהּ אֶת זֶלְפָּה שִׁפְחָתוֹ, לְלֵאָה בַתּוֹ, שִׁפְחָהּ. וַיְהִי בַבֶּקֶר, וַיְהַנֶּה הוּא לֵאָה; וַיֹּאמֶר אֵל לְבֶן: מַה זֹאת עָשִׂיתָ לִּי? הֲלֹא בְרַחֵל עֲבַדְתִּי עֲמֹד, וְלָמָּה רָמִיתָנִי? (בראשית כט, כב-כה)

האם בעת המשתה יעקב התחתן עם רחל ורק בלילה לבן החליף את רחל בלאה, כך שלמעשה יעקב שכב עם אחות אשתו, או שגם במשתה לבן החליף ביניהן?

קשה להניח שבמשתה לבן החליף את רחל בלאה מבלי שיעקב ירגיש בכך, אלא אם כן הכלה וכל הנשים, גם הלא נשואות, היו מכוסות לגמרי, כך שלא הייתה אפשרות להבחין בין רחל ללאה. יותר סביר להניח שבמשתה הכלה אכן הייתה רחל, אך הנישואין של אז לא הסתיימו במשתה אלא רק ע"י קיום יחסי אישות בלילה - (מה שנקרא "ביאה"). לכן, בסיכומו של דבר, יעקב למעשה נשא את לאה ע"י ביאה. ע"פ המשנה הראשונה במסכת קידושין גבר יכול לקדש אישה בכסף, בשטר או בביאה. כיום מקובל לקדש תחת החופה ע"י מתן כסף לאישה, בצורת טבעת, אך בימי קדם, ובוודאי לפני מתן תורה, כאשר נשים נשארו בתולות עד לחתונה, היה מקובל לקדש אותה אף ע"י "ביאה".

למרות שיעקב כביכול כבר קידש את רחל ע"י 7 שנות העבודה שעבד, פירש רבי חיים בן עטר, המכונה האורח חיים הקדוש, (1696 מרוקן – 1734 ירושלים), ע"פ דברי הרמב"ם בהלכות אישות פרק ה, שמי שאמר "הרי את מקודשת לי במלאכה זו שאעשה עבורך ועשה, אינה מקודשת", אלא אם כן נתן לה פרוטה משלו. זאת מפני שהוא זכאי לקבל שכר בתמורה לעבודתו, ועד לתשלום השכר האישה חייבת לו. על כן התמורה, לפני התשלום, נחשבת כמלווה שהיא חייבת לשלם לו, ואם הגבר קידש במלווה, האישה אינה מקודשת מפני שבעצם לא קבלה ממנו משהו ממשי במתנה, אלא רק ויתור על החזר המלווה.

איך יעקב לא שם לב בלילה שזאת לא רחל?

לאה התחזתה לרחל. ע"פ רש"י, על סמך הגמרא במסכת בבא בתרא, קכג, א, יעקב חשד בלבן שינסה להחליף בין רחל ללאה. לכן מסר לרחל סימנים למיניהם כדי שיוכל לוודא שזאת רחל. כשראתה רחל שאביה החליף אותה בלאה, היא מסרה לה את אותם סימנים, כדי למנוע ממנה בושה.

וַיֹּאמֶר לְבֶן: לֹא יַעֲשֶׂה כֵן בְּמִקְוֵמֵנוּ, לְתַת הַצְעִירָה לְפָנֵי הַבְּכִירָה. מִלֵּא שָׁבַע זֹאת; וְנִתְּנָה לָךְ גַּם אֶת זֹאת, בַּעֲבֹדָה אֲשֶׁר תַּעֲבֹד עִמָּדִי עוֹד שָׁבַע שָׁנִים אַחֲרוֹת. (בראשית כט, כו-כו)

איך תשובת לבן יכולה להצדיק את מעשה הרמאות? הרי המנהג להשיא קודם את הבכירה היה קיים לפני שיעקב התחיל לעבוד, ולבן היה צריך מראש להודיע לו על כך. למה, במשך שבע השנים, רחל לא מסרה לו על המנהג?

לפי הספורנו, לבן אמר שאנשי המקום לא הניחו לו לעבור על המנהג הקיים, שהצעירה לא תינשא לפני הבכירה, כך שלא הייתה לו ברירה. כנראה שלא היה מדובר במנהג קבוע שאין לעבור עליו, אם בכלל היה מנהג כזה. אולי לפני תחילת שבע השנים, לבן היה סבור שלא תתחתן בינתיים עם מישהו אחר לפני סוף שבע השנים. על כן לא היה טעם להזכיר מראש את "המנהג".

מה מזכירה תשובת לבן?

לבן רומז לכך שאולי אצלכם בארץ כנען, מותר להחליף את הבכור בצעיר, אבל אצלנו זה לא מקובל. גם אם לבן לא התכוון "לעקוץ" בכך את יעקב, יתכן שזה הזכיר ליעקב את המקרה שבינו לבין עשו.

מה הכוונה: "מלא שבוע זאת", האם לשבע שנים או לשבוע ימים?

אלה שבעת ימי המשתה של לאה, שלאחריהם נשא יעקב את רחל. גם היום נוהגים יהודים לקיים שבעה ימי משתה אחרי החתונה, שבכל יום בהם, מברכים את שבע ברכות הנישואין אחרי הסעודה והחתן והכלה שותים בסוף כוס יין.

וַיַּעַשׂ יַעֲקֹב כֵן, וַיִּמְלֵא שָׁבַע זֹאת; וַיִּתֵּן לוֹ אֶת רְחֵל בְּתוֹ לוֹ לְאִשָּׁה. וַיִּתֵּן לְבֶן לְרְחֵל בְּתוֹ, אֶת בְּלֵהָ שִׁפְחָתוֹ לֵה לְשִׁפְחָה. וַיָּבֵא גַם אֶל רְחֵל, וַיֵּאָהֵב גַּם אֶת רְחֵל מִלְּאָה; וַיַּעֲבֹד עִמּוֹ, עוֹד שָׁבַע שָׁנִים אַחֲרוֹת. (בראשית כט, כח-ל)

איך יעקב הסכים לכך ששבע שנות עבודתו הראשונות למעשה שימשו כדי לשאת את לאה והיה צריך לעבוד עוד שבע שנים תמורת רחל, אחרי שנשא אותה? למה הוא לא גירש את לאה כדי שלא יצטרך לעבוד עוד שבע שנים תמורת רחל?

לפי מדרש בראשית רבה, יעקב באמת שקל לגרש את לאה בגלל שרימתה אותו ובעצם היה מדובר בנישואין במקח טעות שאפשר לבטל בקלות. אבל בגלל שלא באמת רצתה להתחתן עם יעקב הצדיק, הקב"ה ריחם עליה כך שנכנסה להריון מיד. לכן יעקב נטש את רעיון הגירושין.

האם היום מותר ליהודי לשאת שתי אחיות?

לא. יש איסור מפורש ב"ויקרא" יח, יח: "וְאִשָּׁה אֶל אָחִתָּהּ, לֹא תִקַּח: לְצִרָר, לְגִלוֹת עֲרוֹתָהּ עֲלֶיךָ בְּחַיֶּיךָ". לאחר מות אשתו, מותר לאדם לשאת את אחותה. בתקופת יעקב עדיין לא חל האיסור. ע"פ דין התורה, מותר לגבר לשאת יותר מאישה אחת אך כאמור, לא שתי אחיות, ולמעשה אסור לאדם לשאת את רוב קרובות המשפחה של אשתו. לפני כאלף שנה הטיל רבנו גרשום, מאור הגולה, בגרמניה, (960-1028), חרם על מי שנושא יותר מאישה אחת.

שמות בני לאה - האישה השנואה

וַיֵּרָא ה' פִּי שְׁנוּאָה לְאָה, וַיִּפְתַּח אֶת רִתְמָהּ; וַרְחַל עֲקָרָה. וַתֵּהָרֵא לְאָה וַתֵּלֶד בָּנָה, וַתִּקְרָא שְׁמוֹ רְאוּבֵן: פִּי אִמְרָה, פִּי רְאָה ה' בְּעֵינַי - פִּי עֲתָה יֵאָהֱבֵנִי אִישִׁי. (בראשית כט, לא-לב)

האם לאה באמת הייתה שנואה בעיני יעקב או רק ביחס לרחל? מה משמעות השם ראובן?

יש אומרים שבאמת שנא אותה בגלל מעשה הרמאות ויש אומרים שה"שנאה" הייתה רק ביחס לאהבתו לרחל.

המשמעות הפשוטה של השם ראובן, "ראו (נולד) בן", אך יש לשם גם קשר לראיית ה' את ענייה, בגלל שנאת יעקב כלפיה - לכן ה' נתן לה בן.

וַתֵּהָרֵא עוֹד, וַתֵּלֶד בָּנָה, וַתִּאמֶר פִּי שָׁמַע ה' פִּי שְׁנוּאָה אֹנְכִי, וַיִּתֶּן לִי גַם אֶת זֶה; וַתִּקְרָא שְׁמוֹ שְׁמֵעוֹן. (בראשית כט, לג)

מה משמעות השם שמעון? מה ההבדל בין "ראה ה' בעיניי" (אצל ראובן), לבין "כי שמע ה' כי שנואה אני"?

משמעות השם שמעון - ה' שמע את עניי. כנראה שלמרות לידת ראובן, יעקב המשיך להטיח בה דברים וה' שמע. משמעות הביטוי "ראה ה' בעיניי", (לפני לידת ראובן), שלא היו ביניהם דיבורים, אלא רק הפגנה של שנאה "רועמת" של יעקב כלפי לאה. לאחר מכן, לפני לידת שמעון, זה התפתח לשנאה דרך דיבורים שאפשר לשמוע אותם.

איך זוג יכול להמשיך לקיים חיי משפחה, כאשר הבעל שונא, (או אוהב פחות) את אשתו ואוהב יותר את אשתו השניה שהיא אחותה? זה נשמע מצב בלתי אפשרי.

זאת כנראה אחת הסיבות לכך שהתורה אסרה נשיאת שתי אחיות. טוב לא יכול לצאת מזה. יתכן שיעקב לא באמת שנא את לאה, אחרת היה מגרש אותה, אלא זו הייתה הרגשתה וקנאתה של

לאה ביחס לאהבתו את רחל. ליעקב ולאה היה, בכל זאת, רצון משותף להקים משפחה גדולה. בנוסף, כפי שנראה, הלידות של לאה גרמו לקנאה מצד רחל.

וַתֵּהָרֵם עוֹד, וַתֵּלֶד בֶּן, וַתֹּאמֶר: עֲתָה הַפַּעַם יִלְוֶה אִישִׁי אֵלַי, כִּי יִלְדֵתִי לוֹ שְׁלֹשָׁה בָנִים; עַל כֵּן קָרָא שְׁמוֹ לְוִי. (בראשית כט, כח-לד)

מה משמעות השם לוי ומי נתן לו שם זה? למה לאה אמרה שדווקא אחרי שלושה בנים יעקב ילווה אליה?

לוי מלשון "ליווי". במקרה זה יעקב כנראה שינה את יחסו ללאה ולכן הוא קרא לו בשם זה. לעומת זאת, את השמות לראובן ולשמעון, נתנה לאה.

יש מפרשים שלאה אמרה שאי אפשר להחזיק שלושה ילדים קטנים לבד. יעקב היה חייב להתלוות אליה ולהחזיק אחד מהם.

וַתֵּהָרֵם עוֹד וַתֵּלֶד בֶּן, וַתֹּאמֶר: הַפַּעַם אוֹדָה אֶת ה' - עַל כֵּן קָרָאתָ שְׁמוֹ יְהוּדָה; וַתַּעֲמִד מִלְדָּת. (בראשית כט, לה)

מה משמעות השם יהודה?

כמובן מלשון "הודיה", הפעם אוֹדָה אֶת ה'. אף לפני מותו מברך יעקב את יהודה במילים "יְהוּדָה, אֶתָּה יוֹדִיף אֶחָיִךְ - יָדְךָ בְּעַרְףְּ אִיבִיךָ; יִשְׁפָּטוּ לְךָ בְּנֵי אֶבְיָךְ" (בראשית מט, ח). לכן יש לשם גם משמעות של "הוד", כמובן של מלכות.

למה לאה לא ביקשה שבעלה יאהב אותה או ילווה עליה גם אחרי הלידה הרביעית? האם זה מעיד על שנוי ביחסו של יעקב כלפיה ומה אפשר ללמוד מזה?

כנראה שאכן השתנה יחסו של יעקב כלפיה. לאה הייתה כבר מרוצה ועובדה שרחל קינאה בה. זה מראה שגם אם הנישואין מתחילים ב"רגל שמאל", עם הזמן והילדים, היחסים יכולים להשתפר. אין למהר להתגרש, חס וחלילה.

סיכום פרק כט

בפרק זה יעקב מתחתן ומקים משפחה אשר תיהפך בעתיד לעם ישראל. יעקב מוכיח את חוש הצדק שלו מול הרועים בחרן וגם מצטייר כרגשן מול רחל. ראינו שלמרות שרמאות לבן הביאה לנישואין שלא בכוונה של יעקב עם לאה הבכורה, היא למעשה אפשרה את הגדלת המשפחה בצורה משמעותית. לקראת סוף הפרשה שנאת יעקב ללאה חולפת.

פרק ל - קנאת רחל בלאה; אישה נשואה ללא ילדים; למה האמהות היו עקרות?; רחל כשָׁרָה, מוסרת את שפחתה לבעלה; משמעות השמות דן ונפתלי; לידת גד ואשר מזלפה; למה רחל ולא מתווכחות על צמח הדודאים ולידת יששכר וזבולון; היתר נשיאת שתי נשים; לידת רחל את יוסף ובקשת יעקב לחזור ארצה; מצבו הכלכלי של יעקב; בקשת השכר המוזרה של יעקב; יעקב מתעשר בדרך חלום, חכמה ונס

קנאת רחל בלאה; אישה נשואה ללא ילדים; למה רוב האמהות היו עקרות?

וַתֵּרָא רַחֵל כִּי לֹא יֵלְדָה לְיַעֲקֹב, וַתִּקְנֶה רַחֵל בְּאֶחָתָהּ; וַתֹּאמֶר אֶל יַעֲקֹב: הֲבֵה לִי בָנִים, וְאִם אֵין מְתָה אֲנֹכִי. וַיַּחַר אֵף יַעֲקֹב בְּרַחֵל; וַיֹּאמֶר: הֲתַחַת אֱלֹהִים אֲנֹכִי, אֲשֶׁר מְנַע מִמֶּנּוּ פְרִי בֶטֶן. (בראשית ל, א-ב)

וְאִם אֵין מְתָה אֲנֹכִי - האם חייה של אישה נשואה אינם שווים, ללא ילדים?

הרוב הגדול של הנשים רוצה ילדים ואם אינן מצליחות להרות וללדת באופן טבעי, יעברו טיפולים או יבקשו לאמץ ילדים. יש שפונות להפריה חוץ גופית או לילדת פונדקאית, שתישא ברחמה את עובריה ותלד את תינוקה. לכן המצוקה של רחל מובנת, אך היא אולי מתבטאת קצת בקיצוניות בגלל הקנאה באחותה. יחד עם זאת, יש נשים שלא נישאו או שלא ילדו ואשר חיות חיים מספקים ומלאי עניין והישגים. כנראה שהדבר תלוי באישיות האישה.

איך יעקב היה מסוגל לכעוס על רחל בצורה כזאת? האם לא ריחם עליה? האם יחסו היה מוצדק?

יעקב אמר לה שהוא לא יכול לתת לה בנים כי הדבר אינו תלוי בו אלא בה, שכן ברור שהיא עקרה ולא הוא ושהוא לא יכול לבוא במקום הקב"ה. לפי המפרשים, רחל ביקשה שיתפלל עליה ויעקב ענה שכבר התפלל אך תפילותיו לא התקבלו. הוא כעס על רחל בכך שהיא ייחסה לו שליטה במצב במקום לאלוקים. בכך נראה ההבדל התהומי בין התייחסות הגבר לבעיה כזאת, כשיש לו ילדים מאישה אחרת, לבין התייחסות האישה העקרה.

למרות זאת, במדרש בראשית רבה, מבקרים את תגובת יעקב. שם נאמר: " '...ויחר אף יעקב ברחל ויאמר וגו' - אמר לו הקב"ה: כך עונים את המעיקות? חייך שבניך עתידים לעמוד לפני בנה (בני לאה לפני יוסף). יש מפרשים שיעקב השתמש במידת הכעס, שלא הייתה טבעית לו, כדי לנסות ללמד את רחל שהיא צריכה לפנות באופן ישיר אל ה' בתפילה ולעזור לעצמה, ולא לצפות לעזרת בשר ודם. מבחינה מסוימת ובאופן חלקי, גערת יעקב הועילה, שכן רחל מבקשת מיד למסור את בלהה ליעקב, כדי שאולי תיבנה ממנה, אך לא נאמר שהתפללה אל ה'.

ע"פ המקורות ומלמדי המוסר, באופן כללי מדת הכעס היא שלילית ועל האדם להתרחק ממנה, אבל מותר לאדם להראות את עצמו כאילו כועס, כדי "להטיל אימה" על בני ביתו כדי לשפר את התנהגותם.

איך יתכן ששלוש האימהות, שרה, רבקה ורחל היו עקרות? האם זה מקרה?

אמר רבי יצחק במסכת יבמות סד, א: "הקדוש ברוך הוא מתאוה לתפילתם של צדיקים" ולכן גורם לכך שתהיה להם סיבה להתפלל.

תשובה נוספת שניתנה, ידוע שככל שמשהו בא אלינו יותר בקושי, מעריכים אותו יותר. הלידות של יצחק, יעקב ויוסף לא היו טבעיות ובאו אחרי תפילות והשתדלויות רבות. על כן הבנים שנולדו היו רצויים במיוחד להוריהם וה' ייעד אותם למטרות קדושות. נשים עם בעיות פוריות או כניסה להריון יכולות לקבל השראה ותקווה מהאמהות שלנו.

רחל כשָׁרָה, מוֹסֵרֶת אֶת שִׁפְחָתָהּ לְבַעֲלָהּ; מִשְׁמַעוֹת הַשְּׁמוֹת דָּן וְנִפְתְּלִי; לִידַת גַּד וְאִשֵּׁר מִזִּלְפָּה

ותאמר: הִנֵּה אֲמַתִּי בְלֵקָה, בֵּא אֵלַיָּהּ; וְתֵלֵד עַל בְּרַפְיִי, וְאֶבְנָה גַם אֲנֹכִי מִמֶּנָּה. וְתֵתֵן לוֹ אֶת בְּלֵקָה שִׁפְחָתָהּ, לְאִשָּׁה; וַיָּבֵא אֵלַיָּהּ יַעֲקֹב. וְתֵהָר בְּלֵקָה וְתֵלֵד לְיַעֲקֹב בֶּן. (בראשית ל, ג-ה)

רחל נהגה כמו שרה אמינו. האם יש יסוד לאמונה שאישה תכנס להריון בגלל ששפחה הרתה?

אם השפחה יולדת בגלל שגברתה מסרה אותה והילד נחשב כבנה של גברתה, זה עשוי להרגיע אותה ולתת לה הרגשת סיפוק. אם קשיי הכניסה להריון נבעו מסיבות רגשיות, כגון מתח או צער, יתכן שההשפעה הטובה תעזור לה להיכנס גם כן להריון. מסירת השפחה נחשבה אז כמצווה, כפי שאמרה לאה אחרי לידת יששכר, נָתַן אֱלֹהִים שְׂכָרִי, אֲשֶׁר נָתַתִּי שִׁפְחָתִי, לְאִישִׁי, (פסוק יח להלן).

ותאמר רחל: דַּנְנִי אֱלֹהִים, וְגַם שָׁמַע בְּקוֹלִי, וַיִּתֵּן לִי בֶן; עַל כֵּן קָרָאתָ שְׁמוֹ דָּן. וְתֵהָר עוֹד וְתֵלֵד בְּלֵקָה שִׁפְחַת רַחֵל, בֶּן שְׁנַי לְיַעֲקֹב. וְתֵהָר רַחֵל: נִפְתְּלִי אֱלֹהִים נִפְתְּלִי עִם אֲחֵתִי - גַּם יִכְלַתִּי; וְתִקְרָא שְׁמוֹ נִפְתְּלִי. (בראשית ל, ו-ח)

למה רחל קראה לו דן? איזה דין נעשה?

לפי המפרשים מדובר בדין העקרות אשר הסתיים בלדת הבן. אפשר להוסיף שהיא נדונה לכף זכות כתוצאה מכך שנתנה את שפחתה ליעקב. רש"י מפרש ע"פ מדרש בראשית רבה: "דנני וחייבני - וזכני" – (הוציא אותי מחובה לזכות).

מה משמעות השם נפתלי ולאיזה "נפתולים" התכוונה רחל?

יש מפרשים זאת מלשון פתיל המתחבר, שכן היא התחברה עכשיו עם אחותה ועם בעלה בלידת בנים. יש מפרשים שזה מלשון התעקשות (ראו "דור עקש ופתלתל", דברים לב, ה). ידוע גם הביטוי "פתיל קצר". רחל התעקשה בתפילה, עד שזאת התקבלה. פירוש אחר, פחות חיובי אך מתאים לכושר מאבק, הוא מלשון "מאבקי", על שם המאבק של רחל עם אחותה.

וַתֵּרָא לְאֵהָ פִּי עֵמֶדָה מִלֶּדֶת; וַתִּקַּח אֶת זֶלְפָּה שִׁפְחָתָהּ, וַתִּתֵּן אֹתָהּ לְיַעֲקֹב לְאִשָּׁה. וַתֵּלֶד זֶלְפָּה שִׁפְחַת לְאֵהָ לְיַעֲקֹב בֶּן. וַתֹּאמֶר לְאֵהָ: בְּגַד (בָּא גָד); וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ גָד. וַתֵּלֶד זֶלְפָּה שִׁפְחַת לְאֵהָ, בֶּן שְׁנֵי לְיַעֲקֹב. וַתֹּאמֶר לְאֵהָ: בְּאִשְׁרֵי, פִּי אִשְׁרוּנֵי בָנוֹת; וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ, אֲשֵׁר. (בראשית ל, ט-יג)

למה לאה נתנה ליעקב את שפחתה? הרי היו לה כבר ארבעה בנים?

לפי הרמב"ן, יעקב רצה שייולדו לו הרבה בנים כדי שיוכלו ליישב את ארץ ישראל ואחרי שלא הפסיקה ללדת, שקל אולי לקחת אישה נוספת. לאה אמרה לעצמה שעדיף שתתן לו את שפחתה, כך שהבן ייקרא על שמה, מאשר ייקח אישה נוספת.

מה פירוש השם גד ולמה היה השם מתאים?

גד הוא מזל (כמו בכרטיס "חיש גד"). לאה אמרה שבא מזל טוב. רש"י כותב שלא ידוע מדוע כתוב בתורה "בגד", במילה אחת, (במקום "בא גד"), כאילו במוכן של בגידה, ומציע שאולי לאה אמרה שיעקב בגד בה בזה שהסכים לקחת את שפחתה. פירוש זה אינו סביר שהרי לאה היא זו שמסרה לו אותה.

פירוש נוסף מופיע בתורה למילה גד והוא צמח בעל טעם טוב, והמשילו אליו את המן.

נאמר בשמות טז, לא: "וַיִּקְרָאוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל אֶת שְׁמוֹ מִן הַזֶּה וְהוּא כְּנֹרֶע גָד לְבָן וְטַעְמוֹ כְּצִפְיַחַת בְּדָבָר". במדבר יא, ז: "וְהָמֵן כְּנֹרֶע גָד הוּא וְעֵינוּ כְּעֵין הַבְּדֵלֶח".

מפרש האבן עזרא: "ויקראו ... יש אומרים כי כזרע גד לבן כוסברתא, הצמח הקרוי כיום "גד השדה" או בשמו הנפוץ יותר "כוסברה", ומזוהה כגד המקראי.

מה משמעות השם אשר?

הוא מלשון אשר ומלשון שבח. אונקלוס מתרגם את "אֲשֶׁרֹנִי בְנוֹת" כ"שיבחו אותי בנות".

למה רחל ולא מתווכחות על צמח הדודאים, ולידת יששכר וזבולון; היתר נשיאת שתי נשים

וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן בְּיָמֵי קִצְיָר חֲטִיבִים, וַיִּמְצָא דוֹדָאִים בְּשֹׁדֵה, וַיָּבֵא אֹתָם אֶל לָאָה אִמּוֹ; וַתֹּאמֶר רְחֵל אֶל לָאָה: תְּנֵי נָא לִי, מִדּוֹדָאֵי בְנֵךְ. וַתֹּאמֶר לָהּ: הִמְעַט קָחְתְּךָ אֶת אִישִׁי, וְלָקַחְתְּ גַם אֶת דּוֹדָאֵי בְנֵי; וַתֹּאמֶר רְחֵל: לָכוּן יִשְׁפָּב עִמָּךְ הַלְלִילָה, תַּחַת דּוֹדָאֵי בְנֵךְ.
(בראשית ל, יד-טו)

מה הם דודאים ולמה הם שימשו ?

הדודאים הם צמח בר עם ריח טוב. בימי קדם ייחסו לדודאים סגולות רפואיות שונות, כולל כניסה להריון ויש אומרים גם הגברת התאוה הגברית. מפרש הספורנו: "וימצא דודאים - מין עשב טוב הריח ומכין כלי הזרע אל התולדה, כמו שאמרו זכרונם לברכה על השום (שגם מרבה זרע), ושליכך היו אוכלים אותו בערבי שבתות. וכן היה מין הדודאים כפי שנאמר "שם אֶתְּנֶן אֶת־דֹדְי לָךְ . הַדּוֹדָאִים נִתְּנּוּ רִיחַ...". (שיר השירים ז, יג - יד).

כל חלקי הצמח מכילים רעלים חריפים (בעיקר אטרופין), המגנים עליהם מפני הרעייה. רעלים אלו מסוכנים גם לאדם. ידועים מקרים של ילדים שאכלו את עליו המתוקים וסבלו מהרעלה קשה. הפירות ראויים למאכל אדם כשהם בשלים, טעמם אז נעים ומזכיר אננס. גם חרצני הפרי מסוכנים לאדם. סביב הצמח מהלכות אגדות רבות מימי קדם.

מה רחל רצתה לעשות עם הדודאים?

כאמור, פירות הדודאים נחשבו סגולה לפוריות, שהייתה כה חסרה לרחל. היא כנראה התכוונה לאכול אותם. למעשה אכילתם לא הועילה לה כי הרי דווקא לאה, שויתרה על הדודאים נכנסה שוב להריון, ולא רחל שקיבלה אותם. אולי התורה רוצה לומר שאדם לא צריך לסמוך רק על אמצעים טבעיים או רפואיים כדי לפתור את בעיותיו, אלא גם להתפלל אל ה' והוא הקובע את העתיד לקרות. רק בפסוק כב מושגת סוף סוף מטרת רחל, ע"י תפילה, שנאמר: וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים, אֶת רְחֵל; וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת רְחֵמָהּ. וַיִּפְתַּח אֶת רַחְמָהּ.

גם היום קיימים הרבה סוגי צמחים, שיקויים וכדורים למטרת פוריות.

דודא רפואי. מאת שומבלע - שומבלע, CC BY SA 2.5,
commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=1789390

איך לאה יכלה לומר לרחל "המַעַט קָחָהָךְ אֶת אִישִׁי", הרי יעקב בכלל לא התכוון להתחתן אתה? אם כבר, רחל הייתה צריכה לטעון כך.

לפי הרמב"ן, לאה עדיין הרגישה שרחל נחשבת בעיני יעקב כאשתו הראשית והיא רק אשתו המשנית, למרות שילדה לו ארבעה בנים.

האם היום מותר ליהודי לשאת יותר מאישה אחת?

בעקרון, התורה אינה אוסרת נשיאת שתי נשים או יותר, (ראו לדוגמא, המקרה של אלקנה אבי שמואל הנביא, אשר נשא את פנינה ואת חנה). בתקופת המקרא נשיאת כמה נשים הייתה דבר נפוץ, הן בקרב עם ישראל והן בין אומות העולם, בעיקר אצל מלכים ואנשים בעלי יכולת כלכלית. בתנ"ך הוזכרו מלכים רבים שנשאו מספר נשים, הבולט והמפורסם מכולם הוא שלמה המלך המתואר במקרא כמי שהיו לו 700 נשים ו- 300 פילגשים!

יש הטוענים שחכמי התלמוד נשאו כל אחד רק אישה אחת. אך למעשה נמצאו כמה מגדולי חכמי התלמוד שנשאו שתי נשים, ביניהם רב פפא. כמו כן, מדברי האמורא רבא במסכת יבמות, סה, ב, שנפסקה ההלכה כמותו, אין כל פסול להנשא עם הרבה נשים אם יש הסכמה מצדן, ובתנאי שיוכל לפרנס את כולם כראוי, ולקיים את מצוות עונה (יחסי אישות), לכל הפחות פעם בחודש.

נשיאת שתי נשים נאסרה בחרם דרבנו גרשום על ידי רבנו גרשום מאור הגולה, (להלן "רגמ"ה"), בסביבות שנת 1000 לספירה. תקנתו התקבלה בקהילות צרפת הדרומית ואשכנז (גרמניה). יהודי ספרד, איטליה וארצות המזרח לא קיימו את התקנה ולא הסכימו לה.

הובאו בראשונים ובאחרונים מספר טעמים לתקנה. אחת הסיבות החשובות היא הפן הכלכלי. רבינו גרשום חשש שמא ישא אדם מספר נשים ולא יהיה בידו לפרנסן. עוד סיבה חשובה משום שמצב כזה יגרור אחריו קטטות ומריבות בין הנשים, ולפיכך נקראו "צרות", שכל אחת צרה בחברתה. טעם נוסף: כדי שאדם לא ירבה יותר מדי ביחסי אישות עם נשותיו.

ישנן דעות חלוקות בראשונים האם התקנה תקפה גם בימינו או שמא רגמ"ה גזר זאת רק לתקופתו.

יש מהראשונים שכתבו שלא שמענו שגזר אלא עד סוף האלף החמישי (עד שנת 1239), ובימינו כבר התבטלה התקנה ואינה אלא מנהג שנהגו להחמיר. השולחן ערוך ועוד פוסקים הביאו זאת כהלכה. יש להוסיף שאף על פי שרגמ"ה גזר לזמן קצוב, ראו חכמי אשכנז שתקנה טובה ולא ראויה להיפסק והסכימו להמשיכה לעולם.

ידועה דעת הגאון מוילנא (1720 - 1797), שהתנגד בחריפות לחרם דרבנו גרשום. מצוטט מפיו כי "אילו היה עולה הדבר בידו היה מבטל תורה ותפלה ומסבב מעיר לעיר וממדינה למדינה לבטל את החרם דר' גרשום בעניין איסור לשאת שתי נשים, כי על ידי ביטול החרם תהיה התקרבות הגאולה".

היעב"ץ (רבי יעקב עמדין, 1698 - 1776), התנגד עקרונית לחרם דרבנו גרשום וראה בו תקנה זמנית ומקומית וכניעה לחוקי הגויים ובאחת מתשובותיו הוא כותב: "כל מה שרכינו גרשום אסר הוא רק מפני חילול השם בין הגויים מפני שאצל הנוצרים זה היה נחשב לדבר אסור וטמא".

הרב עובדיה יוסף פסק להתיר נישואין עם שתי נשים לספרדים, ויצא נגד זה שבתי הדין אינם נותנים לבני ספרד לשאת שתי נשים, וכך כתב בשו"ת יביע אומר "בשומעי כי יש בתי דין שפוסקים להחמיר גם על הספרדים ועדות המזרח בעניין זה, בהחילם חרם דרבנו גרשום גם על עדות המזרח בפסקיהם, ושגגה היא בידם..." בהמשך הוא מביא הוכחות לדבריו, מדברי הראשונים והאחרונים. יש אומרים שהרב עובדיה מתיר נשיאת שתי נשים רק בנסיבות מיוחדות, כמו במסורב גט.

מנגד ישנה רשימה גדולה של רבנים, רובם מארצות אשכנז, שתמכו בתקנה, וחלקם אף כתבו שכיון שקיבלו את התקנה היא נהפכה לכעין דין דאורייתא, כדוגמת הרא"ש שכתב: "תקנות רגמ"ה נחשבות כמו שניתנו מסיני!".

גם אצל רבנים שתמכו בתקנה ישנם מחלוקות בנוגע למקרים הבאים:

מי שהתארס עם אישה אך עדיין לא נשא אותה; כשקיים ספק אם יש לו כבר אישה כדין; בנישואי מצווה: כגון במצוות ייבום: השולחן ערוך פסק שרבנו גרשום לא אסר כלל במקרה של ייבום, ויש שחלקו עליו; בביטול פריה ורבייה: אם הייתה אשתו עקרה, הרמ"א מתיר נשיאת אישה נוספת וכותב "בכל מקום שיש דיחוי מצווה, כגון ששהה עם אשתו עשר שנים ולא ילדה, לא גזר רגמ"ה. אמנם ישנם חולקים הסוברים שחרם רגמ"ה נוהג אפילו במקום מצווה; יש מחלוקת לגבי תקנת רגמ"ה גם למקרה שאשתו ברחה והוא לא מצליח לאתר אותה או אם אשתו נשבתה ע"י גויים והוא לא מצליח לשחרר אותה.

יצוין כי פוליגמיה אסורה על פי חוק העונשין בישראל: "נשוי הנושא אישה אחרת, ונשואה הנישאת לאיש אחר, דינם מאסר חמש שנים". לאיסור זה יש מספר סייגים: אם הנישואין השניים הם נישואים לפי דין תורה לא יעבור אדם עבירה אם בית דין רבני התיר לו לשאת אישה שנייה והפסק אושר על ידי נשיא בית הדין הרבני הגדול.

העובדה שעל פי הדין המקורי מותר לאדם לשאת שתי נשים מנוצלת כיום בחוק הישראלי למקרים בהם אין אפשרות לתת גט, כגון: אם בת הזוג לקחה במחלת נפש ובגללה אינה יכולה להסכים לביטול הנישואים, או אם בת הזוג נעדרת למעלה מ- 7 שנים בנסיבות המעוררות חשש לחייה, או במקרה שאשתו מסרבת לקבל גט. במקרים אלה מתירים לשאת אישה אחרת בהסכמת מאה רבנים.

יחד עם זאת הפוליגמיה קיימת עדיין אצל יהודי ישראל באופן רגיל, בעיקר אצל יוצאי תימן מבוגרים שהספיקו להינשא לשתי נשים לפני שעלו לארץ, או אנשים שהתחתנו עם כמה נשים באופן לא רשמי, אך מקרים כאלו נדירים מאוד. אצל הבדואים בישראל תופעת הפוליגמיה נפוצה למדי אך המדינה מתקשה באכיפת החוק האוסר זאת.
מקור: ויקיפדיה, פוליגמיה_ביהדות

וַיָּבֹא יַעֲקֹב מִן הַשָּׂדֶה בְּעָרְב, וַתֵּצֵא לָאָה לַקְּרָאתוֹ וַתֹּאמֶר: אֵלַי תָּבוֹא, פִּי שָׂכָר שְׂכָרְתִּיךָ בְּדוֹדָי בְּנֵי; וַיִּשְׁכַּב עִמָּה בַּלַּיְלָה הַזֶּה. וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים, אֶל לָאָה; וַתַּהַר וַתֵּלֶד לְיַעֲקֹב, בֶּן חֲמִישִׁי. וַתֹּאמֶר לָאָה: נָתַן אֱלֹהִים שְׂכָרִי, אֲשֶׁר נָתַתִּי שְׂפָחָתִי לְאִישִׁי; וַתִּקְרָא שְׁמוֹ יִשְׂשָׁכָר, פִּי שָׂכָר שְׂכָרְתִּיךָ בְּדוֹדָי בְּנֵי. (בראשית ל, טו-יח)

האין ביציאת לאה ובדבריה משום גסות רוח? מה ההסבר?

לפי הספורנו כל רצונה של לאה הייתה ללדת עוד בנים ולא עצם יחסי האישות עם יעקב. רואים את זה גם מהמשך, שהרי ה' שמע לבקשתה.

מה פירוש השם יִשְׁשַׁכָּר, מה מיוחד בו, ולמה השם קשור לנתינת שפחתה ליעקב ולא לנתינת הדודאים לרחל?

פירוש השם יִשְׁשַׁכָּר הוא "יהי שכר" או אולי "יישא שכר". יש לשים לב שאות "השין" השנייה בתורה אינה מנוקדת והיא כאילו איננה. לכן מבטאים את השם "יִשְׁשַׁכָּר". למעשה השם קשור לשני הדברים ואולי בגלל זה יש שתי "שינים". היא אמרה לפני כן "כִּי שָׁכַר שְׁכָרְתִּיךָ בְּדוֹדָי בְּנִי" ועכשיו הוסיפה את הסיבה העיקרית לקבלת השכר, נתינת שפחתה ליעקב על מנת להרבות בבנים.

וַתֵּהָר עוֹד לְאֵה, וַתֵּלֶד בֶּן שְׁשִׁי לְיַעֲקֹב. וַתֹּאמֶר לְאֵה: זָבְדְנִי אֱלֹהִים אֲתִי זָבֵד טוֹב, הַפַּעַם יִזְבְּלֵנִי אִישִׁי, כִּי יֵלְדֵתִי לוֹ שְׁשֵׁה בָנִים; וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ זְבֻלֹן. וְאַחַר יֵלְדָה בַּת; וַתִּקְרָא אֶת שְׁמָהּ דִּינָה. (בראשית ל, יט-כא)

מה זה "זבד", ו - "זבולני", ובמה הם קשורים לשם "זבולון"?

"זבד" הוא "חלק". "זבול" הוא דירה. לאה אמרה שעיקר דירתו של יעקב יהיה מעתה אתה, שכן ילדה לו ששה בנים.

איך יתכן שליעקב נולדו שנים עשר בנים ורק בת אחת?

כידוע, מין היילוד נקבע ע"י הזרע הנפגש עם ביצית ומביא להפרייתה. אם הזרע נושא כרומוזום Y (הקטן יותר), אזי ייוולד בן. אם הזרע נושא כרומוזום X תיוולד בת. ביצית האישה תמיד נושאת כרומוזום X. ישנם גברים שנטיית הזרע שלהם היא לכרומוזום X ויש לכרומוזום Y. תסתכלו על משפחות שאתם מכירים.

ע"פ מחקרים גנטיים, יכולה להיות נטייה תורשתית ללדת צאצאים ממין מסוים, אם ההורים הם נשאים של מחלות תורשתיות העוברות בכרומוזומי המין. לא מדובר בנטייה תורשתית ליצור עוברים ממין מסוים, אלא במחלה שפוגעת בעוברים ממין אחד בלבד. כתוצאה מכך נולדים יותר צאצאים מהמין השני.

יחד עם זאת, מכמה פסוקים בתורה עולה שליעקב היו לא רק בנים ונכדים אלא גם בנות ונכדות. כתוב בפרשתנו (לז, לה): "וַיִּקְמוּ כָּל בָּנָיו וְכָל בָּנֹתָיו לְנַחְמוֹ", ולאחר מכן (מו, ז): "בָּנָיו וּבָנֵי בָנָיו אִתּוֹ, בָּנֹתָיו וּבָנוֹת בָּנָיו... הֵבִיא אִתּוֹ מִצְרָיִמָה".

רבי יהודה, במדרש בראשית רבה, סובר שהיו ליעקב בנות רבות, ושהסיבה שלא מסופר על לידתן, היא משום שהן נולדו כולן כתאומות של שנים עשר הבנים, והסיבה שהן לא נספרו בירידה למצרים היא משום שכולן נישאו לבני יעקב.

גם הפרשן שד"ל, (1800-1865, איטליה), כותב שאין ספק שהיו בנות ליעקב ולבניו אך לא נכנסו לכלל השבעים נפש, כי נישאו לבני אחיהן ולבני דודיהן, כיוכבד שנישאה לעמרם. הרי כתוב בירידה מצרימה, שבעים נפש 'מלבד נשי בני יעקב', (בראשית מו: כו), וכן נשים נשואות אחרת. נשים לא נמנו, מלבד דינה ושרח בת אשר שכנראה היו נשואות. יש כמובן רבים החולקים על דעה זו שהיו ליעקב גם בנות ונכדות נוספות וטוענים ש – "וְכָל בְּנֹתָיו", הכוונה לדינה ולשרח בת אשר, בלבד.

לידת רחל את יוסף ובקשת יעקב לחזור ארצה

וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת רַחֵל; וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת רִחְתָּהּ, וַיִּפְתַּח אֶת רִחְמָהּ. וַתֵּהָרֵם, וַתֵּלֶד בֶּן; וַתֹּאמֶר: אֶסֶף אֱלֹהִים אֶת חַרְפְּתִי. וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ יוֹסֵף, לֵאמֹר: יֹסֵף ה' לִי, בֶּן אֶחָד.
(בראשית ל, כב-כד)

למה רחל קראה לבנה "יוסף" ולא "אסף"? האם היה חשוב לה רק בן נוסף?

היא אמנם הודתה לה' על שאסף וביטל את חרפתה, אבל בעיקר התפללה לבן אחר, שלא תלד רק בן אחד. רש"י מביא את האגדה המשעשעת, ש"כאשר אין לאישה בן, אין לה במי לתלות את סרחונה. משיש לה בן, תולה בו. (אם בעלה שואל): מי שבר כלי זה? – (היא עונה): בִּנְךָ, מי אכל תאנים אלו? בִּנְךָ". (יש אומרים שאם מדובר בתינוק, מותר לה לשקר, למען שלום בית).

רק כעבור כשבע שנים התקבלה תפילתה לבן אחר, עם לדת בנימין ומיד לאחר מכן הלכה לעולמה.

וַיְהִי, כַּאֲשֶׁר יָלְדָה רַחֵל אֶת יוֹסֵף; וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל לְבָן: שְׁלַחְנִי וְאַלְכָּה אֶל מְקוֹמִי וְלֹאֲרִצִּי. תֵּנָה אֶת נְשֵׂי וְאֶת יְלָדֵי, אֲשֶׁר עִבְדְּתִי אִתָּךְ בְּהֵן וְאַלְכָּה: כִּי אִתָּה יָדַעְתָּ, אֶת עִבְדְּתִי אֲשֶׁר עִבְדְּתִיךָ. וַיֹּאמֶר אֱלֹוֹ לְבָן: אִם נָא מִצְאָתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ; נִחְשְׁתִּי, וַיְבָרְכֵנִי ה' בְּגִלְגָּלָהּ. (בראשית ל, כה-כז)

למה יעקב ביקש לחזור הביתה דווקא אחרי לידת יוסף?

אחרי לידת יוסף, הושלמו שבע שנות העבודה שהוא התחייב עליהן.

למה הוא צריך לבקש רשות לקחת את נשיו ואת ילדיו? האין זו זכותו ע"פ המוסכם ובמה זה קשור לעבודתו אצל לבן?

הוא לא ביקש רשות לקחת אותם אלא לחזור לארצו. יתכן שבהזכרת הנשים והילדים ביקש לרמוז על השכר שמגיע לו כדי שיוכל לפרנס את משפחתו הגדולה.

מצבו הכלכלי של יעקב; בקשת השכר המוזרה של יעקב; יעקב מתעשר בדרך חלום, חכמה ונס

ויאמר: נקבה שְׂכָרְךָ עָלַי, וְאֶתְנָהּ. וַיֹּאמֶר אֵלָיו: אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת אֲשֶׁר עֲבַדְתִּיךָ; וְאֵת אֲשֶׁר הָיָה מְקַנֵּה אֹתִי. כִּי מַעֲטָה אֲשֶׁר הָיָה לְךָ לְפָנָי, וַיִּפְרֹץ לְרֹב, וַיִּבְרָךְ ה' אֶתְךָ לְרִגְלִי; וְעַתָּה, מִתִּי אֲעֲשֶׂה גַם אֲנֹכִי לְבֵיתִי. וַיֹּאמֶר: מָה אֶתֶּן לְךָ? וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב: לֹא תֶתֶן לִי מְאוּמָה, אִם תַּעֲשֶׂה לִּי הַדָּבָר הַזֶּה, אֲשׁוּבָה אֶרְעֶה, צֹאנֶךָ אֲשַׁמֵּר.

אֲעֹבֵר בְּכָל צֹאנֶךָ הַיּוֹם, הִסֵּר מִשָּׁם כָּל שֶׂה נֶקֶד וְטָלוּא וְכָל שֶׂה חוּם בַּפְּשָׁבִים, וְטָלוּא וְנֶקֶד, בְּעִזִּים; וְהָיָה, שְׂכָרִי. וְעַתָּה בִּי צִדְקָתִי בְּיוֹם מִחָר, כִּי תָבוֹא עַל שְׂכָרִי לְפָנֶיךָ: כָּל אֲשֶׁר אֵינְנוּ נֶקֶד וְטָלוּא בְּעִזִּים, וְחוּם בַּפְּשָׁבִים, גָּנוּב הוּא, אֹתִי. וַיֹּאמֶר לְבֶן: הֵן, לוֹ יְהִי כַדְבָּרְךָ. (בראשית ל, כח-לד)

האם יעקב למעשה לא קיבל משכורת בכל שנות עבודתו אצל לבן?

כנראה שלא קיבל משכורת במשך ארבע עשרה שנות עבודתו. למעשה, ע"פ ההסכם עם לבן, הוא עבד תמורת נשיאת לאה ורחל וקיבל מלבן מגורים, אוכל וביגוד, אך לא משכורת ולכן לא היה לו רכוש משלו. במצב זה היה מתקשה מאוד לחזור לארץ. נראה בהמשך, פרק לא, מא, שיעקב אומר ללבן: זֶה לִי עֲשָׂרִים שָׁנָה, בְּבֵיתְךָ, עֲבַדְתִּיךָ אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה בְּשֵׂתִי בְנִתְיָךָ, וְשֵׁשׁ שָׁנִים בְּצֹאנֶךָ. לפי זה רק ב - 6 שנות עבודתו האחרונות הוא קיבל משכורת - גם זה באמצעות הצאן החום, הנקוד וכו'.

מה בעצם מבקש יעקב מלבן? האם סמך על נס?

יעקב מבקש לקבל מעכשיו כשכר את כל הצאן שאיננו לבן, אלא תיישים עקודים וטלואים, עיזים נקודות וטלואות, וכבשים חומים. הוא ביקש מלבן להסיר מהצאן את כל מה שאיננו לבן ולהשאיר רק את הכבשים הלבנים והעיזים השחורות - דווקא אלה שאינם מגיעים לו. את הסיבה לבקשה מוזרה זו אפשר למצוא בפרק לא, פסוק י, לפיו ה' גילה לו בחלום שיולדו "עֲקָדִים נֶקֶדִים וּבְרָדִים". מטרתו הייתה לצבור רכוש משלו כדי שיוכל לפרנס את משפחתו בארץ כנען. גם בעניין הפרנסה אסור לסמוך על הנס וכידוע התנאים בארץ אינם קלים. הוא סמך על התגשמות חלומו.

בדרך הטבע, הוולדות דומים בדרך כלל בצבעם ל"הורים", כך שהסיכוי שיוולד צאן נקוד וטלוא דווקא, אינו גדול.

וַיִּסַר בַּיּוֹם הַהוּא אֶת הַתְּיָשִׁים הַעֲקָדִים וְהַטְּלָאִים, וְאֵת כָּל הָעֲזִים הַנִּקְדָּוֹת וְהַטְּלָאֹת, כֹּל אֲשֶׁר לָבֶן בּוֹ, וְכָל חוּם בַּכְּשָׁבִים, וַיִּתֵּן בְּיַד בְּנָיו. וַיֵּשֶׁם דָּרָךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים, בֵּינוֹ וּבֵין יַעֲקֹב; וַיַּעֲקֹב רָעָה אֶת צֹאן לָבֶן הַנּוֹתָרֹת. (בראשית ל, לה-לו)

האם לבן נהג ע"פ ההסכם עם יעקב או שרימה אותו?

נראה שהוא נהג לפי ההסכם, כלומר השאיר אצל יעקב רק את הלבנים, השייכים לו, אך רש"י מפרש שלבן נתן לו רק את הכבשים והעזים הרעועות, החולות והעקרות. פרשנים נוספים אומרים שגם כאן, לבן רימה בדרכים שונות.

וַיִּקַּח לוֹ יַעֲקֹב מִקָּל לְבָנָה לַח וְלוֹז וְעַרְמוֹן; וַיַּפְצֵל בָּהֶן פְּצָלוֹת לְבָנוֹת - מִחֲשֵׁף הַלָּבֶן אֲשֶׁר עַל הַמְּקָלוֹת. וַיַּצַּג אֶת הַמְּקָלוֹת אֲשֶׁר פָּצַל, בְּרֶהֱטִים, בְּשִׁקְתוֹת הַמַּיִם, אֲשֶׁר תִּבְאֵן הַצֹּאן לְשִׁתוֹת לְנֹכַח הַצֹּאן, וַיִּחַמְנָה בְּבֹאֵן לְשִׁתוֹת. וַיַּחֲמוּ הַצֹּאן, אֶל הַמְּקָלוֹת, וַתִּלְדְּן הַצֹּאן, עֲקָדִים נִקְדָּים וְטְלָאִים. וְהַכְּשָׁבִים, הַפְּרִיד יַעֲקֹב, וַיִּתֵּן פָּנֵי הַצֹּאן אֶל עֶקֶד וְכָל חוּם, בְּצֹאן לָבֶן; וַיֵּשֶׁת לוֹ עֲדָרִים לְבָדוֹ, וְלֹא שָׁתַם עַל צֹאן לָבֶן. וְהָיָה, בְּכָל יַחַם הַצֹּאן הַמְּקָשְׁרוֹת, וְשָׁם יַעֲקֹב אֶת הַמְּקָלוֹת לְעֵינֵי הַצֹּאן בְּרֶהֱטִים, לְיַחֲמָנָה בַּמְּקָלוֹת. וּבְהַעֲטִיף הַצֹּאן, לֹא יֵשִׁים; וְהָיָה הָעֲטָפִים לְלָבֶן, וְהַקְּשָׁרִים לְיַעֲקֹב. וַיַּפְרִץ הָאִישׁ מְאֹד מְאֹד; וַיְהִי לוֹ, צֹאן רַבּוֹת, וַיִּשְׁפָּחוֹת וַעֲבָדִים, וּגְמָלִים וְחֲמָרִים. (בראשית ל, לז-מג)

מה בעצם עשה יעקב?

הוא לקח מקלות של עצים וקילף אותם חלקית כדי שחלק יהיה חום וחלק לבן, כמו צבע הצאן שרצה שייולד. אחר כך הוא העמיד את העצים ברהטי המים ששם הזכרים באים על הנקבות. כביכול, עצם ההסתכלות של הצאן על המקלות המפוצלים גרם להולדת צאן טלוא ונקוד. אחר כך הפריד בין עדר הצאן שלו לבין עדר לבן, כדי להרבות את צאנו.

יש אומרים שיעקב השתמש בעקרונות חוקי מנדל - (גרגור מנדל, Gregor Mendel), ביולוג ונזיר צ'כי ממוצא גרמני, הנחשב אבי הגנטיקה, (1822-1884), חוקים אשר נמסרו ליעקב ע"י המלאך, שהופיע אצלו בחלום. מנדל קבע שקיימים שני סוגי תכונות לארוגניזם – דומיננטית ונשלטת. בהכלאה ביו זנים בעלי תכונות שונות של צמח או חי כלשהו, יופיעו בצאצאי הדור הראשון התכונות השולטות בלבד, אך ישא בגנים שלו גם את התכונות הנשלטות, אשר יתחילו לקבל ביטוי החל מהדור השני. הכלאות הדור הראשון בינן לבין עצמן, יתנו בדור השני, צאצאים בעלי תכונות שולטות ותכונות נשלטות ביחס של 3:1 בהתאמה. בעדר הצאן שקיבל יעקב מלבן היו כל הצאן בעלי צבע אחיד, כבשים לבנות ועזים שחורות, וגן אותו הצבע היה

דומיננטי, אך חלק מהצאן נשא גם את הגנים הנשלטים של עקודים, נקודים, טלואים וחומים. בחלומו, גילה המלאך ליעקב שניתן לזהות את נושאי הגנים הרב - צבעים ע"י כך שהם בעלי פעילות און יתר לעומת נושאי הגן החד-צבעים. יעקב הפריד בין הצאן הפורה יותר (המקשרות) לצאן הפחות פורה, (העטפים). את העטופים הוא מסר ללבן. על כן, יעקב איתר את הצאן בעל גן רדום של צבע מנומר, שהינו בן כלאיים של הורים שבאחד מהם גן רדום של צבעים לא אחידים, ע"פ העקרון שאלה פוריים יותר מהצאן שחסר הגן הרדום, אשר נמסר כאמור ללבן, בהתבסס על דברי המלאך: "וְהִנֵּה הָעֵתְדִים הָעֲלִים עַל הַצֹּאן". יתכן שהמקלות המפוצלים שימשו כמזהים את הצאן בעל פעילות און היתר כנאמר "וַיִּחְמוּ הַצֹּאן, אֶל הַמְקָלוֹת". ע"פ חוקי מנדל, אחרי מעט שנים, גן הצבעים המנומרים הופך להיות הדומיננטי, וכל הצאן יולד מנומר.

יעקב המשיך בשיטה זו משך 6 שנים, וצאנו התרבה מאוד.

(המקור: עלון שבת בשבתו, פרשת ויצא, תשע"ד ועלון "שבתון", פרשת ויצא, משנת תשע"ו, ד"ר יצחק קניגסברג).

מה אפשר ללמוד מהמעשה של יעקב?

שגם אם בדרך הטבע אין האדם רואה הרבה סיכויים להצלחה במעשיו, אסור שיתייאש, אלא עליו להתאמץ ולהשתדל עד להשגת המטרה. זאת דוגמא לפתגם ש"הפרנסה מן השמים". אם משתדלים להתפרנס ביושר, הפרנסה יכולה להגיע גם באופן בלתי צפוי, בעזרת ה'. ללא חלומו על הצאן, יעקב לא היה מגיע לפתרון זה למצבו, והיה חוזר לכנען עם הרבה פחות רכוש.

משך כמה זמן נהג כך יעקב עם הצאן?

הוא עשה זאת, כלומר חזר על אותה פעולה בכל מחזור של צאן, במשך שש שנים. ראו בראשית לא, מא. יש המותחים ביקורת על יעקב שהתעכב עוד שש שנים בגלות רק כדי "לעשות לביתו", במקום לחזור להוריו מיד אחרי 14 שנות העבודה. אך אולי מהמקרה של יעקב, אפשר ללמד זכות על אלה הדוחים עלייה ארצה עד שהם מבוססים כלכלית.

סיכום פרק ל

בפרק זה דנו בבעיית העקרות של אישה ובמושג של "אולי אבנה ממנה" שמצאנו אצל שרה ואצל רחל. ראינו שבעזרת השפחות, המשפחה גדלה בעוד ארבעה בנים ובשכר מסירת השפחות, לאה ורחל אכן יולדות. הסברנו למה היום יהודים לא נושאים יותר מאישה אחת, למרות שאין איסור בתורה. הבנו מדוע רחל קראה לבנה "יוסף". ראינו שיעקב התעשר, לא ברמאות, אלא להיפך, בדרך מתוחכמת שהתגלתה לו ע"י מלאך בחלום, ושיש מה ללמוד מזה.

פרק לא - קנאת לבן ובניו בעושרו של יעקב; הוראת ה' ליעקב לשוב לארץ; יעקב מסביר לנשיו את סוד התעשרותו; תופעת יחס של ניכור בין הורים לילדיהם; רחל לוקחת את התרפים ויעקב בורח מלבן; לבן ופרעה; הויכוח בין לבן ליעקב; ברית אי - הלוחמה בין יעקב ללבן

קנאת לבן ובניו בעושרו של יעקב; הוראת ה' ליעקב לשוב לארץ; יעקב מסביר לנשיו את סוד התעשרותו; תופעת יחס של ניכור בין הורים לילדיהם

וַיִּשְׁמַע אֶת דְּבָרֵי בְנֵי לְבָן לֵאמֹר: לָקַח יַעֲקֹב אֶת כָּל אֲשֶׁר לְאִבֵּינוּ וּמֵאֲשֶׁר לְאִבֵּינוּ עָשָׂה אֶת כָּל הַכְּבֹד הַזֶּה. וַיִּרְא יַעֲקֹב אֶת פְּנֵי לְבָן וְהִנֵּה אֵינָנו עִמּוֹ כְּתַמּוֹל שְׁלֹשׁוֹם. וַיֹּאמֶר ה' אֵל יַעֲקֹב: שׁוּב אֶל אֶרֶץ אֲבוֹתֶיךָ וְלְמוֹלְדֹתֶיךָ וְאֶהְיֶה עִמָּךְ. וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב וַיִּקְרָא לְרַחֵל וּלְלֵאָה הַשְׂדָּה אֶל צֹאנָן. וַיֹּאמֶר לָהֶן: רְאֵה אֲנֹכִי אֶת פְּנֵי אֲבִיכֶן, כִּי אֵינָנו אֵלַי כְּתַמּוֹל שְׁלֹשׁוֹם; וְאֱלֹהֵי אָבִי, הֲיֵה עִמָּדִי. וְאִתְּנָה יְדַעְתָּן כִּי בְּכֹל פְּחֵי עֲבָדַתִּי אֶת אֲבִיכֶן. וְאֲבִיכֶן הִתֵּל בִּי, וְהִחֲלַף אֶת מִשְׁפָּרְתִּי עֲשֵׂרֶת מְנִיָּם; וְלֹא נָתַנוּ אֱלֹהִים לְהִרְעֵ עִמָּדִי. אִם כֹּה יֹאמֶר, נְקַדִּים יִהְיֶה שְׂכָרְךָ - וְנִלְדוּ כָּל הַצֹּאֵן נְקַדִּים; וְאִם כֹּה יֹאמֶר, עֲקָדִים יִהְיֶה שְׂכָרְךָ - וְנִלְדוּ כָּל הַצֹּאֵן עֲקָדִים. וַיַּצֵּל אֱלֹהִים אֶת מִקְנֵה אֲבִיכֶם, וַיִּתֵּן לִי. (בראשית לא, א-ט)

למה יעקב צריך להצטדק בפני נשיו?

הוא נהיה עשיר יותר מלבן, כביכול שלא בדרך הטבע, ואולי נראה שאפילו בניגוד לה. נשותיו היו עלולות לחשוד בו שהוא נהג שלא כשורה או מעל בצאן לבן. לכן הוא מסביר להן שהכל נעשה ביושר וכפי שהוסכם ושלבן הוא שנהג שלא כשורה והחליף את תנאי שכרו פעמים רבות. כל מה שהרוויח היה בברכת הקב"ה.

וַיְהִי, בְּעֵת יַחַם הַצֹּאֵן, וְאִשָּׁא עֵינַי וַאֲרָא בְּחִלּוֹם; וְהִנֵּה הָעֲתִדִּים הָעֹלִים עַל הַצֹּאֵן, עֲקָדִים נְקַדִּים וּבְרָדִים. וַיֹּאמֶר אֵלַי מְלֹאךְ הָאֱלֹהִים בְּחִלּוֹם: יַעֲקֹב; וַאֲמַר: הַנְּנִי. וַיֹּאמֶר: שׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה - כָּל הָעֲתִדִּים הָעֹלִים עַל הַצֹּאֵן, עֲקָדִים נְקַדִּים, וּבְרָדִים, כִּי רְאִיתִי אֶת כָּל אֲשֶׁר לְבָן עָשָׂה לָךְ. אֲנֹכִי הָאֵל בֵּית אֵל, אֲשֶׁר מְשַׁחֵת שָׁם מִצְבֵּה, אֲשֶׁר נִדְרַת לִי שָׁם נִדָּר; עֲתָה, קוּם צֵא מִן הָאָרֶץ הַזֹּאת, וְשׁוּב אֶל אֶרֶץ מוֹלְדֹתֶיךָ. (בראשית לא, י-יג)

ראינו שיעקב פעל על סמך חלום. האם כדאי לפעול כך?

אמנם רבים עסקו בפתרון או פירוש חלומות, החל מיוסף ועד זיגמונד פרויד ע"י שימוש בסמלים הנמצאים בהם, אך כידוע, יש בחלומות הרבה מהדמיון הפרוע ולא כדאי לפעול לפיהם

ללא התייעצות עם מישהו מוסמך. זה לא חל על חלום נבואי, כדוגמת חלומות יעקב ויוסף, לאחר שנפתרו נכון.

למה היה חשוב שיעקב יחזור לארץ כנען?

ראשית, יעקב נדר שאם הקב"ה ישמור אותו בארץ נכר, האבן ששכב עליה תהיה בית אלוהים וייתן מעשר מכל אשר לו. על כן הוא היה מחויב לחזור. שנית, הוא היה חייב לחזור עם משפחתו לארץ כנען, כדי למלא את ייעודו כמנהיג האומה, בהתאם לברכה שקיבל מאביו.

יש אומרים, שהקב"ה אמר ליעקב: כשיצאת מארץ כנען על מה חלמת? על מלאכי אלוקים עולים ויורדים בסולם. אחרי עשרים שנה בחרן על מה אתה חולם? על זכרי הצאן העולים על הנקבות ברהטים. לכן הגיע הזמן שתצא מהארץ הזאת ותשוב אל ארץ מולדתך.

וַתַּעַן רָחֵל וְלֵאָה, וַתֹּאמְרָה לֹא: הַעוֹד לָנוּ חֶלֶק וְנַחֲלָה, בְּבַיִת אָבִינוּ? הֲלוֹא נִכְרִיּוֹת נַחֲשָׁבְנוּ לֹא, כִּי מִכְרָנוּ; וַיֹּאכַל גַּם אָכֹל אֶת פֶּסֶפְנוּ. כִּי כָל הָעֹשֶׂר אֲשֶׁר הֵצִיל אֱלֹהִים מֵאֲבֵינוּ, לָנוּ הוּא וּלְבָנֵינוּ; וְעַתָּה, כָּל אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים אֵלֶיךָ, עָשָׂה. (בראשית לא, יד-טז)

מה אפשר ללמוד על היחס בין לבן לבנותיו?

היה יחס של ניכור בין לבן לבנותיו. למעשה הוא ניצל אותן למטרות כספיות, בכך שהוא השיא אותן ליעקב בתמורה לעבודה, כך שאפשר לומר שמכר אותן, וזאת במקום לתת להן נדוניה יפה, חוץ ממסירת זלפה ובלהה ששימשו כשפחותיהן. גם אחר כך לא חס לבן עליהן ועל נכדיו בכך שהפר את הסכם השכר שבינו לבין יעקב.

האם יחס כזה הוא נפוץ בין הורים לבניהם או בנותיהם?

כשהנערים והנערות נמצאים בגילאי ההתבגרות, לעיתים קיימת תופעה של התמרדות נגד ההורים, דבר שיכול להביא להרעה ביחסים ואף לניכור ולהעדר תקשורת ביניהם. לאחר מכן הקשר בדרך כלל משתפר. לגבי בנים ובנות נשואים, כמובן שישנם מקרים של ניכור או התעלמות הורים מבניהם הנשואים, בעיקר על רקע סכסוך או מריבה חמורה, אבל זה איננו נפוץ. ע"פ התלמוד וגם ע"פ המציאות, בדרך כלל אין יחסים טובים בין חמות לבין כלותיה, דבר העלול לפגוע בכלל המשפחה. רצוי להימנע מכך ככל האפשר, בעיקר ע"י שמירת הלשון מהשמצות מיותרות.

רחל לוקחת את התרפים ויעקב בורח מלבן; הקשר בין לבן לפרעה

וַיָּקָם יַעֲקֹב, וַיֵּשֶׂא אֶת בָּנָיו וְאֶת נָשָׁיו עַל הַגְּמָלִים. וַיִּנְהַג אֶת כָּל מִקְנֵהוּ וְאֶת כָּל רֶכְשׁוֹ אֲשֶׁר רָכַשׁ, מִקְנֵה קִנְיָנוֹ אֲשֶׁר רָכַשׁ בְּפַדְן אֲרָם - לְבֹא אֶל יַצְחָק אָבִיו אֶרְצָה פְּנֵעוֹ. וּלְבֶן הַלֵּךְ לָגֹזֵז אֶת צֹאנָו; וַתִּגְנֹב רַחֵל אֶת הַתְּרָפִים אֲשֶׁר לְאָבִיהָ. וַיִּגְנֹב יַעֲקֹב אֶת לֵב לְבֶן הָאֲרָמִי, עַל בְּלִי הַגִּיד לוֹ כִּי בָרַח הוּא. וַיִּבְרַח הוּא וְכָל אֲשֶׁר לוֹ, וַיָּקָם וַיַּעֲבֹר אֶת הַנָּהָר; וַיֵּשֶׂם אֶת פָּנָיו הַר הַגְּלָעָד. (בראשית לא, יז-כא)

למה רחל עשתה מעשה כזה?

לפי רש"י, התרפים היו דמויות ששימשו לעבודת אלילים והיא רצתה להפריש אותו מעבודה זרה. לפי פירושים אחרים, הם שימשו כקסמים, כדי לגלות עתידות. היא לא רצתה שבעזרתם, לבן יגלה לאיזה כיוון ברחו.

וַיִּגַּד לְלָבֶן בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי כִּי בָרַח יַעֲקֹב. וַיִּקַּח אֶת אָחִיו עֲמֹן, וַיִּרְדֹּף אַחֲרָיו, דֶּרֶךְ שְׁבַעַת יָמִים; וַיִּדְבֹּק אֹתוֹ בְּהַר הַגְּלָעָד. (בראשית לא, כב-כג)

מה מזכיר פסוק זה - מספר שמות?

ביציאת מצרים, לאחר שנמסר לפרעה שברח העם, הוא לקח מרכבות ורדף אחריהם. לפי חשבון הימים, גם פרעה השיג את בני ישראל ביום השביעי ליציאת מצרים. בליל הסדר אנחנו מזכירים את שני אישים אלה: צא ולמד מה ביקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו, שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ולבן ביקש לעקור את הכול שנאמר: (דברים כו, ה), אַרְמִי אֲבָד אָבִי, וַיִּרְדּוּ מִצְרַיִמָּה, וַיִּגְרָ שָׁם בְּמַתִּי מֵעֵט; וַיְהִי שָׁם, לְגוֹי גָדוֹל עָצוּם וָרֶב. לא נאמר שלבן רצה להרוג את כולם, שכן מדובר בבנותיו ובנכדיו, אבל כן רצה לעקור אותם מיעקב ולשלח אותו לבד וחסר כל לארץ כנען. משמעות הדבר, למעשה, השמדת העם.

וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל לָבֶן הָאֲרָמִי בַחֲלֹם הַלַּיְלָה; וַיֹּאמֶר לוֹ: הִשְׁמָר לָךְ פֶּן תִּדְבַּר עִם יַעֲקֹב מְטוֹב עַד רָע. (בראשית לא, כד)

האם לבן היה נביא, שאלוקים דיבר אליו?

לפי הרמב"ן הוא חלם חלום נבואי חד-פעמי, שמטרתו הייתה להגן על יעקב, אך לבן לא היה נביא. לעומת זאת, חז"ל מצאו נקודות דמיון רבות בין לבן הארמי לבין בלעם בן בעור. הנקודות הן כה רבות, עד כי אמרו חז"ל על שניהם: "תנא: הוא בעור, הוא כושן רשעתיים, (מלך ארם נהרים אשר שעבד את עם ישראל במשך שמונה שנים בתקופת השופטים, בשל כבודה זרה),

הוא לבן הארמי" (סנהדרין קה, א), זאת אומרת שבלעם הוא המשכו של לבן, שאכן היה נביא רשע, מהסוג של בלעם. בדברים המשותפים ביניהם אפשר למנות: שניהם מאותה ארץ מוצא - ארם, לשניהם הקב"ה ניגלה באישון ליל ומזהירם לבל יזיקו לישראל. שניהם היו מנחשים וקוסמים, (לבן באמצעות תרפים), שניהם חמדו ממון, וכח הפה ייחד את שניהם.

הדבר המרכזי שבלט ואפיין את דמותם הוא רצונם לעקור, לכלות ולאבד את יעקב וזרעו, עם ישראל, דבר שלא עלה בידם.

מקור: אלחנן פרינץ, מעליות, כ"ג, טבת תשס"ב, ביטאון ישיבת ברכת משה.

www.daat.ac.il/daat/kitveyet/maaliyot/bilam_2.htm

הוויכוח בין לבן ליעקב

וישג לבן את יעקב ויעקב תקע את אהלו בְּהַר, ולבן תקע את אחיו בְּהַר הגלעד. ויאמר לבן ליעקב: מֶה עָשִׂיתָ וּתְגַנֵּב אֶת לִבִּי וּתְנַהֵג אֶת בְּנֹתַי פְּשָׁבִיּוֹת תָּרַב. לְמָה נִחַבְתָּ לְבָרְתָּ, וּתְגַנֵּב אֹתִי; וְלֹא הִגַּדְתָּ לִּי - וְאַשְׁלַחְךָ בְּשֹׁמְחָה וּבְשָׂרִים בְּתַף וּבְכַנּוּר. וְלֹא נִטְשָׁתָנִי לְנֶשֶׁק לְבֹנֵי וְלַבְּנֹתַי; עַתָּה, הִסְפַּלְתָּ עִשׂוּ. יֵשׁ לְאֵל יָדַי לַעֲשׂוֹת עִמָּכֶם רָע; וְאֱלֹהֵי אֲבִיכֶם אָמַשׁ אָמַר אֵלַי לֵאמֹר: הֲשָׁמַר לְךָ מִדְּבַר עַם יַעֲקֹב מִטּוֹב עַד רָע. וְעַתָּה הֲלַחֵף הַלְכָתָּ, פִּי נִכְסָף נִכְסַפְתָּה לְבֵית אֲבִיךָ; לְמָה גָּנַבְתָּ אֶת אֱלֹהֵי? וַיַּעַן יַעֲקֹב, וַיֹּאמֶר לְלִבָּן: פִּי יֵרָאֵת פִּי אֲמַרְתִּי, פֶּן תִּגְזַל אֶת בְּנוֹתַי מֵעַמִּי. עַם אֲשֶׁר תִּמְצָא אֶת אֱלֹהֵיךָ, לֹא יִחְיֶה - נֶגַד אַחֵינוּ הִפָּר לְךָ מֶה עֲמָדִי, וְקַח לְךָ; וְלֹא יָדַע יַעֲקֹב פִּי רַחַל גָּנַבְתֶּם. וַיָּבֵא לְבָן בְּאֵהָל יַעֲקֹב וּבְאֵהָל לָאָה וּבְאֵהָל שְׁתֵּי הָאִמְהָת וְלֹא מִצָּא, וַיִּצָּא מֵאֵהָל לָאָה וַיָּבֵא בְּאֵהָל רַחֵל.

(בראשית לא, כה-לג)

האם לבן צודק בטענותיו? האם היה מקום לחששות של יעקב?

ספק רב אם לבן צדק בדבריו. כנראה שדווקא חששותיו של יעקב קרובים יותר למציאות, לאור ניסיונו הרע של יעקב מול רמאויותיו של לבן.

ורחל לקחה את התרפים, ותשמם בכר הגמל, ותשב עליהם; וימשש לבן את כל האהל, ולא מצא. ותאמר אל אביה: אל יחר בעיני אדוני, פי לוא אוכל לקום מפניך, פי דרך נשים לי; ויחפש ולא מצא את התרפים. (בראשית לא, לד-לה)

רחל למעשה שיקרה לאביה? האם ניתן להצדיק זאת?

רש"י סבור שלא הייתה לכך הצדקה ואף כותב שבגלל הקללה של יעקב: "עם אשר תמצא את אלהיך, לא יחיה", מתה רחל בגיל צעיר, בדרך לחברון, ולא זכתה להיקבר במערת המכפלה.

וימר ליעקב ויגב בלבן ויען יעקב ויאמר ללבן: מה פשעי מה חטאתי כי דלקת אחרי? כי מששת את כל פלי, מה מצאת מפל פלי ביה? שים פה נגד אחי ואחיה ויזכחו בין שנינו. זה עשרים שנה אנכי עמך, רחליך ועזיך לא שכלו; ואילי צאנך לא אכלתי. טרפה לא הבאתי אליך - אנכי אחטנה, מידי תבקשנה; גנבתי יום, וגנבתי לילה. הייתי ביום - אכלני חרב, וקרח בלילה; ותדד שנתי מעיני. זה לי עשרים שנה בביתך, עבדתך, ארבע עשרה שנה בנתי, ושש שנים בצאנך; ותחלף את משכרתי עשרת מנים. לולי אלהי אבי, אלהי אברהם ופחד יצחק, היה לי, פי עתה, ריקם שלחתיני; את עניי ואת גיע כפי, ראה אלהים - ויזכח אמש. (בראשית לא, לו-מב)

מה אפשר ללמוד מכך על יחסו של לבן ליעקב?

כנגד עבודתו הנאמנה והמסורה של יעקב, אשר שילם אפילו את מה שנגנב מהעדר, לבן העסיק אותו בתנאים קשים וגם החליף את תנאי משכורתו לעתים קרובות, לפי רש"י, מנקוד לטלוא ומעקודים לברודים, לפי הכדאיות שלו. זו דוגמא של ניצול עובד נאמן שהוא אף חתן. לפי אמרה ידועה, אסור לעשות עסקים עם בני משפחה.

ויען לבן ויאמר אל יעקב: הבנות בנתי והבנים בני והצאן צאני, וכל אשר אתה ראה, לי הוא; ולבנתי מה אעשה לאלה היום, או לבניהן, אשר ילדו. (בראשית לא, מג)

האם יש בדברי לבן משום תשובה לטענות יעקב? מה כוונתו?

לבן למעשה עונה שלא מגיע ליעקב כלום שכן כל מה שיש ליעקב הגיע ממנו. זה אולי נכון טכנית אך איננו תואם את ההסכמים שביניהם. הוא גם טוען שאיננו מסוגל להרע לבנותיו ולנכדיו. זה בוודאי נכון, אך זה אינו אומר שלא היה מנסה למנוע מיעקב לקחת אותם אתו.

כריתת ברית אי-לוחמה בין לבן ליעקב

ועתה, לכה נכרתה ברית - אני ואתה; והיה לעד, ביני ובינך. ויקח יעקב אבן, וירימה מצבה. ויאמר יעקב לאחיו: לקטו אבנים, ויקחו אבנים ויעשו גל; ויאכלו שם, על הגל. ויקרא לו לבן, וגר שְׁהִדוּתָא; ויעקב, קרא לו גלעד. ויאמר לבן: הגל הזה עד ביני ובינך

היום; על פן קרא שמו גלעד. והמצפה אשר אמר, יצף ה' ביני ובינך - פי נסתר איש מרעהו. אם תענה את בנתי ואם תקח נשים על בנתי, אין איש עמנו, ראה אלהים עד ביני ובינך. ויאמר לבן ליעקב: הנה הגל הזה והנה המצבה אשר יריתי ביני ובינך. (בראשית לא, מד-נא)

באיזו שפה דיבר לבן ובאיזו שפה יעקב?

כמובן שלבן דיבר ארמית. "סהד" בארמית הוא "עד", כמו בביטוי "סהדי שבמרומים". בבית לבן, כנראה שגם יעקב דיבר ארמית אך מאחר שכאן נעשתה פעולה של קדושה, הוא קרה לגל האבנים "גלעד", בלשון הקודש.

עד הגל הזה, ועדה המצבה: אם אני לא אעבר אליך את הגל הזה, ואם אתה לא תעבר אלי את הגל הזה ואת המצבה הזאת, לרעה. אלהי אברהם ואלהי נחור, ישפטו בינינו, אלהי אביהם; וישבע יעקב בפחד אביו יצחק. ויזבח יעקב זבח בקר ויקרא לאתיו לאכל לחם, ויאכלו לחם ויילינו בקר. (בראשית לא, נב-נד)

מה בעצם היה ההסכם בין לבן ליעקב? האם זה היה פתרון הולם לסכסוך?

זה היה ברית קדושה ומחייבת של אי - לוחמה ביניהם, דבר המעיד על החשדנות ההדדית שהייתה קיימת. ברור שיעקב עדיין חשש שלבן מסוגל לתקוף אותו בארץ כנען ולקחת את משפחתו ואת הצאן. ללבן בעצם לא היה ממה לחשוש.

זה היה פתרון הולם. לעיתים הפתרון היחיד לסכסוכים קשים הוא הפרדה וניתוק הקשר, עם כל הכאב. ראינו את זה בפרידת אברהם ולוט. רואים את זה גם במקרי גירושין וסכסוכים בתוך משפחות.

סיכום פרק לא

למדנו מיעקב אבינו שלעיתים התעשרות היא מהשמים ולא דווקא כפועל יוצא ישיר של פעולת האדם. ראינו אצל יעקב דוגמא של מוסר עבודה גם כאשר ה"בוס" אינו הוגן. דנו ביחסים של ניכור ושל חשדנות קיצונית בתוך המשפחה. הבנו את הקשר בין לבן לפרעה, המוזכרים בליל הסדר כשואפים להשמיד את ישראל ואף את הדמיון בין לבן לבלעם. ראינו במקרה של רחל שלשקר לא מוצדק יכול להיות מחיר כבד ובסוף הפרק, שלפעמים היישוב הטוב ביותר של סכסוך הוא הפרדה בין הניצים.

פרק לב - תחילה

המלאכים פוגשים את יעקב במחניים

וַיִּשְׁכַּם לָבָן בַּבֹּקֶר, וַיִּנְשֹׂק לְבָנָיו וּלְבָנוֹתָיו, וַיְבָרֶךְ אֹתָהֶם; וַיֵּלֶךְ וַיָּשָׁב לָבָן לְמִקְמוֹ. וַיַּעֲקֹב, הֵלֶךְ לְדָרְכוֹ; וַיִּפְגְּעוּ בּוֹ מַלְאָכֵי אֱלֹהִים. וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב פֶּאֶשֶׁר רָאִם, מַחְנֵה אֱלֹהִים זֶה; וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא, מַחְנֵיָם. (בראשית לב, א-ג)

מי הם המלאכים ש"פגעו" ביעקב? איפה זה מחניים?

לפי רש"י אלה מלאכי ארץ ישראל שבאו ללוות אותו, כפי שליוו אותו ביציאתו מהארץ באמצעות חלומו.

מחניים היא מזרחה לנהר הירדן וליד נחל יבוק. ראו במפה להלן. יש גם קיבוץ בשם זה בגליל העליון באזור חצור הגלילית, אך רחוק ממחניים המקראית.

הרעיון המרכזי של פרשת ויצא

הרעיון המרכזי הוא הגלות שנכפתה על יעקב והצלחתו להקים משפחה גדולה ולהתבסס מבחינה כלכלית, למרות קשיים רבים שמערים מולו לבן חמיו. בסוף הפרשה חוזר יעקב לארץ כנען כדי למלא את ייעודו של עם ישראל.

תוספת

מלא, שבע זאת - שבע ברכות הנישואין

שבע ברכות (המכונות גם ברכות נישואים או ברכת חתנים), הן ברכות הנאמרות מתחת לחופה בטקס הנישואין היהודי, וכן במשך 'שבעת ימי המשתה' שלאחר החתונה, לאחר ברכת המזון הנאמרת בסיום ארוחה, כאשר מתקיימים תנאים מסוימים. נוסח הברכות מופיע במסכת כתובות, ח, א.

נוסח שבע הברכות בחופה

1. ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, בורא פרי הגפן.
2. ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, שהכל ברא לכבודו, (מפני שרצון ה' שנפרה ונרבה ולכן בדרך הטבע, על כל החי והצומח להתרבות).

3. ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, יוצר האדם, (הכוונה לאדם הראשון שהתברר שלא טוב היותו לבדו והיה זקוק לעזר כנגדו).

4. ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, אשר יצר את האדם בצלמו, בצלם דמות תבניתו, והתקין לו ממנו בניין עדי עד. ברוך אתה ה', יוצר האדם. (האדם והאישה נבראו בצלם אלוקים, מבחינת תכונות שכלם ומוסריותם. ה"בניין" בברכה הוא בעצם האישה, היולדת ובונה את המשפחות לדורי דורות. ע"י זיווגם בעצם נוצר אדם שלם, ולכן מברכים שוב, "יוצר האדם").

5. שוש תשיש ותגל עקרה, בקיבוץ בניה לתוכה בשמחה. ברוך אתה ה', משמח ציון בבניה. (הברכה מתייחסת לשמחתה של ציון, שהייתה עקרה בזמן הגלות, כאשר בניה יחזרו אליה בשמחה, דבר המתקיים בדורינו).

6. שמח תשמח רעים האהובים, כשמחך יצירך בגן עדן מקדם. ברוך אתה ה', משמח חתן וכלה. (ברכה שה' יברך את הזוג כפי ששימח את זוג הראשון בגן עדן).

7. ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, אשר ברא ששון ושמחה, חתן וכלה, גילה רינה, דיצה וחדווה, אהבה ואחוה, ושלוש ורעות, מהרה ה' אלקינו ישמע בערי יהודה ובחוצות ירושלים, קול ששון וקול שמחה, קול חתן וקול כלה, קול מצהלות חתנים מחופתם, ונערים ממשחה נגינתם. ברוך אתה ה', משמח חתן עם הכלה.

הברכה השביעית מכוונת גם היא לשמחת ירושלים בעת הגאולה. היא מבוססת על דברי הנחמה של הנביא ירמיהו, פרק לג, י-יא: פה אָמַר ה' עוֹד יִשְׁמַע בְּמָקוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר אַתֶּם אֹמְרִים תָּרַב הוּא מֵאֵין אָדָם וּמֵאֵין בְּהֵמָה, בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבְחֻצוֹת יְרוּשָׁלַם הַנְּשֻׁמֹת מֵאֵין אָדָם וּמֵאֵין יוֹשֵׁב וּמֵאֵין בְּהֵמָה. קוֹל שְׁשׁוֹן וְקוֹל שְׂמִחָה קוֹל חֲתָן וְקוֹל כְּלָה, קוֹל אֹמְרִים הוֹדוּ אֵת ה' צְבָאוֹת כִּי טוֹב ה' כִּי לְעוֹלָם תִּסְדֹּד, מִבָּאִים תוֹדָה בֵּית ה', כִּי אֲשִׁיב אֶת שְׁבוֹת הָאָרֶץ כְּבְרָאשְׁנָה - אָמַר ה'.

השיר: אני אוהב אותך לאה

מילים: אהוד מנור

לחן: צביקה פיק

(ראינו אצל יעקב ששנאתו ללאה נעלמת לאחר לדתה בניה).

את אותו הבוקר לא אשכח כשטמנת ראשך בתוך הכר
אור השמש על האוהל נח וראשי הלום שיכר.

כשלחשתי באוזנך את שמה את ידי אספת ביד קרה
ודמעה אחת חמה אל כפות ידי נשרה.

הנה ימים רבים חלפו ושתי ידי עייפו
ועינייך מה יפו כעיני רחל.

אני אוהב אותך לאה אוהב אותך גאה
אם אשכח אותך לאה שמי לא ישראל.

אל ימר ליבך על אחותך הן בנייך לצידך יושבים
אל תפני אישה את מבטך כל חלומותי קרובים.
מה בקשתך אמרי לאה שבע השנים חלפו מזמן
ונותרה רק עוד שעה טרם ייסגר הגן.

הנה ימים רבים חלפו ושתי ידי עייפו
ועינייך מה יפו כעיני רחל.

אני אוהב אותך לאה אוהב אותך גאה
אם אשכח אותך לאה שמי לא ישראל.

פרשת וישלח

פרק לב (המשך) - המלאכים פוגשים את יעקב במחניים; למה שלח יעקב מלאכים לעשו?; האם ניסה לשחד אותו?; יעקב מתפלל, אך גם סוגר את כל הפינות; שליחת הדורון המשתבח לעשו; המעבר בנחל יבוק; משמעות מאבק יעקב עם המלאך - "שרו של עשו"; משמעות הפגיעה בכף ירך יעקב; ברכת יעקב ושנוי שמו לישראל, בעלות השחר; איסור אכילת גיד הנשה

למה שלח יעקב מלאכים לעשו?; האם ניסה לשחד אותו?

וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו, אֶל עֵשָׂו אָחִיו, אֲרֻצָּה שְׁעִיר, שְׂדֵה אֲדָוִם. וַיִּצְוּ אֹתָם, לֵאמֹר: פֶּה תֹאמְרוּן, לְאֲדֹנָי לַעֲשׂוֹ: פֶּה אָמַר עֲבָדְךָ יַעֲקֹב: עִם לֶבֶן גְּרָתִי, וְאַחַר עַד עָמָה. וַיְהִי לִי שׂוֹר וְחָמוֹר, צֹאן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה; וְאֲשַׁלְּחָה לְהַגִּיד לְאֲדֹנָי, לְמַצֵּא חֵן בְּעֵינָיֶךָ. (בראשית לב, ד-ו)

איזה מלאכים שלח יעקב? היכן היא ארץ אדום?

לפי רש"י, מדובר במלאכים ממש, אלה מסוף הפרשה הקודמת, אך לפי רוב המפרשים אלה היו עבדיו אשר שלח אותם כשליחים לעשו.

ארץ אדום מדרום לים המלח ואזור הערבה. ראו במפה בסוף הפרק.

למה יעקב דאג לשלוח שליחים למרחק רב כל כך, מאזור מחניים עד ארץ אדום, כדי ליידע את עֵשָׂו על חזרתו? האם לא היה עדיף להיכנס לארץ בשקם ומבלי "לעורר דובים"?

לפי הרמב"ן, יעקב היה צריך להתקרב לאזור אדום על מנת להגיע לאביו בחברון וחשש שמא עשו יגלה אותו ויתקוף את מחנהו. לכן החליט "להקדים תרופה למכה". עובדה שאכן עשו שמע על בואו של מחנה יעקב לפני שהשליחים הגיעו אליו, ובא לקראת מחנה יעקב. אמנם ארץ אדום אינה במיוחד קרובה לחברון אך בספר יהושע טו, י, מוזכר כי הר שעיר היא בנחלת יהודה, מדרום מערב לים המלח, אך יתכן שהכוונה להר שעיר אחר. לביאור, ראו בסוף הפרק. יתכן שעשו התגורר באותו זמן בצד המערבי של ים המלח, דרומה לבאר שבע ולא כל כך רחוק מחברון.

האם יעקב התכוון "לשחד" את עשו עם המתנות?

לא. שוחד הוא מתן בלתי חוקי של כסף או שווה כסף באופן נסתר, כדי שהמקבל יפעיל את סמכותו לטובתו. כאן מדובר במתנות גלויות של יעקב לעשו, לצורך התפייסות עמו.

יעקב מתפלל, אך גם סוגר את כל הפינות

וַיִּשְׁבוּ, הַמַּלְאָכִים אֶל יַעֲקֹב, לֵאמֹר: בָּאנוּ אֶל אַחִידָה, אֶל עֲשׂוֹ, וְגַם הַלֵּךְ לַקְרָאתָהּ, וְאַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ עִמּוֹ. וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד, וַיִּצְרַר לוֹ; וַיִּסַּח אֶת הַעַם אֲשֶׁר אִתּוֹ, וְאֵת הַצֹּאן וְאֵת הַבָּקָר וְהַגְּמָלִים, לַשְּׂנֵי מַחֲנוֹת. וַיֹּאמֶר, אִם יָבוֹא עֲשׂוֹ אֶל הַמַּחֲנֶה הָאֶמֶת וְהִפְהוּ - וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר לְפִלְיָטָה. (בראשית לב, ז-ט)

האם תגובת יעקב הייתה פחדנית או חכמה?

כפי שמביא רש"י ממדרש תנחומא, יעקב התקין את עצמו לשלשה דברים: לדורון, לתפלה ולמלחמה. קודם ניסה לפייס את עשו ולמנוע התקפה וגם התפלל לאלוקים שיציל אותו. חלוקת המחנה לשניים נועדה לשלב המלחמה, אם יהיה צורך בכך. אם מחנה אחד יותקף, יעקב ישיב מלחמה וע"י כך יציל את המחנה השני. על כן, יעקב נהג בחכמה. הוא ניסה לפייס, אך גם התכונן למלחמה, שמא הניסיון לא יעלה יפה, בשיטת "כבדהו וחשדהו".

וַיֹּאמֶר, יַעֲקֹב: אֱלֹהֵי אָבִי אַבְרָהָם, וְאֱלֹהֵי אָבִי יִצְחָק - ה', הָאֹמֵר אֵלַי, שׁוּב לְאַרְצְךָ וּלְמוֹלְדֹתְךָ וְאִיטִיבָה עִמָּךְ. קָטַנְתִּי מִכָּל הַחֲסִדִּים, וּמִכָּל הָאֲמֹת, אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת עַבְדְּךָ; כִּי בְמִקְלִי, עָבַרְתִּי אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה, וְעַתָּה הִייתִי לַשְּׂנֵי מַחֲנוֹת. הַצִּילֵנִי נָא מִיַּד אָחִי, מִיַּד עֲשׂוֹ - כִּי יֵרָא אֹנְכִי אִתּוֹ, כִּן יָבוֹא וְהִפְגִּי אִם עַל בְּנֵים. וְאַתָּה אֹמְרָת, הֵיטֵב אִיטִיב עִמָּךְ; וְשָׂמְתִי אֶת זַרְעֲךָ כְּחוֹל הַיָּם, אֲשֶׁר לֹא יִסָּפֵר מֵרֶב. (בראשית לב, י-יג)

אם ה' הבטיח שישמור עליו ויטיב עמו וירבה את זרעו, למה הוא פחד כל כך? האם לא האמין להבטחת ה' שלא ייפגע?

לפי המפרשים, יעקב בכל זאת הרגיש שאינו ראוי לקיום ההבטחות וחשש שמא חטאותיו יבטלו את ההבטחות. גם הבטחה נכחנת לפי מעשי האדם.

שליחת הדורון המשתבח לעשו

וַיֵּלֶךְ שָׁם בְּלִילָה הַהוּא; וַיִּקַּח מִן הַבָּא בְיָדוֹ, מִנְחָה לַעֲשׂוֹ אָחִיו. עֲזִים מְאֹתִים, וְתִישִׁים עֲשָׂרִים, רְחֵלִים מְאֹתִים, וְאֵילִים עֲשָׂרִים. גְּמָלִים מִיִּנְיָקוֹת וּבְגִינָהֶם, שְׁלֹשִׁים; פְּרוֹת אַרְבָּעִים, וּפְרִים עֲשָׂרָה, אֶתְנַת עֲשָׂרִים, וְעִרְסִים עֲשָׂרָה. וַיִּתֵּן, בְּיַד עַבְדָּיו, עֵדֶר עֵדֶר, לְבָדוּ; וַיֹּאמֶר אֶל עַבְדָּיו, עֲבְרוּ לִפְנֵי, וְרוּחַ תְּשִׂימוּ בֵּין עֵדֶר וּבֵין עֵדֶר. וַיִּצְוּ אֶת הָרֹאשׁוֹן, לֵאמֹר: כִּי יִפְגְּשֶׁךָ עֲשׂוֹ אָחִי, וְשָׂאֲלֶךָ לֵאמֹר, לְמִי אַתָּה וְאֵנָה תְלָךְ, וּלְמִי אֵלֶּה לְפָנֶיךָ? וְאַמְרָת: לַעֲבָדְךָ לַיַּעֲקֹב, מִנְחָה הוּא שְׁלוּחָה לְאֹדְנִי לַעֲשׂוֹ; וְהִנֵּה גַם הוּא אֲחֵרִינוּ. וַיִּצְוּ גַם

את השני, גם את השלישי, גם את כל ההלכים, אחרי העדרים, לאמר: פדבר הנה תדברון אל עשו, במצאכם אתו. ואמרתם, גם הנה עבדך יעקב אחרינו, פי אומר, אכפרה פניו במנחה ההלכת לפני, ואחרי כן אראה פניו, אולי ישא פני. (בראשית לב, יד-כא)

מה מיוחד במתנה ששלח יעקב לעשו? למה יעקב שלח כמה עדרים נפרדים?

היחס בין הזכרים לנקבות היה מתאים כנראה לריבוי טבעי מקסימאלי. על כן יעקב נתן לו מתנה שתלך ותתרבה הרבה עם השנים.

לפי הספורנו, הוא הפריד בין העדרים כדי להבדיל בין סוגי הבהמות השונים, כך שעשו יוכל לראות בקלות את היחס בין הזכרים לנקבות ואת גודל המתנה. מטרה סבירה נוספת, הייתה כדי לרכך בהדרגה ואולי להדהים את עשו ובכך להקטין עד כמה שאפשר את הסיכוי שיתקוף אותו.

המעבר כנחל יבוק; משמעות מאבק יעקב עם המלאך - "שרו של עשו"; משמעות הפגיעה בכף ירך יעקב; ברכת יעקב ושנוי שמו לישראל, בעלות השחר

ותעבר המנחה על פניו; והוא לן בלילה ההוא במחנה. ויקם בלילה הוא, ויקח את שתי נשיו ואת שתי שפחתיו, ואת אחד עשר ילדיו; ויעבר את מעבר נפק. ויקחם ויעברם, את הנחל; ויעבר את אשר לו. וינתר יעקב לבדו; ויאבק איש עמו, עד עלות השחר. וירא פי לא יכל לו, ויגע בכף ירכו; ותקע פה ירד יעקב בהאבקו עמו. (בראשית לב, כב-כו)

היכן נחל יבוק? ומי האיש אשר נאבק עם יעקב?

נחל יבוק מעבר לירדן, בין הכנרת לים המלח. הוא עובר ליד מחניים וזורם אל תוך נהר הירדן. ע"פ רבי חמא בר' חנינא במדרש רבא, "האיש" היה "שרו של עשו", כלומר מלאך המייצג את עשו.

מה משמעות המאבק של יעקב עם המלאך?

המשמעות הפשוטה היא המאבק הצפוי בין האחים ונצחוננו של יעקב. לפי הרמב"ם במורה נבוכים (חלק ב, פרקים מא - מב), וכן מפרשים נוספים, כל המאבק היה במראה נבואה ולא מדובר במאבק פיזי. יתכן שיעקב עשה חשבון נפש על מעשה המרמה כלפי עשו, והיו לו נקיפות מצפון, אשר התבטאו במאבק פנימי. הרמב"ן חולק על הרמב"ם ושואל, שאם כך, למה יעקב צלע על ירכו לאחר מכן? יש שהציעו שהחזיון השאיר רושם עצום על יעקב, עד כדי כך שצלע, למרות שבמציאות לא נפגעה רגלו.

ויאמר: שלחני כי עלה השחר; ויאמר: לא אשלחה, כי אם ברכתני. ויאמר אליו: מה שמך? ויאמר, יעקב. ויאמר: לא יעקב יאמר עוד שמך - כי אם ישראל; כי שרית עם אלהים ועם אנשים, ותוכל. וישאל יעקב ויאמר: הגידה נא שמך, ויאמר: למה זה תשאל לשמי; ויברך אתו שם. (בראשית לב, כז-ל)

איך יתכן שהמלאך לא הצליח להתגבר על יעקב?

המלאך לא הורשה להכות את יעקב יותר מפגיעה ברכו. לפי הדעה שמדובר במראה נבואה ניתן לפרש ששרו של עשו נכנע בכך, שהודה ליעקב שקיבל את הברכות בצדק.

מה משמעות הנקע בכף ירך יעקב? מה משמעות המלים: "כי עלה השחר"?

לפי הרמב"ן, "מעשי אבות סימן לבנים" וכל מה שמסופר על האבות למעשה רומז למה שיקרה לצאצאיהם בעתיד. הנקע בירך יעקב מסמל את הרדיפות של הרומאים, המיוחסים ע"י חז"ל לצאצאי אדום, נגד עם ישראל, בתקופת חורבן בית המקדש השני ואחריו וגם את רדיפות הנוצרים, שגם הם ממשיכי דרכם של האדומים והרומאים. אמנם הם פגעו מאוד בעם ישראל אך לא הצליחו להשמיד אותו.

"כי עלה השחר" - לפי המפרשים, המלאך לא היה רשאי להישאר שם אחרי עלות השחר כי היה עליו לומר שירה לקב"ה. יש אומרים ש"השחר" מסמל את גאולת עם ישראל מרדיפות אומות העולם.

מה משמעות שנוי שמו של יעקב לישראל?

לפי רש"י, לא ימשיכו לומר עוד שהוא קיבל את ברכות אביו דרך עקבה ורמאות, כי אם בשררה ובזכות. לעומת זאת, השם "ישראל" הוא מלשון "שררה" כלומר, התגברות.

האם זה משנה מה שמו של אדם?

זה תלוי איך האדם מתייחס לשמו, כאמצעי זיהוי מקרי שהוריו נתנו לו, או כבעל משמעות לחיים שלו. במקרה של יעקב, ברור ששנוי השם בא להצביע על שנוי מעמד ואפילו על תפקידו בעולם. לא תמיד השם שמקבלים מההורים הוא באמת מתאים לבן או לבת ומשקף את אופיים או מהותם ויש שבחרים להחליף את השם.

כתוב בגמרא (מסכת ברכות ז, ב) כי השם של האדם משפיע על מה שיקרה לו.

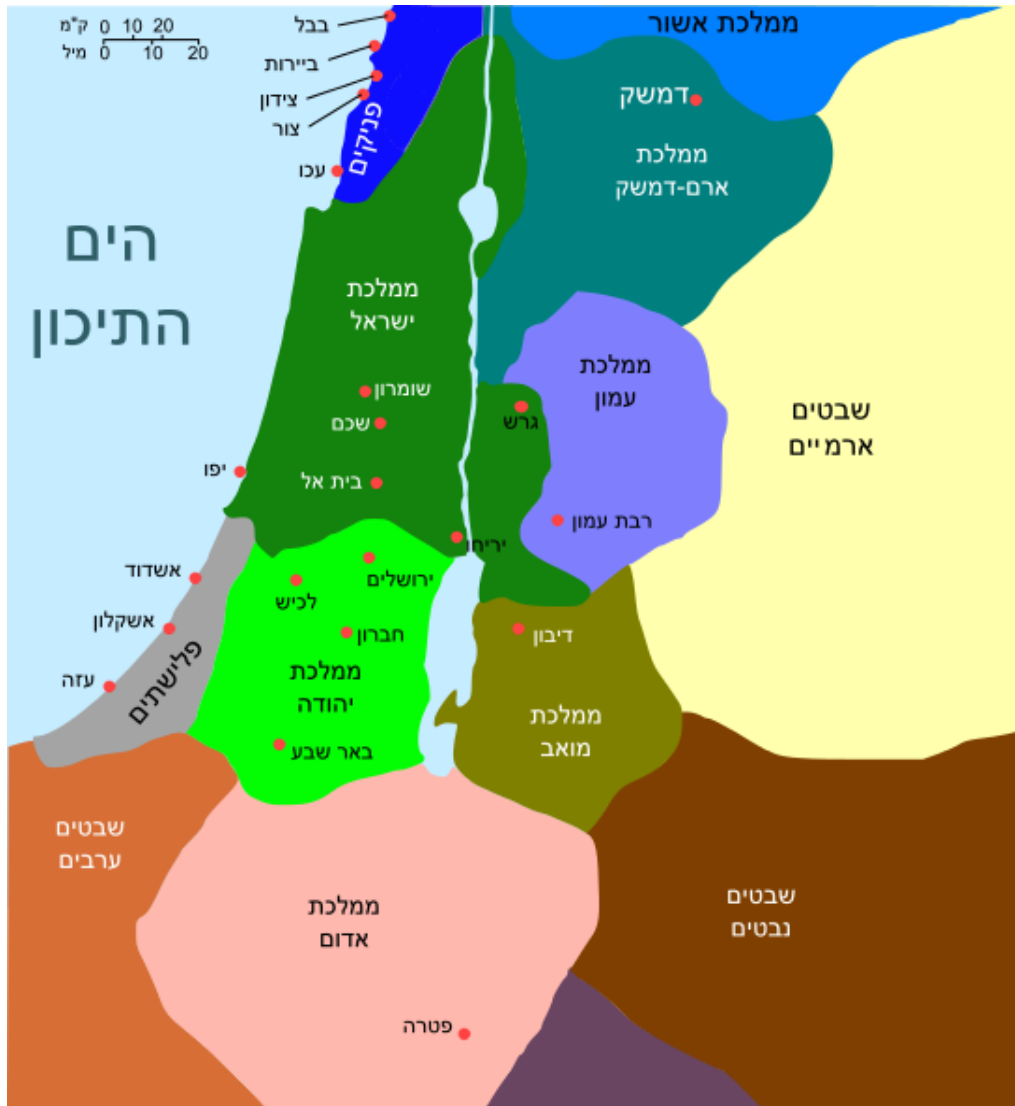
איסור אכילת גיד הנשה

וַיִּקְרָא יַעֲקֹב שֵׁם הַמָּקוֹם, פְּנִיאֵל - כִּי רָאִיתִי אֱלֹהִים פָּנִים אֶל פָּנִים, וַתִּנְצַל נַפְשִׁי. וַיִּזְרַח לֹו הַשֶּׁמֶשׁ כְּאֲשֶׁר עָבַר אֶת פְּנוּאֵל; וְהוּא צִלַּע עַל יָרְכוֹ. עַל כֵּן לֹא יֵאכְלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת גִּיד הַנֶּשֶׂה, אֲשֶׁר עַל כַּף הַיָּרֵךְ, עַד הַיּוֹם הַזֶּה, כִּי נָגַע בְּכַף יָרֵךְ יַעֲקֹב, בְּגִיד הַנֶּשֶׂה. (בראשית לב, לא-לג)

מה הוא גיד הנשה ולמה שלא יאכלו אותו בני ישראל רק בגלל שנגע המלאך בכף ירך יעקב? הוא גיד על כף הירך האחורית של בן אדם, חיה או בהמה. ע"פ ספר החינוך, (ספר המתאר את כל תרי"ג (613) המצוות שמופיעות בתורה, ספרד, מאה ה- 13), פרט לזיכרון של מאבקו של יעקב עם המלאך, איסור אכילת גיד הנשה משמש רמז לישראל, שאף על פי שיסבלו צרות ופגיעות רבות בגלויות מיד העמים ומיד בני עשו, הם יכולים להיות בטוחים שלעולם ימשיכו להתקיים ותבוא עת גאולתם, מיד צר, בעלות השחר, "כִּי עָלָה הַשָּׁחַר", כמו שבמקרה זה שהמלאך לא הצליח להכניע את יעקב. אגב, ממילא הגיד כנראה לא טעים במיוחד!

סיכום פרק לב

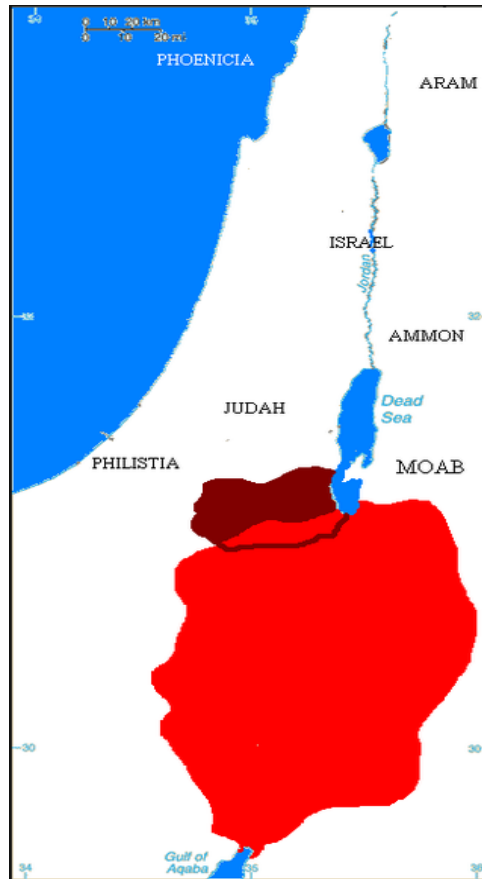
ראינו שיעקב לקח את איומו של עשו במלוא הרצינות ולא סמך על זה שחמתו עברה בינתיים. הוא ניסה לפייס את עשו אך יחד עם זאת התכוון להגנה על משפחתו ובכך נקט את כל האמצעים שביכולתו. ראינו את מאבקו של יעקב עם מלאך שמייצג את "שרו של עשו", או כמאבק אמיתי או במראה נבואה, אך אשר בא לסמל את המאבקים מול עשו ואומות אחרות אשר עתידות להסב סבל רב לעם ישראל, אך רק עד "עלות השחר", המסמל את גאולת ישראל.

חלוקת עמי האזור בתקופת ממלכות יהודה וישראל, בשנת 830 לפנה"ס בערך. מחנניים נמצאת ליד העיר גרש.

ממלכת אדום מוצגת בצבע ורוד, בדרום מזרח ודרום מערב לים המלח.

מקור: ויקיפדיה, Levant 830 HE.svg

מפה של ממלכת אדום, בשיא גודלה, בערך ב - 600 לפנה"ס, כולל הערבה וחלק מהנגב. בצבע כחול מלמעלה: השטח בו ישבו האדומים בימי בית שני. (ויקיפדיה, אדום_עם).

מראה לאורך נחל יבוק – ויקיפדיה. E. Rehfeld Given to Jorre by the author for publication on commons

פרק לג - פגישת יעקב ועשו - חכמה מדינית או התרפסות?; הפיוס בין האחים והתחמקות יעקב; יעקב קונה חלקת אדמה בשכם לדורות הבאים

פגישת יעקב ועשו - חכמה מדינית או התרפסות?; הפיוס בין האחים והתחמקות יעקב

וַיֵּשֶׁא יַעֲקֹב עֵינָיו, וַיֵּרָא וְהִנֵּה עֹשֹׂו בָּא, וְעָמוּ אַרְבַּע מְאוֹת אִישׁ; וַיַּחֲזֵן אֶת הַיְלָדִים, עַל לְאָה וְעַל רָחֵל, וְעַל שְׁתֵּי הַשְּׁפָחוֹת. וַיִּשָּׂם אֶת הַשְּׁפָחוֹת וְאֶת יְלָדֵיהֶן רֹאשׁוֹנָה; וְאֶת לְאָה וְיְלָדֶיהָ אַחֲרָנִים, וְאֶת רָחֵל וְאֶת יוֹסֵף אַחֲרָנִים. (בראשית לג, א-ב)

כבר נאמר בפרק קודם שיעקב חילק את המחנה לשניים, (ויחזן את העם אשר אתו). למה נאמר שוב?

קודם נאמר שהוא חילק את המחנה לשניים, שמא עשו יפתיע אותו. עכשיו שהוא כבר ראה לפניו את עשו, הוא חילק אותם בנוסף, מלפנים לאחור, לפי סדר משפחות, כאשר "אחרון אחרון חביב", כדברי רש"י.

והוא, עבר לפנייהם; וישתחוו ארצה שבע פעמים, עד גשתו עד אחיו. וירץ עשו לקראתו ויחבקו, ויפל על צווארו וישקהו; ויבכו. וישא את עיניו וירא את הנשים ואת הילדים ויאמר: מי אלה לך? ויאמר: הילדים אשר חנן אלהים את עבדך. ומגשן השפחות הנה וילדיהן ומשתחוני. ומגש גם לאה וילדיה וישתחוו ואחר נגש יוסף ורחל וישתחוו. (בראשית לג, ג-ז)

האם לדעתך יעקב נהג כשורה בקוראו את עשו "אדוני" ובהשתחויה לפניו שבע פעמים, או שהתרפס לפניו?

יש אומרים שהוא נהג בחכמה. לפעמים כדאי להתרפס בפני תוקפן החזק מאתנו, כדי למנוע שפיכות דמים. ירמיהו הנביא התחנן בפני מלך יהודה להיכנע בפני הבבלים כדי למנוע את חורבן המקדש וירושלים. רבי יוחנן בן זכאי התנגד לפעולות הקנאים כלפי הרומאים לפני חורבן הבית השני. לו עמדתם הייתה מתקבלת ע"י הרוב, יתכן שבתי המקדש לא היו נחרבים.

אך הרמב"ן תוקף את ההתרפסות של יעקב בפני עשו ואף מציין שהפסוק רומז על תחילת נפילתנו בידי אדום, כאשר שני מלכי בית החשמונאים, האחים אריסטובולוס ואנטיגונוס באו בברית עם הרומאים, מה שהביא להשתלטות הרומאים על ארץ ישראל. אך כאמור, יעקב התקין

את עצמו למפגש עם עשו לשלושה דברים - לדורון, למלחמה ולתפילה ובכך השאיר את כל אופציות הפעולה פתוחות.

ויפל על צווארו וישקוהו - מי נפל על צווארי מי? למה בתורה יש נקודות על המילה "וישקוהו" ?

לפי הפסוק, עשו נפל על צווארי יעקב. לגבי הנקודות למעלה, לפי רוב המפרשים הן באות להצביע על כך שעשו לא נישק אותו בלב שלם, אבל אמר רבי שמעון בן יוחי (במדרש רבה): והלכה היא: בידוע ששונא עשו ליעקב, אלא נהפכו רחמיו באותה שעה ונשקו בכל לבו.

ויאמר: מי לך כל המתנה הזו אשר פגשתי? ויאמר: למצא חן בעיני אדני. ויאמר עשו: יש לי רב אחי, יהי לך אשר לך. ויאמר יעקב: אל נא אם נא מצאתי חן בעיניך, ולקחת מנתתי, מידי פי על כן ראיתי פניך, כראת פני אלהים, ותרצני. קח נא את ברכתי אשר הבאת לך, פי חנני אלהים וכי יש לי כל; ויפצר בו ויקח.
(בראשית לג, ח-יא)

מה כוונת יעקב במילים: "פי על כן ראיתי פניך, כראת פני אלהים ותרצני".

לפי המפרשים הוא מתכוון למלאך שנאבק עמו. ניתן לפרש גם, ש"ראיתי את פניך כאדם גדול וחשוב". "אלהים" בתורה הוא כנוי לשופט או אדם דגול.

למה יעקב משתמש בביטוי "קח נא את ברכתי" ולא את מתנתי?

יתכן שזה רומז לברכה שיעקב כביכול לקח מעשו. כזכור, הברכה שקיבל התייחסה בעיקר לעושר גשמי. עכשיו הוא נותן לעשו פיצוי על הפסד הברכה.

ויאמר: נסעה ונלכה; ואלכה לנגדה. ויאמר אליו: אדני ידע פי הנלדים רפים, והצאן והבקר עלות עלי ודפקום יום אחד, ומתו כל הצאן. יעבר נא אדני, לפני עבדו; ואני אתנהלה לאטי, לרגל המלאכה אשר לפני ולרגל הנלדים, עד אשר אבא אל אדני שעירה. ויאמר עשו: אציגה נא עמך, מן העם אשר אתי; ויאמר: למה זה - אמצא חן בעיני אדני. וישוב ביום ההוא עשו לדרך, ושעירה. ויעקב נסע ספתה, ויבן לו בית; ולמקנהו עשה ספת, על כן קרא שם המקום סכות. (בראשית לג, יב-יז)

למה יעקב התחמק מהזמנתו של עשו?

כנראה שהוא עדיין חשש שעשו מעמיד פנים וינסה לחסל אותו בדרך. ראינו מקרה דומה אחרי חורבן בית המקדש הראשון, כאשר גדליהו בן אחיקם התעלם מהאזהרות שקיבל על כך שישמעאל בן נתניה מתכנן להרגו, בעצת מלך עמון. ישמעאל הגיע אל גדליה למצפה, (כנראה

אתר קבר שמואל הנביא של היום), בליווי 10 אנשים ואחרי שאכלו ושתו ביחד, חיסל את גדליה וכל אנשיו ואת הכשדים שהיו שם, כמתואר ע"י הנביא ירמיהו, פרק מא. למחרת חיסל ישמעאל עוד 70 איש מהשומרון, שהיו בדרכם להביא מנחה ולבונה לבית המקדש, והשליך את גופותיהם לבור, וגם לקח בשבי את בנות המלך צדקיהו את שאר האנשים שהיו במצפה וברח אתם לעמון.

עד היום ג' בתשרי הוא יום צום המציין את החורבן המוחלט של ימי בית ראשון.

האם לדעתך הייתה הצדקה להטעיה מצד יעקב?

בוודאי. ראינו כבר מספר פעמים שלמען פיקוח נפש מותר לשקר או להטעות.

היכן היא סוכות וכמה זמן יעקב נשאר שם?

סוכות היא מזרחית לירדן וממש ליד הנהר, באמצע הדרך בין הכנרת לים המלח. לפי המפרשים הוא שהה שם כשנה וחצי. יש אומרים שבגלל עיכוב זה בכניסה לארץ ישראל ובקיום נדרו בבית אל וכן בכיבוד אביו הזקן, הוא נענש ע"י פרשיית דינה בשכם.

יעקב קונה חלקת אדמה בשכם – לדורות הבאים

וַיָּבֵא יַעֲקֹב שְׁלֹם עֵיר שָׁכֶם, אֲשֶׁר בְּאַרְצֵי כְּנַעַן, בְּבֵאוֹ מִפְּדוֹ אָרֶם, וַיִּחַן אֶת פְּנֵי הָעֵיר.
וַיִּקַּן אֶת חֲלֻקַּת הַשָּׂדֶה, אֲשֶׁר נָטָה שָׁם אֶהְלֹו, מִיַּד בְּנֵי חַמּוֹר, אֲבִי שָׁכֶם, בְּמֵאָה קִשְׁיָטָה.
וַיִּצָּב שָׁם מִזְבֵּחַ, וַיִּקְרָא לוֹ אֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. (בראשית לג, יח-כ)

למה היה חשוב ליעקב לקנות חלקת אדמה בשכם? את מה זה מזכיר בתקופה החדשה?

הוא רצה שתהיה בבעלותו חלקת אדמה בארץ ישראל. במדרש בראשית רבה נאמר: אמר רבי יודן בר' סימון (תחילת המאה הרביעית לסה"נ): "זה אחד משלושה מקומות שאין אומות העולם יכולות להונות את ישראל לומר שהם גזולים בידכם: מערת המכפלה (שנקנתה ע"י אברהם אבינו), בית המקדש (על הר המוריה שנקנה ע"י דוד המלך) ומקום קבורתו של יוסף (בשכם, שנקנה ע"י יעקב אבינו). בנוסף, ביקש גם להזכיר את הניסים שה' עשה עמו, ע"י בניין המזבח והקריאה בשם ה'."

למרות שהבטחת הירושה לאבותינו חלה גם על שלושת מקומות אלה, בנוסף לכך הם גם נקנו בכסף מלא. למרות הכל, עדיין הערבים מערערים על הבעלות בשלושת מקומות אלה.

רכישות הקרקע מזכירות את פעולות קניית האדמות מהתושבים המקומיים - הנקרא גם "גאולת הקרקע" - ע"י הברון רוטשילד, יהושע חנקין, הקרן הקיימת לישראל ואחרים, לפני קום המדינה.

סיכום פרק לג

ראינו כיצד יעקב הצליח להציל את משפחתו מאיום השמדה ע"י עשו ושלפעמים מותר "להתרפס" בפני מי שחזק מאתנו, אך יחד עם זאת להתפלל ולהתכונן למלחמה. שיטה זו שימשה את מנהיגי ישראל גם בהמשך ההיסטוריה. ראינו שיעקב הטעה את עשו ולא נפל לתוך מלכודת אפשרית של הגעה לאחוזתו של עשו בשעיר.

יעקב דואג לקנות קרקע בשכם אחרי שיבתו לארץ, דבר המסמל את גאולת הקרקע העתידיות בעת החדשה.

יהושע חנקין, (מימין), גואל אדמות העמק, (1864 – 1945).

פרק לד - מעשה אונס דינה בשכם; העונש על אונס; התגובה המתוחכמת של בני יעקב למעשה אונס אחותם; מעשה הטבח של שמעון ולוי באנשי שכם והתייחסות יעקב למעשה

מעשה אונס דינה בשכם; העונש על אונס

וַתֵּצֵא דִינָה בַת לָאָה, אֲשֶׁר יָלְדָה לְיַעֲקֹב, לְרֵאוֹת בְּבָנוֹת הָאָרֶץ. וַיֵּרָא אֹתָהּ שָׁכֶם בֶּן תְּמוֹר, הַחִוִּי נָשִׂיא הָאָרֶץ; וַיִּקַּח אֹתָהּ וַיִּשְׁכַּב אִתָּהּ, וַיַּעֲנֶה. וַתִּדְבֹק נַפְשׁוֹ בְּדִינָה בַת יַעֲקֹב; וַיֹּאֲהַב אֶת הַנַּעֲרָה, וַיִּדְבַּר עַל לֵב הַנַּעֲרָה. וַיֹּאמֶר שָׁכֶם אֶל תְּמוֹר אָבִיו לֵאמֹר: קַח לִי אֶת הַיְלָדָה הַזֹּאת לְאִשָּׁה. (בראשית לד, א-ד)

מה לדעתכם הייתה הטעות של דינה?

היא יצאה לבד מהבית ונכנסה למקום לא ידוע. יש הטוענים ואף הטוענות, שלפעמים, גם לקרבנות אונס, המתלבשות ומתנהגות בצורה פרובוקטיבית או מסתובבות לבד בצורה לא זהירה, יש חלק בתקיפה מינית.

עם זאת, דינה הייתה ילדה כבת שבע בסך הכל וכנראה לא מודעת לסכנות.

האם שכם היה פדופיל, לתקופה ילדה קטנה?

כנראה שלא. עד היום ישנן מקומות, כמו סעודיה, תימן, ופרס, שבהם מחתנים בנות בגיל 8 - 10. גם היהודים במקומות אלה נהגו לחתן את הבנות בגילאים כאלה, כדי למנוע את חטיפתן ע"י מוסלמים. יתכן שבכנען של אז, גם כן היה מקובל ואולי שכם עצמו היה נער צעיר.

האם יתכן שמעשה שכם היה מקובל אצל הכנענים - (אונס ואחר כך בקשת ידה של הנאנסת)?

ניתן להבין שמעשה כזה לא היה נדיר כל כך אצל הכנענים מכך שחמור ושכם לא התביישו לגשת אל יעקב לאחר מכן ולבקש את ידה. למעשה גם לפי חוקי התורה, העונש על מעשה אונס של רווקה היא חיוב האנס לשאת את הנאנסת, אם היא מסכימה לכך, תוך תשלום פיצוי כספי לאביה. (ראו ספר דברים כב, כח). בנוסף, חל על האנס איסור לגרש אותה ללא הסכמתה. למעשה, לפי התורה, האנס נושא באחריות כלפי הנאנסת במשך כל ימי חייו ולא "מתפטר ממנה" לאחר תקופת מאסר שנגזרה עליו, כפי שקורה ע"פ המשפט הישראלי. זה מהווה פתרון לנאנסת בחברה מסורתית, מפני שכמי שאיננה בתולה, היא תתקשה למצוא חתן. (יתכן שמקרי האונס בוצעו לעתים ע"י קרוב משפחה או מכר של המשפחה, שהיה סכוי שיישא את הבחורה בעתיד, כך שלפעמים היא נעתרה להינשא לו, כדי להציל את כבודה, למרות מעשה האונס הנורא).

לעומת זאת, העונש בתורה על אונס אישה נשואה או מאורסת הוא מוות, כמובן לאחר שהפשע הוכח באופן חד משמעי ע"י חקירת עדים בבית הדין.

ע"פ החוק הישראלי העונש על מעשי אונס הוא בין 4 ל - 16 שנות מאסר, כולל מאסר על תנאי, ועל אונס ע"י בן משפחה – 20 שנה. האם לדעתכם זהו עונש ראוי למעשה אונס?

היה מקום לקבוע בנוסף לעונש מאסר, שיש בו רק משום ענישת העבריינין, ללא פצוי לקרבן, סכום פיצוי כספי לנפגעת שישולם מחשבון הבנק שלו, או בצורה אוטומטית אחרת, לאורך שנים, כדי שהאנס ירגיש וישא, ע"י הפגיעה בכיסו, את האחריות למעשיו. זה עשוי להרתיע אותו מלחזור לסורו. אכן בשנים האחרונות, התחילה מגמה כזאת בפסיקות בתי המשפט, על מעשי אונס.

נכתב באתר "מקום", מטרתו העיקרית של ההליך הפלילי, המנוהל ע"י המדינה, (לעומת בהליך האזרחי, המנוהל ע"י הנפגע במטרה לקבל פצוי כספי), היא להעניש את הנאשם ולא לפצות את נפגעת/ת העבירה. לפיכך גם אם הוטל על הנאשם (בנוסף למאסר או במקומו) קנס, הוא משולם למדינה. עם זאת, כיום, בתי המשפט מורים יותר ויותר בפסקי דין פליליים כי הנאשם, בנוסף למאסר או לקנס ישלם גם פיצויים לנפגעת/ת העבירה ולאחרונה הורה בית המשפט העליון להרחיב את השימוש בסעד זה כך שכדבר שבשגרה יחייבו בתי המשפט את הנאשם בהליך הפלילי, בנוסף לעונשים אחרים גם בתשלום פיצויים לנפגעת/ת העבירה. עדיין מדובר בסכומים מוגבלים בגובהם (בדרך כלל מספר אלפי ש"ח או לכל היותר מספר עשרות אלפי ש"ח) וכדי לקבל פיצויים בסדרי גודל משמעותיים יותר יש לנקוט בתביעה אזרחית".

מקור: אתר "מקום", לעזרה עצמית לנפגעי תקיפה מינית ואלומות בינאישית אחרת,

www.macom.org.il/legal_intro/legal

וַיִּעַקֵּב יַשְׁמַעֵל, כִּי טָמְא אֶת דִּינָה בְּתוֹ, וּבְנֵיהּ הָיוּ אֶת מְקַנְהוּ בַשָּׂדֶה; וְהִחָרַשׁ יַעֲקֹב עַד בָּאָם. וַיֵּצֵא חֲמוֹר אָבִי שָׂכָם, אֶל יַעֲקֹב, לְדַבֵּר אִתּוֹ. וּבְנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ מִן הַשָּׂדֶה, כְּשָׁמְעָם, וַיִּתְעַצְבוּ הָאֲנָשִׁים, וַיִּחַר לָהֶם מְאֹד; כִּי נָבְלָה עָשָׂה בְּיִשְׂרָאֵל, לְשֹׁכְבֵי אֶת בֵּת יַעֲקֹב, וְכֵן לֹא יַעֲשֶׂה. (בראשית לד, ה-ז)

מה מלמד הביטוי "כִּי נָבְלָה עָשָׂה בְּיִשְׂרָאֵל"?

זה מלמד שמעשה כזה נחשב נבלה במשפחת יעקב דווקא, אך כמו שמפרש הרמב"ן, הכנענים היו שטופים בעריות, כפי שכתוב בספר ויקרא יח, כז: "כִּי אֶת כָּל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵל, עָשׂוּ אֲנָשֵׁי הָאֶרֶץ אֲשֶׁר לְפָנֶיכֶם; וַתִּטְמָא הָאֶרֶץ". גם אברהם ויצחק חששו שהכנענים יהרגו אותם ויחטפו את נשותיהם.

וַיְדַבֵּר חֲמוֹר, אֲתֶם לֵאמֹר: שְׁכֶם בְּנֵי, חֲשָׁקָה נִפְשׁוּ בְּבַתְכֶם; תָּנוּ נָא אֶתְּךָ לֹו לְאִשָּׁה. וְהִתְחַתְּנוּ, אֲתָנוּ - בְּנִתֵיכֶם תִּתְּנוּ לָנוּ, וְאֶת בְּנֵינֵנוּ תִקְחוּ לָכֶם. וְאֲתָנוּ תִשְׁבוּ, וְהָאָרֶץ תִּהְיֶה לְפָנֵיכֶם - שְׁבוּ וּסְחַרְוֶיהָ, וְהֶאֱחָזוּ בָּהּ. וַיֹּאמֶר שְׁכֶם אֶל אָבִיָּה וְאֶל אַחִיָּה: אֲמַצָּא חֵן בְּעֵינֵיכֶם וְאֲשֶׁר תֹּאמְרוּ אֵלַי אֶתְּנָה. הֲרָבוּ עָלַי מְאֹד מְהֵרָה וּמִתָּן וְאֲתָנָה כְּאֲשֶׁר תֹּאמְרוּ אֵלַי, וּתְּנוּ לִי אֶת הַנְּעָרָה לְאִשָּׁה. (בראשית לד, ח-יא)

על מה מצביעה הצעתו של חמור לגבי ההתייחסות למעשה בנו?

גם מהעובדה שחמור עובר לסדר היום ומציע להסדיר את היחסים בין אנשי עירו לבני יעקב, אפשר שוב ללמוד שבעיני הכנענים האונס לא נחשב פשע חמור, ושמדובר באירוע נפוץ למדי. יחד עם זאת, למעשה, מה שחמור מציע תואם את חוק התורה, לפיו, אם הנאנסת היא נערה פנויה, אביה מקבל פצוי כספי מהאנס, ועל האנס לשאתה אם היא מסכימה לכך.

התגובה המתוחכמת של בני יעקב למעשה אונס אחותם

וַיִּעֲנוּ בְנֵי יַעֲקֹב אֶת שְׁכֶם וְאֶת חֲמוֹר אָבִיו בְּמַרְמָה, וַיְדַבְּרוּ אֲשֶׁר טָמְא אֶת דִּינָה אֶחָתָם. וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיהֶם: לֹא נוּכַל לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר הַזֶּה, לָתֵת אֶת אֶחָתָנוּ, לְאִישׁ אֲשֶׁר לוֹ עָרְלָה, כִּי חֲרָפָה הוּא לָנוּ. אֲךָ בְּזָאת, נָאוֹת לָכֶם: אִם תִּהְיוּ כְּמֵנוּ, לְהַמְלִל לָכֶם כָּל זָכָר. וְנִתְּנוּ אֶת בְּנֵינֵנוּ לָכֶם, וְאֶת בְּנִתֵיכֶם נִקַּח לָנוּ; וַיִּשְׁבְּנוּ אֲתֶכֶם, וְהִינֵנוּ לְעַם אֶחָד. וְאִם לֹא תִשְׁמָעוּ אֵלֵינוּ, לְהַמְלִל וּלְקַחְנוּ אֶת בָּתְּנוּ, וְהִלְכְּנוּ. וַיִּטְּבוּ דְבָרֵיהֶם בְּעֵינֵי חֲמוֹר וּבְעֵינֵי שְׁכֶם בֶּן חֲמוֹר. וְלֹא אָחַר הִנְעֵר לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר כִּי חָפֵץ בָּבַת יַעֲקֹב, וְהוּא נִכְבָּד מְכַל בֵּית אָבִיו. (בראשית לד, יג-יט)

האם ניתן להצדיק את מעשה המרמה של בני יעקב? הם הרי לא הסכימו לכך ששכם ישא את דינה.

לפי הרמב"ן, המרמה הייתה בכך שהאחים דרשו שאנשי שכם ימולו, בחשבם שבני העיר לא יסכימו לתנאי זה ובכך יחזירו את דינה או, אולי אפילו אם כן ימולו, הם יבואו אחר כך כאשר הגברים חלשים מהמילה וישחררו את דינה בכח. לדעתו, המרמה כשלעצמה הייתה מוצדקת מפני ששכם אנס וטימא את אחותם. גם אם באותו מקום ובאותם ימים, הנוהג היה שהאנס ישא את הנאנסת, לא הייתה שום הצדקה לכליאתה אצלו (אולי תוך ביצוע מעשי אונס נוספים), אלא היה צריך לשחררה למשפחתה ורק אם יסכימו היא ואביה, יוכל לשאתה לאישה, תוך תשלום פצוי כספי.

מעשה הטבח של שמעון ולוי באנשי שכם והתייחסות יעקב למעשה

וַיבֹּא חֲמוֹר וּשְׁכֶם בְּנוֹ אֶל שַׁעַר עִירָם וַיִּדְבְּרוּ אֶל אַנְשֵׁי עִירָם לֵאמֹר: הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה שְׁלָמִים הֵם אִתָּנוּ, וַיָּשָׁבוּ בְּאֶרֶץ וַיִּסְחָרוּ אִתָּהּ, וְהָאֶרֶץ הַנְּהַר רַחֲבַת יָדַיִם לִפְנֵיהֶם; אֵת בְּנֹתָם נָקַח לָנוּ לְנָשִׁים, וְאֵת בְּנֹתֵינוּ נָתַן לָהֶם. אַךְ בְּזֹאת יָאֲתוּ לָנוּ הָאֲנָשִׁים, לְשָׂבֹת אִתָּנוּ לְהָיוֹת לָעַם אֶחָד: בְּהַמּוֹל לָנוּ כָּל זָכָר, כַּאֲשֶׁר הֵם נֹמְלִים. מִקְנֵיהֶם וְקַנְיָנָם וְכָל בְּהֵמָתָם, הָלוֹא לָנוּ הֵם; אַךְ גְּאוּתָהּ לָהֶם, וַיָּשָׁבוּ אִתָּנוּ. וַיִּשְׁמְעוּ אֶל חֲמוֹר וְאֶל שְׁכֶם בְּנוֹ, כָּל יִצְחָי שַׁעַר עִירוֹ; וַיִּמְלוּ כָּל זָכָר - כָּל יִצְחָי שַׁעַר עִירוֹ.

וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי, בְּהָיוֹתָם כֹּאֲבִים, וַיִּקְחוּ שְׁנֵי בְנֵי יַעֲקֹב, שְׁמֹעוֹן וְלוֹוִי, אֶחָי דִּינָה, אִישׁ חֲרָבוֹ, וַיָּבֹאוּ עַל הָעִיר בְּטַח, וַיַּהַרְגוּ כָּל זָכָר. וְאֵת חֲמוֹר וְאֵת שְׁכֶם בְּנוֹ, הָרְגוּ לְפִי חֲרָב; וַיִּקְחוּ אֵת דִּינָה מִבֵּית שְׁכֶם, וַיִּצְאוּ. בְּנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ עַל הַחֲלָלִים, וַיַּבְזּוּ הָעִיר אֲשֶׁר טָמְאוּ אַחֲוָתָם. אֵת צֹאנָם וְאֵת בְּקָרָם וְאֵת חֲמֹרֵיהֶם, וְאֵת אֲשֶׁר בְּעִיר וְאֵת אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה, לָקְחוּ. וְאֵת כָּל חֵילָם וְאֵת כָּל טַפָּם וְאֵת נְשֵׁיהֶם, שָׁבוּ וַיָּבֹזּוּ; וְאֵת כָּל אֲשֶׁר בְּבֵיתָ. (בראשית לד, כ-כט)

האם ניתן להצדיק את מעשה הטבח שביצעו שמעון ולוי?

שמעון ולוי כנראה החשיבו את כל אנשי העיר כרשעים התומכים בנשיאיהם ומשתפים אתם פעולה וכמי שלא גינו את מעשה האונס ולא הסגירו את האנס. לכן מבחינתם כולם היו בני מוות. לעומת זאת יעקב אבינו גינה בחריפות את מעשיהם הקנאי לפני מותו באומרו, (בבראשית מט, ה ז): " שמעון ולוי, אחים - כְּלִי חֶמְס מְכַרְתֵּיהֶם. בְּסֹדֶם אֶל תָּבֹא נַפְשִׁי, בְּקַהֲלָם אֶל תַּחַד כְּבֹדִי: כִּי בְּאֶפְס הָרְגוּ אִישׁ, וּבְרָצָנָם עָקְרוּ שׁוֹר. אַרוּר אֶפְס כִּי עָז, וְעַבְרָתָם כִּי קָשְׁתָה; אַחֲלָקָם בְּיַעֲקֹב, וְאֶפְיָצָם בְּיִשְׂרָאֵל.

יתכן כי שמעון ולוי פעלו ע"פ נוהג המקום והזמן, שעל אנס שחטף את הנאנסת, גם אם היא רווקה, יש דין מוות, ואם לא ניתן לבצעו, מפני שמשפחתו או חבריו של האונס מונעים זאת, מותר לפגוע גם בהם, על מנת לשחרר את הנאנסת שנחטפה.

בדומה לכך, נאמר בדברים כד, ז: כִּי-יִמְצָא אִישׁ גֵּיב נֶפֶשׁ מֵאֲחִיו מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִתְעַמָּר בּוֹ וּמָכְרוּ, וּמַת הַגֵּיב הַהוּא, וּבְעֶרְף הָרַע מִקְּנָפֶךָ, לַמְּרוֹת שֶׁבְמִקְרָה זֶה הִיא לֹא נִמְכְּרָה.

נוסיף שגם התורה משווה בין אונס לרצח, שדינו מוות, בפסוק בספר דברים, כב, כו - כז, לגבי נערה מאורסה: וְלִנְעָרָה (ה) לֹא תַעֲשֶׂה דָבָר, אֵין לִנְעָרָה חֲטָא מוֹת: כִּי כַּאֲשֶׁר יָקוּם אִישׁ עַל רַעְהוּ, וּרְצָחוֹ נֶפֶשׁ כֵּן, הַדָּבָר הַזֶּה. כִּי בַשָּׂדֶה, מִצָּאָה; צִעֲקָה, הַנְּעָרָה (ה) הַמְאָרְשָׁה, וְאֵין מוֹשִׁיעַ, לָהּ. עַל

כן, מבחינתם היה מוצדק להוציא להורג את האנס ואת מי שהגן עליו ולא הסגירו, למרות שכאן לא מדובר בנערה מאורסת.

בני כמה היו שמעון ולוי באותו הזמן?

הם היו בני 13 בערך אך כנראה חזקים בהרבה ביחס לגילם.

וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל שְׁמֵעוֹן וְאֶל לְוִי, עֲכַרְתֶּם אֹתִי, לְהַבְאִישׁנִי בְיָשֵׁב הָאָרֶץ, בְּפָנַעֲנִי וּבְפָרְזִי; וְאֲנִי מְתִי מִסֶּפֶר, וְנֶאֱסַפּוּ עָלַי וְהַפּוּנִי, וְנִשְׁמָדְתִּי אֲנִי וּבֵיתִי. וַיֹּאמְרוּ: הַכְּזוֹנָה יַעֲשֶׂה אֶת אַחֲוֹתָנוּ. (בראשית לד, ל-לא)

איך יעקב התייחס למעשה? והאם ניתן להצדיקו?

מיד לאחר המעשה, יעקב התייחס רק לצד המעשי, כלומר לחשש שמא הכנענים ינקמו את מעשה הטבח וינסו לחסל את מחנהו. לאור החשש לחיי משפחתו, ניתן להבין מדוע באותו הזמן הוא לא התייחס לצדדים המוסריים, כפי שעשה לפני מותו. נראה בפסוק זה בפרק הבא, כי חששותיו של יעקב התבדו. שם כתוב: וַיִּסְעוּ; וַיְהִי חַתַּת אֱלֹהִים, עַל הָעַרְיָם אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיהֶם, וְלֹא רָדְפוּ, אַחֲרַי בְּנֵי יַעֲקֹב.

מה הקשר בין טענת יעקב לתשובת שמעון ולוי?

שמעון ולוי אמרו שהמעשה של שכם היה כל כך חמור, בכך שהוא התייחס אל דינה כמופקרת, שאפשר לעשות בה ככל שחפצים ולכלוא אותה בניגוד לרצונה. לדעתם, על מעשה אונס של הילדה, ראוי לתת לאנס עונש מוות וכן גם לכל אנשי שכם, אשר לא מחו נגד זה, ולא העמידו אותו לדין. תשובתם הייתה עקרונית, ללא קשר לתוצאות מעשיהם.

סיכום פרק לד

הפרק כולו מתאר את אירוע החטיפה והאונס של דינה ע"י שכם בן חמור ותגובת בני יעקב למעשה. דנו בהתייחסות הסלחנית לאונס אצל הכנענים לעומת ההתייחסות החמורה מאוד של בני יעקב, אך יתכן שאם האירוע היה הפוך, כלומר שמי ממחנה יעקב היה אונס בת משכם, יתכן שתגובות צד הקרבן והצד הפוגע היו דומות, בגלל שזה היה הנוהג המקובל באותו זמן. שאלנו מהו העונש הראוי לאונס והצענו שעליו לכלול פצוי כספי לקרבן האונס. התורה מכנה את האונס כ"נבלה" ושכתגובה לה וכדי להציל את דינה מיד הכנענים, ע"פ התורה, כנראה שמותר להשתמש בערמה אך ספק אם הייתה הצדקה למעשה שמעון ולוי. דנו בהבדל בתגובת יעקב למעשה הטבח מיד לאחר האירוע לעומת לפני מותו.

פרק לה - לאחר עיכוב, יעקב נערך לקיים את נדרו בבית אל; נדר - דבר טוב או רע?; נדר יפתח; שוב שנוי שם יעקב לישראל; בית אל כמקום קדוש וכמקום חילול הקודש ע"י ירבעם; לידת בן אוני שנהפך לבנימין; מות רחל בבית לחם; מה עשה ראובן לבלהה?; פטירת יצחק וקבורתו בחברון - אין מוקדם ומאוחר בתורה

לאחר עיכוב, יעקב נערך לקיים את נדרו בבית אל; נדר - דבר טוב או רע?; נדר יפתח

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל יַעֲקֹב: קוּם עֲלֵה בֵּית אֵל וְשָׁב שָׁם; וַעֲשֵׂה שָׁם מִזְבֵּחַ לְאֵל הַנְּרָאָה אֵלֶיךָ, בְּבָרְחָךְ מִפְּנֵי עֲשׂוֹ אָחִיךָ. וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל בֵּיתוֹ, וְאֵל כָּל אֲשֶׁר עִמּוֹ: הֲסֵרוּ אֶת אֱלֹהֵי הַנֹּכַר אֲשֶׁר בְּתֻכְכֶם, וְהִטְהַרוּ, וְהִחְלִיפוּ שִׁמְלֹתֵיכֶם. וְנִקְוָמָה וְנַעֲלֵה בֵּית אֵל; וְאֶעֱשֶׂה שָׁם מִזְבֵּחַ לְאֵל הָעֵנָה אֲתִי בַיּוֹם צָרְתִּי, וַיְהִי עֲמָדִי, בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר הִלְכְתִּי. וַיִּתְּנוּ אֶל יַעֲקֹב אֶת כָּל אֱלֹהֵי הַנֹּכַר אֲשֶׁר בְּיָדָם, וְאֶת הַנְּזָמִים אֲשֶׁר בְּאֲזְנוֹתֵיהֶם, וַיִּטְמְנוּ אֹתָם יַעֲקֹב תַּחַת הָאֲלֵה אֲשֶׁר עִמָּם. (בראשית לה, א-ד)

למה יעקב לא הלך מיד לבית אל ולבקר את אביו בחברון אלא התעכב בסוכות ובשכם?

רוב המפרשים מסכימים שהוא היה חייב לקיים מהר יותר את נדרו בבית אל ולא היה צריך להתעכב כל כך הרבה זמן עד אז. לפי רש"י, הוא נענש בפרשת דינה על כך שלא מיהר לבקר את אביו. באופן כללי יש לקיים נדרים תוך פרק זמן קצר, אחרת קיים חשש שיתעוררו גורמים המעכבים ואף מונעים את קיומם.

האם, לפי היהדות, טוב לידור נדרים?

בדרך כלל חז"ל רואים בקבלת נדר דבר שלילי, בגלל החשש לאי קיומו, שהוא דבר חמור ביותר. החובה לקיים את הנדר, נלמדת מהפסוקים "ככל היוצא מפיו יעשה", (דברים, כג, כד). בקהלת ה, ג - ד נאמר: "כִּפְאֲשֶׁר תִּדְרֶה נְדָר לְאֱלֹהִים אֵל תֵּאָחֵר לְשִׁלְמוֹ כִּי אֵין חֶפֶץ בְּכִסְיִלִים - אֵת אֲשֶׁר תִּדְרֶה שְׁלֵם. טוֹב אֲשֶׁר לֹא תִדְרֶה מִשִּׁתְּדוֹר וְלֹא תִשְׁלֵם".

מותר לידור לקיים מצווה, כדי לחזק את הסיכוי לקיומו, כמו הנדר של חנה להשאיל את שמואל לעבודת המשכן, אך גם אז נוהגים לומר "בלי נדר", כדי לא להתחייב. בימים הנוראים וכן בתפילת "כל נדרי" ביום הכיפורים, עושים לטובת ציבור המתפללים, כעין "התרת נדרים" בפני בית דין, דהיינו, מודיעים שלא התכוונו להתחייב בנדר ומתחרטים על קבלתו, זאת כדי למנוע כניסה ליום הקדוש עם עוון אי-קיום נדרים. בנוסף, בערב ראש השנה, נוהגים הגברים לעשות

התרת נדרים מלאה. ההתרה מועילה רק לנדרים ששכחנו שנדרנו, אך נדר שזוכרים חייבים לקיים.

בספר שופטים יא, מתואר המקרה המזעזע של השופט יפתח, אשר נדר להעלות לעולה את היוצא מדלת ביתו, אחר הנצחון על עמון. כידוע, בתו יצאה לקראתו והוא סבר שעליו לקיים את נדרו. ע"פ חז"ל יכול היה להתיר בקלות את הנדר, כי ברור שלא התכוון להקריב את בתו או כל דבר שאינו ראוי לקרבן כך שקיים פתח לחרטה ולביטול הנדר. אגב, לדעת חלק מהמפרשים הוא לא באמת הקריב אותה, דבר המהווה איסור חמור מהתורה, אלא היא נשלחה לקיים חיי נזירות ועבודת ה', מבלי להתחתן.

איך יתכן שהיו במשפחת יעקב אלוהי נכר?

אלה היו כנראה מהשלל של שכם, אך יתכן שמבין העבדים והשפחות היו כאלה שעדיין עבדו עבודת אלילים, בדומה ללבן. עכשיו שהגיעו למקום קדוש, יעקב דרש להסיר את דמויות העבודה הזרה.

וַיִּסְעוּ; וַיְהִי חַמַּת אֱלֹהִים עַל הָעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיהֶם, וְלֹא רָדְפוּ אַחֲרַי בְּנֵי יַעֲקֹב.
(בראשית לה, ה)

מה מלמד פסוק זה?

אפילו אם מעשה תוקפני אינו מוצדק מבחינה מוסרית, כמו אולי מעשה שמעון ולוי, לפעמים יש בו כדי להרתיע את האויב מפעולה תוקפנית נגדית. זה כמובן לא הופך את המעשה למוצדק.

למה צריך שוב שינויו של שם יעקב לישראל; בית אל כמקום קדוש וכמקום חילול הקודש ע"י ירבעם

וַיָּבֹא יַעֲקֹב לִוְזָה, אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן הוּא, בֵּית אֵל, הוּא וְכָל הָעָם אֲשֶׁר עִמּוֹ. וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ, וַיִּקְרָא לְמָקוֹם, אֵל בֵּית אֵל, כִּי שָׁם נִגְלוּ אֱלֹהֵי הָאֲלֵהִים בְּבֶרֶחוֹ, מִפְּנֵי אַחִיו. וַתִּבְרָךְ מִיִּנְקַת רַבֵּקָה, וַתִּקְבֹּר מִתַּחַת לְבֵית אֵל, תַּחַת הָאֱלֹוֹן, וַיִּקְרָא שְׁמוֹ אֱלֹוֹן בְּכוֹת.

וַיִּרְא אֱלֹהִים אֵל יַעֲקֹב עוֹד, בְּבֹאוֹ מִפְּדַן אֲרָם; וַיִּבְרָךְ אֹתוֹ. וַיֹּאמֶר לוֹ אֱלֹהִים, שְׁמֶךָ יַעֲקֹב: לֹא יִקְרָא שְׁמֶךָ עוֹד יַעֲקֹב, כִּי אִם יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שְׁמֶךָ, וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל.
(בראשית לה, ו-י)

למה מוזכר מות דבורה מינקת רבקה, כאשר מות רבקה עצמה לא מוזכר.

חז"ל בבראשית רבה (פא, ה) מסבירים שמות דבורה מרמזו למות רבקה. הרמב"ן הסביר: "לא הזכירו (במפורש) את מיתתה של רבקה כי לא היה כבוד במיתתה. יעקב נעדר כיוון ששהה בפדן ארם, יצחק נעדר כי ישב בבית בגלל עיניו הכהות, ועשו לא בא מחמת שנאתו אליה או שהייתה התנגדות להגעתו כיוון שנוכחותו תפגע בכבודה. קבורת רבקה לא הייתה מכובדת ולכן התורה לא הזכירה את מיתתה". רבקה נקברה במערת המכפלה, כפי שמעיד יעקב לפני מותו: שָׁמָּה קָבְרוּ אֶת אַבְרָהָם, וְאֶת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ, שָׁמָּה קָבְרוּ אֶת יִצְחָק, וְאֶת רַבְּקָה אִשְׁתּוֹ; וְשָׁמָּה קָבַרְתִּי, אֶת לָאָה. (בראשית מט, לא).

מדוע אלוקים מודיע שוב על שנוי שם יעקב לישראל? הרי המלאך כבר שינה אותו במעבר יבוק?

לפי רש"י, בפניאל המלאך רק הודיע לו שה' ישנה את שמו וכאן נעשה השנוי עצמו, לרגל קיום הנדר ע"י יעקב, בתוספת ברכה.

וַיֹּאמֶר לוֹ אֱלֹהִים אֲנִי אֵל שְׂדֵי, פְּרָה וְרִבְיָה, גוֹי וְקָהֵל גוֹיִם יִהְיֶה מִמֶּנּוּ; וּמְלָכִים מִחֲלָצֶיךָ יֵצְאוּ. וְאֶת הָאָרֶץ, אֲשֶׁר נָתַתִּי לְאַבְרָהָם וּלְיִצְחָק - לְךָ אֶתְנַנֶּה, וּלְיִזְרְעֵל אֶחָרֶיךָ אֶתֵּן אֶת הָאָרֶץ. וַיַּעַל מֵעֵלְיוֹ אֱלֹהִים, בְּמָקוֹם אֲשֶׁר דָּבַר אֱתוֹ. וַיַּצַּב יַעֲקֹב מַצֵּבָה בְּמָקוֹם אֲשֶׁר דָּבַר אֱתוֹ, מַצֵּבַת אַבְנֹן, וַיִּסֹּף עָלֶיהָ נֹסֶף וַיִּצַק עָלֶיהָ שֵׁמֶן. (בראשית לה, יא-יד)

למה אלוקים מודיע שוב על הבטחת הארץ לזרע יעקב?

יש כאן תוספת: "גוי וקהל גוים, יהיה ממנו; ומלכים מחלצתי יצאו". ע"פ רש"י, יעקב התבשר על לידת בן נוסף, בנימין, והוא התבשר גם שמצאצאיו של אותו בן, יצאו מלכים - שאול ואיש בושת.

וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶת שֵׁם הַמָּקוֹם, אֲשֶׁר דָּבַר אֱתוֹ שֵׁם אֱלֹהִים בֵּית אֵל. (בראשית לה, טו)

למה קרא יעקב למקום שוב "בית אל"? הוא כבר נקרא כך.

לפי פירוש האורח חיים, הוא ביקש להדגיש שוב לכולם ובפומבי את שם המקום, כדי להראות שהוא באמת מקום השכינה והמקום שבו ה' התגלה אליו.

האם בית אל הפכה בעתיד למקום קדוש לעבודת ה'?

בימי השופטים היא שימשה מרכז דתי אך כידוע, לאחר פילוג הממלכה, ירבעם בן נבט ניצל ולמעשה חילל את קדושת המקום כדי לבנות מקדש לעבודת אלילים והעמיד בו או לידו, עגל זהב.

לידת בן אוני שנהפך לבנימין; מות רחל בכית לחם

וַיִּסְעוּ מִבֵּית אֵל, וַיְהִי עוֹד כְּבֵרֶת הָאָרֶץ לְבוֹא אֶפְרָתָה; וַתֵּלֶד רָחֵל, וַתִּקְרָא בְּלִדְתָּהּ. וַיְהִי בְּהַקְשֹׁתָהּ בְּלִדְתָּהּ; וַתֹּאמֶר לָהּ הַמַּיְלָדֹת אֵל תִּירָאִי, כִּי גַם זֶה לִּי בֶן. וַיְהִי בְּצֵאת נַפְשָׁהּ, כִּי מָתָה, וַתִּקְרָא שְׁמוֹ בֶן אוֹנִי; וְאָבִיו קָרָא לוֹ בְּנִימִין. וַתָּמָת רָחֵל; וַתִּקָּבֵר בְּדֶרֶךְ אֶפְרָתָה, הוּא בֵּית לָחֶם. וַיַּצַּב יַעֲקֹב מִצְבָּה עַל קְבֻרָתָהּ, הוּא מִצְבַּת קְבֻרַת רָחֵל, עַד הַיּוֹם. וַיִּסְעוּ, יִשְׂרָאֵל; וַיַּט אֶהְלֵה מִהַלְאָה לְמַגְדָּל עֲדָר. (בראשית לה, טז-כא)

היכן נקברה רחל? היכן היא אפרת?

קבר רחל היא בעיר בית לחם של היום, כפי שנאמר בפסוק יט, אך אז היא הייתה כנראה קצת צפונה מהעיר בית לחם, כפי שנאמר: "וַתִּקָּבֵר בְּדֶרֶךְ אֶפְרָתָה, הוּא בֵּית לָחֶם", בדרך לבית לחם. הישוב אפרתה נמצאת היום דרומה לבית לחם, בגוש עציון. לעומת זאת, אנו רואים ששמואל הנביא אומר לשאול, (שמואל א, יב): בְּלִקְתָּךְ הַיּוֹם מַעֲמָדִי וּמִצָּאתַי שְׁנֵי אַנְשִׁים עִם קְבֻרַת רָחֵל בְּגִבּוֹל בְּנִימִן בְּצִלְצַח וְאֶמְרוּ אֵלַיךְ נִמְצְאוּ הָאֲתָנוֹת אֲשֶׁר הִלַּכְתָּ לְבַקֵּשׁ וְהִנֵּה נָטַשׁ אָבִיךָ אֶת דְּבָרֵי הָאֲתָנוֹת וְדָאָג לָכֶם לֵאמֹר מָה אַעֲשֶׂה לְבָנִי. לפי זה קבר רחל נמצא בגבול בנימין צפונה לבית לחם יהודה. רש"י מיישב ע"פ התוספתא של מסכת סוטה: "עם קבורת רחל בגבול בנימין" - והלא קבורת רחל בגבול יהודה בבית לחם?" אלא באותו זמן ששמואל דיבר עם שאול, שני האנשים היו בקבורת רחל, וכשיפגוש אותם הם יהיו בגבול בנימין בצלצח.

למה המיילדת דאגה לומר לה שיש לה בן (ולא בת)?

כנראה שהיא ביקשה להרגיעה, שכן בעת לידת יוסף התפללה רחל: "יִסַּף ה' לִי, בֶן אַחֲרִי", כך שתפילתה נענתה כעת.

מה הקשר בין השמות "בן אוני" ו "בנימין"?

רחל קראה לבנה "בן אוני", כלומר בן צערי או בן אבלי, כי היא מתה. בספר דברים כו, יד, נאמר לגבי המעשר השני: "לֹא אֶכְלָתִי בְּאֵנִי מִמֶּנּוּ, וְלֹא בְעֲרִיתִי מִמֶּנּוּ בְּטָמְאָה", כך שפירוש "און" במקרה זה הוא אבל.

אך, כפי שכותב הרמב"ן, למילה "און" משמעות נוספת, של כח, (או אפילו כח גברא), כפי שיעקב אומר בברכה לראובן לפני מותו, (בראשית מט, ג): "רְאוּבֵן בְּכָרִי אֶתָּה, פָּחִי וְרֵאשִׁית אוֹנֵי יִתְרֵךְ שְׂאֵת, וְיִתְרֵךְ עֲזֹ". למרות אבלו על מות רחל, יעקב מצא את הכוחות להפוך את "און" האבל של רחל ל"און" של כח. כידוע יד ימין היא החזקה יותר בדרך כלל, כמו בפסוק בשירת הים (שמות טו, ו): "יְמִינְךָ ה', נֶאֱדָרִי בְּפֶחַח; יְמִינְךָ ה', תִּרְעֵץ אוֹיְבֵי או בפסוק בתהילים קיח, טז, הנאמר בתפילת ההלל: "יְמִין ה', עֲשֵׂה חֵיל".

מה עשה ראובן לבלהה?

וַיְהִי, בְּשֹׁפֶן יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ הַהוּא, וַיִּלְדֵךְ רְאוּבֵן וַיִּשְׁכַּב אֶת בְּלָהָה פִּילֶגֶשׁ אָבִיו, וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל. וַיִּקְרֹא בְּנֵי יַעֲקֹב שְׁנַיִם עָשָׂר. בְּנֵי לֵאָה בְּכוֹר יַעֲקֹב, רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן וְלוֹד וַיהוּדָה וַיִּשְׁשֹׁכָר וַזְּבֻלוֹן. בְּנֵי רַחֵל - יוֹסֵף וּבְנִימֵן. וּבְנֵי בְלָהָה שְׁפַחַת רַחֵל, דָּן וְנַפְתָּלִי. וּבְנֵי זֵלְפָה שְׁפַחַת לֵאָה, גָּד וְאָשֵׁר; אֵלֶּה בְּנֵי יַעֲקֹב אֲשֶׁר יָלַד לוֹ בְּפָדֵן אֲרָם. (בראשית לה, כב-כו)

מה יכול להסביר מעשה כה חמור מצד ראובן?

רש"י מביא את דעתו של ר' שמואל בר נחמני, שטוען כי: "כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה" (מסכת שבת, דף נה, עמוד ב). הוא מסביר כי לאחר מות רחל העביר יעקב את משכנו לאוהל בלהה שפחתה; ראובן לא היה מוכן לקבל את העובדה כי אביו החליף את אשתו העיקרית רחל, בשפחתה, במקום לבחור באמו לאה, שהייתה לדעתו השנייה במעלה. ועל כן "מלמד הכתוב שבלבל מצעו של אביו, (שהחליף מיטת בלהה במיטת אמו), ומעלה עליו הכתוב כאילו שכב עמה". זה נחשב כמעשה חוצפה וכחילול מיטת אביו. אך ישנה מחלוקת בין חז"ל האם אכן שכב עם בלהה או שרק "חילל" את מיטת יעקב. לדעת רבי אליעזר ורבי יהושע במסכת שבת, נח, ב, ודעת ר' אליעזר בן יעקב בבראשית רבה ותרגום אונקלוס, וכן לדעתם של הרד"ק, ר"י בכור שור ועוד מפרשים, ראובן אכן חטא בגילוי עריות ושכב עם בלהה פילגש אביו. לאחר מכן עשה תשובה על חטאו ימים רבים בשק וכתענית.

לפני מותו, אומר יעקב לראובן (בראשית מט, ג): "רְאוּבֵן בְּכָרִי אֶתָּה, פָּחִי וְרֵאשִׁית אוֹנֵי, יִתְרֵךְ שְׂאֵת, וְיִתְרֵךְ עֲזֹ. פָּחִי פְּמִים אֶל תּוֹתֵר, פִּי עֲלִיתָ מִשְׁכְּבֵי אָבִיךָ; אֲזַ חֲלַלְתָּ, יְצוּעֵי עֲלֶה". פסוקים אלו תומכים כביכול בפירוש שמביא רש"י שמדובר בחילול מיטתו של יעקב. לפי זה, ראובן החליף את מיטת בלהה במיטת לאה, דבר המזכיר את הרמאות של לבן.

יחד עם זאת, עצם העובדה שיעקב הזכיר את האירוע לפני מותו ולא ברח את ראובן באופן חיובי ובנוסף לקח משבט ראובן את הבכורה והעבירה ליוסף, רומז לביצוע מעשה חמור ביותר, מה

שתומך בפירוש שאכן שכב עם בלהה. בדברי הימים (א, ה: א ב), כתוב במפורש: 'ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו לבני יוסף בן ישראל...' "

בן כמה היה ראובן באותה העת? למה בלהה נקראת כאן "פילגש" ולא אשתו של יעקב?

ראובן היה נער בן 14 או 15. כנוי בלהה כ"פילגש" מסביר אולי את התנהגותו המזלזלת של ראובן כלפיה. הוא לא החשיב אותה כאשת אביו.

למה התורה מדגישה שבני יעקב הם שנים עשר?

לפי רש"י, כדי להראות שלמרות מה שעשה ראובן, אביו לא נידה אותו.

וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל. וַיְהִי בְנֵי יַעֲקֹב... למה לפעמים יעקב נקרא "ישראל" ולפעמים "יעקב", אפילו באותו הפסוק?

התורה ממשיכה לקרוא לו בשני השמות, כי נשאר אצלו הפן של יעקב, איש התם, יושב האהלים, הנאלץ לנדוד ולהיאבק על קיומו וגם הפן של ישראל, החזק והשולט במצב. נראה את זה בהמשך, בפרק מו, ב ו-ד, בעת יראתו של יעקב/ישראל מרדת מצרימה, שם נאמר: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְיִשְׂרָאֵל בְּמִרְאֵת הַלַּיְלָה, וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב יַעֲקֹב; וַיֹּאמֶר, הֲנִנִּי... אָנֹכִי, אֲרַד עִמָּךְ מִצְרַיִמָּה, וְאָנֹכִי, אֲעֲלֶךָ גַם עֲלֵה. פסוקים זה מדגישים את השניות הנמצאת ביעקב/ישראל וגם בחיי האומה לדורותיה, בין החיים בארץ ישראל לבין הקיום בגלות.

פטירת יצחק וקבורתו בחברון אין מוקדם ומאוחר בתורה

וַיָּבֵא יַעֲקֹב אֶל יִצְחָק אָבִיו, מִמֵּרָא קִרְיַת הָעָרֶבֶע, הוּא חֶבְרוֹן, אֲשֶׁר גָּר שָׁם אַבְרָהָם וַיִּצְחָק. וַיְהִי יָמֵי יִצְחָק מֵאֵת שָׁנָה, וּשְׁמֹנִים שָׁנָה. וַיָּגֹעַ יִצְחָק וַיָּמָת וַיִּאָּסֶף אֶל עַמּוּיוֹ, זָקֵן וּשְׁבַע יָמִים; וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ עִשָׂו וַיַּעֲקֹב בְּנָיו. (בראשית לה, כז-כט)

האם יצחק מת זמן קצר אחרי שיעקב הגיע אליו?

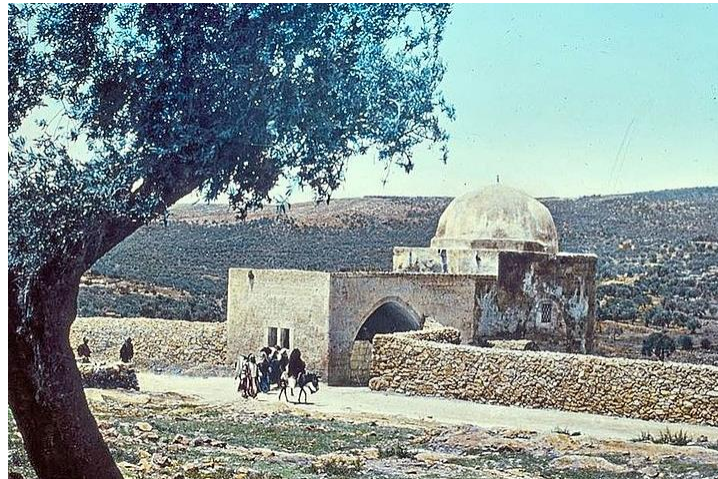
לא. כפי שמביא רש"י, הוא מת רק כעבור 12 שנה. קיים כלל ש"אין מוקדם ומאוחר בתורה", כלומר שהדברים אינם בהכרח כתובים לפי הסדר הכרונולוגי שלהם, אלא לפי התוכן וההקשר או מסיבה אלוהית אחרת שאינה מובנת לנו. הכלל ש"אין מוקדם ומאוחר בתורה" מראה כי התורה נכתבה לפי סדר קבלת הנבואה כפי שהיא ושלא הייתה עריכה מאוחרת לתורה. כל עורך היה דואג לערוך את התכנים בצורה כרונולוגית.

למה כתוב "וַיִּגְוַע יִצְחָק וַיָּמָת וַיֵּאָסֶף אֶל עַמּוּי" ולא פשוט "וימת"?

לפי הרמב"ן, זה כדי להראות שיצחק נפטר בשיבה טובה, זקן ושבע ימים, אחרי שבנו חזר אליו.

סיכום פרק לה

ראינו את חשיבות הקיום המהיר של נדר, אחרת קיים חשש להיווצרות גורמים המעכבים או המונעים את קיומו. ראינו שפעולה תוקפנית או בריונית, למרות שאינה מוצדקת מבחינה מוסרית ומהווה דבר שלא ייעשה, יכולה להרתיע אחרים מלתקוף את התוקפן. דנו במעמד בית אל כמקום קדוש, ראינו היכן נמצא קבר רחל, הבנו את המשמעות הפוכה של השמות בן אוני ובנימין ונסינו להבין מה קרה בפרשת ראובן ובלהה.

תמונת קבר רחל בבית לחם, ב- 1950.

נחלת הכלל, <https://www.pikiwiki.org.il/image/view/67159>

פרק לו - תולדות עֶשָׂו - לשם מה?; ויתור עשו על ארץ ישראל; מוצא העם העמלקי; אלופי אדום הראשונים; תולדות בני שעיר; כיבוש של ארצות; מלכי אדום הראשונים; אלופי אדום האחרונים

תולדות עשו - לשם מה?; ויתור עשו על ארץ ישראל; מוצא העם העמלקי; אלופי אדום הראשונים

וְאֵלֶּה תְּלֻדֹת עֶשָׂו, הוּא אָדוּם. עֶשָׂו לָקַח אֶת נְשָׁיו, מִבְּנוֹת כְּנָעַן: אֶת עֵדָה, בַּת אֵילֹן הַחֲתָי, וְאֶת אֶהְלִיבָמָה בַּת עֵנָה, בַּת צְבָעוֹן הַחַוִּי. וְאֶת בְּשֵׁמֶת בַּת יִשְׁמַעְאֵל, אַחֹת נְבִיֹת. וַתֵּלֶד עֵדָה לְעֶשָׂו אֶת אֱלִיפַז; וּבְשֵׁמֶת, יֵלְדָה אֶת רְעוּאֵל. וְאֶהְלִיבָמָה יֵלְדָה אֶת יַעֲיִשׁ (יַעֲוִשׁ) וְאֶת יַעֲלָם, וְאֶת קֶרַח; אֵלֶּה בְּנֵי עֶשָׂו, אֲשֶׁר יֵלְדוּ לוֹ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן. (בראשית לו, א-ה)

למה התורה מביאה את תולדות עשו?

אולי כי עֶשָׂו הוא בכל זאת בנו של יצחק והצטיין בכיבוד אב. על כן חשוב לכבדו גם כן ולדעת על צאצאיו. במקורות רבים מיוחסים הרומאים והנוצרים לעשו, אך כנראה אין לכך ראיות עובדתיות.

בפרק כו, לד, כתוב שֶׁעֶשָׂו לָקַח אֶת יְהוּדִית בַּת בארי החתי ואת בשמת בת אילון החתי. בפרק כח, ט, כתוב שלקח גם את מחלת בת ישמעאל לאישה. כאן כתוב שלקח "אֶת עֵדָה, בַּת אֵילֹן הַחֲתָי, וְאֶת אֶהְלִיבָמָה בַּת עֵנָה, בַּת צְבָעוֹן הַחַוִּי. וְאֶת בְּשֵׁמֶת בַּת יִשְׁמַעְאֵל". האם אפשר ליישב את הסתירות בשמות נשותיו?

לפי המפרשים, או שהיו לדמויות המובאות, יותר משם אחד והתורה הזכירה את השמות השונים, או שעשו עזב את נשותיו הראשונות או שמתו ללא ילדים והוא לקח נשים אחרות במקומן. רש"י פירש: עדה בת אילון - היא בשמת בת אילון ונקראת בשמת על שם שהייתה מקטרת בשמים לעבודת אלילים. אהליבמה - היא יהודית, והוא כינה שמה יהודית לומר שהיא כופרת בעבודת אלילים, כדי להטעות את אביו.

וַיִּקַּח עֶשָׂו אֶת נְשָׁיו וְאֶת בְּנָיו וְאֶת בְּנֹתָיו, וְאֶת כָּל נַפְשֹׁת בֵּיתוֹ, וְאֶת מִקְנֵהוּ וְאֶת כָּל בְּהֵמָתוֹ וְאֶת כָּל קִנְיָנוֹ, אֲשֶׁר רָכַשׁ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן; וַיֵּלֶךְ אֶל אֶרֶץ, מִפְּנֵי יַעֲקֹב אָחִיו. פִּי הָיָה רְכוּשָׁם רָב, מִשְׁבַּת יְחֻדָּו, וְלֹא יָכְלָה אֶרֶץ מִגּוֹרֵיהֶם לְשֵׂאת אֹתָם מִפְּנֵי מִקְנֵיהֶם. (בראשית לו, ו-ז)

למה עָשׂוּ היה מוכן לוותר ליעקב על ירושת ארץ כנען? על מה זה מראה?

זה מראה שעשו למעשה השלים עם זה שיעקב קיבל מיצחק את ירושת ארץ ישראל וכבר לא חלק על כך. בספר הזוהר נאמר "כי הניח ליעקב את הקרן ואת הריווח. הניח לו את שעבוד מצרים שהוא הקרן, וגם את הרווח משעבוד מצרים שהוא ירושת הארץ, ומכר לו חלקו שבמערת המכפלה, והלך לו מן הארץ ומן האמונה, ומחלקו, שהלך לו ונסתלק מכל". גם רש"י מפרש: 'מפני יעקב אחיו', מפני שטר חוב של גזירת 'כי גר יהיה זרעך', המוטל על זרעו של יצחק. אמר אלך לי מכאן, אין לי חלק לא במתנה שניתנה לו הארץ הזאת ולא בפרעון השטר".

לפי זה, עשו לקח ברצינות את גזירת ברית בין הבתרים, המזכירה שעבוד ממושך בגלות, והעדיף שצאצאיו לא יצטרכו לעבור אותו. על כן היה צריך להשאיר ליעקב את ירושת הארץ.

וַיֵּשֶׁב עֵשָׂו בְּהַר שְׁעִיר, עֵשָׂו הוּא אָדוֹם. וְאֵלֶּה תִּלְדוֹת עֵשָׂו, אָבִי אָדוֹם, בְּהַר שְׁעִיר.

(בראשית לו, ח-ט)

היכן זה הר שעיר?

מדרום לים המלח. ראו במפה בסוף פרק לב. בתקופות מסוימות האדומים התיישבו דרום מזרחה לים המלח וגם בצפון הנגב, דרום מערבה לים המלח, כך שלא ברור בדיוק היכן התיישב עשו.

אלה שמות בני עשו: אליפז, בן עדה אשת עשו, רעואל, בן בשמת אשת עשו. ויהו, בני אליפז, תימן אומר, צפו וגעתם וקנז. ותמנע היתה פילגש לאליפז בן עשו, ותלד לאליפז, את עמלק; אלה בני עדה אשת עשו. ואלה בני רעואל, נחת ונרח, שמה ומזה אלה היו בני בשמת אשת עשו. ואלה היו בני אהליבמה בת ענה בת צבעון אשת עשו, ותלד לעשו את יעיש (יעוש) ואת יעלם ואת קרח.

אלה אלופי בני עשו - בני אליפז בכור עשו, אלוף תימן, אלוף אומר, אלוף צפו, אלוף קנז. אלוף קרח, אלוף געתם, אלוף עמלק, אלה אלופי אליפז בארץ אדום, אלה בני עדה. ואלה בני רעואל בן עשו, אלוף נחת, אלוף נרח, אלוף שמה, אלוף מזה - אלה אלופי רעואל בארץ אדום, אלה בני בשמת אשת עשו. ואלה בני אהליבמה אשת עשו, אלוף יעוש, אלוף יעלם, אלוף קרח - אלה אלופי אהליבמה בת ענה אשת עשו. אלה בני עשו ואלה אלופיהם, הוא אדום. (בראשית לו, י-יט)

מי היה עמלק?

הוא היה נכדו של עשו. פוגשים את צאצאיו שוב אחרי יציאת מצרים, כאשר תקפו את החלשים והנחשלים שבבני ישראל. על מעשה אכזרי זה נצטוו בני ישראל להשמיד את זכרו של עמלק. (ראו ספר דברים כה, פסוקים יז - יט ושמואל א, פרק טו). לפי המסורת, המן בן המדתא האגגי, הידוע לשמצה ממגילת אסתר, היה מזרע עמלק. על כן, בשבת שלפני פורים, הנקרא "שבת זכור", נוהגים לקרוא בתורה את הפרשה הנ"ל מספר דברים ובכך לקיים את מצוות הזכירה למחות את עמלק. בחג פורים עצמו נוהגים לקרוא בתורה על מלחמת ה' בעמלק, (שמות יז, ח טז). בנוסף, עמלק נתפס כסמל לאנטישמים המבקשים להשמיד את ישראל בכל דור ודור.

תולדות בני שעיר החורי; כיבוש של ארצות

אֱלֹהֵי בְנֵי שְׁעִיר הַחֹרִי, יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ: לוֹטָן וְשׁוֹבָל, וְצִבְעוֹן וְעֵנָה. וְדָשׁוֹן וְאַצָּר וְדִישׁוֹן, אֱלֹהֵי אֱלֹפֵי הַחֹרִי בְנֵי שְׁעִיר בְּאֶרֶץ אֲדוֹם. וַיְהִי בְנֵי לוֹטָן, חָרִי וְהִימָם, וְאַחֹת לוֹטָן תַּמְנָע. וְאֵלֶּה בְנֵי שׁוֹבָל, עֲלֹן וּמְנַחֵם וְעִיבָל, שָׁפוֹ וְאוֹנָם. וְאֵלֶּה בְנֵי צִבְעוֹן, וְאִיָּה וְעֵנָה, הוּא עֵנָה אֲשֶׁר מָצָא אֶת הַיָּמָם בַּמִּדְבָּר, בְּרַעַתוֹ אֶת הַחֲמָרִים לְצִבְעוֹן אָבִיו. (בראשית לו, כ-כד)

למה התורה מביאה את שושלת בני החורי? התורה היא לא ספר היסטוריה

אולי כדי להראות שלמרות שהייתה שם ממלכה חזקה ומבוססת, הקב"ה נתן את ארצם לצאצאי עשו, כמו שנתן את ארץ כנען לבני ישראל. ראו בספר דברים, ב, רשימה של עמים שכבשו ארצות חדשות: "...כִּי יִרְשָׁה לְעֵשׂוֹ נְתַתִּי אֶת הָר שְׁעִיר... וּבְשְׁעִיר יִשְׁבוּ הַחֹרִים לְפָנָיִם וּבְנֵי עֵשׂוֹ יִירְשׁוּם וַיִּשְׁמְדוּם מִפְּנֵיהֶם וַיִּשְׁבוּ תַחְתָּם כַּאֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לְאֶרֶץ יִרְשָׁתוֹ אֲשֶׁר נָתַן ה' לָהֶם".

איזו עוד ארצות היו וישנן בעולם, אשר נכבשו מידי תושביהם המקוריים?

בעת העתיקה נכבשו ארצות רבות ע"י המצרים, האשורים, הבבלים, היוונים, הפרסים, הרומאים, ולאחר התמוטטות האימפריה הרומית, עמים רבים נדרו וכבשו חלקים של האימפריה לשעבר – שבטים גרמניים, הונים מטורקיה אשר פלשו להונגריה (ומזה הארץ קבלה את שמה ואת שפתה), האנגלו - סקסים שפלשו לבריטניה, הסלאבים שפלשו לארצות הבלקן ועוד. בימי הביניים היו כיבושים של הביזנטיים ולאחר מכן הערבים בצפון אפריקה, פלישות וויקינגים לארצות רבות באירופה, השתלטות הפרנקים (ממוצא גרמני), על מערב אירופה, כיבוש ארץ ישראל ע"י הצלבנים במסעי הצלב, כיבוש רוב אסיה ומזרח אירופה ע"י המונגולים. לאחר מכן היו פלישות העות'מאניים לאירופה, כיבוש צפון ודרום אמריקה ע"י ספרד, פורטוגל, צרפת

ואנגליה, והקמת קולוניות אירופאים רבות בארצות אפריקה ואסיה וכמובן פלישות רבות במסגרת מלחמות העולם הראשונה והשנייה.

רשימה חלקית של ארצות שבהן האוכלוסייה המקורית הוחלפה במידה רבה ע"י פולשים: ארצות הברית (נכבשה ע"י בריטים מידי האינדיאנים), קנדה (נכבשה ע"י האנגלים והצרפתים מידי האינדיאנים), מקסיקו, ברזיל, ארגנטינה וכל שאר מדינות מרכז ודרום אמריקה (נכבשו ע"י ספרדים ופורטוגזים מידי התושבים המקוריים), אוסטרליה וניו זילנד (נכבשו ע"י הבריטים מידי הילידים). אפילו אנגליה נכבשה לפני כאלף שנה ע"י המלך ויליאם "הכובש" מצרפת. מסתבר שחלק נכבד מארצות העולם נשלט ע"י "כובשים" ולא ע"י התושבים המקוריים, בדרך כלל לאחר מלחמות עקובות מדם.

ארץ ישראל נכבשה בעבר ע"י עמים רבים: בני ישראל תחת יהושע, האשורים, הבבלים, הפרסים, היוונים, שוב היהודים תחת החשמונאים, הרומאים, הביזנטיים, הערבים, הסלג'וקים, הצלבנים, הממלוכים, העות'מאניים, הבריטים, הירדנים ושוב ע"י יהודי ארץ ישראל. נקווה כי זוהי סוף הרשימה!

המינוח המודרני, "כיבוש" מוגדר כ - "השתלטות של מדינה על מדינה אחרת או על חלק ממנה או על שטחים בשליטתה". לפי הגדרה זו, רוב המקרים הנ"ל למעשה אינם "כיבוש", מאחר שלא התקיימו מדינות באותם שטחים שנכבשו. זה נכון גם לגבי ארץ ישראל.

וְאֵלֶּה בְּנֵי עֵנָה, דָּשֵׁן וְאֶהֱלִיבְמָה, בֵּת עֵנָה. וְאֵלֶּה בְּנֵי דִישֹׁן, תְּמֵדֹן וְאַשְׁבֹּן וַיִּתְּרוּ וַיִּכְרוּ. אֵלֶּה בְּנֵי אֶצֶר, בְּלֶהֶן וְזַעֲנֹן וְעֶקֶן. אֵלֶּה בְּנֵי דִישֹׁן, עוֹיץ וְנֶאֱרָן. אֵלֶּה אֱלֹהֵי הַחַרִי, אֱלֹהֵי לוֹטָן, אֱלֹהֵי שׁוֹבֵל, אֱלֹהֵי צְבָעוֹן, אֱלֹהֵי עֵנָה. אֱלֹהֵי דִישֹׁן, אֱלֹהֵי אֶצֶר, אֱלֹהֵי דִישֹׁן - אֵלֶּה אֱלֹהֵי הַחַרִי לְאֶלְפֵיהֶם בְּאֶרֶץ שְׁעִיר. (בראשית לו, כה-ל)

האם אֶהֱלִיבְמָה, בֵּת עֵנָה היא אשת עשו או שבמקרה היו לשתי הנשים אותו שם ולאביהן אותו שם?

לא ברור וקיימת בכך מחלוקת. יתכן שהשמות האלה היו נפוצים בין עמי האזור.

מלכי אדום הראשונים

וְאֵלֶּה הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מָלְכוּ בְּאֶרֶץ אֲדוֹם, לַפְּנֵי מֶלֶךְ מֶלֶךְ לַבְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיְמַלֵּךְ בְּאֲדוֹם, בְּלַע בֶּן בְּעוֹר; וְשֵׁם עִירוֹ, דִּנְהָבָה. וַיָּמָת בְּלַע, וַיְמַלֵּךְ פְּתֻחֵי יוֹבָב בֶּן זֶרַח מִבְּצֻרָה. וַיָּמָת יוֹבָב, וַיְמַלֵּךְ פְּתֻחֵי חֲשֵׁם מֵאֶרֶץ הַתִּימָנִי. וַיָּמָת חֲשֵׁם, וַיְמַלֵּךְ פְּתֻחֵי הֶדֶד בֶּן בְּדַד, הַמִּצְהָה אֶת מֶדְיָן בְּשׂוּדָה מוֹאָב, וְשֵׁם עִירוֹ עֻוִית. וַיָּמָת הֶדֶד, וַיְמַלֵּךְ פְּתֻחֵי שִׁמְלָה מִמִּשְׁרָקָה.

וַיָּמַת שְׂמֵלָה וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו שָׂאוּל מִרְחֹבוֹת הַנֶּהָר. וַיָּמַת שָׂאוּל, וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו בַּעַל חֲנָן בֶּן עֶכְבֹּר. וַיָּמַת בַּעַל חֲנָן בֶּן עֶכְבֹּר, וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו הָדָר, וְשֵׁם עִירוֹ פָּעוּ וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ מֵהִיטְבָּאֵל, בֵּית מִטְרַד בֵּית מִי זָהָב.

וְאֵלֶּה שְׁמוֹת אֱלֹהֵי עֵשָׂו לְמִשְׁפַּחְתָּם לְמַקְמֹתָם בְּשִׁמְתָם - אֱלֹהֵי תַמְנֵעַ, אֱלֹהֵי עֲלֹנָה, אֱלֹהֵי יַתָּה. אֱלֹהֵי אֶהְלִיבְמָה, אֱלֹהֵי אֵלֶּה, אֱלֹהֵי פִינֹן. אֱלֹהֵי קִנְזוֹ, אֱלֹהֵי תִימָן, אֱלֹהֵי מִבְּצָר. אֱלֹהֵי מִגְדִּיאֵל, אֱלֹהֵי עֵינָם - אֵלֶּה אֱלֹהֵי אֲדוֹם לְמִשְׁבֹּתָם בְּאֶרֶץ אַחֲזָתָם, הוּא עֵשָׂו אָבִי אֲדוֹם. (בראשית לו, לא-מב)

למה חשוב להביא את האינפורמציה הזאת?

לפי הרמב"ן, כדי להראות שהתקיימה ברכת יצחק לעשו - "על חרבך תחיה". בתורת הסוד מייחסים סודות קוסמולוגיים ועתידיים לרשימה.

איך משה רבינו ידע את כל הפרטים האלה?

מדובר במלכים שמלכו לפני ימי משה רבינו, אשר ידע בנבואתו שעתיד לקום מלך בישראל. גם בימי משה רבנו היה מלך באדום שכן נאמר בספר במדבר, כ, יד: יד וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה מְלָאכִים מִקְדָּשׁ, אֶל מְלֶךְ אֲדוֹם: פֹּה אָמַר, אָחִיךָ יִשְׂרָאֵל, אֲתָה יֹדְעָתָ, אֵת כָּל הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מִצְּאָתָנוּ. יתכן שמדובר במלך האחרון ברשימה, הָדָר בֶּן בַּעַל חֲנָן.

סיכום פרק לו

ראינו פירוט של תולדות עשו, אולי כדי לתת גם לו כבוד מסוים, כבנו של יצחק ורבקה, אך התייחסנו גם לעמלק ולתולדותיו הבעייתיות. בסוף הפרשה ישנה רשימה של מלכי אדום אשר הקדימו למלוך "לפני מלך מלך, לבני ישראל". התייחסנו לסתירות בשמות נשות עשו והבאנו הסברים אפשריים. ראינו שעשו ויתר על הישוב בארץ כנען לטובת יעקב ונסינו להבין היכן היה מקום מושבו בהר שער. ראינו שישנן בעולם ארצות רבות שנכבשו מתושביהם המקוריים, ביניהן ארץ ישראל.

הרעיון המרכזי של פרשת וישלח.

הפרשה דנה בחזרת יעקב/ישראל לארץ אבותיו תוך התמודדויות עם קשיים רבים: המפגש עם עֶשָׂו, פרשת אונס דינה בשכם והטבח שבוצע ע"י בניו, מות רחל בלידתה, קיום נדרו בבית אל וקבורת אביו בחברון, שבה התיישב לבסוף. כידוע, ארץ ישראל נקנית בייסורים.

פרשת וישב

פרק לז - הבאת הדיבה של יוסף על אחיו; בין דיבה ללשון הרע; העדפת יעקב את יוסף; האם שנאת אחי יוסף הייתה מוצדקת? חלומות יוסף - כמראה נבואה; התגברות שנאת האחים; שליחת יעקב את יוסף לראות את שלום אחיו בשכם; פגישת ה"איש" עם יוסף - המבקש את אחיו; תכנון רצח יוסף; סוגיית רצח בתוך המשפחה; עצת ראובן להשליכו לבור ותכנית ההצלה; יהודה משכנע למכור את יוסף במקום להרוג אותו; תעלומת מכירת יוסף; ביום המוות של יוסף ע"י שליחת כתונת הפסים לאביהם; התאבלות יעקב והסוד הנורא של האחים; מכירת יוסף לפוטיפר

הבאת הדיבה של יוסף על אחיו; בין דיבה ללשון הרע

וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו, בְּאֶרֶץ כְּנָעַן. (בראשית לז, א)

היכן התיישב יעקב, בחברון או בבאר שבע?

הוא התיישב בחברון, בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו. רואים זאת בפסוק יד בשליחת יוסף לאחיו: וַיִּשְׁלַחְהוּ מֵעֵמֶק חֶבְרוֹן, וַיָּבֵא שָׁכְמָה.

אֵלֶּה תִּלְדוֹת יַעֲקֹב: יוֹסֵף בֶּן שִׁבְעֵה עָשָׂרָה שָׁנָה, הָיָה רֵעָה אֶת אָחִיו בְּעָאן, וְהוּא נָעַר אֶת בְּנֵי בְלָהָה וְאֵת בְּנֵי זִלְפָּה, נְשֵׁי אָבִיו; וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת דְּבַתְּם רֵעָה אֶל אָבִיהֶם.

(בראשית לז, ב)

למה יוסף התחבר דווקא עם בני בלהה וזלפה ולא עם בני לאה? איזה דיבה הביא יוסף לאביו?

לפי רש"י, ע"פ המדרש, בני לאה ביזו את בני השפחות. לכן יוסף קירב אותם דווקא.

רש"י מפרש שיוסף סיפר לאביו את מעשיהם הרעים של בני לאה, וגם לא כל כך דייק בפרטים. לפי הרמב"ן הוא סיפר על מעשיהם של בני בלהה וזלפה. יתכן שסיפר על כולם, לכן כל אחיו שנאו אותו. לפי ההלכה, הוצאת דיבה היא עבירה כמו לשון הרע. הדוגמא המובהקת לכך בתורה היא חטא המרגלים, אשר הוציאו את דיבת הארץ רעה, תוך שרכוב אמת ושקר.

מה ההבדל בין הוצאת דיבה לבין לשון הרע או הלשנה ביהדות וע"פ החוק הישראלי?

ביהדות, "לשון הרע" או "הלשנה" הן בדרך כלל דברי אמת - לעומת דיבה, המוגדרת כהוצאת שם רע והכוללת דברי שקר.

לשון הרע הוא אמירה של דבר רע, מזיק או פוגע וללא צורך, אף על פי שכולו אמת. לעומת זאת אמירת דבר שקר נקרא במקורות היהודים "הוצאת שם רע" או "הוצאת דיבה". ההבדל בין "מוציא שם רע" ו"האומר לשון הרע" הוא: בעוד אמירת דבר שקר (הוצאת שם רע או הוצאת דיבה), ניתנת לתביעה בבית דין (סנהדרין) אם הנפגע בוחר בכך, אין האומר לשון הרע מובא לדין, מכיוון שאמר דבר אמת. יחד עם זאת, רואה היהדות באמירת לשון הרע מעשה חמור מאין כמוהו ובעל תוצאות ועונשים קשים בידי שמים. (אהרון אמוזג, אתר tora.us.fm).

כיום קיימת תופעה קשה וחמורה של הוצאת דיבה או לשון הרע ברשתות החברתיות – ("שיימינג", או "ביוש" בעברית), שהם אסורים בהחלט ע"פ ההלכה. כיום לא ניתן להגיש תביעה אזרחית לבית משפט על אלה, בגלל קדושת ערך חופש הביטוי. נדרש תיקון חקיקה כדי לפתור בעיה זו ולמגר את הנגע. קיימת בעיה בהתמודדות עם הוצאת דיבה אנונימית ברשת כאשר הדברים מתפרסמים ברבים אך אין את מי להאשים.

באופן כללי, הדין הישראלי אוסר על הוצאת דיבה, במסגרת חוק איסור לשון הרע, תשכ"ה 1965. החוק קובע כי:

סעיף 1: לשון הרע היא דבר שפרסומו עלול –

- (1) להשפיל אדם בעיני הבריות או לעשותו מטרה לשנאה, לבוז או ללעג מצדם;
- (2) לבזות אדם בשל מעשים, התנהגות או תכונות המיוחסים לו;
- (3) לפגוע באדם במשרתו, אם משרה ציבורית ואם משרה אחרת, בעסקו, במשלה ידו או במקצועו;
- (4) לבזות אדם בשל גזעו, מוצאו, דתו, מקום מגוריו, גילו, מינו, נטייתו המינית או מוגבלותו.

סעיף 6: המפרסם לשון הרע, בכוונה לפגוע, לשני בני אדם או יותר זולת הנפגע, דינו - מאסר שנה אחת.

סעיף 7א: הורשע אדם בעבירה לפי חוק זה, רשאי בית המשפט לחייבו לשלם לנפגע פיצוי שלא יעלה על 50,000 שקלים חדשים, ללא הוכחת נזק;

יחד עם זאת, כדי לזכות במשפט ולקבל פיצוי כספי, בדרך כלל על התובע להוכיח כי נגרם לו נזק ושלמפרסם הייתה כוונה לפגוע.

האם בנסיבות מסוימות מוצדק להלשין או להוציא דיבה.

ע"פ ההלכה, הלשנה או לשון הרע, יכולה להיות מוצדקת אם היא באה למנוע נזק לאנשים רבים, כלומר שיש בה תועלת לאחרים. לדוגמא, אם אדם יודע שאחר הוא רמאי, מותר להזהיר אחרים מפניו. הוצאת דיבה היא אסורה בכל מקרה, ע"פ ההלכה וגם ע"פ החוק הישראלי, מפני שהיא מהווה פגיעה ע"י שרבוש שקרים.

חוק איסור לשון הרע מעניק היתר לאמירת לשון הרע, הגנות והקלות, בין השאר, במקרה של פרסום רשמי הניתן ע"י נושאי תפקידים רשמיים מטעם המדינה, גם אם מתברר שהיה שגוי, או אם הפרסום נעשה בתום לב וללא כוונה לפגוע.

העדפת יעקב את יוסף; האם שנאת אחי יוסף הייתה מוצדקת?

וַיִּשְׂרָאֵל אֶהָב אֶת יוֹסֵף מִכָּל בָּנָיו, כִּי בֶן זִקְנִים הוּא לוֹ, וַעֲשֵׂה לוֹ כְּתוּבַת פְּסִים. וַיִּרְאוּ אָחָיו כִּי אִתּוֹ אֶהָב אֲבֵיהֶם מִכָּל אָחָיו - וַיִּשְׂנְאוּ אֹתוֹ; וְלֹא יָכְלוּ דַבְּרוֹ לְשָׁלֵם. (בראשית לז, ג-ד)

איך יתכן שיעקב הפגין אהבה כלפי בן אחד ולא למד מניסיונו האישי בנושא זה?

אמנם לעיתים הורים מעדיפים ילד אחד או שניים על האחרים, אך אסור להם להפגין העדפה. אפשר להבין את העדפת יוסף, מבלי להצדיקה, בכך שיוסף היה יתום מאמו מגיל צעיר, בן הרעה האהובה, ושנולד לאחר המתנה ארוכה, וגם באישיותו המיוחדת וכשרונותיו של יוסף. יעקב אכן טעה בכך, אך בדיעבד, ללא האהבה הזו, משפחת יעקב לא הייתה יורדת למצרים, לא הייתה יציאת מצרים וכל ההיסטוריה של עם ישראל לא הייתה מתגשמת.

מהי "כתונת פסים" ומה משמעותה? האם שנאת האחים כלפי יוסף הייתה מוצדקת?

היא כנראה מעיל צבעוני. מדובר בבגד מרשים, המראה על חשיבות. לכן זה הגביר את שנאת האחים כלפי יוסף.

השנאה לא הייתה מוצדקת כי יעקב הוא זה שהפלה את יוסף לטובה, אך היא מאוד מובנת. זה בטבע האנושי קצת לקנא בכך או בתלמיד "החביב" ו"לחפש" אותו. נוסף לכך את הדיבה הרעה שדיבר עליהם.

חלומות יוסף - כמראה נבואה; התגברות שנאת האחים

ויַתְּלֵם יוֹסֵף תְּלוֹם, וַיַּגֵּד לְאָחָיו; וַיּוֹסְפוּ עוֹד שֵׁנָא אֹתוֹ. וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם: שִׁמְעוּ נָא, הַתְּלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר תְּלַמְתִּי. וְהִנֵּה אֲנִי חֹנֵן מְאֹלָמִים אֲלֵמִים בְּתוֹךְ הַשָּׂדֶה, וְהִנֵּה קָמָה אֲלַמְתִּי, וְגַם נִצְבָה; וְהִנֵּה תִסְבִּינָה אֲלַמְתִּיכֶם, וַתִּשְׁתַּחֲוֶינָן לְאֲלַמְתִּי. וַיֹּאמְרוּ לוֹ אָחָיו: הַמְלֹךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ, אִם מְשׁוּל תִּמְשַׁל בְּנוֹ? וַיּוֹסְפוּ עוֹד שֵׁנָא אֹתוֹ, עַל תְּלַמְתִּיו וְעַל דְּבָרָיו. (בראשית לז, ה-ח)

איך אפשר להבין את התנהגותו של יוסף? הרי היה צריך להיות ברור לו שסיפור חלום כזה רק יגביר את שנאתם.

יתכן שלא היה חשוב ליוסף איך יתייחסו אליו. לעתים קרובות אנחנו אומרים משהו בידיעה מראש שלא ימצא חן בעיני השומע ושירגיז אותו. כהסבר להתנהגות המוזרה של יוסף, נראה בהמשך שיוסף התייחס לחלומותיו כ"מראה נבואה", שאסור לנביא לכבוש אותה ולשמור אותה לעצמו.

ויַתְּלֵם עוֹד תְּלוֹם אַחֵר, וַיִּסְפֹּר אֹתוֹ לְאָחָיו, וַיֹּאמֶר: הִנֵּה תְּלַמְתִּי תְלוֹם עוֹד, וְהִנֵּה הַשְּׂמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ וְאַחַד עֶשְׂרֵה כּוֹכָבִים, מִשְׁתַּחֲוִים לִי. וַיִּסְפֹּר אֶל אָבִיו וְאֶל אָחָיו, וַיַּגְעֵר בּוֹ אָבִיו, וַיֹּאמֶר לוֹ: מָה הַתְּלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר תְּלַמְתָּ? הֲבֹא נְבוֹא אֲנִי וְאִמִּי וְאָחָיךָ, לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְךָ אַרְצָה? וַיִּקְנְאוּ בּוֹ אָחָיו; וְאָבִיו שָׁמַר אֶת הַדְּבָר. (בראשית לז, ט-יא)

מה מוסיף החלום השני על הראשון?

השמש, הירח והכוכבים נמצאים במרחבי הקוסמוס, לעומת שדה של שיבולים. זה מצביע על ההשפעה הרחבה והחובקת עולם שיוסף צופה לעצמו. כאן הוא אומר "משתחוים לי", באופן ישיר לעומת "לאלומתי" בחלום הראשון. בנוסף, הוא כולל במשתחוים לו, גם את אביו ואת אמו וכן את אחיו בנימין. כפי שנראה בהמשך, לחלום הזה הייתה השפעה רבה על מהלכי יוסף בעתיד. לפי הרב אלחנן סמט (עיונים בפרשות השבוע, פרשת וישב, סדרה ראשונה), החלום הראשון מבטא את תלותם הכלכלית של האחים ביוסף בעת שנות הרעב ובעת התיישבותם בארץ גושן. האלומות הן סמל לתבואה וללחם, כלומר מחייה פיזית.

השמש, הירח והכוכבים בחלום השני מסמלים את משפחת בית יעקב כיסודו של העם הנבחר. עם זה נועד להאיר לעולם כמו כוכבים - כפי שנאמר לאברהם, "ונברכו בכך כל משפחות האדמה". את דימוי העם העתידי לכוכבים מצאנו כבר בברית בין הבתרים, בדבר ה' לאברהם: בראשית ט"ו, ה: הַבָּטָן נָא הַשְּׂמִימָה וְסֹפֵר הַכּוֹכָבִים אִם תּוּכַל לְסַפֵּר אֹתָם וַיֹּאמֶר לוֹ, כַּהֲיִיָּה

יָרָעָךְ". סיכם הרב סמט כי שני החלומות נועדו לבשר ליוסף כי תוטל עליו שליחות קיומית כפולה ביחס למשפחתו. השליחות האחת נוגעת לקיום הכלכלי של המשפחה בעתיד הקרוב, והשליחות האחרת נוגעת לעתיד הרחוק, שבו תהפוך משפחת יעקב לעם רב ככוכבים, (עם השפעה כלל עולמית).

למה האחים קינאו בו? הרי זה בסך הכל חלום של נער אולי קצת מגלומן?

ההתרברבות ואולי השחצנות של יוסף, כפי שהם ראו זאת, רק הוסיפו לשנאה שחשו כלפיו קודם. בנוסף, בימי קדם ייחסו אנשים משמעות רבה לחלומות כמגלי עתידות, כפי שנראה בהמשך.

מה הכוונה במלים "ואביו שמר את הדבר"?

לפי רש"י, יחד עם גערותו (כדי להרגיע את האחים), יעקב לקח את החלומות ברצינות וציפה למועד התגשמותם. הוא הרי הועיד מראש את יוסף לגדולה.

שליחת יעקב את יוסף לראות את שלום אחיו בשכם

וַיֵּלְכוּ אֲחָיו לְרַעוֹת אֶת צֹאן אֲבֵיהֶם בְּשֶׁכֶם. וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל יוֹסֵף: הֲלוֹא אֲחִיךָ רָעִים בְּשֶׁכֶם, לָכֵה וְאַשְׁלַחְךָ אֲלֵיהֶם; וַיֹּאמֶר לוֹ: הֲנִנִּי. וַיֹּאמֶר לוֹ: לָךְ נָא, רְאֵה אֶת שְׁלֹם אֲחִיךָ וְאֵת שְׁלֹם הַצֹּאן וְהַשְּׂבָנִי דָּבָר; וַיִּשְׁלַחְהוּ מֵעֵמֶק חֲבֻרֹן וַיָּבֹא שְׂכֶמָה. (בראשית לז, יב-יד)

למה האחים הרחיקו ללכת כל כך מחברון עד שכם? האם לא היה מסוכן לחזור לשכם, היכן שנעשה הטבח כ - 10 שנים לפני כן?

אולי הלכו לשכם כי הייתה להם שם חלקת אדמה ובחברון לא הייתה. אפשרות נוספת, ששכם כבר לא הייתה מיושבת מאז שנהרגו כל הגברים, והנשים והילדים נלקחו ע"י בני יעקב, כך שהיה מקום פנוי למרעה. מאותה סיבה הם לא חששו לחזור לשם.

למה יוסף לא הלך מראש אתם?

לפי רמב"ן, בגלל שיוסף היה בן הזקונים, יעקב השאיר אותו לידו כדי שישרת אותו, ולא הוציא אותו לרעיית הצאן.

איך זה שיעקב לא חשש לשלוח את יוסף לבד לאחיו? האם לא היה מודע לשנאתם כלפיו? האם יוסף לא חשש?

חייבים לומר שהאחים הסתירו מיעקב את שנאתם כלפי יוסף, כך שהוא לא העלה על דעתו שינסו לפגוע בו. יתכן שיוסף כן חשש אך כיבד את בקשת אביו ולא התווכח. אולי גם הוא לא היה מודע לעוצמת שנאתם כלפיו ולאן היא יכולה להוביל.

פגישת ה"איש" עם יוסף, המבקש את אחיו

וַיִּמְצְאוּ אִישׁ, וְהָיָה תַּעֲהָ בְּשָׂדֵה; וַיִּשְׁאַלְהוּ הָאִישׁ לֵאמֹר: מַה תְּבַקֵּשׁ? וַיֹּאמֶר: אֶת אַחֵי אֲנֹכִי מִבְּקֶשׁ; הֲגִידָה נָא לִי, אֵיפֹה הֵם רְעִים. וַיֹּאמֶר הָאִישׁ: נָסְעוּ מִזֶּה, כִּי שָׁמַעְתִּי אֲמָרִים, גְּלוּכָה דַתְּיָנָה; וַיֵּלֶךְ יוֹסֵף אַחֵר אָחָיו, וַיִּמְצָאֵם בְּדַתָּן. (בראשית לז, טו-יז)

איך "האיש" ידע שראה ושמע את אחי יוסף דווקא? הרי יתכן שהיו עוד רועים באזור. איפה היא דותן?

לפי רש"י והרמב"ן, ה"איש" היה המלאך גבריאל, שליח של הקב"ה. לפי מפרשים אחרים זה היה איש רגיל, עובר אורח, אך גם בני אדם רגילים יכולים לשמש שליחים של רצון האל, אפילו אם אינם מודעים לכך.

למעשה אילו אותו האיש לא היה מגלה ליוסף מיוזמתו, איפה אחיו נמצאים, יתכן שיוסף היה חוזר לבית אביו כלעומת שבא וכל ההתרחשויות שבהמשך, (הירידה למצרים, יציאת מצרים וכו'), לא היו קורות. אפילו היה לו תירוץ טוב. על כן ה"איש" שימש כעין שליח או מלאך לביצוע התכנית של ה' כפי שנמסרה לאברהם בברית בין הבתרים. ניתן ללמוד מזה גם במישור האישי ששום דבר אינו מקרי ומה שלפעמים נראה כפגישה או כאירוע קטן וחסר משמעות, מסוגל לשנות את כל חיינו.

עמק דותן נמצא בצפון השומרון, בין שכם לג'נין.

תכנון רצח יוסף; סוגיית רצח בתוך המשפחה

וַיִּרְאוּ אֹתוֹ מֵרְחֹק; וּבְטָרֵם יִקְרַב אֲלֵיהֶם, וַיִּתְנַפְּלוּ אֹתוֹ לְהַמִּיתוֹ. וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחָיו: הִנֵּה בָעַל הַחֲלָמוֹת הֲלֵנָה בָּא. וְעַתָּה לָכוּ וְנַהַרְגֵהוּ, וְנִשְׁלַכְהוּ בְּאֶמֶד הַבְּרוֹת, וְאָמַרְנוּ, חֲזָה רְעָה אֲכַלְתָּהוּ; וְנִרְאָה מֶה יִהְיוּ חֲלֹמְתָיו. (בראשית לז, יח-כ)

איך האחים היו מסוגלים לתכנן דבר כה מזועזע כמו רצח של יוסף? מדוע לא הסתפקו באיום עליו?

נוכל לומר ששנאתם כלפיו על הדיבה שהוציא עליהם ועל החלומות הייתה כה עזה שלא עשו חשבון רציונאלי. לבסוף הם מצאו דרך "לביים" את מותו ופעלו לפיה.

האם אפשר להבין מהמקרה משהו על מקרי רצח בתוך המשפחה?

במדה מסוימת כן. מקרי רצח בתוך המשפחה הרבה פחות שקולים ממעשי רצח אחרים, מפני שהרוצח בעצם יודע מראש שכמעט בוודאות הוא ישלם על הפשע במאסר עולם ויצטרך לחיות עם הפשע שביצע עד סוף ימיו. בכל זאת הוא מבצע את הרצח על בסיס רגש בלתי נשלט. המקרה של אחי יוסף הוא דוגמא של ניסיון חיסול מבלי לשלם מחיר, פרט להצקת המצפון.

עצת ראובן להשליכו לבור ותכנית ההצלה שלו

וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן, וַיִּצְלְהוּ מִיָּדָם; וַיֹּאמְרוּ: לֹא נִפְגְּו נַפְשׁוֹ. וַיֹּאמְרוּ אֱלֹהִים רְאוּבֵן: אֵל תִּשְׁפְּכוּ דָם, הַשְּׁלִיכוּ אֹתוֹ אֶל הַבּוֹר הַזֶּה אֲשֶׁר בַּמִּדְבָּר, וְיָד אֵל תִּשְׁלְחוּ בוֹ: לְמַעַן הִצִּיל אֹתוֹ מִיָּדָם, לְהַשְׁיבוֹ אֶל אָבִיו. (בראשית לז, כא-כב)

מה הניע את ראובן למנוע את רציחתו של יוסף? מה הייתה התכנית של ראובן?

כנראה שמתעמי מוסר אנושי ומצוות בני נח, ראובן רצה להימנע מרצח בדם קר. בנוסף, מבחינת יעקב, ראובן, בתור הבכור, היה האחראי על מעשי אחיו. הוא ידע שיואשם ע"י אביו, אם יוסף לא יחזור בשלום.

כפי שנאמר בפסוק, הוא התכוון לחזור ולהוציא את יוסף מהבור אחר כך ולהחזיר אותו לאביו, בעל כורחם של אחיו.

וַיְהִי, כַּאֲשֶׁר בָּא יוֹסֵף אֶל אָחָיו, וַיִּפְשְׁטוּ אֶת יוֹסֵף אֶת פְּתִילֵתוֹ, אֶת פְּתִילֵת הַפְּסִים אֲשֶׁר עָלָיו. וַיִּקְחֵהוּ וַיִּשְׁלְכוּ אֹתוֹ הַבְּרֶה; וְהַבּוֹר רָק, אֵין בוֹ מַיִם. (בראשית לז, כג-כד)

למה הם הפשיטו ליוסף את כותנתו? למה חשוב לציין שבבור אין מים?

הם תכננו להשתמש בכתונת הטבולה בדם כדי להטעות את אביהם.

אולי צוין שבבור לא היו מים כדי לומר שלא התכוונו להטביע אותו במים, אלא הורידו אותו לבור ריק. רש"י כותב, ע"פ המדרש, "והבור רק אין בו מים", ממשמע שנאמר וְהַבּוֹר רָק, איני

יודע שאין בו מים? מה תלמוד לומר? מים אין בו, אבל נחשים ועקרבים יש בו. בכל מקרה, האחים לא יכלו לדעת מה יש בתחתית הבור.

יהודה משכנע למכור את יוסף במקום להרוג אותו; תעלומת מכירת יוסף

וַיָּשׁבוּ לְאָכֵל לֶחֶם, וַיִּשְׂאוּ עֵינֵיהֶם וַיֵּרְאוּ, וְהִנֵּה אֲרֻחַת יִשְׁמַעְאֵלִים בְּאֵה מִגְלַעַד; וּגְמֻלֵיהֶם נִשְׂאִים נִכְאֹת וַיִּצְרִי וְלֹט, הוֹלְכִים לְהוֹרִיד מִצְרַיִמָּה. וַיֹּאמֶר יְהוּדָה, אֵל אֶחָיו: מַה בָּצַע פִּי נִהְרַג אֶת אֶחָיו, וְכִסִּינוּ אֶת דָּמוֹ. לָכוּ וְנִמְכְּרוּ לְיִשְׁמַעְאֵלִים, וְיִדְּנוּ אֵל תְּהִי בּוֹ, פִּי אֶחָיו בְּשָׂרְנוּ הוּא; וַיִּשְׁמְעוּ אֶחָיו. וַיַּעֲבְרוּ אֲנָשִׁים מִדִּינִים סְחָרִים, וַיִּמְשְׁכוּ וַיַּעֲלוּ אֶת יוֹסֵף מִן הַבּוֹר, וַיִּמְכְּרוּ אֶת יוֹסֵף לְיִשְׁמַעְאֵלִים בְּעֶשְׂרִים כֶּסֶף; וַיָּבִיאוּ אֶת יוֹסֵף מִצְרַיִמָּה. (בראשית לז, כה-כח)

מה בָּצַע פִּי נִהְרַג אֶת אֶחָיו - למה מתכוון יהודה? הרי הם כבר החליטו שלא לרצוח את יוסף, אלא השליכו אותו לבור?

יהודה התכוון שאם יוסף יישאר בבור הוא ימות בוודאות מרעב וצמא, וזה כאילו שהם הרגו אותו. לכן הציע להוציא אותו ולמכור אותו כעבד.

איך אפשר להסביר שהאחים, שקודם תכננו לרצוח את יוסף, עכשיו מסכימים להצעתו של יהודה למכור אותו?

נציע שההצעה הייתה מפתה כי מצד אחד הם ייפטרו מיוסף לתמיד ומצד שני מותו לא ישב על מצפונם.

וַיַּעֲבְרוּ אֲנָשִׁים מִדִּינִים סְחָרִים, וַיִּמְשְׁכוּ וַיַּעֲלוּ אֶת יוֹסֵף מִן הַבּוֹר. מי מכר את יוסף ולמי? ראו גם פסוק ל"ו להלן.

לפי רש"י, בני יעקב מכרו אותו לישמעאלים, הישמעאלים למדיינים והמדיינים למצרים. לפי הרשב"ם, בזמן שהאחים אכלו במרחק מה מהבור, (כדי לא לשמוע את צעקותיו של יוסף), עברו סוחרים מדיינים ששמעו את הצעקות, משכו את יוסף מהבור ומכרו אותו לישמעאלים ללא ידיעת האחים. לפי האבן עזרא והרמב"ן, הישמעאלים והמדיינים היו למעשה בשיירה אחת, כאשר המדיינים היו בעלי הסחורה והישמעאלים היו בעלי הגמלים. לכן הם מתחלפים לפעמים בשמותם בפסוקים.

וַיֵּשֶׁב רְאוּבֵן אֶל הַבּוֹר, וְהִנֵּה אֵין יוֹסֵף בְּבוֹר; וַיִּקְרַע אֶת בְּגָדָיו. וַיֵּשֶׁב אֶל אָחִיו, וַיֹּאמֶר:
הֵילֵד אֵינְנוּ, וְאָנִי אָנֹכִי אֲנִי בָּא. וַיִּקְחוּ אֶת כְּתֹנֶת יוֹסֵף; וַיִּשְׁחָטוּ שְׂעִיר עִזִּים, וַיִּטְבְּלוּ אֶת
הַכְּתֹנֶת בַּדָּם. (בראשית לז, כט-לא)

איך יתכן שראובן לא ידע שיוסף הועלה מהבור? היכן היה?

לפי רש"י, שאומר שהאחים מכרו את יוסף, ראובן הלך לפני כן לשמש את אביו בחברון וחזר
אחר כך. דעה זו אינה סבירה בגלל המרחק הרב יחסית בין שכם לחברון, כך שראובן היה חייב
להעדר לכמה ימים. על פי פשט הכתוב, אין זה כך. לפי הרשב"ם והפרשנים האומרים שלא
האחים מכרו את יוסף, התשובה פשוטה. האחים היו די רחוקים מהבור ולא ראו מה שקרה.
ראובן חזר ראשון לבור כדי להעלות את יוסף ולהחזירו לאביו אך מצא אותו ריק. לפי פירוש
השד"ל, האחים חשבו שחיה קפצה לבור וגררה את יוסף החוצה אל מאורתה.

האם שאר האחים ידעו מה קרה ליוסף?

שוב, זה תלוי בהבנת פרשת המכירה. לפי פירוש הרשב"ם, האחים ידעו רק שיוסף נחטף וכנראה
הורד כעבד למצרים. כאשר פגשו את יוסף, כשליט מצרים, מבלי להכירו, הם אמרו לו רק
ש"האחד איננו" וראובן אומר "וגם דמו הנה נדרש" (פרק מב, יג ו כב). גם יהודה אומר על
בנימין (פרק מד, כ), "ואחיו מת". לפי זה, הם הניחו שיוסף כבר מת, לאור תנאי העבדות הקשים
במצרים של אז. יחד עם זאת, בפרק מה, ד, יוסף אומר לאחים, "אֲנִי יוֹסֵף אֲחֵיכֶם, אֲשֶׁר מְכַרְתֶּם
אֹתִי, מִצְרָיִם". אם נבין פסוק זה כפשוטו, אזי יש לקבל את פירושו של רש"י, שאכן האחים
מכרו אותו, אך ניתן גם להבין שכוונתו של יוסף שהאחים גרמו למכירתו. בכל מקרה לא ברור
לחלוטין האם האחים אכן מכרו את יוסף או שרק תכננו למכור אותו.

**מה זה משנה אם האחים רק תכננו למכור את יוסף ולא הספיקו להוציא את זה לפועל או
שבאמת מכרו אותו?**

חטיפת אדם מישראל ומכירתו מהוות פשע חמור שעונשו מוות. (ראה שמות כא, טז). על כן זה
בוודאי משנה אם הפשע הוצא לפועל או שרק תוכנן.

מה מזכיר שער העזים ששחטו?

את שער העזים ששחט יעקב לפני קבלת הברכות במרמה. זה כעין "מדה כנגד מדה". יש
הקושרים את זה לשער החטאת או לשער לעזאזל ביום הכיפורים, הבא לכפר על עוונות בני
ישראל וכדוגמא מזעזעת, עוון מכירת יוסף.

באיזו חג מזכירים את חטא מכירת יוסף?

בנוסף לקשר בין השעיר ששחטו אחי יוסף לשעיר של יום כיפור, בתפילת מוסף של יום הכיפורים וכן בקינות של תשעה באב מזכירים את עשרת הרוגי מלכות אשר סרבו להפסיק ללמוד תורה ולקיים את מצוות היהדות ואשר הוצאו להורג ע"י האויב הרומאי תוך מסירת נפשם על קידוש ה', בתקופת המרד הגדול ואחרי מרד בר כוכבא. מדובר ברבי עקיבא, רבי טרפון ועוד שמונה תנאים. הפיוט מופיע במחזור של יום הכיפורים ונמצא כאן בסוף הפרשה. לפי פיוט זה, יוצא שהאחים הם שמכרו את יוסף.

ביום המוות של יוסף ע"י שליחת כתונת הפסים לאביהם; התאבלות יעקב והסוד הנורא של האחים; מכירת יוסף לפוטיפר

וַיִּשְׁלְחוּ אֶת כְּתוֹנֵת הַפְּסִים, וַיָּבִיאוּ אֶל אֲבֵיהֶם, וַיֹּאמְרוּ: זֹאת מַצְאָנוּ: הֲכֵר נָא, הַכְּתוֹנֶת בְּנֵךְ הוּא, אִם לֹא? וַיַּפְרֶהָ, וַיֹּאמֶר: כְּתוֹנֶת בְּנֵי, חַיָּה רָעָה אֶכְלָתָהּ; טָרַף טָרַף יוֹסֵף. וַיִּקְרַע יַעֲקֹב שָׁמַלְתָּיו, וַיִּשָּׂם שָׁק בְּמַתְּנָיו; וַיִּתְאַבֵּל עַל בְּנוֹ, יָמִים רַבִּים. וַיִּקְמוּ כָּל בְּנָיו וְכָל בָּנֹתָיו לִנְחָמוֹ, וַיִּמָּאֵן לְהִתְנַחֵם, וַיֹּאמֶר: כִּי אָרֵד אֶל בְּנֵי אָבִי שְׂאֵלָה; וַיִּבְרַךְ אֶתֹּו אָבִיו. (בראשית לז, לב-לה)

איך אתם חושבים שהרגישו בניו של יעקב בראותם את האבל הממושך של אביהם? למה לא גילו לו את האמת כעבור כמה חודשים? כמה זמן התאבל יעקב על יוסף?

אין הרגשה נוראה יותר מאשר לגרום אבל וסבל לשווא להורה, ע"י שימוש בשקר או מרמה, אך יתכן שהאחים אמרו לעצמם שיעקב הביא את זה על עצמו, ע"י העדפתו את יוסף. הם כמוכּן לא היו מסוגלים לגלות לו את האמת שאולי הוא נשאר בחיים, אחרי שכבר ביימו את מותו.

בנוסף, אולי גם הם האמינו שיוסף איננו בחיים, וכפירוש השד"ל, שחיה גררה אותו מהבור וטרפה אותו.

לפי המפרשים יעקב התאבל על יוסף במשך 22 שנה, עד שקיבל את הבשורה שיוסף חי.

בדרך כלל אדם מתנחם במשך הזמן על הנפטר. על הורה נוהגים אבלות במשך שנה. מדוע יעקב לא התנחם?

רש"י מביא את המדרש ש"אין אדם מקבל תנחומים על החי שסבור שהוא מת, שעל המת נגזרה גזירה שישתכח מן הלב ולא על החי". אפשר להוסיף שיעקב אולי הרגיש שהוא גרם למותו של יוסף בכך שיצא בשליחותו והאשים את עצמו ב"מותו".

מה הכוונה: "וַיִּקְמוּ כָּל בְּנֵי וְכָל בְּנֹתָיו לְנַחְמוֹ"? האם ליעקב היו בנות חוץ מדינה?

מעבר להתייחסות הקודמת לשאלה, מכמה פסוקים בתורה עולה שליעקב היו לא רק בנים ונכדים אלא גם בנות ונכדות. כתוב בפרשתנו (לז:לה): "וַיִּקְמוּ כָּל בְּנֵי וְכָל בְּנֹתָיו לְנַחְמוֹ", ולאחר מכן (מו:ז): "בְּנֵי וּבְנֵי בְּנֵי אֶתוֹ בְּנֹתָיו וּבְנֹת בְּנֵי... הֵבִיא אֶתוֹ מִצְרָיִמָּה". מי היו אפוא בנותיו ונכדותיו של יעקב? הרי לפי המסופר בבראשית (מו:ח:כז), ליעקב הייתה בת אחת בלבד דינה, ונכדה אחת - שֶׁרָח בת אשר.

האבן עזרא מפרש: "וכל בנותיו: בתו ובת בנו", היינו דינה ושרח בת אשר. המילה "בנותיו" מוסבת אפוא על כל הצאצאות של יעקב. אלא שהסבר זה אינו מתיישב עם מה שנאמר בפסוק השני, שבו מוזכרות בנפרד הבנות והנכדות. לכן הוא מסביר בנוסף: בנותיו היא דינה לבדה. ויתכן שהיו לדינה שפחות קטנות שגדלו עמה, וביחס לבתו קראם הכתוב בנות יעקב, בגלל שגדלו בביתו". (אתר www.biu.ac.il, ד"ר אלקסנדר קליין, המח' למתימטיקה).

רש"י מפרש ע"פ מדרש בראשית רבה: "וכל בנותיו" - רבי יהודה אומר אחיות תאומות נולדו עם כל שבט ושבט ונשאום (בני יעקב). רבי נחמיה אומר, כנעניות היו - (נשות בני יעקב). אלא מהו וְכָל בְּנֹתָיו? כלותיו, שאין אדם נמנע מלקרוא לחתנו בנו ולכלתו בתו. הרמב"ן מוסיף שכך משמע ממקומות אחרים במקרא: וכן אמרה נעמי לכלותיה: 'לכנה שובנה בנותי', 'אל בנותי' (רות א:יא יג), 'לכי בתי' (שם ב:ב). ואיננו רק דרך חיבה בלבד, כמו 'הלא שמעת בתי' (שם ב:ח). הרי גם בועז מכנה את רות "בתי", כלומר מדובר בשם חיבה שלא רק החותן רגיל להשתמש בו.

לפי שד"ל, היו ליעקב עוד בנות אבל מאחר שנישאו, התורה אינה מונה אותן, והן כלולות באזכור בעליהן. פירוש זה נראה סביר.

אגב, מקור שמו של "גשר בנות יעקב" בגולן באגדות נוצריות שגויות המתייחסות למקום מעבר יעקב אבינו בחזרתו לארץ מחרון, (כזכור ליד בנחל יבוק). השם קשור גם למנזר ע"ש בנות יעקב בצפת אשר מומן מדמי המעבר שנגבה מהעוברים בגשר בנות יעקב.

וְהַמְדִּינִים מְכָרוּ אֶתוֹ אֶל מִצְרַיִם: לְפוֹטִיפַר סָרִיס פְּרֵעֵה, שֶׁר הַטַּבָּחִים. (בראשית לז, לו)

בפסוק כ"ח נאמר שהישמעאלים הורידו אותו למצרים. איך הוא הגיע למְדִינִים?

כנראה שהישמעאלים מכרו אותו למדנים והם מכרוהו לפוטיפר. לפי רש"י, הוא נמכר מספר פעמים.

מה זה סריס?

במקור סריס הוא גבר מסורס, בדרך כלל ע"י המלך - או כדי לשרת בתפקיד בכיר בארמון או בהרמון הנשים או כעונש. (ראו גם במגילת אסתר, ששם שימש הסריס הגי כשומר הרמון הנשים). יתכן שכאן הכוונה לפקיד בכיר בשירות פרעה ולא דווקא לגבר מסורס, למרות שרש"י גורס שכן הסתרס לאחר שניסה לעשות עם יוסף מעשים מגונים. פוטיפר הרי היה נשוי ואין זה סביר שהיה מסורס, (למרות שאולי זה יכול להסביר את תשוקת אשתו ליוסף).

מה היה תפקידו של שר הטבחים?

לפי רש"י הוא היה אחראי על משחטת בעלי החיים של המלך. יש מפרשים שהיה ממונה על אספקת מזון מן החי למשק המצרי. לפי תרגום אונקלוס ומפרשים אחרים, הוא היה אחראי על ההוצאה להורג. רמז לכך הוא שבית הסוהר היה ממוקם בביתו, דבר שאיננו מקובל. ראו גם גורלו של שר הטבחים, שנלקח אולי ישר מבית הסוהר להוצאה להורג, אולי במקום סמוך לבית פוטיפר.

סיכום פרק לז

בפרק זה דנו בעבירה של הבאת דיבה מול לשון הרע, בבעיית העדפת יוסף ע"י יעקב, חלומות יוסף אשר לא היה מסוגל שלא לגלותם מפני שהתייחס אליהם כעל נבואה, הפגישה עם ה"איש" המסתורי אשר גילה היכן האחים רועים ובכך הוביל לשאר ההתרחשויות, תכנון הרצח המזעזע של יוסף ע"י אחיו, השלכתו לבור ומכירתו לבסוף לפוטיפר. בסוף דנו באבל הממושך של יעקב על יוסף ועל הסוד הנורא של בניו.

פרק לח - יהודה לוקח את בת שוע הכנענית לאישה; האם בני יעקב נשאו כנעניות? חטאם של ער ואונן, בני יהודה; מצוות יבום; מתי מותר להשתמש באמצעי מניעה; דין אישה "קטלנית"; מעשה יהודה ותמר - חטא יהודה וצדקת תמר; איסור הלבנת פנים ברכים; לידת פרץ לפני זרח והקשר למשיח; תיקון החטא אפשרי

יהודה לוקח את בת שוע הכנענית לאישה; האם בני יעקב נשאו כנעניות? חטאם של ער ואונן, בני יהודה; מצוות יבום; מתי מותר להשתמש באמצעי מניעה; דין אישה "קטלנית".

וַיְהִי בַעַת הַהוּא, וַיֵּרֶד יְהוּדָה מֵאֵת אֶחָיו; וַיֵּט עַד אִישׁ עֲדֻלְמִי, וַיִּשְׁמוּ חִירָה. וַיֵּרָא שָׁם יְהוּדָה בֵּת אִישׁ כְּנַעֲנִי, וַיִּשְׁמוּ שׁוּעַ; וַיִּקְחָהּ, וַיָּבֵא אֵלֶיהָ. וַתַּהַר וַתֵּלֶד בֶּן וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ עֵר. וַתַּהַר עוֹד, וַתֵּלֶד בֶּן וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ אֹנָן. וַתִּסֶּף עוֹד וַתֵּלֶד בֶּן וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ שְׁלָה וַהֲיָה בְּכֹזֵב בְּלִדְתָהּ אֹתוֹ. (בראשית לח, א-ה)

איך זה שבני יעקב לא נזהרו שלא להתחתן עם כנעניות? ראינו כמה נזהרו אברהם ויצחק מלהשיא את בניהם לכנעניות. אם אכן התחתנו עם כנעניות, זה הופך את צאצאיהם, (וגם אותנו), באופן חלקי לצאצאי כנענים, דבר שהיה עלול להחליש את זכותינו לרשת את הארץ מעמי כנען.

רוב המפרשים אומרים שלא מדובר בכנעני כמוצא, אלא כמקצוע, סוחר, או ששוע היה מאחד העמים האחרים שגרו בכנען, עמוני או מואבי או ישמעאלי, אבל לא כנעני. יש דעה שאמנם הוא היה כנעני ממש, אך בתו קיבלה על עצמה שלא לעבוד אלילים ולקיים את מצוות בני נח. אותו דין לגבי שאר הבנים. יצוין כי בדברי הימים א פרק ב' היא מכונה "בת שוע הכנענית".

הרב אלחנן סמט, בעיונים לפרשת וישב, מעלה הסבר אפשרי לכך שבני יעקב לא היו צריכים לדאוג למוצא של בנות הזוג שלהם: בניו של יעקב לא היו צריכים עוד להקפיד במה שהקפידו אבותיהם יצחק ויעקב – לשאת אישה מבנות המשפחה בחרן דווקא, ולא מבנות כנען. השוני הזה בין יצחק ויעקב לבין צאצאיהם נעוץ בשוני בנסיבות נישואיהם: יצחק ויעקב היו יחידים, ולו נשאו נשים מבנות הארץ, עלולים היו להיטמע במשפחותיהן; משפחתו של יעקב, לעומת זאת, כבר הייתה משפחה גדולה – עם בראשית התהוותו – וכל אישה שיישאו להם בני יעקב תיטמע במשפחה.

גם דעתו של רבי נחמיה שהאחים נשאו כנעניות אך בוודאי לאחר שנטשו את הדת וההנהגות של הכנענים. (בראשית רבה, פד, יט). תימוכין לכך, שבדיקות גנטיות של שלדים אכן הראו שקיים מטען גנטי דומה בין כנענים ולבני ישראל.

אגב, קיימת טענה "פלשתינית" (מופרכת עובדתית), שהם צאצאי הכנענים ולכן יש להם זכות ראשונים לארץ ישראל. אם בני יעקב אכן נשאו כנעניות לאחר שקבלו על עצמן 7 מצוות בני נח, אז דווקא, מהבחינה הזאת, לעם ישראל זכות ראשונים על הארץ. בנוסף, עדות לראשונות עם ישראל בארץ, היא שהשפה העברית היא בעצם שפה כנענית, לעומת הערבית שמוצאה מחצי האי ערב.

וַיִּקַּח יְהוֹדָה אִשָּׁה לְעֵר בְּכוֹרוֹ, וַשְׁמָה תָמָר. וַיְהִי עֵר בְּכוֹר יְהוֹדָה, רֵעַ בְּעֵינֵי ה'; וַיִּמְתְּהוּ ה'. וַיֹּאמֶר יְהוֹדָה לְאוֹנָן: בֹּא אֶל אִשְׁתְּ אַחִיךָ וַיְנַבְּם אֹתָהּ; וְהָקָם זֶרַע לְאַחִיךָ. וַיֵּדַע אוֹנָן, כִּי לֹא לוֹ יִהְיֶה הַזֶּרַע; וְהָיָה אִם בָּא אֶל אִשְׁתְּ אַחִיו, וְשָׂמַת אֶרְצָהּ, לְבִלְתִּי נָתֹן זֶרַע לְאַחִיו. וַיֵּרַע בְּעֵינֵי ה' אֲשֶׁר עָשָׂה; וַיָּמָת גַּם אֹתוֹ. (בראשית לח, ו-י)

מה פירוש השמות ער ואונן?

השמות הם דו - משמעיים. פירוש השם "ער" יכול להיות "ערני" אך גם "ערירי". השם "אונן" יכול להיגזר מ"און" במשמעות של כוח, או של אבלות. שני הבנים בחרו בדרך השלילית דווקא, אשר הובילה למותם. לבושתו של אונן, שם פעולת ה"אוננות" האסורה, נגזר משמו.

מה היה חטאו של ער?

לפי רש"י, גם הוא, כמו אונן אחיו לאחר מכן, השחית את זרעו כדי שתמר לא תכנס להריון וזאת כדי לשמור על יופייה, בניגוד למצוות "פרו ורבו". אונן נמנע מקיום מצוות הייבום, שהיה נהוג כבר אז גם אצל החתים.

מה זה ייבום?

כאשר מת אדם מישראל שלא השאיר אחריו צאצאים, מצווה על אחיו לייבם את אשת אחיו, כלומר לשאת אותה לאישה, ו"להקים לאחיו שם". מקורה של המצווה בספר דברים כה, ה: "כִּי יָשְׁבוּ אַחִים יַחְדָּו וַיָּמָת אֶחָד מֵהֶם וּבֶן אֵין לוֹ לֹא תִהְיֶה אִשְׁתְּ הַיָּתֵם הַחֹצֵה לְאִישׁ זָר. יִבְמָה יָבֵא עֲלֵיהָ וּלְקַחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה וַיְבָמָה". על ידי העמדת צאצאים מאשת אחיו הם ייחשבו כבני הנפטר. אם האח השאיר צאצאים, נשיאת האלמנה אסורה משום גילוי עריות של אשת אח. אם אחי הנפטר לא רוצה או לא יכול לייבם מכל סיבה, הוא חייב להצהיר על כך ולחלוץ את נעלו, כאות לכך. היום לא נוהגים לייבם אלא לחלוץ, כי אם אחי הנפטר הוא נשוי, הרי שע"פ חרם רבנו גרשום, לגבר נשוי אסור לשאת אישה נוספת. גם אם אחי הנפטר הוא רווק או גרוש, חוששים שמא לא ייבם על מנת להמשיך את זרע אחיו, אלא בגלל שהוא חשק בגיסתו או בירושת נכסי אחיו.

האם חטאו של אונן היה כל כך חמור שהיה חייב למות בגללו?

מסתבר שכן. אביו ציווה עליו לקיים את מצוות הייבום, שנחשבת מצווה חשובה והוא אמנם נשא את אלמנת אחיו אך לא כדי לקיים בה את מצוות הייבום אלא להיפך - דאג שלא תכנס להריון.

האם לפי התורה, מותר להוציא זרע לבטלה או לאונן, כפי שעשה אונן?

אין איסור מפורש לכך בתורה אך יתכן שהעונש שניתן לאונן היה גם על עצם מעשה האוננות אמנם תוך קיום יחסים, ולא רק בגלל שלא רצה לקיים את מצוות הייבום. מדברי חכמים וע"פ הזוהר, האוננות נחשבת לחטא חמור ומותר להוציא זרע רק ע"י קיום יחסים מותרים במסגרת הנישואין. במשנה תורה של הרמב"ם, הלכות איסורי ביאה, כא, יח, כתוב: "אלו שמנאפין ביד ומוציאין שכבת זרע לא די להם שאיסור גדול הוא, אלא שהעושה כן בנידוי יושב, וכאילו הרג את הנפש", (שכן הזרע מיועד ליצירת חיים חדשים ולא לביטולם).

האם ע"פ התורה מותר לגבר להשתמש באמצעים למניעת הריון? האם מותר לאישה למנוע הריון?

באופן כללי, אסור לגבר להשתמש באמצעים שיש בהם משום הוצאת זרע לבטלה, כולל משגל נסוג.

להלן סיכום דבריו של הרב שלמה חיים הכהן אבינר, בספר אסיא, כרך רביעי, הוצאת ראובן מס בע"מ, ירושלים תשמ"ג במאמר: תכנון המשפחה ומניעת הריון. יצוין שישנם פוסקים המחמירים יותר בשימוש באמצעי מניעה.

מקור: www.daat.ac.il/daat/kitveyet/assia/tihnun.2.htm.

א. מצוות פריה ורבייה מצווה גדולה היא עד מאוד ויש להשתדל, בכל האמצעים, שיהיו לזוג לכל הפחות בן אחד ובת אחת.

ב. מכל מקום מותר לקבוע מרווח קטן בין לידה ללידה כשיש סיבה חשובה, כגון שלום בית, טיפול וחנוך הילד, או מצב בריאותי ונפשי של האמא.

ג. אחרי שקיימו את מצוות "פריה ורבייה" (בן ובת), מצווים להרבות את גודל המשפחה, אבל ההורים רשאים לקבוע את המרווחים על פי שיקוליהם, והעיקר שלא יניחו ידם מלהביא עוד ילדים לעולם.

ד. במקרה של סכנה לאם, מצב בריאותי או נפשי קשה, וכן במצבים קשים של שלום בית, מותר לאישה להשתמש באמצעי מניעה לפי סדר עדיפות הבא:

1. אמצעים הורמונליים ("גלולות")

2. התקן תוך רחמי

3. תכשירים קוטלי זרע (קצף, משחה, טבליות, פתילות).

4. כיפה (Diaphragm).

ח. הנ"ל מותרים גם בתשעה חודשים עד שנה אחרי לידה.

ט. בהעדר הסיבות הנ"ל, כדי לקבוע מרווחים בין הלידות, מתוך התחשבות באמא וכן משום תשומת לב לילדים, מותר להשתמש בשלשת האמצעים הראשונים, (גלולה, התקן תוך רחמי, קצף) אבל לא בכיפה. (אמנם גם המשתמשת בכיפה, יש לה על מי לסמוך).

י. מרווחי זמן בין הלידות כשהם נצרכים לתת תשומת לב לכל ילד, בכל משפחה כפי ענינה, לא רק מותרים אלא אף רצויים.

פוסקים כתבו כי אי - קיום היחסים בימי הביוץ היא הדרך המומלצת והטבעית ביותר למניעת הריון, אבל גם בצורה שכזאת אין לבטל את מצות פריה ורבייה, למען קריירה. כידוע, גם הנקה בדרך כלל מונעת כניסה להריון.

מבחינת ההלכה, אין היתר לדחות את מצוות פריה ורבייה ע"י שימוש באמצעי מניעה מיד אחרי הנישואין, בגלל סיבות כלכליות, סיום לימודים וכו'.

וַיֹּאמֶר יְהוָה לְתָמָר פְּלֵתוֹ: שְׁבִי אֶלְמִנָּה בֵּית אָבִיךָ, עַד יִגְדַּל שְׁלָה בְנִי, כִּי אָמַר, פֶּן יָמוּת גַּם הוּא כְּאָחֶיךָ; וַתֵּלֶךְ תָּמָר, וַתֵּשֶׁב בֵּית אָבִיךָ. (בראשית לח, יא)

האם ע"פ ההלכה היום, מותר לאלמנה ששני בעליה הקודמים מתו, להינשא בשלישית?

ע"פ ההלכה, אישה ששני בעליה נפטרו ממחלות שהתחילו אחרי הנישואין וכשהם צעירים יחסית, לא תינשא בשלישית, שכן חוששים שמא גם בעלה השלישי ימות. היא נקראת "אישה קטלנית". ע"פ פסיקת הרמב"ם, בהלכות איסורי ביאה, כא, יש לקיים מצוות ייבום או חליצה, גם במקרה של אישה קטלנית. הוא מוסיף שגם אם אין להינשא מלכתחילה לאישה כזו, אם אדם בכל זאת נישא לה, אין הוא מחויב לגרשה ואף חייב לשלם כתובתה אם גרשה.

כיום מקובלת דעה מצמצמת לפיה האישה "הקטלנית" היא דווקא זו שבעליה מתו ממחלה שהחלה אחר הנישואין, אך לא ממחלה שהחלה קודם הנישואין, ממגפה או מתאונה. בנוסף, לפי הדעה המקובלת, האישה נחשבת ל"קטלנית" רק אם בעליה מתו לפני גיל 70.

בפסק דין של בית הדין הרבני העליון (פד"ר חלק ו עמ' 80), בו ישבו בדין הרב יוסף שלום אלישיב, הרב עובדיה יוסף והרב אליעזר גולדשמידט, נקבע עוד, שרק אם הבעל נפטר זמן קצר לאחר הנישואין, או בלא ילדים - אשתו נחשבת כקטלנית, אבל אם הבעל חי מספר שנים לאחר הנישואין ואף הוליד בן או בת, אין אשתו נחשבת כקטלנית. (ויקיפדיה, אישה_קטלנית).

האם יהודה נהג כשורה?

לפי הרמב"ן, הוא נהג כשורה מבחינה זו שלא רצה שתמר תינשא לשלה מפני שחשש שמא גם הוא יחטא בה כאחיו וימות. אך הוא היה צריך לומר לה את זה בגלוי ולא להשלוח אותה. לפי רש"י הוא היה "רוחה אותה בקש", כי מראש לא התכוון להשיא אותה לשלה. ההוכחה לכך שלא נהג כשורה כלפי תמר נמצאת בפסוק כ"ו בהמשך. יחד עם זאת, כנראה שגם ע"פ הנוהג באותם ימים הוא כן היה חייב להשיא אותה לשלה כדי לקיים את מצוות הייבום. לכן הוא התלבט ולא ידע איך לנהוג.

מה עדיף באופן כללי, לדבר "דוגרי", אפילו אם זה עלול לגרום לאי-נעימות או לסבל, או "לדחות בקש"?

לפי הדוגמא של יהודה, היה עדיף שיאמר לה מראש שהוא חושש להשיא אותה לשלה. בדרך כלל עדיף להיצמד לאמת למרות שהיא מכאיבה ולא "סובב בקש", כי אמנם אי אמירת האמת יכולה להביא תועלת לטווח הקצר ע"י מניעת אי-נעימות או סכסוך, אך בטווח הארוך היא עלולה לגרום ל"פיצוץ" גדול בהרבה. יש ויכוח בין רופאים האם לומר לחולה שסיכויי החלמתו קלושים, את האמת על מצבו או להסתיר אותו. מה שצריך להנחות הוא מניעה של פגיעה בזולת ככל האפשר, בטווח הארוך.

מעשה יהודה ותמר – חטא יהודה וצדקת תמר; איסור הלבנת פנים

וַיִּרְבוּ, הַיָּמִים, וַתָּמָת, בַּת שׁוּעַ אִשָּׁת יְהוּדָה; וַיִּנָּחַם יְהוּדָה, וַיַּעַל עַל גִּזְזֵי צֵאֲנוֹ הוּא וַחֲיִירָה רַעְהוּ הָעֶדְלָמִי, תַּמְנָתָה. וַיִּגַּד לְתַמָּר, לֵאמֹר: הִנֵּה חָמִיד עֲלֶיהָ תַּמְנָתָה, לְגִזְ צֵאֲנוֹ. וַתִּסַּר בְּגָדֵי אֱלֻמְנוּתָהּ מֵעַלֶיהָ, וַתִּכַּסּ בַּצְּעִיף וַתַּתְּעֵלָהּ, וַתֵּשֶׁב בַּפֶּתַח עֵינִים, אֲשֶׁר עַל דָּרֶךְ תַּמְנָתָה: כִּי רָאֹתָהּ, כִּי גָדַל שָׁלָה, וְהוּא לֹא נִתְּנָה לוֹ לְאִשָּׁה. (בראשית לח, יב-יד)

מה אפשר לומר על תמר, שחיכת עד שיגדל שלה על מנת להינשא לו?

היא נשארה נאמנה לחוק הייבום ודאגה שלא להינשא בינתיים למישהו אחר. לפי חז"ל היא הייתה צדקת ורצתה בכל מקרה להעמיד בנים מזרע יהודה דווקא.

וַיִּרְאֶה יְהוּדָה, וַיַּחְשְׁבֶהָ לְזוּנָה: פִּי כִסְתָהּ פָּנֶיהָ. וַיֵּט אֶלֶיהָ אֶל הַדָּרָךְ, וַיֹּאמֶר: הֲבָה נָא אָבוֹא אֵלֶיךָ - פִּי לֹא יָדַע, פִּי כָלְתוּ הוּא; וַתֹּאמֶר: מַה תִּתֶּן לִי, פִּי תָבוֹא אֵלַי? וַיֹּאמֶר: אֲנֹכִי אֲשַׁלַּח גְּדֵי עֲזִים מִן הַצֹּאן; וַתֹּאמֶר: אִם תִּתֶּן עֲרֵבוֹן עַד שְׁלֹחֲךָ. וַיֹּאמֶר: מַה הָעֲרֵבוֹן אֲשֶׁר אֶתֶּן לָךְ? וַתֹּאמֶר: חֲתָמְךָ וּפְתִילְךָ, וּמַטְּךָ אֲשֶׁר בְּיָדְךָ; וַיִּתֶּן לָהּ וַיָּבֵא אֶלֶיהָ, וַתֵּהָרֵג לָהּ. (בראשית לח, טו-יח)

האם היה מותר ליהודה ללכת לזונה? למה תמר ביקשה לקבל כעירבון דווקא את הפריטים האלה?

לפני קבלת התורה הדבר לא נאסר, אך כנראה שנחשב לדבר מגונה, כפי שרואים מדברי יהודה בהמשך, (פסוק כג): "תִּקַּח לָהּ, פֶּן נִהְיֶה לְבוֹז", המראה שהוא חשש שמא יתפרסם המעשה ויתבייש בכך.

מאז קבלת התורה, לפי הרמב"ם, (הלכות איסורי ביאה, פרק כא, הלכה כב), הזנות אסורה בעם ישראל, כפי שכתוב בדברים כג, יח, "לֹא תִהְיֶה קְדֻשָּׁה מִבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל; וְלֹא יִהְיֶה קְדֻשׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל". כפי שנראה בהמשך, זונה נקראה אז גם "קְדֻשָּׁה".

הפריטים שבערבון שביקשה תמר, מזהים את יהודה באופן חד משמעי, כמו תעודת זהות.

וַיִּשְׁלַח יְהוּדָה אֶת גְּדֵי הָעֲזִים בְּיַד רַעְהוּ הַעֲדָלְמִי לְקַחַת הָעֲרֵבוֹן מִיַּד הָאִשָּׁה וְלֹא מִצֹּאֵהָ. וַיִּשְׁאַל אֶת אֲנָשֵׁי מְקוֹמָהּ לֵאמֹר אֵיךָ הַקְדֻשָּׁה הוּא בְּעֵינֵינוּם עַל הַדָּרָךְ וַיֹּאמְרוּ לֹא הִיָּתָה בְּזָה קְדֻשָּׁה. וַיֵּשֶׁב, אֶל יְהוּדָה, וַיֹּאמֶר, לֹא מִצֹּאֵתֶיךָ; וְגַם אֲנָשֵׁי הַמְּקוֹם אָמְרוּ, לֹא הִיָּתָה בְּזָה קְדֻשָּׁה. וַיֹּאמֶר יְהוּדָה תִּקַּח לָהּ, פֶּן נִהְיֶה לְבוֹז; הִנֵּה שְׁלַחְתִּי הַגְּדֵי הַזֶּה, וְאַתָּה לֹא מִצֹּאֵתֶה. וַיְהִי כַּמִּשְׁלֵשׁ חֳדָשִׁים, וַיֵּגֵד לִיהוּדָה לֵאמֹר זָנַתָּה תִּמְרָה פְּלִתָּה, וְגַם הִנֵּה הָרָה, לְזָנוּנִים; וַיֹּאמֶר יְהוּדָה, הוֹצִיאֶנָה וְתִשְׂרָף. הוּא מוֹצֵאתָ, וְהִיא שְׁלַחְתָּה אֶל תְּמִיָּה לֵאמֹר, לֹאִישׁ אֲשֶׁר אֵלֶּה לוֹ, אֲנֹכִי הָרָה; וַתֹּאמֶר, הֲפֹר נָא לְמִי הַחֲתָמָת וְהַפְּתִילִים וְהַמַּטָּה, הָאֵלֶּה. וַיִּכַּר יְהוּדָה, וַיֹּאמֶר צְדָקָה מִמֶּנִּי, פִּי עַל כֵּן לֹא נִתְּתִיךָ לְשִׁלָּה בְּנִי; וְלֹא יִסַּף עוֹד לְדַעְתָּה. (בראשית לח, כ-כו)

איך יהודה היה מסוגל לגזור על תמר שריפה? הרי הוא בכלל לא התכוון לתת לה להינשא לשלה כך שלא "זנתה" תחתיו?

ע"פ הרמב"ן, יתכן שאז דינה של אישה שהייתה אמורה להתייבם אך שכבה עם מישהו אחר, היה דין מוות, כאשר היבם, או במקרה זה אביו, הוא זה שהחליט באיזו צורה עליה למות. זה גם

מסתבר מכך שמסרו ליהודה שתמר "הרה לזנונים" וניגשו מיד לבצע את גזר הדין, כדבר מקובל במקרים אלה. כוונתו של יהודה אינה רלוונטית במקרה זה והיא עדיין נחשבה "שומרת יבם".

מה אפשר ללמוד מהתנהגותה של תמר? מה מזכירות המילים: "הִפְּרָא נָא"?

במקום להודיע ברבים שהרתה מיהודה היא שלחה לו את הפריטים המזהים כדי שייודע לכך בעצמו. לפי רש"י, היא לא רצתה להלבין את פניו אלא אמרה שאם יודה יהודה בעצמו, מה טוב, ואם לא, היא הייתה מוכנה להישרף. מכאן אמרו "נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים", (בבא מציעא, דף נט, א).

יש דעה בפוסקי הלכה שיהרג ועל יעבור, כלומר שיסכים שיהרגו אותו ובלבד שלא להלבין פני הזולת בפרהסייה. כתוב גם ש"כל המלבין פני חברו ברבים כאילו שופך דמים", כאשר המובן של "שפיכות הדמים" הוא הדם האוּזל מפניו של האדם שנעלב.

המילים: "הִפְּרָא נָא" מזכירות את דברי בני יעקב לאביהם "הִפְּרָא נָא, הַפְּתַנְתָּ בְּנִי הוּא אִם לֹא". זה שוב דוגמא של "מדה כנגד מדה".

איך מרגיש אדם שמעליבים אותו ברבים? איך היהדות מתייחסת לתופעת ה"שיימינג" – ("ביוש" בעברית), ברשתות החברתיות?

לעתים הנעלב ברבים היה מעדיף ש"תבלע אותו האדמה". תופעת ה"שיימינג" אסורה ע"פ ההלכה כי אינה אלא "הלבנת פנים ברבים", בצורה אכזרית ומזיקה מאוד, בין אם מדובר בדברי אמת וכל שכן אם מדובר בשקרים או בסילופים. ישנם מקרים שבהם קרבנות "שיימינג" שמו קץ לחייהם, אפילו אם הטענות נגדם היו שקריות, או לפחות לא אוביקטיביות בעליל. ראו מקרה התאבדותו של אריאל רונים ז"ל, מנהל סניף משרד הפנים בתל אביב, ב - 2015.

לידת פרץ לפני זרח והקשר למשיח; תיקון החטא אפשרי

וַיְהִי, בַּעֲת לְדַתָּהּ; וְהָיָה תְּאוּמִים, בְּבִטְנָהּ. וַיְהִי בְּלִדְתָּהּ, וַיִּמָּן יָדוֹ; וַתִּקַּח הַמַּלְאָכִים, וַתִּקְשֶׁר עַל יָדוֹ שְׁנֵי לְאָמֵר, זֶה יֵצֵא רִאשׁוֹנָה. וַיְהִי כְּמֹשִׁיב יָדוֹ, וְהָיָה יֵצֵא אַחֲרָיו, וַתֹּאמֶר: מֶה פִּרְצָתָ עָלַי פְּרִץ; וַיִּקְרָא שְׁמוֹ, פְּרִץ. וְאַחַר יֵצֵא אַחֲרָיו, אֲשֶׁר עַל יָדוֹ הַשְּׁנַיִם; וַיִּקְרָא שְׁמוֹ זָרַח. (בראשית לח, כז-ל)

מה מזכירה העובדה שהשני נולד לפני הראשון?

במקרים רבים בתורה יוצא שדווקא מי שלא נולד בכור, נבחר כמועדף - (הבל, יצחק, יעקב, יוסף, יהודה, משה, דוד). יתכן שזה בא להראות שלא סדר הלידה הוא הקובע מנהיגות, כפי שהיה מקובל בימי קדם, אלא באיזו מידה האדם ראוי לשמש מנהיג.

מי היו מצאצאיו של פרץ?

בסוף מגילת רות כתוב: וְאַלְהַ תּוֹלְדוֹת פְּרָץ, פְּרָץ הוֹלִיד אֶת חֲצֵרוֹן. וְחֲצֵרוֹן הוֹלִיד אֶת רֵם, וְרֵם הוֹלִיד אֶת עֲמִינָדָב, וְעֲמִינָדָב הוֹלִיד אֶת נַחֲשׁוֹן, וְנַחֲשׁוֹן הוֹלִיד אֶת שְׁלֵמָה, וְשְׁלֵמָה הוֹלִיד אֶת בְּעֻז, וְבְעֻז הוֹלִיד אֶת עֹבֵד, וְעֹבֵד הוֹלִיד אֶת יִשִׁי, וְיִשִׁי הוֹלִיד אֶת דָּוִד.

לפי זה, נחשון בן עמינדב, שעל פי המדרש, קפץ ראשון לים סוף, בועז, ישי ודוד המלך היו מצאצאיו של פרץ. על כן ע"פ אמונתנו משיח בן דוד יהיה מצאצאיו, למרות שנולד ממעשה שפל לכאורה. זאת דוגמא נוספת לכך שלא המעמד הרם או הייחוס המכובד של אדם קובע את גורלו, אלא התנהגותו והתנהלותו. עוד ניתן ללמוד מזה, שניתן לתקן מעשה שלילי ולהעלות אותו למעמד של קדושה, ע"י חזרה בתשובה.

מעניין שיש מספר קווי דמיון בין תמר לרות – שתיהן נוכריות שנישאו ליהודים, משבט יהודה - (בועז היה דור שביעי ליהודה) - ואחר שהתאלמנו בחרו בגלל צדקתן, להמשיך להדבק בזרע יהודה. שתיהן עשו מאמצים בדרכים נסתרות, כדי להשיג את מבוקשן. שתיהן התייבמו שלא בדרך הרגילה של נישואין לאחי הנפטר אלא לקרוב משפחתו, וזכו ללדת בנים, אשר היו מאבות אבותיו של דוד המלך והמשיח העתיד לבוא!

סיכום פרק לח

ראינו ממות ער ואונן את גודל העוון של מניעת הריון ע"י השחתת זרע, את מצוות הייבום שהונהגה עוד לפני מתן התורה, את העיקרון של "נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים" (ול"שיימינג") ואת ההתייחסות של התורה לתופעת הזנות כדבר בזוי גם לפני מתן התורה. ראינו גם שלא הייחוס ומעמד האדם מלידה קובעים את מעמדו בחיים אלא התנהלותו.

פרק לט - הצלחת יוסף בבית פוטיפר; אשת פוטיפר מנסה לפתות את יוסף; הטרדה מינית תוך שימוש ביחס מרות; סירוב יוסף לחטוא לאלוהים; אשת פוטיפר מביימת ניסיון אונס; יוסף נשלח לבית סוהר "איכותי" ומתמנה כמנהל

הצלחת יוסף בבית פוטיפר; אשת פוטיפר מנסה לפתות את יוסף; הטרדה מינית תוך שימוש ביחס מרות; סירוב יוסף לחטוא לאלוהים

וְיוֹסֵף הוֹרֵד מִצְרָיִמָּה; וַיִּקְנֶהוּ פּוֹטִיפָר, סָרִיס פְּרֹעֶה, שֶׁר הַטַּבָּחִים, אִישׁ מִצְרַיִם, מִבְּנֵי הַיִּשְׁמַעְאֵלִים, אֲשֶׁר הוֹרְדָהוּ שָׁמָּה. וַיְהִי ה' אֶת יוֹסֵף וַיְהִי אִישׁ מְצֻלִית, וַיְהִי בְּבֵית אֲדֹנָיו הַמִּצְרַיִם. וַיֵּרָא אֲדֹנָיו כִּי ה' אִתּוֹ וְכָל אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה ה' מְצֻלִית בְּיָדוֹ. וַיִּמְצָא יוֹסֵף חָן בְּעֵינָיו וַיִּשְׁרַת אֹתוֹ וַיִּפְקְדֵהוּ עַל בֵּיתוֹ וְכָל יֵשׁ לֹו נָתַן בְּיָדוֹ. וַיְהִי מֵאֵז הַפְּקִיד אֹתוֹ בְּבֵיתוֹ וְעַל כָּל אֲשֶׁר יֵשׁ לֹו, וַיִּבְרָךְ ה' אֶת בֵּית הַמִּצְרַיִם בְּגַלְל יוֹסֵף וַיְהִי בְרַכַּת ה' בְּכָל אֲשֶׁר יֵשׁ לֹו בְּבֵית וּבְשָׂדֵהוּ. (בראשית לט, א-ה)

בסוף פרק לז כתוב שהמדיינים ולא הישמעאלים, מכרו את יוסף לפוטיפר. האם אפשר ליישב את הסתירה?

לפי הספורנו, הישמעאלים והמדיינים ירדו ביחד למצרים, כאשר הישמעאלים היו בעלי הגמלים והמדיינים היו בעלי הסחורה. על כן התורה אינה מקפידה מי בדיוק מכר את יוסף, מאחר שאין לכך משמעות.

וַיַּעֲזֹב כָּל אֲשֶׁר לֹו, בְּיַד יוֹסֵף, וְלֹא יָדַע אֹתוֹ מֵאוּמָה, כִּי אִם הִלָּחֵם אֲשֶׁר הוּא אוֹכֵל; וַיְהִי יוֹסֵף יָפֵה תָאֵר וַיִּפֶּה מְרָאֶה. וַיְהִי, אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, וַתִּשָּׂא אִשָּׁת אֲדֹנָיו אֶת עַיִנֶיהָ, אֶל יוֹסֵף; וַתֹּאמֶר: שְׂכָבָה עִמִּי. (בראשית לט, ו-ז)

האם התנהגות אשת פוטיפר, (הרצון לבגוד בבעלה), הייתה נפוצה במצרים?

ידוע שאצל הפרעונים גילוי עריות היה דבר מקובל ונורמטיבי. למשל הפרעה רעמסס השני נשא את אחותו ואת בנותיו לנשים. ע"פ ממצאים ארכיאולוגים המין היה דומיננטי מאוד בתרבות ואף בפולחן הדתי במצרים העתיקה. גם בתורה, (ויקרא יח, ג), נאמר: "כְּמַעֲשֵׂה אֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר יִשְׁבַּתְּם בָּהּ, לֹא תַעֲשׂוּ; וְכַמַּעֲשֵׂה אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אָנֹכִי מְבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה, לֹא תַעֲשׂוּ, וּבְחַקְתֶּיהֶם לֹא תִלְכוּ". אחר כך התורה מונה שורה של גילויי עריות האסורות. על כן אפשר להסיק שגילוי עריות, כולל מעשי בגידה או ניאוף, היה מקובל במצרים וכן בכנען.

יחד עם זאת, ע"פ פירוש רש"י, המבוסס על מדרש בראשית רבה, כהסבר לסמיכות פרשיות תמר ואשת פוטיפר (אשר שתיהן ביקשו להתחבר עם שניים מבני יעקב, תמר - ע"י התחזות ואשת פוטיפר - ע"י כפייה), אשת פוטיפר התכוונה לשם שמים. הוא מפרש שהסמיכות היא "לומר לך: מה זו (תמר) לשם שמים, אף זו (אשת פוטיפר) לשם שמים; שראתה באצטרולוגין שלה שעתידה להעמיד בנים ממנו, ואינה יודעת אם ממנה אם מבתה" - וזאת ע"פ המדרש שאֶסְנַת פַּת פּוּטִי פָּרַע פֶּהָן אֵן, (בראשית מא, מה), אשת יוסף, הייתה בתה של אשת פוטיפר. מובן שפירוש זה אינו פשוט הכתוב, אך אינו בלתי אפשרי.

איך היינו מתייחסים למקרה כמו אשת פוטיפר היום?

זהו מקרה מובהק של הטרדה מינית במקום עבודה, כאשר איש או אישה מנצלים יחסי מרות שיש להם על אישה או גבר, (במקום עבודה, בצבא, בלימודים), כדי להציע הצעות או רמיזות בעלות אופי מיני, חוזרות ונשנות, בניגוד לרצון המוטריד, או מגע פיזי בניגוד לרצונו/ה. מאחר שמדובר כאן באישה נשואה, המעשה הוא כמובן חמור עוד יותר.

ע"פ החוק בישראל הטרדה מינית היא עבירה פלילית, אך לבושתנו, בגידה בכך או בכת הזוג אינה אסורה. עם זאת, אם אישה בגדה בבעלה, זה מהווה עילה לגירושין, לפעמים עם הפחתה במזונות המגיעות לאישה אך ללא פגיעה בחלוקת הרכוש המשותף. ע"פ ההלכה, אם אישה בגדה בבעלה, חובה עליו לגרשה. בעל שבוגד באשתו וכתוצאה מכך מתנהג באלמות פיזית או מילולית כלפי אשתו, יש לה עילה לדרוש גירושין אם תוכיח את טענותיה. כיום בבית המשפט יכול הצד הנבגד להגיש תביעת נזיקית, פיצוי על עוגמת נפש, הפרת חוזה וכדומה, בשל בגידת בן או בת הזוג.

האם החוק הישראלי למניעת הטרדה מינית תואם את ההלכה היהודית?

החוק למניעת הטרדה מינית, תשנ"ח 1998, קובע, בין השאר, שהטרדה מינית מוגדרת ככל אחד ממעשים אלה:

סחיטה באיומים, כאשר המעשה שהאדם נדרש לעשותו הוא בעל אופי מיני; מעשים מגונים; הצעות חוזרות בעלות אופי מיני, המופנות לאדם אשר הראה למטריד כי אינו מעוניין בהצעות האמורות; התייחסויות חוזרות המופנות לאדם, המתמקדות במיניותו, כאשר אותו אדם הראה למטריד כי אינו מעוניין בהתייחסויות האמורות; התייחסות מבזה או משפילה המופנית לאדם ביחס למינו או למיניותו, לרבות נטייתו המינית; פרסום תצלום, סרט או הקלטה של אדם, המתמקד במיניותו, בנסיבות שבהן הפרסום עלול להשפיל את האדם או לבזותו, ולא ניתנה הסכמתו לפרסום; הצעות או התייחסויות המופנות למי מהמנויים בפסקאות המשנה שלהלן, ... גם אם המוטריד לא הראה למטריד כי אינו מעוניין בהצעות או בהתייחסויות האמורות:

(א) לקטין או לחסר ישע – תוך ניצול יחסי מרות, תלות, חינוך או טיפול, ואם טרם מלאו לקטין 15 שנים – גם בלא ניצול יחסים כאמור, ובלבד שהמטריד אינו קטין; למטופל, במסגרת טיפול נפשי, בריאותי, רפואי או פארה רפואי – תוך ניצול תלות של המטופל במטפל; לעובד במסגרת יחסי עבודה, ולאדם במסגרת שירות – תוך ניצול מרות ביחסי עבודה או בשירות; לתלמיד בכיתה י"ב, י"ג או י"ג, שאינו קטין, תוך ניצול יחסי מרות בלימודים; לאדם – תוך ניצול יחסי מרות או תלות, במסגרת הדרכה או ייעוץ של כהן דת או של מי שמתחזה להיום כהן דת או של אדם הידוע או המציג את עצמו כבעל סגולות רוחניות מיוחדות.

איסור הטרדה מינית והתנכלות

4. לא יטריד אדם מינית את זולתו ולא יתנכל לו.

הטרדה מינית והתנכלות - עבירות

5. (א) המטריד מינית אדם ... דינו – מאסר שנתיים;

(ב) המתנכל לאדם כאמור בסעיף 3(ב), דינו מאסר שלוש שנים.

(ג) הטריד אדם מינית אדם אחר כאמור בסעיף קטן (א) והתנכל לו כאמור בסעיף קטן

(ב), דינו - מאסר ארבע שנים.

הטרדה מינית והתנכלות עוולות אזרחיות

6. (א) הטרדה מינית והתנכלות הן עוולות אזרחיות...

(ב) בית המשפט רשאי לפסוק בשל הטרדה מינית או בשל התנכלות פיצוי שלא יעלה על

סך 120,000 שקלים חדשים, ללא הוכחת נזק.

ע"פ ההלכה, הטרדה מינית אסורה בהיותה התנהגות גסה ובלתי ראויה, זאת לעומת חיזור של גבר פנוי אחר אישה פנויה למטרת נישואין, שהוא דבר טבעי ומותר. הטרדה מינית עלולה להוביל למגע מיני או לקיום יחסי מין אסורים, דהיינו מחוץ למסגרת הנישואין, בדרך של אונס או פיתוי. התייחסות ההלכה היא אם כן שונה מזו של החוק, אשר מדגיש את זכויות הפרט לא להיות מוטריד, ונראה שגם ההגדרה של הטרדה מינית שונה.

ע"פ החוק די להעיר הערות או לרמוז לדבר שאפשר לפרש אותו בקונוטציה מינית, כדי להיות חשוד בהטרדה מינית, המוגדרת כעבירה פלילית. ע"פ ההלכה, אמנם אמירות כאילו אינן כשורה, אך אינן מוגדרות כעבירה חמורה, אם מדובר באמירות בלבד.

כמובן שנטל ההוכחה הנדרש לאירוע של הטרדה מינית, כאשר המואשם בהטרדה מכחיש זאת, שונה בתכלית. ע"פ החוק אין צורך להביא עדים או ראיות כלשהן כדי להגיש תביעה ודי בתלונה גרידא. ע"פ ההלכה יש צורך בהוכחות. לא ניתן להגיש תלונה ולא מאמינים לתובע/ת,

ללא תימוכין לגרסתו/ה או לפחות שמועה רעה ורינונים בציבור מכריו, (ראו פסק הרמב"ם בהמשך).

במקרים מסוימים, המגישה/ה תלונה על הטרדה מינית הוא או היא הם בעצם היוזמים או המפתים, ע"י לבוש או התנהגות פרובוקטיבית, כך שאינם באים בידיים נקיות. לא בטוח שהחוק מתייחס לכך, לעומת ההלכה, הדורשת נקיות כפיים של התובע. ע"פ החוק, אף אישה נשואה, המפתה את הממונה עליה לקיום יחסי מין, יכולה לזכות בתביעה על כך שהוא הטרד אותה מינית ולקבל פצוי, זאת בגלל האחריות היתרה הנדרשת ממנו כתוצאה מיחסי המרות ששררו ביניהם. (ראו תיק 274/06 - פלונית נגד אלמוני - פסק דין של השופטת ורדה וירט ליבנה). בנוסף לכך, כאמור, אם בעלה גירש אותה בעקבות הבגידה, היא זכאית למחצית הרכוש המשותף, ויוצאת "חוטאת נשכרת" מאוד.

לעומת זאת, ע"פ ההלכה, לאישה שבגדה בבעלה אין כל זכויות משפטיות ואיננה רשאית לתבוע. על בעלה לגרשה ללא כספי כתובה או כספים אחרים ואסור לה להינשא לגבר שבגדה אתו.

גם מבחינת העונש על מעשה מוכח של הטרדה מינית, החוק קובע עונשי מאסר וקנס על אמירה או רמיזה בלבד, אף ללא מעשה בעל משמעות מיני. לעומת זאת, ע"פ ההלכה כפי שכותב פרופ' אביעד הכהן בכתבה באתר "דעת":

מקור: daat.ac.il/mishpat ivri/skirot/277 2.htm

"על איסור הטרדה מינית, הפצוץ האישה וביזוי כבודה", "יש לנקוט פעולות כנגד המטרד, כדי להציב סייג לחשש ההטרדה. נקבעו כבר בתקופת התנאים "הלכות ייחוד" ו"הלכות צניעות". אלה הלכו והחמירו ברבות השנים, והן נועדו למנוע במידת האפשר את פוטנציאל החטא, לרבות באמצעות הפרדה בין המינים במקום שהם עלולים לבוא לידי חטא או לניצול לרעה של בעל המרות את מעמדו.

לעומת זאת, יתכן שהנהגת שילוב בין המגדרים, כמו בצה"ל, מביא באופן טבעי, לרובי מקרים של הטרדה מינית.

למותר לומר שלא תמיד המציאות עולה בקנה אחד עם התאוריה. על אף הדרך החינוכית שהתווה הרמב"ם, עלו בידנו לדלות עדויות רבות על אנשים, ובהם אנשי מעלה רבי שררה, שכשלו בעוון זה. במקרים אלה, השיתו עליהם חכמים מגוון עונשים חמורים: מאסר, עונשי גוף, הגליה, פרסום קלונם ברבים ועוד כהנה וכהנה.

כתב הרמב"ם בהקשר זה: "וכן יש לבית דין בכל מקום ובכל זמן להלקות אדם ששמועתו רעה, והעם מרננים עליו שהוא עובר על העריות, והוא שיהיה קול שאינו פוסק, כמו שביארנו ולא יהיו

לו אויבים ידועים, שמוציאים עליו שמועה רעה. וכן מבזים את זה ששמועתו רעה, ומחרפים את יולדתו בפניו. (משנה תורה, הלכות סנהדרין, פרק כד, הלכה יב). נוסף כי, ע"פ היהדות, אם הנאשם חזר בתשובה תוך הבעת חרטה, בקשת סליחה וחדל מהמעשים, יש להתחשב בזאת.

לסיכום, נראה שהרף שקובע החוק לעבירה פלילית זו, נמוך יותר מזה של ההלכה ואף כולל עונש מאסר של כמה שנים על אמירות בלבד, אף ללא מעשים. לעומת זאת, בגישה היהודית, עושים מאמצים כדי למנוע מראש מקרים אל הטרדה מינית ומטרת העונשים להביא את הנאשם לחרטה, בקשת סליחה, וכנראה כוללים אף מתן פיצוי הולם לנפגעים/ות.

ביקורת על החוק למניעת הטרדה מינית – מקור: ויקיפדיה, חוק_למניעת_הטרדה_מינית

החוק למניעת הטרדה מינית עוסק בשני סוגים של התנהגויות: סוג אחד הוא התנהגויות שהאיסורים עליהן כבר מעוגנים בחוק העונשין, ויש להם בסיס מוצק במוסר הנוהג: מעשים מגונים וסחיטה מינית באיומים. הסוג השני כולל את ההתנהגויות "הצעות חוזרות בעלות אופי מיני...", "התייחסויות..המתמקדות במיניות...", וכן "התייחסות מבזה ... ביחס למיניות..." כלומר, הטרדות מילוליות. הביקורת נגד החוק מכוונת לעצם הפיכת הסוג השני של ההתנהגויות, ההטרדות המילוליות, לעבירה על החוק. מרדכי קרמניצר ומשפטנים אחרים ביקרו גישה מרחיבה זו של החוק הישראלי, וסברו שזקקה רב מתועלתה.

טענות נגד הייחודיות של האיסור הפלילי להטרדה בישראל

מבחינה משפטית, ישראל נחשבת למחמירה במיוחד מבחינת החקיקה נגד הטרדה מינית. כך למשל, בישראל, בניגוד לארצות הברית שבה נחקקו החוקים הראשונים בעניין הטרדה מינית, נחשבת זו גם לעבירה פלילית, ולעתים היא חלה אף בסיטואציות בהן אין יחסי מרות בין המטריד למוטרד.

טענות להתעלמות מעקרונות יסוד של המשפט הפלילי

ישנו סוג הטרדות מיניות הכולל יסוד של סחיטה, ויש סוג הטרדות מיניות שמהותן היא רק העברת מסרים לא רצויים. לפי מבקרים הסוג הראשון ראוי שיהיה פלילי ואילו השני איננו ראוי. אין בו את עקרונות הבאים:

אזהרה: איסורים המופיעים בחוק הפלילי אוסרים על התנהגויות הנתפשות כאסורות, על ידי המוסר האינטואיטיבי המקובל בחברה, ומכאן הנחת ידיעת החוק של הדין הפלילי. עם זאת שימוש בדין הפלילי לאיסור התנהגות שהתודעה עוד אינה רואה בה כאסורה, יש בו משום ענישה ללא אזהרה מספקת.

מידתיות: הדין הפלילי אינו אמור ואינו מתאים לטפל בהשלכות הכלל החברתיות (מעמד האישה) שהן מעבר למעשה המבודד, לפי קנה מידה זה הטרדה מינית אינה חמורה. אין מקום להפללת כל הטרדה מינית, מעשה מגונה או מעשה סחיטה, יחד עם בדיחה סקסיסטית או פתק מיני.

עקרון הפרופורציה: ישנה דיספרופורציה בזהות הענישה המקסימלית, לדוגמא בין הטרדה מילולית תוך ניצול יחסי מרות לבין מעשים מגונים תוך ניצול יחסי מרות.

עקרון השיוריות החוק למניעת הטרדה מינית עושה שימוש בדין הפלילי במקום בו ניתן היה לנסות להשתמש באמצעים חמורים פחות. הטיפול בהטרדות מילוליות היה יכול להיעשות בעזרת דין נזיקי בלבד, (פיצוי כספי), כמו בארצות הברית.

טענות לתפישת מקרים שאין בהם אנטי חברתיות

קיים קושי להגדיר באמצעות כלל משפטי, אילו תופעות הן בגדר הטרדה מינית מאחר שההטרדה היא תלוית נסיבות שקשה להביאן לידי ביטוי בחוק. אותה התנהגות יכולה להטריד או להיתפש כידידותית והכל תלוי באופי מערכת היחסים. כדברי השופט זמיר: "מחמאה, שיחה על נושא מיני, מגע גופני ואפילו חיבוק או נשיקה לא בהכרח יש להם אופי מיני..." עצם הקושי לנסח איסורים הוא איתות ברור נגד ההיזקקות לדין העונשין.

תחושות של ביזוי והשפלה קשות להוכחה וביהמ"ש עלול לצקת למונחים "ביזוי" ו"השפלה" תכנים שלא מתארים את המציאות והתוצאה עלולה להיות הרחבת יתר של תחום האיסור.

ביחסי מרות, החוק מוותר על הבהרה כי המוטרד אינו מעוניין בפניות או בהתייחסויות, והמבקרים טוענים שהדבר מרחיק לכת.

טענות נגד חוסר אישום בדבר עדות שקר

טענה נוספת נגד יישום החוק היא שלא נהוג להאשים בעדות שקר או תלונת שווא אדם אשר התלונן על הטרדה מינית וחזר בו או שהתגלו פערים בגרסתו. הדבר יוצר מצב בו יכול להיגרם נזק רב לנאשם חף מפשע, בנוסף לסטיגמה הקשה הנדבקת בו, עקב עדות שקר ותלונת שווא או חוסר יכולת הוכחה וכמו כן המצב יכול לעודד תלונות שווא כנגד מעבידים, בידיעה כי אם המתלוננים יחזרו בהם או יתגלו כעדי שקר לא יוגש נגדם כתב אישום והם יצאו נקיים.

וַיִּמְאֵן, וַיֹּאמֶר אֶל אִשְׁתּוֹ אֲדֹנָיו: הֲאֵדֹנִי לֹא יָדַע אֶתִּי מֵה בְּפִית; וְכָל אֲשֶׁר יֵשׁ לוֹ, נָתַן בְּיָדִי. אֵינְנוּ גְדוֹל בְּפִית הַזֶּה מִמֶּנִּי, וְלֹא תִשָּׁף מִמֶּנִּי מְאוּמָה, כִּי אִם אוֹתָךְ בְּאִשֶׁר אָתָּה אִשְׁתּוֹ; וְאִיךָ אֶעֱשֶׂה הַרְעָה הַגְּדֹלָה הַזֹּאת, וְתִטְאֵתִי לְאֱלֹהִים. וַיְהִי, כַּדְּבָרָה אֶל יוֹסֵף יוֹם

יום; ולא שמע אליה לשכב אצלה, להיות עמה. ויהי כהיום הזה, ויבא הביתה לעשות מלאכתו; ואין איש מאנשי הבית, שם בבית. ותתפשוהו בבגדו לאמר: שכבה עמי; ויעזב בגדו בידה, ויננס ויציא החוצה. (בראשית לט, ח-יב)

מה אפשר ללמוד מהתנהגותו של יוסף?

יוסף נהג ע"פ עקרונות המוסר שחונך בהם, שלא למעול באימון שאדונו נתן בו, וע"פ המדרש במסכת סוטה, הוא ראה את דיוקנו של אביו. אך יותר מכך, הוא ראה במעשה הבגידה, חטא לאלוהים, שכן כבר למדנו שגילוי עריות של קיום יחסים עם אשת איש, הוא אסור לכל בני נח. הוא ניסה להתחמק ממנה (ולא שמע אליה לשכב אצלה, להיות עמה), כדי שלא תהיה לה הזדמנות לדרוש ממנו שוב לשכב עמה. יוסף גם נהג בחכמה, שכן אילו נענה לדרישת גברתו, הדבר היה מתגלה מתישהו והיה נשלח לכלא בכל מקרה.

אשת פוטיפר מביימת ניסיון אונס; יוסף נשלח לבית סוהר "איכותי" ומתמנה כמנהל

ויהי כראותה פי עזב בגדו בידה ויננס החוצה. ותקרא לאנשי ביתה ותאמר להם לאמר: ראו, הביא לנו איש עברי לצחק בנו - בא אלי לשכב עמי ואקרא בקול גדול. ויהי כשמעו פי הרימתי קולי ואקרא, ויעזב בגדו אצלי ויננס החוצה. ותנח בגדו, אצלה, עד בוא אדניו אל ביתו. ותדבר אליו, כדברים האלה לאמר: בא אלי העבד העברי, אשר הבאת לנו לצחק בי. ויהי, כהרימי קולי ואקרא; ויעזב בגדו אצלי, ויננס החוצה. ויהי כשמע אדניו את דברי אשתו, אשר דברה אליו לאמר, כדברים האלה, עשה לי עבדה; ויחר אפו. ויקח אדני יוסף אתו, וייתנהו אל בית הסהר - מקום, אשר אסירי המלך אסורים; ויהי שם, בבית הסהר. ויהי ה' את יוסף ויט אליו חסד ויפת חנו בעיניו שר בית הסהר. ויפת שר בית הסהר ביד יוסף את כל האסירים אשר בבית הסהר ואת כל אשר עשים שם הוא היה עשה. אין שר בית הסהר ראה את כל מאומה בידו באשר ה' אתו, ואשר הוא עשה ה' מצלית. (בראשית לט, יג-כג)

האם פוטיפר באמת האמין לדברי אשתו ולא לדברי יוסף, אשר כנראה הכחיש את הדברים, או שפוטיפר רק רצה "להסתדר" במצב שנוצר?

ניתן להבין שפוטיפר האמין יותר לגרסת יוסף מאשר לגרסת אשתו, מכך שהוא שם אותו בבית סוהר איכותי, אשר אסירי המלך אסורים שם ואולי גם אמר לשר בית הסוהר "מלה טובה" על יוסף, כפי שמסתבר מיחסו החיובי של האחרון אל יוסף. לכאורה פוטיפר יכול היה להוציא את יוסף להורג על עוון ניסיון האונס של אשתו. לפי המדרש, ידע פוטיפר שיוסף חף מפשע, אך

היה חייב להרשיעו, כדי שלא תדבק בילדיו תווית של בנים לאם זונה. תגובת פוטיפר מחזקת את ההשערה שבגידות בבני הזוג לא היו נדירות במצרים והיה אפשר "לעבור לסדר היום", למרות שעל פי החוק הוטל על אישה נשואה שהורשעה בבגידה עונש מוות. ברור שבמצרים העתיקה, לעבד זר לא היו זכויות במערכת המשפט מול האצולה המצרית וקולו לא היה נשמע.

איך החוק הישראלי היה מתייחס למקרה כזה?

פרופ' אלן דרשוביץ, אשר כיהן כפרופסור מן המניין באוניברסיטת הרווארד משנת 1967 ועד לפרישתו בדצמבר 2013, רואה בסיפור זה דגם לעיוותים המשפטיים העלולים להיגרם מהפעלת ראיות נסיבתיות, כמו בגדו של יוסף שנשאר אצל אשת פוטיפר, לעומת הכלל ההלכתי כי רק על פי שני עדים ניתן להרשיע בעבירה פלילית.

מקור: אתר "מחלקה ראשונה", משה דרורי, סגן נשיא בית המשפט המחוזי ירושלים,

www.news1.co.il/Archive/003 D 36115 00.html

במקרה של מילה נגד מילה, באין עדים וראיות נוספות, קשה לבית המשפט להכריע, אך לרוב, בית המשפט נוטה לקבל את גרסת האישה הטוענת שגבר ניסה לאונסה, שכן זה נפוץ בהרבה מאשר מקרה שאישה המנסה לכפות יחסי מין על גבר. במקרה זה יש ראייה נסיבתית של בגדו של יוסף שנשאר בידה, ואם יוסף לא היה מוסר גרסה הסותרת את גרסתה, לפי החוק הישראלי הוא כנראה היה נמצא אשם.

יש הטוענים כי הרשעתו של נשיא המדינה לשעבר, משה קצב, התבססה על התרשמות השופטים שעדותה של א' ממשרד התיירות מהימנה, למרות שהעדות נסתרה לכאורה ע"י ראיות.

איך מערכת המשפט בישראל הייתה מתייחסת למקרה דומה כיום בין בעל בית ישראלי לעובדת זרה או בין בעלת בית לעובד זר?

עובדת זרה, בדרך כלל בתחום הסיעוד, המנוצלת מינית ע"י בני משפחת המטופל, יכולה להגיש תלונה לרשויות והתלונות נבדקות ע"י המשטרה. אם נמצא שאכן נוצלה מינית, יש אפשרות לשלול מהמטופל את זכותו למטפלת סיעודית.

סיכום פרק לט

הפרק דן בעיקר בימי יוסף כעבד בבית פוטיפר ועל הצלחתו הרבה. ראינו בניסיונות הפיתוי של אשת פוטיפר דוגמא מובהקת של הטרדה מינית ע"י ניצול יחסי מרות, כנראה כדי לספק תאוה מינית. יוסף עומד בגבורה בניסיונותיה החוזרים ונשנים, בזכות תפיסתו שהדבר מהווה חטא

לאלוהים ולאדונו אשר נתן בו אימון מוחלט. על כן הוא מכונה "יוסף הצדיק". השווינו למקרים דומים המתרחשים בישראל.

פרק מ - פתרון חלומות שרי המשקים והאופים ע"י יוסף, ברוח הקודש; בקשת יוסף משר המשקים להזכירו לפרעה; פרעה חוגג יום הולדת במשתה, חנינה וענישה; תופעת כפיות הטובה

פתרון חלומות שרי המשקים והאופים ע"י יוסף, ברוח הקודש

וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, חָטְאוּ מִשְׁקָה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְהָאֶפֶה לְאֲדֹנָיָהֶם, לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם. וַיִּקְצַף פְּרַעֲהַ עַל שְׁנֵי סְרִיסָיו, עַל שֵׁר הַמִּשְׁקִים וְעַל שֵׁר הָאֹפִים. וַיִּתֵּן אֹתָם בְּמִשְׁמַר בֵּית שֵׁר הַטְּבָחִים, אֶל בֵּית הַסֵּהַר, מְקוֹם אֲשֶׁר יוֹסֵף אָסוּר שָׁם. וַיִּפְקֹד שֵׁר הַטְּבָחִים אֶת יוֹסֵף אֹתָם וַיִּשְׁרַת אֹתָם, וַיְהִיו יָמִים בְּמִשְׁמַר. וַיַּחְלְמוּ חֲלוֹם שְׁנֵיָהֶם, אִישׁ חֲלֹמוֹ בְּלֵילָה אֶחָד, אִישׁ כְּפִתְרוֹן חֲלֹמוֹ - הַמִּשְׁקָה וְהָאֶפֶה אֲשֶׁר לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם אֲשֶׁר אָסוּרִים בְּבֵית הַסֵּהַר. וַיָּבֹא אֲלֵיהֶם יוֹסֵף בְּבֹקֶר וַיֵּרָא אֹתָם וְהֵנֵם זֹעֲפִים. וַיִּשְׂאֵל אֶת סְרִיסֵי פְרַעֲהַ אֲשֶׁר אֹתוֹ בְּמִשְׁמַר בֵּית אֲדֹנָיו לֵאמֹר: מַדּוּעַ פָּנִיכֶם רָעִים הַיּוֹם. וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו: חֲלוֹם חֲלַמְנוּ וּפְתַר אֵין אֵינוֹ. וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף: הֲלוֹא לְאֱלֹהִים פְּתוּרִים - סִפְרוּ נָא לִי. וַיִּסְפֹּר שֵׁר הַמִּשְׁקִים אֶת חֲלֹמוֹ, לְיוֹסֵף; וַיֹּאמֶר לוֹ: בְּחֻלּוּמִי, וְהִנֵּה גֶפֶן לְפָנַי. וּבִגְפוֹן, שְׁלֹשָׁה שָׁרִיגִים; וְהוּא כְּפִרְחַת, עֲלֵתָהּ נֹצֶה, הַבְּשִׁילוֹ אֲשַׁפְּלֵתֶיהָ עֲנָבִים. וְכֹס פְּרַעֲהַ בְּיָדִי; וְאָקַח אֶת הָעֲנָבִים, וְאֲשַׁחַט אֹתָם אֶל כּוֹס פְּרַעֲהַ, וְאָתֵן אֶת הַכּוֹס, עַל כַּף פְּרַעֲהַ. וַיֹּאמֶר לוֹ יוֹסֵף, זֶה פְּתוּרֹנוֹ: שְׁלֹשַׁת הַשָּׁרִיגִים - שְׁלֹשַׁת יָמִים הֵם. בְּעוֹד שְׁלֹשַׁת יָמִים, יֵשֵׂא פְרַעֲהַ אֶת רֹאשׁוֹ, וְהָשִׁיבָהּ עַל כַּנֹּף; וְנָתַתְּ כּוֹס פְּרַעֲהַ בְּיָדוֹ, כַּמִּשְׁפָּט הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר הָיִיתָ מִשְׁקָהוּ. (בראשית מ, א-יג)

איך יוסף הצליח לפתור את החלום?

האלוהי מודגש בכך שהוא אומר "הלווא לאלהים פתורנים" וכאשר הובא לפרעה אמר: בלעדי: אלהים, יענה את שלום פרעה. הוא למעשה ביטל את עצמו בפני הגלוי האלוהי.

סף משר המשקים להזכירו לפרעה; פרעה חוגג יום הולדת במשתה, חנינה וענישה; תופעת כפיות הטובה

פי אם זכרתי אתך, פאשר ייטב לך, ועשית נא עמדי חסד; והזכרתי אתך אל פרעה, והוצאתי מן הבית הזה. פי גנב גנבתי, מארץ העברים; וגם פה לא עשיתי מאומה, פי שמו אתי בבור. (בראשית מ, יד-טו)

מה מראה בקשתו של יוסף?

היא מראה שיוסף היה בטוח בפתרונו כי אילולא התקיים, הוא היה שם את עצמו ללעג ולקלס בפני השרים והיה לו בהחלט מה להפסיד. בגלל שהיה בטוח בפתרונו, הוא ניצל את ההזדמנות שנקרתה לו כדי להשתחרר מהכלא.

וַיֵּרָא שֵׁר הָאֲפִים פִּי טוֹב פֶּתֶר; וַיֹּאמֶר אֶל יוֹסֵף: אֵף אָנִי בַחֲלוּמִי, וְהִנֵּה נְשַׁלְשָׁה סְלֵי חֲרִי עַל רֵאשִׁי. וּבִסֵּל הֶעֱלִיוֹן, מִפֶּל מֵאֲכַל פְּרֵעָה, מַעֲשֵׂה אִפָּה; וְהָעוֹף אֲכַל אֶתְּם מִן הַסֵּל מֵעַל רֵאשִׁי. וַיַּעַן יוֹסֵף וַיֹּאמֶר: זֶה פֶּתֶרְנוֹ; נְשַׁלְשַׁת הַסְּלִים, נְשַׁלְשַׁת יָמִים הֵם. בְּעוֹד נְשַׁלְשַׁת יָמִים, יִשָּׂא פְרֵעָה אֶת רֵאשֶׁךָ מֵעֲלֶיךָ, וְתָלָה אוֹתָךְ עַל עֵץ; וְאָכַל הָעוֹף אֶת בְּשָׂרְךָ מֵעֲלֶיךָ. (בראשית מ, אז-יט)

איך יוסף הצליח לפתור חלום מזעזע זה?

יש מסבירים כי בחלום זה, לעומת בחלומו של שר המשקים, שר האופים אינו נותן לפרעה את דברי המאפה אלא העוף אוכל אותם מעל ראשו, (מפני שלא טרח לכסות אותם). יוסף הבין שתחושות החולם היו שליליות ופסימיות. על כן, ע"פ האמונה שהחלום מנבא את העתיד לקרות, פירש יוסף בהתאם. אך הסבר זה הוא פשטני כי אין ערובה לכך שהפתרון נכון ומחיר הטעות היה גבוה מאוד בהתחשב במעמדו של השר, במיוחד כאשר הפתרון נורא כל כך! על כן חייבים לומר שוב שהייתה ליוסף רוח הקודש.

וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי, יוֹם הַלֵּדָת אֶת פְּרֵעָה, וַיַּעַשׂ מִשְׁתָּה לְכָל עֲבָדָיו; וַיִּשָּׂא אֶת רֵאשׁ שֵׁר הַמְּשָׁקִים, וְאֶת רֵאשׁ שֵׁר הָאֲפִים בְּתוֹךְ עֲבָדָיו. וַיָּשֵׁב אֶת שֵׁר הַמְּשָׁקִים עַל מִשְׁקָהוּ; וַיִּתֵּן הַפּוֹס עַל כַּף פְּרֵעָה. וְאֶת שֵׁר הָאֲפִים תָּלָה, כַּאֲשֶׁר פֶּתַר לָהֶם יוֹסֵף. וְלֹא זָכַר שֵׁר הַמְּשָׁקִים אֶת יוֹסֵף, וַיִּשְׁכַּחְהוּ. (בראשית מ, כ-כג)

איך פרעה "חגג" את יום הולדתו? מה ניתן ללמוד מכך?

הוא עשה משתה, כפי שנהוג בימינו לעשות מסיבה, אך הוא גם עשה חשבון נפש כלשהו וקיבל החלטות. ע"פ המסורת היהודית, יום הולדתו הוא כעין ראש השנה של הפרט. הוא זמן מתאים לעשיית סיכום ביניים על מה שארע בשנה האחרונה ולקבלת החלטות לגבי שינויים ושיפורים בהתנהגות ובהתנהלות.

האם שכחת שר המשקים את יוסף מפתיעה?

לא, כי למעשה יוסף לא נתן לשר דבר, פרט לבשורה טובה שהיה מקום להתפעל ממנה. נאמר במדרש בראשית רבה, שיוסף נענש בשנתיים מאסר נוספות, על כך שנתן את מבטחו בשר המשקים ולא בקב"ה. זה אינו סביר כל כך, כי עונשו לא הוקצב בזמן וממילא לא היה אמור להשתחרר באותו הזמן.

האם בדרך כלל אנשים נוטים לשכוח את מי ששימח אותם או שעשה להם טובה?

לצערנו, בדרך כלל כן. הדבר נפוץ במיוחד ביחס של בנים או בנות כלפי הוריהם. הרי ההורים המגדלים, בדרך כלל מנסים לספק את צרכי ילדיהם באהבה, מסירות, בהקרבה ועל הצד הטוב ביותר, אך במקרים רבים הבנים הם כפויי טובה ואינם תמיד גומלים להוריהם כשהם נזקקים לעזרה, כגון טיפול לעת זקנה או אפילו יחס טוב, מתחשב ואוהב. לפעמים הבנים מטיחים בהורים דברים ומאשימים אותם, שלא בצדק, בכישלונות או בהחלטות לא מוצלחות שלהם עצמם, עד שההורים שואלים: "איפה טעינו?". כמובן שזה נוגד לחלוטין את מצוות כיבוד אב ואם.

סיכום פרק מ

ראינו בפרק זה איך יוסף פותר חלומות בביטחון מוחלט, בעזרת רוח הקודש ולא דווקא בגלל חכמה או כשרון מיוחד מצדו. דנו במשמעות יום הולדת ע"פ היהדות ובתופעה של כפיות טובה כלפי המטיבים אתנו, במקום הכרת הטוב המתחייבת.

הרעיון המרכזי בפרשת וישב

אפשר לומר שהנושא המרכזי של הפרשה הוא חשיבות חלומות כמשפיעים על החיים. החלומות של יוסף אמנם כמעט עלו לו בחייו אך בפועל הובילו אותו לחיי עבדות ולבית הסוהר במצרים ובסוף הפרשה, חלומות שר המשקים ושר המשקים מביאים לשחרורו. בהמשך, חלום פרעה יביא אותו למעמד המשנה למלך. מודגשות בפרשה צדיקותו, יראת השמים וענוותנותו של יוסף, הזוקף את כל הקורה לו לרצון האלוהים.

תוספת**נמצאו מטבעות יוסף הצדיק**

ארכיאולוגים מצריים טוענים כי גילו מטמון של מטבעות מימי הפרעונים וביניהן גם מטבעות הנושאות את שמו ותמונתו של יוסף הצדיק.

מטבעות יוסף הצדיק

היומון המצרי אל אהראם פרסם כתבה של העיתונאי וג'יה אל צקאר על גילוי ארכיאולוגי של מטבעות עתיקים במצרים הנושאים את דמותו של יוסף. אלה עיקרי הדברים:

”בגילוי ארכיאולוגי ראשון מסוגו גילו כמה חוקרים וארכיאולוגים מצריים מטמון של מטבעות מתקופת הפרעונים. חשיבותו היא בכך שהוא מפרך, בראיות מדעיות חותכות, את הטענה של כמה היסטוריונים שהמצרים הקדמונים לא ידעו מה הם מטבעות ושהם קנו ומכרו בשיטת סחר חליפין.

קבוצת המחקר גילתה את המטבעות כאשר אנשיה בדקו אלפי שרידים ארכיאולוגיים קטנים המאוחסנים במוזיאון המצרי. הארכיאולוגים סברו כי אלה היו קמעות, ואולם בבדיקה מדוקדקת התברר שעל המטבעות מופיעים התאריך שבו טבעו אותם וערכם, או דיוקן הפרעונים שבתקופתם טבעו את המטבעות. מקצת המטבעות הן מהתקופה שבה חי יוסף במצרים ומקצתם נושאים את שמו ואת דיוקנו. בזמנו שררה במחקר סברה מוטעית שהמסחר התנהל בדרך של סחר חליפין - חיטה מצרית תמורת מוצרים אחרים, אולם ההפתעה היא שפסוקי קוראן מצביעים בבירור כי בתקופת יוסף סחרו במצרים באמצעות מטבעות.

ראש קבוצת המחקר, ד"ר סעיד מחמד ת'אבת, אמר כי במחקרו הארכיאולוגי על הנביא יוסף הוא גילה קמעות רבים במחסני רשות העתיקות במוזיאון הלאומי של מצרים, המצביעים על זמנים שונים לפני תקופת השר יוסף ואחריה ובהם מטבע הנושא את דיוקנו בהיותו שר בחצר המלכות כשהיה ממונה על האוצר במצרים...”

ד"ר סעיד ת'אבת הוסיף כי בדק ארונות קבורה של רבים מן הפרעונים כדי למצוא מטבעות ששימשו כקמעות או כתכשיט ואומנם התגלו מטבעות מצריים קדומים. דבר זה גרם לחוקרים לבדוק ולמצוא בקוראן פסוקים המעידים על שימוש במטבעות מצריים קדומים: ”מכרו אותו במחיר זול בעבור מטבעות ספורים כי הקלו בערכו” [סורה 12: פסוק 20]; קראון [קורח] אמר על כספו: ”קיבלתי זאת מכוח תבונתי...” [סורה 28: פסוק 78]

ד"ר ת'אבת טען כי "מחקריו מסתמכים על פרסומים אודות השושלת השלישית של הפרעונים ובאחד מהם הוזכר כי המטבע המצרי באותה תקופה נקרא "אל דבן" וערכו רבע גרם זהב. שם המטבע הזה הוזכר באיגרת של אדם ושמו תחות נח'ת שהיה שליחו של המלך בנושא הפיקוח על הגשרים מעל הנילוס.

החוקר זיהה תקופות רבות אליהם שייכים מטבעות אלה במיוחד אלה אשר יש עליהם סמלים המיוחדים לתקופה של הנביא יוסף עליו השלום. בין מטבעות אלה יש מטבע יחיד שיש עליו רישומי כתב וציור של פרה המסמלת את חלומו של המלך שחלם על שבע פרות שמנות ושבע פרות רזות, וכן שבע שיבולים ירוקות ושבע יבשות. נמצא כי רישומי הכתב בתקופה המוקדמת הזו התאפיינו בפשטות, היות שהכתב היה עוד בראשיתו ולכן נוצר קושי בתרגום הכתבים שהופיעו על המטבעות הללו. אולם קבוצת המחקר הצליחה לתרגם כתבים אלה על ידי השוואתם לטקסטים ההירוגליפיים הקדומים יותר המוכרים...

כמו כן שמו של יוסף מופיע באותיות הירוגליפיות במטבע הזה פעמיים - בשמו המקורי 'יוסף' ובשמו המצרי שהעניק לו מלך מצרים כאשר מונה לאחראי על אוצר מצרים והוא 'סאבא סבני' וכן ציור של יוסף שהיה חלק מהשלטון במצרים באותה תקופה..."

הד"ר סעיד ת'אבת קרא למועצה לארכיאולוגיה במצרים ולשר התרבות המצרי להגביר את המאמצים בתחום ההיסטוריה והארכיאולוגיה של מצרים הקדומה ולחקור את המטבעות הללו אשר נושאים את שמם של המלכים והאלים המצרים. כך, לדבריו, יהיה ניתן לתקן טעויות רווחות בנוגע להיסטוריה של מצרים הקדומה.

המקור: memri.org.il מכון לחקר תקשורת המזרח התיכון, 27.9.2009.

memri.org.il/cgi_webaxy/item?2136

"אלה אזכרה" (קינה על עשרה הרוגי מלכות והנאמר במוסף של יום כיפור) מיוסד ע"פ א"ב. ואח"כ חתום שם המחבר יהודה חזק. בקינה מוזכרת מכירת יוסף, ע"פ הפרשנות שהאחים מכרו את יוסף.

אֱלֹהִים אֲזַכְרָה וְנִפְשֵׁי עַלְי אֲשַׁפְּכָה . כִּי בָלְעוּנוּ זָדִים כְּעֵגֶה בְּלִי הַפּוֹכָה .
כִּי בִימֵי הַשָּׁר לֹא עָלְתָה אֲרוֹכָה . לְעִשְׂרֵה הַרוּגֵי מְלוֹכָה

בְּלִמְדוֹ סֵפֶר מִפֵּי מְשׁוּלֵי עֲרַמַת . וְהַבִּין וְדָקְדַק בְּדַת רְשׁוּמַת .
וּפְתַח בְּרֹאֲלָה הַמְשַׁפְּטִים וְחָשַׁב מְזַמַּת . וְגוֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ וְנִמְצָא בְּיָדוֹ מוֹת יוֹמַת .
תְּטַאנּוּ צוֹרְנוֹ סֵלַח לָנוּ יוֹצְרֵנוּ:

גְּבֵה לֵב בְּגִדּוּלִים, וְצִוְהָ לְמִלְאֵת פְּלָטְרוֹ נְעָלִים
וְקָרָא לְעֶשְׂרֵה חֲכָמִים, גְּדוּלִים מְבִינֵי דָת וּטְעָמֶיהָ בְּפִלְפוּלִים

דינו משפט זה לאשורו, ואל תעוּתוהוּ בְּכֹזֵב לְאָמְרוֹ
כִּי אִם הוֹצִיאֹהוּ לְאֵמֶתוֹ, וּלְאֹרוֹ כִּי יִמָּצֵא אִישׁ גּוֹנֵב נֶפֶשׁ מֵאֲחִיו מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִתְעַמֵּר בּוֹ וּמְכָרוֹ
חֲטֵאֵנוּ צוּרְנוֹ סִלַּח לָנוּ יוֹצְרֵנוּ:

הם כְּעֵנוּ לוֹ וּמֵת הַגֵּנֵב הֵהוּא, נִם אֵיזָה אֲבוּתֵיכֶם אֲשֶׁר אֲחִיהֶם מְכָרוּהוּ
לְאַרְחָת יִשְׁמַעְעָלִים סְחָרוּהוּ, וּבָעַד נְעָלִים נִתְנוּהוּ

וְאַתֶּם קִבְּלוּ דִין שְׁמַיִם עֲלֵיכֶם, כִּי מִיָּמֵי אֲבוּתֵיכֶם לֹא נִמָּצֵא כָכֶם
וְאִם הָיוּ בְּחַיִּים הִיִּיתִי דָנָם לְפָנֵיכֶם, וְאַתֶּם תִּשְׁאוּ עוֹן אֲבוּתֵיכֶם
חֲטֵאֵנוּ צוּרְנוֹ סִלַּח לָנוּ יוֹצְרֵנוּ:

זְמַן תִּנְהַל לָנוּ שְׁלֵשֶׁת יָמִים, עַד שֶׁנִּדְעַע אִם נִגְזַר הַדְּבָר מִמְרוּמַיִם
אִם אָנוּ חַיִּיבִים וְאֲשֶׁמִּים, נִסְבַּל בְּגִזְרַת מְלֹא רַחֲמִים

חָלוּ וְזָעוּ וְנָעוּ כְּלָמוֹ, עַל רַבִּי יִשְׁמַעְעָל כִּהֵן גְּדוּל נִתְנוּ עֵינַיִמוֹ
לְהִזְכִּיר אֶת הַשֵּׁם לְעֵלּוֹת לְאֲדוֹנָיִמוֹ, לְדַעַת אִם יִצְאָה הַגִּזְרָה מֵאֵת אֱלֹהֵימֹו
חֲטֵאֵנוּ צוּרְנוֹ סִלַּח לָנוּ יוֹצְרֵנוּ:

סָהַר רַבִּי יִשְׁמַעְעָל עֲצָמוֹ וְהִזְכִּיר אֶת הַשֵּׁם בְּסִלּוּדִים, וְעָלָה לְמָרוֹם וְשָׁאֵל מֵאֵת הָאִישׁ לְבוֹשׁ הַבְּדִים
וְנָם לוֹ קִבְּלוּ עֲלֵיכֶם צְדִיקִים וְיָדִידִים, כִּי שְׁמַעְתִּי מֵאֲחֹרֵי הַפְּרָגוֹד כִּי בָזַאת אֲתֶם נִלְכָּדִים

יָרַד וְהִגִּיד לְחַבְרָיו מֵאָמַר אֵל, וְצִוְהָ הַבְּלִיעַל לְהַרְגֵם בְּכַח וְלֵאל
וּשְׁנַיִם מֵהֶם הוֹצִיאֹו תַחֲלָה שְׁהֶם גְּדוּלֵי יִשְׂרָאֵל, רַבִּי יִשְׁמַעְעָל כִּהֵן גְּדוּל וְרַבֵּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל
נָשִׂיא יִשְׂרָאֵל

חֲטֵאֵנוּ צוּרְנוֹ סִלַּח לָנוּ יוֹצְרֵנוּ:
כָּרַת רֵאשׁוֹ תַחֲלָה הַרְבָּה מָנוּ לְבָעֵן, וְנָם לוֹ הַרְגִנִי תַחֲלָה וְאֵל אֲרָאָה בְּמִיתַת מִשְׁרַת לְדָר בְּמַעוֹן
לְהַפִּיל גּוֹרְלוֹת צִוְהָ צְפָעוֹן, וְנִפְּל הַגּוֹרֵל עַל רַבֵּן שְׁמַעוֹן

לְשַׁפֵּף דָּמוֹ מִהַר כְּשׁוֹר פָּר, וּכְשֶׁנִּחְתַּף רֵאשׁוֹ נָטְלוֹ רַבִּי יִשְׁמַעְעָל וְצָרַח עָלָיו בְּקוֹל מַר כְּשׁוֹפָר
אִי הַלְשׁוֹן הַמְּמַהֲרֵת לְהוֹרוֹת בְּאִמְרֵי שְׁפָר, בְּעֹנוֹת אֵיף עֲתָה לּוֹחֲכַת אֶת הָעֶפֶר
חֲטֵאֵנוּ צוּרְנוֹ סִלַּח לָנוּ יוֹצְרֵנוּ:

מֵה מְאֹד בָּכָה עָלָיו בְּחִרְדָּה, בַּת בְּלִיעַל לְקוֹל בְּכִיתוֹ שֶׁל רַבִּי יִשְׁמַעְעָל עֲמָדָה
תֹּאֵר יָפְיוֹ בְּלִבָּה חֲמָדָה, וְשָׁאֵלָה מֵאֵת אֲבִיהָ חֲתִיתוֹ לְהַעֲמִידָה
נֶאֱצַץ בְּלִיעַל דְּבָר זֶה לְעִשׂוֹתוֹ, לְהַפְשִׁיט עוֹרוֹ מֵעַל פָּנָיו שְׁאֵלָה מֵאֵתוֹ
וְלֹא עָכַב דְּבָר זֶה לְעִשׂוֹתוֹ, וּכְשֶׁהִגִּיעַ לְמָקוֹם תַּפְלִין צָרַח בְּקוֹל מַר לְיוֹצֵר נִשְׁמָתוֹ
חֲטֵאֵנוּ צוּרְנוֹ סִלַּח לָנוּ יוֹצְרֵנוּ:

שָׂרְפִי מֵעֲלֶה צָעֲקוֹ בְּמִרְהָ, זו תורה וזו שְׂכָרָה
 עוֹטָה כְּשֶׁלְמָה אוֹרָה, אוֹיֵב מִנְאֵץ שִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא
 וּמְחַרְף וּמְגַדֵּף עַל דְּבָרֵי תוֹרָה

עֲנֵתָה בַת קוֹל מְשֻׁמִּים, אִם אֲשַׁמַּע קוֹל אַחַר אֶהְפֹּךְ אֶת הָעוֹלָם לְמִים
 לְתַהוֹ וְבַהוֹ אֲשִׁית הַדּוֹמִים, גְּזֵרָה הִיא מִלְפָּנַי קְבֻלָּה מְשַׁשְׁעֵי דַת יוֹמִים
חֲטֵאֵנו צוּרְנוֹ סִלַּח לָנוּ יוֹצְרֵנוּ:

פְּקִידִים נְהָרְגוּ מֵאַחֲרֵי שְׂבַת בְּתֵי כְּנָסִיּוֹת, מְלֵאֵי מִצּוֹת פְּרָמוֹן וּכְזוּיּוֹת
 וְהוֹצִיאוּ אֶת רַבִּי עֲקִיבָא דוֹרֵשׁ פְּתָרֵי אוֹתִיּוֹת, וְסָרְקוּ בְּשָׂרוֹ בְּמִסְרָקוֹת פִּיפְיּוֹת

צָוָה לְהוֹצִיא רַבִּי חֲנִינְיָא בֶּן תְּרַדְיּוֹן מִבֵּית אוֹלָמוֹ, וּבַחֲבִילֵי זְמוּרוֹת שָׂרְפוּ גְלָמוֹ
 וְסָפוּגִין שָׁל צָמֵר שָׁמוֹ עַל לְבוֹ לְעַכָּב עֲצָמוֹ, וּכְשֶׁנִּסְתַּלְקוּ מִיַּד נִשְׂרַף וְסָפַר תוֹרָה עִמּוֹ
חֲטֵאֵנו צוּרְנוֹ סִלַּח לָנוּ יוֹצְרֵנוּ:

קוֹנְנוֹ קְדוֹשִׁים עִם לֹא אֶלְמָן, כִּי עַל דְּבַר מוֹעֵט נִשְׁפָּף דָּמָן
 לְקַדֵּשׁ שֵׁם שָׁמַיִם מְסֻרוֹ עֲצָמָן, בְּהַרְיַגַת רַבִּי חֲצַפְיָת הַמְתַּרְגְּמָן

רַעְדָה תְּאָחַז כָּל שׁוֹמֵעַ שְׁמוֹעַ, וְתִזַּל כָּל עֵין דְּמוֹעַ
 וְנִהְפֹךְ לְאַבָּל כָּל שֹׁשׁוֹעַ, בְּהַרְיַגַת רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן שְׁמוֹעַ
חֲטֵאֵנו צוּרְנוֹ סִלַּח לָנוּ יוֹצְרֵנוּ:

שַׁחֲתוּנֵי צָרִי וּמְעַנֵּי, וּמְלֵאוּ כְרָסִם מִעֲדָנֵי
 וְהִשְׁקוּנֵי מֵי רוֹשׁ וְלַעֲנֵי, בְּהַרְיַגַת רַבִּי חֲנִינְיָא בֶּן חֲכִינְיָא

תְּקַפּוּ עֲלֵינוּ צָרוֹת מִצּוֹת לְהַפֵּר, וּמֵאֲנוּ לְקַחַת הוֹן וְכֶפֶר
 כִּי אִם נִפְשׁוֹת הֶהוּגוֹת אִמְרֵי שְׁפָר, כְּמוֹ רַבִּי יִשְׁכָּב הַסּוֹפֵר
חֲטֵאֵנו צוּרְנוֹ סִלַּח לָנוּ יוֹצְרֵנוּ:

יַחֲתוּנוּ בְּגֵי עֲדִינָה הַשׁוֹמְמָה, הִרְעוּ לָנוּ מִכָּל מַלְכֵי אֲדָמָה
 וְהָרְגוּ מִמֶּנּוּ כַּמָּה וְכַמָּה, בְּהַרְיַגַת רַבִּי יְהוּדָה בֶּן דָּמָה

דְּבַרְתָּ בֵּית יַעֲקֹב אֲשֶׁר וּבֵית יוֹסֵף לְהַבְּהָה, הֵן עֲתָה קֵשׁ אוֹרָם כְּבָה
 חֵי זַעַף קוֹמְתָם כְּבַעוֹר הַיּוֹם הַבֹּא, כִּי הִסְפִּימוּ לְהַרְגַּע עֲשָׂרָה צַדִּיקִים עִם רַבִּי יְהוּדָה בֶּן כְּבָא
חֲטֵאֵנו צוּרְנוֹ סִלַּח לָנוּ יוֹצְרֵנוּ:

זֹאת קְרָאתְנוּ וְסִפְרְנוּ בְּשִׁנוֹן, וְשִׁפְכְנוּ לֵב שְׁפוּל וְאָנוּן
 מִמְרוֹם הַסִּבַּת תַּחֲנוּן, ה' ה' אֵל רַחוּם וְחַנוּן

חֲנוּן הַבִּיטָה מִמְרוֹמִים, תִּשְׁפֹּכֶת דָּם הַצַּדִּיקִים וְתִמְצִית דָּמִים
תִּרְאֶה בְּפִרְגֹּדֶךָ וְהֶעֱבַר כְּתָמִים, אֶל מְלֶךְ יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רַחֲמִים.

צחוק יהודי

תלמיד: "אפשר להעניש מישהו על משהו שלא עשה?"

המורה: "לא..."

התלמיד: "טוב, כי לא הכנתי שיעורי בית."

כומר ורב נוסעים ברכבת. הכומר פונה אל הרב בצורה מתגרה ואומר "בוא נברר מי מאתנו יותר חכם. נשאל אחד את השני שאלות, ומי שלא ידע את התשובה יחויב לשלם לשני 1,000 דולר". עונה לו הרב: "שמע, אני אדם עני, אין לי לתת לך 1,000 דולר". "אבוא לקראתך", אמר הכומר, "אם לא אדע לענות לשאלתך אשלם לך 1,000 דולר. אם לא תדע תשלם לי רק דולר אחד". "טוב, אני מתחיל", ענה לו הרב. "מה זה הייצור עם עשר עיניים, שבע כנפיים, וארבע זנבות?" הכומר שבר את הראש קרוב לחצי שעה אך לא הצליח לגלות. "מה התשובה?" צעק לבסוף. "תביא את האלף דולר קודם", אמר הרב. הכומר נתן לו ושאל שוב: "מה התשובה?" "לא יודע", ענה הרב, "קח דולר".

פרשת מקץ

פרק מא - חלומות פרעה ואי הצלחת החרטומים בפתרוןם; שר המשקים מזכיר את יוסף בפני פרעה; יוסף מובא בפני פרעה כ"פותר חלומות" והצלחת פתרונו; עצת יוסף לפרעה בעניין ניהול המשק המצרי - יצירת חסכון לאומי; יוסף עולה ביום אחד ממעמד אסיר למשנה למלך מצרים; מהו אברך?; נישואי יוסף ואסנת; לידת מנשה ואפרים; יוסף השליט והמשביר בשנות הרעב

חלומות פרעה ואי הצלחת החרטומים בפתרוןם

וַיְהִי מִקְצֵי שְׁנַת־יָמָיִם; וּפְרַעֲהוּ חָלֵם, וְהִנֵּה עֹמֵד עַל הַיָּאֵר. וְהִנֵּה מִן הַיָּאֵר, עֹלֹת שִׁבְעַת פְּרוֹת יְפוֹת מְרֹאָה, וּבְרִיאַת בְּשָׂר; וַתִּרְעֶינָהּ בְּאָחוּ. וְהִנֵּה שִׁבְעַת פְּרוֹת אַחֲרוֹת, עֹלֹת אַחֲרֶיהֶן מִן הַיָּאֵר, רַעוֹת מְרֹאָה, וְדַקּוֹת בְּשָׂר; וַתַּעֲמִדְנָה אֶצֶל הַפְּרוֹת, עַל שִׁפְתַי הַיָּאֵר. וַתֹּאכְלֶנָה הַפְּרוֹת, רַעוֹת הַמְרֹאָה וְדַקּוֹת הַבְּשָׂר, אֶת שִׁבְעַת הַפְּרוֹת, יְפֹת הַמְרֹאָה וְהַבְּרִיאַת; וַיִּיקֶץ, פְּרַעֲהוּ. וַיִּישָׁן, וַיִּחְלֶם שְׁנִית; וְהִנֵּה שִׁבְעַת שִׁבְלִים, עֹלֹת בְּקִנְיָה אֶחָד - בְּרִיאֹת וְטֹבוֹת. וְהִנֵּה שִׁבְעַת שִׁבְלִים, דַּקּוֹת וְשָׂדוּפֹת קְדִים, צִמְחוֹת אַחֲרֶיהֶן. וַתִּבְלַעְנָה הַשִּׁבְלִים הַדַּקּוֹת, אֶת שִׁבְעַת הַשִּׁבְלִים הַבְּרִיאֹת וְהַמְלֹאוֹת; וַיִּיקֶץ פְּרַעֲהוּ, וְהִנֵּה חֵלֹם.

(בראשית מא, א-ז)

מה אתם חושבים שעבר על יוסף בשנתיים אלה? איך מרגיש אסיר המצפה לשחרור?

הם כנראה עברו לאט מאוד ובחוסר סבלנות כמו אצל כל אסיר החושב שיש לו סיכוי להשתחרר בעתיד הנראה לעין ומפתח ציפיות. כל יום הוא מצפה לבשורה הטובה. זה נכון באופן כללי גם כאשר מחכים ב"כליון עיניים" למשהו טוב.

איך יתכן שהפרות עלו מן היאור? מה הן עשו בכלל במים?

נהר הנילוס הוא מקור המים היחיד במצרים, לכן הוא מהווה מקור החיים והבסיס לחקלאות במצרים. על כן הפרות, המסמלות את השפע והרעב, עולות מן היאור.

וַיְהִי בַבֶּקֶר, וַתִּפְעַם רוּחוֹ, וַיִּשְׁלַח וַיִּקְרָא אֶת פֶּל חַרְטָמֵי מִצְרַיִם, וְאֶת פֶּל חַכְמֵיהֶם; וַיִּסְפָּר פְּרַעֲהוּ לָהֶם אֶת חֲלֹמוֹ, וְאִין פֹּתֵר אוֹתָם לְפְרַעֲהוּ. (בראשית מא, ח)

איזה פתרונות הציעו חרטומי מצרים לפי ההיגיון ולמה פרעה דחה אותם? למה היה קשה לחרטומים לפתור כמו יוסף?

לפי רש"י הם נתנו פתרונות כגון "שבע בנות אתה מוליד, שבע בנות אתה קובר". שלא כיוסף הם פירשו את שבע הפרות והשיבולים כשבעה אנשים ואילו יוסף פירש אותם בצורה מופשטת יותר, כתקופות זמן - במקרה זה שבע שנים. יתכן שפרעה דחה את פתרון החרטומים מפני שכמלך, הוא הניח שיש לחלום משמעות לאומית ולא רק משמעות פרטית.

כאמור, יוסף פירש את הפרות והשיבולים כמסמלים זמן - (שנים), בדומה לפתרונות שנתן לחלומות שר המשקים ושר האופים. הרעיון של המחשת זמן ע"י חפצים הוא מפתיע, בהיות הזמן מושג מופשט. לכן אין פלא שהחרטומים לא הצליחו להגיע לפתרון הנכון. כאמור, ללא רוח הקודש וסייעתא דשמיא, כנראה שגם יוסף לא היה מצליח לפתור.

שר המשקים מזכיר את יוסף בפני פרעה

וַיִּזְכֹּר שֵׁר הַמִּשְׁקִים, אֶת פְּרֵעָה לְאמֹר: אֶת חֲטָאֵי, אֲנִי מִזְכִּיר הַיּוֹם. פְּרֵעָה, קִצֵּף עַל עֲבָדָיו; וַיִּתֵּן אֹתִי בְּמִשְׁמֵר, בֵּית שֵׁר הַטְּבָחִים - אֹתִי, וְאֵת שֵׁר הָאֲפִים. וַנִּחְלָמָה חֲלוֹם בְּלִילָה אֶחָד, אֲנִי וְהוּא; אִישׁ כְּפִתְרוֹן חֲלָמֹו חֲלָמְנוּ. וְשָׁם אֲתָנּוּ נַעַר עֲבָרִי, עֶבֶד לְשֵׁר הַטְּבָחִים, וְנִסְפָּר לוֹ, וַיִּפְתֹּר לָנוּ אֶת חֲלָמֵינוּ, אִישׁ כְּחֲלָמוֹ פֶּתֵר. וַיְהִי כֹּאשֶׁר פֶּתֵר לָנוּ, כֵּן הָיָה - אֹתִי הַשֵּׁיב עַל פְּנֵי, וְאֹתוֹ תִּלְהֶ. (בראשית מא, ט-יג)

למה היה שווה לשר המשקים להזכיר את חטאיו?

כדי להזכיר את יוסף לא הייתה לו ברירה אלא לומר באילו נסיבות הכיר את יוסף ומה התרחש שם. לכן היה צריך להתחיל מכך שפרעה שם אותו בכלא, לא מסיבה שרירותית חלילה, אלא בגלל חטאותיו. היה שווה לו להזכיר את החטאות, כי בזכותן נוצר לו כעת הסיכוי וההזדמנות להשביע את רצון פרעה ולמצוא חן בעיניו.

באיזו נימה הוא מתאר את יוסף?

בצורה מבזה - נער, עבד, עברי ולא "משלנו". יתכן שבכך רצה להקטין סיכונים, שאם יוסף לא "מספק את הסחורה", ממילא לא יהיו לפרעה ציפיות רבות ממנו.

יוסף מובא בפני פרעה כ"פותר חלומות" והצלחת יוסף בפתרון

וַיִּשְׁלַח פְּרֵעָה וַיִּקְרָא אֶת יוֹסֵף, וַיְרִיצֵהוּ מִן הַבּוֹר; וַיַּגְלַח וַיַּחַלֵּף שְׂמֹלֶתָיו, וַיָּבֵא אֵל פְּרֵעָה. וַיֹּאמֶר פְּרֵעָה אֶל יוֹסֵף: חֲלוֹם חֲלָמָתִי, וּפְתָר אֵין אֹתוֹ; וְאֲנִי שָׁמַעְתִּי עֲלֶיךָ לְאמֹר, תִּשְׁמַע חֲלוֹם, לְפָתֵר אֹתוֹ. וַיַּעַן יוֹסֵף אֶת פְּרֵעָה לְאמֹר: בְּלַעֲדָי; אֱלֹהִים יַעֲנֶה אֶת שְׁלוֹם פְּרֵעָה. (בראשית מא, יד-טז)

מה פעולת הבאת יוסף אל פרעה מראה על היחס שהמצרים ייחסו לחלומות?

מהכתוב יוצא שפרעה לא היסס אלא מיד שלח אנשים להביא את יוסף, למרות היותו אסיר עברי בזוי. זה מראה איזו משמעות גורלית ייחסו המצרים לחלומות ועל הצורך שחשו לפתור אותם בדחיפות. היום היו כנראה מגחכים לשליט המזמין בדחיפות, פותר לחלומותיו.

מה ביקש יוסף "לשדר" בתשובתו?

יוסף למעשה אומר לו שאין לייחס את כוחותיו לחכמתו או לשכלו, אלא לקשר שיש לו עם אלוקים. יש להניח שגם החרטומים השתמשו בכוחות על - טבעיים כדי לנחש עתידות וכו'. יחד עם זאת, יוסף מראה בטחון רב באומרו ש"אלהים, יענה את שלום פרעה". אפשר לומר שיוסף עשה קידוש ה' בכך שייחס את פתרון החלומות לה' אלוקי העברים, בזמן שהאלים המצריים לא הועילו בכך.

וַיְדַבֵּר פְּרֹעֶה אֶל יוֹסֵף: בְּחִלְמִי, הִנְנִי עֹמֵד עַל שֵׁפֶת הַיָּאֵר. וְהִנֵּה מִן הַיָּאֵר, עֹלֹת שִׁבְעַת פָּרוֹת, בְּרִיאֹת בְּשֹׂר, וַיִּפֹּת תָּאֵר; וַתִּרְעֶינָה בְּאֶחוּ. וְהִנֵּה שִׁבְעַת פָּרוֹת אֲחֵרוֹת, עֹלֹת אֲחֵרִיָּהוּ, דֹּלוֹת וְרַעוֹת תָּאֵר מְאֹד, וַרְקוֹת בְּשֹׂר: לֹא רָאִיתִי כְּהִנֵּה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם, לְרַע. וַתֵּאכְלֶנָּה, הַפָּרוֹת הַרְקוֹת וְהַרְעוֹת, אֶת שִׁבְעַת הַפָּרוֹת הָרֵאשֹׁנוֹת, הַבְּרִיאֹת. וַתִּבְאֲנֶה אֶל קַרְנֶנָּה, וְלֹא נֹדַע כִּי בָאוּ אֶל קַרְנֶנָּה, וּמֵרֵאִיָּהוּ רַע כָּאֲשֶׁר בַּתְּחִלָּה; וַאֲיָקֶץ. (בראשית מא, יז-כא)

מה פרעה הוסיף כאן שלא סופר בהתחלה ומה אפשר להסיק מכך?

הוא הוסיף: "ותבאנה אל קרננה, ולא נודע כי באו אל קרננה". זה מראה שהשובע והשפע יישכחו לגמרי בשנות הרעב ולא יישאר מהם זכר.

וַאֲרָא בְּחִלְמִי, וְהִנֵּה שִׁבְעַת שִׁבְלִים עֹלֹת בְּקִנְיָה אֶחָד, מִלֵּאֵת וְטֹבוֹת. וְהִנֵּה שִׁבְעַת שִׁבְלִים, צְנֻמוֹת, דִּקּוֹת, שְׂדֵפוֹת קָדִים, צְמֻחוֹת אֲחֵרֵיהֶם. וַתִּבְלַעַן הַשִּׁבְלִים הַדִּקּוֹת אֶת שִׁבְעַת הַשִּׁבְלִים הַטֹּבוֹת, וַאֲמַר אֶל הַחֲרָטְמִים וַאֲיִן מֵגִיד לִי. וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל פְּרֹעֶה: תְּלֹם פְּרֹעֶה אֶחָד הוּא: אֶת אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עֲשָׂה, הֵגִיד לְפְרֹעֶה. שִׁבְעַת פָּרוֹת הַטֹּבוֹת, שִׁבְעַת שָׁנִים הֵנָּה, וְשִׁבְעַת הַשִּׁבְלִים הַטֹּבוֹת, שִׁבְעַת שָׁנִים הֵנָּה - תְּלֹם אֶחָד הוּא. (בראשית מא, כב-כו)

מה גרם לפרעה וכנראה גם לחרטומים לחשוב שמדובר בשני חלומות שונים?

שיבולים, הם הניחו שמדובר באנשים או בחפצים שונים. חוץ מזה הם הניחו שאם פרעה חלם פעמיים, מדובר בשני חלומות שונים. זה הוסיף לחוסר יכולתם לפתור את החלומות.

וְשִׁבַע הַפְּרוֹת הָרְקוֹת וְהָרְעַת הָעֵלֶת אַחֲרֵיהֶן שִׁבַע שָׁנִים הִנֵּה, וְשִׁבַע הַשְּׂבָלִים הָרְקוֹת, שְׂדֵפוֹת הַקָּדִים, יִהְיוּ שִׁבַע שָׁנֵי רָעַב. הוּא הַדָּבָר, אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל פְּרַעֲה, אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עָשָׂה הָרְאָה אֶת פְּרַעֲה. הִנֵּה שִׁבַע שָׁנִים, בָּאוֹת - שִׁבַע גְּדוֹל, בְּכָל אֶרֶץ מִצְרָיִם. וְקָמוּ שִׁבַע שָׁנֵי רָעַב אַחֲרֵיהֶן, וְנִשְׁפַּח כָּל הַשָּׂבַע בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם; וְכָלָה הָרָעַב אֶת הָאֶרֶץ. וְלֹא יוֹדַע הַשָּׂבַע בְּאֶרֶץ, מִפְּנֵי הָרָעַב הַהוּא אַחֲרֵי כֵן; כִּי כָבֵד הוּא מְאֹד. וְעַל הַשָּׁנֹת הַחֲלוּם אֶל פְּרַעֲה פַעַמִּים - כִּי נִכּוֹן הַדָּבָר מֵעַם הָאֱלֹהִים וּמִמֶּהָר הָאֱלֹהִים לַעֲשׂוֹתוֹ. (בראשית מא, כז-לב)

איך יוסף הצליח לפתור את החלום ובמה הסתכן בכך?

לא ניתן ממש לדעת איך הצליח לפתור אותו וכפי שהעיד בעצמו זה היה בעזרת האל. כאמור, ההצלחה בפתרון היה בבסיסו בכך שיוסף הבין שמדובר בחלום אחד ושהמספר 7 מסמל זמן ולא אנשים או חפצים. בנוסף, יוסף הבין שפירוש בליעת השיבולים, (המבטאים אוכל או שפע), היא שכחת השובע בשנות הרעב ומזה ש"לא נודע כי באו אל קרבנה", פירש שהשובע לא ייודע ולא יישאר לו זכר. יוסף הסתכן בכך שאם לא יבואו שנות שובע ולאחריהם שבע שנות רעב, הוא ייתפס כדובר שקר, אך למעשה, בשלב זה, לא הסתכן, כי פרעה לא היה חייב לקבל את פירושו והאחריות, גם לפירוש שגוי, למעשה מוטלת של פרעה.

עצת יוסף לפרעה בעניין ניהול המשק המצרי יצירת חסכון לאומי

וְעַתָּה יֵרָא פְּרַעֲה אִישׁ נְבוֹן וְחָכָם; וַיִּשְׁיִתְהוּ עַל אֶרֶץ מִצְרָיִם. (בראשית מא, לג)

איך יוסף העז להוסיף עצה לפרעה מבלי שזה התבקש ממנו? האם יוסף רמז לעצמו באמירה זו? העצה הייתה למעשה חלק מפתרון החלום, שכן אלוקים לא הודיע לפרעה את העתיד לקרות רק כדי שידע אלא כדי שינקוט בפעולות הדרושות. לפי הרמב"ן, האכילה והבליעה בחלום, בעצם מצביעים על כך ששנות השובע יפרנסו את שנות הרעב וחשוב ליישם זאת. ע"פ הרמב"ן אכן רמז לעצמו "כי החכם עיניו בראשו" וניצל את ההזדמנות. פרשנים אחרים סבורים שלא רמז לעצמו.

וַיִּקְבְּצוּ אֶת כָּל אֶפְלֵי הַשָּׁנִים הַטּוֹבוֹת הַבָּאֹת הָאֵלֶּה; וַיִּצְבְּרוּ בָר תַּחַת יַד פְּרַעֲה, אֶכָּל בְּעָרִים וַשְּׁמָרוּ. וְהָיָה הָאֶכָּל לְפָקֶדוֹן לְאֶרֶץ, לְשִׁבַע שָׁנֵי הָרָעַב, אֲשֶׁר תִּהְיֶינָה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם; וְלֹא תִפְרַת הָאֶרֶץ בְּרָעַב. (בראשית מא, לד-לו)

מה בעצם הציע יוסף ולמה יש בזה הגיון כלכלי?

יוסף הציע לחסוך, כלומר להוציא פחות מכל ההכנסות במדינה, בשנות השפע הכלכלי, כדי להשלים את החוסר בהכנסות המדינה בשנות המצוקה הכלכלית. זה דומה לאדם שמרוויח טוב מעבודתו. אם יבזבז את כל כספו ולא יחסוך לימים שבהם יזדקן ולא יוכל לעבוד, בימי זקנתו יכנס לתקופת עוני ומצוקה. על כן על כל אדם לדאוג להפריש לקרן פנסיה או לתכנית חסכון אחרת כל עוד הוא עובד. מפני שלא כל העובדים דואגים לכך בעצמם, וחלקם מעדיפים לצרוך יותר בהווה במקום לוותר על חלק מההכנסה לטובת העתיד, בשנת 2008 חוקקה הכנסת חוק פנסיה חובה, המחייב כל מעסיק להפריש חלק ממשכורת עובדיו לקרן פנסיה.

יוסף עולה ביום אחד ממעמד אסיר למשנה למלך מצרים; מהו אברך? נישואי יוסף ואסנת; לידת מנשה ואפרים

וַיִּשָׁב הַדָּבָר בְּעֵינֵי פְרֹעָה, וּבְעֵינֵי כָל עֲבָדָיו. וַיֹּאמֶר פְּרֹעָה אֶל עֲבָדָיו: הֲנִמְצָא כֹהֵא אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹהִים בּוֹ? וַיֹּאמֶר פְּרֹעָה אֶל יוֹסֵף: אַחֲרֵי הוֹדִיעַ אֱלֹהִים אוֹתָךְ אֵת כָּל זֹאת, אֵין נְבוֹן וְחָכָם כְּמוֹךָ. אַתָּה תִּהְיֶה עַל בֵּיתִי, וְעַל פִּיךָ יִשָּׁק כָּל עַמִּי; רַק הַכֶּסֶף אֲגַדֵּל מִמֶּךָ. וַיֹּאמֶר פְּרֹעָה אֶל יוֹסֵף: רְאֵה נָתַתִּי אֹתָךְ עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרָיִם. וַיִּסֶר פְּרֹעָה אֵת טַבַּעְתּוֹ מֵעַל יָדוֹ, וַיִּתֵּן אֹתָהּ עַל יַד יוֹסֵף; וַיִּלְבָּשׁ אֹתוֹ בְּגָדֵי שֵׁשׁ, וַיָּשֶׂם רֶבֶד הַזָּהָב עַל צַוְאָרוֹ. וַיַּרְכֵּב אֹתוֹ בְּמֶרְכָּבַת הַמִּשְׁנָה אֲשֶׁר לוֹ, וַיִּקְרָאוּ לְפָנָיו: אַבְרָהָם; וַנִּתְּוֹן אֹתוֹ עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרָיִם. וַיֹּאמֶר פְּרֹעָה אֶל יוֹסֵף: אֲנִי פְרֹעָה; וּבִלְעָדֶיךָ לֹא יָרִים אִישׁ אֵת יָדוֹ וְאֵת רִגְלוֹ בְּכָל אֶרֶץ מִצְרָיִם. וַיִּקְרָא פְרֹעָה שֵׁם יוֹסֵף צְפֹנָת פְּעֻנָת וַיִּתֵּן לוֹ אֵת אֶסְנַת בַּת פּוֹטִי פְרַעֲ, כַּהֵן אֵן, לְאִשָּׁה, וַיֵּצֵא יוֹסֵף עַל אֶרֶץ מִצְרָיִם. וַיּוֹסֶף בֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה בְּעֹמְדוֹ לְפָנֵי פְרֹעָה מֶלֶךְ מִצְרָיִם, וַיֵּצֵא יוֹסֵף מִלְּפָנֵי פְרֹעָה וַיַּעֲבֹר בְּכָל אֶרֶץ מִצְרָיִם. (בראשית, מא, לו-מו)

למה דברי יוסף התקבלו על דעת פרעה ועבדיו? הרי עדיין לא קרה דבר שיכול להוכיח שפתרונו הוא הנכון?

בגלל שיוסף הזכיר שפתרונו איננו ממנו אלא מאת ה', אמר דברים הגיוניים וגם הציע דרך פעולה, הדברים נראו משכנעים בעיני פרעה ועבדיו. יש המציעים, ביניהם הרבי מליבוביץ', שפרעה שינה בכוונה פרט בסיפור החלום לעומת החלום עצמו, כדי לבחון האם הפתרון המוצע נכון. בחלום עצמו נאמר: וְהָיָה שֶׁבַע פְּרוֹת אַחֲרוֹת, עֲלוֹת אַחֲרֵיהֶן מִן הַיָּאֵר, רְעוֹת מִרְאָה, וְדָקוֹת בָּשָׂר; וַתַּעֲמֶדְנָה אֵצֶל הַפְּרוֹת, עַל שְׂפַת הַיָּאֵר. בסיפור החלום אומר פרעה: וַתִּבְאֶנָּה אֵל קַרְבְּנָה, וְלֹא נֹדַע כִּי בָאוּ אֵל קַרְבְּנָה, וּמִרְאֵיהֶן רַע, כַּאֲשֶׁר בַּתְּחִלָּה; וְאֵיךְ. רק יוסף הצליח לקלוע לפרט הנכון בחלום עצמו, כך ששנות הרעב לא יכלו את השובע, אלא הרעב והשובע יתקיימו ביחד

(וַתַּעֲמֶדְנָה אֶצֶל הַפְּרוֹת), ע"י העברת עודפי הצמיחה הכלכלית כדי להשלים את החוסר הצפוי בשנות השפל שיבואו אחריהן. לכן עצות יוסף לפרעה בעצם מתבססות על פרט זה שפרעה השמיט בכוונה כדי לבחון אם הפתרון נכון והינן חלק מהחלום עצמו. לפי פרשנות זו, אין להתפלא מהתפעלות פרעה מפתרון יוסף.

הרי במצרים ממילא כמעט ולא יורד גשם והחקלאות מתבססת על הנילוס. איך יכולה להיות בצורת?

בשנות בצורת במקורות הנילוס במרכז אפריקה, השפל בזרימת הנילוס יכול לגרום לרעב בגלל חוסר האפשרות להשקות את הגידולים. במאה ה-20, מצרים פתרה בעיה זאת ע"י הקמת סכר אסואן, שבעזרתו אוגרים ומווסתים את זרימת המים.

האם אין במינוי המהיר של יוסף למשנה למלך צעד פזיז? הרי יוסף עדיין לא הוכיח את יכולותיו הניהוליות? יש אנשים היודעים לחזות את העתיד ולייעץ אך אינם יודעים לנהל.

יתכן שפרעה התרשם שיוסף הוא אדם מעשי שיוודע בדיוק מה יש לעשות, מעבר להצלחה בפתרון חלומותיו, בניגוד לחרטומים. יחסית לשאר המועמדים הוא עשה את הרושם הטוב ביותר. חוץ מזה הוא התרשם מחכמתו ומתבוננתו של יוסף וש"רוח אֱלֹהִים בו".

איך בדרך כלל זוכה היום אדם במשרה בכירה בממשלה?

רוב בעלי התפקידים בשירות המדינה או הציבורי נבחרים ע"י מכרז שבו כל מועמד מציג את התאמתו לתפקיד ואת כישוריו, כולל השכלה וניסיון קודם. תפקידים בכירים, כמו מנהלים כלליים, (מנכ"לים), הם בדרך כלל משרות אמון, והשר או ראש הארגון ממנה מי שהוא סומך עליו, ללא מכרז. במקרה של יוסף הוא זכה בגלל אמונו של פרעה בו אך גם הוכיח שהפתרון שנתן טוב יותר מכל שאר המציעים, כך שהיה גם מרכיב של תחרות.

את מי במקורות ישראל מזכיר הסיפור של העלייה המהירה של יוסף לגדולה?

הוא מזכיר קצת את מרדכי בחצר אחשוורוש, אך במקרה של יוסף המהפך הוא גדול יותר מפני שיוסף עבר מתחתית המדרגה, אסיר בבית הסוהר, לתפקיד השני בממלכה. גם המקרה של דניאל בארמון נבוכדנצר הוא דומה. גם הוא פתר חלומות ואפילו הגדיל בכך שגילה חלום שתוכנו נשכח ע"י המלך נבוכדנצר! (ר' ספר דניאל ב).

מה פירוש התואר "אַכְרָף" ומה פירושו היום?

ע"פ רש"י, "יֵרֵךְ" פירושו מלך, (כמו "reich" בגרמנית). לפי זה, "אברך" הוא "אב המלך" או "חבר המלך". ראו גם בפרק מה, ח, שבו יוסף קורא לעצמו "אב לפרעה". לפי זה יתכן שפרעה

היה צעיר מיוסף. יש מפרשים שהוא מלשון לכרוע ברכך או מלשון לברך. ע"פ המדרש, פירושו הוא "אב בחכמה ורך בשנים". על כן גם תלמידים נשואים צעירים הלומדים בישיבות או בכוללים, נקראים "אברכים".

אפשרות נוספת ש"אברך" הוא איננו כינוי ליוסף אלא לאדם שהלך לפני מרכבת יוסף והכריז על בואו.

למה פרעה שינה את שם יוסף ומה פירוש השם שנתן לו?

ע"פ תרגום אונקלוס, פירוש השם הוא "מי שהצפונים גלויים לפניו" וכנראה שמדובר בשם במצרית עתיקה. מפני שיוסף היה עברי, היה חשוב לפרעה "להפוך" אותו למצרי כדי שיתקבל על האזרחים. בנוסף לשנוי השם למצרי, פרעה גם שינה את לבושו, כדי שיראה כמו מצרי. גם שמו של דניאל שונה לשם בבלי - בלשאצר (דניאל א, ז).

מדוע פרעה נתן ליוסף אישה ומי היה פוטי פרע?

כנראה שזה בהמשך לרצונו של פרעה להפוך את יוסף מעבד עברי למצרי מכובד. פוטי פרע כנראה היה מושל אזור ולא בטוח שהיה כהן דת. על כן יוסף התחתן עם בת משפחה מיוחסת. לפי רש"י, ע"פ מסכת סוטה, יג, מדובר בפוטיפר עצמו. מדרש פרקי דרבי אליעזר זיהה את אסנת כבתה של דינה, שנאנסה ע"י שכם, אשר ירדה למצרים לבית פוטיפר, והוא אימץ אותה לבת. גם בתרגום יונתן בן עוזיאל נכתב: "וקרא פרעה שמה דיוסף גברא דטמירן מפרסם ויהב ליה ית אסנת דילידת דינה...". (וקרא פרעה ליוסף צפנת פענח ונתן לו את אסנת שנולדה לדינה). אך הרשב"ם אומר שפוטי פרע ופוטיפר אינם אותו אדם, וכך נראה מפשט הכתובים, שכן מלבד השוני הקל בשמות, הראשון היה שר הטבחים והשני כהן און.

וַתַּעַשׂ הָאֲרִיז, בְּשִׁבְעַת שָׁנֵי הַשָּׁבָע, לְקַמְצִים. וַיִּקְבֹּץ אֶת כָּל אֶכְל שְׁבַע שָׁנִים, אֲשֶׁר הָיוּ בְּאֲרִיז מִצְרַיִם, וַיִּתֵּן אֶכְל בְּעָרֵים: אֶכְל שֵׁדָה הָעִיר אֲשֶׁר סְבִיבֹתֶיהָ, נָתַן בְּתוֹכָהּ. וַיִּצְבֹּר יוֹסֵף בָּר פַּחֹל הַיָּם, הַרְבֵּה מְאֹד, עַד כִּי חָדַל לְסַפֵּר, כִּי אֵין מְסַפֵּר. (בראשית מא, מז-מט)

איזה פעולות בעצם נקט יוסף?

הוא בנה מחסנים ליד הערים והכניס בתוכם את עודפי התבואה. כדי לשמר את הגרעינים ושאר המזון, השתמש באמצעי שימור שהיו מקובלים אז.

מה נוהגים לעשות היום בעולם כדי לעזור למדינות שלתושביהם אין מה לאכול?

מדינות עשירות וכן האו"ם דואגים לאסוף אוכל וציוד ולחלק אותם במדינות המוכות רעב או אסונות טבע כגון אתיופיה, דרפור בסודן, האיטי וכו'. הבעיה שכאשר האוכל מחולק באמצעות

הממשלה המקומית, לא תמיד הוא מגיע לנזקקים ביותר בגלל עימותים פוליטיים, מלחמות, שחיתות וכו'.

וַיִּוְסַף יָלֵד שְׁנֵי בָנִים, בְּטָרְם תְּבוּא שְׁנַת הָרָעָב, אֲשֶׁר יִלְדָה לוֹ אֶסְנַת, בֵּת פּוּטֵי פְרַע פֶּהוּ אֹן. וַיִּקְרָא יוֹסֵף אֶת שְׁם הַבְּכוֹר, מְנַשֶּׁה: כִּי נִשְׁנֵי אֱלֹהִים אֶת כָּל עַמְלִי, וְאֶת כָּל בֵּית אָבִי. וְאֶת שְׁם הַשֵּׁנִי, קָרָא אֶפְרַיִם: כִּי הִפְרִנִי אֱלֹהִים בְּאֶרֶץ עֲנִי. (בראשית מא, נ-נב)

מה פירוש השמות מנשה ואפרים?

מנשה מלשון נשיה, דהיינו שכחה של כל הקשיים שעברו עליו ואפילו את משפחתו. זה קצת מוזר כי בהמשך נראה כי יוסף ממש לא שכח את מה שעוללו לו אחיו וטוהה תכנית מבריקה בהתנהלותו כלפיהם. באכדית משמעות המלה "נשה" היא להגדיל או להרבות. לפי זה יוסף מודה לה' על שהגדיל אותו למרות כל הקשיים שעבר ומה שעוללו לו אחיו. השם אפרים מלשון הפריה או פרוץ בארץ עניו, בניגוד לכל הסיכויים.

יוסף השליט והמשכיר בשנות הרעב

וּתְחַלִּינָה שְׁבַע שְׁנֵי הַשָּׁבָע, אֲשֶׁר הָיָה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם. וְתַחֲלִינָה שְׁבַע שְׁנֵי הָרָעָב לְבוּא, כַּאֲשֶׁר אָמַר יוֹסֵף; וַיְהִי רָעָב בְּכָל הָאֲרָצוֹת, וּבְכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם הָיָה לֶחֶם. וַתִּרְעַב כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם, וַיִּצְעַק הָעָם אֶל פַּרְעֹה לִלְחֶם; וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה לְכָל מִצְרַיִם: לָכוּ אֵל יוֹסֵף, אֲשֶׁר יֹאמַר לָכֶם תַּעֲשׂוּ. וְהָרָעָב הָיָה, עַל כֵּן פָּנֵי הָאֶרֶץ; וַיִּפְתַּח יוֹסֵף אֶת כָּל אֲשֶׁר בָּהֶם, וַיִּשְׁבֹּר לְמִצְרַיִם, וַיַּחְזֹק הָרָעָב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם. וְכָל הָאֶרֶץ בָּאוּ מִצְרַיִמָה, לִשְׁבֹּר אֶל יוֹסֵף, כִּי חָזַק הָרָעָב בְּכָל הָאֶרֶץ. (בראשית מא, נג-נז).

אם בכל ארץ מצרים היה לחם, למה רעבו המצרים ללחם? מה הכוונה ש"וְכָל הָאֶרֶץ בָּאוּ מִצְרַיִמָה"?

הכוונה שהלחם (זרעי תבואה), היה במחסנים בלבד ולא אצל המצרים. מהארצות השכנות למצרים, כולל כנען, שמעו שאפשר להשיג בר במצרים ובאו לקנות אוכל ממצרים.

סיכום פרק מא

ראינו איך יוסף עלה, תוך ימים, מתחתית המדרגה למשרת המשנה למלך, בזכות כישורו בפתרון חלומות, בעזרת האל. ניתן ללמוד מכך, ש"ישועת ה' כהרף עין" ושאדם יכול לפעמים לצאת ממצב קשה מאוד בן רגע, ע"י הבזק או הברקה, כך שלעולם אין להתייאש. ראינו גם את

כישוריו בניהול משק לאומי באחריות, תוך יצירת חסכון לאומי אדיר שישמש לימים קשים. למדינות הנקלעות למשבר חובות, כתוצאה מניהול מדיניות כלכלית בזבזנית או לא אחראית, יש גם היום מה ללמוד מזה.

פרק מב - אחי יוסף יורדים למצרים לשבור אוכל; מה עדיף להיות - יוזם או מגיב?; התנכרות יוסף לאחיו והאשמתם בריגול; האם המטרה מקדשת את האמצעים; לקיחת שמעון למאסר; מדה כנגד מדה; למה יוסף הורה להחזיר את כספם של האחים לשקיהם? הצעתו המוזרה של ראובן

אחי יוסף יורדים למצרים לשבור אוכל; מה עדיף להיות - יוזם או מגיב?

וַיֵּרָא יַעֲקֹב כִּי יֵשׁ שָׂבֵר בְּמִצְרַיִם; וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְבָנָיו: לָמָּה תִתְּרָאוּ? וַיֹּאמְרוּ: הִנֵּה שָׂמַעְתִּי, כִּי יֵשׁ שָׂבֵר בְּמִצְרַיִם; רָדוּ שָׂמָּה וְשִׁבְרוּ לָנוּ מִשָּׂם, וְנַחֲיָה וְלֹא נָמוּת. (בראשית מב, א-ב)

למה תבואה נקראת שָׂבֵר?

שָׂבֵר הוא לא התבואה עצמה אלא פעולת המכירה של תבואה או של כל מזון אחר. הנביא ישעיהו אומר (פרק נה, א), "ולכו שברו ואכלו בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב". כידוע יש רשת חנויות הנקראת "המשביר לצרכן".

מה הכוונה במלים "לָמָּה תִתְּרָאוּ"?

יש מפרשים, למה תתחזו בפני השכנים כאילו שיש לכם מספיק אוכל. יש מפרשים, למה אתם מסתכלים זה על זה וכל אחד מחכה שהשני ינקוט יוזמה.

האם בחיים עדיף להיות היוזם פעולות או לחכות שאחרים ייזמו ואחר כך להחליט איך לפעול.

מצד אחד בעל היוזמה יכול ליצור לעצמו יתרון בכך שהוא קובע ראשון את ההתפתחות. הוא מנהיג, המאתגר את עצמו ואם המיזם מצליח יכול להרוויח. ידועה האמרה: "רק המעז מנצח" מצד שני, תמיד יש סיכונים, ואם הוא פועל בדרך, בזמן או במקום הלא נכונים, הוא עלול לצאת מזה מופסד ומתוסכל. ידועה גם האמרה: "מי שלא עושה, לא טועה" או "חמור קופץ בראש".

לעומת זאת, הממתינים אמנם אינם מסתכנים אך גם מפסידים הזדמנויות לזכות ביתרונות הנ"ל. אולי כדאי להיות בעל יוזמה, אבל זהיר ומפוקח ולהימנע מסיכונים מופרזים. זה כמו כן תלוי גם באופי.

התנכרות יוסף לאחיו והאשמתם בריגול

וַיֵּרְדוּ אֶחָי-יוֹסֵף עֲשָׂרָה לְשֵׁבֵר בְּרַ מִמִּצְרַיִם. וְאֵת בְּנֵימִין אֶחָי יוֹסֵף לֹא שָׁלַח יַעֲקֹב אֶת אֶחָיו, כִּי אָמַר פֶּן יִקְרָאנוּ אִסוּן. וַיָּבֵאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְשֵׁבֵר בְּתוֹךְ הַבָּאִים, כִּי הָיָה הָרָעֵב

בְּאֶרֶץ כְּנָעַן. וַיּוֹסֶף, הוּא הַשְּׁלִיט עַל הָאָרֶץ - הוּא הַמְּשַׁבֵּיר לְכָל עַם הָאָרֶץ; וַיָּבֹאוּ אֶחָי יוֹסֵף, וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לוֹ אַפְּיִם אֶרְצָה. וַיֵּרָא יוֹסֵף אֶת אֶחָיו, וַיִּכְרַם; וַיִּתְּנָפֶר אֲלֵיהֶם וַיְדַבֵּר אֲתָם קְשׁוֹת, וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם: מֵאֵינן בְּאֶתְּם, וַיֹּאמְרוּ: מֵאֶרֶץ כְּנָעַן לְשָׂבָר אָכַל. וַיִּכְרַם יוֹסֵף אֶת אֶחָיו; וְהֵם לֹא הִפְרָהוּ. (בראשית מב, ג-ח)

למה יוסף התנכר לאחיו ואיך היה מסוגל לנהוג כך? איך יתכן שלא זיהו את יוסף?

יוסף בוודאי חיכה ימים רבים ליום הזה שאחיו יגיעו ותכנן היטב את מהלכיו, כפי שנראה בהמשך. על מנת להוציא את תכניתו לפועל היה אסור שאחיו יזהו אותו. לפי רש"י יוסף עזב אותם ללא חתימת זקן ועכשיו היה לו זקן, המשנה את מראה האדם. כנראה שגם לבושו המצרי, כולל על ראשו, שינה הרבה את מראהו. בנוסף, הוא דיבר אתם במצרית ונעזר במתורגמן, כפי שמוכח מפסוק כג.

וַיִּזְכֹּר יוֹסֵף אֶת הַחֲלֹמוֹת אֲשֶׁר חָלַם לָהֶם; וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם: מְרַגְלִים אַתֶּם, לְרֹאוֹת אֶת עֲרֹנוֹת הָאָרֶץ בְּאֶתְּם. וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו: לֹא אֲדֹנָי; וַעֲבָדֶיךָ בָּאוּ לְשָׂבָר אָכַל. כְּלָנוּ, בְּנֵי אִישׁ אֶחָד נִחְנוּ; כְּנָנִים אֲנַחְנוּ, לֹא הָיוּ עֲבָדֶיךָ מְרַגְלִים. וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם: לֹא, פִּי עֲרֹנוֹת הָאָרֶץ בְּאֶתְּם לְרֹאוֹת. (בראשית מב, ט-יב)

מה הקשר בין זה שיוסף זכר את החלומות לבין זה שהאשים אותם בריגול?

לפי הרמב"ן, יוסף זכר את החלומות, לפיו כל אחיו אמורים להשתחוות לו. מאחר שלא ראה אתם בנימין, מצא דרך לדאוג לכך שגם בנימין יבוא. יתכן שאילו בנימין היה מגיע עם האחים, יוסף היה מוציא לפועל מיד את עלילת הגביע.

לגבי ההאשמה בריגול, יתכן שהעילה הייתה שבאו עשרה בעלי בתים בעצמם, כאשר בדרך כלל באו מעט אדונים ויותר עבדים שינהיגו את החמורים עם הבר. מפני שראה עשרה גבירים וכנראה ללא עבדים, יכול היה להאשים אותם שלא באו רק כדי לקנות בר.

נזכיר שגם בשנים האחרונות הואשמו ישראלים בריגול ע"י המצרים – עזאם ועודה תראבין, למרות שכלל לא בטוח שאכן היו מרגלים. מסתבר שזו עלילה שקל להשתמש בה, ללא צורך בהוכחות רבות.

איך יתכן שאחרי שעלה לגדולה יוסף לא שלח לאביו מסר על כך שהוא בחיים ועוד שליט במצרים.

ע"פ הרמב"ן, כפי שהיה מקובל באותם ימים, יוסף ייחס משמעות רבה מאוד לחלומות. אילו הודיע לאביו שהוא חי, אולי אביו היה דואג לחזרתו לכנען והחלומות לא היו מתגשמים. בנוסף, מסר כזה היה מביך מאוד את אחיו אשר רימו את אביהם בכך שהביאו לו כתונת טבולה בדם כהוכחה שהוא נטרף, ועתה יתברר השקר הטעון הסבר. לכן הוא העדיף להמתין שאחיו יגיעו.

וַיֹּאמְרוּ: שָׁנִים עָשָׂר עֲבָדֶיךָ אֲחִים אֲנַחְנוּ בְּנֵי אִישׁ אֶחָד בְּאֶרֶץ כְּנָעַן; וְהִנֵּה הִקְטַן אֶת אֲבִינוּ הַיּוֹם, וְהָאֶחָד אֵינָנוּ. וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף: הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֲלֵכֶם לֵאמֹר, מְרַגְלִים אַתֶּם. בְּזֹאת, תִּפְחָנוּ, חֵי פְרַעֲה אִם תִּצְאוּ מִזֶּה, כִּי אִם בָּבוֹא אֲחִיכֶם הִקְטַן הָנֶה. שְׁלַחוּ מִכֶּם אֶחָד, וַיִּקַּח אֶת אֲחִיכֶם, וְאֲתֶם הֶאֱסְרוּ, וַיִּבְחָנוּ דְבָרֵיכֶם הָאֵמֶת אֲתֶכֶם וְאִם לֹא, חֵי פְרַעֲה, כִּי מְרַגְלִים אַתֶּם. (בראשית מב, יג-טז)

איך יוסף קישר בין תגובת האחים לבין המשך האשמתם בריגול והמבחן של הבאת בנימין? הדברים נשמעים מופרכים ולא קשורים.

כנראה שיוסף "תפס אותם במילה" שהאח הקטן נשאר עם אביו ואמר שאם יביאו את אחיהם הקטן יוכיחו בכך שהם דוברי אמת. אך אין קשר ישיר בין הדברים.

האם המטרה מקדשת את האמצעים; לקיחת שמעון למאסר

מה אפשר ללמוד מה"תרגיל" שעשה להם יוסף? האם המטרה מקדשת את האמצעים?

יוסף למעשה קבע שבמקרה שלו המטרה מקדשת את האמצעים. אמנם בטווח הקצר הוא אכן גרם סבל לבני משפחתו, אך בטווח הארוך הוא הציל את המשפחה. אמנם יכול היה להציל אותה מבלי לגרום להם סבל זה, אך הייתה לו גם מטרה חינוכית כפי שנראה בהמשך.

אם הורה אינו מרשה לילדו לצאת לבלות כי עליו להתכונן למבחן או לא מרשה לו לאכול דברים לא בריאים או משמינים, הילד עלול לחשוב שההורה אכזרי ולא אוהב אותו, אך למעשה ההורה חושב רק על טובת הילד ומחובתו להציב גבולות. לעיתים גם הילדים והמתבגרים מעוניינים בהצבת גבולות.

כפי שנאמר בספר משלי יג, כד: "חושֶׁךְ שְׁכָטוּ, שׁוֹנֵא כְּנוֹ; וְאֶהְבוּ, שְׁחָרוּ מוֹסֵר". מדובר ב"שבט מוסר".

בדרך כלל, אסור להשיג מטרה ע"י שימוש באמצעים פסולים או אסורים, שכן זה מהווה עשיית "מצווה הבאה בעבירה", דבר שאסור. למשל, גזילת לולב מדוכן מכירה כדי לקיים מצוות ארבעת המינים, פוסלת את הלולב.

וַיֹּאסֶף אֶתְּם אֶל מִשְׁמַר שְׁלֹשֶׁת יָמִים. וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי: זֹאת עָשׂוּ וַחֲיוּ; אֵת הָאֱלֹהִים אֲנִי יֵרָא. אִם פָּנִים אַתֶּם, אֲחִיכֶם אֶחָד יֹאסֵר בְּבַיִת מִשְׁמַרְכֶּם; וְאַתֶּם לָכוּ הִבִּיאוּ שָׂבָר רַעְבוֹן בְּתִיכֶם. (בראשית מב, יז-יט)

למה החליט יוסף לאסור את אחיו במשך שלושה ימים? למה השאיר אח"כ אחד במעצר?

זה דומה למעצר של אדם החשוד בעבירה היום. לפי הרמב"ן הוא רצה להפחיד את האחים ולהראות שהוא רציני וזאת כדי שייסכימו לחזור לכנען ללא שמעון, כי זה היה הרע במיעוטו מבחינתם. הוא יאסור אחד מהם, כבן ערוכה, כדי להבטיח את חזרתם עם בנימין.

התוודות האחים - מדה כנגד מדה

וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו: אָבֵל אֲשָׁמִים אֲנַחְנוּ עַל אָחִינוּ, אֲשֶׁר רָאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ בְּהַתְּחַנְּנוֹ אֲלֵינוּ, וְלֹא שָׁמְעָנוּ; עַל כֵּן בָּאָה אֲלֵינוּ הַצָּרָה הַזֹּאת. וַיַּעַן רְאוּבֵן אֶתְּם לֵאמֹר: הֲלוֹא אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם לֵאמֹר: אֵל תַּחַטְּאוּ בִּיגְדֵי, וְלֹא שָׁמַעְתֶּם; וְגַם דָּמּוּ הַגֵּה גִדְרֵשׁ. (בראשית מב, כא-כב)

למה האחים קישרו בין הצרה שנפלה עליהם לבין מה שעשו ליוסף?

הם הבינו שזה מקרה של מדה כנגד מדה. הם נהגו באכזריות באחיהם ולכן שליט מצרים נהג באכזריות כלפיהם. בנוסף, שוב הם יחזרו לאביהם ללא אחד האחים, כמו במקרה של יוסף. ראובן מוסיף שלא רק נהגו באכזריות אלא גרמו למותו של יוסף כי הסיכוי שעבד יישאר בחיים במצרים קלוש מאוד.

האם ראובן מדייק? הרי הוא זה שהציע להשליך את יוסף לבור.

כשהאחים אמרו: "וְעַתָּה לָכוּ וְנַהַרְגֵהוּ", ראובן אמר להם: "לֹא נִכְנֹו נַפְשׁ". רק אחר כך הוא הציע להשליך את יוסף לבור כשהוא חי. אמנם ראובן שותף לפשע ההשלכה לבור אך הוא התכוון להציל את יוסף לאחר מכן, שלא כאחיו.

וְהֵם לֹא יָדְעוּ כִּי שָׁמַע יוֹסֵף כִּי הִמְלִיץ בֵּינֵתָם. וַיִּסַּב מֵעֲלֵיהֶם וַיִּבְרַךְ; וַיֵּשֶׁב אֲלֵהֶם, וַיְדַבֵּר אֲלֵהֶם וַיִּקַּח מֵאֵתָם אֶת שְׁמֵעוֹן, וַיֹּאסֵר אֹתוֹ לְעֵינֵיהֶם. (בראשית מב, כג-כד)

למה יוסף לקח דווקא את שמעון למאסר?

לא בטוח שיוסף קבע מי ייאסר. יתכן שהאחים עשו הגרלה ויצא שמעון. רש"י מפרש ע"פ מדרש בראשית רבה, ששמעון הוא זה שהשליכו לבור והוא שאמר ללוי – "הנה בעל החלומות הלזה בא". אולי זה היה כדי לכפר על עווננו – מדה כנגד מדה. הוא השליך את אחיו לבור וגם הושלך לבור. יחד עם זאת רש"י מפרש ע"פ המדרש, ש"לא אסרו אלא לעיניהם של האחים ואחרי שיצאו, הוציאו והאכילו והשקהו".

שימת הכסף בשקיהם

וַיֵּצֵא יוֹסֵף, וַיִּמְלֵאוּ אֶת כְּלֵיהֶם בָּר, וּלְהֵשִׁיב כֶּסֶף יִשְׂרָאֵל אֶל שָׁקוֹ, וְלָתֵת לָהֶם צֹדָה לְדָרְדָר; וַיַּעַשׂ לָהֶם כֶּן. וַיִּפְתַּח הָאֶחָד אֶת שָׁקוֹ, לָתֵת מִסְפּוֹא לְחִמְרוֹ בְּמִלּוֹן; וַיִּרְא אֶת כֶּסֶפוֹ, וְהִנֵּה הוּא בְּפִי אִמְתָּחָתוֹ. וַיֹּאמֶר אֶל אָחִיו: הוֹשֵׁב כֶּסֶף יָגֵם הִנֵּה בְּאִמְתָּחָתִי; וַיֵּצֵא לָבֶם, וַיִּתְרְדוּ אִישׁ אֶל אָחִיו לְאֹמֶר: מַה זֹּאת עָשָׂה אֱלֹהִים לָנוּ? (בראשית מב, כה-כח)

למה ציווה יוסף להשיב את כספם ואיך הרשה לעצמו לנהוג כך בכספי ציבור?

הוא רצה אולי להבהיל אותם, כדי שיחשבו שהוא רוצה להעליל עליהם עלילה. יוסף כנראה סמך עליהם שיחזירו את הכסף, כפי שאכן עשו. מטרתו הושגה שכן הם נחרדו כהוגן.

ויכוח יעקב וכניו; הצעתו המוזרה של ראובן

וַיָּבֹאוּ אֶל יַעֲקֹב אֲבִיהֶם אַרְצָה כְּנָעַן וַיִּגִּידוּ לוֹ אֵת כָּל הַקְּרֹת אֲתֶם לְאֹמֶר: דִּבֶּר הָאִישׁ אֲדֹנֵי הָאָרֶץ אֲתָנוּ קְשׁוֹת וַיִּתֵּן אֲתָנוּ כְּמִרְגָּלִים אֶת הָאָרֶץ. וַנֹּאמֶר אֵלָיו בָּנִים אֲנַחְנוּ, לֹא הִינּוּ מִרְגָּלִים. שָׁנִים עָשָׂר אֲנַחְנוּ אֲחִים בְּנֵי אָבִינוּ הָאֶחָד אֵינָנוּ וְהַקָּטָן הַיּוֹם אֶת אָבִינוּ בְּאָרֶץ כְּנָעַן. וַיֹּאמֶר אֵלֵינוּ הָאִישׁ אֲדֹנֵי הָאָרֶץ: בְּזֹאת אֲדַע פִּי כִּנִּים אַתֶּם, אֲחִיכֶם הָאֶחָד הַגִּיחוּ אִתִּי וְאֶת רַעְבּוֹן בְּתִיכֶם קָחוּ וְלָכוּ. וְהִבִּיאוּ אֶת אֲחִיכֶם הַקָּטָן אֵלַי וְאֲדַע פִּי לֹא מִרְגָּלִים אַתֶּם פִּי כִּנִּים אַתֶּם, אֶת אֲחִיכֶם אֲתֵן לָכֶם וְאֶת הָאָרֶץ תִּסְתָּרוּ.

וַיְהִי הֵם מְרִיקִים שִׁקְיָהֶם וְהִנֵּה אִישׁ צָרוּר כֶּסֶף בְּשָׁקוֹ וַיִּרְאוּ אֶת צָרוּת כֶּסֶף יִשְׂרָאֵל וַאֲבִיהֶם וַיִּירְאוּ. וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יַעֲקֹב אֲבִיהֶם: אֲתִי שִׁפְלֵתֶם - יוֹסֵף אֵינָנוּ, וְשִׁמְעוֹן אֵינָנוּ, וְאֶת בְּנֵימָן תִּקְחוּ, עָלַי הִיוּ כְּלָנָה. וַיֹּאמֶר רְאוּבֵן אֶל אָבִיו לְאֹמֶר: אֶת שְׁנֵי בְנֵי תַמִּית, אִם לֹא אָבִיאוּנוּ אֵלֶיךָ; תִּנֶּה אֹתוֹ עַל יָדִי, וְאֲנִי אֲשִׁיבֶנּוּ אֵלֶיךָ. וַיֹּאמֶר: לֹא יֵרֵד בְּנֵי עִמְקֶם, פִּי

אָחִיו מֵת וְהוּא לְבָדוֹ נִשְׁאָר, וְקָרָאָהוּ אָסוֹן בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר תֵּלְכוּ בָּהּ, וְהוֹרְדְתֶם אֶת שִׁיבְתֵי בְּיָגוֹן שְׂאוּלָה. (בראשית מב, כט-לח)

מה פשר ההצעה של ראובן? מה פתאום שיעקב ימית את נכדיו אם בנימין לא ישוב?

ראובן התכוון בכך להישבע שיחזיר את בנימין. כמובן שהוא לא התכוון שיעקב יהרוג את בניו. זה כמו הביטוי "תהרוג אותי אם אני יודע".

האם ליוסף לא היה מניע של נקמה באחיו שיכול להסביר את התנהגותו האכזרית כלפיהם?

יותר נכון לומר שרצה להגשים את חלומותיו בדרך להצלת משפחתו ואם זה דורש התאכזרות מסוימת, גם אז אין להימנע ממנה. מטרתו העיקרית לא הייתה להתאכזר.

סיכום פרק מב

ראינו בעיקר את התנהלות יוסף מול אחיו, תוך רצון להגשים את חלומותיו, גם אם זה דרש פעולות אכזריות כמו האשמה בריגול, מעצר והבהלה (ע"י החזרת כספם). במקרה שלו, המטרה קידשה את האמצעים.

פרק מג - הצעתו המעשית וכושר השכנוע של יהודה; ירידת האחים עם בנימין ועם מתנות, מצרימה; התכסיסים המתוחכמים של יוסף בסעודה עם אחיו

הצעתו המעשית וכושר השכנוע של יהודה; ירידת האחים עם בנימין ועם מתנות, מצרימה

והרעב פָּבַד בְּאֶרֶץ. וַיְהִי כִּי פָאָשֶׁר פָּלוּ לֶאֱכֹל אֶת הַשֶּׁבֶר אֲשֶׁר הֵבִיאוּ מִמִּצְרַיִם וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם אֲבִיהֶם: שִׁבוּ שָׁבְרוּ לָנוּ מֵעַט אֲכָל. וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוּדָה לֵאמֹר: הֲעַד הֲעַד בָּנוּ הָאִישׁ לֵאמֹר, לֹא תֵרְאוּ פָנַי בְּלִתִּי אֲחִיכֶם אֲתָכֶם. אִם יִשָּׂף מִשְׁלַח אֶת אֲחִינוּ אֲתָנוּ נִרְדָּה וְנִשְׁבְּרָה לָךְ אֲכָל. וְאִם אֵינָךְ מִשְׁלַח לֹא נִרְדָּה, כִּי הָאִישׁ אָמַר אֲלֵינוּ לֹא תֵרְאוּ פָנַי בְּלִתִּי אֲחִיכֶם אֲתָכֶם. וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל: לָמָּה הִרְעַתֶּם לִי לְהַגִּיד לְאִישׁ הָעוֹד לָכֶם אֵח. וַיֹּאמְרוּ: שְׂאוּל שָׂאֵל הָאִישׁ לָנוּ וְלִמְוֹלְדֹתֵנוּ לֵאמֹר - הָעוֹד אֲבִיכֶם חַי? הַיֵּשׁ לָכֶם אֵח? וְנִגַּד לוֹ עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה - הִנְדוּעַ נִדַּע כִּי יֹאמֶר הוֹרִידוּ אֶת אֲחִיכֶם. וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֶל יִשְׂרָאֵל אָבִיו: שְׁלַח הַנְּעָר אִתִּי, וְנִקְוָמָה וְנִלְכָּה; וְנִחְיֶה וְלֹא נָמוּת, גַּם אֲנַחְנוּ גַם אַתָּה גַם טַפְנוּ. אֲנֹכִי אֶעֱרָבְנוּ, מִיָּדִי תִבְקָשׁוּנוּ: אִם לֹא הֵבִיאתִיו אֵלָיְךָ וְהִצַּגְתִּיו לְפָנֶיךָ, וְחִטָּאתִי לָךְ כָּל הַיָּמִים. כִּי לֹאֵל הִתְמַהֵמְהֵנוּ - כִּי עָתָה שָׁבְנוּ זֶה פְעַמִּים. וַיֹּאמֶר אֵלֶיהֶם יִשְׂרָאֵל אֲבִיהֶם: אִם כֵּן, אֲפֹא, זֹאת עֲשׂוּ - קַחוּ מִזְמֶרֶת הָאֶרֶץ בְּכֻלֵּיכֶם, וְהוֹרִידוּ לְאִישׁ מִנְחָה - מֵעַט צָרִי, וּמֵעַט דָּבָשׁ, נֹכָאת וְלֶט, בְּטָנִים וּשְׂקָדִים. וְכֶסֶף מִשְׁנֵה קָחוּ בְיַדְכֶם; וְאֵת הַכֶּסֶף הַמְּוֹשָׁב בְּפִי אֲמַתְחֹתִיכֶם, תָּשִׁיבוּ בְיַדְכֶם - אוֹלֵי מִשְׁנֵה הוּא. וְאֵת אֲחִיכֶם קָחוּ; וְקוּמוּ שׁוּבוּ אֶל הָאִישׁ. וְאֵל שְׂדֵי יִתֵּן לָכֶם רְחֻמִּים לְפָנַי הָאִישׁ, וְשַׁלַּח לָכֶם אֶת אֲחִיכֶם אַחֵר, וְאֵת בְּנֵימִין; וְאֲנִי פָאָשֶׁר שְׁכַלְתִּי וְשְׁכַלְתִּי. (בראשית מג, א-יד)

למה הצעתו של יהודה התקבלה על דעת יעקב?

הצעת יהודה היא ריאלית ומעשית. הוא אומר שאם לא ירדו עם בנימין כולם ימותו ברעב, כולל בנימין. הוא מודיע שהוא ערב לכך שבנימין יחזור בשלום, כלומר שהוא מוכן למסור את נפשו על כך. הוא גם אומר שאין מה להרוויח מהעיכוב, במיוחד כאשר שמעון עדיין עצור שם.

למה יעקב הציע שייקחו אתם מנחה? האם היה חסר משהו במצרים?

כמו שהצליח לפייס את עשו עם מתנה, הציע להשיג מהשליט רצון טוב ע"י המנחה. יתכן שהאוכל הכלול במנחה לא היה מצוי במצרים אלא רק בכנען. לפעמים אפילו מתנה סמלית משפיעה לטובה.

למה הוא קרא לדברים "זמרת הארץ" ומה מאפיין אותם?

לפי רש"י, אלה דברים שכולם מזמרים עליהם ומשבחים אותם. הם היו חסרים במצרים והגיעו אליה מארץ כנען. ראינו גם קודם בפרק לז: ... וְהָיָה אֲרֶחֶת יִשְׁמַעְאֵלִים בְּאֶה מְגִלְעָד; וּגְמִלְיָהוּ נִשְׂאִים, נִכְאֵת וְצָרִי וְלֹט, הוֹלְכִים לְהוֹרִיד מִצְרַיִמָּה". מקור שמו של לוט, אחיינו של אברהם, מתבלין זה.

צ'רי מזמרת הארץ - שרף מצמח משפחת האפרסמון. ידוע ברפואה העתיקה במזרח הרחוק. הצ'רי היה מסממני הקטורת ונקרא בתורה גם "נטף".

commons.wikimedia.org/wiki/File:Commiphora_wightii_resin.jpg

למי התכוון יעקב בביטוי "אחיכם אחר"?

ע"פ רש"י, לפי הפשט זה שמעון, אך ע"פ מדרש בראשית רבה, רוח הקודש "נזרקה בו", והוא התכוון ליוסף.

התכסיסים המתוחכמים של יוסף בסעודה עם אחיו

וַיִּקְחוּ הָאֲנָשִׁים אֶת הַמִּנְחָה הַזֹּאת וּמִשְׁנֵה כֶּסֶף לְקַחוּ בְיָדָם וְאֵת בְּנֵימִן וַיִּקְמוּ וַיֵּרְדוּ מִצְרַיִם, וַיַּעֲמְדוּ לִפְנֵי יוֹסֵף. וַיֵּרָא יוֹסֵף אֹתָם, אֵת בְּנֵימִן, וַיֹּאמֶר לְאִשְׁרָעַל בִּיתוֹ: הֲבֵא אֶת הָאֲנָשִׁים הַבְּיָתָה; וְטַבַּח טַבַּח וְהֵכֵן, כִּי אֲתִי יֵאָכְלוּ הָאֲנָשִׁים בְּצִהָרִים. וַיַּעַשׂ הָאִישׁ, כַּאֲשֶׁר אָמַר יוֹסֵף; וַיָּבֵא הָאִישׁ אֶת הָאֲנָשִׁים, בֵּיתָה יוֹסֵף. (בראשית מג, טו-יז)

מה ביקש יוסף להשיג ע"י זה שאחיו יאכלו אתו בביתו? (ראו בהמשך).

הוא כנראה רצה לברוק האם האחים חזרו בתשובה על מעשיהם כלפיו או שהם שונאים גם את בנימין, בן הזקונים ובן רחל ויהיו מוכנים להשאיר אותו כעבד במצרים, (כפי שעשו לו).

לחילופין האם יעשו הכל כדי להציל אותו. הזמנתם לסעודה תוך מתן העדפה גלויה לבנימין, (כדי לעורר את קנאתם), הייתה תכסיס לביצוע המבחן.

ע"פ הרמב"ם בהלכות תשובה, פרק ב, הלכה א, זה המבחן לחזרה גמורה בתשובה. הוא כותב: "איזו היא תשובה גמורה? זה שבא לידו דבר שעבר בו, ואפשר בידו לעשות, ופירש (נמנע) ולא עשה, מפני התשובה, לא מיראה ולא מכשלון כוח. (למשל) כיצד? הרי שבא על אישה בעבירה, ולאחר זמן נתייחד עימה והוא עומד באהבתו אותה ובכוח גופו, ובמדינה שעבר בה, ופירש (מן העבירה) ולא עבר - זה הוא בעל תשובה גמורה. הוא ששלמה אומר "וזכור, את בוראך, בימי בחורותיך" (קוהלת יב, א)."

בן כמה היה בנימין באותו זמן?

הוא היה בן 30 בערך וכבר היו לו 10 בנים, ממש לא ילד קטן, אך עדיין התייחסו אליו כבן זקונים וכאח הקטן.

וייראו האנשים פי הובאו בית יוסף ויאמרו: על דבר הכסף השב באמתחתינו בתחלה אנחנו מובאים, להתגלל עלינו ולהתנפל עלינו ולקחת אתנו לעבדים ואת חמרינו. ויגשו אל האיש אשר על בית יוסף ויזכרו אליו פתח הבית. ויאמרו: בי אדני - ירד ירדנו בתחלה לשבר אכל. ויהי פי באנו אל המלון ונפתחה את אמתחתינו, והנה כסף איש בפי אמתחתו, כספנו במשקלו, ונשב אתו בידנו. וכסף אחר הורדנו בידנו לשבר אכל, לא ידענו מי שם כספנו באמתחתינו. ויאמר: שלום לכם; אל תיראו, אלהיכם ואלהי אביכם נתן לכם מטמון באמתחתיכם - כספכם בא אלי; ויוצא אלהם את שמעון. ויבא האיש את האנשים ביתה יוסף ויתן מים וירחצו רגליהם ויתן מספוא לחמריהם. וכינו את המנחה עד בוא יוסף בצקריים, פי שמעו פי שם יאכלו לחם. ויבא יוסף הביתה ויביאו לו את המנחה אשר בידם הביתה, וישתחו לו ארצה. וישאל להם לשלום, ויאמר: השלום אביכם הזקן אשר אמרתם? העודנו חי? ויאמרו: שלום לעבדך לאבינו, עודנו חי, ויקדו וישתחו. וישא עיניו, וירא את בנימין אחיו בן אמו ויאמר: הנה אחיכם הקטן אשר אמרתם אלי? ויאמר: אלהים יחנה בני.

וימהר יוסף פי נכמרו רחמיו אל אחיו ויבקש לבכות ויבא החדרה ויבך שמה. וירחץ פניו ויצא ויתאפק ויאמר: שימו לחם. וישימו לו לבדו, ולהם לבדם; ולמצרים האכלים אתו, לבדם, פי לא יוכלון המצרים לאכל את העברים לחם, פי תועבה הוא למצרים. וישבו לפניו, הבכר פבכרתו, והצעיר פצערתו; ויתמהו האנשים, איש אל רעהו. וישא

מִשָּׂאת מֵאֵת פָּנָיו אֱלֹהֵם, וַתֵּרֶב מִשָּׂאת בְּנֵימָן מִמִּשָּׂאת כָּלֵם, תָּמַשׁ יְדוּת; וַיִּשְׁפְּרוּ עִמּוֹ. (בראשית מג, יח-לד)

האם יוסף שלח בכל מעשיו התמוהים, רמזים לאחיו שהוא בעצם יוסף, כדי להפחית מההלם הצפוי?

לפי ההמשך לא יתכן לומר זאת, כי הרי רצה עדיין לבצע את התרגיל של הגביע. לעניין הושבתם לפי הגיל, הוא כנראה רצה להרשים אותם בכוחות הניחוש שלו, כאשר כביכול נעזר בכך בגביע (הקסם).

איך יוסף העז להזמין "עבריים בזויים" לסעודה בביתו על חשבון אוצר המדינה?

כנראה שהאשמתם בריגול הייתה ידועה גם למצרים שבסביבתו והם הניחו שהזמנתם לסעודה אצלו, היא חלק מתהליך תפיסתם.

סיכום פרק מג

ראינו את כושר השכנוע של יהודה, המתגלה שוב כמנהיג האחים. הצעתו לשמש ערב התקבלה על דעת יעקב, אשר הבין שאין ברירה אלא להסכים להצעת יהודה. ראינו גם את חכמת יעקב בניסיון לפייס את השליט המצרי ע"י מתנה ואת התכסיסים המחוכמים מאוד של יוסף במטרה לברר האם אחיו חזרו בתשובה מקנאה באחיהם או לא.

פרק מד - עלילת גניבת גביע הניחוש ושחזור המצב ע"י יוסף; וידוי יהודה בפני יוסף; יוסף קובע שבנימין ישאר עבד ושאר האחים יעלו לכנען

עלילת גניבת גביע הניחוש ושחזור העבר, ע"י יוסף

וַיֵּצֵא אֶת אֲשֶׁר עַל בֵּיתוֹ, לֵאמֹר: מַלֵּא אֶת אַמְתַּחַת הָאֲנָשִׁים אֶכֶל, כֹּאֲשֶׁר יוּכְלוּן שָׂאת; וְשִׁים כֶּסֶף אִישׁ, בְּפִי אַמְתַּחַתוֹ. וְאֵת גְּבִיעֵי הַכֶּסֶף, תְּשִׁים בְּפִי אַמְתַּחַת הַקְּטָן, וְאֵת כֶּסֶף שִׁבְרוֹ; וַיַּעַשׂ כַּדְּבַר יוֹסֵף אֲשֶׁר דִּבֶּר. הַבֶּקֶר אֹרֵר; וְהָאֲנָשִׁים שָׁלְחוּ, הִמָּה וְחַמְרֵיהֶם. הֵם יָצְאוּ אֶת הָעִיר, לֹא הִרְחִיקוּ, וַיּוֹסֶף אָמַר לְאֲשֶׁר עַל בֵּיתוֹ: קוּם רִדְף אַחֲרֵי הָאֲנָשִׁים; וְהִשְׁגַּתְּם וְאָמַרְתְּ אֲלֵהֶם: לָמָּה שָׁלַמְתֶּם רְעָה תַּחַת טוֹבָה? הֲלוֹא זֶה אֲשֶׁר יִשְׁתָּה אֲדֹנָי בּוֹ, וְהוּא נִחַשׁ יִנְחַשׁ בּוֹ; הֲרַעַתְּם אֲשֶׁר עָשִׂיתֶם. (בראשית מד, א-ה)

למה יוסף החליט לשים באמתחת בנימין את הגביע שבו הוא "מנחש", כדי לבחון את האחים?

ע"פ מדרש תנחומא, האחים חשדו בבנימין שאכן גנב את גביע יוסף במתכוון. לכן הוכוהו וביישוהו ואמרו לו: "אוי גנב בן גנבת" - בנה של רחל שגנבה את התרפים מלבן. האחים וגם יוסף, בוודאי ידעו שרחל גנבה את התרפים מאביה, אולי כדי שלא יוכל "לנחש" בהם ולאחר את משפחת יעקב בקלות. יתכן שיוסף השתמש באותו תכסיס בכך שהוא הטמין את כלי "הניחוש", (כדומה לתרפים), באמתחת בנימין, על מנת לבחון האם יאשימו את בנימין "כגנב בן גנבת" וישאירו אותו כעבד במצרים. יתכן שזה היה שימוש מרומז ומתוחכם בסוד משפחתי.

גם הרדיפה אחר אחי יוסף, ההאשמה בגניבה והחיפוש בכליהם היה אמור להזכיר להם את פרשת לבן והתרפים. גם תגובתם בהמשך, "אֲשֶׁר יִמָּצָא אִתּוֹ מֵעַבְדֶּיךָ, נָמַת", מזכירה להפליא את תגובתו האומללה של יעקב לעיל, (לא, לב), אֲשֶׁר יִמָּצָא אִתּוֹ מֵעַבְדֶּיךָ, נָמַת, ויש אומרים שבגלל דברים אלה, רחל נפטרה לאחר לדת בנימין.

מה הכוונה שיוסף "מנחש" בגביע ?

יתכן שבסעודה בביתו, יוסף עשה את עצמו כאילו שהוא מנחש בעזרת הגביע את סדר גיל האחים. לכן נודעה חשיבות מיוחדת לגביע כזה והייתה סיבה לחשוש שמא מישהו ינסה לגנוב את גביע ה"ניחוש" או "גביע הקסם". בנוסף, אם מישהו ינסה לגנוב את גביע השליט עם אפשרות לגלות סודות מדינה וסודות המלכות, זה מצביע על היותו מרגל, אחרת קשה לחשוב על מניע למעשה שכזה.

וַיִּשְׁגֹּם וַיִּדְבֹר אֲלֵהֶם אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה. וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו: לָמָּה יִדְבֹר אֲדֹנָי כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה? חֲלִילָה לְעַבְדֶּיךָ מַעֲשׂוֹת כַּדְּבָר הַזֶּה. הֵן כֶּסֶף אֲשֶׁר מִצָּאנוּ בְּפִי אַמְתַּחַתֵּינוּ הִשְׁיִבְנוּ אֵלֶיךָ

מֵאֲרִיץ כְּנָעַן וְאִיךָ נִגְנַב מִבֵּית אֲדֹנָיךָ כֶּסֶף אוֹ זָהָב. אֲשֶׁר יִמָּצֵא אֹתוֹ מֵעֲבָדֶיךָ, וְמֵת; וְגַם אֲנַחְנוּ, נִהְיֶה לְאֲדֹנֶי לְעֲבָדִים. וַיֹּאמֶר: גַּם עֲתָה כְּדַבְּרֵיכֶם כִּן הוּא: אֲשֶׁר יִמָּצֵא אֹתוֹ יִהְיֶה לִי עֶבֶד, וְאַתֶּם תִּהְיוּ נְקִיִּם. (בראשית מד, ו-י)

למה האיש שעל ביתו של יוסף שינה לומר שרק מי שהגביע נמצא אצלו יהיה עבד?

ע"פ רש"י, הוא אמר שלמעשה הדין היה צריך להיות כדבריהם כי גם הם שותפים לדבר עבירה, אך הוא יעניש רק את זה שהגביע נמצא אצלו. זה היה כמובן כדי לברוק האם ינטשו את בנימין ויתנו לו להימכר כעבד, כפי שעשו ליוסף.

וידוי יהודה בפני יוסף; יוסף קובע שבנימין ישאר עבד ושאר האחים יעלו לכנען

וַיִּמְהָרוּ וַיִּוָּרְדוּ אִישׁ אֶת אֲמִתְּהוֹ אֲרָצָה וַיִּפְתְּחוּ אִישׁ אֲמִתְּהוֹ. וַיִּחַפְּשׂוּ; בְּגָדוֹל הַחֵל וּבִקְטָן כְּלֵה, וַיִּמָּצֵא הַגְּבִיעַ בְּאֲמִתְּהוֹת בְּנִימִן. וַיִּקְרְעוּ שְׂמֹלְתָם, וַיַּעֲמִסוּ אִישׁ עַל תְּמָרוֹ וַיִּשְׁבּוּ הָעִירָה. וַיָּבֵא יְהוּדָה וְאָחִיו בֵּיתָה יוֹסֵף וְהוּא עוֹדֵנוּ שָׁם, וַיִּפְּלוּ לְפָנָיו אֲרָצָה. וַיֹּאמֶר לָהֶם יוֹסֵף: מָה הַמַּעֲשֵׂה הַזֶּה אֲשֶׁר עָשִׂיתֶם? הֲלוֹא יָדַעְתֶּם, כִּי נִחַשׁ יִנְחַשׁ אִישׁ אֲשֶׁר כְּמִנִּי. וַיֹּאמֶר יְהוּדָה: מָה נֹאמֵר לְאֲדֹנֶי, מָה נִדְבַר, וּמָה נִצְטַדֵּק; הֲאֵלֹהִים מֵצֵא אֶת עֹן עֲבָדֶיךָ - הֲנֵנוּ עֲבָדִים לְאֲדֹנֶי, גַּם אֲנַחְנוּ גַּם אֲשֶׁר נִמָּצֵא הַגְּבִיעַ בְּיָדוֹ. וַיֹּאמֶר: חֲלִילָה לִי מַעֲשׂוֹת זֹאת; הָאִישׁ אֲשֶׁר נִמָּצֵא הַגְּבִיעַ בְּיָדוֹ, הוּא יִהְיֶה לִי עֶבֶד, וְאַתֶּם עָלוּ לְשָׁלוֹם אֶל אֲבִיכֶם. (בראשית מד, יא-יז)

למה מתכוון יהודה לומר במלים "הָאֵלֹהִים, מֵצֵא אֶת עֹן עֲבָדֶיךָ"? האם התגובה של יהודה היא צפויה או מפתיעה?

לפי הספורנו, יהודה מתכוון שאמנם הם לא אשמים בגניבת הגביע, אך אלוקים "מצא את עוונם", ומעניש אותם על עוונות קודמים שבוודאי עשו (ובראשם - מכירת יוסף).

לגבי תגובתו, יהודה היה חייב להציל את בנימין, שכן הוא היה ערב לשלומו, אך יכול היה להציע רק את עצמו כעבד במקום בנימין ולא את כל האחים. הצעת יהודה, למרות שהיא עקבית עם מה שאמר לאיש שעל בית יוסף, אינה מובנת במישור המעשי כי אין דבר שיגרום לאביהם צער רב יותר מאשר אם כל בנין אינם חוזרים הביתה וגם מזון לא יגיע למשפחה בכנען. ניתן להבין זאת רק בפן הרוחני, שהעונש והכפרה הראויים על מכירת יוסף הוא שכולם ישארו כעבדים במצרים.

איך רוב האנשים נוהגים בסיטואציה כזאת שכן משפחתם נתפס בחוץ לארץ על עבירה כלשהי?

ישנם לא מעט מקרים שישראלים נחטפים או נעצרים בחוץ לארץ, החל מחיילים, כמו גלעד שליט, ועד ליהודים הנעצרים בחוץ לארץ על עבירות למיניהן אמיתיות או מפוברקות, כמו יונתן פולארד או מטיילים ישראלים הנעצרים על עבירות סמים או נשק.

כאשר מדובר בחיילים, כמובן שהאחריות לשחרורם היא על המדינה. כאשר מדובר באזרחים, כמובן שהמשפחה עושה הכל לשחררם, כולל בקשת עזרה מהמדינה או ממומחים לדברים אלה.

הרעיון המרכזי של פרשת מקץ

הפרשה מתמקדת בהתנהלות דמות המופת יוסף, העולה מתחתית המדרגה כעבד שהוא אסיר, למעמד משנה למלך, המציל את מצרים מרעב ודרך מציל את משפחתו, תוך בחינה מתוחכמת האם אחיו חזרו בתשובה מעוון נטישת אח, גם אם הוא מועדף ע"י אביהם.

תוספת

מפת נהר הנילוס. מקור הנילוס הכחול באתיופיה. הוא מספק את מירב המים לנהר במצרים. עונת הגאות היא בחודשי הקיץ. מקור הנילוס הלבן בימת ויקטוריה באוגנדה. הנהרות נפגשים בעיר חרטום, בירת סודן. מקור: [commons.wikimedia/River_Nile_map](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:River_Nile_map)

מראה של נהר הנילוס ליד לוקסור – ויקיפדיה, נילוס

פרשת ויגש

פרק מד (המשך) - שיטת השכנוע של יהודה בערעור על החלטת יוסף

ויגש אליו יהודה, ויאמר: בי אדני, ידבר נא עבדך דבר באדני אדני, ואל יחר אפך בעבדך; כי כמוך פפרעה. אדני שאל את עבדיו לאמר: ה'יש לכם אב או אח? ונאמר אל אדני: יש לנו אב זקן, וילד זקנים קטן, ואחיו מת, וינותר הוא לבדו לאמו, ואביו אהבו. ונאמר אל עבדך: הורדהו אלי ואשימה עיני עליו. ונאמר אל אדני: לא יוכל הנער לעזב את אביו - ועזב את אביו, ומת. ונאמר אל עבדך: אם לא ירד אחיכם הקטן אתכם לא תספון לראות פני. ויהי פי עלינו אל עבדך אבי ונגד לו את דברי אדני. ויאמר אבינו: שבו שברו לנו מעט אכל. ונאמר: לא נוכל לרדת אם יש אחינו הקטן אתנו וירדנו, כי לא נוכל לראות פני האיש ואחינו הקטן איננו אתנו. ויאמר עבדך אבי אלינו: אתם ידעתם כי שנים ילדה לי אשתי. ויצא האחד מאתי, ואמר, אך טרף טרף; ולא ראיתיו, עד הנה. ולקחתם גם את זה מעם פני, וקרהו אסון - והורדתם את שובתי ברעה שאלה. ועתה, כבאי אל עבדך אבי, והנער איננו אתנו; ונפשו קשורה בנפשו. והיה, פראותו פי אין הנער - ומת; והורידו עבדך את שובתי אבינו בגיון שאלה. פי עבדך ערב את הנער, מעם אבי לאמר: אם לא אביאנו אליך, וקטאתי לאבי כל הימים. ועתה, ישב נא עבדך תחת הנער עבד לאדני; והנער יעל עם אחיו. פי איך אעלה אל אבי, והנער איננו אתי: פן אראה ברע, אשר ימצא את אבי. (בראשית מד, יח-לד)

מה רצה יהודה להשיג ע"י דבריו?

הוא פנה לרגשות של יוסף כדי לעורר את רחמיו, שהרי יוסף כבר הכיר אותם מקרוב וגילה התעניינות מיוחדת באביהם ובאחיהם הקטן. לכן יהודה הדגיש נושאים אלה.

למה גם במקרה זה, שיטת השכנוע של יהודה היא טובה ומה אפשר ללמוד ממנה?

הוא מדגיש קודם את הפגיעה באביו שתיגרם מההחלטה של יוסף להשאיר רק את בנימין שם, וידע ששלום אביו הוא חשוב ליוסף וגם מציע פתרון קוסם, שהוא יחליף את בנימין כעבד. יתכן שיהודה היה חזק יותר מבנימין מבחינה פיזית וגם באישיותו. שיטת שכנוע זו היא טובה כי היא מורכבת מפנייה לרגש, תוך הצבעה על הפגיעה הצפויה למה שחשוב לזולת וגם מהצעת פתרון

שיקטין את הפגיעה במשפחה, שכן מראש הוא הבטיח ליעקב שהוא ערב לכך שבנימין יחזור. בנוסף, הפתרון מגדיל את היתרון ליוסף. מה שנקרא win-win.

סיכום פרק מד

הפרק דן במבחן הנאמנות לבנימין שיוסף עשה לאחיו. למעשה הוא בנה את המבחן בצורה כזאת שהאחים יצטרכו להחליט האם למסור את אחיהם, המועדף עליהם, לחיי עבדות במצרים, כפי שעשו כלפיו. יוסף למעשה רקם "שיחזור" של נסיבות מכירתו שלו. בסוף ראינו נאום מרשים של יהודה הכולל המון רגש אנושי וגם פתרון מעשי.

פרק מה - יוסף מתוודע אל אחיו - מבלי לבייש אותם; ראייתו של יוסף את יד השגחת ה' בכל המאורעות; לפעמים בהסתכלות לאחור, הרע הופך לטוב; מתנות יוסף לאחיו - למה הפלה שוב את בנימין לטובה? האחים חוזרים ליעקב עם עגלות מלאות - במצוות פרעה; וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב

יוסף מתוודע אל אחיו - מבלי לבייש אותם; ראייתו של יוסף את יד השגחת ה' בכל המאורעות; לפעמים בהסתכלות לאחור, הרע הופך לטוב

וְלֹא יָכַל יוֹסֵף לְהִתְאַפֵּק, לְכָל הַנֶּצְבִים עָלָיו, וַיִּקְרָא: הוֹצִיאוּ כָל אִישׁ מֵעָלָי; וְלֹא עָמַד אִישׁ אִתּוֹ, בְּהִתְנַדַּע יוֹסֵף אֶל אֶחָיו. וַיִּתֵּן אֶת קִלּוֹ, בְּבִכְיָ; וַיִּשְׁמְעוּ מִצְרַיִם, וַיִּשְׁמַע בֵּית פְּרָעֹה. וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אֶחָיו: אֲנִי יוֹסֵף, הַעוֹד אֲבִי חַי; וְלֹא יָכְלוּ אֶחָיו לַעֲנוֹת אִתּוֹ, כִּי נִבְהָלוּ מִפְּנָיו. (בראשית מה, א-ג)

למה יוסף ביקש להוציא את האנשים שאינם ממשפחתו?

לפי רש"י, הוא לא רצה שאנשים זרים ישמעו את הודעתו לאחיו ואת בושתם. הוא הקפיד שלא להלבין את פניהם ברבים. טבעי שכאשר עוסקים בנושא משפחתי אינטימי ורגיש, "לא מכבסים את הכביסה המלוכלכת בחוץ".

למה יוסף שואל שוב: "העוד אבי חי", הרי הרגע אמרו לו אחיו שאביו עלול למות אם בנימין לא יחזור?

זו כנראה שאלה רטורית מתוך התרגשות ולא על מנת לקבל תשובה. יחד עם זאת, נשים לב שיוסף קושר כאן את עצמו לראשונה אל יעקב בקוראו "אבי", בניגוד גמור להתנכרותו למשפחה עד כה. יש המפרשים את שאלת יוסף לא כמכוונת לחיים הפיזיים של יעקב, אלא לשלומו הנפשי - רוחני, "העוד רוחו של אבי חי, אחרי שנעלמתי ממנו?". ואכן נראה בהמשך, שאחרי הבשורה על כך שיוסף חי - (פסוק כז), כתוב: ... "וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם".

וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אֶחָיו: גִּשׁוּ נָא אֵלַי, וַיִּגָּשׁוּ; וַיֹּאמֶר, אֲנִי יוֹסֵף אֲחִיכֶם, אֲשֶׁר מָכַרְתֶּם אֹתִי מִצְרַיִמָּה. וַעֲתָה אֵל תַּעֲצְבוּ, וְאֵל יִתֵּר בְּעֵינֵיכֶם, כִּי מָכַרְתֶּם אֹתִי הַנְּהָ: כִּי לְמַחְזָה, שְׁלַחְנִי אֱלֹהִים לְפָנֵיכֶם. (בראשית מה, ד-ה)

האם מדברי יוסף מוכח שהאחים הם אלה שמכרו את יוסף?

לא לגמרי. ע"פ הרשב"ם, יתכן שיוסף מתכוון שהם גרמו למכירתו ע"י השלכתו לבור וגם ראו מרחוק שהוא נמכר ולא ניסו למנוע זאת. יחד עם זאת, יתכן גם לומר שאכן האחים הם אלה שמכרו את יוסף בזמן שראובן לא היה יחד אתם מסיבה לא ברורה.

פי זה שנתים הרעב בקרב הארץ; ועוד חמש שנים, אשר אין חריש וקציר. וישלחני אלהים לפניכם, לשום לכם שארית בארץ, ולהחיות לכם לפליטה גדלה. ועתה, לא אתם שלחתם אתי הנה, פי האלהים; וישימני לאב לפרעה, ולאדון לכל ביתו, ומשל בכל ארץ מצרים. מהרו, ועלו אל אבי, ואמרתם אליו: פה אמר בנך יוסף, שמני אלהים לאדון לכל מצרים; רדה אלי, אל תעמד. וישבת בארץ גשן, והיית קרוב אלי, אתה ובניך ובני בניך; וצאנך ובקרך, וכל אשר לך. (בראשית מה, א-ג)

איך יוסף מסביר את כל מהלך חיי משפחתו?

הוא מסביר שכל מה שקרה, שנאת אחיו כלפיו, מכירתו לעבד ועלייתו לגדולה היה מתוכנן ע"י האלוקים כדי שהמשפחה לא תיעלם בשנות הרעב, שכן לא יכלו לשרוד עוד חמש שנות רעב בכנען ושלטונות מצרים לא היו מרשים להם להגר למצרים. אבל עכשיו, פרעה, שהיה אסיר תודה ליוסף על שהציל את ארצו, קיבל את משפחתו בברכה וגם הסכים שיוסף יכלכל אותם על חשבון אוצר המדינה בשנות הרעב.

מה אפשר ללמוד באופן כללי על החיים, מדברי יוסף?

לעתים מה שנראה איום ונורא באותו פרק זמן מתברר כברכה בהסתכלות לאחור. קורה שמישהו מצטער שפספס טיסה ואחר כך שומע שהמטוס התרסק. כתוב במשנה במסכת ברכות (ט,ה), "חייב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה", שכן לעולם אין אדם יודע האם, בטווח הארוך, מה שקרה יצא טוב או רע. אותו רעיון נמצא במצווה לשתות יין בפורים, "עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי", מפני שאנחנו באמת לא יודעים בזמן אמת, מה פועל לטובתנו ומה לרעתנו, ולעיתים הדברים מתהפכים ביחס להבנתנו, שהיא בדרך כלל קצרת טווח ולא תהליכית.

והנה עיניכם ראות, ועיני אחי בנימין, פי פי המזכר אליכם. והגדתם לאבי את כל פבודי במצרים, ואת כל אשר ראיתם; ומהרתם והורדתם את אבי הנה. ויפל על צווארי בנימין אחיו, ויבך; ובנימן בכה על צוואריו. וינשק לכל אחיו, ויבך עליהם; ואחרי כן, דברו אחיו אתו. והקל נשמע בית פרעה לאמר, באו אחי יוסף, ויטיב בעיני פרעה ובעיני עבדיו. ויאמר פרעה אל יוסף: אמר אל אחיך זאת עשו; טענו את בעירכם ולכו באו ארצה כנען. וקחו את אביכם ואת בתיכם ובאו אלי ואתנה לכם את טוב ארץ מצרים ויאכלו את חלב הארץ. ואתה צויתך זאת עשו; קחו לכם מארץ מצרים עגלות לטפכם ולנשיכם ונשאתם את אביכם ובאתם. ועיניכם אל תחס על פליכם, פי טוב כל

אַרְצָן מִצְרַיִם לָכֶם הוּא. וַיַּעֲשׂוּ כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּתְּנוּ לָהֶם יוֹסֵף עֲגָלוֹת עַל פִּי פְרַעֲהוּ וַיִּתְּנוּ
לָהֶם צֹדָה לְדֶרֶךְ. (בראשית מה, יב-כא)

מה הכוונה במלים "פי פי, המדבר אליכם"?

לפי רש"י, ע"פ מדרש בראשית רבה, הוא דיבר אתם ישירות בלשון הקודש, (עברית), ולא באמצעות מתורגמן, כדי להוכיח להם שהוא יוסף. לפי הרמב"ן זה לא מהווה הוכחה, כי עברית הייתה שפת ארץ כנען כולה ולא רק של משפחת יעקב. אברהם דיבר ארמית באור כשדים ובחרן אך כאשר הגיע לארץ כנען התחיל לדבר בשפת הארץ. לכן הרבה מצרים ידעו עברית בגלל יחסי מסחר עם הכנענים.

(ע"פ טקסטים עתיקים שהתגלו, עברית הייתה אחד הדיאלקטים של השפה הכנענית ודומה מאוד גם לשפה הפניקית בלבנון, לאוגרית בסוריה ולמואבית בירדן).

ההוכחה שהוא אכן יוסף, הייתה בגלוי שמו ובסיפור על המכירה, שלא יתכן שיכיר אלא אם כן הוא באמת יוסף.

מתנות יוסף לאחיו – למה הפלה שוב את בנימין לטובה?

לְכֻלָּם נָתַן לְאִישׁ, חֲלָפוֹת שְׂמֹלֹת; וּלְבִנְיָמִן נָתַן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת כֶּסֶף, וְחֲמִשׁ חֲלָפוֹת שְׂמֹלֹת. וּלְאָבִיו שָׁלַח כְּזֹאת, עֲשָׂרָה חֲמָרִים נְשֹׂאִים, מִטּוֹב מִצְרַיִם; וְעֶשְׂרֵת אֲתֹנֹת נְשֹׂאֹת בָּר וְלָחֶם וּמִזֶּן, לְאָבִיו לְדֶרֶךְ. וַיִּשְׁלַח אֶת אַחִיו, וַיִּלְכוּ; וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם: אֵל תִּרְגְּזוּ בְּדֶרֶךְ. (בראשית מה, כב-כד)

למה יוסף נתן להם בגדים ולמה שוב הפלה את בנימין לטובה? מה הכוונה "אל תרגזו בדרך"?

האחים כנראה באו עם בגדים בלויים בגלל המצוקה הכלכלית. יוסף רצה שיראו מכובדים. לגבי אפליית בנימין, אולי זה היווה פיצוי על עלילת השווא והצער שגרם לו במיוחד.

לפי רש"י, ב-אל תרגזו בדרך, הכוונה שלא יריבו בדרך על מי היה אשם במכירתו. לפי הרמב"ן הכוונה שלא יפחדו מתוקפים בדרך לכנען או בחזרה למצרים.

האחים חוזרים ליעקב עם עגלות מלאות של פרעה; ותחי רוח יעקב

וַיַּעֲלוּ מִמִּצְרַיִם וַיָּבֹאוּ אֶרְצָן כְּנַעַן אֶל יַעֲקֹב אָבִיהֶם. וַיִּגְדּוּ לוֹ לְאָמְרָם; עוֹד יוֹסֵף חַי, וְכִי הוּא מִשְׁלַל בְּכָל אֶרְצָן מִצְרַיִם; וַיִּפְגַּע לְבוֹ, כִּי לֹא הָאֱמִיץ לָהֶם. וַיִּדְּבְרוּ אֵלָיו אֶת כָּל דְּבָרֵי

יוסף אשר דבר אליהם, וירא את העגלות, אשר שלח יוסף לשאת אתו; ותחי רות יעקב אביהם. ויאמר, ישראל: רב עוד יוסף בני חי; אלכה ואראנו בטורם אמות. (בראשית מה, כה-כח)

למה יעקב האמין שיוסף חי, רק אחרי שראה את העגלות?

הם ירדו עם חמורים ושקים וחזרו עם עגלות, כנראה מלכותיות ומפוארות. מאחר שיעקב היה במתח שמא בנימין או בנים אחרים לא יחזרו, כמובן שהופתע מאוד לטובה ולא הייתה לו סיבה שלא להאמין לדבריהם.

סיכום פרק מה

ראינו את הצורה הרגישה שבה יוסף התגלה אל אחיו, תוך הוצאת זרים כדי לא לביישם. מודגשת מאוד הראייה הרחבה וארוכת הטווח של יוסף, אשר התייחס לכל מה שקרה לו כהשגחת אלוהית, במטרה לאפשר לו להציל את המשפחה ואת עם ישראל, מכליה. הוא השקיף על הכל בראייה הלאומית ולא האישית.

תוספת

...פי פי, המדבר אליכם

הכתב העברי הקדום שכמעט זהה לכתב הפיניקי ואולי אף קדם לו - שונה בהרבה מהכתב הארמי - אשורי (שהכתב שלנו היום מבוסס עליו), אשר אומץ בגלות בבל וימי בית שני, ואף בכתיבת ספרי תורה, ע"פ תקנת עזרא. ספרי התורה של השומרונים כתובים עד היום באותיות עבריות קדומות. להלן האותיות המקבילות, וכך פירוש האותיות:

וכתב עברי עתיק - לעומת כתב עברי מודרני, (שמקורו ארמי - אשורי)

X W 4 φ ψ כ O ≠ γ ζ η ρ ⊕ ⊖ I Y 3 Δ 1 9 <

א ב ג ד ה ו ז ח ט י כ ל מ נ ס ע פ צ ק ר ש ת

התפתחות אותיות האלף – בית

ערבית	אותיות לטיניות	מקבילה עברית מודרנית	האות בכתב הארמי	האות בכתב העברי העתיק	אות פיניקית	שם ופירושו	אות פרוטו כנענית
א	A	א	𐤀	𐤀	𐤀	(פר/שור) "אלף"	𐤀
ב	B	ב	𐤁	𐤁	𐤁	"בֵּת" (בית)	𐤁
ג	G	ג	𐤂	𐤂	𐤂	גמל" (מקל זריקה)"	𐤂
ד	D	ד	𐤃	𐤃	𐤃	או (דג) "דיג", או (דלת) "דלת"	𐤃 𐤃
ה	H	ה	𐤄	𐤄	𐤄	הן/"הל" (הילול, להריע)	𐤄
ו	W	ו	𐤅	𐤅	𐤅	"וו" (וו)	𐤅
ז	Z	ז	𐤆	𐤆	𐤆	"כלי" (זין/"זיק" (אזיקים/נשק)	𐤆
ח		ח	𐤇	𐤇	𐤇	חֵת" (חצר)"	𐤇

ט		<u>ט</u>	ט			גלגל) "טת" (
י	J	:	י			"יד" (י)	
כ	K	<u>כ</u>	כ			"כף יד" (כפ)	
ל	L	<u>ל</u>	ל			"למד בקר" (מלמד בקר)	
מ	M	<u>מ</u>	מ			"מם" (מים)	
נ	N	<u>נ</u>	נ			נון"/"נחש" " (נחש/דג)	
ס	S	<u>ס</u>	ס			סמך" (יתד " אוהל/סומכה, אדרה של דג)	
ע ע ^[א]		<u>ע</u>	ע			"עין" (עין)	
פ	P	<u>פ</u>	פ			"פה" (פה)	

ص		ص	ז, ט	ח	ז	שתיל, /צמח "צד", קרוס דיג של ציד	ז
ق	K	ق	ק	ק	ק	קופ" (קוף המחט)"	ק
ر	R	ر	ר	ר	ר	"ראש" (ראש)	ר
ش		ش	ש	ש	ש	"שו" (שו)	ש
ت	T	ت	ת	ת	ת	תו" (תו/סימן)"	ת

האלפבית הראשון שהומצא היה ככל הנראה האלפבית הפרוטו-סינאי שהתפתח מההירוגליפים המצריים, הוא היה בשימוש באזור בחצי האי סיני ובלבנט, כשממצאים שהתגלו מתוארכים החל מהמאה ה-18 לפנה"ס, במרוצת הזמן לקראת המאה ה-15 לפנה"ס, התפתח ממנו בכנען האלפבית הפרוטו-כנעני. האלפבית העברי הוא אחת ממערכות הבה של האלפבית הפרוטו-כנעני. יש להניח כי משה רבנו, בהיותו נסיך במצרים, קיבל חינוך איכותי ומקיף וגם מלומדים בקרב בני ישראל, הכירו גם את האלפבית הפרוטו-כנעני, הפיניקי והעברי העתיק, שכמעט זהה לו.

מעניין לראות כי גם חלק מהאותיות הלטיניות – אנגליות מתבססות על הכתב העברי - פיניקי הקדום, לפעמים בשנוי כוון. הסיבה לכך, שהאלף – בית היווני, שהשפיע על הלטינית, מבוסס על הפיניקי.

מקור: אלפבית_פרוטו כנעני/ he.wikipedia.org/wiki

פרק מו - ממה חשש יעקב אבינו?; ירידת יעקב מצרימה בשבעים נפש; יחוסי בני ישראל היורדים מצרימה; פגישת יוסף ויעקב; יוסף יוצר את הגטו הראשון

ממה חשש יעקב אבינו?

וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וְכָל אָשֶׁר לוֹ, וַיָּבֹא בְּאֶרֶץ שֹׁבַע; וַיִּזְבַּח זִבְחִים לַאלֹהֵי אָבִיו יִצְחָק. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְיִשְׂרָאֵל בְּמִרְאֵת הַלַּיְלָה, וַיֹּאמֶר: יַעֲקֹב יַעֲקֹב; וַיֹּאמֶר: הֲנִנִּי. וַיֹּאמֶר: אָנֹכִי הֵאֵל אֱלֹהֵי אָבִיךָ; אֵל תִּירָא מִרְדָּה מִצְרַיִמָּה, כִּי לְגוֹי גָדוֹל אֲשִׁימָךָ שָׁם. אָנֹכִי אֲרַד עִמָּךְ מִצְרַיִמָּה, וְאָנֹכִי אֶעֱלֶךָ גַם עִלְיָה; וַיֹּסֶף יְשִׁית יָדָו עַל עֵינָיִךְ. (בראשית מו, א-ד)

למה אלוקים אומר ליעקב שהוא "אלהי אביך" ולא האלוקים אשר התגלה אליך בבית אל? איך זה קשור ל - "כי לגוי גדול אשימך שם"?

לפי הספורנו, ב"אלהי אביך", הכוונה היא שמי שאמר ליצחק לא לרדת מצרימה, עכשיו אומר ליעקב שלא יירא מרדת למצרים. רק במצרים תוכל המשפחה להפוך לגוי גדול, כי אם יישארו בארץ כנען, הם עלולים להיטמע בעמי כנען, אבל במצרים הם יגורו בנפרד בארץ גושן ויוכלו לשמור על ייחודיותם.

ממה היה יעקב ירא?

הוא היה ירא מהגלות ומהשעבוד הממושך אשר נאמר לאברהם אבינו בברית בין הבתרים. כנראה שגם חשש מפני סכנת התבוללות בניו במצרים ושמא לא ירצו לחזור לארץ כנען.

מה הסיכוי להישאר יהודי בחוץ לארץ?

שעורי נישואי התערובת וההתבוללות בחו"ל גבוהים מאוד, בדרך כלל מעל 50%. רוב הצעירים היהודים אינם מקבלים חינוך יהודי. על כן, אם מצב זה יימשך, הסיכוי שהדורות הבאים יישארו יהודים בחו"ל הוא קטן למדי.

ירידת יעקב מצרימה בשבעים נפש; יחוסי בני ישראל היורדים מצרימה; פגישת יוסף ויעקב

וַיָּקָם יַעֲקֹב מִבְּאֵר שֶׁבַע וַיֵּשְׂאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת יַעֲקֹב אֲבִיהֶם וְאֶת טַפָּם וְאֶת נְשֵׁיהֶם בְּעֶגְלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח פְּרִעָה לְשִׂאת אֹתוֹ. וַיִּקְחוּ אֶת מִקְנֵיהֶם וְאֶת רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכְשׁוּ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבֹאוּ מִצְרַיִמָּה - יַעֲקֹב וְכָל זֶרְעוֹ אִתּוֹ. בְּנָיו וּבְנֵי בְנָיו אִתּוֹ, בְּנֹתָיו וּבְנֹת בְּנָיו, וְכָל זֶרְעוֹ הֵבִיא אִתּוֹ מִצְרַיִמָּה.

ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה יעקב ובניו - בכר יעקב ראובן. ובני ראובן חנוך ופלוא וחסרון וכרמי. ובני שמעון מואל וימין ואהד ויכין וצמר ושואל בן הפנענתי. ובני לוי גרשון קהת ומררי. ובני יהודה ער ואונן ושלה ופרץ וזרח, וימת ער ואונן בארץ כנען, ויהיו בני פרץ חסרון וחסמול. ובני יששכר תולע ופנה ויוב ושמרון. ובני זבולון סרד ואלון ויחלאל. אלה בני לאה אשר ילדה ליעקב בפדן ארם ואת דינה בתו - כל נפש בניו ובנותיו שלשים ושלש.

ובני גד צפיון וחגי שוני ואצבן, ערי וארודי ואראלי. ובני אשר - ימנה וישנה וישוי ובריעה ושרח אחתם, ובני בריעה חבר ומלפיהל. אלה בני זלפה אשר נתן לבן ללאה בתו ותלד את אלה ליעקב - שש עשרה נפש.

בני רחל אשת יעקב יוסף ובנימן. ויולד ליוסף בארץ מצרים, אשר ילדה לו אסנת בת פוטי פרע כהן און, את מנשה ואת אפרים. ובני בנימן בלע ובכר ואשביל, גרא ונעמן אחי וראש, מפים וחפים וארד. אלה בני רחל אשר ילד ליעקב - כל נפש ארבעה עשר.

ובני דן חשים. ובני נפתלי יחזאל וגוני וינצר ושלם. אלה בני בלהה אשר נתן לבן לרחל בתו, ותלד את אלה ליעקב כל נפש שבועה.

כל הנפש הבאה ליעקב מצרימה, יצאי ירכו, מלבד נשי בני יעקב, כל נפש ששים וישש. ובני יוסף אשר ילד לו במצרים, נפש שנים: כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה, שבועים. (בראשית מו, ה-כז)

איך יתכן שיוצאי ירך יעקב שירדו מצרימה מנו ששים ושש נפשות, ובתוספת יוסף ושני בניו מנו שבועים?

כפי שכותב הרשב"ם, צריך להוסיף את יעקב עצמו. קורה שהסופר שוכח לספור את עצמו בתוך הכלל.

בניו ובני בניו אמו, בנותיו ובנות בניו – האם ברור ממלים אלו שליעקב ולבניו היו בנות שלא נמנו ב- 70 הנפשות שירדו מצרימה?

לפי רוב המפרשים מדובר בדינה ובשרח בת אשר בלבד. אך כפי שהזכרנו, סובר רבי יהודה, בבראשית רבה, שהיו ליעקב בנות רבות, והסיבה שהן לא נספרו בירידה למצרים היא משום שכולן נישאו לבני יעקב.

גם הפרשן שד"ל, (1800-1865, איטליה), כותב שאין ספק שהיו בנות ליעקב ולבניו אך לא נכנסו לכלל ה - 70 נפש, כי נישאו לבני אחיהן ולבני דודיהן, והרי כתוב בירידה מצרימה, שבעים נפש - 'מלבד נשי בני יעקב', (בראשית מו: כו). לפי זה, נשים נשואות לא נמנו.

וְאֵת יְהוּדָה שָׁלַח לְפָנָיו, אֶל יוֹסֵף, לְהוֹרֹת לְפָנָיו גְּשֻׁנָּה; וַיָּבֹאוּ אֲרֻצָּה גִשְׁן. וַיֹּאסֶר יוֹסֵף מִרְכָּבָתוֹ, וַיַּעַל לְקִרְיַת יִשְׂרָאֵל אֲבִיו גְּשֻׁנָּה; וַיֵּרָא אֵלָיו, וַיִּפֹּל עַל צַוְאָרְיוֹ, וַיִּבְךְ עַל צַוְאָרְיוֹ עוֹד. וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל יוֹסֵף: אֲמוֹתָה הִפְעַם, אַחֲרַי רְאוּתִי אֵת פָּנֶיךָ, כִּי עוֹדָה קָי. (בראשית מו, כח-ל)

היכן היא ארץ גושן?

ליד הדלתה המזרחית של הנילוס. ראה מיקום משוער במפה בסוף הפרק.

יוסף יוצר את הגטו הראשון

וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָחָיו וְאֶל בֵּית אָבִיו, אֲעֲלֶה וְאֶגִּידָה לְפַרְעֹה; וְאָמַרָה אֵלָיו, אֲחִי וּבֵית אָבִי אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנַעַן בָּאוּ אֵלָי. וְהָאֲנָשִׁים רַעֵי צֹאן, כִּי אֲנָשִׁי מִקְנֵה הַיּוֹ; וְצֹאֲנָם וּבְקָרָם וְכָל אֲשֶׁר לָהֶם, הֵבִיאוּ. וְהָיָה כִּי יִקְרָא לָכֶם פַּרְעֹה וְאָמַר, מַה מַּעֲשִׂיכֶם? וְאָמַרְתֶּם: אֲנָשִׁי מִקְנֵה הַיּוֹ עֲבָדֶיךָ מִנְעוּרֵינוּ וְעַד עַתָּה, גַּם אָנֻחֵנוּ, גַּם אֲבֹתֵינוּ - בַּעֲבוּר תִּשְׁבוּ בְּאֶרֶץ גִּשְׁן, כִּי תוֹעֲבַת מִצְרַיִם כָּל רַעַה צֹאן. (בראשית מו, לא-לד)

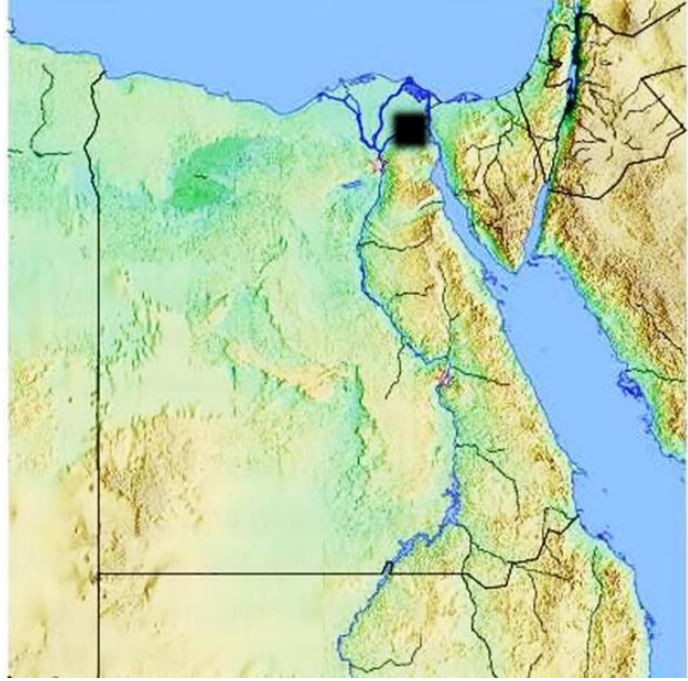
למה היה חשוב לומר לפרעה שמשפחת יוסף רועי צאן?

הם רצו להתיישב במקום מרוחק קצת ממצרים עצמה כדי להימנע מהתבוללות וקרבה לעבודת האלילים במצרים. בנוסף, במצרים לא נהגו כבוד לרועי צאן והצאן נעבד שם כעבודה זרה. אפשר לומר שהם בחרו לגור בגטו, כדי לשמור על הייחודיות שלהם.

סיכום פרק מו

ראינו בפרק זה כעין אב טיפוס של קהילות יהודיות בגלות. מצד אחד הם חייבים לעזוב את ארץ ישראל כדי להמשיך לחיות, אבל דואגים מאוד לגור בנפרד מהאוכלוסייה המקומית, ונמנעים מנישואי תערובת ומקשרים חברתיים קרובים. ללא התנהגות זו, אולי היו מצילים את עצמם מבחינה פיזית, אך היו גורמים להיעלמות לאומית - יהודית.

מסומן: המיקום המשוער של ארץ גושן . מקור:

[Wikimedia Commons /Egypt_terrain_map_Cairo_K_A_arnak.jpg](#)

פרק מז - יוסף מביא את יעקב לפני פרעה; יעקב מברך את פרעה; יוסף מושיב את יעקב ובניו בארץ רעמסס; מדיניות יוסף להצלת העם המצרי בשנות הרעב; אי - קניית אדמת הכוהנים וההבדל מחוק התורה

יוסף מביא את יעקב לפני פרעה; יעקב מברך את פרעה

ויבא יוסף ויגד לפרעה ויאמר: אבי ואחי וצאנם ובקרם וכל אשר להם, באו מארץ כנען והנם בארץ גשן. ומקצה אחיו לקח, תמשה אנשים, ויצגם לפני פרעה. ויאמר פרעה אל אחיו: מה מעשיכם? ויאמרו אל פרעה: רעה צאן עבדיך, גם אנחנו, גם אבותינו. ויאמרו אל פרעה: לגור בארץ פאנו כי אין מרעה לצאן אשר לעבדיך, כי כבד הרעב בארץ כנען; ועתה ישובו נא עבדיך בארץ גשן. ויאמר פרעה אל יוסף לאמר: אביך ואחידך באו אליך. ארץ מצרים לפניך הוא, במיטב הארץ הושב את אביך ואת אחידך - ישובו בארץ גשן, ואם ידעת ויש גם אנשי חיל, ושמתם שרי מקנה על אשר לי. ויבא יוסף את יעקב אביו, ויעמדהו לפני פרעה; ויברך יעקב את פרעה. ויאמר פרעה אל יעקב: כמה ימי שני חייך. ויאמר יעקב אל פרעה: ימי שני מגורי, שלשים ומאת שנה; מעט ורעים היו ימי שני חיי, ולא השיגו את ימי שני חיי אבתי, בימי מגוריכם. ויברך יעקב את פרעה; ויצא מלפני פרעה. (בראשית מז, א-י)

למה יעקב השיב כל כך באריכות לשאלת פרעה? בסה"כ שאל בן כמה הוא.

לפי הרמב"ן, פרעה שאל אותו בן כמה הוא כי, בגלל הצרות שעברו עליו, הוא נראה אפילו יותר זקן מגילו. יעקב השיב כי הוא ב"סך הכל" בן 130, וזה פחות מגיל הפטירה של אבותיו, אך בגלל הצרות הוא נראה מבוגר לגילו.

יוסף מושיב את יעקב ובניו בארץ רעמסס - גושן

ויושב יוסף, את אביו ואת אחיו, ויתן להם אחזה בארץ מצרים, במיטב הארץ, בארץ רעמסס, פאשר צוה פרעה. ויכלכל יוסף את אביו ואת אחיו ואת כל בית אביו, לתם לפי הטף. (בראשית מז, יא-יב)

האם ארץ גושן היא בארץ רעמסס? מי או מה היה רעמסס?

לפי רש"י, להיפך, ארץ רעמסס הייתה בחבל ארץ גושן. רעמסס היה שמם של כמה מפרעוני מצרים. פירוש השם הוא "בנו של רע", (אל השמש המצרי). לפי חלק מהחוקרים יציאת מצרים

התרחשה בימי הפרעה רעמסס השני, שמלך בין 1304 ל-1237 לפנה"ס, אך יתכן שחבל ארץ גושן נקרא רעמסס על שם האל רע, גם לפני מלוך רעמסס הראשון ב - 1,320 לפנה"ס. נדון בכך בספר שמות.

מדיניות יוסף להצלת העם המצרי בשנות הרעב

וְלֶחֶם אִין בְּכָל הָאָרֶץ, פִּי כָבֵד הָרָעֵב מְאֹד; וַתִּלֶּה אֶרֶץ מִצְרַיִם וְאֶרֶץ כְּנָעַן מִפְּנֵי הָרָעֵב. וַיִּלְקֹט יוֹסֵף אֶת כָּל הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וּבְאֶרֶץ כְּנָעַן בַּשֶּׁבֶר אֲשֶׁר הֵם שׁוֹבְרִים; וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת הַכֶּסֶף בֵּיתָה פְּרֵעָה. וַיִּתֵּם הַכֶּסֶף מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּמֵאֶרֶץ כְּנָעַן, וַיָּבֵאוּ כָּל מִצְרַיִם אֶל יוֹסֵף לֵאמֹר: הִבָּה לָנוּ לֶחֶם, וְלָמָּה נָמוּת נִגְדָּה, פִּי אָפֶס כֶּסֶף. וַיֹּאמֶר יוֹסֵף: הֲבֹו מִקְנֵיכֶם, וְאַתְּנָה לָכֶם בְּמִקְנֵיכֶם, אִם אָפֶס כֶּסֶף. וַיָּבִיאוּ אֶת מִקְנֵיהֶם אֶל יוֹסֵף, וַיִּתֵּן לָהֶם יוֹסֵף לֶחֶם בְּסוּסִים וּבְמִקְנֵה הַצֹּאן וּבְמִקְנֵה הַבָּקָר, וּבְחֲמֹרִים; וַיִּנְהֲלֵם בְּלֶחֶם בְּכָל מִקְנֵיהֶם בַּשָּׁנָה הַהִוא. וַתִּתֵּם הַשָּׁנָה הַהִוא, וַיָּבֵאוּ אֵלָיו בַּשָּׁנָה הַשְּׁנִיָּה וַיֹּאמְרוּ לוֹ: לֹא נִכְחַד מֵאֲדֹנָי, פִּי אִם תֵּם הַכֶּסֶף וּמִקְנֵה הַבְּהֵמָה אֶל אֲדֹנָי; לֹא נִשְׂאָר לְפָנָי אֲדֹנָי, בְּלֹתִי אִם גְּוִיָּתִנוּ וְאֲדָמָתִנוּ. לָמָּה נָמוּת לְעֵינֶיךָ, גַּם אֲנַחְנוּ גַּם אֲדָמָתִנוּ, קָנָה אֲתָנוּ וְאֶת אֲדָמָתִנוּ, בְּלֶחֶם; וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְאֲדָמָתִנוּ, עֲבָדִים לְפָרְעָה, וְתָן זֶרַע וְנִתְּנָה וְלֹא נָמוּת, וְהִאֲדָמָה לֹא תִשָּׂם. וַיִּקֶן יוֹסֵף אֶת כָּל אֲדָמַת מִצְרַיִם לְפָרְעָה, פִּי מִכְרוּ מִצְרַיִם אִישׁ שְׂדֵהוּ, פִּי חֲזַק עֲלֵהֶם הָרָעֵב; וַתְּהִי הָאָרֶץ לְפָרְעָה. וְאֶת הָעָם הָעֶבְרִיר אֲתוֹ לְעָרִים, מִקְצֵה גְבוּל מִצְרַיִם, וְעַד קָצֵהוּ. (בראשית מז, יג-כא)

למה יוסף הפך את פרעה לבעל כל הרכוש במצרים?

לתושבי מצרים והאזור לא היה מה לאכול בגלל הבצורת וכל האוכל היה בידי המלכות, אך היה לתושבים רכוש - כסף, בהמות ומטלטלים אחרים וכן קרקעות ורובם התעשרו בשבע שנות השובע. על כן, לא הייתה סיבה שיוסף יספק להם אוכל ללא תמורה. לפיכך הוא מכר להם אוכל בתמורה לרכושם, תחילה בכסף, אחר כך תמורת בהמות ושאר מיטלטלים, ובסוף תמורת אדמותיהם. בסוף, כל הרכוש עבר לבעלות הממלכה.

מצד שני, מאחר שמקור הזרעים שאוכסן במחסנים היה מעודפי יכול, משדות התושבים, אפשר לטעון שיוסף היה צריך להחזיר להם את הזרע ללא תמורה. יחד עם זאת יש להביא בחשבון שהתושבים היו מתקשים לצבור בר במשך שנים ולמעשה היו צריכים לשלם לממלכה, בכל מקרה, עבור האחסון והשמירה. בנוסף, רק בזכות יוסף, נציג הממלכה, היה העם מודע לכך שיש

לשמור את עודפי היבול של שנות השובע, עבור שנות הרעב, ואף אחד לא היה נוהג כך ללא ההתרעה של יוסף.

יתכן שפרעה הוא זה שהחליט לנצל את מצוקת אזרחיו כדי להעביר את כל הרכוש למלכות ותפקידו של יוסף היה רק לבצע מדיניות זו.

איך נקראת מדיניות כלכלית זו היום?

אם כל הרכוש שייך למדינה, כלומר שהוא הולאם, זה סוג של קומוניזם, שבו כל הרכוש שייך למדינה והתושבים מקבלים מהמדינה מגורים, שירותים, מצרכים ומוצרים חנם תמורת עבודתם או שמקבלים שכר כדי לרכוש את הנ"ל מהמדינה, בדרך כלל במחיר מסובסד.

האם לא הייתה אלטרנטיבה למדיניות זו? האם יוסף היה קומוניסט?

מאחר שלא היה אוכל במדינה, כנראה שלא היה מנוס מלנקוט מדיניות זו. היא לא ננקטה בהכרח מתוך בחירה או אידיאולוגיה, אלא בגלל מצב החירום.

מה עושים בדרך הכלל כיום אם יש עודפי יצור של מוצרים כמו ביצים או עגבניות?

כיום בדרך כלל נוהגים להשמיד את העודפים כדי שלא להציף את השוק. אם לא ישמידו, המחיר ירד והחקלאים והמשווקים יפסידו. במקום להשמיד את עודפי המזון, יוסף אסף אותם למחסנים.

למה המצרים ביקשו זרע אם הבצורת נמשכה? איך יכלו להשקות את הגידולים?

לפי הרמב"ן והספורנו, במשך חמש שנים שילמו בכסף בתמורה לאוכל עד שנגמר הכסף שבמחזור. בשנה הששית הם שילמו במקנה ובשנה השביעית ע"י העברת אדמותיהם לבעלות פרעה. לכן אחרי שהסתיימו שבע שנות הרעב יכלו לזרוע את אדמת פרעה.

למה יוסף העביר את האוכלוסייה לערים מרוחקות?

כנראה כדי לנתק אותם מתחושת בעלות על הקרקע. יש אומרים שעשה זאת כדי לפזר את האוכלוסייה ולחדש את המשק החקלאי, אולי גם מסיבות ביטחוניות וכדי למנוע ריכוז גבוה מדי של אוכלוסיה באזור מצומצם ויצירת "סלאמס" ואולי ניסיונות למרוד נגד הממלכה. להבדיל, נזכיר כי גם המשטר הקומוניסטי בברית המועצות בשנות ה-20 וה-30 של המאה העשרים, נהג מדיניות דומה.

לאיזה צורך התורה מספרת את הדברים האלה?

אולי כדי להראות את הניגוד בין החיים הקשים של המצרים באותה התקופה לבין החיים השלווים יחסית של בני ישראל בארץ גושן. לפי הרמב"ן, זה כדי להודיע את מעלות יוסף בחכמה, בתבונה ובדעת וגם את יושרו, שלא ניצל את המצב להתעשרות אישית אלא רק לטובת הממלכה.

אי קניית אדמת הכוהנים וההבדל מחוק התורה

רק אדמת הכהנים לא קנה; כי חק לכהנים מאת פרעה, ואכלו את חקם אשר נתן להם פרעה, על פן לא מכרו את אדמתם. (בראשית מז, כב)

במה שונה חוק זה מחוק התורה?

ע"פ התורה, אין לכוהנים וללויים אדמה או נחלה, פרט למגרשים מצומצמים מסביב לעריהם, אשר יכלו לגדל בהם פירות וירקות. מפני שהחברה הייתה חקלאית במהותה, שאר העם שהייתה בבעלותו קרקע, היה אמור לכלכל את שבט לוי ע"י תרומות ומעשרות ושאר מתנות כהונה. גם בדתות אחרות אנו מוצאים כי מעמד הכמורה, למשל הכנסייה באירופה, היה בעל שטחי אדמה משמעותיים, מה שהגדיל את כוחו ואת עושרו, בניגוד גמור לדיני התורה.

ויאמר יוסף אל העם: הן קניתי אתכם היום ואת אדמתכם לפרעה; הא לכם זרע, וזרעכם את האדמה. והיה, בתבואת, ונתתם חמישית לפרעה; וארבע היזת והיה לכם לזרע השדה ולאכלכם, ולאשר בבתיכם ולאכל לטפכם. ויאמרו: התינתנו; נמצא חן בעיני אדוני, והיינו עבדים לפרעה. וישם אתה יוסף לחק עד היום הזה על אדמת מצרים לפרעה לחמש, רק אדמת הכהנים לבדם לא היתה לפרעה. וישב ישראל בארץ מצרים, בארץ גשן, ויאחזו בה ויפרו וירבו מאד. (בראשית מז, כג-כז)

למה קבע יוסף מס של 20% מהתבואה?

מס על עבודה בשיעור 20% אינו גבוה במיוחד, כך שיש בו כדי לתמרץ את העובדים להתאמץ ולהגדיל את התפוקה ואת הרווח, אך יחד עם זאת לספק לשלטון מספיק הכנסות לצורך אספקת שירותים כמו חינוך ובריאות, מים, בטחון, ניהול מלחמות וכו' וכן לפיתוח ואחזקת המוסדות והמתקנים במדינה.

האם התושבים נעשו עבדים לפרעה?

לא. הם עבדו כאריסים את אדמות פרעה, כאשר נתנו לפרעה חמישית מהיבול וקיבלו לעצמם את היתר לצריכה עצמית ולמכירה בשווקים.

סיכום פרק מז

ראינו בפרק את דאגתו של יוסף לעתיד משפחתו, על ידי הושבתם בנפרד מהעם המצרי, הכרנו את משמעות השם רעמסס ולמדנו על המדיניות וההנהגה של יוסף, בהצלת העם המצרי ממוות מרעב.

הרעיון המרכזי של פרשת ויגש

מוקד הפרשה הוא התנהלות יוסף, כדמות מופת, המשקיע את כל כולו להצלת האומה המצרית ולהצלת משפחתו, תוך דאגה לשמירה על ייחודיות וההנהגה של יוסף, בהצלת העם המצרי ממוות, כפי שנראה בפרשה הבאה.

תוספת**סיפור על רבי עקיבא - הכל לטובה**

פעם אחת יצא רבי עקיבא לדרך רחוקה ולקח עימו, חמור, תרנגול ונר.

מדוע לקח את החמור? כדי שיוכל לרכוב עליו כשיתעייף, ויניח עליו משאו. ומדוע את התרנגול? כדי שיעיר אותו השכם בבוקר לתפילה.

ואת הנר למה לקח עימו? כדי שיוכל להדליקו בלילה וללמוד תורה.

הלך רבי עקיבא דרך ארוכה, וכאשר הגיע הלילה ונעשה חושך, הגיע לעיר אחת ורצה לנוח בה, חיפש מלון אך לא היה, ביקש רבי עקיבא מאנשים לתת לו מקום ללון, אמרו לו: אין מקום, לך הלאה.

עמד ברחוב, בחושך ובקור ואיש לא הזמינו לביתו, ובכל זאת אמר: כל מה שעושה השם, הכל לטובה הוא. לא רצה הרבי להישאר בעיר הזאת שאנשיה רעים הם, יצא לשדה, בחר מקום מתחת לעץ, הדליק הנר, האכיל את התרנגול ואת החמור וישב ללמוד תורה. למד עד ששכח שהוא לבד. פתאום שמע שאגה גדולה וראה אריה גדול מגיע מן היער הקרוב וטורף את החמור שלו. עוד הוא נבהל והנה בא חתול וטרף את התרנגול, ואז באה רוח וכיבתה את הנר. נשאר רבי עקיבא עומד לבד ביער בחושך גמור.

לא היה לו חמור, לא חתול ולא נר. אמר: כל מה שעושה השם, הכול לטובה הוא. ואז, פתאום הוא שומע רעש גדול מן העיר, קריאות וצעקות, מה קרה? אויבים נכנסו לעיר ולקחו איתם את אנשי העיר בשבי, בדרכם עברו בשדה ששם עמד רבי עקיבא, אבל בגלל החושך לא ראו אותו וכך ניצל מידם.

אמר רבי עקיבא: עכשיו ידעו כולם, כי מה שעושה השם, עושה הכול לטובה. אילו לא אכל האריה את החמור היה נוער.

אילו לא אכל החתול את התרנגול, היה קורא בקול ואילו לא כבה הנר, היה מאיר את החושך, ואז החיילים היו לוקחים גם אותי.

הודה רבי עקיבא לשם והמשיך לדרכו לבדו, עם אמונתו.

מקור: ע"פ מסכת ברכות, ס, ב.

לצחוק קצת

בקשר לגילו של יעקב אבינו, מספרים על קשיש אחד שרצה לעשות ביטוח חיים.

שאל הסוכן: בן כמה אתה?

השיב האיש: בן 80.

הסוכן: סליחה אבל אנחנו לא מבטחים אנשים בגיל זה.

האיש: אבל אבא שלי אמר לי שכדאי לעשות.

הסוכן: אבא שלך בחיים עדיין? טוב אז תחזור אלינו מחר אחר הצהריים.

האיש: אני לא יכול מחר. סבא שלי מתחתן.

פעם ראה בחור איש זקן יושב במרפסת ושאל אותו למה הוא זוקף את אריכות ימיו. הלה ענה:

אתה יודע, החיים הטובים, בשר, יין, נשים... הבחור ענה: באמת? ובן כמה אתה? ה"זקן"

השיב: בן 26.

פרשת ויחי

פרק מז (המשך) - השבעת יעקב את יוסף שיקבור אותו במערת המכפלה; למה יעקב לא רצה להיקבר במצרים?; למה בני ישראל לא חזרו לארץ ישראל אחרי שנות הרעב?

ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה; ויהי ימי יעקב, שני חייו, שבע שנים, וארבעים ומאת שנה. ויקרבו ימי ישראל למוות, ויקרא לבנו ליוסף ויאמר לו: אם נא מצאתי חן בעיניך, שים נא ידך תחת ירכי; ועשית עמדי חסד ואמת, אל נא תקברני במצרים. ושכבתי עם אבותי, ונשאתני ממצרים, וקברתני בקברתם; ויאמר: אנכי אעשה כדברך. ויאמר: השבעה לי, וישבע לי; וישתחו ישראל על ראש המטה. (בראשית מז, כח-לא)

מי עוד אמר: "שים נא ידך תחת ירכי" ומה משמעות הבקשה?

אברהם אבינו. המשמעות היא השבעה. לפי האבן עזרא המשמעות היא שהנשבע משעבד את כוחו ויכולתו, המסומלים ע"י ה"יד", תחת המשביע.

למה היה כל כך חשוב ליעקב שלא ייקבר במצרים ומה ניתן ללמוד מזה?

כנראה שהסיבה העיקרית היא רצונו להיקבר באחוזת הקבר המשפחתית וזה מדגיש את החיבור לארץ ישראל. לפי רש"י, זה היה כדי לחסוך את "גלגול המחילות" בעת תחיית המתים. גם היום יש יהודים בחוץ לארץ שמבקשים בצוואה להיקבר בארץ. כמובן שעדיף לבוא לחיות בארץ ולא רק להיקבר בה.

למה יעקב לא הסתפק בהבטחה של יוסף ודרש שיישבע?

לפי הרמב"ן, מפני שחשש שפרעה אולי לא ירשה ליוסף ולבניו לעלות לארץ כנען כדי לקבור את יעקב. אם קיימת שבועה, גם פרעה לא יעז למנוע בעדם.

למה יעקב ובניו לא חזרו לארץ כנען אחרי שנגמר הרעב?

אפשר לומר שיעקב ובניו ידעו שמדובר בגלות שנמסרה לאברם ושרק הדור הרביעי יעלה חזרה. כדי לא להפר את הגזרה, למרות שנאמר "ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה", הם נשארו במצרים. בנוסף, ראינו בפרק מו, ג – ד שה' אומר ליעקב: ...אנכי האל אלהי אביך אל תירא מרדה מצרימה פי לגוי גדול אשימך שם. אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלה גם עלה ויוסף ישית ידו על עיניך" מזה אפשר להבין שעל בני ישראל להישאר במצרים עד להפיכתם לגוי

גְדוּל", כלומר, לכמה דורות, ועד שהקב"ה יוציא אותם משם. בנוסף, בביטוי "וַיִּוָּסֵף יִשְׂרָאֵל יָדוּ עַל עֵינָיִךְ", מפרש האבן עזרא, שיעקב ילך לעולמו במצרים.

למרות זאת, הסבר זה בעייתי כי עם נורמאלי לא ישאר במקום שידוע מראש שהוא "מועד לפורענות". ניתן לומר, שאמנם נאמר בברית בין הבתרים שהעם יצא לגלות קשה וארוכה, אך זה אינו מחייב את העם להישאר במצרים אם ישנה אפשרות לחזור לארץ.

לכן, יש המסבירים שפרעוני מצרים לא הרשו להם לצאת, מחשש שאחר שובם לארץ כנען, הם ינסו לשחרר אותה מהשלטון המצרי, שכן כנען הייתה כעין פרובינציה מצרית אז. הסבר זה נתמך בעובדה שבמסע הקבורה של יעקב, נאמר כי פרעה שלח עם בני ישראל "גַם רָכָב גַם פָּרָשִׁים וַיְהִי הַמַּחְנֶה כְּבַד מְאֹד", (בראשית נ, ט). בנוסף, הנשים והטף נשארו במצרים, כדי להבטיח את חזרתם מיד. גם הפרעה שהחל לשעבד את בני ישראל הביע חשש של איום צבאי מצד בני ישראל באומרו (שמות א, י): הֲבָה נִתְחַכְמָה, לוֹ: פֶּן יִרְבֶּה, וְהָיָה כִּי תִקְרָאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסַף גַּם הוּא עַל שְׂנְאֵינוּ, וְנִלְחַם בָּנוּ, וְעָלָה מִן הָאָרֶץ.

לפי ה"כלי יקר", פסוק כז לעיל, "וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן וַיֵּאָחֲזוּ בָהּ... מַרְאֵה שְׁבִנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֵׁמִים בְּכַךְ שֶׁהִשְׁתַּקְעוּ בְּמִצְרַיִם כְּתוֹשָׁבֵי קֵבֶע, בְּמִקוּם גְּרִים זְמַנִּים לְפִי הַתְּכֵנִית הַמְּקוּרִית, ("לְגוֹר בְּאֶרֶץ בְּאֵנוּ"), נִהְנוּ מִמְּנַעְמֵי הַחַיִּים וְלִכֵּן לֹא רָצוּ לְחַזֹּר לְאֶרֶץ כְּנַעַן לְפָנֵי שֶׁהָחֵלוּ שְׁנוֹת הַשְּׁעֵבֹד. עַל כֵּן בָּאוּ עֲלֵיהֶם בְּשֵׁעֲבוֹד עֲנוּיִים וְרָצוּ עִם, כְּדֵי לְגָרוֹם לְכַךְ שִׁירְצוּ לְחַזֹּר לְאֶרֶץ כְּנַעַן. גַּם אִזּוֹ זֶה נַעֲשָׂה בִּיד חֲזָקָה שֶׁל הַקַּב"ה וְלֹא ע"י פְּעוּלוֹת יְזוּמוֹת שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא כּוֹלֵם שֶׁשׁוּ לְצֵאתָּ.

נזכיר כי תופעה זאת של העדפת החיים בגלות חזרה שוב בעת שיבת ציון מגלות בבל, כאשר רק חלק קטן מהעם בחר לחזור.

וכן בתקופת שואת אירופה, רוב היהודים שנרצחו העדיפו להישאר שם גם כאשר הייתה אפשרות לצאת, וזאת גם אחרי שתכניות היטלר פורסמו ברבים, ואף נקראו להזדרז לצאת, ע"י אישים כמו ח.ג. ביאליק, ז'בוטינסקי ומנהיגים ציוניים נוספים. גם היום, כמעט כל יהדות ארה"ב ואירופה מעדיפה להישאר בתפוצות למרות שאין מניעה אובייקטיבית לעלות לארץ ישראל.

האם חלק מבני ישראל כן חזר לארץ לפני יציאת מצרים?

יתכן שכן אך לא ברור.

בדברי הימים, א, פרק ז, פסוקים כ – כח נאמר: בְּנֵי אֶפְרַיִם שׁוֹתְלָח וַיְכַרְדּוּ בָנוּ וַתַּחַת בָּנוּ וְאֶלְעָדָה בָּנוּ וַתַּחַת בָּנוּ. וַיְכַרְדּוּ בָנוּ וַשׁוֹתְלָח בָּנוּ וְעֶזֶר וְאֶלְעָד וְהַרְגוּם אֲנָשֵׁי גֵת הַנּוֹלָדִים בְּאֶרֶץ כְּנַעַן וַיְכַרְדּוּ לְקַחַת אֶת מִקְנֵיהֶם. וַיִּתְאַבְּלּוּ אֶפְרַיִם אֲבִיהֶם יָמִים רַבִּים וַיָּבֹאוּ אֶחָיו לְנַחְמוֹ. וַיָּבֹאוּ אֶל אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד

בן ויקרא את שמו בריעה כי ברעה היתה בביתו. ובתו שארה ותכן את בית חורון הפחתון ואת העליון ואת און שארה. ורפח בנו ורשף ותלח בנו ותחן בנו. לעדן בנו עמיהוד בנו אלישמע בנו. נון בנו יהושע בנו. ואחזתם ומשבותם בית אל ובנתיה ולמזרח נערן ולמערב גזר ובנתיה ושכם ובנתיה עד עזה ובנתיה.

(לפי זה, אלישמע בן עמיהוד, נשיא שבט אפרים במדבר סיני, היה סבו של יהושע בן נון. על כן חייבים לומר שגם אם חלק מבני אפרים יצאו ממצרים לפני היציאה הכללית, חלק אחר, אבותיו של עמיהוד, נשארו במצרים ויצאו עם משה).

לכאורה מסופר על בני אפרים שירדו לקחת את מקניהם ואנשי גת הרגו אותם, בעקבות כך אפרים מתאבל עליהם. רש"י מפרש שאפרים, בנו של יוסף, היה עדיין בחיים. אם שארה היא בתו של אפרים, ולא צאצאה אחרי כמה דורות, דבר שיתכן גם כן, (לפי הרד"ק היא הייתה נינה של אפרים), אזי מדובר בהתיישבות של שבט אפרים בארץ ישראל, כנראה עוד לפני שנות השעבוד במצרים.

בתהילים, מזמור ע"ח, ישנה סקירה היסטורית ובתוכה, (פסוקים ו - יא):

למען ידעו דור אחרון בנים יולדו יקמו ויספרו לבניהם. וישמו באלהים פסלם ולא ישפחו מעללי אל ומצותיו ינצרו. ולא יהיו פאבותם דור סורר ומרה דור לא הכין לבו ולא נאמנה את אל רוחו. בני אפרים נושקי רומי קשת הפכו ביום קרב. לא שמרו ברית אלהים ובתורתו מאנו ללכת. וישפחו עלילותיו ונפלאותיו אשר הראם.

בהתבסס על המזמור, במדרש שמות רבה (פרשה כ פסקה יא), נאמר:

"ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים (שמות יג, יז) - למה, אלא שטעו שבטו של אפרים ויצאו ממצרים עד שלא שלם הקץ ונהרגו מהם 30 רבוא. (זה וודאי הגזמה, כי בסך הכל יצאו ממצרים 60 רבוא). ולמה נהרגו, שחישבו מיום שנדבר עם אברהם בברית בין הבתרים וטעו 30 שנה. הם חישבו 400 שנה מאז ברית בין הבתרים, ואילו יציאת מצרים ארעה 400 שנה אחרי לידת יצחק, 30 שנה אחרי הברית.

לפי זה מספר המדרש על בני אפרים שחישבו ובעצם דחקו את הקץ, ויצאו 30 שנה לפני יציאת מצרים, אך יש גרסאות שונות לגבי הזמן המדויק בו בני אפרים ניסו לצאת ונהרגו על ידי אנשי גת. מאחר ואפרים היה בחיים עדיין, שכן הפסוקים מתארים שהוא התאבל עליהם, מסתבר שזה היה כנראה בתחילת השעבוד, או לפני השעבוד, ויתכן שהיו כמה גלי עליה. (המקור: אתר – yesmalot.co.i ישיבת מעלות).

סיכום פרק מז

ראינו את התיישבות בני ישראל בארץ רעמסס (על שם האל "רע"), את המדיניות הכלכלית חברתית שהנהיג יוסף, שכלל הלאמת כל רכוש הפרטי לטובת הממלכה, העברת אוכלוסין והפיכת העם לאריסים שהעלו מס למדינה. כל זה נעשה כנראה, לא בגלל אידיאולוגיה קומוניסטית, אלא בגלל שעת החירום של מצוקה כלכלית בגלל שנות הרעב. ראינו שאדמת הכוהנים לא הולאמה כך שהכוהנים נשארו עשירים, וזאת בניגוד לחוקי התורה, לפיהם לשבט לוי, כולל הכוהנים, לא ניתנה נחלה.

ראינו גם כן, שלמרות שיעקב השלים עם גזרת גלות מצרים ולא החזיר את המשפחה לכנען אחרי סיום שנות הרעב, הוא השביע את יוסף לקברו במערת המכפלה, ובכך לשמור על קשר אמיץ עם ארץ ישראל.

שאלנו מדוע בני ישראל לא חזרו לארץ מיד לאחר סיום שנות הרעב וראינו שזה אולי בגלל האמונה שעליהם להישאר במצרים עד שיגדלו לעם רב ועד שה' יגאל אותם, אך ראינו שהכלי יקר מותח עליהם ביקורת על כך וטוען שבאשמתם עברו את השעבוד והסבל הקשה.

פרק מח - יעקב מסביר מדוע קבר את רחל בדרך לבית לחם ולא במערת המכפלה; יעקב מבכר את אפרים על מנשה; מהו עין הרע?; ברכת אפרים ומנשה וברכת הבנים בלילות שבת; שבת יוסף זוכה לנחלה כפולה באמצעות אפרים ומנשה.

וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף: הִנֵּה אָבִיךָ חָלָה וַיִּקַּח אֶת שְׁנֵי בָנָיו עִמּוֹ אֶת מְנַשֶּׁה וְאֶת אֶפְרַיִם. וַיִּגַּד לְיַעֲקֹב וַיֹּאמֶר: הִנֵּה בִנְךָ יוֹסֵף בָּא אֵלַיךָ, וַיִּתְחַזַּק יִשְׂרָאֵל וַיִּשָּׁב עַל הַמֶּטֶה. וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל יוֹסֵף, אֵל שְׂדֵי נִרְאָה אֵלַי בְּלוֹז בְּאֶרֶץ כְּנַעַן; וַיְבָרֶךְ אֹתִי. וַיֹּאמֶר אֵלַי: הֲגַנִּי מִפְּרֶךְ וְהִרְבִּיתִּיךָ, וַנִּתְתִּיךָ לְקַהֲל עַמִּים; וְנִתְתִּי אֶת הָאֶרֶץ הַזֹּאת, לְזֶרְעֶךָ אַחֲרַיִךְ אַחֲזַת עוֹלָם. וְעַתָּה שְׁנֵי בָנֶיךָ הַנּוֹלָדִים לְךָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, עַד בָּאִי אֵלַיךָ מִצְרַיִם לִי הֵם - אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה כְּרַאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן, יִהְיוּ לִי. וּמוֹלַדְתְּךָ אֲשֶׁר הוֹלַדְתָּ אַחֲרֵיהֶם, לְךָ יִהְיוּ; עַל שֵׁם אֲחֵיהֶם יִקְרָאוּ בְּנִחְלָתָם. (בראשית מח, א-ו)

למה יעקב מזכיר ליוסף את הבטחת ירושת הארץ?

כנראה שהוא רוצה להסביר למה הוא מוריש שתי נחלות בארץ ישראל ליוסף כנגד אפרים ומנשה - זאת כאשר כל שאר הבנים קיבלו נחלה אחת בלבד. אם הארץ ניתנה לו, מסמכותו להוריש לבניו כפי שיחליט.

מה המשמעות שאפרים ומנשה יהיו כמו בניו של יעקב ומדוע כך החליט יעקב?

אפרים ומנשה ייחשבו כשני שבטים נפרדים לעניין קבלת נחלות בארץ ישראל, כתוצאה מכך שיעקב קבע שיוסף ולא ראובן, הוא בעצם הבכור, בהיותו הבכור של רחל, דבר שמזכה אותו ובמקרה זה, את בניו, בקבלת פי שניים מחלק אחיו בירושה.

יעקב מסביר מדוע קבר את רחל בדרך לבית לחם ולא במערת המכפלה

וַאֲנִי בָּבֹאִי מִמִּצְרָיִם, מִתָּה עָלִי רַחֵל בְּאֶרֶץ כְּנַעַן בְּדֶרֶךְ, בְּעוֹד כְּבַרְתָּ אֶרֶץ, לְבֹא אֶפְרַתָּה; וְאֶקְבְּרָהָ שָׁם בְּדֶרֶךְ אֶפְרַת, הוּא בֵּית לָחֶם. וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת בְּנֵי יוֹסֵף וַיֹּאמֶר: מִי אֵלֶּה? וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָבִיו: בְּנֵי הֵם אֲשֶׁר נָתַן לִי אֱלֹהִים בְּזֵה, וַיֹּאמֶר: קָחֵם נָא אֵלַי וְאֶבְרַכֶּם. וְעֵינַי יִשְׂרָאֵל כְּבָדוּ מִזְקֵן לֹא יוּכַל לִרְאוֹת וַיִּגַּשׁ אֹתָם אֱלֹהֵי וַיִּשְׁקָ לָהֶם וַיִּתְחַבֵּק לָהֶם. וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל יוֹסֵף: רְאֵה פָנֶיךָ לֹא פָלַלְתִּי וְהִנֵּה הִרְאָה אֹתִי אֱלֹהִים גַּם אֶת זֶרְעֶךָ. וַיּוֹצֵא יוֹסֵף אֹתָם מֵעֵם בְּרַפְיוֹ וַיִּשְׁתַּחוּ לְאֶפְרָיִם אֶרְצָה. (בראשית מח, ז-יב)

מה משמעות דברי יעקב אלה ולמה הוא מספר זאת ליוסף?

לפי רש"י, יעקב בעצם אומר ליוסף שלמרות שהוא לא קבר את אמו רחל במערת המכפלה, אלא בדרך לבית לחם, הוא בכל זאת מבקש מיוסף לקבור אותו במערה. רש"י מוסיף את המדרש שבכוונה הוא קבר שם את רחל ע"פ הוראת הבורא, כדי שתבכה על בניה ותבקש עליהם רחמים כאשר יצאו לגלות אחרי חורבן בית ראשון. הם יעברו ליד קברה וישאבו ממנה עידוד, כפי שאמר הנביא ירמיהו (בפרק לא, יד טז), "כֹּה אָמַר ה', קוֹל בְּרָמָה נִשְׁמָע נְהִי בְּכִי תַמְרוּרִים, רַחֵל מִבְּכָה עַל בְּנֵיהָ; מֵאֲנָה לְהִנָּחֵם עַל בְּנֵיהָ, כִּי אֵינְנָה. כֹּה אָמַר ה', מִנְעִי קוֹלְךָ מִבְּכִי, וְעֵינַיִךָ מִדְּמָעָה: כִּי יֵשׁ שָׂכָר לְפַעֲלֹתֶיךָ נְאֻם ה', וְשָׁבוּ מֵאֶרֶץ אוֹיֵב. וְיֵשׁ תַּקְוָה לְאַחֲרִיתֶךָ, נְאֻם ה'; וְשָׁבוּ בָנִים לְגְבוּלָם".

יעקב מבכר את אפרים על מנשה; מהו עין הרע?

ויקח יוסף את שניהם, את אפרים בימינו משמאל ישראל, ואת מנשה בשמאלו, מימין ישראל; ויגש אליו. וישלח ישראל את ימינו וישת על ראש אפרים, והוא הצעיר, ואת שמאלו, על ראש מנשה; שכל את ידיו, כי מנשה הבכור. ויברך את יוסף, ויאמר: האלהים אשר התהלכו אבתי לפניו, אברהם ויצחק, האלהים הרעה אתי מעודי עד היום הזה. המלאך הגאל אתי מפל רע, וברך את הנערים, ויקרא בהם שמי, ושם אבתי, אברהם ויצחק, וידגו לרב, בקרב הארץ.

וירא יוסף כי ישית אביו יד ימינו על ראש אפרים וירע בעיניו ויתמהך יד אביו להסיר אתה מעל ראש אפרים על ראש מנשה. ויאמר יוסף אל אביו: לא כן אבי - כי זה הבכור, שים ימינך על ראשו. וימאן אביו ויאמר: ידעתי בני ידעתי, גם הוא יהיה לעם וגם הוא יגדל, ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו ונרעו יהיה מלא הגוים. (בראשית מח, יג-ט)

ידעתי בני ידעתי - איך יעקב ידע מי נמצא מימינו ומי משמאלו?

יעקב ידע שיוסף יביא את בניו לפניו כאשר מנשה לימינו ואפרים לשמאלו כי היה מקובל להביא את הבכור בצד ימין. לכן הצליב את ידיו. הסיבה לשיכול מובאת בפסוק יט.

למה הוא אמר שהמלאך יברך את הנערים ולא האלוקים בעצמו? מה הכוונה בביטוי: וְיָגֹד לְרֹב, בְּקֶרֶב הָאָרֶץ?

לפי הספורנו, הוא בירך אותם שהמלאך הגואל יברך אותם, אם אינם ראויים לברכה ישירה מאת הקב"ה, אולי בגלל שגדלו בסביבה של עבודת אלילים, העלולה להשפיע לרעה.

לפי רש"י, שירבו הבנים כמו דגים, "שפרים ורבים מבלי שהעין הרע שולטת בהם", והם סמויים מהעין – מתחת למים.

מהי "עין הרע"?

זה מושג מיסטי שעל פיו אם מישהו מקנא באחר בגלל הצלחותיו או כישרונו או מזלו הטוב, זה עלול לעורר על זה שמקנאים בו, את מידת הדין ולשנות את מצבו לרעה.

הוגי היהדות לדורותיהם מסבירים שההשגחה העליונה משפיעה על מצבו של האדם בהתאם למעשיו ומעמדו המוסרי. לרוב, כף הדין מוטה לצד החסד ודנים את האדם לכף זכות. כאשר אדם מקנא באדם אחר, הוא כביכול מערער על החלטת ההשגחה לגבי אדם זה כאומר "מדוע מגיע לו לזכות ביופי, עושר, חכמה וכדומה" וכך על ידי ביצוע של משפט חוזר עלול האדם הנשפט להיפגע. יוסף הוא סמל האדם שבטוח בדרכו ובאמונתו וכל יופיו וחכמתו אינם משמשים אותו לגאווה אלא כדי להועיל לסובבים אותו. תכונה זו הופכת כל אדם שמאמץ אותה לבלתי פגיע מעין הרע.

יחד עם זאת, רבים מחכמי ההלכה, ביניהם הרב עובדיה יוסף זצ"ל, מסתייגים מהתייחסות ממשית לעין הרע. הציטוט התלמודי השגור בפיהם הוא "מאן דלא קפיד לא קפדין בהדיה" (פסחים קט) כלומר "מי שאינו מקפיד (חושש מעין הרע) לא מקפידים עליו (אינו ניזוק מעין הרע)". המקור: ויקיפדיה, עין_הרע.

הרב קוק מבאר בספרו בעין איה על מסכת ברכות:

"על ידי מה שהנפשות פועלות זו על זו יש מקום לעין הרע לפעול לרעה" (ברכות נה, ע"ב). "אמנם לא תפעל כי אם על ידי חלישות הנפש המתפעלת ותוכן החלישות בא על ידי מה שלא תמצא את הכרת ערך עצמה כראוי, ולא יהיו מרכז לפעולותיה כי אם מבט חיצוני של העין. ונפש חלושה כזאת שההשפעה החיצונה פועלת עליה להיות מרכזת את דרכה בחיים, תקבל על נקלה רושם מההשפעה החיצונה לרעה גם כן" (שם). (כלומר, מי שמכיר בערך עצמו ובעצמיותו ולא מושפע מגורמים חיצוניים, יושפע גם פחות מהדעה של אנשים אחרים עליו).

לכל אדם יש מצד אחד אישיות משלו, אופי, כשרונות, נשמה אלוקית ייחודית, וממילא תפקיד ורוחני מיוחד. אך יחד עם זאת האדם הוא יצור חברתי ועל כן ישנם יחסי גומלין בינו לבין

החברה. ולכן כמו שאר ההשפעות החיצוניות הפועלות עליו משום היותו 'נפעל' על ידי החברה כך גם 'תפעל' עליו העין הרעה של אחרים עליו. אך מי שהוא בעל 'עמדה' משלו, של הכרת עצמו באמת מתוך אחריות לגלות את תפקידו בעולם, העין הרעה של אחרים לא תפעל עליו.

"ומתוך שימצא את האושר האמיתי ומנוחת נפשו בעולמו הפנימי, לא יהיה משועבד להשפעה החיצונית של הבריות הסובבות אותו, לשום את מבטיהן מרכז לחייו ודרכיו, ועם זה יהיה מתעלה משליטה הרעה החיצונית, הפועלת בפועל על אלה הנפשות הנמוכות והחלושות" (עין אי"ה, שם).

בפועל, טוב לאדם להיזהר מהתרברבות בהצלחות – בין אם הצלחה כספית, הצלחה בחינוך הילדים או כל מזל טוב אחר בו שפר חלקו. מאחר ואנשים רבים הם קנאים, וכדי להרגיש טוב, הם יאחלו לאחרים בסתר לבם לאבד את כל מה שיש להם, חיים של ראוותנות תוך "ניקור עיניים" לסביבה מאפשרים הזדמנות ל"עין הרע" לפעול.

על כך אמרו חכמים: "ואמר רבי יצחק: אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין, שנאמר (דברים כח) יצו ה' אתך את הברכה באסמך, (כאילו שכתוב בסמוך)

(המקור: www.daat.ac.il/encyclopedia/value.asp?id1=3630. מקור הערך: יהושע דוד אלישיב ע"פ ויקיפדיה, פרויקט השו"ת, מאמריהם של אראל סגל, דוד אקסלרוד, הרב ערן טמיר).

ניתן אולי להסביר את תופעת העין הרעה באופן מדעי משהו, ע"י כך שלעתים אחרי סדרת הצלחות של אדם או אחרי קבלת תשבחות, באה נפילה מסוימת. זה לא בהכרח בגלל שמישהו הטיל עליו "עין הרע" אלא בגלל חוק הממוצעים, לפיו יש נטייה של הישגים או תופעות להתכנס אל ממוצע ולא להישאר חריגים.

במה אפרים היה גדול ממנשה? מי היו צאצאיהם הכולטים?

אולי אפרים נחשב גדול יותר בגלל שיהושע בן נון וחלק ממלכי ישראל (ירבעם בן נבט, עמרי, אחאב), היו משבט אפרים. משבט מנשה באו השופטים גדעון ויפתח הגלעדי. יחד עם זאת, בסופו של דבר, מנשה זכה לתחום נחלה גדול משל אפרים ויחד עם השטח שניתן ע"י משה רבנו לחצי שבט מנשה מעבר לירדן, כנראה זכה לשטח הגדול ביותר מבין כל השבטים. ראו במפות בסוף הפרק. גם אוכלוסיית שבט מנשה הייתה גדולה יותר משל אפרים. גדולת אפרים מתבטאת, אם כן, במנהיגות ולא בכמות.

מה מזכירה ברכת יעקב?

היא מזכירה מאוד את ברכת אביו יצחק, כאשר דווקא האח הצעיר מקבל את הברכה החשובה יותר. ההבדל הוא שיצחק בירך את יעקב בלא יודעין ואילו יעקב בירך את אפרים במודע, אולי כדי להראות שסדר הלידה הוא לא הקובע אלא תכונות אישיות. עוד הבדל, שמנשה לא קינא באפרים על העדפתו וגם בין צאצאיהם שרר שלום.

*ברכת אפרים ומנשה וברכת הבנים בלילות שבת; שבט יוסף זוכה לנחלה כפולה
כאמצעות אפרים ומנשה*

וַיְבָרְכֶם בַּיּוֹם הַהוּא, לֵאמֹר: בְּךָ יְבָרֶךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר, יְשַׁמְךָ אֱלֹהִים כְּאֶפְרַיִם וְכַמְנַשֶּׁה; וַיִּשֶׂם אֶת אֶפְרַיִם לִפְנֵי מְנַשֶּׁה. וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל יוֹסֵף: הִנֵּה אָנֹכִי מֵת; וְהִנֵּה אֱלֹהִים, עִמָּכֶם, וְהִשִּׁיב אֶתְכֶם אֶל אֶרֶץ אֲבֹתֵיכֶם. וְאָנִי נֹתְתִי לְךָ שְׂכָם אֶחָד עַל אֶחִידָה, אֲשֶׁר לְקַחְתִּי מִיַּד הָאֲמֹרִי, בְּחֶרֶב־וּבְקָשָׁתִי. (בראשית מח, כ-כב)

מתי נוהגים לברך את ברכת: "ישמך אלהים כאפרים וכמנשה"?

בליל שבת, אחרי שובו מבית הכנסת ולפני הקידוש, מברך האב את בניו בברכה זו. את הבנות הוא מברך בברכת "ישימך אלוקים כשרה, רבקה, רחל ולאה". אחר כך הוא מברך את ברכת הכוהנים, (במדבר ו, כד - כז): "יְבָרְכֶךָ ה' וַיִּשְׁמְרֶךָ. יָאֵר ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ, וַיַּחַנְנֶךָ. יִשָּׂא ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ, וַיִּשֶׂם לְךָ שְׁלוֹם". כאמור, אפרים ומנשה מהווים דוגמא של שלום ואחוה בין אחים, פרט למלחמה בין גלעד ואפרים בתקופת השופט יפתח - (שופטים יב).

מה הכוונה שיעקב נתן ליוסף "שְׂכָם אֶחָד" על אחיו ומה הכוונה "בְּחֶרֶב־וּבְקָשָׁתִי"?

לפי רש"י, יעקב נתן ליוסף את העיר שכם אשר קנה, כחלק נוסף על מה שקיבלו אחיו. למעשה, יתכן שיעקב נתן ליוסף את העיר שכם, מפני שלשם הוא שלח אותו לראות את "שלום" אחיו. זה כעין פצוץ על מה שעוללו לו. אפשרות נוספת שהכוונה היא לחלק הנוסף שקיבל יוסף בארץ, דרך שני בניו. לגבי "אֲשֶׁר לְקַחְתִּי מִיַּד הָאֲמֹרִי, בְּחֶרֶב־וּבְקָשָׁתִי", לפי הרשב"ם והרמב"ן, יעקב מתכוון לכיבוש הארץ בעתיד ע"י יהושוע, אשר היה משבט אפרים. אי אפשר לומר שדברי יעקב מכוונות ל"כיבוש" שכם ע"י שמעון ולוי, כי נראה בהמשך שיעקב מגנה בתוקף מעשה זה, כך שלא יתכן שהוא מכנה אותו "בְּחֶרֶב־וּבְקָשָׁתִי".

סיכום פרק מח

ראינו שוב את נושא בחירת הבכור ע"י האב, בכך שיוסף, (ולא ראובן), נבחר לקבל שני חבלי ארץ כנחלה ושוב את תופעת מתן הברכה הבכירה לבן שלא נולד הבכור. דנו בסיבת קבורתה של רחל בבית לחם.

פרק מט - דבריו האחרונים של יעקב לבניו - ברכה או נבואה?; יעקב מוכיח את ראובן, שמעון ולוי; קנאות שמעון ולוי; דברי יעקב לשאר הבנים - מאפייני שבט יהודה, זבולון, יששכר, דן, גד אשר ונפתלי; הברכה ליוסף ולבנימין; צוואת יעקב לבניו; פטירת יעקב

דבריו האחרונים של יעקב לבניו – ברכה או נבואה?

וַיִּקְרָא יַעֲקֹב, אֶל בְּנָיו; וַיֹּאמֶר: הֲאֶסְפוּ וְאֶגִּידָה לָכֶם, אֵת אֲשֶׁר יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים. הֲקִבְצוּ וְשִׁמְעוּ בְּנֵי יַעֲקֹב; וְשִׁמְעוּ אֶל יִשְׂרָאֵל אֲבִיכֶם. (בראשית מט, א-ב)

האם יעקב אכן גילה לבניו את מה שיקרה באחרית הימים?

לפי רוב המפרשים, הכוונה במונח "אַחֲרֵית הַיָּמִים", היא לימות המשיח. אמנם יעקב רומז לימות המשיח בדבריו ליהודה בהמשך, "עַד כִּי יָבֹא שִׁילָה, וְלוֹ יִקְהַת עַמִּים", אך רוב דבריו מתייחסים לחיי השבטים בעתיד אחרי ההתנחלות בארץ, ולא לימות המשיח. לפי זה אפשר לפרש את "אחרית הימים" כמאות השנים שלאחר הנבואה. לכן רש"י מביא את דברי מדרש "בראשית רבה", שיעקב ביקש לגלות את הקץ ע"י נבואה, (כלומר, ימות המשיח), אך נסתלקה ממנו השכינה והתחיל לדבר בדברים אחרים.

האם יעקב התכוון לברך את בניו? ראו גם פסוק כח, כָּל אֵלֶּה שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל, שָׁנִים עָשָׂר; וְזֹאת אֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם אֲבִיהֶם, וַיִּבְרַךְ אוֹתָם אִישׁ אֲשֶׁר כְּבִרְכָתוֹ, בְּרַךְ אֹתָם.

נראה בהמשך כי יעקב לא בירך את כל בניו ואף דיבר עם ראובן, שמעון ולוי בצורה שלילית. על כן ניתן אולי לומר שהתכוון לדבר עם בניו ולומר להם מה שצפוי לצאצאיהם. לפי זה, פסוק כח מתייחס לברכות נוספות אשר ברכם, אך הן אינן כתובות בתורה, כפי שפירש האבן עזרא.

יעקב מוכיח את ראובן, שמעון ולוי; גנוי לקנאות של שמעון ולוי

רְאוּבֵן בְּכָרִי אַתָּה, פָּחִי וְרֵאשִׁית אוֹנִי יִתֵּר שְׂאֵת, וַיִּתֵּר עָז. פָּחַז פַּמִּים אֵל תוֹתֵר, כִּי עֲלִית מִשְׁכְּבֵי אֲבִיךָ; אִז חִלַּלְתָּ יְצוּעֵי עֲלֶה. (בראשית מט, ג-ד)

מה בעצם אומר יעקב לראובן?

לפי המפרשים, ראובן אמנם היה הבכור ועל כן היה ראוי לקבל שני חלקים בארץ ישראל וגם את המלכות על שאר השבטים, אך הוא איבד את הזכות בגלל הפזיזות וחוסר שיקול הדעת שגילה בפרשת בלהה.

שָׁמְעוֹן וְלוֹי, אַחִים כָּלֵי חֶמְס מִכַּרְתֵּיהֶם. בְּסֹדֶם אֵל תָּבֵא נַפְשִׁי, בַּקְהָלָם אֵל תִּחַד כְּבֹדִי; פִּי בְּאֶפֶס הָרְגוּ אִישׁ, וּבְרִצְנָם עָקְרוּ שׁוֹר. אָרוּר אֶפֶס פִּי עֹז, וְעִבְרָתָם פִּי קִשְׁתָּה; אֲחַלְקֶם בְּיַעֲקֹב, וְאֶפְיָצֶם בְּיִשְׂרָאֵל. (בראשית מט, ה-ז)

במה מאשים יעקב את שמעון ולוי ומה עונשם?

לפי רש"י, הוא מאשים אותם בביצוע הטבח בשכם - פִּי בְּאֶפֶס הָרְגוּ אִישׁ - ובתכנון הריגת יוסף הנמשל לשור, (דברים לג, "בְּכֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ"). לפי פירוש זה, יעקב ידע מה שהאחים זממו לעשות ליוסף. נשאל על כך בהמשך. עונשם הוא להפריד ביניהם כך שיהיו נפוצים ומפוזרים בישראל.

מה ניתן ללמוד מדברי יעקב על הרמה המוסרית הנדרשת מעם ישראל?

למרות שאז הדבר היה מקובל, לדברי יעקב, הריגת אנשים חפים מפשע או חסרי אונים, תוך ניצול חולשתם, היא מעשה שלא ייעשה. ידוע שגם היום בעת מלחמה, צה"ל משתדל מאוד להימנע מפגיעה באזרחים שאינם מאיימים על שלום החיילים.

האם דברי יעקב התקיימו במציאות?

כן. נחלת שמעון הייתה בנגב אך בעצם לא הייתה עצמאית אלא נכללה בנחלת יהודה. הם היו עניים ונאלצו להסתובב כדי לחפש פרנסה. לשבט לוי לא ניתנה נחלה אלא ניתנו לו 48 ערים מפוזרות בתוך נחלות השבטים האחרים. גם הם היו צריכים להסתובב בין השבטים האחרים ולקבל מהם תרומות ומעשרות וכן מתנות כהונה.

האם תכונת הקנאות המשיכה לאפיין את שמעון ולוי?

את שמעון, לא ברור. את לוי - כן אבל במוכן החיובי. אחרי חטא העגל שבט לוי נענה לקריאת משה רבנו "מי לה' אלי" והעניש את עובדי העגל. כגמול על כך הכהונה ועבודת המשכן עברו מהבכורות לשבט לוי. פנחס הכהן, נכדו של אהרון הכהן, פגע בקנאות בזמרי, מנשיאי שמעון דווקא, מפני שבעל מדיינית בפרהסיה לפני משה ואהרון.

אפשר לומר שלוי תיקן את מעשהו הראשון בשכם ואילו שמעון קלקל שוב. הניגוד ביניהם מודגש כאשר תירצו את הטבח בשכם במלים "הַכְּזוֹנָה, יַעֲשֶׂה אֶת אַחֹתָנוּ". פנחס, משבט לוי, היה קנאי נגד הזנות ואילו זמרי, משבט שמעון, עשה מעשה זנות, (במדבר כה). גם בתקופת אנטיכוס הרביעי, החשמונאים, משבט לוי, הנהיגו בקנאות את המלחמה נגד היוונים והמתיוונים.

דברי יעקב לשאר הבנים; מאפייני שבט יהודה, זבולון, יששכר, דן, גד, אשר ונפתלי

יהודה, אֶתֶּה יוֹדוּךָ אֶתֶּיךָ - יָדוּךָ בְּעֶרְףְּ אִבְיָיךָ; יִשְׁתַּחֲוּוּ לְךָ בְּנֵי אֲבִיךָ. גּוֹר אַרְיֵה יְהוּדָה, מִטָּרֶף בְּנֵי עֲלִית; פָּרַע רַבִּץ פְּאֲרֵיהַ וּכְלָבִיא, מִי יִקְיָמֶנּוּ. לֹא יִסּוּר שָׁבֵט מִיְהוּדָה, וּמִחֶקֶק מִבֵּין רְגָלָיו, עַד כִּי יָבֹא שִׁילָה, וְלוֹ יִקְהַת עַמִּים. אֶסְרִי לַגֶּפֶן עִירָה, וְלִשְׂרָקָה בְּנֵי אֲתָנּוּ; כַּבֵּס בִּינֵן לְבָשׁוּ, וּבָדָם עֲנָבִים סוּתָה. תְּכַלִּילִי עֵינַיִם מִיָּיִן; וּלְבָן שָׁנִים מִחֶלֶב. (בראשית מט, ח-יב)

יהודה, אֶתֶּה יוֹדוּךָ אֶתֶּיךָ - למה אחיו של יהודה צריכים להודות לו? מה מאפיין את שבט יהודה לפי דברי יעקב?

לפי המפרשים, כוונת המילה "יודוך" אינה מלשון "תודה" אלא מלשון "הוד", שאחיו יתנו לו הוד מלכות.

שבט יהודה הוא שבט המלכות, המסומלת ע"י גור אריה, (שהוא היום גם סמלה של העיר ירושלים). מדוד המלך ואילך, ברוב התקופות, ניתנה המלוכה לשבט יהודה, פרט מאשר בממלכת ישראל. גם הריש גלותא, מנהיג היהודים בגלות בבל, היה מצאצאי דוד המלך וכן יהיה המשיח, המכונה "שילה", שאליו ייקהלו העמים. הרמב"ן שואל מדוע המלך הראשון, שאול, לא היה משבט יהודה. תשובתו, שבני ישראל ביקשו מלך ממניעים לא טהורים ולא היה להם צורך במלך כל עוד שמואל הנביא הנהיג אותם. מאחר שהקב"ה ידע שמלכות שאול לא תחזיק מעמד זמן רב ולא תעבור לבניו, הוא בחר במלך שאיננו משבט יהודה. הרמב"ן מוסיף שבני חשמונאי שהיו כידוע כוהנים משבט לוי, חטאו בכך שלקחו לעצמם את המלוכה. לכן בסופו של דבר משפחת חשמונאי נכרתה ע"י המלך הורדוס ולא נשאר לה זכר. פירוש סוף הברכה: ארצו של יהודה תהיה משופעת בגפן וחלב עד שיאדימו עיני השותים מהיין ושינייהם ילבינו מרוב חלב.

זְבֻלוֹן, לַחֹף יַמִּים יִשְׁכֹּן; וְהוּא לַחֹף אֲנִית, וַיִּרְכָּתוּ עַל צִידוֹ. יִשְׁשַׁכָּר, תָּמַר גָּרָם, רַבִּץ, בֵּין הַמִּשְׁפָּתַיִם. וַיֵּרָא מְנַחֵה כִּי טוֹב, וְאֵת הָאָרֶץ כִּי נַעֲמָה; וַיֵּט שִׁכְמוֹ לְסַבֵּל, וַיְהִי לְמַסַּע עֲבָד. (בראשית מט, יג-טו)

מה תכונותיהם של שבטי זבולון ויששכר לפי הברכה? איך אפשר לכנות את יששכר "חמור"?

שבט זבולון ישכון קרוב לחוף הים התיכון והוא יעסוק במסחר ימי. לפי המפרשים הוא יעזור כלכלית לשבט יששכר, אשר יעבוד את אדמתו הפורייה ויישא בעול לימוד והוראת התורה. בימי קדם, החמור נחשב סמל לחריצות דווקא, כך שליששכר לא הייתה סיבה להיעלב. לפי

תרגום אונקלוס - וַיֵּט שְׁכֵמוֹ לְסַבֵּל מִלַּחְמוֹת וּלְכַבוֹשׁ מַחֲזוֹת שֶׁהֵם יוֹשְׁבֵי עַל הַסֶּפֶר, וַיְהִי הָאוֹיֵב הַכָּבוֹשׁ תַּחְתּוֹ, לְמַס עוֹבֵד.

דָּן דָּיִן עִמּוֹ, כְּאַחַד, שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל. יְהִי דָן נֹחַשׁ עָלַי דָּרָה, שְׁפִיפֹן עָלַי אֶרֶח, הַנְּשֹׂךְ עֵקְבֵי סוֹס, וַיִּפֹּל רֶכְבּוֹ אַחֲזֹר. לִישׁוּעָתְךָ, קוֹיֵתִי ה'. גָּד גְּדוּד גְּדוּדָיו; וְהוּא גָּד עֵקֵב. מֵאֲשֶׁר שָׁמְנָה לְחֵמוֹ; וְהוּא יָתֵן מֵעֲדָנֵי מֶלֶךְ. נִפְתְּלֵי אֵילָה שְׁלַחָה, הַנִּתֵּן אֶמְרֵי שְׁפָר. (בראשית מט, טז-כא)

מה מאפיין שבטים אלה ובמה זה התבטא במציאות?

ע"פ רש"י:

דן - יצא ממנו השופט שמשון אשר יקום את נקמת ישראל מהאויבים וילחם כנחש, לכד ובעורמה בפלישתים, אך בסוף ינקרו הפלישתים את עיניו. הוא יפיל את הבניין, אך ימות עם הפלישתים. בגלל סופו הטראגי של שמשון, יעקב מבקש את ישועת ה' לבניו.

גד - יצאו גדודים ממנו שיעברו את הירדן עם אחיהם חלוצים למלחמה וישובו על עקבותיהם לנחלתם בעבר הירדן לאחר (בעקבות) כיבוש הארץ. הרמב"ן מפרש את הנבואה על יפתח הגלעדי.

אשר - ארצו תהיה שמנה משמן זית וזה יגיע גם לבית המקדש ולמשפחת המלוכה.

נפתלי - נחלת נפתלי תהיה באזור הכנרת היכן שהפירות יקדימו להבשיל, כאילה שהיא קלה לרוץ, וכולם ישבחו את הפירות ויברכו עליהם באמרי שפר.

בן פרת יוסף, בן פרת עלי עין; בנות צעדה עלי שור. וַיִּמְרָהוּ נָרְבוֹ; וַיִּשְׁטְמֵהוּ בְּעֵלֵי חֲצִיִּים. וַתֵּשֶׁב בְּאֵיתָן קִשְׁתּוֹ, וַיִּפְזוּ זְרַעֵי דָּדָיו; מִיַּדֵּי אֲבִיר נַעֲקֵב, מִשֵּׁם רַעָה אֶבֶן יִשְׂרָאֵל. מֵאֵל אֲבִיךָ וַיַּעֲזֹרְךָ, וְאֵת שְׂדֵי וַיְבָרְכֶךָ, בְּרַכַּת שָׁמַיִם מֵעַל, בְּרַכַּת תְּהוֹם רַבְּצַת תַּחַת; בְּרַכַּת שְׂדֵיִם וְרַחֲם. בְּרַכַּת אֲבִיךָ גָּבְרוּ עַל בְּרַכַּת הַיָּרֵךְ, עַד תֵּאָוֹת גְּבַעַת עוֹלָם; תִּהְיֶינָה לְרֵאשֵׁי יוֹסֵף, וְלִקְדָּד נְזִיר אֶחָיו. בְּנִימִין זָאֵב יִטְרֹף, בְּבִקְרָא יֹאכַל עֵד; וְלַעֲרֵב יִתְלַק שְׁלָל. (בראשית מט, כב-כז)

הברכה ליוסף ולבנימין

מה משמעות הברכה ליוסף ובאיזו מידה התקיימו הדברים?

לפי רש"י, יוסף יהיה בן חן ויופי או כגפן פורייה ובנות מצרים צעדו על החומות ("שור" = חומה), כדי לראות את יופיו. וַיִּמְרָהוּ, נָרְבוֹ, וַיִּשְׁטְמֵהוּ, בְּעֵלֵי חֲצִיִּים - אחיו וכן אשת פוטיפר

שנאו אותו וירו בו חצים בלשונם. וַיִּפְזוּ זָרְעֵי יַדְיוֹ - אחר כך ניתנה טבעת פז על ידיו ומשם עלה להיות אבן ישראל. הקב"ה ייתן לו ברכות הנחלה וריבוי צאצאים. יוסף יקבל את הברכות שקיבל אביו, שהן מעבר לברכות שקיבלו אברהם ויצחק, כי נאמר ליעקב, "ופרצת ימה וקדמה צפונה ונגבה", כלומר שהשפעת יוסף תתפשט על עמים רבים.

מדוע בנימין נמשל לזאב טורף?

רש"י מפרש שבני בנימין עתידים להיות חטפנים אחרי פרשת פילגש בגבעה, (שמואל א, יד) ושהדברים נאמרו גם על נצחונות שאול בראשית מלכותו ("בבוקר") ועל מרדכי ואסתר אחרי חורבן בית ראשון ("בערב").

מאיזה שבט אנחנו?

היום מקובל לומר שנשארו רק שלושה שבטים: לוי, יהודה ובנימין. מי שממשפחת כוהנים או לויים, שייך לשבט לוי. מי שלא, הוא כנראה מיהודה או בנימין, כאשר יש יותר סיכוי שמיהודה, השבט הגדול יותר. לכן, כעם, אנחנו נקראים "יהודים". למרות זאת, ישנן קהילות יהודיות המייחסות את עצמן ע"פ מסורות, לעשרת השבטים אשר גלו ע"י ממלכת אשור. למשל, קהילות בבוכרה, כורדיסטן, פרס, הודו ואפגניסטן. יש גם חוקרים המנסים לאתר את צאצאי עשרת השבטים במקומות שונים בעולם.

יחד עם זאת, יש הטוענים כי רבים מתושבי ממלכת ישראל נמלטו לממלכת יהודה ששמרה על עצמאותה. לביסוס טענתם הם משתמשים בממצאי חפירות ארכאולוגיות שנערכו בירושלים, מהן עולה כי אוכלוסיית העיר הכפילה פי כמה וכמה בתקופה שלאחר הגליית האשורים את תושבי ממלכת ישראל - דבר האפשרי הגיונית רק אם הייתה הגירה של ישראלים מהצפון אל ממלכת יהודה.

למרות הצורה שבה מתוארת ההגליה לאשור בספר מלכים, מסתבר שלא כל תושבי ממלכת ישראל הוגלו לאשור, כך עולה גם מהאנאלים של תגלת פלאסר השלישי שטוען שהגלה "רק 27,290 איש מהעיר שומרון" ואת היתר השאיר במקום עם הטלת מס כבד עליהם. בנוסף, המקורות האשוריים טוענים כי רק 13,250 איש הוגלו מהגליל מבלי למנות את מניין הגולים מעבר הירדן המזרחי. (ויקיפדיה, עשרת השבטים).

לפי זה, יתכן שהעם היהודי היום מורכב מצאצאי שבטים רבים.

צוואת יעקב לבניו; פטירת יעקב

כָּל אֱלֹהֵי שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל, שְׁנִימ עֲשׂוּ; וְזֹאת אֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם אֲבִיהֶם, וַיְבָרֶךְ אוֹתָם, אִישׁ אֲשֶׁר כְּבָרְכֵתוֹ, בֵּרֶךְ אֹתָם. וַיֵּצֵאוֹתָם, וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם: אֲנִי נֹאֲסָף אֶל עַמִּי - קָבְרוּ אֹתִי אֶל אֲבֹתַי: אֶל הַמַּעְרָה אֲשֶׁר בַּשְּׂדֵה עֶפְרוֹן הַחֲתָנִי. בַּמַּעְרָה אֲשֶׁר בַּשְּׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה, אֲשֶׁר עַל פְּנֵי מִמְרָא, בְּאֶרֶץ פְּנֵעוֹ; אֲשֶׁר קָנָה אֲבֹרָהֶם אֶת הַשְּׂדֵה, מֵאֵת עֶפְרוֹן הַחֲתָנִי לְאַחֲזַת קָבֵר. שָׁמָּה קָבְרוּ אֶת אֲבֹרָהֶם, וְאֵת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ, שָׁמָּה קָבְרוּ אֶת יִצְחָק, וְאֵת רִבְקָה אִשְׁתּוֹ; וְשָׁמָּה קָבְרַתִּי אֶת לָאָה. מִקְנֵה הַשְּׂדֵה וְהַמַּעְרָה אֲשֶׁר בּוֹ, מֵאֵת בְּנֵי חַתָּה. וַיְכַל יַעֲקֹב לְצִוּוֹת אֶת בְּנָיו, וַיֹּאֲסֹף רַגְלָיו אֶל הַמַּטָּה; וַיָּגַע, וַיֹּאֲסֹף אֶל עַמּוּי. (בראשית מט, כח-לג)

למה יעקב מצווה גם את שאר בניו לקבור אותו במערת המכפלה אם כבר ציווה את יוסף?

לפי הרמב"ן, הוא פחד שאולי פרעה לא ישחרר את יוסף. לבסוף פרעה הסכים לכך בגלל שחשש להפר את השבועה של יוסף.

למה יעקב מדגיש כל כך את מעשה קניין המערה?

יתכן שחשש שבגלל ההיעדרות הארוכה מהארץ, בניו אינם מודעים כל כך לעובדה שאברהם קנה את המערה בקניין גמור כדי שתשמש אחוזת קבר משפחתית.

סיכום פרק מט

בפרק זה יעקב "מברך" את בניו. את ראובן, שמעון ולוי הוא מוכיח לפני מותו. את חלק משאר השבטים הוא משבח ובעיקר מגלה להם מה צפוי לצאצאיהם אחרי החזרה לארץ כנען. בעצם הבשורה הברורה והמוחשית כל כך על החזרה העתידית לארץ האבות, יש כעין נחמה לקראת ימים הקשים שעוד יבואו.

פרק נ - למה המצרים נהגו לחנוט?; מסע הקבורה המלכותי והארוך של יעקב למערת המכפלה; חששם של האחים מנקמת יוסף; האם שיקרו לו?; יוסף מפיס את אחיו; צוואת יוסף ושנות חייו.

למה המצרים נהגו לחנוט?; מסע הקבורה המלכותי והארוך של יעקב למערת המכפלה

וַיִּפֹּל יוֹסֵף עַל פְּנֵי אָבִיו; וַיִּבֶךְ עָלָיו, וַיִּשָּׁק לוֹ. וַיֵּצֵא יוֹסֵף אֶת עֵבְדָיו, אֶת הָרִפְאִים, לַחֲנוּט אֶת אָבִיו; וַיַּחַנְטוּ הָרִפְאִים אֶת יִשְׂרָאֵל. וַיִּמְלְאוּ לוֹ אַרְבָּעִים יוֹם, כִּי כֵן יִמְלְאוּ יְמֵי הַחַנְטִים; וַיִּבְּפוּ אֹתוֹ מִצְרַיִם, שְׁבַע יוֹם. (בראשית נ, א-ג)

למה יוסף ציווה לחנוט את אביו? האם זה תואם את מנהגי ישראל?

המנהג המצרי הקדום היה לחנוט את גופות המת בתחבושות לאחר שהוצאו ממנו האיברים הפנימיים וזאת כדי למנוע ריקבון. זה נעשה כי האמינו שנשמתו של אדם ממשיכה להתקיים כל עוד גופו קיים. ע"פ הקבורה היהודית אסור להוציא איברים, (חוץ מאשר לצרכי השתלה), משום כבוד המת. חוץ מזה ע"פ האמונה היהודית, הנשמה ממשיכה להתקיים ללא קשר לקיום הגוף. יחד עם זאת, לפני מתן התורה, חניטה לא נאסרה לבני ישראל.

יש מסבירים שהחניטה התאימה ליוסף, ע"מ לשמור על גופת יעקב עד לקבורתו, כמה חודשים לאחר מכן, במערת המכפלה. כפי שנראה בהמשך, חנטו גם את גופתו של יוסף, כנראה באותה סיבה.

כאמור, לא מקובל במסורת היהודית לחנוט גופות מתים או לשרוף אותן, כי יש לקיים: "כי עפר אתה ואל עפר תשוב", (בראשית ג' 19) - אדם הוא בן תמותה וה' יצר אותו מאדמה, (או מיסודות הטבע), ואלהיה הוא מוחזר עם מותו. למרות זאת, ידוע על מקרה מסוים בעת החדשה שגופתו של יהודי נחנטה.

ד"ר אליהו מונטאלטו היה הרופא האישי של מלכת צרפת מארי דה מדיצ'י. בשנת 1615 הוא ליווה את משפחת המלוכה לספרד לחתונת יורש העצר לואי XIII. בדרך חזרה הוא חלה בעיר טור (Tours) ונפטר בתאריך 17 בפברואר 1616. היות שבצוואתו ביקש להיקבר בבית קברות יהודי וכזה לא היה אז בצרפת, חנטו את גופתו והעבירו אותה לקבורה בבית הקברות "בית חיים" בהולנד. (המקור: ויקיפדיה, חניטה).

איזה מומיות מפורסמות התגלו?

התגלו מומיות של הפרעונים תות ענח' אמון, רעמסס הראשון, בנו סתי ונכדו רעמסס השני. בסוף הפרשה נמצאות תמונות המומיות של רעמסס הראשון והשני.

למה העם המצרי התאבל על יעקב כל כך?

לפי רש"י, יעקב הביא למצרים ברכה ומי הנילוס התברכו. למעשה הם התאבלו בסך הכול 70 יום, 40 במהלך החניטה ו- 30 יום לאחר מכן, כפי שהיה מקובל להתאבל במצרים על אנשים מכובדים.

ויעל עמו גם רכב גם פְּרָשִׁים; ויהי המִחְנָה כְּבֵד מְאֹד. ויבאו עד גֵרְן הָאֵטָד, אֲשֶׁר בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן, ויסָפְדוּ שָׁם, מִסָּפֵד גָּדוֹל וְכָבֵד מְאֹד; ויעש לאביו אבֵל, שְׁבַעַת יָמִים. ויָרָא יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַכְּנַעֲנִי אֶת הָאֵבֶל בְּגֵרְן הָאֵטָד, ויאמרו: אבֵל כְּבֵד זֶה לְמִצְרַיִם; עַל פֶּן קָרָא שְׁמָהּ אֵבֶל מִצְרַיִם, אֲשֶׁר בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן. (בראשית נ, ט-יא)

מה אפשר ללמוד מפסוק י?

שעושים הספד לנפטר לפני קבורתו, (נלמד גם מאברהם אבינו, "ויבא, אכרָהם, לסָפֵד לְשָׂרָה, וְלִבְכָתָה, (בראשית כג, ב) ושהאבל העיקרי נמשך שבעה ימים, כפי שאנחנו נוהגים.

למה עבר המסע לארץ כנען מזרחה, דרך עבר הירדן, ולא ישר בכוון צפון מזרח, דרך הנגב?

יתכן שבני יעקב העדיפו שלא להתקרב לאזור של עשו, אלא להקיף אותו מדרום מזרח. מעניין שמסלול מסע בני ישראל אחרי יציאת מצרים היה דומה למסלול זה. יש אומרים שבכך התקיים "מעשי אבות – סימן לבנים".

חששם של האחים מנקמת יוסף; האם שיקרו לו?; יוסף מפייס את אחיו

ויָרָאוּ אֶחָי יוֹסֵף כִּי מֵת אָבִיהֶם ויאמרו: לוֹ יִשְׁטְמֵנוּ יוֹסֵף; וְהָשִׁיב יָשִׁיב לָנוּ אֶת כָּל הָרָעָה אֲשֶׁר גָּמְלָנוּ אֹתוֹ. ויִצְווּ אֶל יוֹסֵף לֵאמֹר: אָבִיךָ צָוָה, לִפְנֵי מוֹתוֹ לֵאמֹר: כֹּה תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף, אֲנִי שָׂא נָא פֶשַׁע אֶחָיךָ וְחַטָּאתָם כִּי רָעָה גָּמְלוּךָ, וְעַתָּה שָׂא נָא, לִפְשַׁע עֲבָדֵי אֱלֹהֵי אָבִיךָ; ויִבְךְּ יוֹסֵף בְּדַבָּרָם אֲלֵיו. ויִלְכוּ גַם אֶחָיו ויִפְּלוּ לִפְנָיו; ויאמרו: הֲנַנּוּ לְךָ לְעַבְדִּים. ויאמר אֲלֵהֶם יוֹסֵף: אֵל תִּירָאוּ; כִּי הִתַּחַת אֱלֹהִים אָנִי? וְאַתֶּם חֹשְׁבֹתֶם עָלַי רָעָה; אֱלֹהִים חֹשְׁבֵה לְטוֹבָה, לְמַעַן עֲשֶׂה פִּיּוֹם הַזֶּה, לְהַחֲיִית עִם רַב. וְעַתָּה, אֵל תִּירָאוּ, אֲנִי אֶכְלָפֵל אֶתְכֶם וְאֶת טַפְכֶּם; ויִנַּחֵם אוֹתָם, ויִדְבַּר עַל לִבָּם. (בראשית טו-כא)

איך יתכן שאחרי 17 שנה אחיו עדיין חשדו שיוסף יתנקם בהם?

לפי רש"י, הם חשו בשינוי ביחסו של יוסף כלפיהם. אבל אפשר לומר בפשטות שהאחים הבינו שיוסף נמנע מלהתנקם בהם כל עוד אביהם בחיים, בדומה לעשיו, שאמר: (בראשית כז, מא): "יִקְרְבוּ יָמֵי אָבִי, וְאַהְרָגָה אֶת יַעֲקֹב אָחִי", כדי לא לצער, אבל עכשיו כבר אין מניעה.

האם לפי דברי האחים אפשר להוכיח שיעקב ידע על מכירת יוסף?

אם יעקב לא באמת ציווה כך - (ראו את השאלה הבאה) - זה כביכול לא מוכיח דבר. מאידך אפשר לטעון שאם יעקב לא ידע על המכירה ולא הזכיר אותה כלל, האחים לא היו שמים בפי אביהם דבר כל כך מופרך מאליו.

אם יעקב לא ידע על המכירה, איך הוא חשב שיוסף הגיע למצרים?

לפי הרמב"ן, בסוף הוא חשב, אולי אחרי שנאמר לו, שיוסף אמנם לא נהרג ע"י חיה רעה, אלא רק נפצע, וכתונתו הספוגה בדם נמצאה ע"י האחים, ושמישהו מצא ואסף אותו ואחר כך מכר אותו כעבד למצרים. אף אחד מהאחים, כולל יוסף, לא גילה לו את האמת כדי לא לגרום לו צער וכדי להימנע מפירוק המשפחה.

אָנָּא שָׂא נָא פְּשַׁע אָחִיךָ וְחַטָּאתָם פִּי רָעָה גְּמֹלוּךְ - האם אכן יעקב ציווה כך?

ע"פ רש"י, בהתבסס על דברי ריש לקיש במדרש דברים רבה, הוא לא צוה כך ורק מתוך חששם הם המציאו את הציווי. זה גם מסתבר, כי אם יעקב רצה לצוות כך ליוסף היה אומר לו כך בפירוש ולא רק באמצעות האחים. להגנת האחים, ראינו כבר שבמקרה שאדם חושש לחייו או לגורלו, או לשם שמירה על דרכי שלום בין הבריות, מותר לו לסטות מהאמת. ראו מקרה אברהם אבינו ואבימלך (בראשית כ, ב).

צוואת יוסף ושנות חייו

וַיֵּשֶׁב יוֹסֵף בְּמִצְרַיִם, הוּא וּבֵית אָבִיו; וַיְחִי יוֹסֵף, מֵאָה וָעֶשְׂרִי שָׁנִים. וַיֵּרָא יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם, בְּנֵי שְׁלֹשִׁים; גַּם בְּנֵי מְכִיר בֶּן מְנַשֶּׁה, יְלָדָיו, עַל בְּרַפִּי יוֹסֵף. וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָחִיו: אֲנֹכִי מֵת; וְאֱלֹהִים פֹּקֵד יִפְקֹד אֶתְכֶם, וְהִעֲלָה אֶתְכֶם מִן הָאָרֶץ הַזֹּאת, אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלַיַּעֲקֹב. וַיִּשְׁבַּע יוֹסֵף, אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר: פֹּקֵד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם, וְהִעֲלֶתֶם אֶת עַצְמוֹתַי מִזֶּה. וַיָּמָת יוֹסֵף, בֶּן מֵאָה וָעֶשְׂרִי שָׁנִים; וַיַּחַנְטוּ אֹתוֹ, וַיִּשְׂמוּ בְּאֵרוֹן בְּמִצְרַיִם. (בראשית נ, כב-כו)

עצמות יוסף אכן הועלו לארץ עם יציאת מצרים. היכן נקברו אחי יוסף?

ע"פ המסורת, בני ישראל העלו גם את עצמותיהם של אחי יוסף עם יציאתם ממצרים, וקבריהם נמצאים בנחלתם. יחד עם זאת קיימות מסורות לגבי מיקום קברי השבטים, שלא בתחום נחלתם: קבר ראובן – באזור פלמחים; קבר שמעון – ליד ניר אליהו (כביש 6), קבר יהודה – בעיר יהוד; קבר דן – ליד קיבוץ גזית בגליל; קברי אשר ונפתלי – ליד רמות נפתלי באצבע הגליל; קבר בנימין – בכפר סבא.

סיכום פרק נ

בפרק המסיים את ספר בראשית, ראינו את ההבדלים בין אמונת המצרים לאמונת ישראל בנושא הישארות הנשמה, כאשר המצרים האמינו שהנשמה מתקיימת רק בתוך גוף הנפטר. ראינו את המסלול הארוך של מסע קבורת יעקב עד מערת המכפלה ושמסלול בני ישראל אחרי יציאת מצרים היה דומה. הבנים לא שקלו להשיב את משפחותיהם באותה ההזדמנות לארץ כנען, בגלל גזרת השעבוד שלא היה מנוס ממנו, או בגלל שהמצרים לא הרשו להם לצאת. יחד עם זאת, ע"פ המסופר בדברי הימים ובמדרש, חלק משבט אפרים כנראה חזר לארץ לפני יציאת מצרים. ראינו שוב את ההבדל הגדול בין גישת האחים לבין גישת יוסף ביחס לכל מה שקרה ביניהם ואת אצילות הנפש של יוסף.

הרעיון המרכזי של פרשת ויחי

הרעיון המרכזי הוא ההבטחה והנחמה שבדברי יעקב לבניו לגבי החזרה העתידית המובטחת לארץ האבות, לאחר סיום גלות מצרים, דרך תיאור ואפיון השבטים בנחלותיהם בארץ בעתיד.

תוספת**חכמה יהודית**

שלושה יהודים קנו בשותפות 17 סוסים תמורת 2700 רובל. אחד שילם חצי מסך המחיר, השני שילם שלישי והשלישי שילם תשיעית. כאשר הגיע הזמן לחלק את הסוסים ביניהם, הם לא ידעו איך. (יש לכם רעיון לחלוקה?)

הם הלכו להתייעץ עם רב. אמר להם: תנו לי לישון על זה הלילה. תחזרו מחר עם הסוסים. למחרת הם חזרו. הרב הלך לאורווה שלו והביא את סוסו.

אמר להם: יידי, עכשיו יש כאן 18 סוסים. אתה שילמת חצי, אז תיקח 9 סוסים. אתה שילמת שלישי, תיקח 6 סוסים. אתה ששילמת תשיעית, תיקח 2 סוסים. הנה חילקתם את 17 הסוסים ואני לוקח בחזרה את סוסי. תנסו למצוא את הטעות בנתוני המקרה.

Wikimedia Commons: תיקו

קבר רחל בבית לחם, 1978.

קבר יוסף בשכם. יוצר: מאיר רוטר, 2014.

[creativecommons.org/licenses/by sa/3.0/deed.he](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/deed.he)

קבר יהודה – בעיר יהוד. מקור: ויקיפדיה. משתמש: מיכאלי. צילם: מיכאל יעקובסון, 2005.

קבר בנימין בכפר סבא.

[creativecommons.org/licenses/by sa/2.5/deed.he](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.5/deed.he)

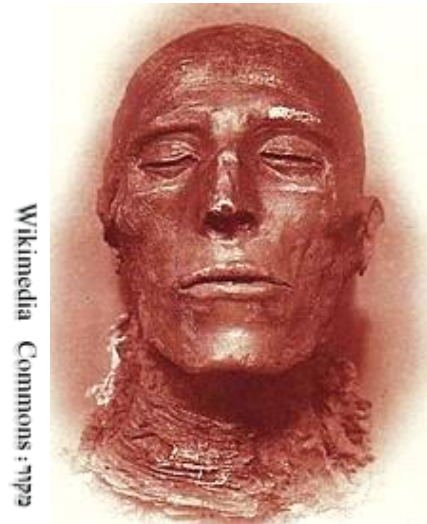

פסל של רעמסס הראשון. מקור: Creative Commons Attribution Share Alike 2.5 Generic

רעמסס הראשון מלך בשנים 1318 - 1320 לפנה"ס. ישנם חוקרים הטוענים כי שעבוד בני ישראל התחיל בימי בנו, הפרעה סתי הראשון שמלך בשנים 1318 - 1304 לפנה"ס, אך ישנם הטוענים שבני ישראל כבר יצאו ממצרים הרבה לפני כן.

בספר מלכים א' פרק ו', נאמר "ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים בשנה הרביעית... למלך שלמה על ישראל ויבן הבית לה' ". חנוכת בית המקדש ע"י שלמה המלך היה בערך ב - 960 לפנה"ס.

לפי זה אפשר לחשב מתי הייתה יציאת מצרים. פרטים נוספים יופיעו בספר שמות.

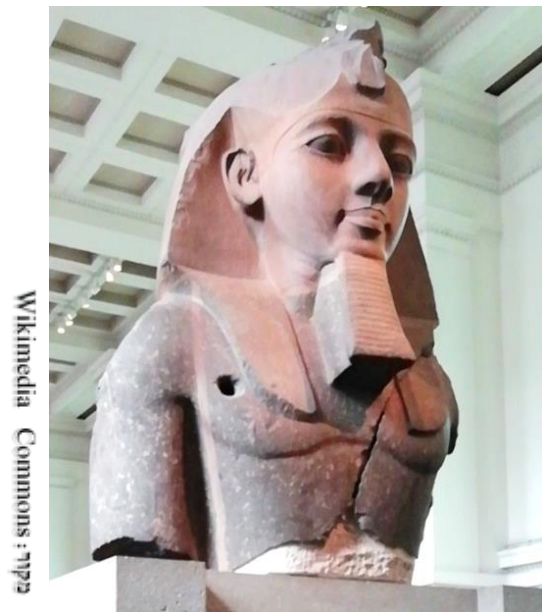
ראש המומיה של בנושל רעמסס הראשון, סתי הראשון. צולם ע"י החוקר Emil Brugsch, (1930 - 1842)

מצבת סתי הראשון , בבית שאן. בראש המצבה חקוקה דמותו של סתי המקטיר קטורת לאל השמש רע. ערך 3 מסעות לארץ ישראל וסוריה. מסעו הראשון היה כדי לדכא מרד שפרץ בבית שאן. לזכר נצחונו הציב 2 מצבות בבית שאן. מקור: סתי_הראשון commons.wikimedia

המומיה של פרעה רעמסס השני, בנו של סתי, במוזיאון קהיר. ויקיפדיה, רעמסס_השני.
ובצעירותו... חלק מפסל ענק, הנמצא במוזיאון הבריטי.

חנוטים מפורסמים

אחד החנוטים המפורסמים ביותר, בעידן המודרני לפחות, הוא ולדימיר איליץ' לנין שנחנט לאחר מותו ב - 1924 על מנת שאזרחי ברה"מ יוכלו לחזות בגופתו של מנהיגם האהוב. גופתו של לנין הושרתה בתמיסה בעלת מרכיבים סודיים, ומאז עברה טיפולים שבועיים באותה תמיסה. למרות הטיפול המסור בגופה (שכולל החלפת חליפתו מדי כמה שנים) ניכרים בגופה סימני הזמן, אם כי ראשו של המנהיג הסובייטי נמצא במצב טוב יחסית. גופתו הונחה בארון

זכוכית במאוזוליאון ליד חומת הקרמלין במוסקבה, ושימשה שנים רבות מקום עלייה לרגל להמוני רוסים ומבקרים מחוץ לארץ.

לאחרונה הועלו הצעות להעביר את הגופה לקבורה ולהרוס את המאוזוליאום, אך עד כה לא נעשה דבר. לפני החניטה הוציאו המדענים הסובייטים את מוחו של לנין על מנת לחקור את "גאונותו" של מנהיגם. באותה טכניקה שפיתחו המדענים הסובייטים שומרו גופותיהם של יוסיף סטלין, מאו דז דונג והו צ'י מיין.

גופתו החנוטה של לנין (1870 – 1924). צלם לא ידוע. מקור:

wikimapia.org/235/he/לנין

בין הנחנטים בתקופת ימי הביניים היו שרל ה - 1 "הגדול" ואל סיד אשר נחנטו במצב ישיבה, והנרי ה - 1 מלך אנגליה אשר מת בצרפת ונחנט על מנת שיוכל להיקבר באנגליה. מלכים אנגליים אחרים שנחנטו היו קנוט ה - 2, ויליאם ה - 1 "הכובש" ואדוארד ה - 1. כאשר פתחו את קבריהם בתקופות שונות, מאות שנים לאחר מותם, דיווחו עדים כי גופותיהם לא נתכלו ונותרו שלמות.

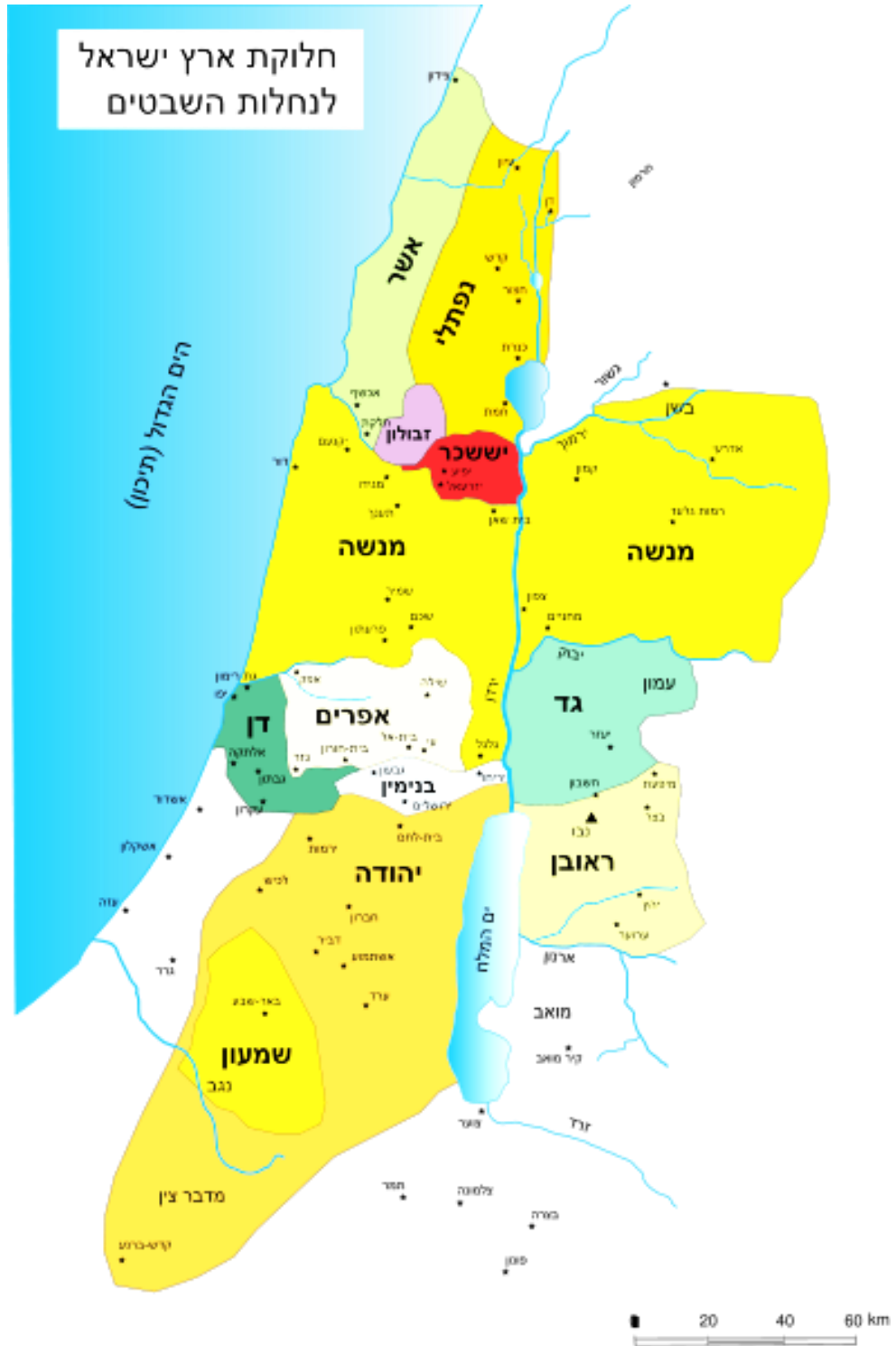
כאשר הוצאה גופתו של נפוליאון ממקום קבורתה באי סנט הלנה ב - 1840, כ - 20 שנה לאחר מותו, כדי להעבירה לצרפת, העידו האנשים כי הגנרל הצרפתי נראה ממש כפי שהיה בחיים. על פי סברה אחת נשתמרה גופתו על ידי החומר ארסניק, ממנו, על פי אחת ההשערות, הורעל נפוליאון.

חנוטה נוספת, אווה פרון, (1919 – 1952). רעייתו הנערצת של נשיא ארגנטינה חואן פרון. על פי הסברה הזריקו החונטים לגופה של "אוויטה", פארפין ששימר את אבריה וריקמותיה. לאחר שעלו מתנגדי פרון בארגנטינה לשלטון ב - 1955, נעלמה גופתה למספר שנים, ונקברה רק ב - 1976.

מקור: commons.wikimedia.org/wiki/Evita

חלוקת ארץ ישראל לנחלות השבטים.

מקור: שבטי ישראל/ he.wikipedia.org

מפתח פרשני התורה – לכל הסדרה, (סדר א-ב).

רבי אברהם אבן עזרא - (ראב"ע), (1092 או 1093 - 1164 או 1167), נולד בתור הזהב של יהדות ספרד, בטודלה שבספרד. הוא היה משורר, בלשן, פרשן המקרא, רופא ופילוסוף, מהבולטים בהוגים היהודים בימי הביניים. עסק גם באסטרונומיה, שהביאה אותו גם לעיסוק במתמטיקה ובאסטרונומיה (מכתש בירח - Abenezra - קרוי על שמו). רבים מספריו נכתבו בעברית.

אונקלוס - (תחילת המאה השנייה) - גר צדק שהיה אחיינו של הקיסר הרומי אדריאנוס והתגייר לפני מרד בר כוכבא בשלהי תקופת התנאים. הוא היה תלמידו של רבי עקיבא.

מחבר "תרגום אונקלוס" לארמית ו"תרגום עקילס" ליוונית של התנ"ך, שחברו על דעת רבי יהושע ורבי אליעזר. התרגומים נעשו, כנראה, בארץ ישראל בתחילת המאה ה-2, והם נערכו סופית בבבל. התרגומים נועדו להביא את התורה בשפתם המדוברת של היהודים בתפוצות הגולה. במהדורות מסורתיות של המקרא מופיע תרגום זה בצדו של הטקסט העברי.

רבי עובדיה ספורנו - (1476 לערך - 1550 לערך), מפרשני המקרא. נולד בסיסנא, ליד העיר צ'סנה שבאיטליה. שם רכש כנראה את רוב ידיעותיו התורניות, וכשבגר עזב את כפרו והתיישב בעיר הבירה רומא, שבה רכש ידע רב במקצועות כלליים ביניהם: פילוסופיה, בלשנות, מתמטיקה ועוד, אך מקצועו העיקרי היה רפואה.

ברומא, לצד עיסוקו ברפואה, התמסר הרב ספורנו לענייני הקהילה. הוא נתן שיעורי תורה, היה חבר בבית הדין של הקהילה ועמד בראש ישיבה. הוא גם השקיע מאמצים רבים בייסוד בית דפוס עברי בעירו. הרב ספורנו נפגש עם רבי דוד הראובני ועודדו בפעולותיו להקמת מדינה ליהודים בארץ ישראל.

רמב"ם - ר' משה בן מיימון - (1138, קורדובה, ספרד - 1204, פוסטאט (קהיר העתיקה, מצרים); גופתו הועברה לקבורה בטבריה; מגדולי הפוסקים בכל הדורות, מחשובי הפילוסופים בימי הביניים, איש אשכולות, מדען, רופא, חוקר, פוסק הלכה ומנהיג. אחד האישים החשובים והנערצים ביותר ביהדות. עליו נאמר "ממשה עד משה לא קם כמשה" והוכתר בכינוי "הנשר הגדול".

רמב"ן - רבי משה בן נחמן - (1194 - 1270) מגדולי חכמי ספרד, פוסק, פרשן התורה והתלמוד, הוגה, מקובל ורופא. פעל בצפון ספרד (קטלוניה). בסוף ימיו עלה לארץ ישראל. בשנת 1263 ערך פולמוס נגד הנוצרים בצווי מלך ספרד.

רש"י - רבי שלמה יצחקי - (1040 - 1105). חי ופעל בצפון צרפת. נחשב לגדול מפרשי התנ"ך והתלמוד, והוא הראשון שעשה זאת באופן כמעט מקיף. העמיד תלמידים רבים, בתוכם נכדיו הרשב"ם ורבנו תם, מבעלי התוספות.

רשב"ם - רבי שמואל בן מאיר (1080 לערך - 1160 לערך). היה פרשן המקרא ומבעלי התוספות, נכדו של רש"י. חי ופעל בצרפת. נודע במיוחד בנטייתו להיצמד לפשט הכתוב בעת פירוש המקראות.

* פרשנים נוספים מופיעים בתוך טקסט הספרים.

ביבליוגרפיה

חומש בראשית - מקראות גדולות.

בינה במקרא - הרב יששכר יעקבסון, הוצאת פסרים סיני, תל אביב, תשל"ד, 1974.

ספר החינוך – הוצאת מוסד הרב קוק

מאהלי תורה - הרב יעקב אריאל, הוצאת התורה והארץ, כפר דרום.

הגות בפרשיות התורה - יהודה נחשוני, הוצאת ספרייתי, בני ברק, תשמ"ט, 1989.

עיונים בפרשיות השבוע - הרב אלחנן סמט, הוצאת מעליות, תשס"ב, 2002.

עיונים חדשים בספר בראשית - נחמה ליבוביץ, הוצאת הסוכנות היהודית, 1983

פרופ' נתן אביעזר, בראשית ברא, אוניברסיטת בר אילן, הוצאת חדקל, תשנ"ד, 1993.

פרופ' נתן אביעזר, אמונה בעידן המדע, אוניברסיטת בר אילן, תשס"ט.

מקורות אלה שימשו גם לספרי הסדרה הנוספים – שמות, ויקרא, במדבר ודברים.

מקורות נוספים שניתן שימוש בהם, מופיעים בתוך הטקסט, לאחר מקום השימוש.

אינדקס

ה	א
הגר, 117, 120, 121, 122, 123, 161, 162, 164, 171,	אבולוציה, 19
188	אבימלך, 106, 152, 153, 154, 157, 158, 164, 171, 193,
היצר הרע, 41, 47, 49, 60, 79, 80	212, 202, 201, 200, 199, 198, 197
המבול, 58, 60, 70, 72, 73, 74, 76, 78, 79, 81, 82, 86,	אברהם, 29, 59, 96, 97, 106, 110, 113, 114, 115, 121,
149, 97, 90, 87	, 138, 137, 136, 135, 134, 128, 127, 126, 125, 124
הפלשתים, 84, 164, 182, 197, 200, 370	, 157, 155, 154, 153, 152, 147, 142, 141, 140, 139
הקשת, 82, 87, 90	, 170, 169, 168, 167, 166, 164, 163, 162, 161, 158
השבת, 10, 35, 36, 40	, 185, 184, 182, 181, 180, 178, 177, 176, 172, 171
י	, 211, 206, 203, 202, 200, 199, 198, 197, 193, 188
יהודה, 194, 227, 249, 256, 278, 285, 286, 290, 291,	, 342, 290, 270, 261, 258, 250, 245, 244, 218, 217
293, 294, 295, 296, 297, 311, 313, 330, 333, 335,	384, 375, 372, 371, 362, 357
338, 349, 368, 369, 371, 385	אדום, 194, 195, 208, 249, 252, 256, 272, 273, 275,
יוסף, 13, 195, 209, 228, 236, 239, 256, 268, 289,	276
280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 289,	אלוקים, 12, 19, 21, 23, 25, 30, 31, 32, 35, 37, 68, 70,
297, 299, 300, 303, 304, 305, 307, 308, 309, 310, 311,	, 267, 241, 219, 218, 199, 177, 168, 166, 155, 83
313, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323,	365, 347, 335, 319, 317
324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333,	אליעזר, 96, 115, 135, 180, 181, 182, 183, 184, 185,
334, 335, 336, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 348,	384, 217, 189, 187
349, 351, 352, 353, 354, 355, 360, 361, 362,	אפרים ומנשה, 361, 365
365, 368, 370, 372, 373, 374, 375, 376	אשת פוטיפר, 305
יעקב, 194, 195, 196, 204, 205, 206, 207, 208, 209,	ב
210, 211, 212, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222,	בית אל, 108, 218, 267, 268, 271
223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 232, 234,	בנימין, 144, 265, 267, 268, 281, 286, 326, 329,
235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244,	, 370, 343, 342, 341, 340, 338, 335, 332, 331, 330
245, 246, 249, 250, 251, 252, 253, 255, 256, 257, 258,	371
259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268,	בריאת היקום, 19
269, 270, 272, 276, 277, 278, 280, 282, 284, 285,	ברית בין הבתרים, 115, 117, 118, 171
286, 287, 289, 290, 296, 297, 313, 324, 328, 330,	ברית המילה, 124, 125, 128, 134, 171
331, 333, 342, 343, 347, 348, 351, 356, 357, 358,	ג
361, 362, 365, 367, 368, 369, 370, 372, 373, 374,	גן עדן, 35, 37, 38, 40, 45
375, 376, 385	ד
יצחק, 29, 59, 124, 127, 143, 161, 162, 164, 166, 167,	דינה, 235, 258, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 277,
168, 169, 171, 172, 174, 180, 182, 185, 186, 187,	295
188, 189, 190, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200,	
201, 202, 203, 204, 206, 207, 208, 209, 210, 211,	
212, 229, 244, 245, 250, 265, 270, 271, 272, 276,	
297, 347, 365, 372	

,259,257,256,253,252,251,250,249,243,225
 ,284,277,276,275,274,273,272,270,265,261
 374,335,330,328,327

ישמעאל,115,120,121,122,123,127,161,162,
 163,164,171,188,189,211,257,272,312

ל

לאה,222,224,226,230,231,234,235,256,260,
 372
 לבן,60,84,121,136,171,183,208,209,211,220,
 221,222,223,224,225,227,236,237,238,240,
 241,242,243,244,245,246,249,252,366,
 לוט,18,96,104,106,108,109,110,111,112,135,
 137,143,144,145,147,148,149

פ

פוטיפר,298,299,304,305,370
 פלשתים,164,197,198,200,212
 פרעה,103,106,128,152,158,171,242,288,289,
 298,307,308,309,315,316,317,318,319,320,
 321,322,326,340,341,349,351,352,353,354,
 355,357,358,372,380

ק

קטורה,115,188
 קין והבל,48,79

ר

ראובן,226,231,269,270,271,278,284,286,287,
 324,327,328,329,361,366,367,372
 רבקה,135,166,170,180,182,183,185,187,
 194,198,199,203,204,205,206,208,209,210,
 229,228,227,225,224,222,221,220,209,
 230,231,236,239,240,241,242,243,244,245,
 248,256,265,268,269,271,277,332,361,362,
 365,366

ש

שבת,35
 שכם,104,258,260,261,262,263,264,266,282,
 283,286,365
 שרה,105,120,125,126,127,134,135,136,137,
 152,153,154,157,158,161,164,171,176,177,
 178,186,188,189,199,229,239,372

ת

תמר,111,291,293,294,295,296

מ

מלכי-צדק,111,113
 מערת המכפלה,176,177,178,189,190,258,376,
 מצרים,109,117,118,162,189,197,274,280,
 283,286,288,298,310,311,315,316,317,318,
 319,320,322,323,327,336,340,341,342,349,
 351,352,357,358,360,361,370,373,374,376,
 378,384
 מתושלח,55

נ

נח,38,54,56,57,58,59,67,72,73,75,76,77,
 78,79,82,85,86,87,88,89,90,93,97,101,
 102,145,152,157,194,247,284,290,304,311,
 נמרוד,91,92,93,94,97

ס

סדום,71,108,111,112,114,137,138,139,141,
 143,144,145,147,148,149,167,172

ע

עץ הדעת,38,41,42,44,45,46,49,79
 ער ואון,290,291,297
 עשו,104,111,115,137,193,194,195,196,197,
 202,203,204,205,206,207,208,209,210,211